

Onderzoeksrapport

Staat van het Nederlands

Over de taalkeuzes van Nederlanders en Vlamingen in het dagelijks leven

Kathy Rys (onderzoeker), Marten van der Meulen (onderzoeker), Frans Hinskens (coördinator) –
Meertens Instituut

Fieke Van der Gucht (onderzoeker), Johan De Caluwe (coördinator) – *Universiteit Gent*

Wilbert Heeringa (statistiek) en Maarten van der Peet (technische ondersteuning) – *Meertens Instituut*

Inhoud

1.	Waarom de Nederlandse Taalunie de Staat van het Nederlands onderzoekt	7
2.	Wat de Nederlandse Taalunie met de Staat van het Nederlands onderzoekt	9
3.	Hoe de Nederlandse Taalunie de Staat van het Nederlands onderzoekt	11
3.1.	De enquête	11
3.2.	De in de online enquête bevroegde maatschappelijke domeinen	13
4.	Onderzoeksresultaten	15
4.1.	Een aantal algemene cijfers	15
4.1.1.	De status van het Nederlands	15
4.1.2.	Sprekers van het Nederlands	15
4.1.3.	Wikipedia-artikelen	16
4.2.	Taalkeuze in de naaste omgeving	16
4.2.1.	Familie, vrienden en bekenden	17
a.	Welke taal spreken StaatNed-panelleden met hun familie, vrienden en bekenden?	17
b.	Zijn er leeftijdsverschillen in het taalgebruik met familie, vrienden en bekenden bij moedertaalsprekers van het Nederlands? Spreken jongeren bijvoorbeeld meer Engels?	31
c.	Welke taal spreken mensen met een andere moedertaal dan het Nederlands met hun familie, vrienden en bekenden?	55
d.	Zijn er leeftijdsverschillen in het taalgebruik met familie, vrienden en bekenden bij niet-moedertaalsprekers van het Nederlands? Spreken jongeren bijvoorbeeld meer Nederlands?	68
4.2.2.	Taalkeuze in sociale situaties	91
a.	Welke taal spreken moedertaalsprekers van het Nederlands in het ziekenhuis, bij de huisarts, in de supermarkt?	91

b.	Welke taal spreken mensen met een andere moedertaal dan het Nederlands in het ziekenhuis, bij de huisarts, in de supermarkt?	96
4.2.3.	Taalkeuze in religie	101
a.	Welke taal gebruiken de StaatNed-panelleden in de beoefening en beleving van hun religie?	101
4.2.4.	De talen om ons heen: welke talen horen StaatNed-panelleden in hun naaste omgeving?	119
a.	Welke talen horen moedertaalsprekers om zich heen?	119
b.	Welke talen horen mensen met andere moedertalen om zich heen?	125
4.2.5.	Attitudes: welke attitudes hebben moedertaalsprekende en niet-moedertaalsprekende StaatNed-panelleden ten opzichte van het Nederlands?	131
4.3.	Taalkeuze op het werk	135
4.3.1.	In welke taal of talen communiceren StaatNed-panelleden op hun werk?	136
4.3.2.	In welke taal of talen presenteren werkgevers zich naar de buitenwereld volgens het StaatNed-panel?	142
a.	Algemeen	142
b.	Uitgelicht: Taalkeuze in jaarverslagen en op websites van bedrijven in Nederland en Vlaanderen	147
c.	Uitgelicht: taalkeuze in vacatures	153
4.3.3.	Vindt het StaatNed-panel dat mensen alleen een baan mogen krijgen wanneer ze het Nederlands beheersen?	162
4.4.	Taalkeuze in cultuur en media	164
4.4.1.	In welke taal nemen mensen nieuws tot zich? Wijkt online nieuws en informatie af van papieren kranten en het tv-journaal?	165
4.4.2.	Welke taal gebruiken mensen op sociale media?	172
4.4.3.	Welke taal gebruiken mensen met een andere moedertaal op sociale media?	182
4.4.4.	In welke taal nemen mensen deel aan cultuur?	190
4.5.	Taalkeuze in het onderwijs en in de wetenschap	205
4.5.1.	Kinderopvang	206
4.5.2.	Basisonderwijs	209
a.	Enkele cijfers	209
b.	Resultaten van de enquête	211
4.5.3.	Voortgezet/ middelbaar onderwijs	218
a.	Enkele cijfers	218
b.	Resultaten van de enquête	219

4.5.4.	Mbo	226
	a. Enkele cijfers	226
	b. Resultaten van de enquête	226
4.5.5.	Cursusonderwijs/ volwassenenonderwijs	227
4.5.6.	HBO/ hogeschool	231
	a. Enkele cijfers	231
	b. Resultaten van de enquête	232
4.5.7.	Taalkeuze aan universiteiten en taalkeuze in de wetenschap	239
	4.5.7.1 Taalkeuze in het universitair onderwijs	240
	a. Externe gegevens: taalrapportering en studiegidsen	240
	b. Resultaten van de enquête	243
	4.5.7.2 Taalkeuze in de wetenschap	251
	a. Taal van proefschriften	252
	b. Taal van wetenschappelijke publicaties	255
5.	Besluit	259
5.1.	Belangrijkste bevindingen en implicaties	259
5.2.	Aanbevelingen	261
	5.2.1. Beperkingen	261
	5.2.2. Mogelijke uitbreiding van het onderzoek in de toekomst	262
	Feiten over de Staat van het Nederlands (StaatNed)	263
	Over de taalkeuzes van Nederlanders en Vlamingen in het dagelijks leven	263

1. Waarom de Nederlandse Taalunie de Staat van het Nederlands onderzoekt

Taalkundigen en taalbeleidsmakers zijn nieuwsgierig naar hoe de positie van het Nederlands zich ontwikkelt in de toekomst. In het gebied waar vanouds Nederlands wordt gesproken, voornamelijk in Nederland en Vlaanderen, is anno 2017 namelijk ook plaats voor andere talen. De globalisering zorgt ervoor dat internationale talen als het Engels een belangrijker plek gaan innemen in Nederland en Vlaanderen. Daarnaast neemt de talenrijkdom in het Nederlandse taalgebied toe onder invloed van immigratie. De vraag rijst dan of Nederlandstaligen in de toekomst gebruik zullen kunnen blijven maken van hun taal in alle domeinen van het maatschappelijke leven waarin ze die willen gebruiken. Omdat er veel wordt gezegd en gedacht over taal dat niet op feiten is gebaseerd, stelde de Nederlandse Taalunie een onderzoek in naar de positie van het Nederlands in 2016 – het jaar van de nulmeting – én in de toekomst. Door de toekomstige bevindingen te vergelijken met die van 2016 kan men tendensen vaststellen. Zo heeft de Nederlandse Taalunie ook meteen cijfers bij de hand om beleidsmatig te kunnen inspelen op eventuele ontwikkelingen. Dat langetermijn-onderzoek werd de ‘**Staat van het Nederlands**’ gedoopt en werd uitgevoerd door onderzoekers van het Meertens Instituut en de Universiteit Gent. In de toekomst zal, door een tweejaarlijkse herhaling van het onderzoek, blijken of de positie van het Nederlands sterker of zwakker wordt, dan wel stabiel blijft.

In 2003 verscheen het UNESCO-rapport *Language Vitality and Endangerment*.¹ Daarin worden criteria geformuleerd waarmee je kunt bepalen of een taal met uitsterven bedreigd is (zie kader 1). De conclusie was behoorlijk verontrustend: aan het einde van de eenentwintigste eeuw is wellicht 90% van de 7097 huidige talen verdwenen. **Op dit moment behoort het Nederlands absoluut niet tot die bedreigde talen.** Nog nooit waren er zoveel sprekers: minstens 24 miljoen, in Vlaanderen, Nederland en andere landen.² Daarnaast hoort het Nederlands bij de meest gesproken talen ter wereld, door moedertaalsprekers én niet-moedertaalsprekers (vgl. criteria 1, 2 en 3). Bovendien haalt het Nederlands ook voor de overige overlevingscriteria van de UNESCO hoge punten.

1	de mate waarin een taal X van generatie op generatie wordt doorgegeven.
2	het absoluut aantal sprekers van taal X.
3	het relatief aantal sprekers van taal X in verhouding tot de totale groep waarmee de sprekers zich identificeren.
4	de positie die taal X inneemt in traditionele maatschappelijke domeinen, bijvoorbeeld in het onderwijs.
5	de mate waarin taal X gebruikt wordt in nieuwe maatschappelijke domeinen, bijvoorbeeld in sociale media.

¹ UNESCO. 2003. *Language Vitality and Endangerment*. Document ingediend bij de *International Meeting on UNESCO Programme Safeguarding of Endangered Languages*. Parijs, 10-12 maart 2003.

² Ook in andere gebieden, zoals Suriname, wordt Nederlands gesproken, maar die worden in het onderzoek dat hier voorgesteld wordt, buiten beschouwing gelaten.

6	de mate waarin taal X wetenschappelijk beschreven is in materiaal voor het onderwijs (bijvoorbeeld spellinggidsen, woordenboeken, grammatica's, enz.) én de mate waarin er literatuur geschreven wordt in taal X. Met andere woorden: de mate waarin het mogelijk is om taal X aan te leren enerzijds en om te lezen in taal X anderzijds.
7	de mate waarin taal X institutioneel en beleidsmatig ondersteund wordt, bijvoorbeeld of taal X de status van officiële taal heeft.
8	de attitudes van de sprekers van taal X ten opzichte van hun taal.
9	het soort materiaal en de kwaliteit van het materiaal waarmee taal X kan worden gedocumenteerd (bijvoorbeeld naast teksten in de bewuste taal in de vorm van grammatica's, woordenboeken, enz., zijn er ook audio- en video-opnames van de gesproken variant van die taal).

Kader 1: Factoren die de vitaliteit van taal X bepalen volgens de UNESCO (2003)

Ook wat de attitudes van sprekers ten opzichte van het Nederlands betreft (criterium 8), zien we voorlopig geen 'gevaar' voor de overlevingskansen van het Nederlands: in 2010 peilde de Nederlandse Taalunie bij Nederlandstaligen uit Nederland, Vlaanderen en Suriname naar hun emotionele band met het Nederlands. Maar liefst 90% is trots om het Nederlands in het dagelijkse leven te gebruiken. Bij Vlamingen is dat vooral doordat ze zich goed in het Nederlands kunnen uitdrukken, omdat ze de taal mooi vinden klinken en omdat ze vinden dat het Belgisch-Nederlands veel mooie woorden heeft. Zo kroonden Vlaamse radioluisteraars 'goesting' tot mooiste woord, Nederlandse luisteraars kozen voor 'liefde'. Opvallend genoeg onderschat 75% het enthousiasme voor het Nederlands in landen waar het Nederlands geen officiële taal is. Dat is onterecht, want ook op plekken waar het Nederlands geen officiële taal is, spreekt het heel wat mensen aan. Nederlandstaligen zijn er vaak verbaasd over dat ruim 6.000 leerkrachten Nederlands geven aan 400.000 leerlingen van de taal, verspreid over honderden niet-universitaire instellingen, met name in de buurtregio's. Daarbovenop onderwijzen in verschillende buitenlandse landen zo'n 700 docenten Nederlands als vreemde taal aan 15.000 studenten. Die studenten zitten verspreid over 175 universiteiten in 40 verschillende landen.

Verder wordt het Nederlands kwantitatief en kwalitatief goed gedocumenteerd met geschreven bronnen (criteria 6, 9). Er zijn tal van wetenschappelijke werken die alle taalkundige aspecten van het Nederlands beschrijven, waaronder de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (Haeseryn et al. 1997)³, de *Grammatica van het hedendaags Nederlands* (Klooster 2001)⁴, en de digitale kennisbank *Taalportaal*⁵. Daarnaast verschijnen er elk jaar duizenden nieuwe Nederlandstalige boektitels – in 2015 werden daarvan volgens Boek.be 12 miljoen exemplaren verkocht in Vlaanderen.

Tot slot wordt het Nederlands beleidsmatig en institutioneel ondersteund (criterium 7). De Belgische Grondwet erkent vier taalgebieden in België: het Nederlandse taalgebied, het Franse taalgebied, het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad en het Duitse taalgebied. Het gebruik van talen is vrij in privé sfeer, maar de wet schrijft in het Nederlandse taalgebied wel het Nederlands voor in politiek, administratie, leger, gerecht, onderwijs en bedrijfsleven. In Nederland is de positie van het Nederlands niet opgenomen in de grondwet,⁶ maar Nederlands wordt wel erkend als de officiële taal van Nederland. Daarnaast is Fries in de provincie Fryslân erkend als tweede officiële taal.⁷ De Nederlandse Taalunie treedt bovendien op als belangenbehartiger en beleidsondersteuner van de Nederlandse taal in het Nederlandse taalgebied, waar Vlaanderen en Nederland deel van uitmaken.

³ Haeseryn, W., K. Romijn, G. Geerts, J. de Rooij & M.C. van den Toorn. 1997. *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Tweede, geheel herziene druk. Groningen/Deurne: Martinus Nijhoff uitgevers/Wolters Plantyn.

⁴ Klooster, W. 2001. *Grammatica van het hedendaags Nederlands: Een volledig overzicht*. Den Haag: Sdu.

⁵ <http://www.taalportaal.org/taalportaal/topic>

⁶ <https://www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j9vviHf299q0sr/viivckl8ibxx>

⁷ <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/erkende-talen>

2. Wat de Nederlandse Taalunie met de Staat van het Nederlands onderzoekt

De Staat van het Nederlands (afgekort: StaatNed) gaat na welke positie het Nederlands, in onze superdiverse samenleving, inneemt en zal innemen ten opzichte van andere talen, zoals het Engels, Frans, Duits, en verschillende migrantentalen. Daarvoor focust het op **de taalkeuze die inwoners in Vlaanderen en Nederland maken in verschillende maatschappelijke domeinen**. Concreet: in welke situaties kiezen mensen voor Nederlands, en in welke situaties voor Frans, Fries, Chinees, Pools, Turks, of een andere taal? Bijvoorbeeld: bij vrienden en familie, op school of op het werk, op Facebook, als ze een film kijken of een boek lezen...

In dit onderzoek wordt ‘Nederlands’ als een paraplubegrip gehanteerd: het omvat alle variëteiten van het Nederlands, dus zowel formele als informele standaardtaal, zowel dialect als regiolect, zowel tussentaal als Poldernederlands, enzovoort.

Het StaatNed-onderzoek laat buitenlandse invloeden op woordniveau expliciet buiten beschouwing. Misschien lijkt die onderzoekskeuze verrassend. Sommige mensen gaan er immers van uit dat juist de invloed van leenwoorden, bijvoorbeeld uit het Engels, funest is voor het Nederlands: het zou leiden tot taalverloeding en taalverlies. Toch blijkt uit onderzoek dat de invloed van Engels en andere talen geen bedreiging vormt voor het Nederlands: taalbeïnvloeding op dit niveau is een universeel verschijnsel en treedt in alle talen op. Bovendien beperkt het zich vooral tot het domein van de woordenschat en tast het de structuur van een taal niet aan; met andere woorden: ondanks het gebruik van Engelse leenwoorden, blijft men grammaticaal correcte Nederlandse zinnen gebruiken (cf. Zenner 2013).⁸ Meer nog, Engelse leenwoorden worden vaak aangepast aan de woordvormingsprincipes van het Nederlands (bijv. *ik save, hij savet, ik heb gesaved*). Hoewel sommige mensen het wellicht aanstellerig vinden klinken als een *HR-manager* (zeg maar: de personeelsdirecteur) het heeft over “*issues met stakeholders tackelen en benchmarks en targets halen*”, is het gebruik van zulke leenwoorden niet bedreigend voor het Nederlands: **het gebruik van vreemde woorden in het Nederlands valt onder het kleinschalige niveau van de woordkeuze en richt geen wezenlijke schade aan in een taalsysteem**.

Volgens UNESCO is een taal vitaal als die in veel domeinen wordt gebruikt, als ze ‘functioneel is’ in alle, of in elk geval zoveel mogelijk, van die domeinen. Ze moet bijvoorbeeld worden gebruikt in de naaste omgeving, bij vrienden, burens en familie. Ook moet een taal, om op langere termijn te overleven, overgedragen worden naar de volgende generaties. Daarnaast zijn ook de ‘hogere’ domeinen van belang: het bestuursdomein (overheid en politiek), het sociale domein van zorg en welzijn, het culturele domein (cultuur en media), het educatieve domein (onderwijs en wetenschap) en het economische domein (landbouw, handel, diensten en industrie).

⁸ Zenner, E. 2013. Cognitive Contact Linguistics. The macro, meso and micro influence of English on Dutch. Proefschrift KULeuven.

De Staat van het Nederlands wil vooral **de taalkeuze op domeinniveau** nagaan (zie sectie 1, UNESCO-criteria 4 en 5): wordt er in de loop der jaren vaker voor een andere taal dan het Nederlands gekozen in traditionele (bijv. in de familie) en moderne (bijv. op sociale media) maatschappelijke domeinen, dan oefent dat een invloed uit op de vitaliteit van het Nederlands. Meervoudig domeinverlies kan wijzen op een zogenaamde *language shift* ('taalverschuiving'). Zo'n taalverschuiving betekent dat een hele taalgemeenschap haar oorspronkelijke, gemeenschappelijke taal (langzamerhand) vervangt door een andere gemeenschappelijke taal. Wanneer de oorspronkelijke taal bovendien ook niet meer gebruikt wordt met en door kinderen (= criterium 1 in kader 1), sterft ze uit. Of het Nederlands domeinen verliest, dan wel of het Nederlands domeinen gaat delen met andere talen zal blijken na vergelijking van de opeenvolgende StaatNed-peilingen in de volgende jaren. In een meertalige wereld ligt het in elk geval voor de hand dat talen domeinen met elkaar zullen moeten gaan delen. Met dit tweejaarlijkse, langetermijnonderzoek wil de Nederlandse Taalunie op een wetenschappelijk verantwoorde en met cijfers onderbouwde manier veranderingen in de taalkeuze van inwoners uit Vlaanderen en Nederland vaststellen. Als beleidsmaker voor het Nederlands kan het vervolgens op die trends inspelen.

3. Hoe de Nederlandse Taalunie de Staat van het Nederlands onderzoekt

3.1. De enquête

Om de taalkeuze te onderzoeken die mensen maken in hun dagelijks leven, nu en in de toekomst – en in verschillende maatschappelijke domeinen, stelden de StaatNed-onderzoekers in de eerste plaats een grootschalige **online enquête** op en verzamelden ze stelselmatig **extra gegevens**. Wat de online enquête betreft: van half juni tot en met half september 2016 wierven de onderzoekers van het Meertens Instituut en de Universiteit Gent leden voor het zogenaamde ‘StaatNed-panel’. Leden van dat panel werd gevraagd een online enquête in te vullen en dat in de toekomst tweejaarlijks te herhalen. In de enquête werd gepeild naar hun eigen taalkeuze én de taalkeuze die ze observeerden in hun omgeving: thuis, op het werk of op school, in cultuur en media. Uiteraard dienen we bij de interpretatie van de resultaten ons steeds bewust te zijn van het feit dat het om gerapporteerd taalgedrag gaat, en dat dit in zekere mate kan afwijken van het werkelijke taalgedrag van de panelleden. Gerapporteerd gedrag wordt immers ook gedeeltelijk door intenties gemotiveerd.

Het StaatNed-panel bestaat uit:			
3003 Nederlanders	van wie 133 Friezen ⁹	3419 Vlamingen	113 Brusselaars
Opmerking:			
<ul style="list-style-type: none">• De Brusselaars zijn allemaal inwoners van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, hetzij moedertaalsprekers van het Nederlands, hetzij anderstaligen die het Nederlands in meerdere of mindere mate beheersen. Vanwege de bijzondere taalcontext in de Belgische hoofdstad – officieel tweetalig Frans-Nederlands, feitelijk meertalig – was het interessant om Brussel als aparte regio op te nemen. Leden van de Franstalige gemeenschap in Brussel zijn niet bevestigd. Dat betekent dat de onderzoeksresultaten van toepassing zijn op de Nederlandstalige gemeenschap in Brussel en dus niet geëxtrapoleerd mogen worden naar het volledige Brussels Hoofdstedelijk Gewest.• Vanwege het bijzondere statuut van het Fries – Fries en Nederlands zijn de officiële talen in de provincie Fryslân – worden ook de resultaten van de Friese panelleden apart belicht. Het Fries is door de Nederlandse overheid erkend en mag worden gebruikt in het beleid, de rechtspraak en het onderwijs (basisschool tot en met universiteit). Verder wordt het als schrijftaal gebruikt en is het te horen op radio en tv.			

⁹ In de bespreking van de resultaten wordt er een onderscheid gemaakt tussen Nederland, Vlaanderen, Brussel en Friesland. Let wel: Nederland omvat alle provincies, inclusief Friesland. Vlaanderen omvat het Vlaams Gewest, maar niet het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De 133 Friezen maken dus deel uit van de 3003 Nederlanders, maar de 113 Brusselaars maken geen deel uit van de 3419 Vlamingen. Wanneer wij de resultaten van de Friezen bespreken, is er dus een gedeeltelijke overlapping met de bespreking van de Nederlandse resultaten in het algemeen.

Aanvankelijk vulden 3003 inwoners uit Nederland, 133 inwoners uit Friesland, 4200 inwoners uit Vlaanderen en 136 inwoners uit Brussel de enquête in. Om voor representatieve resultaten te zorgen die alle groeperingen in de Brusselse, Vlaamse, Nederlandse en Friese bevolking gelijkmatig vertegenwoordigen, werd er gesnoeid in het aantal deelnemers uit oververtegenwoordigde subgroepen¹⁰ – dat heet ‘stratificeren’ in de statistiek. Zo bereikten de onderzoekers een aanzienlijke samenhang ($r=0.85$ en $R^2=0.723$) tussen de verdelingen van bevolkingsgroepen in het StaatNed-panel en de verdelingen van bevolkingsgroepen die het CBS in Nederland en AD Statistiek in België maken. Dat betekent dat de verhoudingen tussen de groepen (bijv. mannen en vrouwen, regio’s, leeftijdsgroepen, herkomst) in het panel voor ongeveer driekwart die van de Nederlandstalige bevolking weerspiegelen.

Tabel 1 geeft voor elk van de vier regio's de aantallen leden van de totale populatie, het aantal enquête-deelnemers/panelleden vóór en na stratificatie, het vereiste aantal deelnemers¹¹ voor foutenmarges van 2% resp. 5% en de feitelijke foutenmarges.

	Populatie mannen en vrouwen	Populatie vanaf 15 jaar, mannen en vrouwen	Aantal geldige deelnemers in enquête vanaf 15 jaar	Aantal deelnemers na stratificatie	Vereiste aantal deelnemers foutenmarge 2%	Vereiste aantal deelnemers foutenmarge 5%	Werkelijke foutenmarge
Nederland	16900726	14073660	3003	3003	2401	385	1.79%
Vlaams Gewest	6476751	5426655	4200	3419	2400	385	1.68%
Brussels Hoofdstedelijk Gewest: Totaal	1187641	953084					
Brussels Hoofdstedelijk Gewest: Nederlandstaligen¹²		220162	136	113	2376	384	9.22%
Friesland	646257	535407	133	133	2391	384	8.50%

Tabel 1: Overzicht van de populaties¹³

Voor de StaatNed regio's Nederland en Vlaanderen ligt de foutenmarge dus onder de 2%, maar voor Friesland (als afzonderlijk gebied) en voor Brussel (alleen Nederlandstaligen) ligt dit er ruim boven. Door de stratificatie zijn de resultaten voor Brussel echter zeker bruikbaar, al kunnen sommige groepen door de stratificatie-procedure ondervertegenwoordigd of geheel weggevalen zijn. Het feit dat Friesland onveranderd uit de stratificatie-procedure is gekomen, laat zien dat ook de resultaten voor dit gebied beslist bruikbaar zijn.

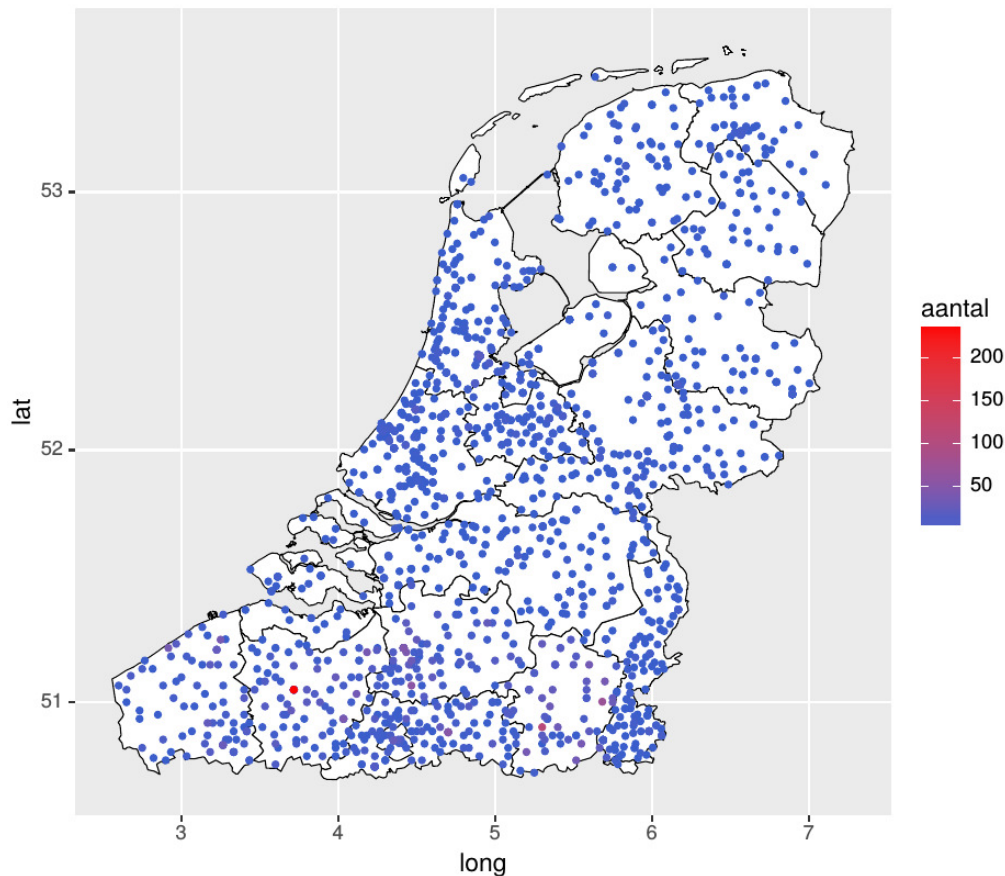
¹⁰ De subgroepen op basis waarvan er gestratificeerd werd, waren geslacht, leeftijdsgroep, geboorteland en provincie.

¹¹ Het vereiste aantal deelnemers is berekend met behulp van de steekproefcalculator op: <https://nl.checkmarket.com/steekproefcalculator/> voor een betrouwbaarheidsniveau van 95%. Dit niveau wordt in marktonderzoek over het algemeen aangehouden.

¹² Volgens de recentste cijfers van BRIO (zie: <http://www.briobrusse.be/ned/>) blijkt dat 23.1 % van de Brusselse bevolking van zichzelf vindt dat ze goed tot uitstekend Nederlands spreken. 23.1% van 953084 is (afgerond) 220162 inwoners die Nederlands spreken en 15 jaar of ouder zijn.

¹³ De gegevens voor Nederland en Friesland zijn verkregen via het CBS en gelden voor 1 januari 2015. De gegevens voor het Vlaams Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zijn verkregen via AD Statistiek en gelden voor 1 januari 2016.

Wat de geografische ruimte betreft, ziet de verspreiding van de deelnemers er als volgt uit:

Kaart 1: Geografische spreiding van de deelnemers aan de enquête. Elke stip representeert een plaats. Hoe roder de plaats, hoe meer inwoners er in die plaats hebben meegedaan.

Indien mogelijk werden de enquêtegegevens aangevuld met **extra gegevens**. Het ging daarbij enerzijds om bestaande, betrouwbare en periodiek herhaalde dataverzamelingen van marktonderzoeksbureaus of overheden (bijvoorbeeld: de jaarlijkse openbare kijk- en luistercijfers); anderzijds om cijfers die handmatig werden verzameld door de onderzoekers zelf (bijvoorbeeld: turven van de talen waarin vacatures zijn geschreven). In het beste geval weerspiegelen die extra gegevens de gegevens uit de online enquête. Als dat niet het geval is, dan is er misschien iets aan de hand en dat vraagt om een verklaring.

3.2. De in de online enquête bevraagde maatschappelijke domeinen

De volgende maatschappelijke domeinen kwamen aan bod in de enquête:

- *Taalkeuze in de naaste omgeving*

In dit domein onderzoeken we de taalkeuze van mensen onderling, in verschillende relaties, zowel met bekenden als onbekenden. Het bevaart welke taal of talen mensen spreken met verschillende familieleden, vrienden en burens en verder ook welke taal of talen mensen *spreken* in het ziekenhuis, bij de huisarts, of aan de kassa in de supermarkt. Tegelijkertijd wordt bij die laatste drie sociale situaties ook gepeild naar de talen die *gehoord worden* door de enquête-invullers. Ook is er aandacht voor de taalkeuzes die de StaatNed-panelleden maken in de beoefening van hun religie, indien zij gelovig zijn. Ten slotte wordt er ook naar de attitudes van de deelnemers ten aanzien van het Nederlands gepeild.

- *Taalkeuze op het werk*

Binnen het domein werk kijken we vanuit verschillende perspectieven naar de communicatie, namelijk geschreven en gesproken communicatie tussen werknemers onderling en met hun werkgevers, en geschreven en gesproken communicatie met klanten. Daarnaast kijken we naar de algemene communicatie van bedrijven en organisaties: hoe is de taalkeuze in jaarverslag, website en vacatures? Speciaal vacatures krijgen de aandacht, om twee redenen. Ten eerste geven ze een goed beeld van de wensen van het bedrijfsleven: welke talen zijn nodig om te functioneren? Ten tweede zijn ze ook goed toegankelijk, omdat grote vacaturebanken vrij online beschikbaar zijn.

- *Taalkeuze in cultuur en media*

Binnen dit domein wordt gekeken naar de taalkeuzes die men maakt wanneer men nieuws of andere informatie raadpleegt (tv, online nieuws, kranten, wikipedia), wanneer men communiceert via sociale media (Facebook, sms, WhatsApp, Twitter), en wanneer men culturele activiteiten onderneemt (boeken, tijdschriften, muziek, films).

- *Taalkeuze in het onderwijs en de wetenschap*

Binnen dit domein, gaande van kleuteronderwijs tot hoger onderwijs, wordt gekeken naar verschillende lijnen van communicatie: voertaal tussen docent en leerling, voertaal buiten de les met medeleerlingen, taal van het studiemateriaal, taal van de gemaakte werken. Binnen de wetenschap worden de taalkeuzes in twee situaties onderzocht: de taal van proefschriften en de taal van gepubliceerde artikelen in vaktijdschriften en boeken.

4. Onderzoeksresultaten

Vooraleer we ingaan op de resultaten van het StaatNed-onderzoek, bespreken we in paragraaf 4.1 een aantal algemene cijfers over de status van het Nederlands en het aantal sprekers.

4.1. Een aantal algemene cijfers

4.1.1. De status van het Nederlands

Bij benadering zijn er 24 miljoen sprekers van het Nederlands. Dat maakt van het Nederlands een van de 40 meest gesproken talen ter wereld. Aangezien er wereldwijd zo'n 7.000 talen gesproken worden, is dat best indrukwekkend. Nederlandstalige moedertaalsprekers wonen vooral in Nederland en België (Vlaanderen en Brussel). In die landen is het Nederlands dan ook een officiële taal, net als in Suriname, op Aruba, Curaçao en Sint-Maarten.

Bijzonder voor Vlaanderen en Brussel is dat het Nederlands is opgenomen in de Belgische Grondwet: privé is iedereen vrij om de taal te spreken die hij of zij verkiest, maar die vrijheid kan voor een beperkt aantal domeinen worden ingeperkt; die domeinen betreffen "het openbaar gezag en het bestuur, gerechtszaken, het onderwijs in de instellingen die de overheid opricht, erkent of subsidieert, – de sociale betrekkingen (de relaties tussen de werkgevers en hun personeel) en de officiële documenten die bedrijven moeten gebruiken."¹⁴ Dat wil zeggen dat in bepaalde gevallen (bijvoorbeeld wanneer bedrijven met hun werknemers communiceren) men in de genoemde domeinen de taal van het betreffende taalgebied (het Nederlandstalige, het Nederlands- en Franstalige, het Franstalige en het Duitstalige) moet aanhouden.

In Nederland is het Nederlands niet opgenomen in de Grondwet.¹⁵ Naast Nederlands is Fries er wel erkend als officiële taal in de provincie Friesland. In België zijn naast Nederlands, ook Frans en Duits erkend als officiële talen.

4.1.2. Sprekers van het Nederlands

Exacte cijfers over het aantal sprekers van het Nederlands in 2015 zijn niet bekend. Bestaande cijfers zijn soms verouderd en zijn soms gebaseerd op onduidelijke bronnen. Het taalwetenschappelijke naslagwerk Ethnologue bijvoorbeeld noemt 22.040.690 sprekers van het Nederlands wereldwijd, maar noemt als bron een rapport van de Europese Unie uit 2012.

De taalmonitor van de Europese Unie, de European Language Monitor (ELM), stelt dat voor 96% van de inwoners van Nederland de eerste taal Nederlands is. Gesteld dat Nederland 16.979.120 inwoners heeft, zijn er dus 16.299.955 moedertaalsprekers. De bron voor de ELM is een eerder Europees rapport uit 2006. Of dit

¹⁴ <http://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/de-taalwetwijzer-welke-taal-wanneer>

¹⁵ <https://www.denederlandsegrondwet.nl/9353000/1/j9vvihlf299q0sr/viivckl8ibxx>

cijfer nog steeds klopt, valt dus te bezien. Wat dit twijfelachtig maakt zijn andere cijfers van het CBS, die stellen dat 22,1% van de inwoners van Nederland ‘allochtoon’ is. Voor België stelt de ELM dat 51-75% van de bevolking als eerste taal Nederlands gebruikt¹⁶, wat uiteraard een nogal globale schatting is.

Volgens de Belgische statistische diensten telde België op 1 januari 2016 exact 1.295.660 bewoners met een vreemde nationaliteit, 395.341 meer dan in 2006. Dit betekent voor België dat de aangroei van buitenlanders sneller gaat dan die van de totale bevolking. Het aantal buitenlanders in België was in 2006 goed voor 8,6 procent van alle inwoners terwijl dat nu 11,5 procent is.¹⁷ In Nederland is de situatie niet anders: in 2016 kende Nederland de sterkste bevolkingsgroei sinds 15 jaar, en dat was hoofdzakelijk te danken aan de grote instroom van asielmigranten, volgens NRC Handelsblad.¹⁸ Het spreekt voor zich dat er in een dergelijke situatie meer en meer andere talen dan het Nederlands gebruikt worden in de dagelijkse communicatie.

De Taalunie stelt dat er zo’n 24 miljoen sprekers van het Nederlands zijn, waarvan zo’n 17 miljoen in Nederland, zo’n 6 miljoen in België, zo’n half miljoen in Suriname en nog eens zo’n half miljoen in diverse landen wereldwijd. Wel wordt erop gewezen dat er geen exacte onderzoeksgegevens beschikbaar zijn over het precieze aantal sprekers van het Nederlands en dat aantallen gebaseerd zijn op schattingen.

4.1.3. Wikipedia-artikelen

Aantal sprekers van een taal is één ding. Zichtbaarheid van een taal is nog iets anders. We noemen Wikipedia als voorbeeld. De Nederlandse afdeling van de online encyclopedie is de op vier na grootste (na Engels, Zweeds, de Filipijnse taal Cebuano en Duits). In juni 2016 stonden er 1.871.976 artikelen op de Nederlandstalige Wikipedia. Wel is opvallend dat de Nederlandstalige artikelen relatief kort zijn: met een gemiddelde van 1598 bytes per artikel (wat correspondeert met ongeveer 162 woorden) ligt hun omvang ruim onder het gemiddelde voor alle artikelen. Bovendien zijn ze tot stand gekomen door relatief weinig samenwerking; dit blijkt uit het feit dat de Nederlandse Wikipedia een *editing depth*¹⁹ van 18 heeft, terwijl dat voor het Engels bijvoorbeeld 666 is. Deze cijfers relativiseren de grote Nederlandse aanwezigheid enigszins. Verderop in het StaatNed-rapport komen nog gedetailleerdere cijfers en analyses van het gebruik van het Nederlands op sociale media en het internet.

4.2. Taalkeuze in de naaste omgeving

Volgens de UNESCO (2003) is de meest gebruikelijke factor voor het evalueren van de vitaliteit van een taal de vraag of de betreffende taal nog doorgegeven wordt van generatie op generatie (zie criterium 1 in kader 1; vgl. ook Fishman 1991).²⁰ Voor de vitaliteit van een taal is het belangrijk dat ze gebruikt wordt in alle maatschappelijke domeinen, maar het domein van de naaste omgeving, d.w.z. binnen de familie, met vrienden, burens en bekenden en vooral kinderen, is cruciaal.

¹⁶ Bron: <http://www.efnil.org/projects/elm/data-query>

¹⁷ Bron: <http://nieuws.vtm.be/binnenland/213604-aantal-buitenlanders-belgie-bijna-maal-2>

¹⁸ Bron: <https://www.nrc.nl/nieuws/2015/12/18/cbs-verwacht-kwart-miljoen-migranten-in-2016-a1410714>

¹⁹ *Editing depth* is een kwaliteitsindicator van Wikipedia die verwijst naar de frequentie waarmee artikelen worden bijgewerkt.

²⁰ Fishman, Joshua. 1991. *Reversing language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*. Clevedon, Multilingual Matters.

Om inzicht te krijgen in het gebruik van het Nederlands binnen dit domein dient dus informatie verzameld te worden over de taalkeuze van panelleden met personen uit hun naaste omgeving: ouders, partner, kinderen, broers en zussen, vrienden, burens, mensen die men tegenkomt in de winkel, in de wachtkamer van de huisarts, in het ziekenhuis of bij een religieuze ceremonie.

We hebben de StaatNed-panelleden dan ook een aantal vragen gesteld over hun taalkeuze in hun dagelijkse omgang met mensen uit hun naaste omgeving. In deze paragraaf komen deze taalkeuzes aan bod. Hierbij wordt ook het onderscheid tussen moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers van het Nederlands in kaart gebracht. Behalve vragen over de talen die men *spreekt* in bepaalde situaties, werden de panelleden ook bevraagd over de talen die zij *horen* in hun directe omgeving. Op die manier treden de deelnemers ook op als een soort antennes van het taalgebruik in hun omgeving. Dit aspect wordt besproken in paragraaf 4.2.4 (Perceptie van talen). Verder besteden we ook aandacht aan attitudes van moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers ten opzichte van het Nederlands (paragraaf 4.2.5).

4.2.1. Familie, vrienden en bekenden

In deze paragraaf willen we inzicht bieden in de volgende vragen:

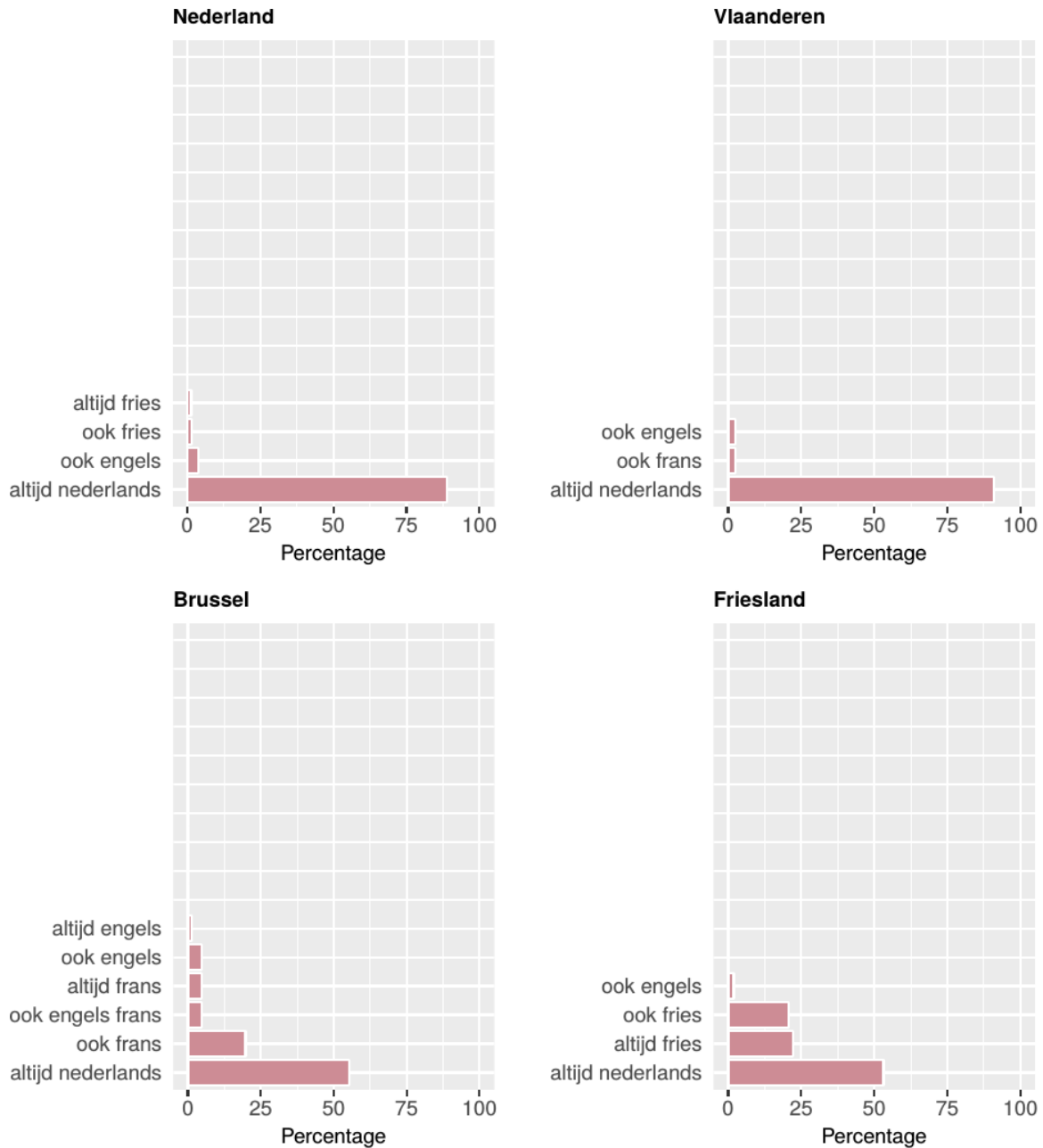
- Welke taal spreken StaatNed-panelleden met hun familie, vrienden en bekenden?
- Welke taal spreken mensen met een andere moedertaal dan het Nederlands met hun familie, vrienden en bekenden?
- Zijn er leeftijdsverschillen in het taalgebruik met familie, vrienden en bekenden bij moedertaalsprekers van het Nederlands? Spreken jongeren bijvoorbeeld meer Engels?
- Zijn er leeftijdsverschillen in het taalgebruik met familie, vrienden en bekenden bij niet-moedertaalsprekers van het Nederlands? Spreken jongeren bijvoorbeeld meer Nederlands?

Aan de hand van de twee laatste vragen kunnen we onder andere nagaan hoe het Nederlands scoort voor het UNESCO-criterium 1, namelijk de mate waarin een taal X (in dit geval het Nederlands) van generatie op generatie wordt doorgegeven.

a. Welke taal spreken StaatNed-panelleden met hun familie, vrienden en bekenden?

In Nederland zegt 88,8 % van de panelleden altijd Nederlands te spreken in zijn of haar communicatie met de naaste omgeving, in Vlaanderen is dat 91,1%, in Brussel 55,3% en in Friesland 53,2% (zie figuur 1)²¹. De lagere percentages voor Brussel en Friesland zijn logisch: beide gebieden zijn tweetalig. In Brussel gebruikt dan ook 19,8% van de deelnemers naast het Nederlands ook Frans, 4,9% ook Engels en Frans en 4,7% zelfs uitsluitend Frans. In Friesland communiceert 22,2% altijd in de andere officiële taal – het Fries – met familie, vrienden en bekenden, en 20,6% gebruikt het Fries naast het Nederlands voor de omgang met de naaste omgeving.

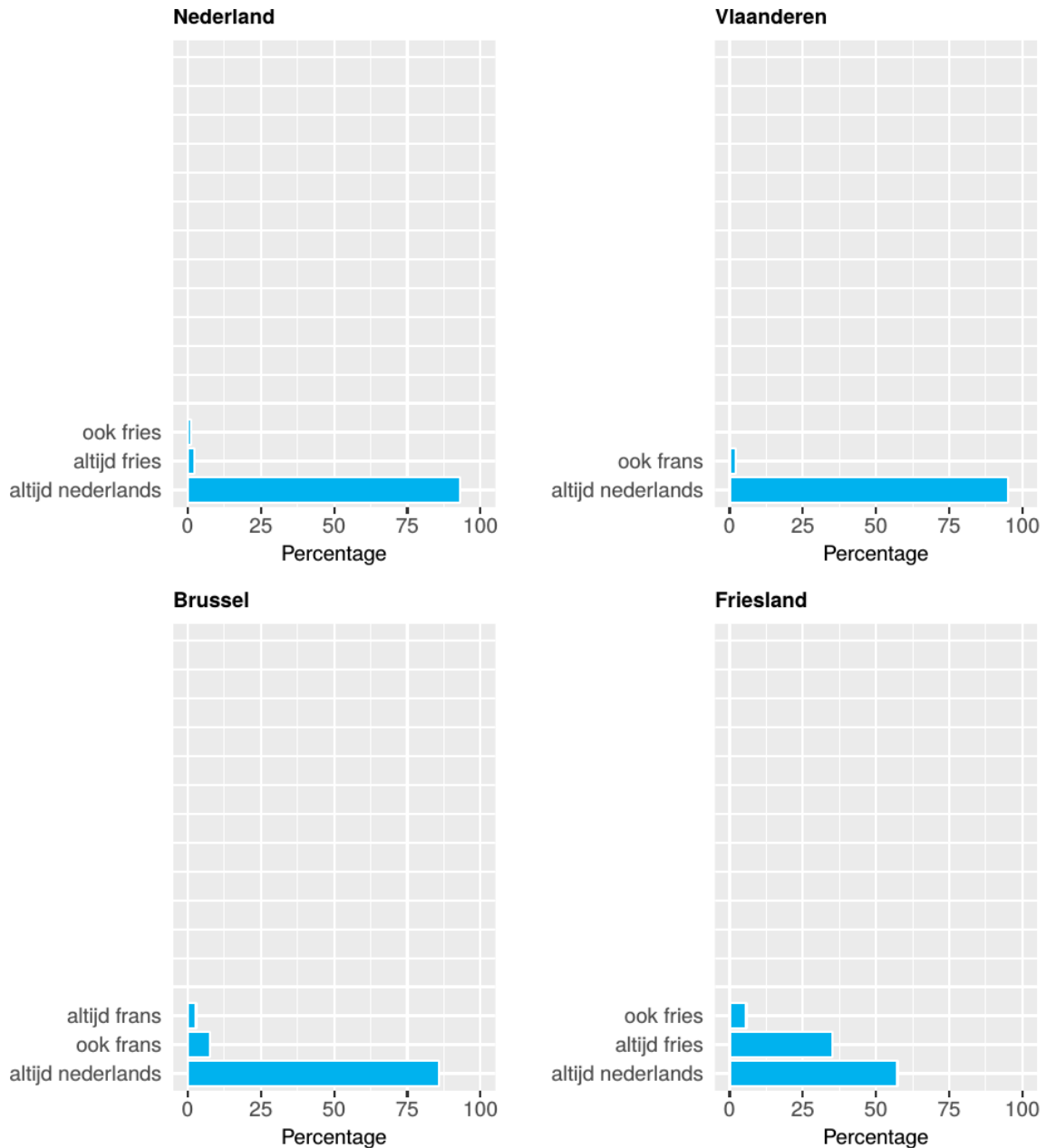
²¹ Voor alle figuren in dit rapport geldt: alleen opgaven die vaker dan 1% voorkomen, worden weergegeven in de grafiek. Indien dat er meer dan 16 zijn, worden alleen de eerste 16 opgaven weergegeven.

Figuur 1: Wat is de taalkeuze van de deelnemer in de naaste omgeving?

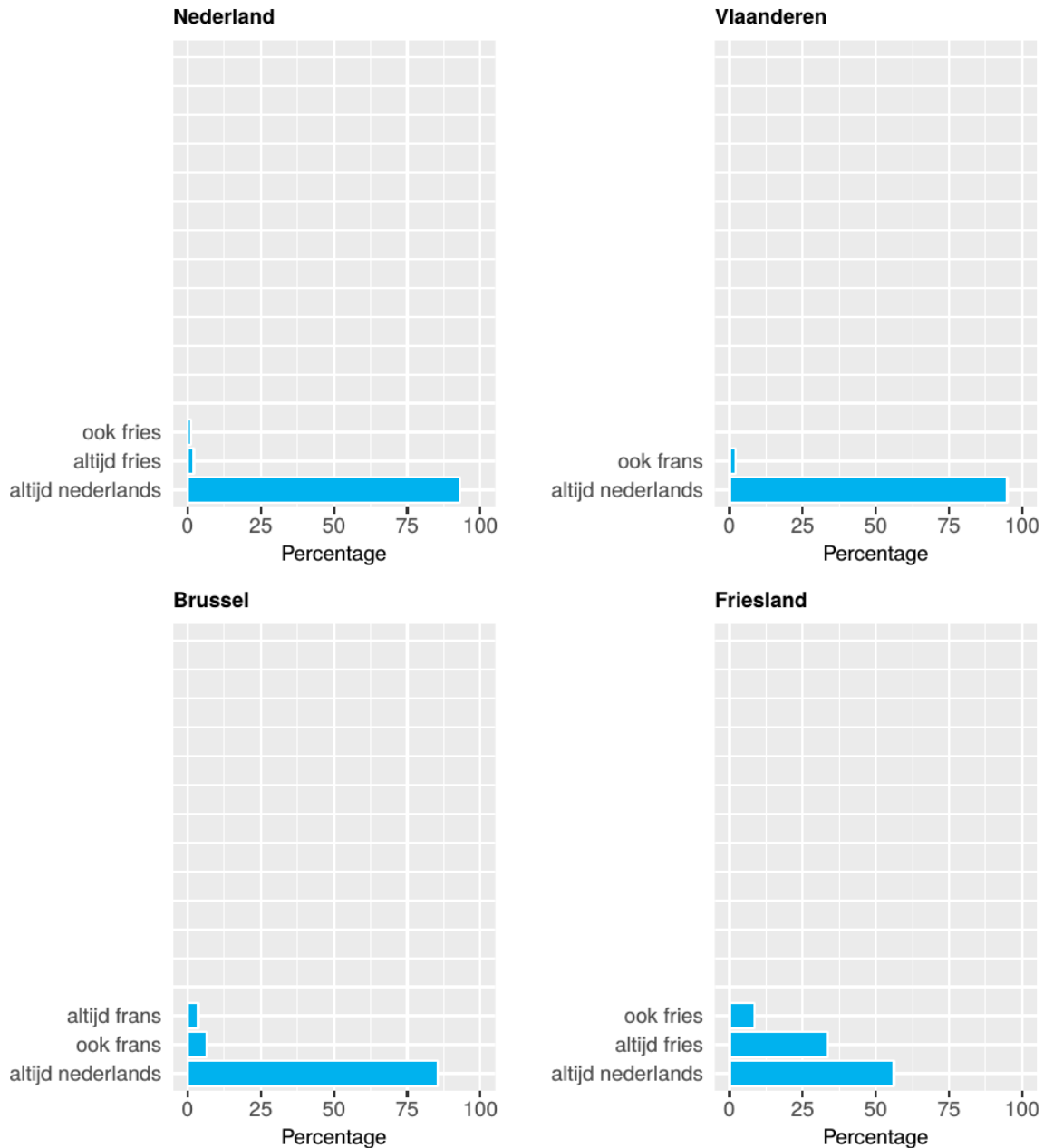
Hangt de taalkeuze in gesprekken met familieleden af van wie dat familielid is? Gebruiken sprekers bijvoorbeeld meer of minder Nederlands, Frans of Fries met familieleden van de **oudere** of zelfde generatie dan met die van de **jongere generatie**?

In Nederland geeft 93% van de panelleden aan altijd Nederlands te spreken/gesproken te hebben met de eigen **grootouders** (zie figuur 2), in Vlaanderen is dat 95% (2% combineert dit met Frans), in het tweetalige Brussel is dat toch ook nog 85,8% (naast 7,5% die ook Frans en 2,8% die altijd Frans spreekt). Friesland valt uit de toon omdat daar slechts 57,4% van de deelnemers altijd Nederlands spreekt/sprak met de grootouders, terwijl maar liefst 35,2% altijd Fries spreekt/sprak en 5,7% het Nederlands met het Fries combineert.

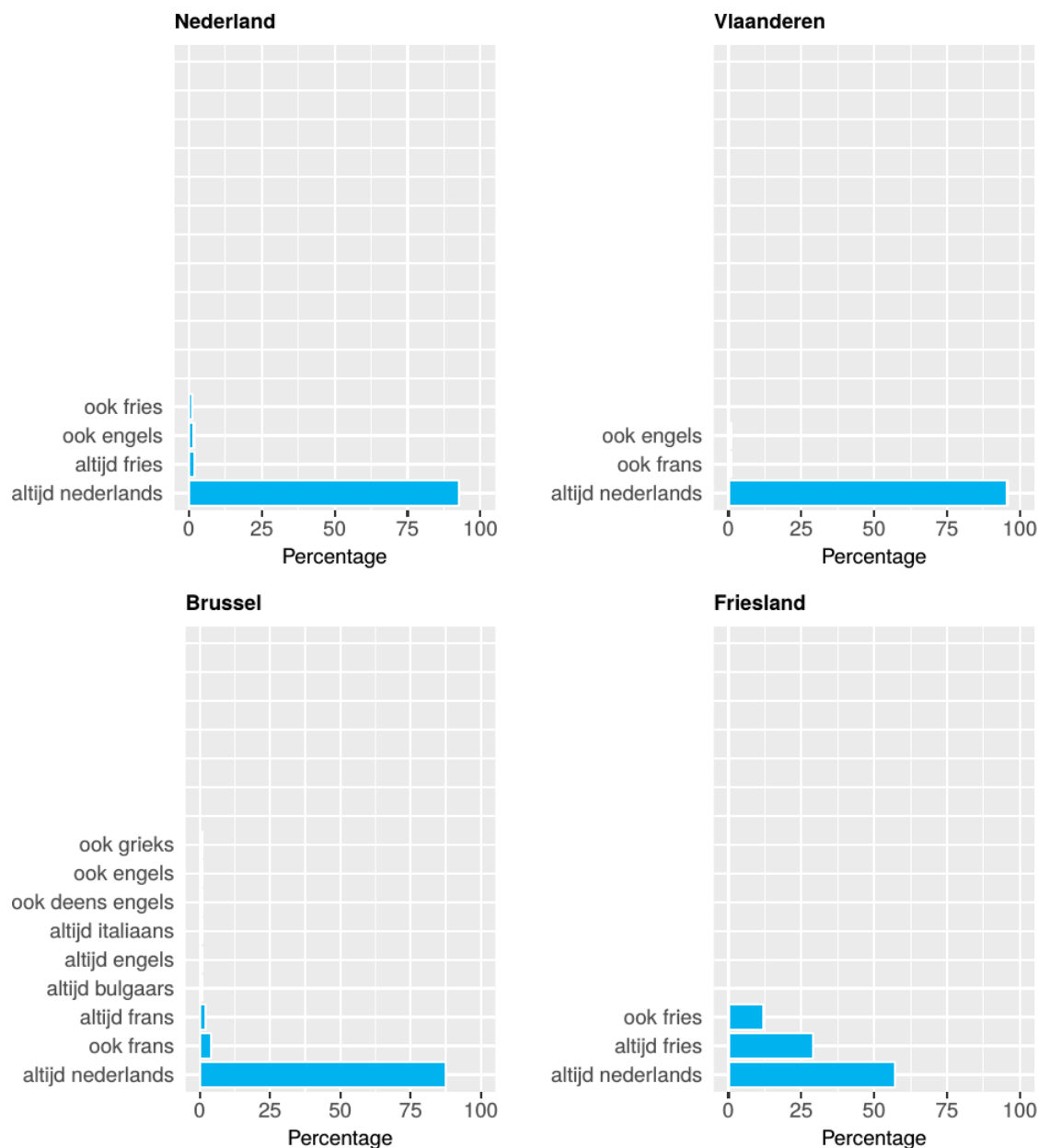
Figuur 2: Met mijn grootouders spreek/sprak ik...

Met de eigen **ouders** (zie figuur 3) spreekt ook 93% van de Nederlandse, 94,9% van de Vlaamse en 85,3% van de Brusselse deelnemers in het Nederlands; 2% van de Vlamingen en 6,4% van de Brusselaars combineert dit met Frans en 3,7% van de Brusselaars spreekt uitsluitend Frans met de ouders. De taalkeuze in de communicatie met de ouders wijkt dus nauwelijks af van die met de grootouders. Ook voor Friesland is dat het geval: 56,2% spreekt altijd Nederlands, 33,6% altijd Fries en 8,6% Nederlands en Fries met de eigen ouders.

Figuur 3: Met mijn ouders spreek/sprak ik...

Bij familieleden van dezelfde generatie, bijvoorbeeld de eigen **broer of zus** (figuur 4), vertonen Nederland, Vlaanderen en Brussel hetzelfde patroon als bij ouders en grootouders: 92,8% van de Nederlanders, 95,7% van de Vlamingen en 87,5% van de Brusselaars praat altijd Nederlands met zijn/haar broer of zus. Opvallend is dat in de communicatie met broer of zus het Engels erbij komt (in tegenstelling tot de omgang met (groot)ouders): 1,8% van de Nederlanders en 1,1% van de Vlamingen gebruikt naast het Nederlands ook Engels; in Brussel combineert ook 1% van de panelleden het Engels met het Nederlands en 1% gebruikt er uitsluitend Engels in gesprekken met broer of zus. In Friesland vertoont de communicatie met broer of zus ook geen wezenlijke verschillen met die met de (groot)ouders: 57,3% spreekt er altijd Nederlands, 29% altijd Fries en 12,1% Nederlands en Fries in gesprekken met broer of zus.

Figuur 4: Met mijn broer of zus spreek ik...

In een later stadium van het StaatNed-onderzoek werden een aantal bijkomende statistische analyses uitgevoerd. Meer specifiek gaat het over zogenaamde **factoranalyses**. In een factoranalyse worden er patronen gezocht tussen de variaties in de waarden van verschillende variabelen. In ons geval zijn de variabelen in zo'n analyse bijvoorbeeld een aantal vragen/stellingen die alle een zelfde domein bevragen (bijv. 'Met mijn grootouders spreek/sprak ik Nederlands', 'Met mijn ouders spreek/sprak ik Nederlands', 'Met mijn broer/zus spreek ik Nederlands', 'Met mijn partner spreek ik Nederlands', 'Met mijn kinderen spreek ik Nederlands'). Als er in de factoranalyse een cluster gevonden wordt van variabelen die sterk met elkaar samenhangen, dan vormen die variabelen samen een factor. Zo blijkt bijvoorbeeld uit een factoranalyse dat de drie hierboven besproken situaties (namelijk taalkeuze met grootouders, ouders en broer/zus) samen clusteren in één 'verborgen' factor, dat wil zeggen dat de antwoorden op de drie betreffende vragen in de enquête sterke onderlinge correlaties vertonen, waardoor ze als één factor beschouwd kunnen worden. We zouden die factor kunnen benoemen als 'taalkeuze in communicatie met het gezin/de familie waaruit men

komt'.²² Er werd daarnaast ook nog een tweede factor gevonden in de Nederlandse resultaten en een tweede en derde factor in de Vlaamse resultaten, die we verderop bespreken.

Zowel in Nederland als in Vlaanderen liggen de percentages voor het gebruik van uitsluitend Nederlands in gesprekken met de **partner** (figuur 5) iets lager dan in gesprekken met (groot)ouders en broer of zus, maar de verschillen zijn niet spectaculair: 88,2% voor Nederland en 89,8% voor Vlaanderen. In Nederland wordt verder nog Engels en Fries gebruikt, in Vlaanderen Engels en Frans. Een groot verschil is er echter wel voor **Brussel**: slechts 45,2% geeft aan altijd Nederlands te spreken met zijn of haar partner; dat is ongeveer de helft van het aandeel Nederlands in de communicatie met (groot)ouders en broer en zus. Men kan dus stellen dat het aantal Nederlandstalige Brusselaars dat uitsluitend Nederlands spreekt met zijn of haar partner ongeveer de helft is van het aantal dat altijd Nederlands spreekt in de communicatie met familieleden uit het gezin waaruit ze afkomstig zijn. Een verklaring kan onder meer liggen in **gemengde huwelijken/relaties** tussen Nederlands- en Franstalige Brusselaars. Dat er onder de StaatNed-panelleden een aantal zijn met zo'n gemengde relatie blijkt uit de vrije opmerkingen die deelnemers nog konden maken over hun taalkeuze in hun naaste omgeving. Zo schrijft één StaatNed-panellid: "ik woon in Brussel en mijn partner is Française, verder heb ik ook enkele Franstalige vrienden", en iemand anders: "Tja, we zijn een perfect tweetalig koppel, zij moedertaal Frans en ik Nederlands". Mogelijkerwijs is het zo dat de Nederlandstalige partner zich in dat geval qua taalkeuze meer aan de Franstalige partner aanpast dan andersom (zie verderop). Het is dan ook zo dat 13,1% van de Nederlandstalige Brusselaars aangeeft ook Frans te spreken met zijn of haar partner en 11,9% spreekt zelfs altijd Frans.

Deze gemengde huwelijken/relaties en de daarbij horende keuzes in het taalgebruik kunnen uiteindelijk leiden tot een **taalverschuiving**. Ook Rudi Janssens (2014: 36)²³ wijst daarop in zijn analyse van de taalsituatie in de rand rond Brussel; hij schrijft: "Taalverschuiving is een complex proces. **Een van de bepalende transitie momenten is de partnerkeuze en het taalgebruik met de partner en de eventuele kinderen.**" Ons vermoeden uit de vorige alinea dat er binnen tweetalige relaties meer aanpassing is van Nederlands naar Frans dan andersom, wordt versterkt door Janssens' bevindingen (2014: 38): "Wanneer een Franstalige met iemand uit een eentalig Nederlandstalig gezin trouwt kiest het gezin met hun kinderen in de helft van de gevallen voor een tweetalig gezin, en in een derde van de gevallen voor een Franstalig gezin. **Zelfs in de rand is voor deze inwoners een verschuiving naar een Nederlandstalig gezin moeilijker dan naar een Franstalig.**"

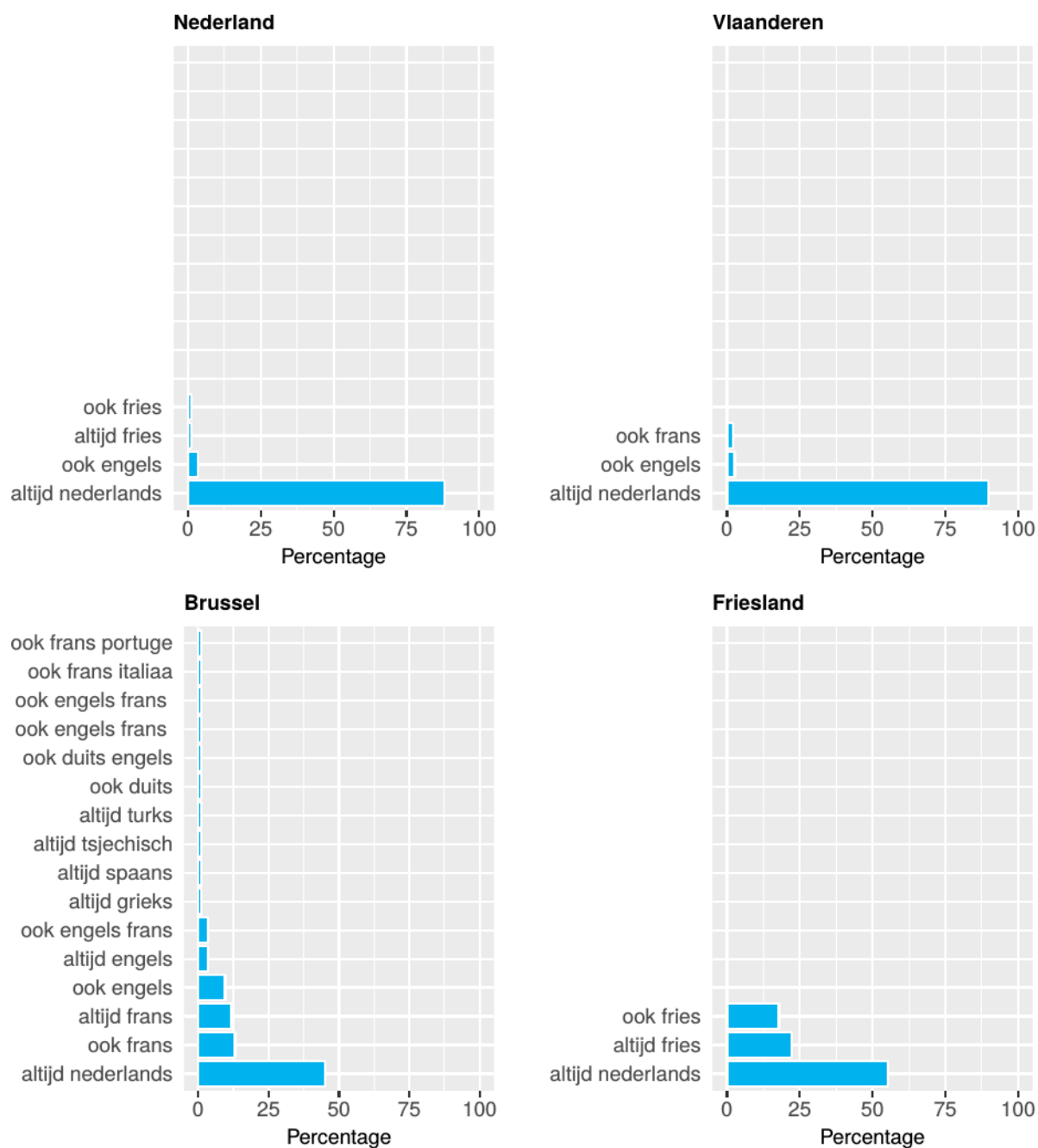
Door de grote taaldiversiteit in Brussel is de kans op een niet-Nederlandstalige partner groter dan in bijvoorbeeld Vlaanderen (cf. Janssens 2014: 37). Dat blijkt ook uit het feit dat er met de partner naast Nederlands en Frans ook Engels, Grieks, Spaans, Tsjechisch, Turks, Duits, Italiaans, Portugees en Roemeens gesproken wordt (zie figuur 5).

In **Friesland** ten slotte wijken de resultaten voor de taalkeuze in gesprekken met de partner niet aanzienlijk af van die voor de taalkeuze in gesprekken met de (groot)ouders en broer of zus: 55,4% gebruikt altijd het Nederlands, 22,3% altijd het Fries en 17,9% Nederlands en Fries.²⁴

²² De variantie die door deze factor verklaard wordt volgens de analyse is voor Nederland 0,464 (= R^2) en voor Vlaanderen 0,413.

²³ Rudi Janssens. 2014. *Taal en identiteit in de rand. Een analyse van de taalsituatie in de rand rond Brussel op basis van de BRIO-taalbarometer*. Brussel: Uitgeverij VUBPRESS.

²⁴ Voor Friesland werd er bij een factoranalyse slechts één factor aan het licht gebracht. Anders dan in Nederland en Vlaanderen, waar taalkeuze met partner en kinderen op een andere factor 'laden' dan taalkeuze met (groot)ouders en broer/zus, correleren alle variabelen onderling sterk met elkaar ($R^2 = 0,916$). Let wel: de variabelen in de factoranalyse waren telkens stellingen over de mate van het gebruik van het Nederlands. Op basis van de factoranalyse van deze gegevens kunnen we dus geen conclusies trekken over het gebruik van het Fries.

Figuur 5: Met mijn partner spreek ik...

Voor het voortbestaan van een taal is het cruciaal dat die taal doorgegeven wordt aan de volgende generatie (vgl. UNESCO-criterium 1). De taalkeuze van StaatNed-panellleden in de communicatie met hun **kinderen** (zie figuur 6) kan inzicht bieden in de mate waarin het Nederlands nog van generatie op generatie wordt doorgegeven. Op basis van de resultaten kunnen we stellen dat het met de overlevingskansen van het Nederlands over het algemeen goed gesteld is: in Nederland geeft 91,4% van de deelnemers aan altijd Nederlands te spreken met hun kinderen, daarnaast spreekt men er ook Engels (3,4%) en Fries (1,2%); in Vlaanderen kiest 93,6% altijd voor het Nederlands, 2,2% voor Nederlands en Frans, en 1,5% voor Nederlands en Engels. Verrassend misschien zijn de resultaten voor **Brussel**: ondanks het feit dat slechts 45,2% van de Brusselaars altijd Nederlands spreekt met de partner, spreekt toch 72,5% uitsluitend Nederlands met de kinderen. Anderzijds verbaast ons dat ook weer niet al te veel: een relatie met een anderstalige partner hoeft

niet per definitie te leiden tot een anderstalige opvoeding van de kinderen (aangenomen dat er kinderen zijn). Meer nog, de meest logische keuze is misschien wel een tweetalige opvoeding van de kinderen, waarbij zowel vader als moeder hun eigen moedertaal blijven spreken in de communicatie met hun kinderen. **Toch is er in Brussel sprake van een taalverschuiving ten nadele van het Nederlands** aangezien er minder panelleden zijn die uitsluitend Nederlands spreken met hun kinderen (nl. 72,5%) in vergelijking met het aantal deelnemers dat altijd Nederlands spreekt/sprak met hun grootouders, ouders, broers en zussen (respectievelijk 85,8%, 85,3% en 87,5%). Het percentage van 72,5% geeft echter aan dat door een aanzienlijke meerderheid van de respondenten nog steeds moeite wordt gedaan om de eigen Nederlandse moedertaal door te geven aan het nageslacht (= UNESCO-criterium 1). Of er voldoende moeite wordt gedaan en hoe de taalsituatie in Brusselse gezinnen op de lange termijn evolueert, zal moeten blijken uit toekomstige StaatNed-peilingen.

Verder kiest 12,5% van de Brusselse panelleden voor een combinatie van Nederlands en Frans in hun omgang met hun kinderen, 5% combineert Nederlands met Engels. Janssens (2014: 41) wijst erop dat de verschuiving vooral te vinden is “in het aantal gezinnen dat het Nederlands thuis met een tweede taal combineert” en stelt vast dat dit aantal bijna verdubbelt onder de jongeren en jonge gezinnen. Onze gegevens bevestigen dat een redelijk groot aantal gezinnen in Brussel tweetalig is.

“Tweetalig Brussel maakt dat een andere taal gebruiken een must is.”

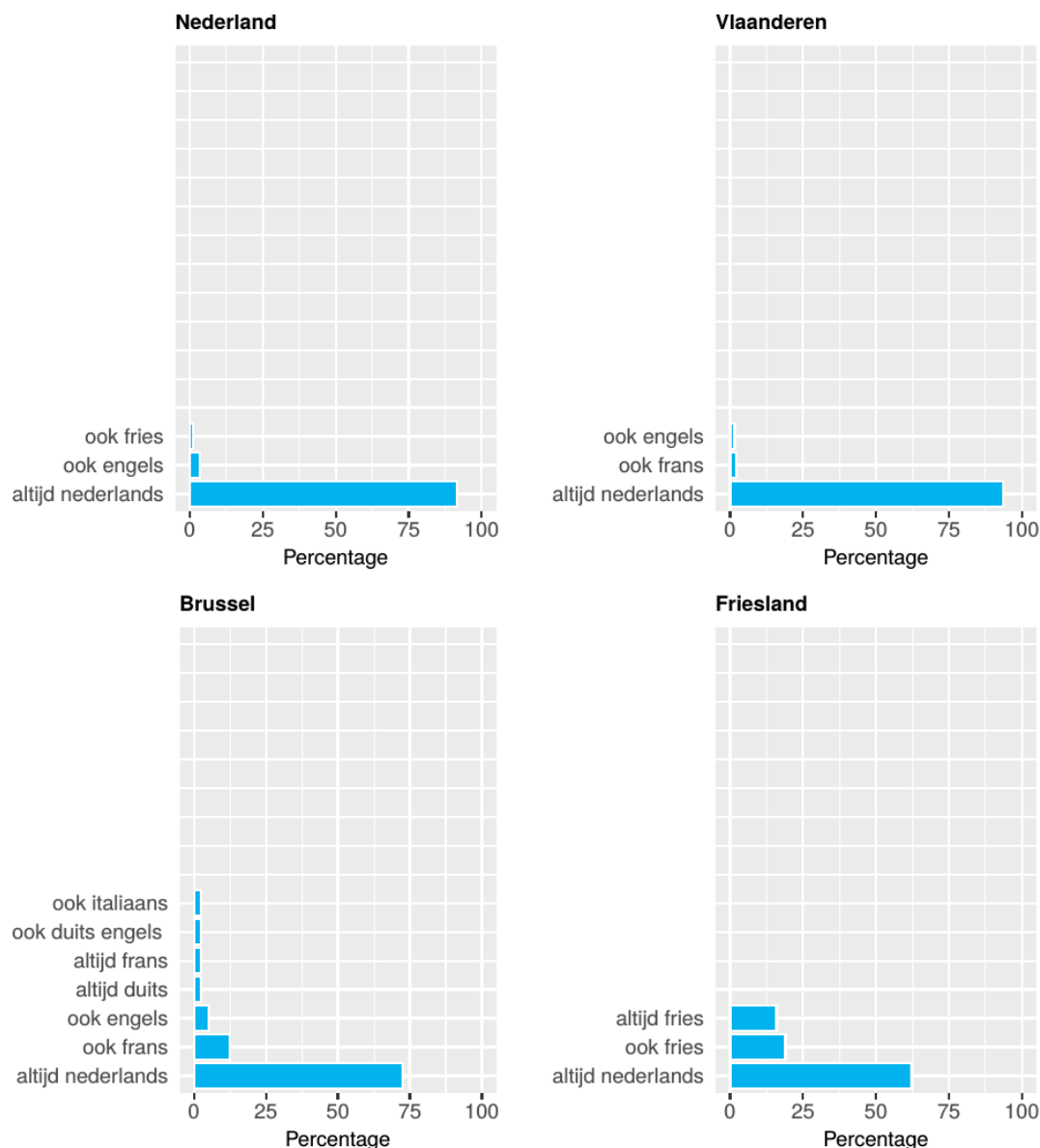
In **Friesland**, ten slotte, geeft 62% van de deelnemers aan altijd Nederlands te spreken met hun kinderen. Dat is iets hoger dan het aantal Friezen dat altijd Nederlands spreekt/sprak met hun grootouders (57,4%), ouders (56,2%), broer/zus (57,3%), en partner (55,4%). **De overdracht van het Nederlands in Friesland gaat er dus licht op vooruit. Dit gaat ten koste van het Fries.** We zien namelijk een gestage achteruitgang van het Fries van generatie op generatie: in de omgang met de grootouders kiest/koos nog 35,2% altijd voor het Fries, in de communicatie met de ouders daalt dit percentage naar 33,6%, in gesprekken met broers/zussen daalt dit nog verder naar 29%. **De keuze voor een partner impliceert een verdere taalverschuiving** (vgl. met Brussel) **ten nadele van het Fries** aangezien slechts 22,3% altijd Fries spreekt met de partner. **Deze taalverschuiving zet zich nog sterker door in de opvoeding van de kinderen:** slechts 16% van de Friese panelleden kiest ervoor uitsluitend Fries te praten met zijn of haar kinderen; dit is ongeveer de helft van het aantal Friezen dat altijd Fries spreekt/sprak met de (groot)ouders. Over deze vooruitgang van het Nederlands ten koste van het Fries werd in de literatuur het volgende geschreven:

“Het is een paradoxale situatie: de afgelopen decennia heeft de Friese beweging veel van haar oorspronkelijke doelstellingen bereikt. De taal is door de Nederlandse overheid erkend, mag worden gebruikt in alle vormen van onderwijs (van groep 1 van de basisschool tot en met de universiteit), wordt als schrijftaal gebruikt en is te horen op radio en tv. Tegelijk spreken procentueel minder mensen in Friesland de taal dan toen al deze voorzieningen er nog niet waren.” (Van Oostendorp 2006)²⁵

Onze resultaten sluiten dus aan bij eerdere bevindingen over het gebruik van het Fries en het Nederlands in Friesland.

“Thuis meest Fries en Nederlands indien nodig. Buitenshuis meest Nederlands en Fries als het kan.”

²⁵ Van Oostendorp, Marc. 2006. “De grootste vijanden van het Fries zijn de gewone Friezen”. Het Fries en de Friese beweging in de 21ste eeuw. *Onze Taal*, mei 2006. 211-214.

Figuur 6: Met mijn kinderen spreek ik...

Overigens blijken voor Nederland, Vlaanderen en Brussel de variabelen ‘Met mijn partner spreek ik Nederlands’ en ‘Met mijn kinderen spreek ik Nederlands’ één factor te vormen. In **Nederland** komen er twee factoren naar voren, waarvan we één zouden kunnen benoemen als ‘taalkeuze met het gezin/de familie waaruit men komt’ (cf. supra), en de andere zou men eventueel kunnen omschrijven als ‘taalkeuze in het leven dat men opbouwt onafhankelijk van het gezin waaruit men komt’. Naast de taalkeuze met partner en de taalkeuze met kinderen hangt ook de variabele ‘Met vrienden spreek ik Nederlands’ sterk samen met die laatste factor.²⁶ We komen hier verderop op terug. In **Vlaanderen** komen er drie factoren naar voren: de eerste factor bundelt, evenals in Nederland, de variabelen taalkeuze met grootouders, taalkeuze met ouders en taalkeuze met broer/zus en valt onder de noemer ‘taalkeuze met het gezin/de familie waaruit men komt’. Twee variabelen, namelijk taalkeuze met de partner en taalkeuze met de kinderen, vertonen veel onderlinge samenhang en clusteren samen als een tweede onderliggende factor, die we eventueel ‘taalkeuze in het nieuwe gezin’ zouden kunnen noemen. Een derde factor bundelt de variabelen taalkeuze met vrienden en

²⁶ Beide factoren samen verklaren een vrij groot deel van de variantie ($R^2 = 0,882$).

taalkeuze met buren en zou ‘taalkeuze met naasten die geen familie zijn’ genoemd kunnen worden; hierop komen we verder nog terug.²⁷ In **Brussel** komen er net als in Nederland twee factoren naar voren: één factor bundelt de taalkeuze met partner, de taalkeuze met kinderen en de taalkeuze met vrienden, de andere factor bundelt de overige variabelen.²⁸

We vatten de bevindingen van de factoranalyse nog even samen:

Nederland

Factor 1: taalkeuze met het gezin/de familie waaruit men komt

- variabele 1: Met mijn grootouders spreek/sprak ik Nederlands.
- variabele 2: Met mijn ouders spreek/sprak ik Nederlands.
- variabele 3: Met mijn broer/zus spreek/sprak ik Nederlands.

Factor 2: taalkeuze in het leven dat men opbouwt onafhankelijk van het gezin waaruit men komt

- variabele 4: Met mijn partner spreek ik Nederlands.
- variabele 5: Met mijn kinderen spreek ik Nederlands.
- variabele 6: Met mijn vrienden spreek ik Nederlands.
- variabele 7: Met mijn buren spreek ik Nederlands.²⁹

Vlaanderen

Factor 1: taalkeuze met het gezin/de familie waaruit men komt

- variabele 1: Met mijn grootouders spreek/sprak ik Nederlands.
- variabele 2: Met mijn ouders spreek/sprak ik Nederlands.
- variabele 3: Met mijn broer/zus spreek/sprak ik Nederlands.

Factor 2: taalkeuze in het nieuwe gezin

- variabele 4: Met mijn partner spreek ik Nederlands.
- variabele 5: Met mijn kinderen spreek ik Nederlands.

Factor 3: taalkeuze met naasten die geen familie zijn

- variabele 6: Met mijn vrienden spreek ik Nederlands.
- variabele 7: Met mijn buren spreek ik Nederlands.

²⁷ De variantie die door deze drie factoren verklaard wordt is vrij hoog ($R^2 = 0,847$).

²⁸ De totale variantie die door de combinatie van beide factoren verklaard wordt, is voor Brussel niet zo hoog ($R^2 = 0,744$). Dit impliceert dat de antwoorden op de verschillende enquêtevragen in Brussel minder onderlinge samenhang vertonen dan in Nederland of Vlaanderen. Er is ook minder samenhang dan in Friesland, waarvoor met slechts één onderliggende factor een erg groot deel van de variantie verklaard wordt ($R^2 = 0,916$).

²⁹ De variabele taalkeuze met de buren vertoont de sterkste correlatie met factor 2 ($r = 0,571$), maar deze correlatie was maar iets sterker dan die met factor 1 ($r = 0,534$). In beide gevallen is de sterkte van de correlatie aan de lage kant. Taalkeuze met de buren clustert dus minder overtuigend met factor 2 dan de andere variabelen.

Brussel

Factor 1: taalkeuze met het gezin/de familie waaruit men komt

- variabele 2: Met mijn ouders spreek/sprak ik Nederlands.³⁰
- variabele 3: Met mijn broer/zus spreek/sprak ik Nederlands.
- variabele 7: Met mijn burens spreek ik Nederlands.³¹

Factor 2: taalkeuze in het leven dat men opbouwt onafhankelijk van het gezin waaruit men komt

- variabele 4: Met mijn partner spreek ik Nederlands.
- variabele 5: Met mijn kinderen spreek ik Nederlands.
- variabele 6: Met mijn vrienden spreek ik Nederlands.

Hierboven hebben we aangetoond dat de partnerkeuze en het taalgebruik met de partner en de eventuele kinderen vaak een transitie moment is in de keuze voor het gebruik van het Nederlands. Het feit dat in de factoranalyses voor Nederland, Vlaanderen en Brussel de variabelen ‘Met mijn partner spreek ik Nederlands’ en ‘Met mijn kinderen spreek ik Nederlands’ telkens als één onderliggende factor clusteren, weerspiegelt deze bevinding.

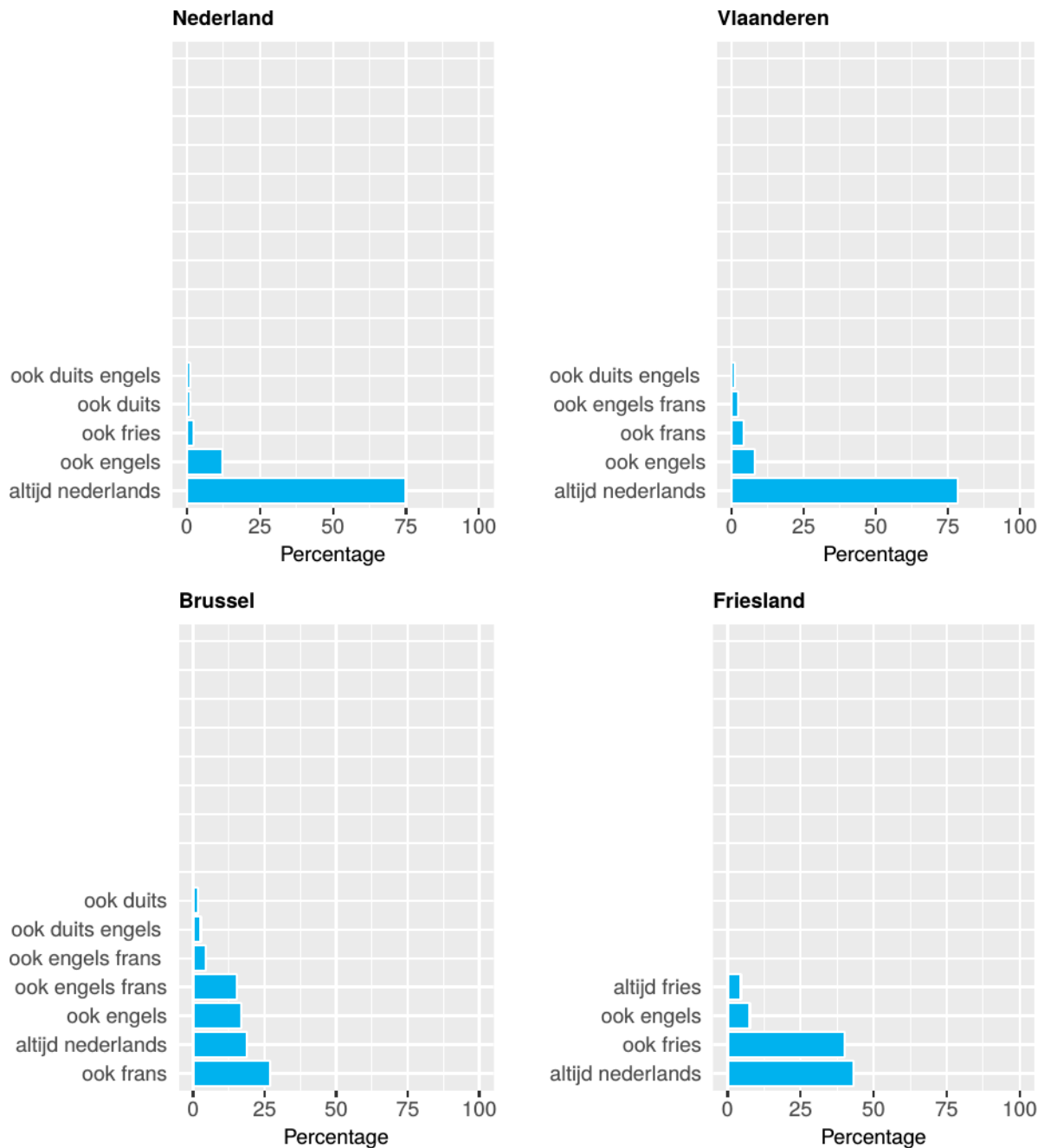
Taalgebruik in de **naaste omgeving** beperkt zich niet tot de familie. Ook **vrienden** en **burens** maken daar deel van uit. Hoe is het gesteld met het gebruik van het Nederlands in deze omgevingen?

In de communicatie met vrienden (zie figuur 7) zegt 74,8% van de Nederlanders, 78,5% van de Vlamingen, 18,8% van de Brusselaars en 43,2% van de Friezen altijd Nederlands te gebruiken. **In alle groepen wordt er minder vaak uitsluitend Nederlands gebruikt als men spreekt met vrienden dan wanneer men spreekt met familieleden.** Dit duidt erop dat er met vrienden meer in andere talen gesproken wordt: in Nederland zijn dit onder andere het Engels, Fries en Duits, in Vlaanderen het Engels, Frans en Duits, en in Friesland het Fries en Engels. Brussel is de grootste uitschieter met slechts 18,8% van de deelnemers die met vrienden altijd Nederlands spreken.

Een groter aandeel van de Brusselaars (26,8%) combineert het Nederlands met het Frans in gesprekken met vrienden, en verder kiest 17% voor Nederlands en Engels en 15,2% voor Nederlands, Engels en Frans. **Zeker in Brussel, dat een grote taaldiversiteit kent, kiezen mensen hun vrienden dus grotendeels los van het feit of zij dezelfde taal delen of niet.** In Friesland is er ongeveer een even groot aandeel mensen die met hun vrienden alleen Nederlands spreken (43,2%) als personen die met hun vrienden Nederlands en Fries spreken (40,2%). De groep die altijd Fries spreekt met vrienden is klein (4,5%), wat er hoogstwaarschijnlijk op wijst dat maar weinig mensen hun keuze van vrienden beperken tot moedertaalsprekers van het Fries.

³⁰ Voor Brussel had de variabele taalkeuze met de grootouders een te lage ‘lading’ (d.w.z. erg zwakke correlatie) voor beide factoren, waardoor deze variabele niet werd weergegeven in de uitkomsten van de factoranalyse.

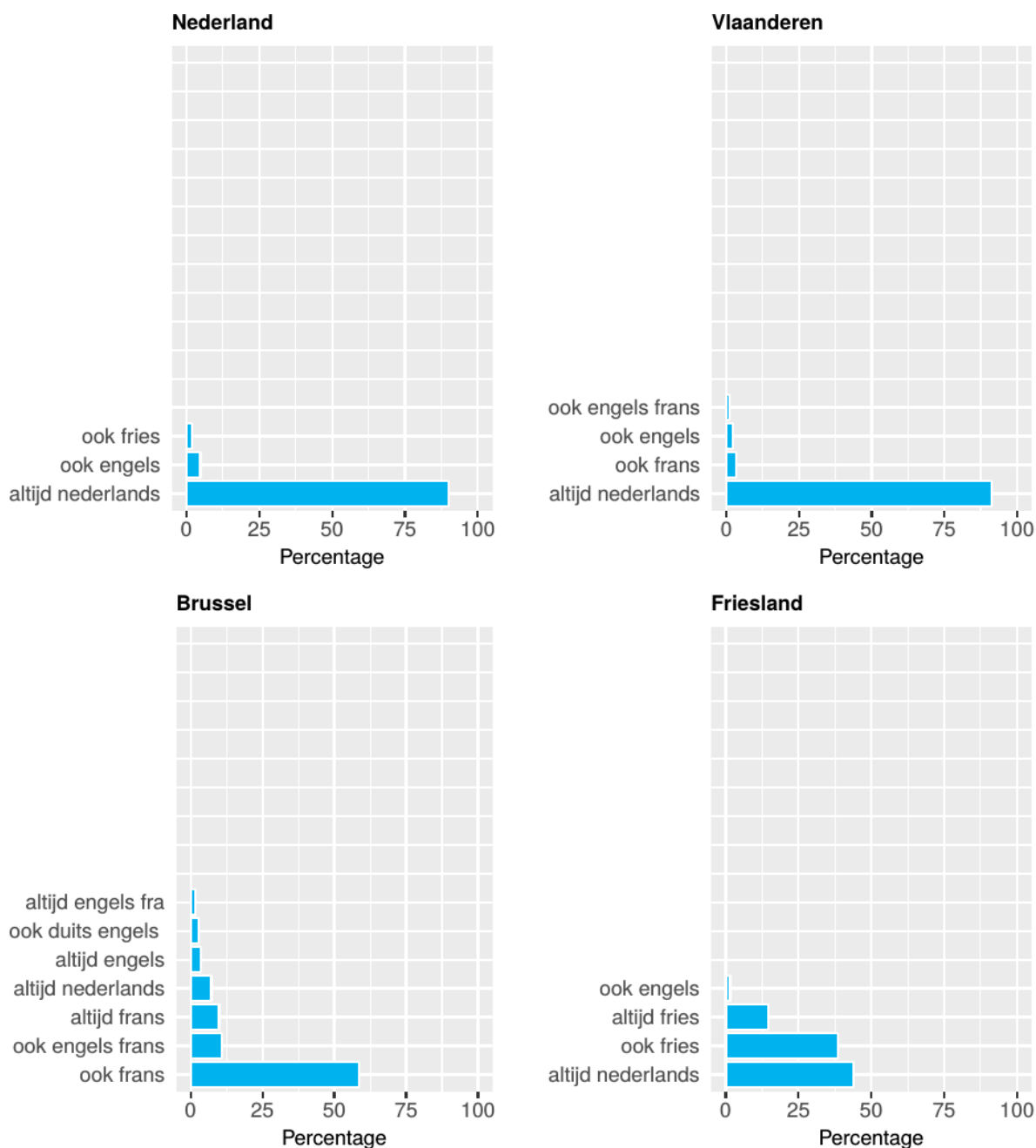
³¹ De variabele taalkeuze met de burens vertoonde wel een hoge correlatie met factor 1, maar die correlatie was negatief ($r = -0,814$). Terwijl ‘verborgen’ factor 1 kenmerken heeft die erg vergelijkbaar zijn met wat variabelen 2 en 3 (die positieve correlatiewaarden vertonen) meten, duidt de negatieve correlatie erop dat factor 1 kenmerken heeft die tegengesteld zijn aan wat door variabele 7 (taalkeuze met de burens) gemeten wordt. De taalkeuzes die men in Brussel maakt in gesprekken met de burens zijn dus als het ware tegengesteld aan de taalkeuzes die men maakt met familieleden zoals ouders of broer en zus. Ook figuur 8 die verderop besproken wordt, laat de afwijkende taalkeuzes van de Brusselse panelleden zien in contacten met hun burens.

Figuur 7: Met mijn vrienden spreek ik...

Terwijl men zich in Nederland en Vlaanderen niet beperkt tot een Nederlandstalige vriendenkring, geeft de communicatie met **buren** (zie figuur 8) een enigszins ander beeld: 89,9% van de Nederlanders en 91,3% van de Vlamingen spreekt enkel Nederlands met zijn of haar buren. Naast Nederlands wordt in Nederland ook nog wel in beperkte mate Engels (4,8%) en Fries (1,9%) gesproken, in Vlaanderen ook wel Frans (3,4%), Engels (2,4%) of een combinatie van die talen (1,2%). In Friesland zien we ongeveer hetzelfde beeld als bij de communicatie met vrienden: 43,8% spreekt altijd Nederlands met buren, 38,5% spreekt Nederlands en Fries, 14,6% spreekt altijd Fries, en 1,5% spreekt ook Engels. Alleen het aandeel van mensen dat met de buren altijd Fries spreekt ligt aanzienlijk hoger dan het aantal dat met vrienden altijd Fries spreekt (nl. 4,5%). Dit is vrij logisch: buren wonen uiteraard in Friesland, terwijl iemands vrienden natuurlijk ook in een andere provincie kunnen wonen.

De Brusselse deelnemers zorgen voor afwijkende resultaten: slechts 7,2% praat er altijd Nederlands met burens³², wat een erg groot verschil is met de rest van Vlaanderen en met Nederland. Dit lage percentage volgt uit het feit dat Brussel, als hoofdstad van Europa, een superdiverse en uiterst internationale samenleving kent, waar weinig tot geen uitsluitend Nederlandstalige buurten zijn en waar het Nederlands eigenlijk een minderheidstaal is ten opzichte van het Frans (cf. Devlieger en Goossens 2006³³: 126; zie ook 'meest gesproken talen in Brussel' op de website www.briobrusssel.be³⁴). We zien dan ook dat 58,6% van de panelleden naast Nederlands ook Frans spreekt met de burens, 10,8% ook Engels en Frans, 9,9% altijd Frans, en 3,6% altijd Engels.

Figuur 8: Met mijn burens spreek ik...

³² Vergelijk ook met voetnoot 29.

³³ Devlieger, Mieke en Greet Goossens. 2006. Evaluatie van vier jaar Voorrangbeleid Brussel, een intensieve onderwijsvernieuwing in Brusselse Nederlandstalige basisscholen met een meertalige populatie. In: Koole, T., J. Nortier, en B. Tahitu (red.). *Artikelen van de vijfde Sociolinguïstische conferentie*. Delft: Eburon. 126-137.

³⁴ <http://www.briobrusssel.be/ned/webpage.asp?Webpagelid=1096>

Hierboven hebben we er al op gewezen dat uit factoranalyses bleek dat voor Nederland de variabelen taalkeuze met de partner, taalkeuze met de kinderen en taalkeuze met vrienden clusteren in één 'verborgen' factor, die we hierboven benoemden als 'taalkeuze in het leven dat men opbouwt onafhankelijk van het gezin waaruit men komt'. Ook voor Brussel werden dezelfde variabelen in één factor gebundeld. Voor Vlaanderen daarentegen, vertoonde de variabele taalkeuze met vrienden geen beduidende samenhang met dezelfde factor als taalkeuze met partner en taalkeuze met kinderen. Daar kwam een derde factor naar voren, die taalkeuze met vrienden en taalkeuze met burens bundelde, en die we zouden kunnen benoemen als 'taalkeuze met naasten die geen familie zijn'.

Deze resultaten impliceren mogelijk het volgende: in Nederland en Brussel benadert men vrienden qua taalkeuzes meer zoals men ook partner en kinderen benadert, in Vlaanderen staan vrienden als het ware verderaf en benadert men hen qua taalgebruik meer op dezelfde manier als burens. Deze bevinding zou, als ze bevestigd zou worden door ander onderzoek, gerelateerd kunnen worden aan het onderscheid tussen individualistische en collectivistische culturen, dat gemaakt wordt in de literatuur rond interculturele communicatie (bijv. Claes & Gerritsen 2002: 48-49).³⁵

In individualistische culturen ziet men de zogenaamde 'out-group' als minder ver verwijderd van de 'in-group' dan in collectivistische culturen. Men zou kunnen stellen dat partner en kinderen samen met 'het ik' de *in-group* vormen en vrienden tot de *out-group* behoren. Het is denkbaar dat men in Nederland en Brussel individualistischer is en in Vlaanderen collectivistischer, waardoor in Vlaanderen vrienden (onbewust) beschouwd worden als verder verwijderd van de *in-group* en daardoor (ook onbewust) anders benaderd worden in de taalkeuzes.³⁶

De resultaten rond het taalgebruik met familie, vrienden en burens samenvattend, kunnen we stellen dat er in Nederland en Vlaanderen in vrijwel alle situaties door het grootste deel van de panelleden altijd Nederlands gesproken wordt. Verder blijkt dat er in Friesland met de jongere generatie steeds minder uitsluitend Fries gesproken wordt. Voor Brussel blijken vooral de partnerkeuze en het gezinsleven breekpunten te zijn in de verhouding tussen het Nederlands en het Frans, met een taalverschuiving voor het Nederlands ten gunste van het Frans tot gevolg.

³⁵ Claes, Marie-Thérèse & Marinel Gerritsen. 2002. *Culturele waarden en communicatie in internationaal perspectief*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

³⁶ Merk op dat Claes & Gerritsen (2002: 140) Nederland inderdaad als individualistischer bestempelen en België als collectivistischer. Als voorbeeld halen ze aan dat Nederlandse studenten die op kamers zijn tijdens de weekends op hun kamer blijven, terwijl Belgische studenten die 'op kot zitten' doorgaans elk weekend naar hun ouders terugkeren. Daaruit zou men kunnen afleiden dat er in België een sterkere gerichtheid is op de familie (= de *in-group*), terwijl men in Nederland sterker gericht is op vrienden (= de *out-group*). Uit onze bevindingen blijkt echter dat er misschien eerder sprake is van een tegenstelling Nederland vs. Vlaanderen (exclusief Brussel) dan een tegenstelling Nederland vs. België, zoals Claes & Gerritsen suggereren.

b. Zijn er leeftijdsverschillen in het taalgebruik met familie, vrienden en bekenden bij moedertaalsprekers van het Nederlands? Spreken jongeren bijvoorbeeld meer Engels?

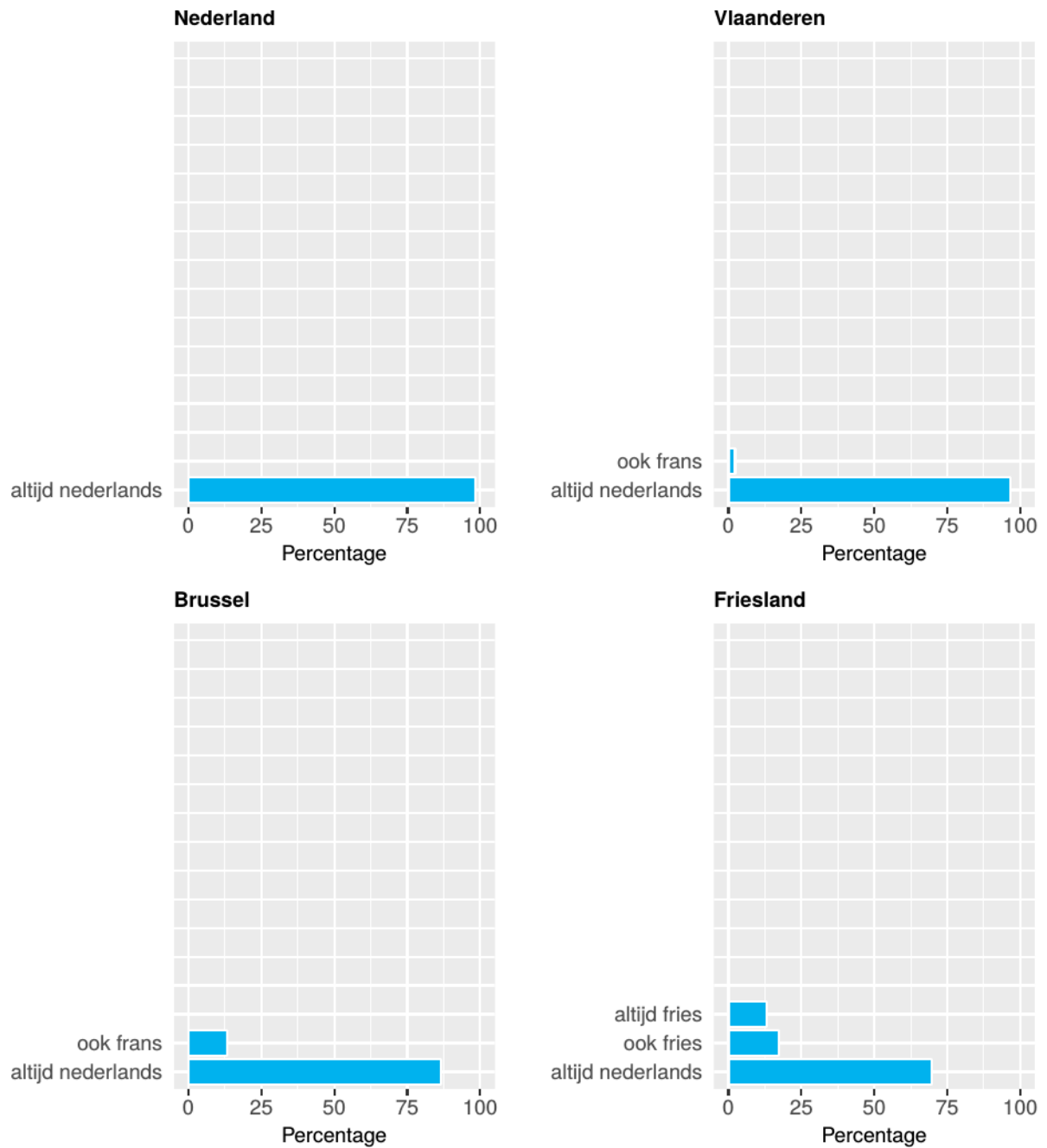
We hebben de StaatNed-panelleden in **verschillende leeftijdsgroepen** verdeeld om vervolgens per leeftijdsgroep het taalgebruik met familie, vrienden en bekenden te onderzoeken. Binnen de taalkunde bestaan er verschillende theorieën over de betekenis van verschillen in het taalgebruik van verschillende leeftijdsgroepen. Enerzijds wordt vaak de zogenaamde **apparent time-methode** gebruikt: daarbij wordt het taalgebruik van proefpersonen van verschillende leeftijdscategorieën met elkaar vergeleken, uitgaande van de veronderstelling dat verschillen tussen leeftijdsgroepen iets zeggen over ontwikkelingen in het taalgebruik van een bepaalde groep (taalverandering). Als er bijvoorbeeld een stijgende lijn zit in het gebruik van het Engels tussen de oudste en de jongste leeftijdsgroepen, dan kan dat – volgens de *apparent time* hypothese – een aanwijzing zijn voor de opkomst van het Engels. Anderzijds echter, kan er ook sprake zijn van zogenaamde *age graded* variatie. Dat betekent dat de variatie die men observeert tussen verschillende leeftijdsgroepen te maken heeft met het specifieke taalgebruik dat eigen is aan een bepaalde leeftijd. **Age grading** gaat uit van het gegeven dat mensen gedurende hun leven hun taalgebruik aanpassen. Zo kan het zijn dat het veelvuldiger gebruik van het Engels eigen is aan de taal van jongeren, en dat mensen uit de oudste leeftijdsgroep ook meer Engels spraken toen ze nog jong waren. Of de verschillen tussen leeftijdsgroepen die we in deze paragraaf beschrijven, toe te schrijven zijn aan taalverandering (waarbij de *apparent time* methode kan worden toegepast), dan wel aan *age graded* variatie, moet door zogenaamd *real time* onderzoek al of niet worden bevestigd. Dat kan door een longitudinaal onderzoek uit te voeren. Met dit StaatNed-project willen wij zo'n langetermijnstudie uitvoeren, waarbij de taalkeuzes van een groep van vaste deelnemers tweejaarlijks worden opgevolgd. Bij de interpretatie van de resultaten in deze paragraaf, moeten we bovenstaand onderscheid steeds in gedachten houden. De waargenomen leeftijdsafhankelijke verschillen leggen mogelijk iets bloot over potentiële ontwikkelingen/veranderingen in de taalkeuzes van inwoners van Nederland, Vlaanderen, Brussel en Friesland, maar uit volgende rondes van het StaatNed-onderzoek kan eventueel pas blijken of die ontwikkelingen zich daadwerkelijk aan het voltrekken zijn, of dat er toch eerder sprake is van *age grading*.

De volgende leeftijdsgroepen werden onderscheiden:

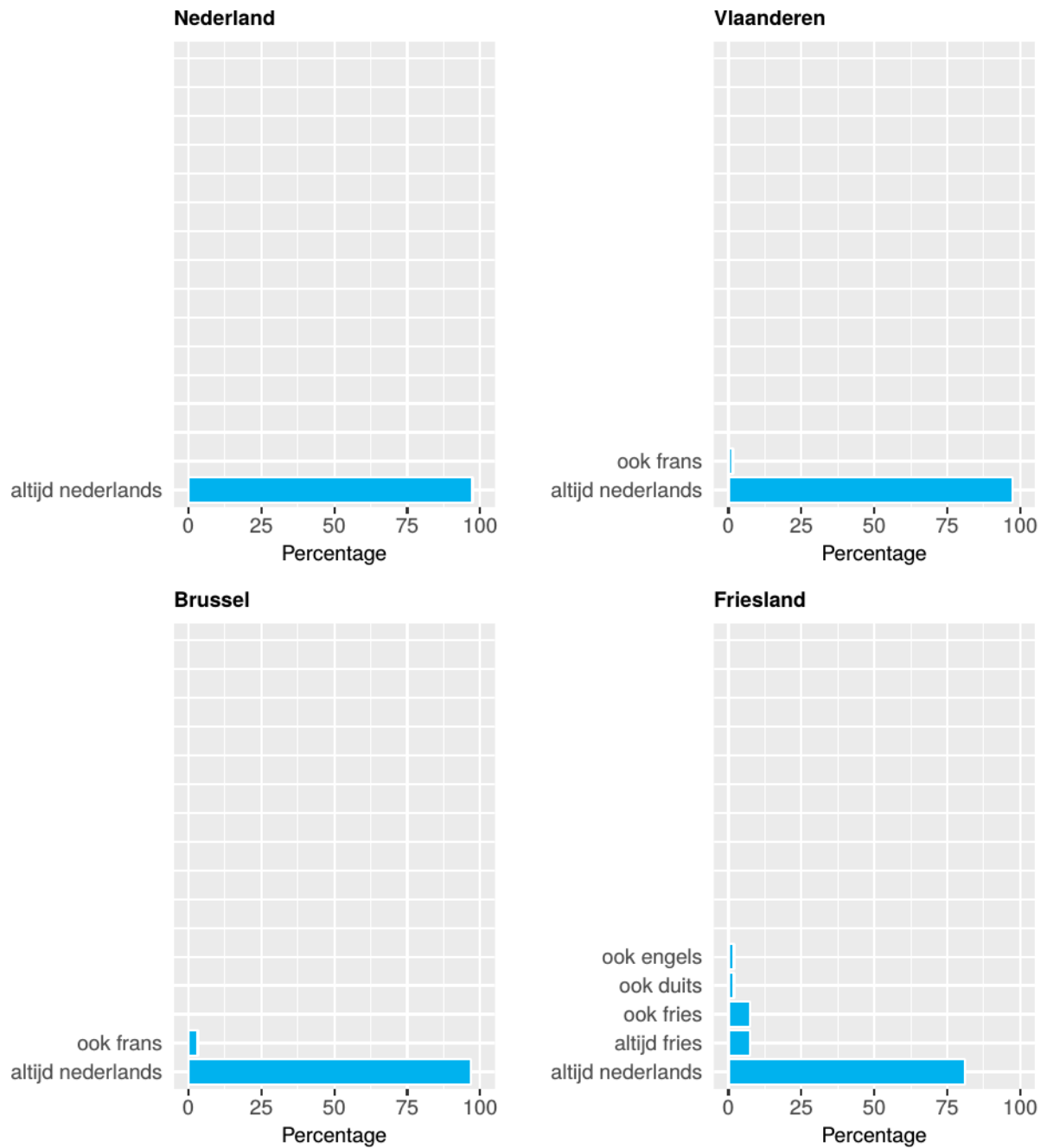
- 1 65 jaar en ouder
- 2 40 tot en met 64 jaar
- 3 15 tot en met 39 jaar

De taalkeuze in **de communicatie met de ouders over de generaties heen** (zie figuren 9, 10 en 11) wordt voor Nederland en Vlaanderen gekenmerkt door een vrij stabiele situatie wat het gebruik van het Nederlands betreft. In Brussel wordt er door panelleden uit de middelste leeftijdsgroep iets meer uitsluitend Nederlands gesproken met de ouders dan door deelnemers uit de oudste leeftijdsgroep (namelijk respectievelijk 96,8% vs. 86,7%); dit is ten koste van het Frans, dat minder vaak gebruikt wordt in de middelste leeftijdsgroep. Opnieuw vallen vooral de tendensen in Friesland op: het aantal panelleden dat altijd Nederlands spreekt/sprak met de ouders is 69,6% bij de 65-plussers, maar neemt toe tot 81,1% bij de 40- tot 64-jarigen, en tot 83,3% bij de 15- tot 39-jarigen. Daarentegen neemt het aantal mensen dat altijd Fries spreekt met de ouders af van 13% bij de 65-plussers tot 7,5% bij de groep van 40 tot en met 64 jaar.³⁷ Het aantal mensen dat Nederlands én Fries spreekt met de ouders is constant over de verschillende leeftijdsgroepen heen. De **communicatie met de grootouders** (zie figuren 12, 13 en 14) vertoont een parallelle ontwikkeling in Friesland, die we hier niet afzonderlijk meer zullen bespreken.

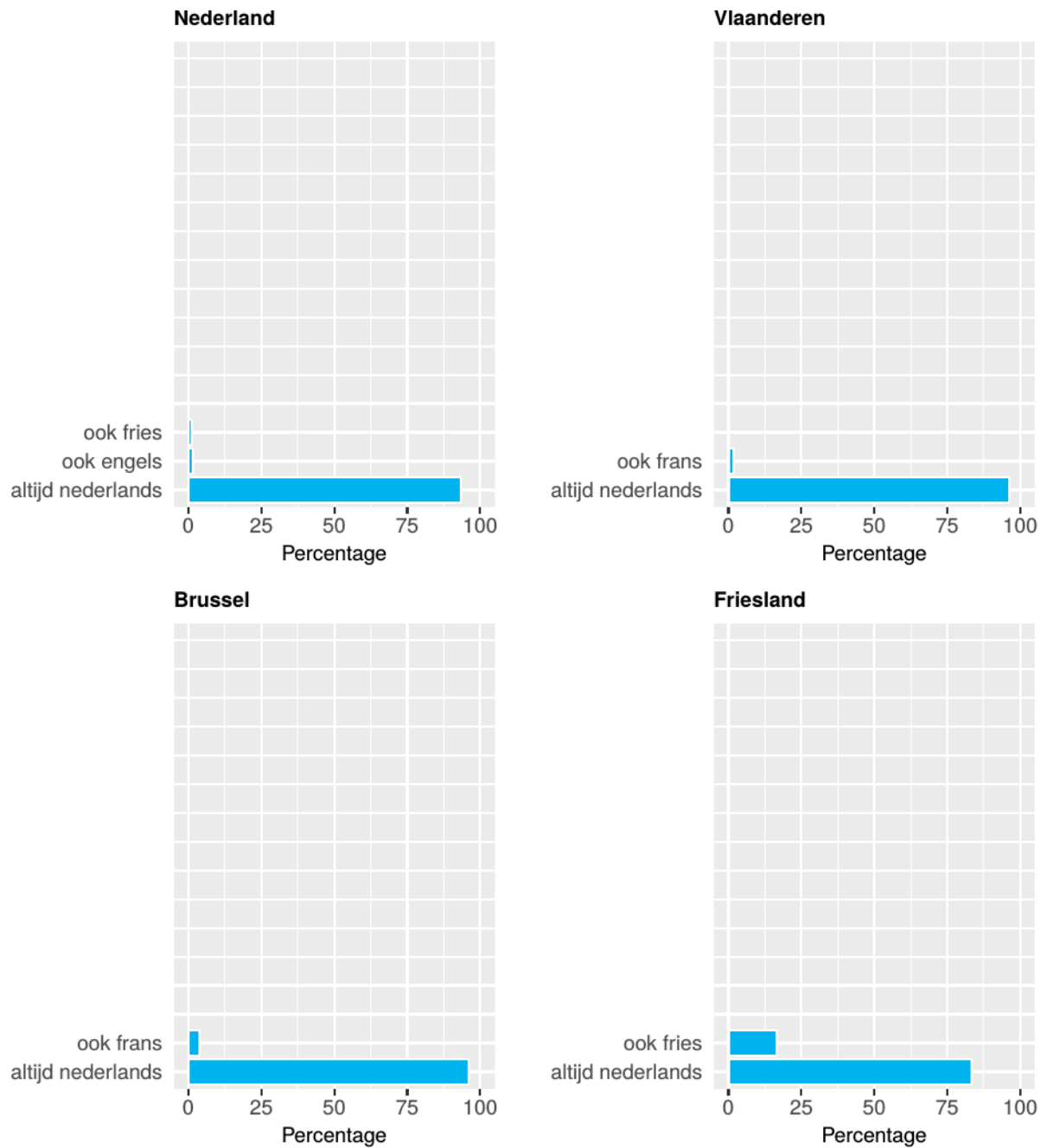
³⁷ Vanuit de *apparent time* aanname, zouden we dus kunnen besluiten dat in Friesland het Nederlands erop vooruitgaat, terwijl het Fries erop achteruitgaat.

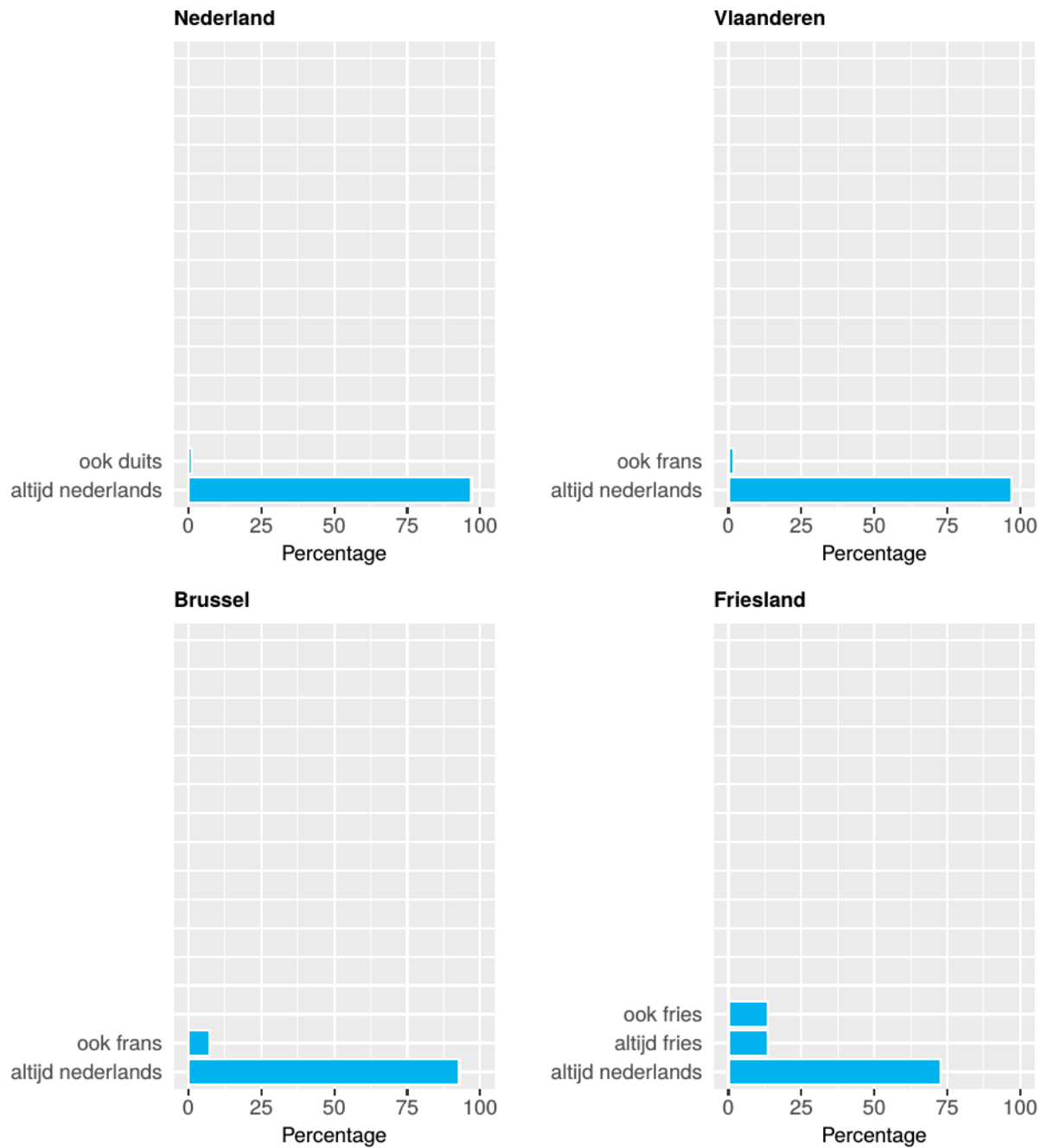
Figuur 9: Met mijn ouders spreek/sprak ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder)

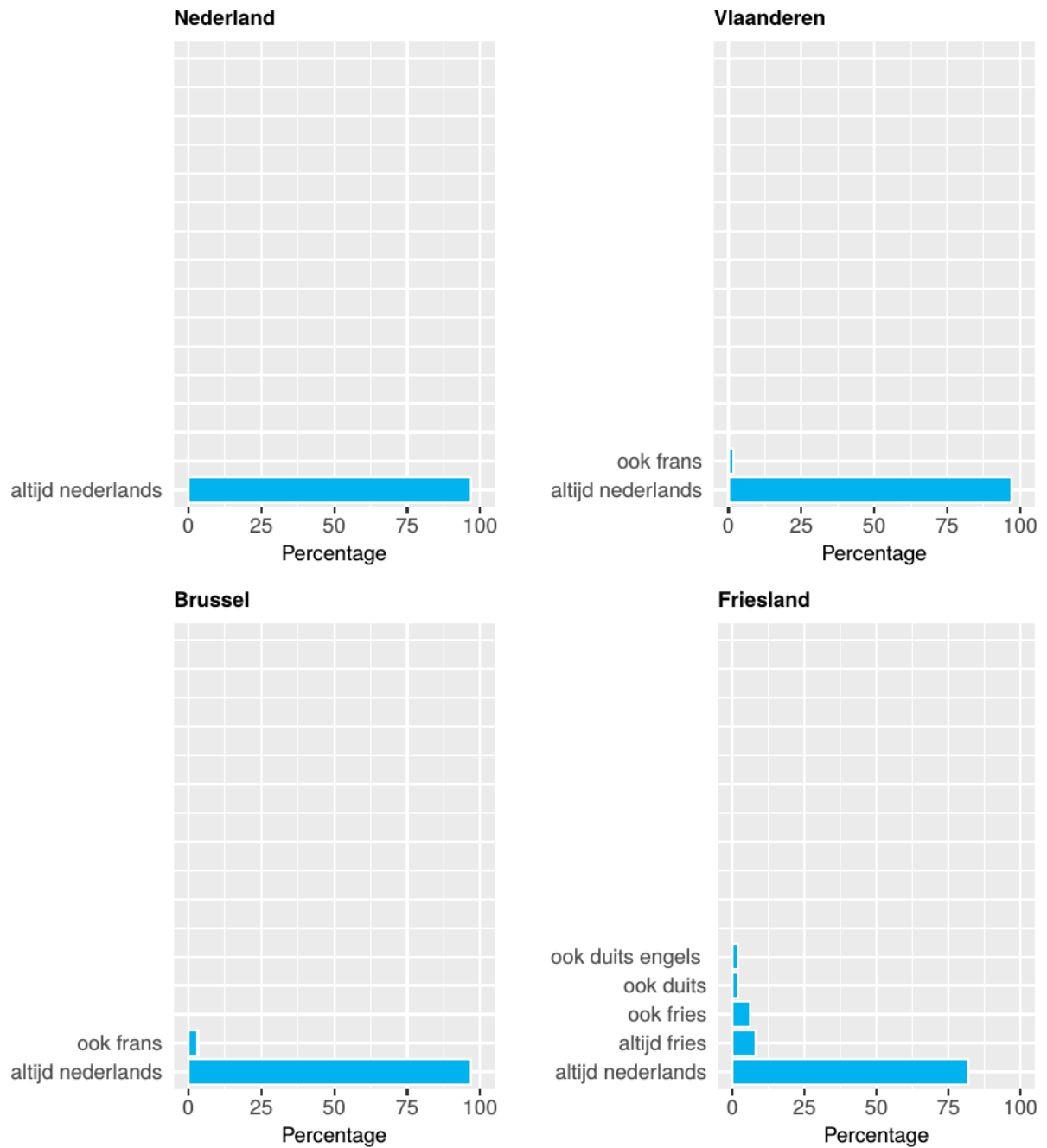
Figuur 10: Met mijn ouders spreek/sprak ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar)

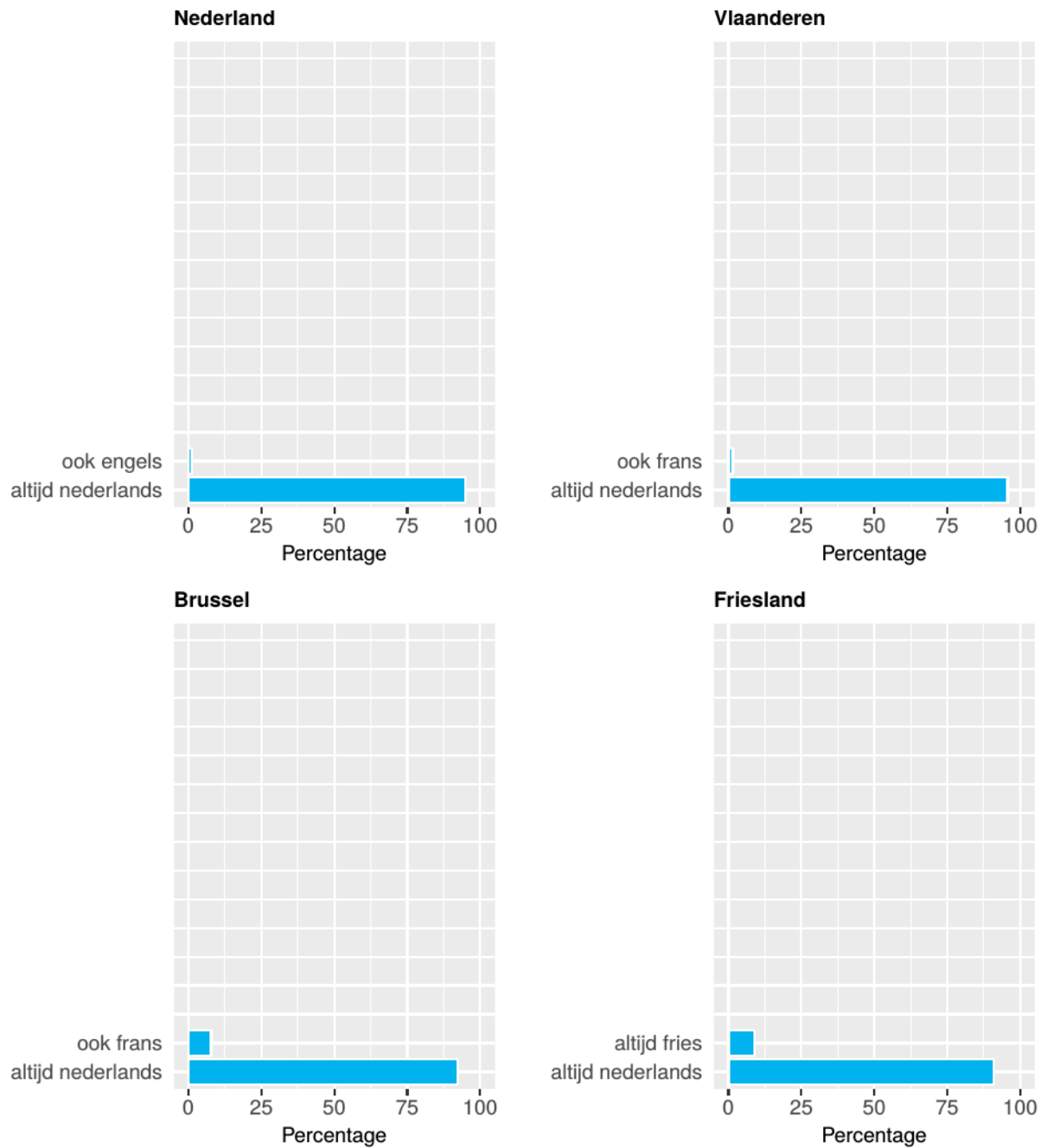
Figuur 11: Met mijn ouders spreek/sprak ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar)

Figuur 12: Met mijn grootouders spreek/ sprak ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder)

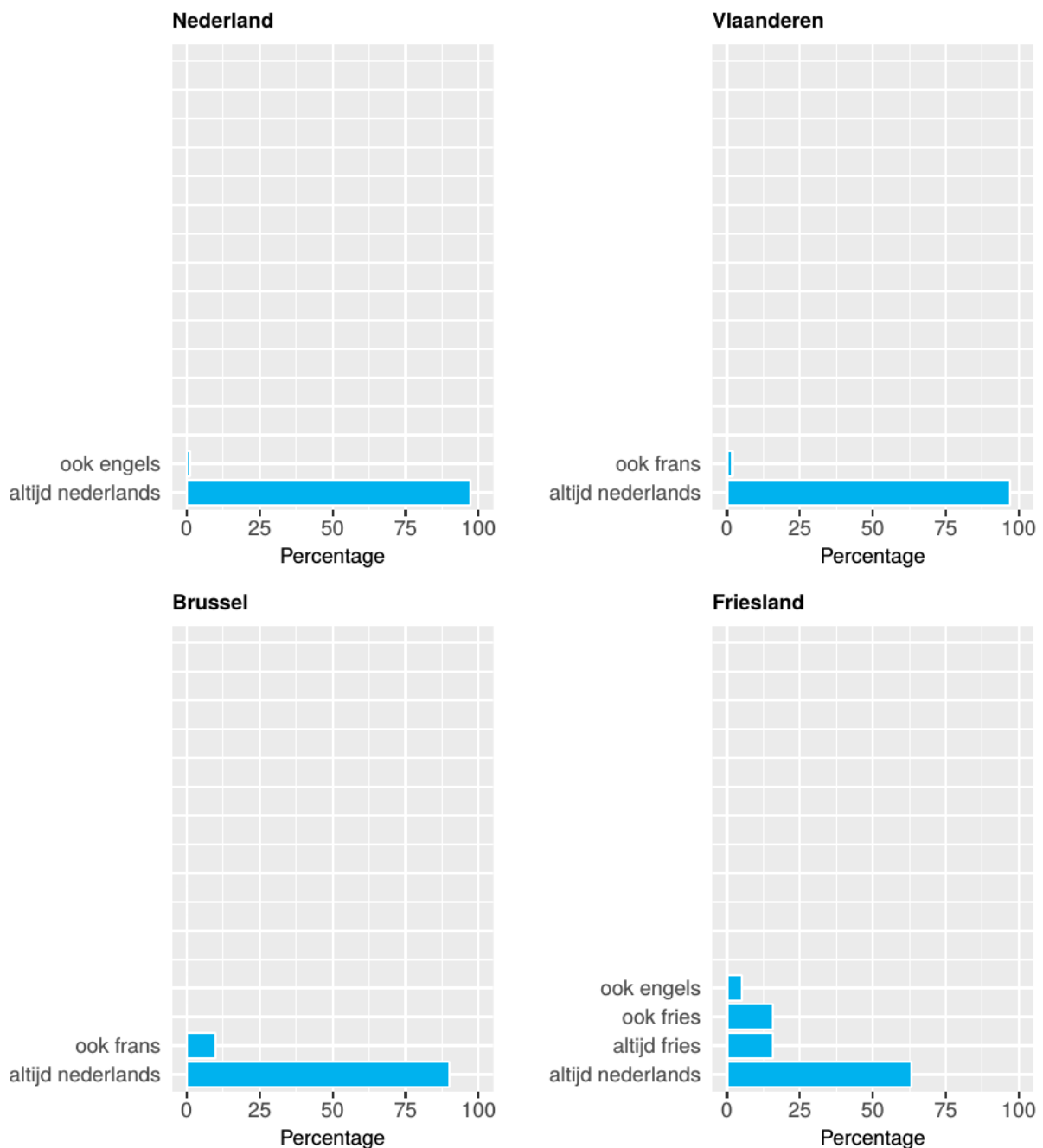

Figuur 13: Met mijn grootouders spreek/ sprak ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar)

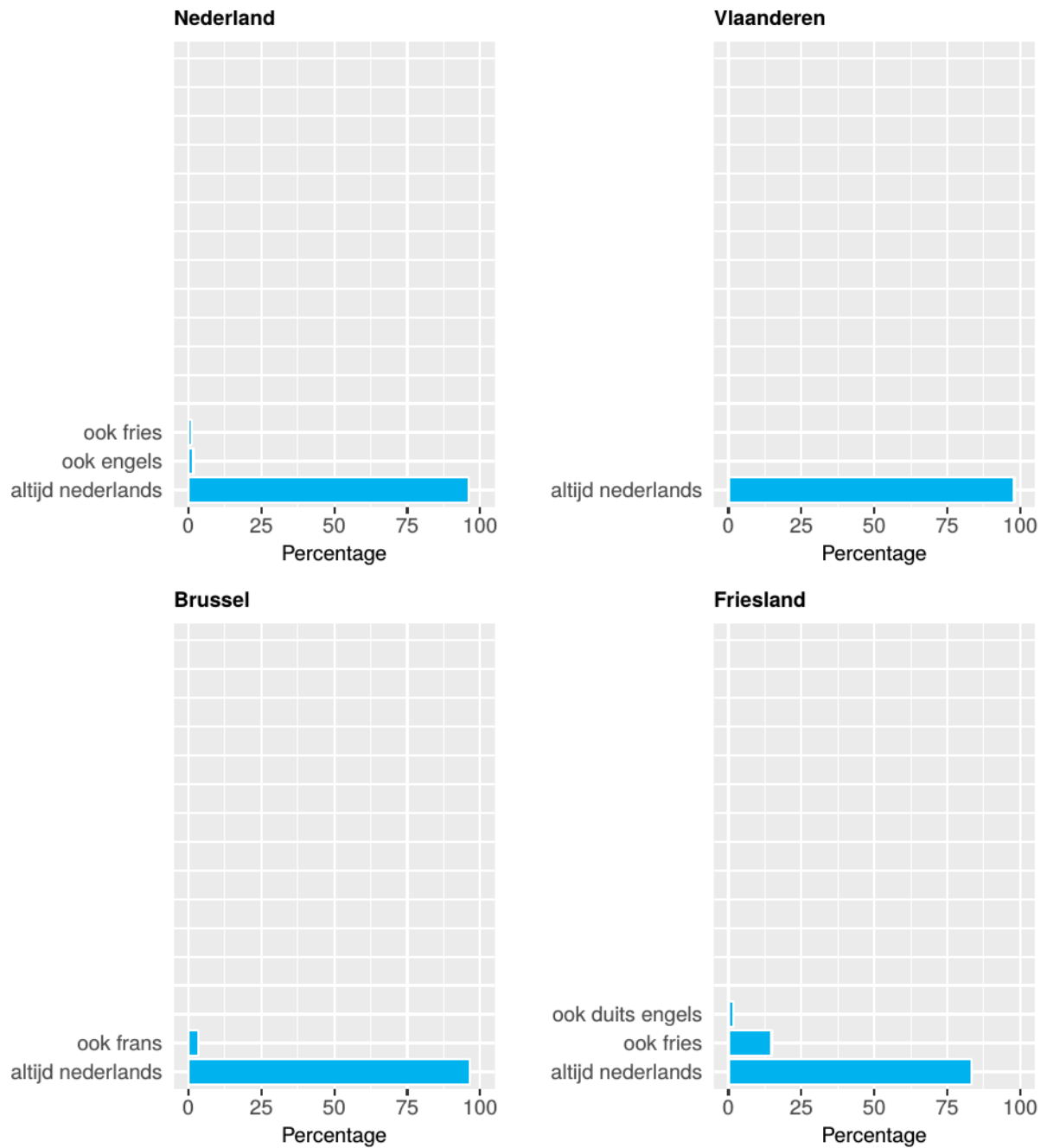
Figuur 14: Met mijn grootouders spreek/ sprak ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar)

Wat de communicatie met **broer of zus** betreft (zie figuren 15, 16, 17), willen we er enkel Friesland uitlichten. Daar lijkt zich namelijk een taalverschuiving voor te doen waarbij er in toenemende mate alleen nog Nederlands gesproken wordt met de eigen broer of zus³⁸: in de generatie van 65 jaar en ouder spreekt 63,2% altijd Nederlands, in de groep van 40- tot 64-jarigen is dat aantal toegenomen tot 83,3%, en in de groep van 15- tot 39-jarigen tot maar liefst 91,7%. **We kunnen dus besluiten dat de jongste generatie in Friesland bijna uitsluitend Nederlands spreekt met broer of zus, wat uiteraard ten koste gaat van het gebruik van het Fries** (cf. supra).

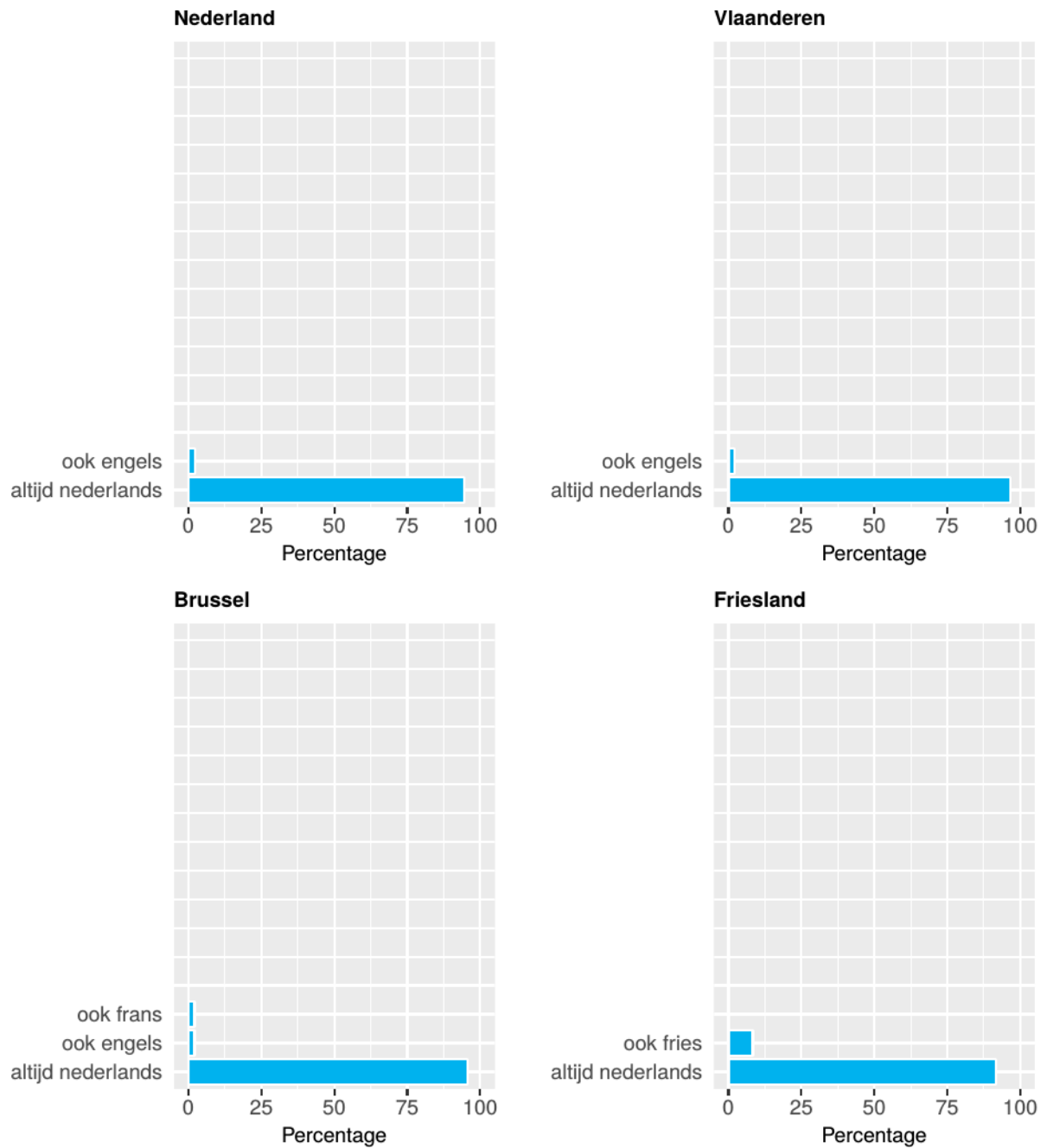

Figuur 15: Met mijn broer of zus spreek ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder)

³⁸ Ook hier is er enkel sprake van een taalverschuiving als we aannemen dat de verschillen tussen de leeftijdsgroepen duiden op veranderingen in de tijd (*apparent time*). Als we echter van *age grading* zouden uitgaan, zou men kunnen aannemen dat de ouderen van nu ook meer Nederlands spraken toen ze jonger waren.

Figuur 16: Met mijn broer of zus spreek ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar)

Figuur 17: Met mijn broer of zus spreek ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar)

Voor de taalkeuze in gesprekken met de **partner** (zie figuren 18, 19, 20) vallen vooral de volgende bevindingen op: in Nederland is er tussen de oudste en jongste leeftijdsgroep een verschil van ongeveer 13% in het gebruik van uitsluitend Nederlands met de partner (voor leeftijdsgroepen 1, 2 en 3 respectievelijk 94,2%, 90,8% en 81,7%), dat vooral tussen leeftijdsgroepen 2 en 3 merkbaar is. Voor zover er inderdaad sprake is van een **afname van het gebruik van het Nederlands** gaat deze **ten gunste van het Engels**: terwijl in groep 1 slechts 1,2% ook Engels spreekt met de partner, is dat voor groep 2 al 3,5% en voor groep 3 zelfs 7,3% (daarnaast ook 1,4% altijd Engels).

In Vlaanderen heeft de toename in het gebruik van het Engels enkel betrekking op de twee jongste generaties (nl. 'ook Engels': 1,5% in groep 2 → 4,7% in groep 3), **terwijl het aantal deelnemers dat met de partner ook Frans spreekt net afneemt** (nl. 3% in groep 1 → 1,5% in groep 2 → 1,1% in groep 3). In Brussel gaat het gebruik van uitsluitend Nederlands sterk achteruit tussen de oudste en de middelste leeftijdsgroep (nl. 60% → 44,4%), maar dat neemt weer toe in de jongste groep (→ 52,8%). **Het gebruik van het Frans lijkt in Brussel af te nemen over de generaties heen**: 'ook Frans + altijd Frans' vertegenwoordigt 40% in groep 1, 29,6% in groep 2, en 13,9% in groep 3.

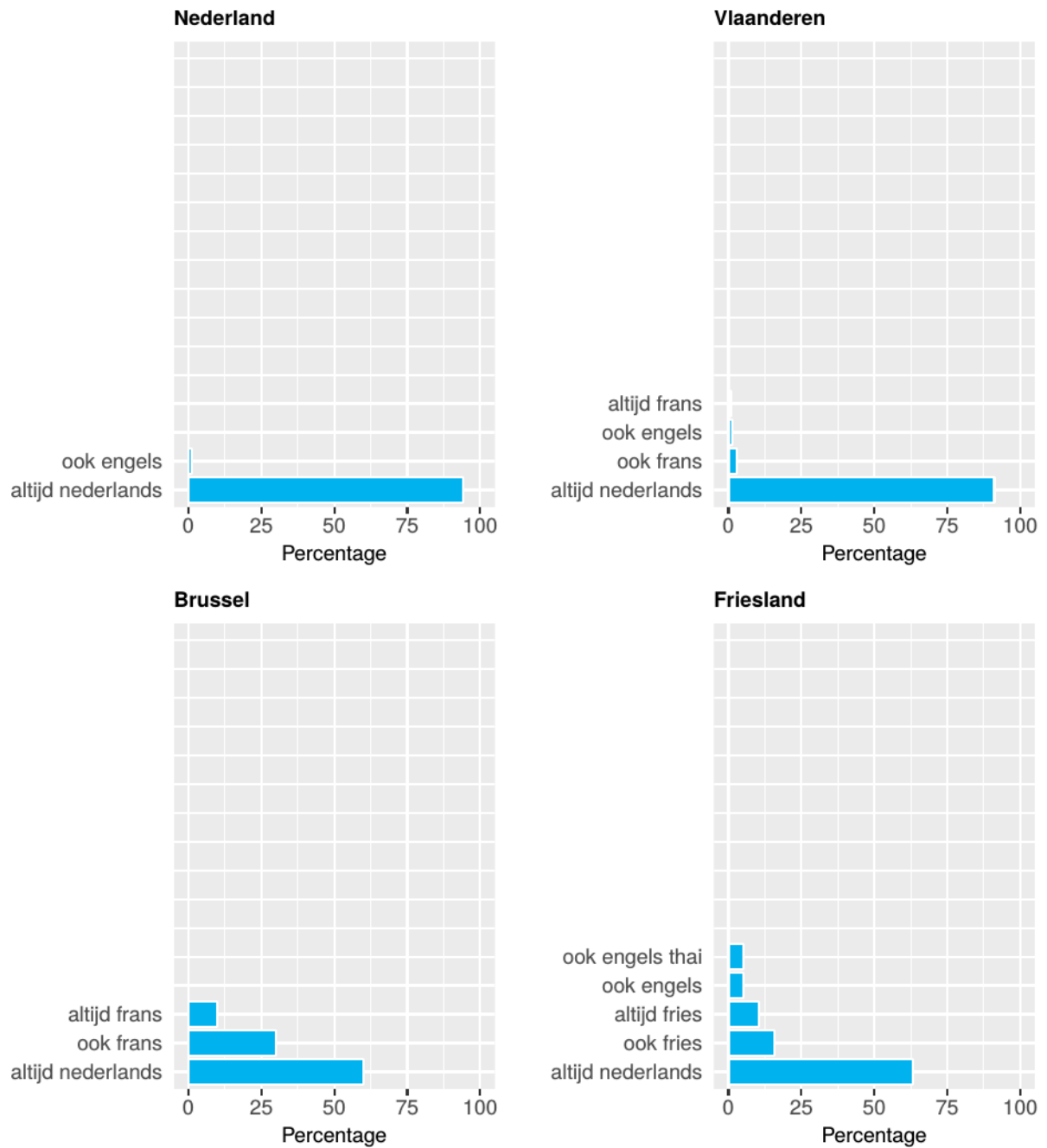
Ook in Brussel zien we een opmars van het Engels³⁹: bij de oudste leeftijdsgroep is er geen aanzienlijk percentage dat Engels spreekt met de partner, bij de middelste groep vertegenwoordigt Engels zo'n 14,8%, en bij de jongste generatie is dat al 30,6%.⁴⁰ In Friesland zien we geen opzienbarende ontwikkelingen; over de opkomst van het Engels daar valt weinig te zeggen aangezien sommige percentages gebaseerd zijn op de antwoorden van 1 persoon.

Dat meer mensen Engels gaan spreken met hun partner, is wellicht toe te schrijven aan de toenemende internationalisering, globalisering en migratie; de kans om een anderstalige partner te ontmoeten is nu groter dan in de generatie van de 65-plussers. Als twee partners voor elkaar onbekende talen spreken, zullen zij in dat geval vaak voor het Engels kiezen als een soort lingua franca (zie ook De Swaan 2003: "Hoe meer talen, hoe meer Engels")⁴¹.

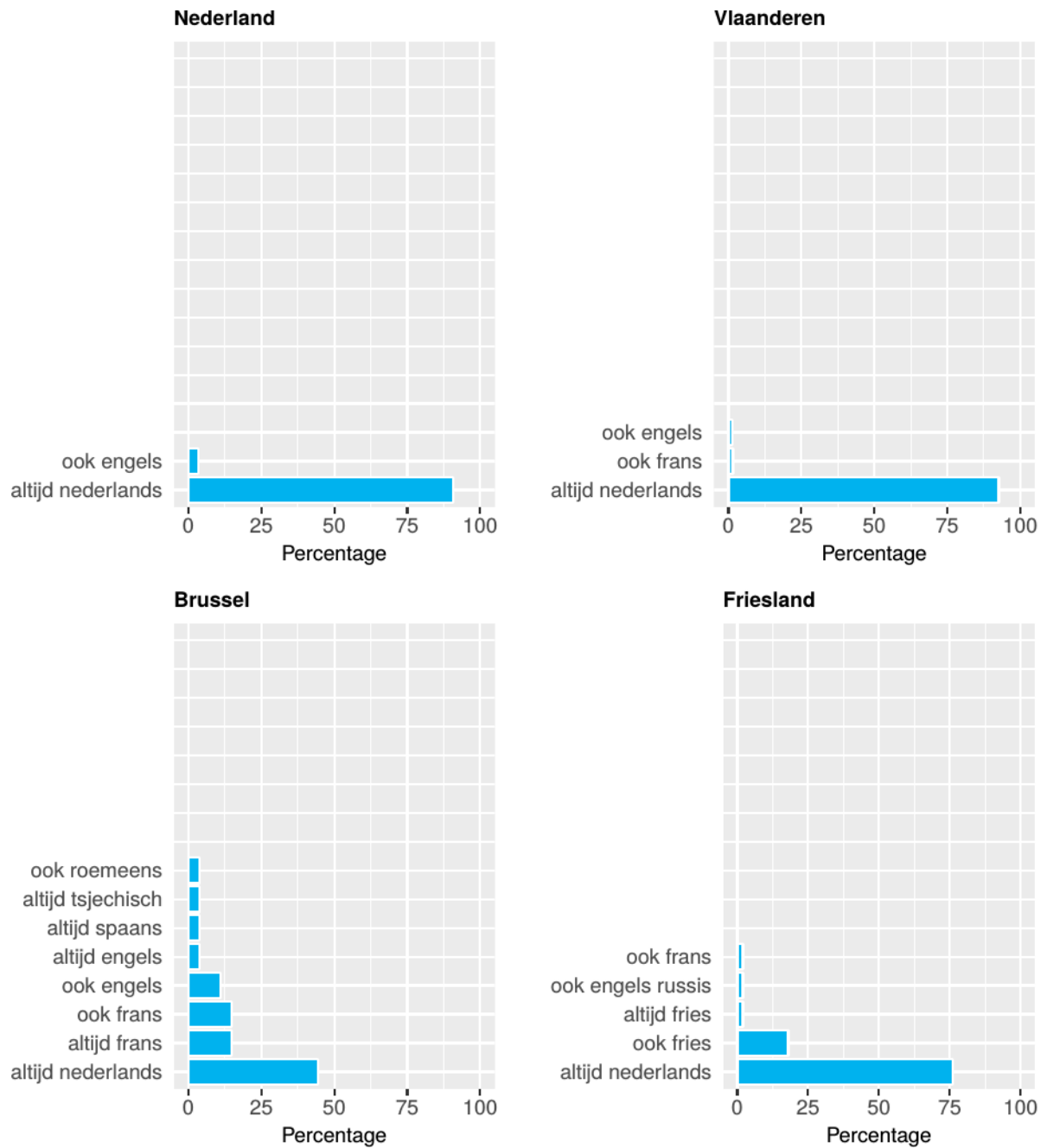
³⁹ Er kan pas sprake zijn van opkomst van het Engels wanneer we ervan uitgaan dat leeftijdspatronen samenhangen met taalverandering. In wat volgt, interpreteren we de resultaten – met de nodige voorzichtigheid weliswaar – volgens deze apparent time aanname. Zoals gezegd, kunnen de herhalingen van het onderzoek in de toekomst uitwijzen of deze aanname gerechtvaardigd is.

⁴⁰ Deze percentages zijn het resultaat van de som van de percentages voor 'altijd Engels', 'ook Engels', en eventueel 'ook Engels + een andere taal'; 11,1% + 3,7% = 14,8%; 8,3% + 8,3% + 5,6% + 2,8% + 2,8% + 2,8% = 30,6%.

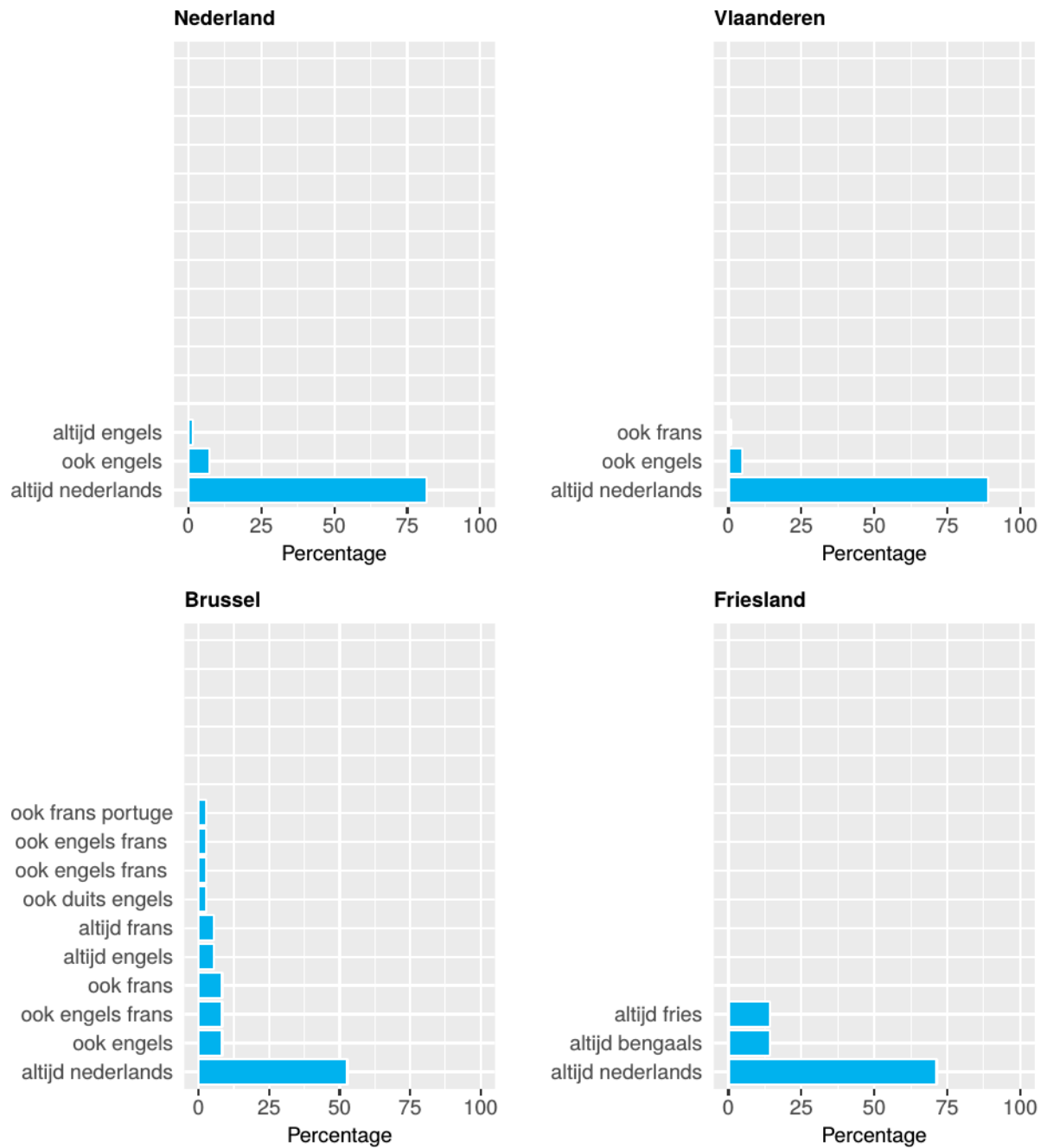
⁴¹ De Swaan, Abram. 2003. Bedreigde talen, sociolinguïstiek en taalsentimentalisme. Thema's en trends in de sociolinguïstiek 4 [Toegepaste taalwetenschap in artikelen 70]. Amsterdam: John Benjamins. 15-26. DOI: 10.1075/ttwia.70.03swa

Figuur 18: Met mijn partner spreek ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder)

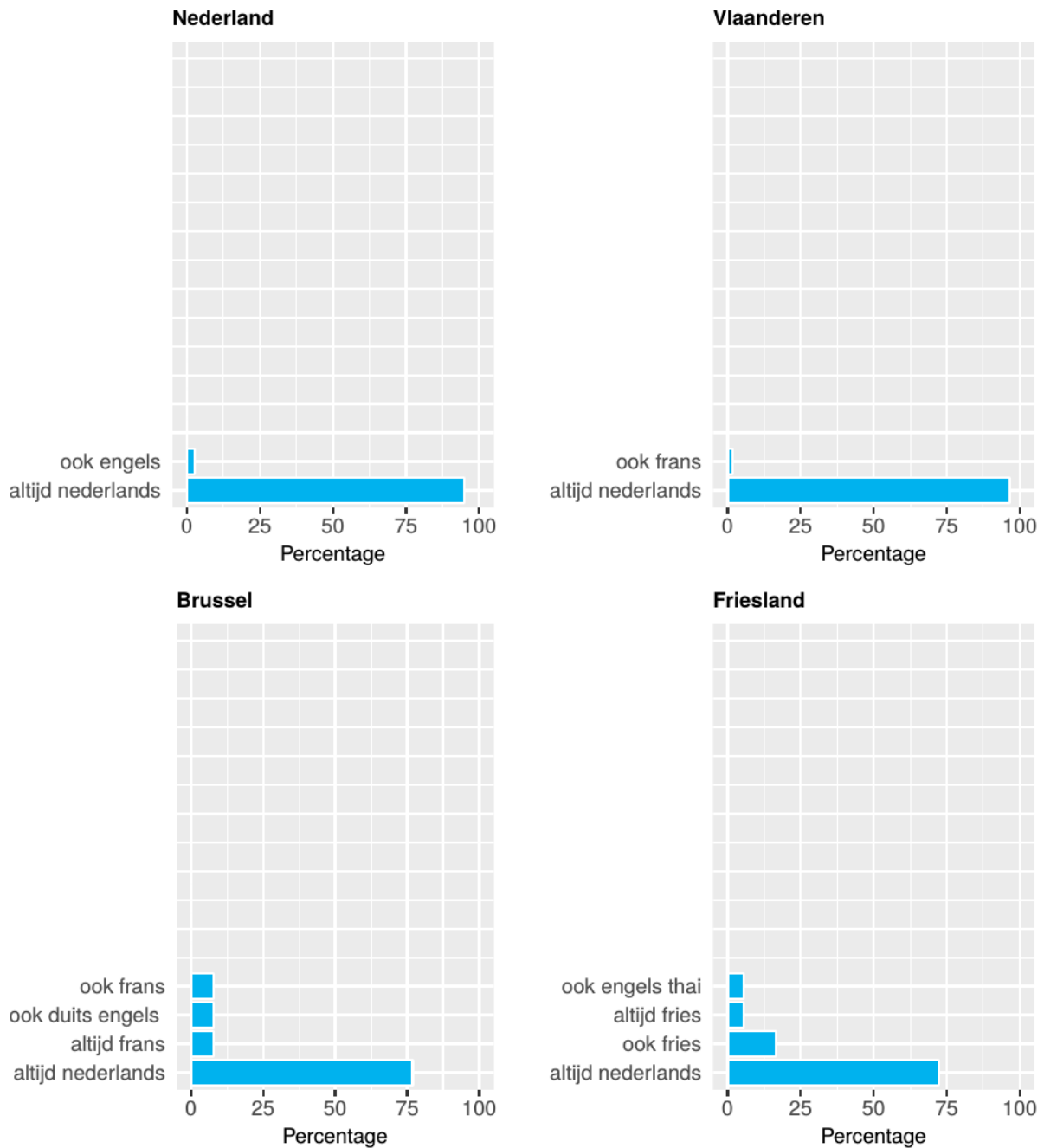

Figuur 19: Met mijn partner spreek ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar)

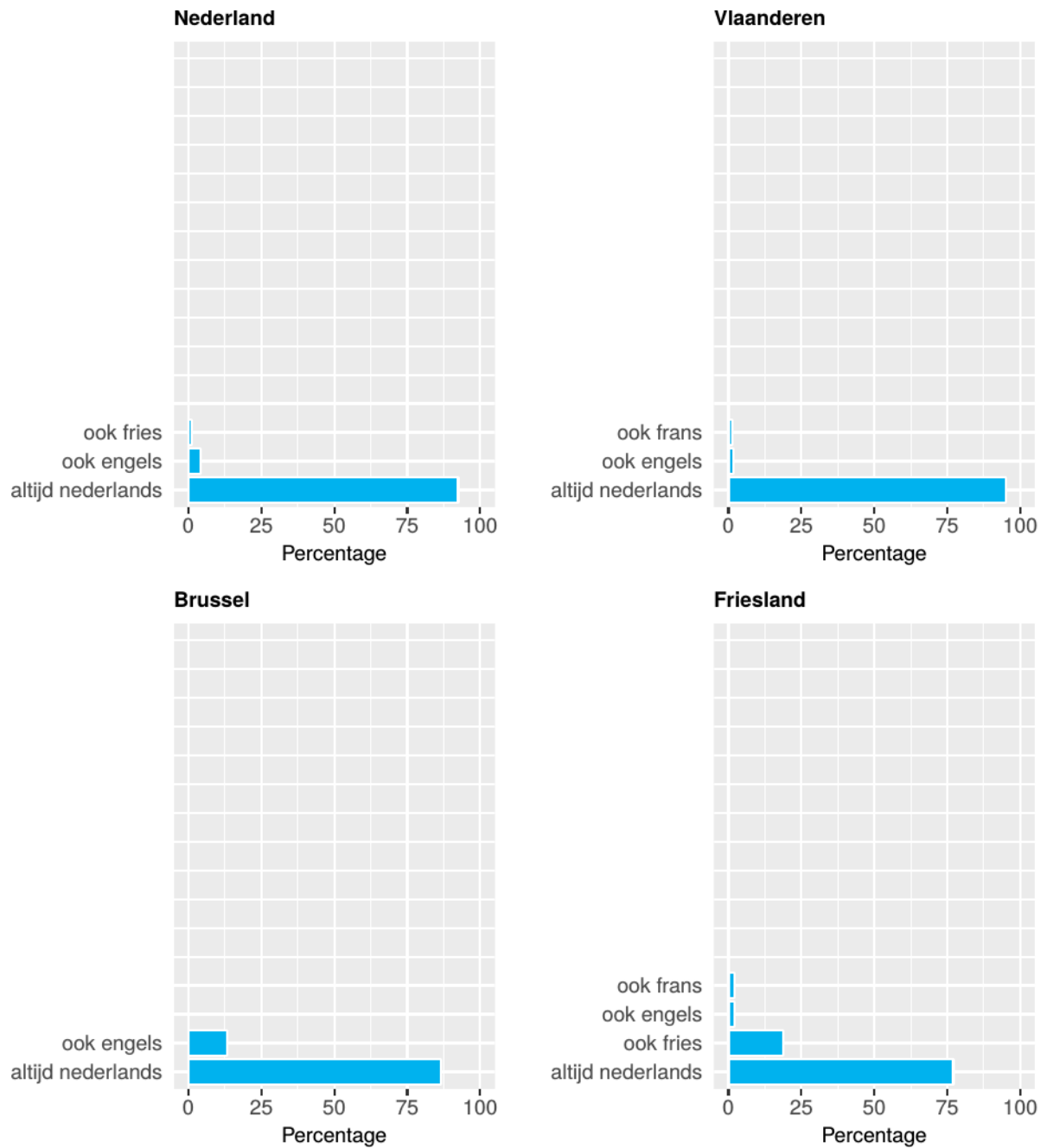

Figuur 20: Met mijn partner spreek ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar)

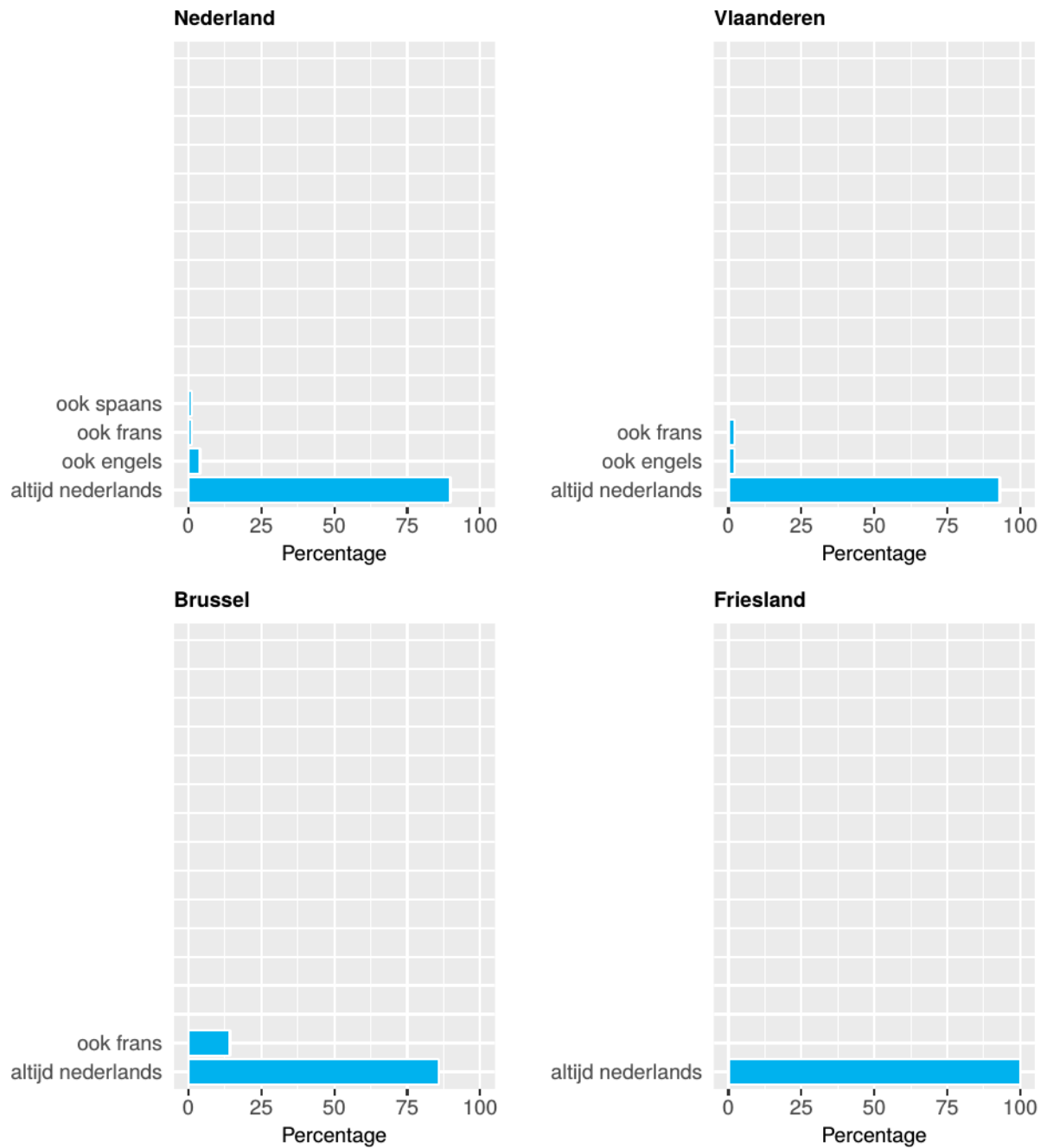
Voor het **taalgebruik met de kinderen** (zie figuren 21, 22, 23) merken we voor zowel Nederland als Vlaanderen een lichte toename in het aantal deelnemers dat met hun kinderen naast Nederlands ook Engels spreekt. In Nederland is dit een toename van 2,6% bij de 65-plussers naar ongeveer 4% bij zowel de middelste als de jongste leeftijdsgroep; in Vlaanderen stijgt dit aantal van 0,8% bij de oudste groep, naar 1,6% bij de middelste groep, en tot 2,2% bij de jongste groep. Van een echte 'verengelsing' in de opvoeding van de kinderen kunnen we uiteraard niet spreken; het gaat telkens om heel lichte stijgingen. Omdat het aantal aan de online enquête deelnemende Brusselaars en Friezen met kinderen in de jongste leeftijdsgroep niet erg hoog is, onthouden we ons van uitspraken over Brussel en Friesland.

Figuur 21: Met mijn kinderen spreek ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder)

Figuur 22: Met mijn kinderen spreek ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar)

Figuur 23: Met mijn kinderen spreek ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar)

In de **communicatie met vrienden** (zie figuren 24, 25, 26) tekenen zich de volgende tendensen af. In Nederland lijkt zich een toenemende ‘verengelsing’ te voltrekken in de omgang met vrienden, waarbij het gebruik van uitsluitend Nederlands afneemt over de generaties heen, maar vooral tussen de middelste en jongste leeftijdsgroepen (nl. 85,1% → 78,3% → 58,8%); het aantal mensen dat ‘ook Engels’ spreekt met vrienden neemt toe van 5,7% bij de 65-plussers, naar 10,9% bij de 40- tot 64-jarigen, tot maar liefst 28,2% bij de 15- tot 39-jarigen. Voor zover er inderdaad sprake is van ‘verengelsing’, lijkt zich dat in Vlaanderen in mindere mate ook voor te doen, en in vergelijking met Nederland, voltrekt het proces zich langzamer in de twee jongste generaties: bij de 65-plussers wordt er door 3,9% ook Engels gesproken met vrienden, door 9,2% van de panelleden uit de middelste leeftijdsgroep, en door 17% van de mensen uit de jongste groep.⁴²

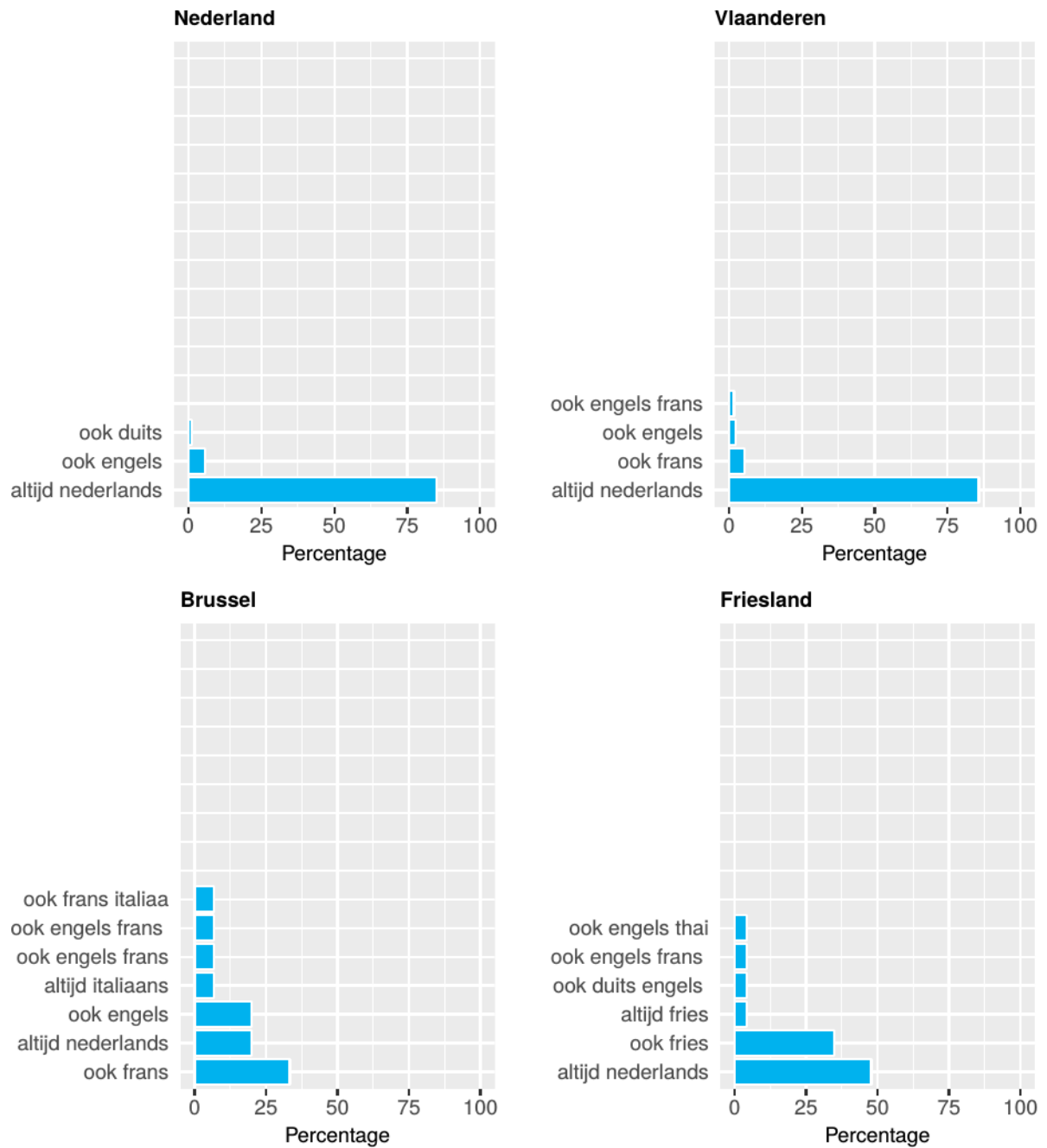
Nergens lijkt het proces van ‘verengelsing’ zich zo snel te voltrekken als in Brussel. Terwijl de ‘verengelsing’ in Nederland en Vlaanderen ten koste gaat van de keuze voor ‘altijd Nederlands’, gaat die in Brussel vooral ten koste van de keuze voor ‘ook Frans’; het aantal mensen dat er altijd Nederlands spreekt met vrienden is min of meer stabiel over de generaties heen (nl. tussen de 15 en 21%). De opkomst van het Engels laat zich zien in de volgende cijfers: terwijl 20% van de 65-plussers aangeeft ook Engels te spreken met vrienden, is dat voor de 40- tot 64-jarigen al 37,5%, en voor de 15- tot 39-jarigen maar liefst 59,1%.⁴³

Ten slotte lijkt er ook in Friesland sprake te zijn van een opmars van het Engels in de vriendenkring, die pas op gang komt bij de tweede en derde leeftijdsgroep: 3,6% van de 40- tot 64-jarige Friezen spreekt ook Engels met vrienden; bij de jongste groep is dat aantal echter sterk gestegen tot 33,3%.

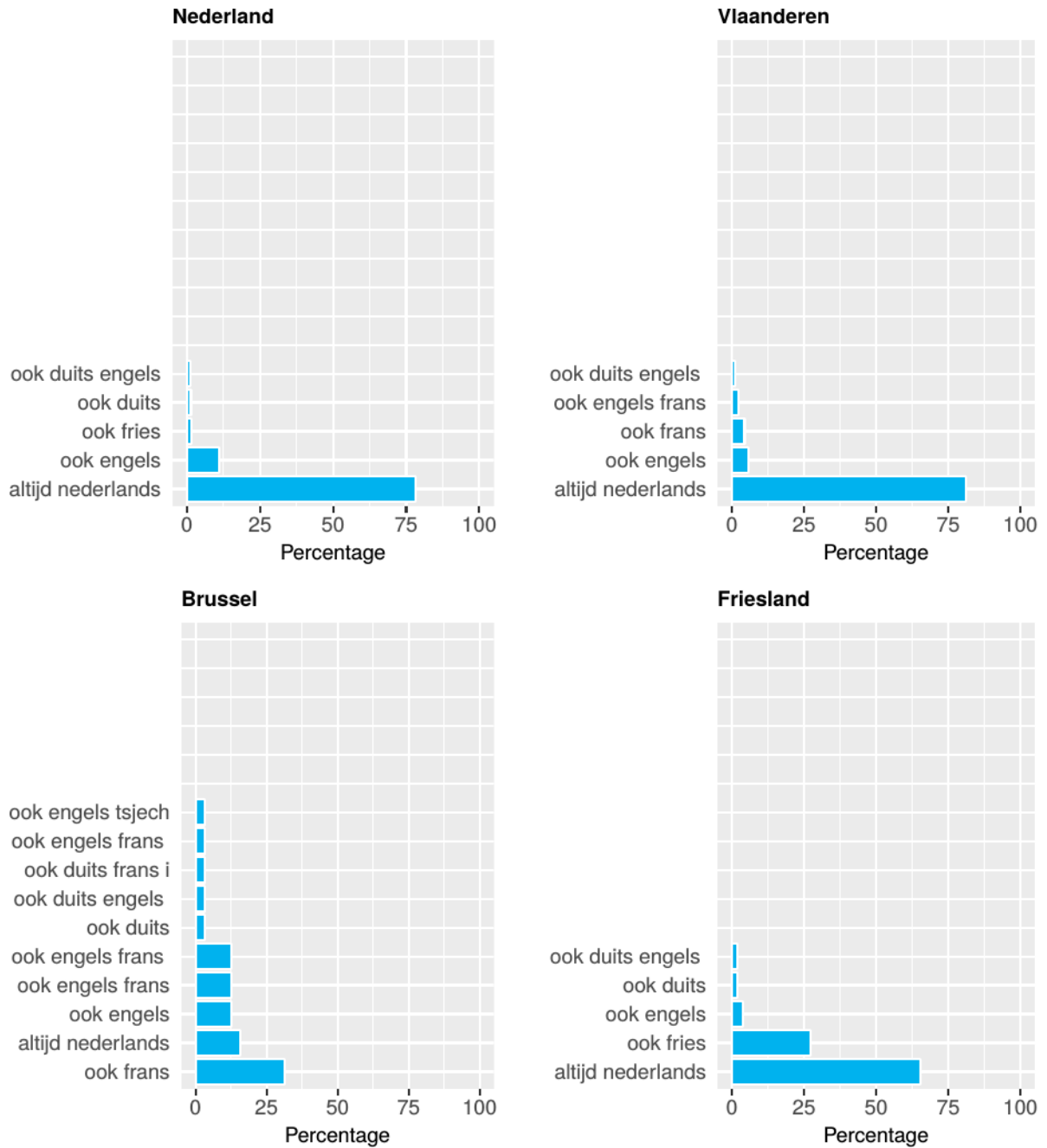
We kunnen dus besluiten dat meer mensen Engels gaan spreken met vrienden. Ook hieraan ligt wellicht de toenemende internationalisering en globalisering ten grondslag.

⁴² (2,2% + 1,7%) = 3,9%; (5,8% + 2,3% + 1,1%) = 9,2%; (13,5% + 2,3% + 1,2%) = 17%

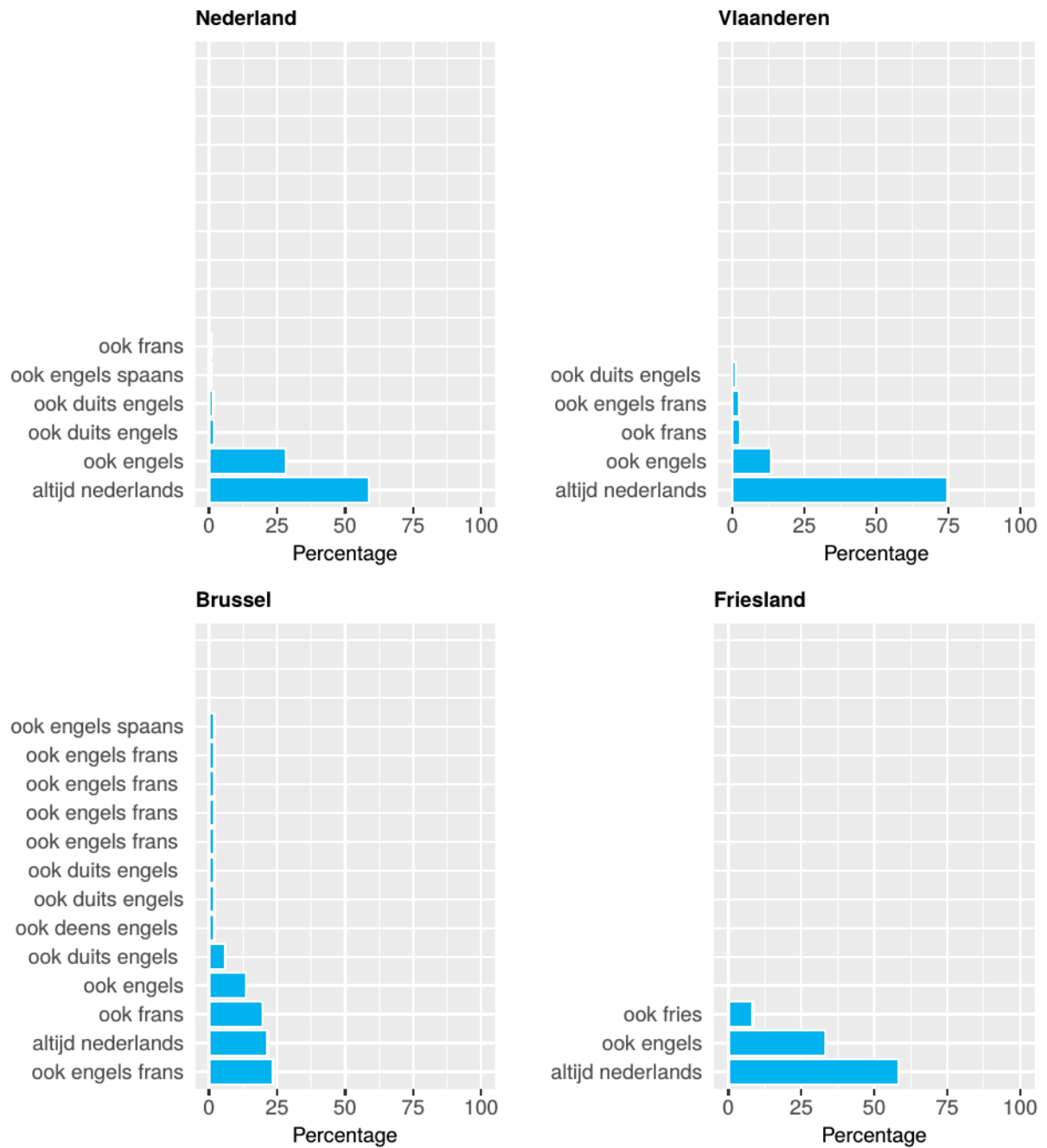
⁴³ (12,5% + 12,5% + 12,5%) = 37,5%; (23,5% + 13,7% + 5,9% + 2% + 2% + 2% + 2% + 2% + 2% + 2% + 2%) = 59,1%

Figuur 24: Met mijn vrienden spreek ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder)

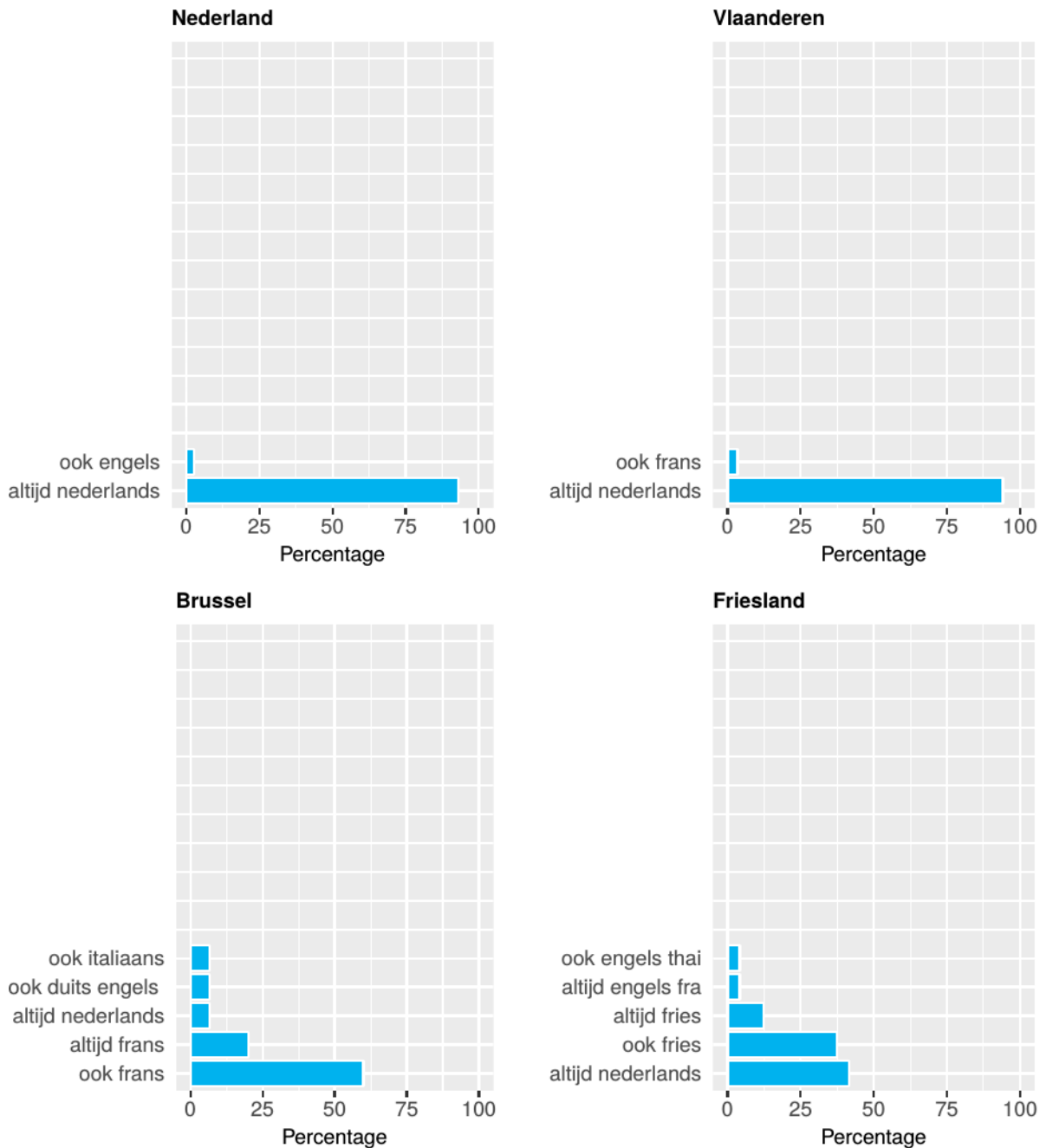

Figuur 25: Met mijn vrienden spreek ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar)

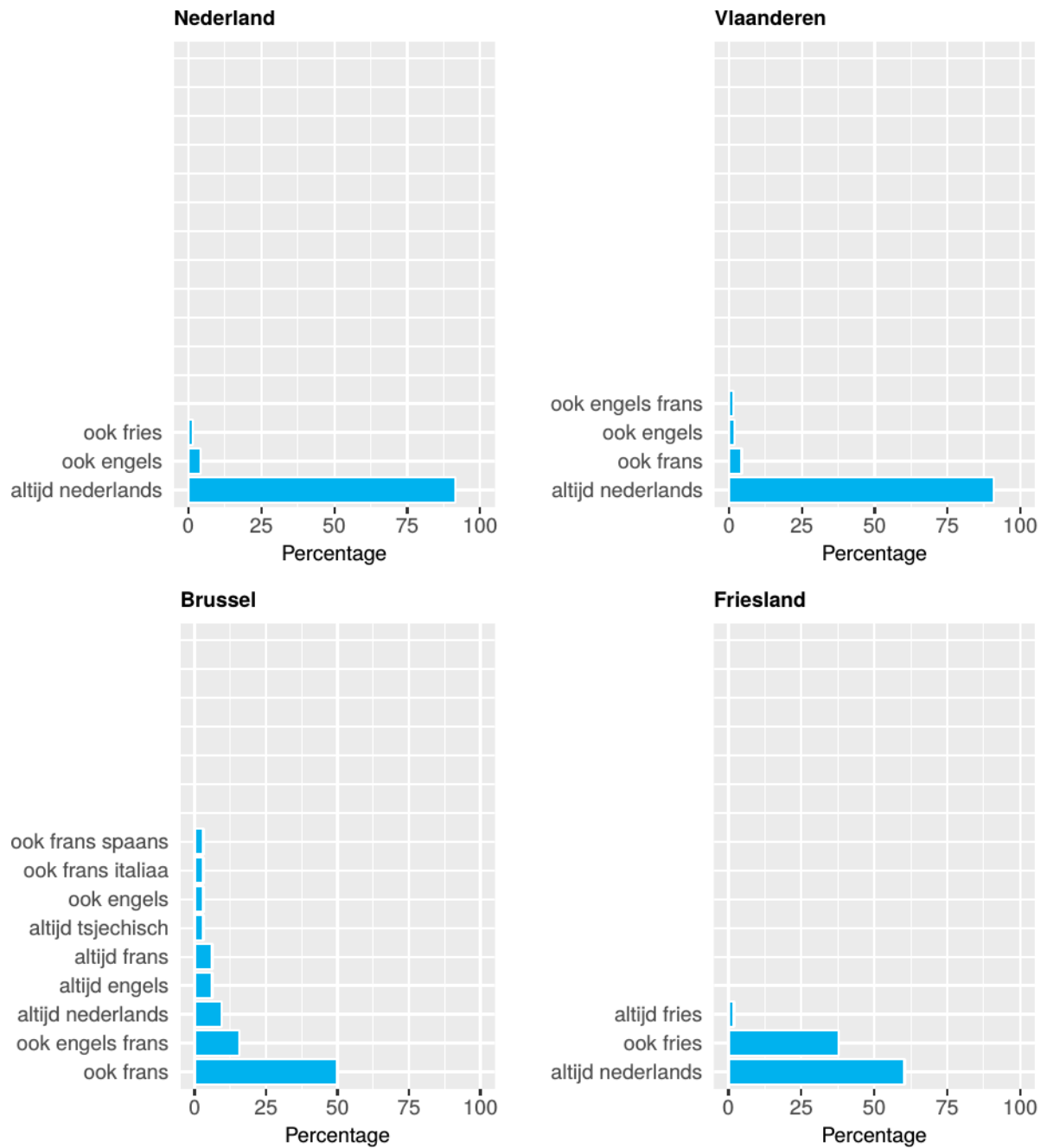

Figuur 26: Met mijn vrienden spreek ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar)

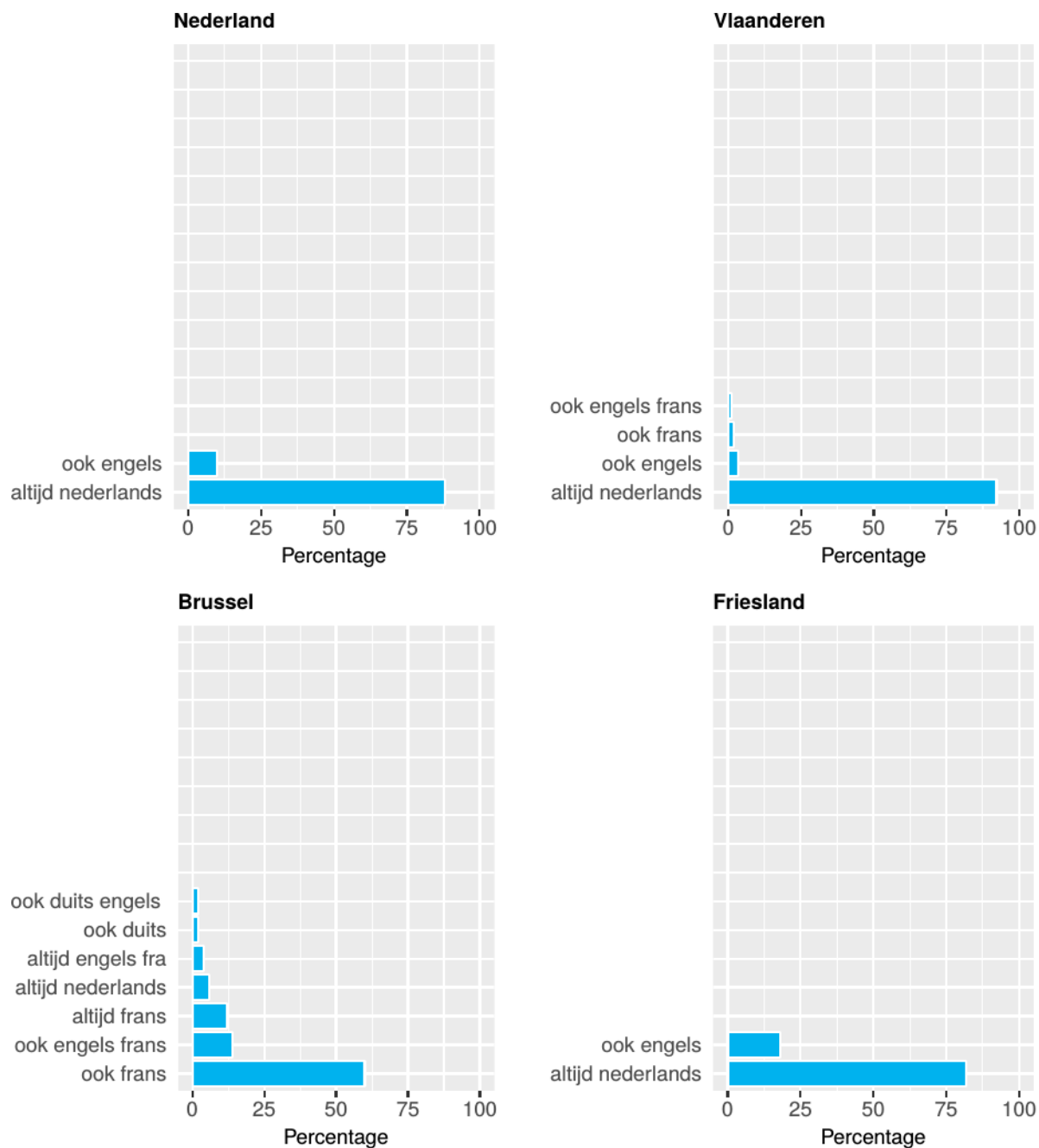
In de resultaten met betrekking tot de **communicatie met de buren** (zie figuren 27, 28, 29) vallen ons niet echt bepaalde tendensen op, behalve een lichte toename van het gebruik van het Engels in Nederland, Vlaanderen en Brussel. In Friesland is er per leeftijdscategorie een sterke en gestage toename van het aantal mensen dat met buren altijd Nederlands spreekt (nl. 41,7% → 60,4% → 81,8%), en dit gaat ten koste van het aantal dat altijd Fries spreekt.

Figuur 27: Met mijn buren spreek ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder)

Figuur 28: Met mijn burens spreek ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar)

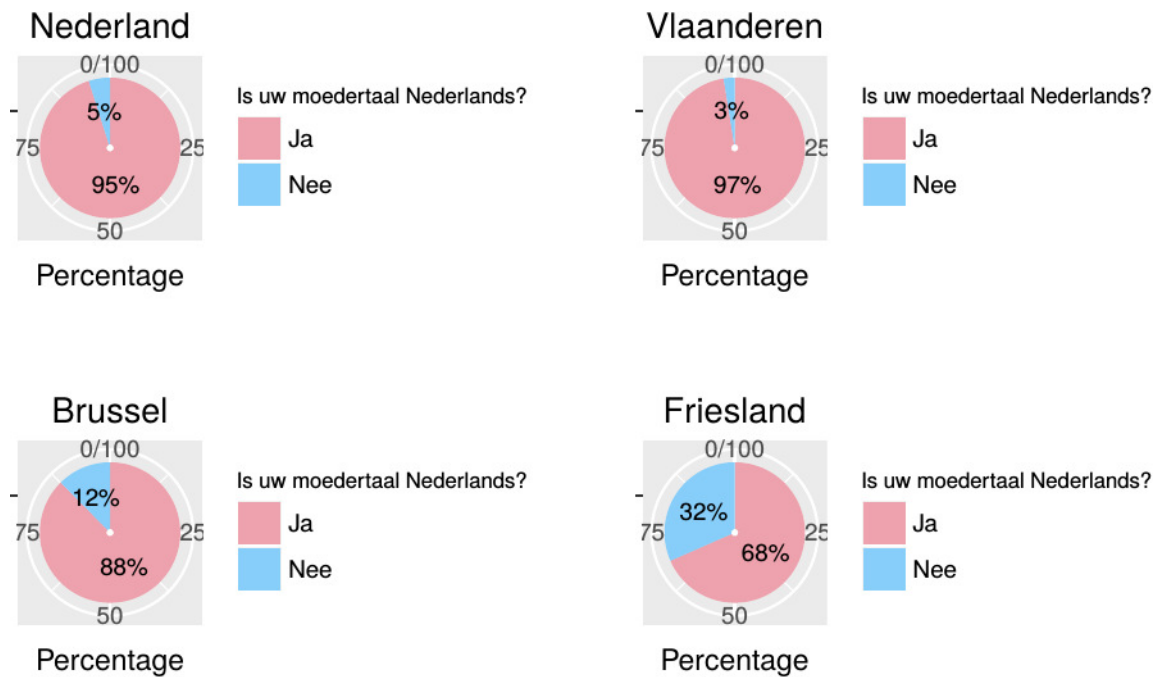
Figuur 29: Met mijn burens spreek ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar)

Samenvattend kunnen we stellen dat zich de volgende ontwikkelingen voordoen in het taalgebruik van moedertaalsprekers van het Nederlands over de verschillende leeftijdscategorieën heen. **We zien meer gebruik van het Engels naarmate de deelnemers jonger zijn. Dit manifesteert zich het sterkst in Brussel. De communicatie met vrienden is de situatie waarin het Engels de grootste rol speelt. Onder moedertaalsprekers van het Nederlands in Friesland wordt er in toenemende mate Nederlands gesproken in alle situaties, ten nadele van het Fries.**

c. *Welke taal spreken mensen met een andere moedertaal dan het Nederlands met hun familie, vrienden en bekenden?*

Tot nog toe hebben we ons geconcentreerd op de taalkeuzes in de naaste omgeving door mensen die het Nederlands als moedertaal hebben. Hoe zit het echter met het taalgebruik van niet-moedertaalsprekers van het Nederlands met familie, vrienden en bekenden? Spreken zij veel Nederlands of vallen ze vaak terug op hun moedertaal? Zijn er ook situaties waarin ze aangewezen zijn op een lingua franca zoals het Engels? In deze paragraaf besteden we aandacht aan deze vragen.

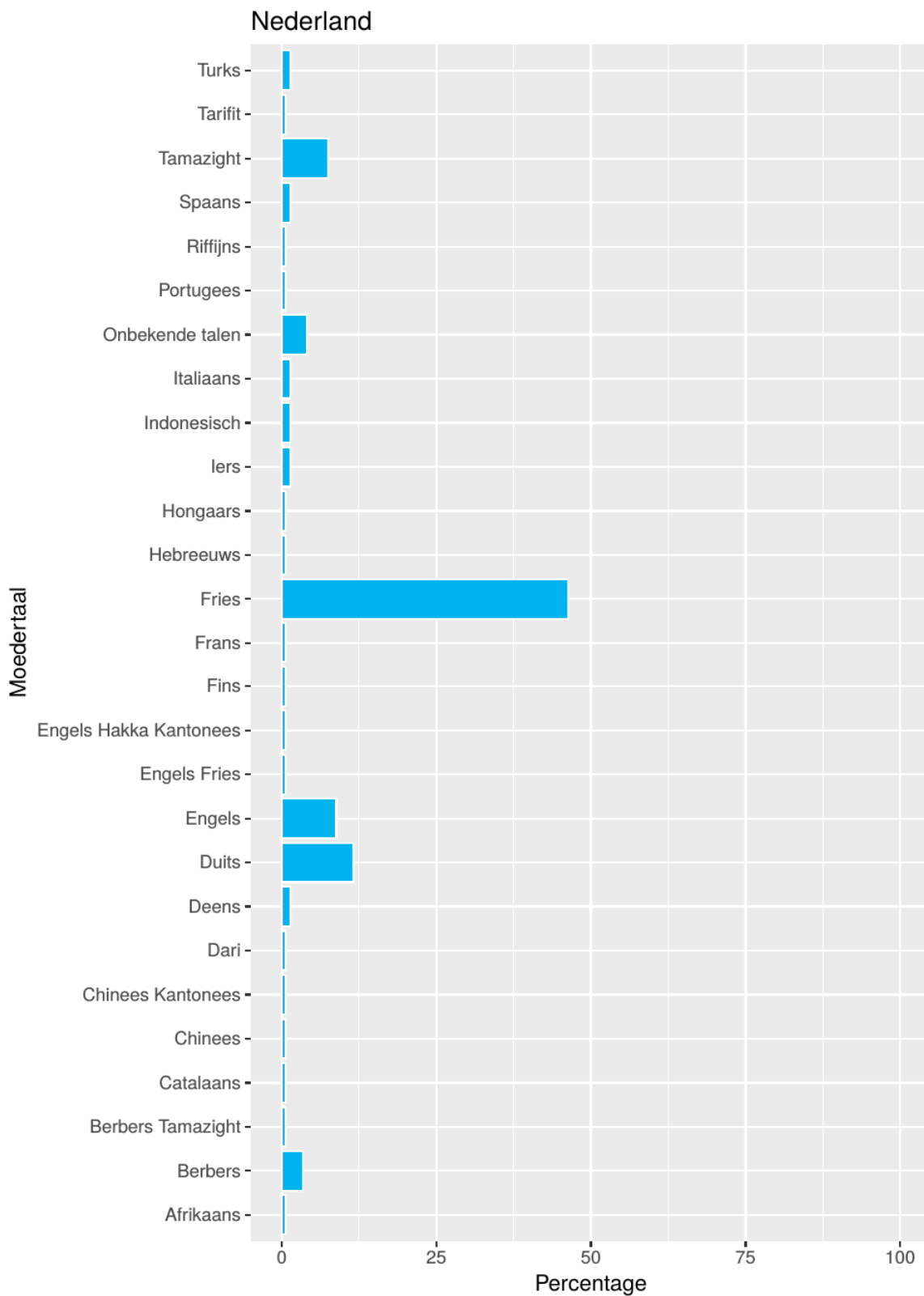
In de figuren hieronder wordt per gebied weergegeven hoeveel procent van de panelleden het Nederlands wel of niet als moedertaal heeft.

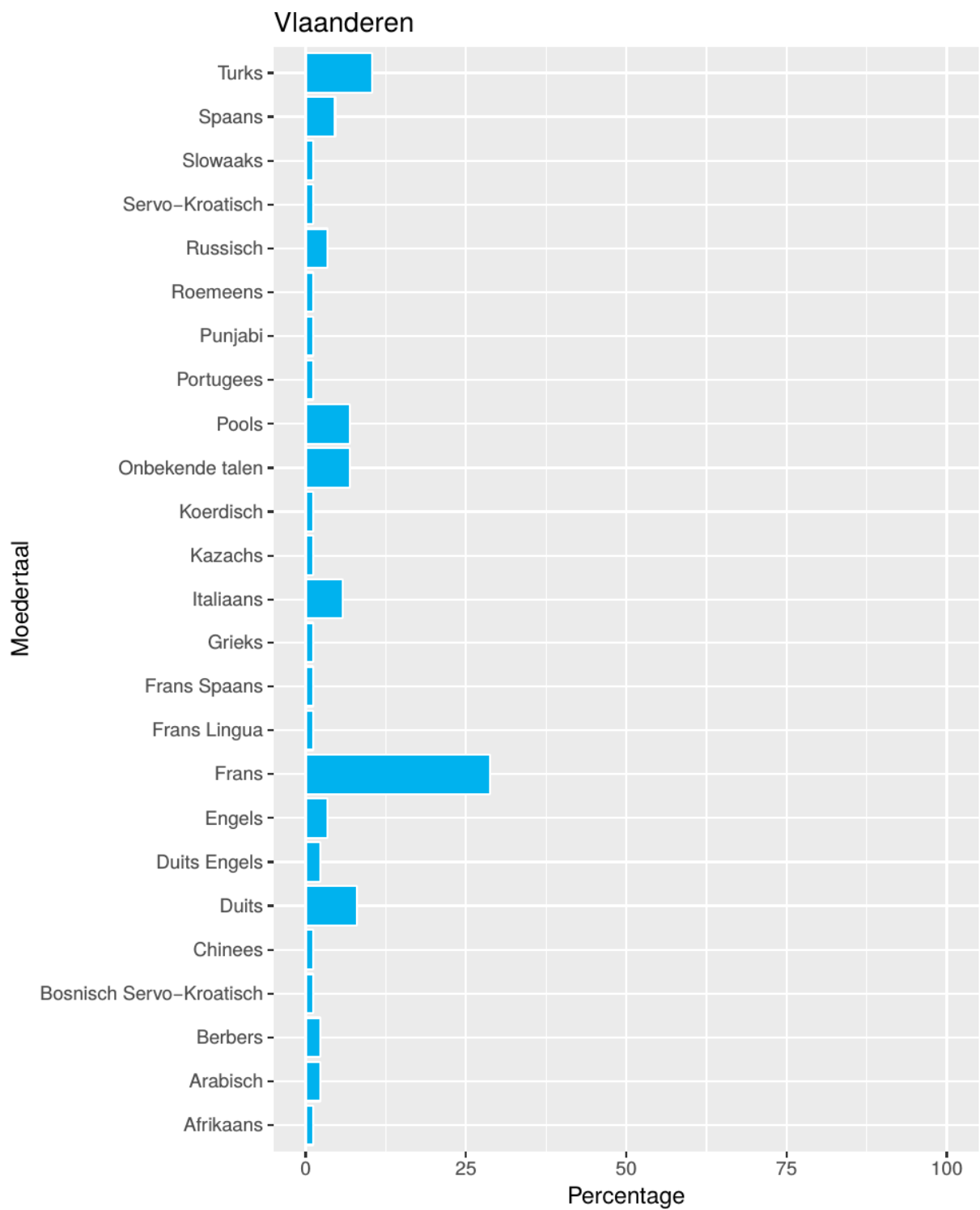
Figuur 30: Is uw moedertaal Nederlands?

We zien dat 5% van de Nederlandse, 3% van de Vlaamse, 12% van de Brusselse en 32% van de Friese deelnemers een andere taal dan het Nederlands als moedertaal heeft.

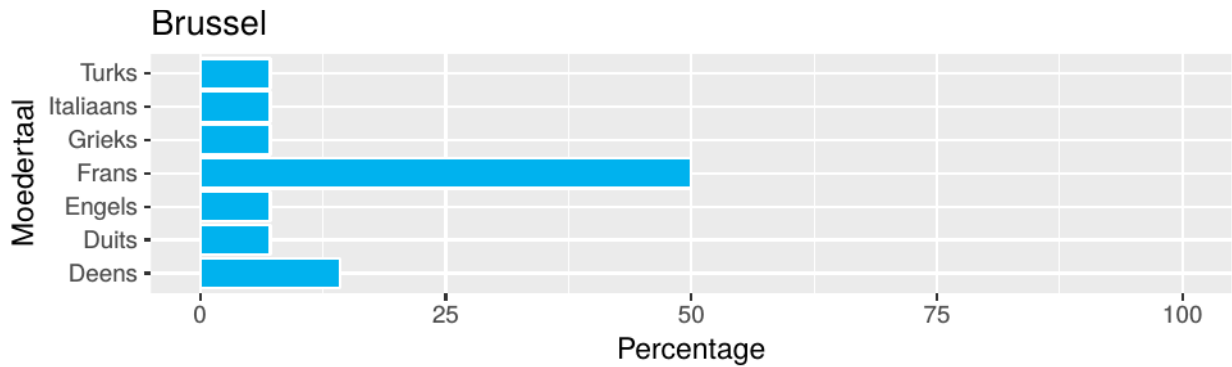
Welke talen dit zijn, wordt gerepresenteerd in de volgende figuren:

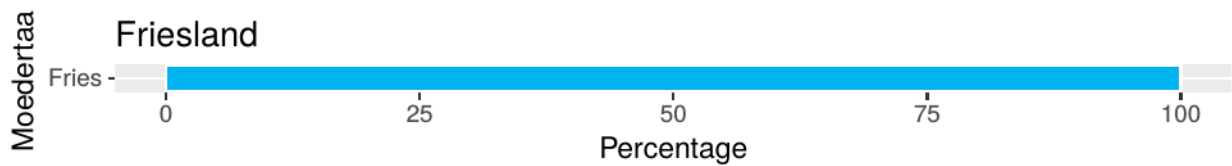
Figuur 31: Nederland - Wat is uw moedertaal (indien niet Nederlands)?

Figuur 32: Vlaanderen - Wat is uw moedertaal (indien niet Nederlands)?

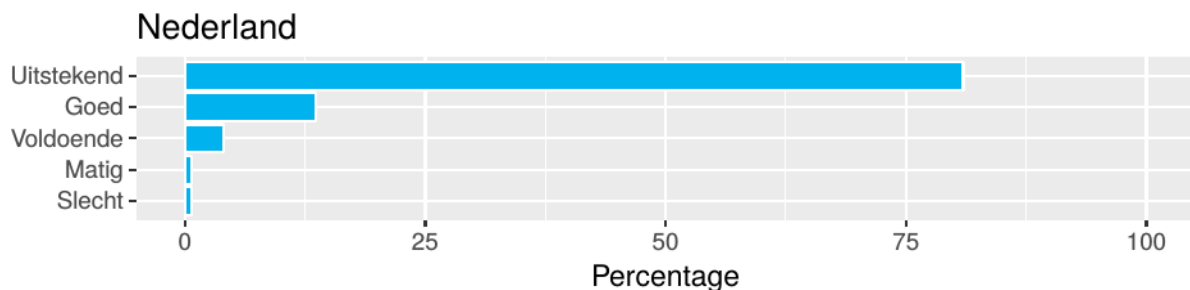
Figuur 33: Brussel - Wat is uw moedertaal (indien niet Nederlands)?

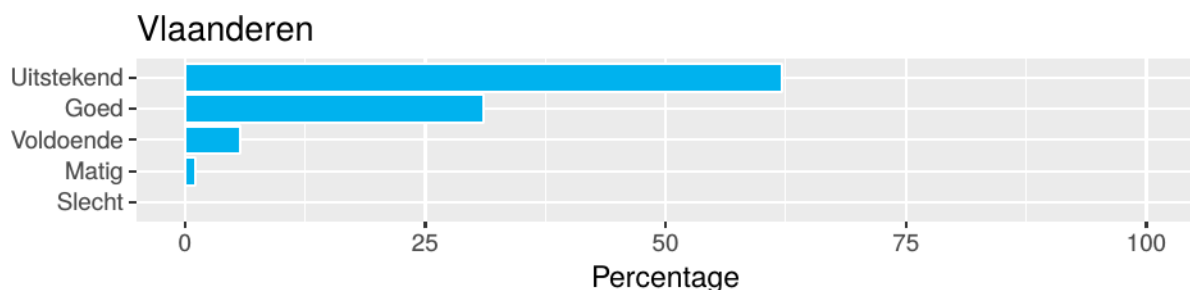
Figuur 34: Friesland - Wat is uw moedertaal (indien niet Nederlands)?

Uit deze figuren blijkt dat het grootste deel van de niet-moedertaalsprekers in Nederland het Fries als moedertaal heeft⁴⁴, in Friesland heeft 100% van de niet-moedertaalsprekers het Fries als moedertaal, en in Vlaanderen en Brussel heeft het grootste deel van de niet-moedertaalsprekers het Frans als moedertaal.

Ten slotte blijkt uit de volgende figuren dat van de niet-moedertaalsprekers in Nederland (die dus hoofdzakelijk Friestalig zijn) er meer dan 80% zijn die beweren een uitstekende kennis van het Nederlands te hebben; in Vlaanderen is dat iets meer dan 60% van de niet-moedertaalsprekers, in Brussel iets meer dan 70%, en in Friesland meer dan 80%.

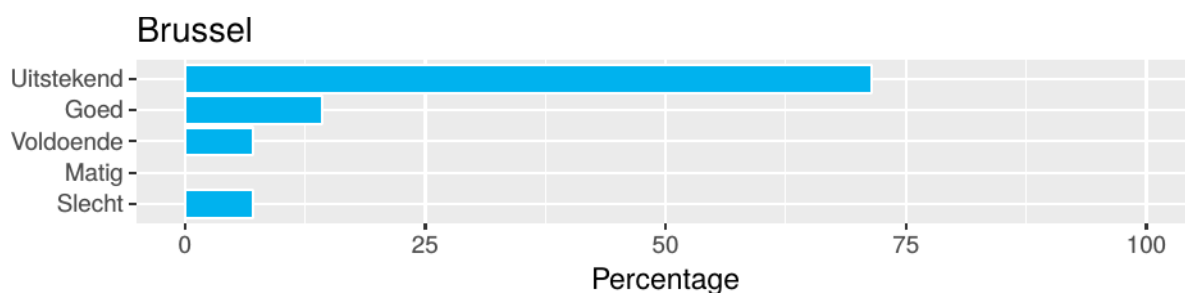

Figuur 35: Nederland - Hoe goed beheerst u het Nederlands (indien niet de moedertaal)?

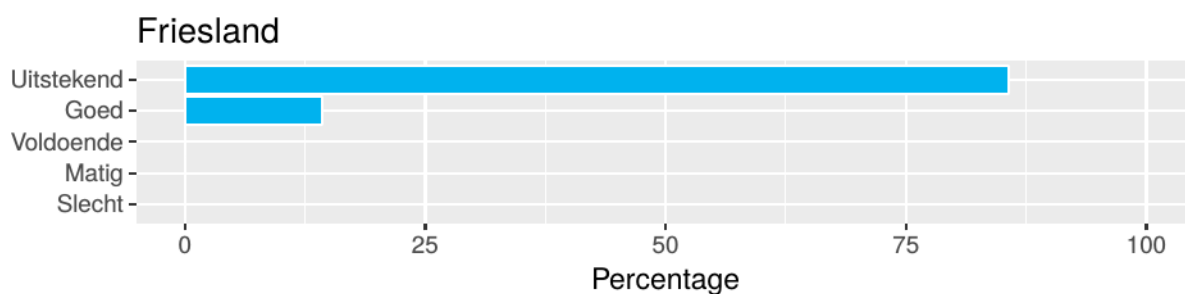

Figuur 36: Vlaanderen - Hoe goed beheerst u het Nederlands (indien niet de moedertaal)?

⁴⁴ Dat viel ook te verwachten, aangezien 'Nederland' de resultaten omvat van alle Nederlandse provincies, dus ook Friesland. De meeste niet-moedertaalsprekers van het Nederlands worden voor Nederland aangedragen vanuit Friesland, waar heel wat moedertaalsprekers (zo'n 350.000) van het Fries wonen.

Figuur 37: Brussel - Hoe goed beheerst u het Nederlands (indien niet de moedertaal)?

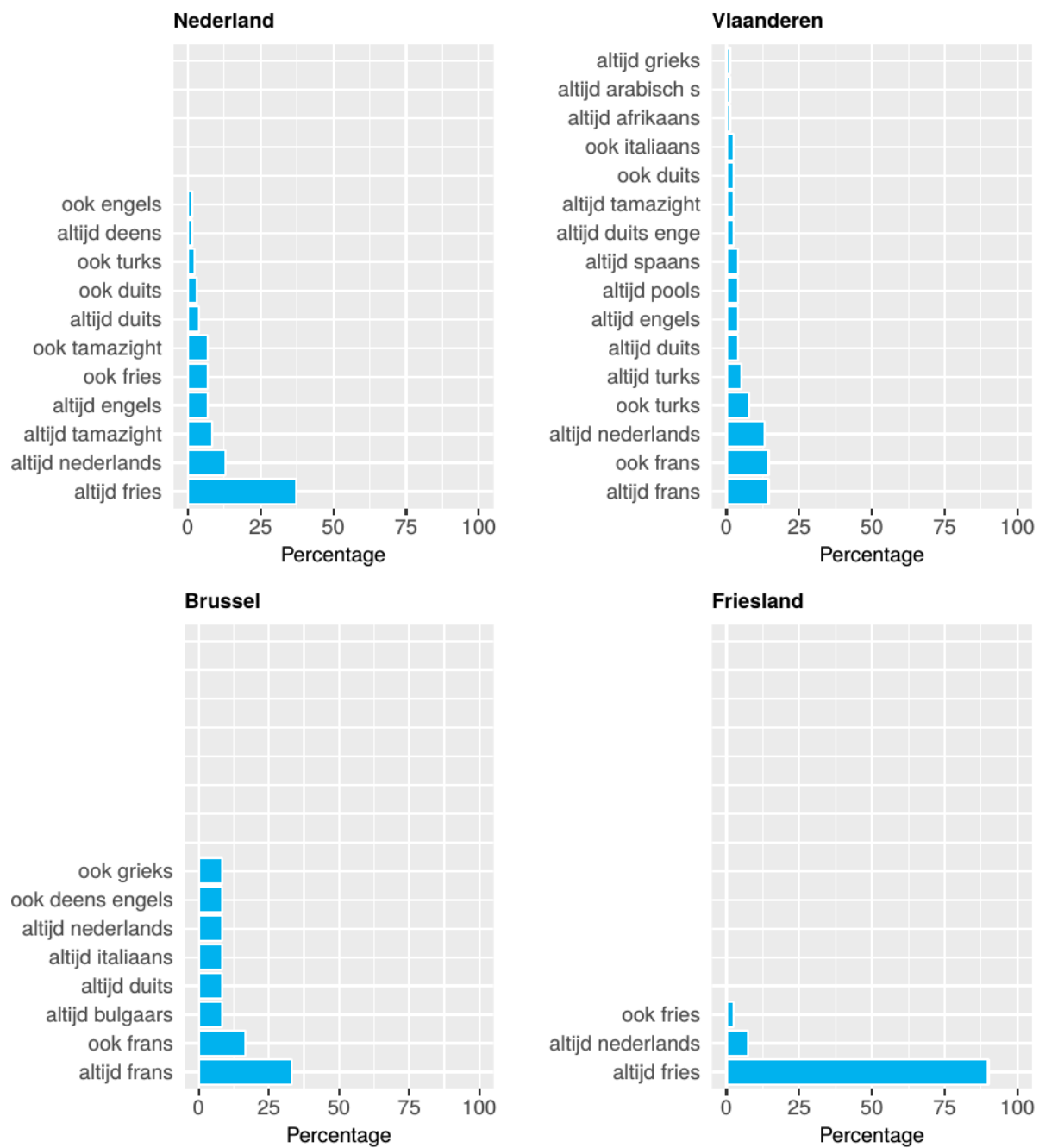
Figuur 38: Friesland - Hoe goed beheerst u het Nederlands (indien niet de moedertaal)?

Welke taal spreken/spraken StaatNed-panelleden die het Nederlands niet als moedertaal hebben met hun **ouders**? De antwoorden op die vraag worden weergegeven in figuur 39. Dat het grootste deel van de niet-moedertaalsprekers in Nederland het Fries als moedertaal heeft, blijkt uit het feit dat 37,1% altijd Fries met de ouders spreekt. Daarna volgen het Nederlands met 12,9%, Tamazight (één van de namen voor het Berbers) met 8,3% en Engels met 6,8%.

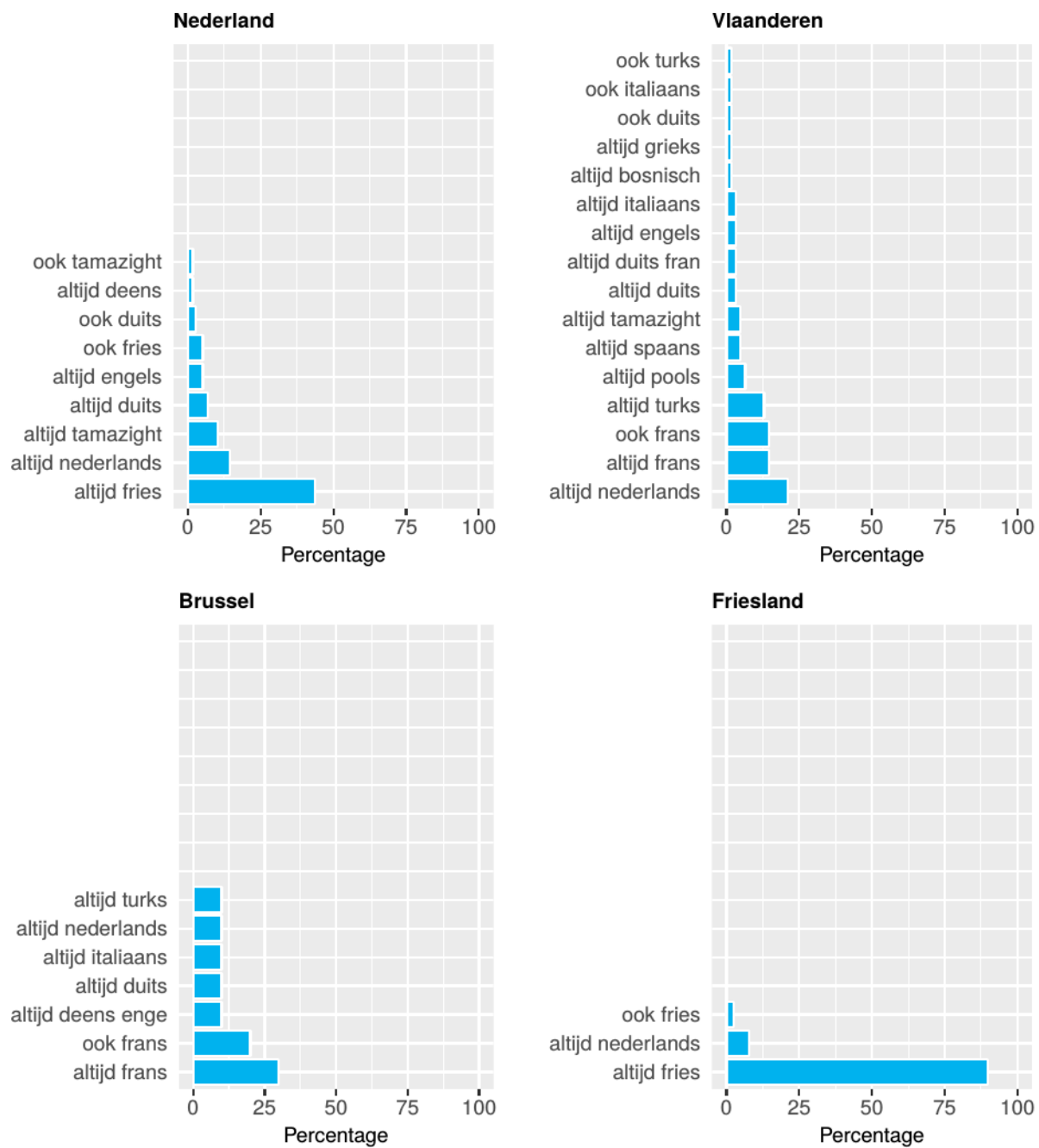
In Vlaanderen is de meest gesproken taal door niet-moedertaalsprekers met de ouders het Frans (14,5% + 14,5%), gevolgd door het Nederlands (13,2%), het Turks (7,9% + 5,3%), en het Duits, Engels, Pools en Spaans (elk 3,9%). Precies de helft van de niet-moedertaalsprekers in Brussel spreekt Frans met de ouders (nl. 33,3% + 16,7%).

In Friesland hebben we een aparte situatie omdat de panelleden die aangaven een andere taal dan het Nederlands als moedertaal te hebben daar hoofdzakelijk het Fries als moedertaal hebben; 90% van hen spreekt dan ook altijd Fries met de ouders.

Het taalgebruik van niet-moedertaalsprekers met de **grootouders** (zie figuur 40) wijkt niet erg veel af van dat met de ouders. Daarom bespreken we dit hier verder niet.

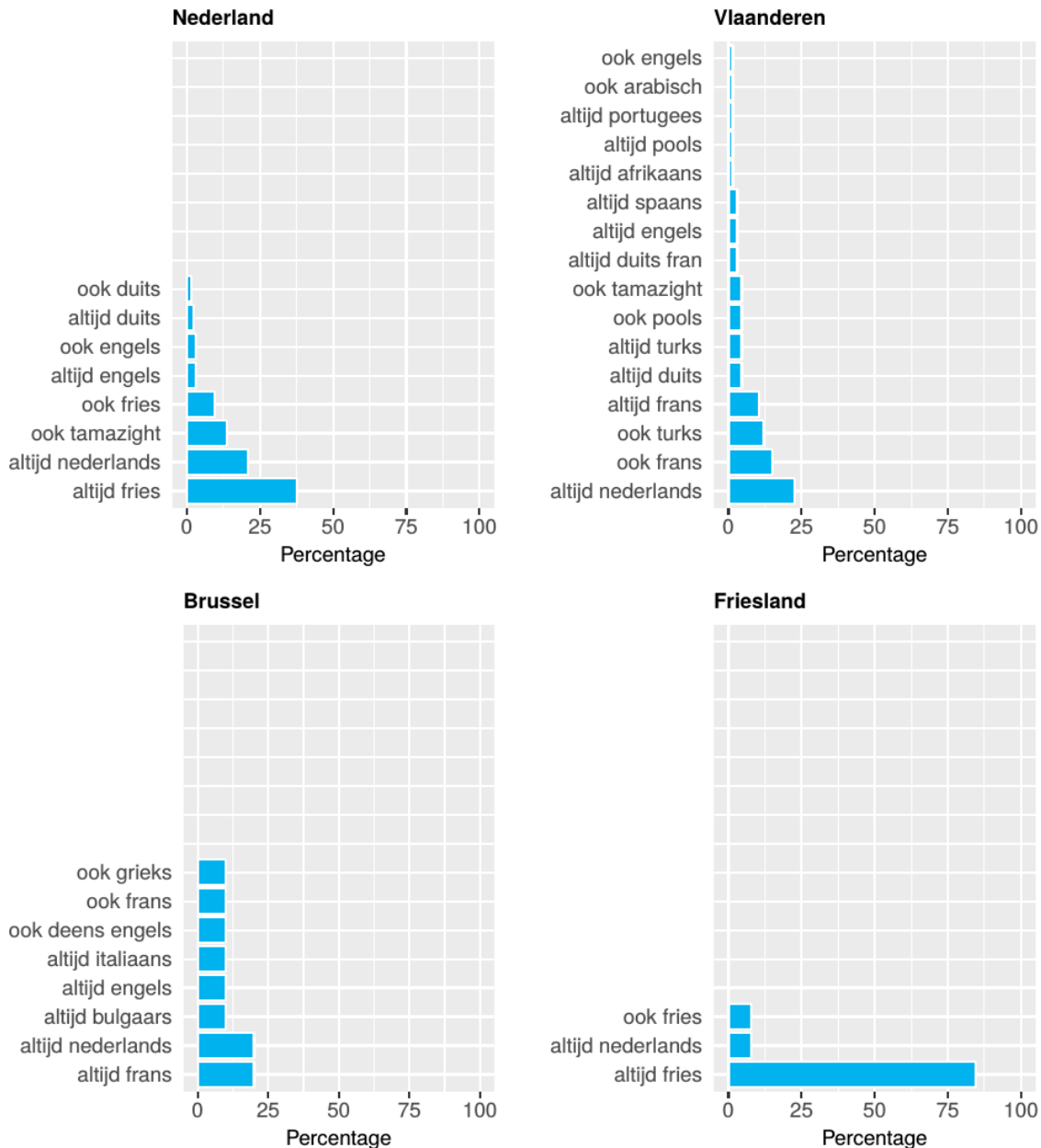

Figuur 39: Met mijn ouders spreek/ sprak ik... (moedertaal is anders)

Figuur 40: Met mijn grootouders spreek/ sprak ik... (moedertaal is anders)

Figuur 41 representeert de taalkeuzes die niet-moedertaalsprekers maken in de communicatie met hun **broer of zus**. Deze taalkeuzes wijken over het algemeen niet erg af van het taalgebruik in de omgang met ouders en grootouders. **Een van de weinige verschillen is het iets hogere percentage deelnemers dat altijd Nederlands spreekt met broer of zus:** dat is in Nederland 20,8% (tegenover 12,9% met de ouders en 14,5% met de grootouders) en in Vlaanderen 22,7% (tegenover 13,2% met de ouders, maar vergelijkbaar met 21% met de grootouders). Voor Brussel valt op dat het aantal niet-moedertaalsprekers dat Frans met broer of zus spreekt (nl. 20% + 10%) lager ligt dan het aantal dat met de ouders of grootouders Frans spreekt (nl. in beide gevallen 50%). Voor Friesland zijn de resultaten redelijk identiek met die voor communicatie met de ouders en grootouders.

Figuur 41: Met mijn broer of zus spreek ik... (moedertaal is anders)

Figuur 42 representeert de mate waarin verschillende talen gesproken worden in Nederland, Vlaanderen, Brussel en Friesland door niet-moedertaalsprekers van het Nederlands in de omgang met hun **partner**. In Nederland en Vlaanderen wordt er door meer dan 30% van de niet-moedertaalsprekers toch altijd Nederlands gesproken. **Daarmee scoort Nederlands van alle talen toch het hoogst, ook al is het niet de moedertaal.**

Dat de enquête alleen in het Nederlands kon worden ingevuld, zorgt ongetwijfeld voor een 'bias' in de resultaten. Als een niet-moedertaalspreker van het Nederlands onvoldoende Nederlands kent om de enquête in te vullen, spreekt die misschien ook minder gemakkelijk Nederlands met zijn of haar partner. Voor een deel van de niet-moedertaalsprekers die de enquête wel hebben ingevuld, mag worden aangenomen dat hun partner Nederlandstalig is en dat de betreffende panelleden zich aanpassen aan hun partner.

Net zoals de partnerkeuze bij moedertaalsprekers van het Nederlands in zekere mate een transitie moment is voor het al of niet in stand houden van het Nederlands als taal binnen het huwelijk en gezinsleven (zie 4.2.1, (a)), **is de partnerkeuze dus bij niet-moedertaalsprekers in zekere mate ook een transitie moment voor het al of niet in stand houden van de moedertaal van de betreffende deelnemers.**

De talen die naast het Nederlands gesproken worden, verschillen per land. In Nederland zijn de 5 meest gesproken talen na het Nederlands het Fries, Tamazight (= Berbers), Engels, Duits en Spaans; in Vlaanderen zijn dat het Frans, Engels, Turks, Duits en Arabisch.

Ook in Friesland is de partnerkeuze een transitie moment voor de taalkeuze bij niet-moedertaalsprekers van het Nederlands, die voor het merendeel het Fries als moedertaal hebben. Dat blijkt uit het feit dat het aantal mensen dat er altijd Fries spreekt met de partner (nl. 58,3%) een stuk lager ligt dan het aantal respondenten dat met de (groot)ouders, broer of zus altijd Fries spreekt (resp. 89,7%, 90% en 84,6%).

In Brussel wordt door een redelijk groot deel van de niet-moedertaalsprekers van het Nederlands altijd Frans gesproken met de partner (27,3%). Merk wel op dat het voor Brussel in totaal om een klein aantal sprekers gaat.

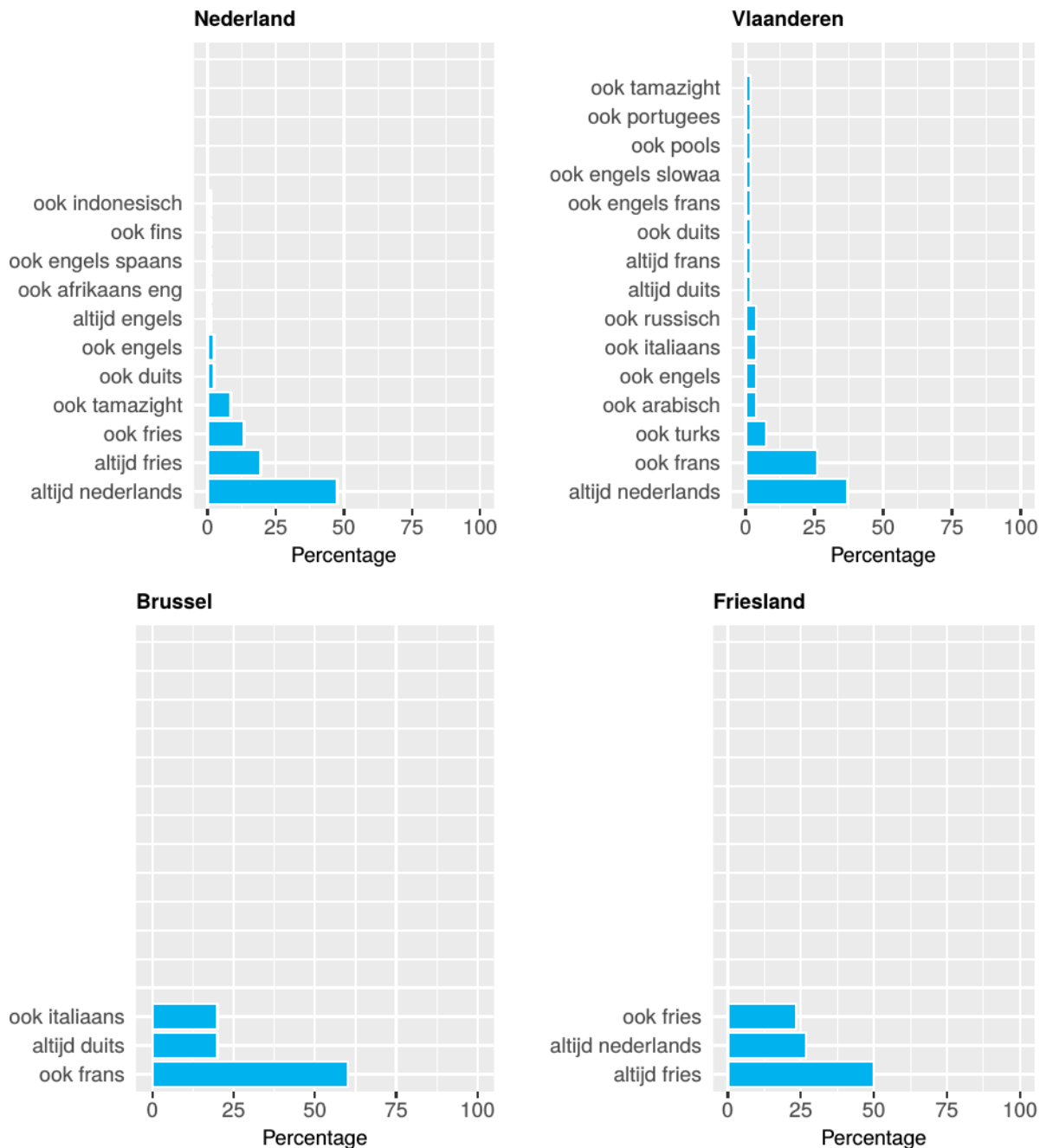
Figuur 42: Met mijn partner spreek ik... (moedertaal is anders)

Zoals in paragraaf 4.2.1 al gesuggereerd werd, is het gezinsleven, naast de partnerkeuze, een transitie-moment in de taalkeuzes die sommige sprekers maken. Dat dit ook geldt voor niet-moedertaalsprekers van het Nederlands, blijkt uit figuur 43: **hoewel Nederlands niet de moedertaal is, kiest 47,6% van de Nederlandse en 37% van de Vlaamse deelnemers ervoor om met de kinderen wel altijd Nederlands te spreken.**

Daarnaast zijn in Nederland Fries, Tamazight, Duits, en Engels de meest gebruikte talen in de communicatie met de kinderen, en in Vlaanderen zijn dat Frans, Turks, Arabisch, Engels, Italiaans en Russisch.

In Brussel wordt door 60% van de niet-moedertaalsprekers met kinderen naast Nederlands ook Frans gesproken. Het aantal relevante panelleden uit Brussel is echter zo klein dat we voorzichtig moeten omgaan met de bekomen percentages.

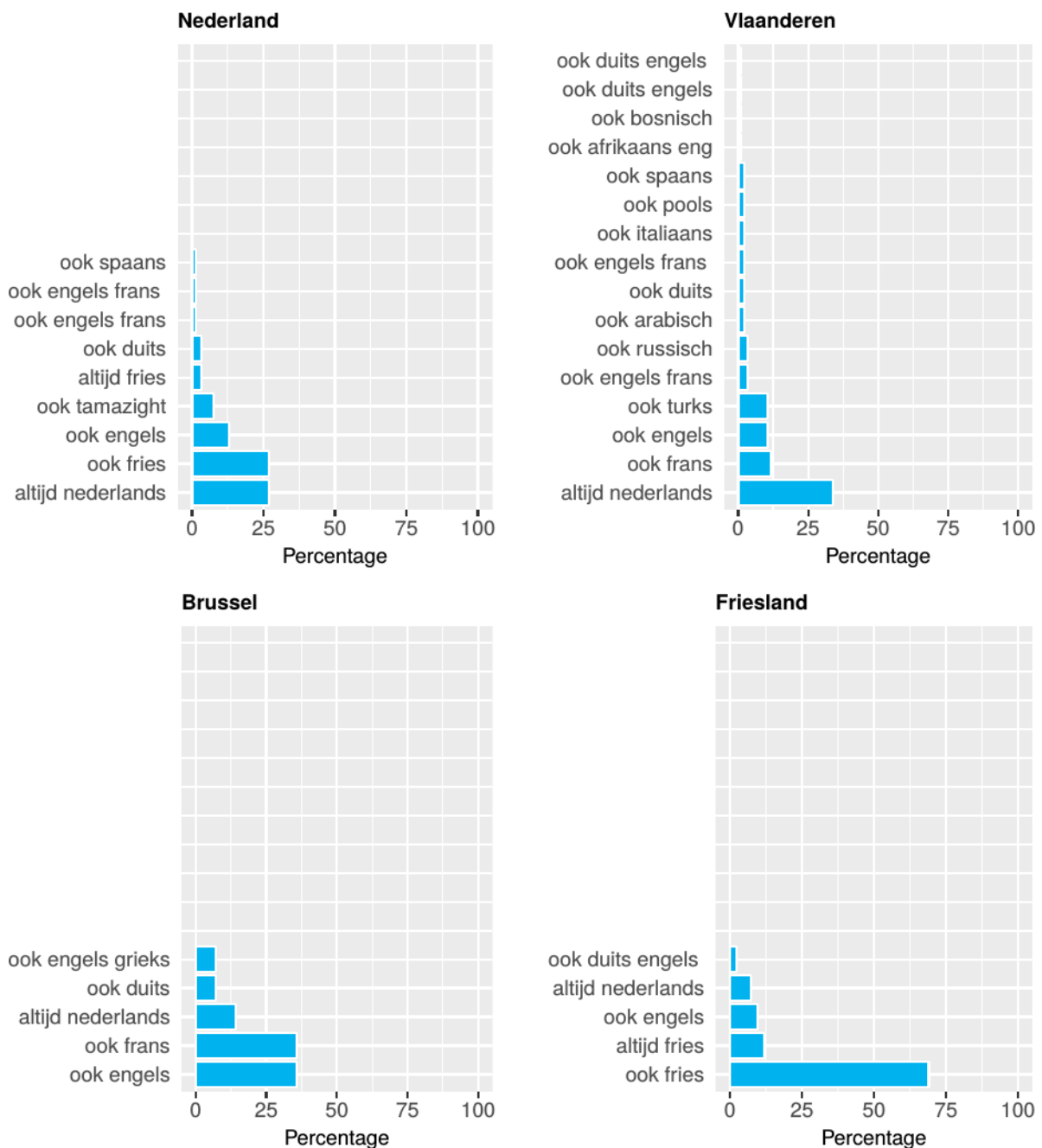
Voor de niet-moedertaalsprekende enquêtedeelnemers in Friesland, zoals gezegd veelal moedertaalsprekers van het Fries, geldt dat 50% aangeeft altijd Fries te spreken met hun kinderen, 26,7% spreekt er altijd Nederlands en 23,3% combineert Nederlands met Fries. **Er tekent zich dus ook in deze resultaten een achteruitgang van het Fries ten gunste van het Nederlands af.**

Figuur 43: Met mijn kinderen spreek ik... (moedertaal is anders)

Niet-moedertaalsprekers van het Nederlands gebruiken aanzienlijk minder uitsluitend Nederlands als ze met hun vrienden praten (zie figuur 44) **dan moedertaalsprekers** (zie figuur 7): in Nederland is dat 26,9% (tegenover 74,8% van de moedertaalsprekers), in Vlaanderen 33,7% (tegenover 78,5% van de moedertaalsprekers), en in Friesland 7,1% (tegenover 43,2% van de moedertaalsprekers). Dat komt wellicht omdat zij ook meer vrienden hebben die zelf geen moedertaalsprekers van het Nederlands zijn. In Brussel

maakt wat dit betreft het verschil tussen moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers niet uit, in beide groepen geeft 18,8% aan altijd Nederlands te spreken met vrienden. **Net als bij de moedertaalsprekers scoort het Engels redelijk goed als taal die gebruikt wordt met vrienden:** van de Nederlandse niet-moedertaalsprekers gebruikt 13,1% naast Nederlands ook Engels (vgl. 12,2% van de moedertaalsprekers), bij de Vlaamse niet-moedertaalsprekers is dat 10,5% (vgl. 7,9% van de moedertaalsprekers), bij de Brusselse niet-moedertaalsprekers is dat 35,7% (vgl. 17% van de moedertaalsprekers), en bij de Friese niet-moedertaalsprekers is dat 9,5% (vgl. 7,6% van de moedertaalsprekers).

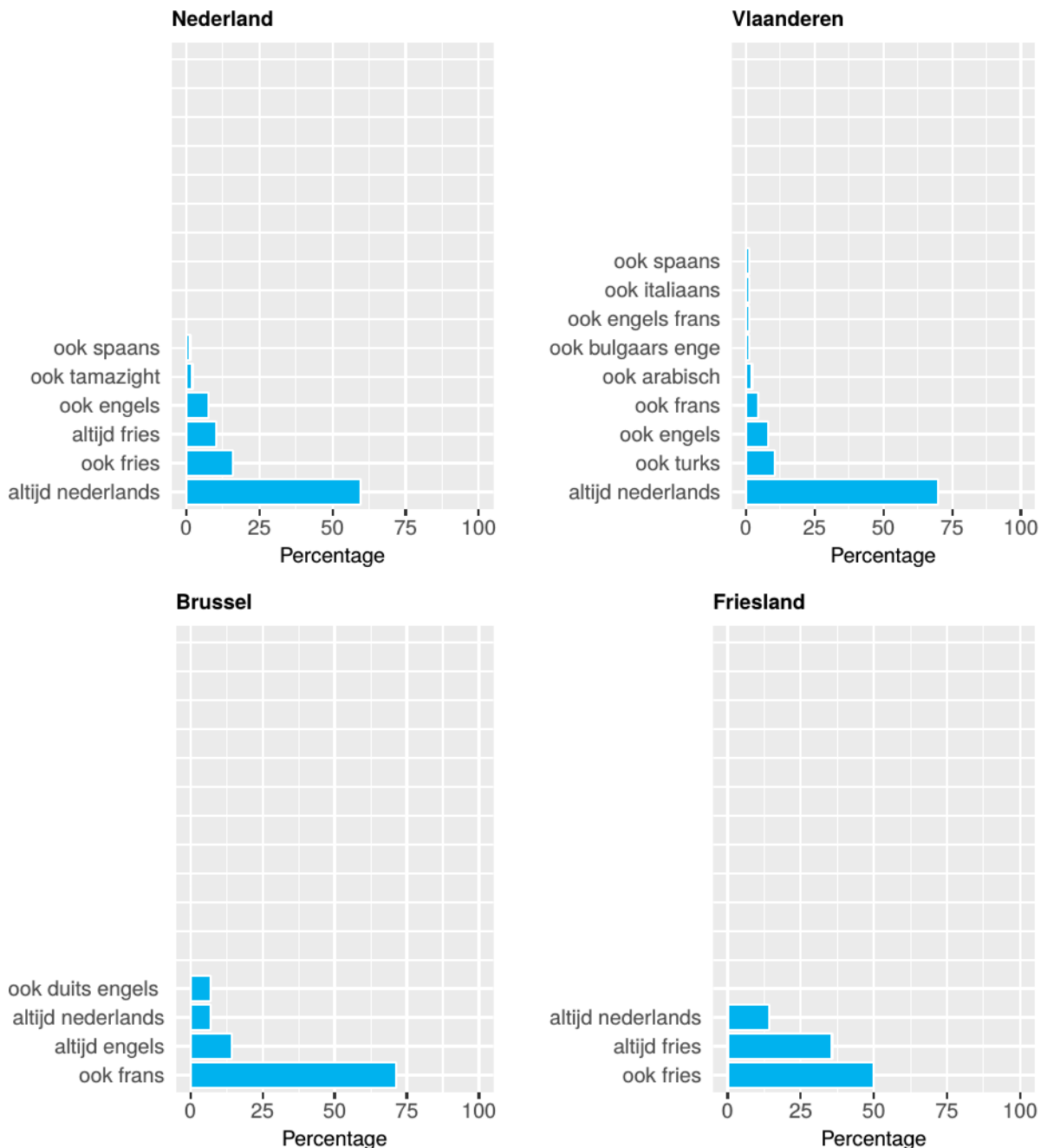

Figuur 44: Met mijn vrienden spreek ik... (moedertaal is anders)

In de communicatie met burens (zie figuur 45) ten slotte zien we opnieuw dat er door niet-moedertaalsprekers aanzienlijk minder voor gekozen wordt om altijd Nederlands te spreken dan door moedertaalsprekers (zie figuur 8). Van de Nederlandse niet-moedertaalsprekers kiest 59,7% altijd voor het Nederlands (tegenover

89,9% van de moedertaalsprekers), bij de Vlaamse niet-moedertaalsprekers is dat 69,8% (tegenover 91,3% van de moedertaalsprekers), en bij de Friezen 14,3% (tegenover 43,8% van de moedertaalsprekers).

Alleen in Brussel maakt het verschil tussen moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers wat dit betreft niet uit, aangezien in beide groepen ongeveer 7% altijd voor het Nederlands kiest in gesprekken met burens. Verder ligt het aantal niet-moedertaalsprekers in Brussel dat naast het Nederlands ook Frans spreekt met de burens een stuk hoger (nl. 71,4%) dan het aantal moedertaalsprekers dat deze taalkeuze maakt (nl. 58,6%).

Figuur 45: Met mijn burens spreek ik... (moedertaal is anders)

We kunnen besluiten dat bij de niet-moedertaalsprekers van het Nederlands in deze enquête, net als bij de moedertaalsprekers, de partnerkeuze en het gezinsleven transitie momenten zijn in de taalkeuzes die deelnemers maken. Terwijl dat bij moedertaalsprekers soms een keuze is van het Nederlands vandaan, is dat bij niet-moedertaalsprekers soms een keuze voor het Nederlands. Net als bij de moedertaalsprekers, is ook bij de niet-moedertaalsprekers de communicatie met vrienden het domein waar het Nederlands het vaakst wordt ingeruild voor het Engels. Sommigen zien in toenemende migratie en internationalisering een bedreiging voor het Nederlands als taal in de naaste omgeving. De resultaten van dit onderzoek bevestigen die vrees vooralsnog niet. Aangezien het hier om een nulmeting gaat, zal vervolgonderzoek een beter licht werpen op eventuele tendensen in dit domein.

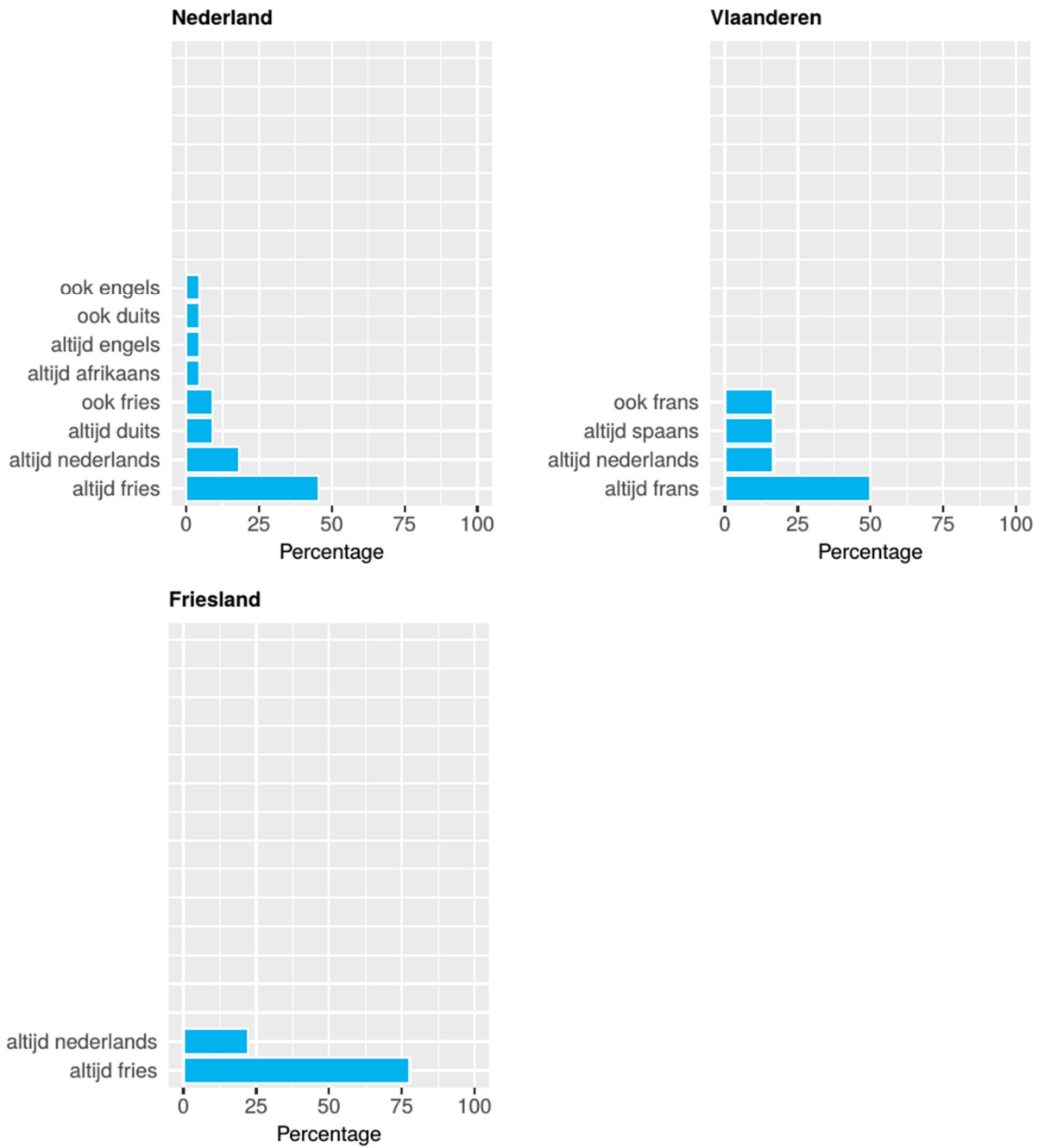
d. Zijn er leeftijdsverschillen in het taalgebruik met familie, vrienden en bekenden bij niet-moedertaalsprekers van het Nederlands? Spreken jongeren bijvoorbeeld meer Nederlands?

Ook de niet-moedertaalsprekers hebben we in **verschillende leeftijdsgroepen** verdeeld om per leeftijdsgroep het taalgebruik met familie, vrienden en bekenden na te gaan. Zo kunnen we bijvoorbeeld achterhalen of jongere niet-moedertaalsprekers meer Nederlands spreken dan oudere. We onderscheiden dezelfde leeftijdsgroepen als bij de moedertaalsprekers, namelijk:

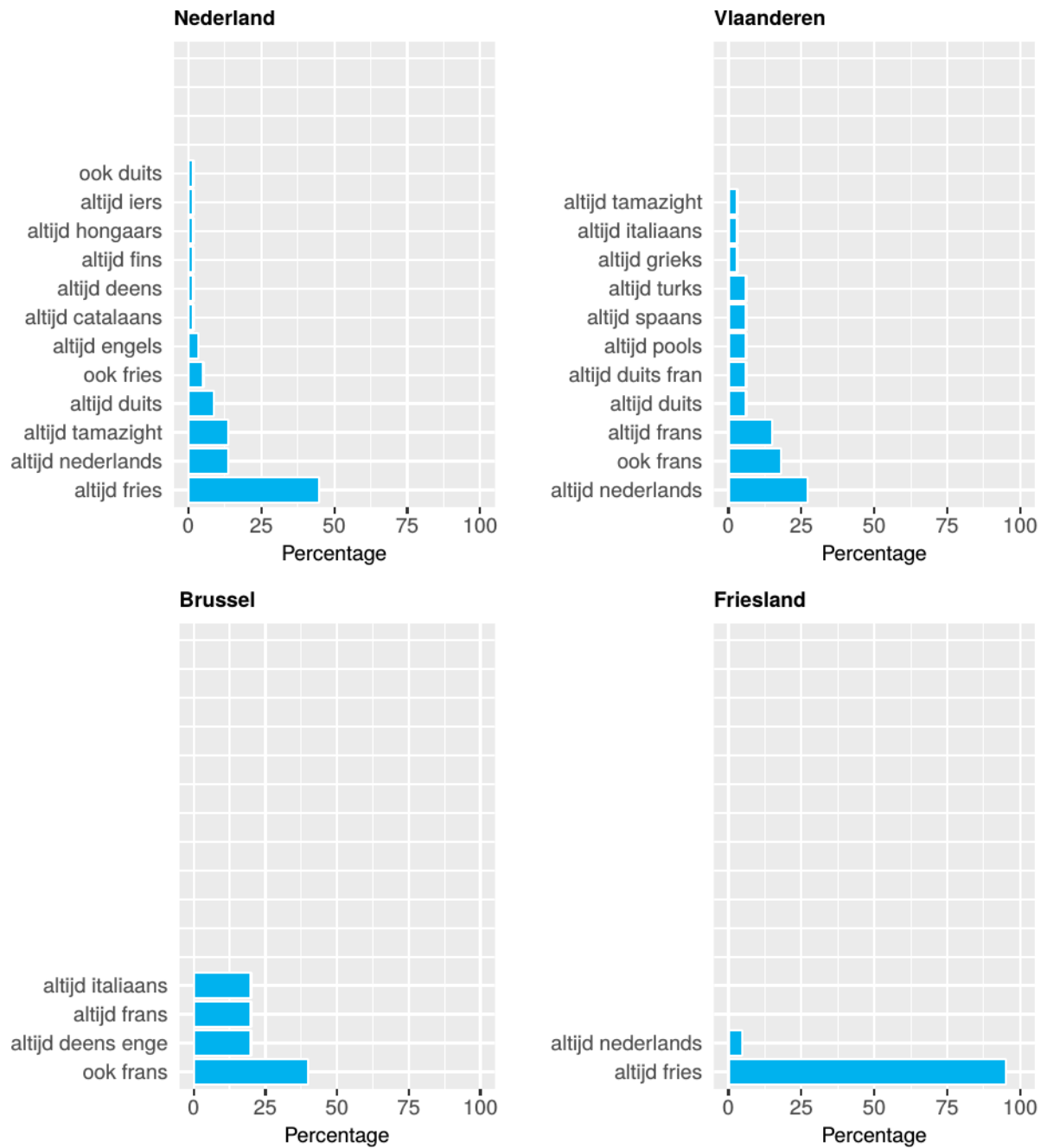
1. 65 jaar en ouder
2. 40 tot en met 64 jaar
3. 15 tot en met 39 jaar

Omdat het aantal niet-moedertaalsprekers in Brussel erg laag wordt wanneer zij verdeeld worden over drie groepen, bespreken we in deze paragraaf geen resultaten voor Brussel. Hieronder bespreken we de in het oog springende resultaten voor Nederland, Vlaanderen en Friesland.

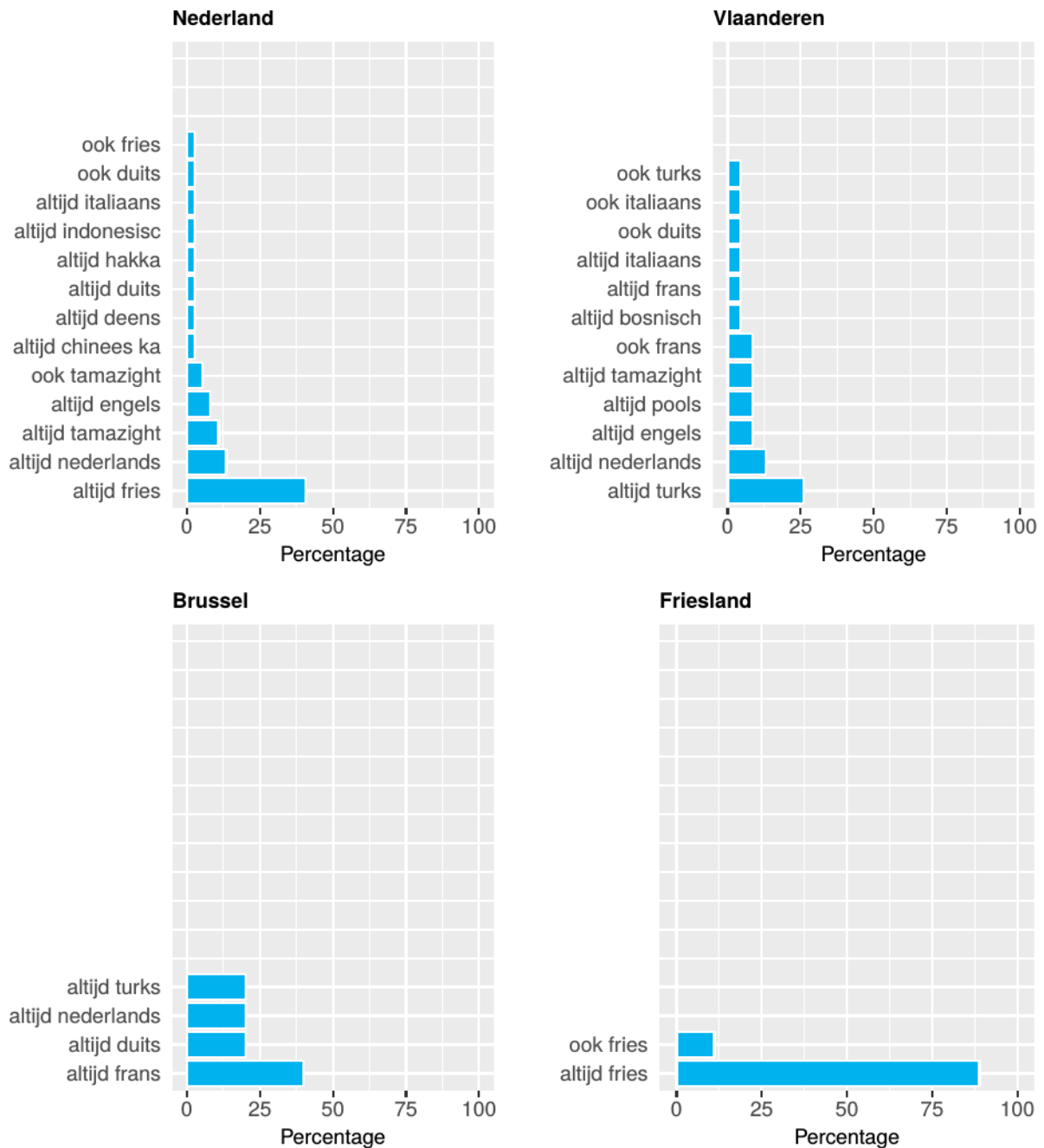
In de communicatie met de **grootouders** (zie figuur 46, 47, 48) zien wij voor Nederland geen opvallende ontwikkelingen. Het aantal mensen dat altijd Nederlands spreekt met de grootouders neemt lichtjes af (18,2% → 13,8% → 13,5%). De Berbertaal Tamazight zien we pas opduiken in de leeftijdsgroep van de 40- tot 64-jarigen. De waaier aan verschillende talen wordt hoe dan ook groter vanaf de tweede leeftijdsgroep. In Vlaanderen stijgt het aantal niet-moedertaalsprekers dat met de grootouders altijd Nederlands spreekt van 16,7% bij de 65-plussers naar 27,3% bij de 40- tot 64-jarigen, maar in de jongste leeftijdsgroep daalt dit percentage weer tot 13%, zodat we wat dit betreft niet echt een duidelijke tendens kunnen bespeuren. **Wel lijkt er een tendens te zijn om steeds minder vaak uitsluitend Frans te spreken:** dat is nog 50% van de niet-moedertaalsprekers bij de 65-plussers, maar neemt af tot 15,2% bij de middelste groep en nog verder tot 4,3% bij de jongste groep. Wellicht valt dit te verklaren uit het feit dat er in de oudere generaties meer niet-moedertaalsprekers met een Franstalige achtergrond zijn, **terwijl in de jongere generaties de verscheidenheid aan talige achtergronden is toegenomen**, onder andere door toenemende immigratie. Dit valt bijvoorbeeld vooral op bij de resultaten van de 15- tot 39-jarigen: de taal die in deze groep door het grootste aantal panelleden gesproken wordt, is het Turks (26,1%). In Friesland ten slotte zien we dat het aantal niet-moedertaalsprekers – veelal moedertaalsprekers van het Fries – dat met de grootouders altijd Fries spreekt/sprak vooral hoog is in de middelste leeftijdsgroep (77,8 % / 95,2% / 88,9%).

Figuur 46: Met mijn grootouders spreek/ sprak ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder) (moedertaal is anders)

Figuur 47: Met mijn grootouders spreek/ sprak ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar) (moedertaal is anders)

Figuur 48: Met mijn grootouders spreek/ sprak ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar) (moedertaal is anders)

Als we de taalkeuze van niet-moedertaalsprekers met hun **ouders** (zie figuren 49, 50, 51) per leeftijdsgroep bekijken, zien we de volgende tendensen. Zowel in Nederland als Vlaanderen is er **een lichte afname in het gebruik van uitsluitend Nederlands** over de drie leeftijdsgroepen heen (nl. 16,7% → 13,2% → 10% voor Nederland; 14,3% → 15% → 10,3% voor Vlaanderen).

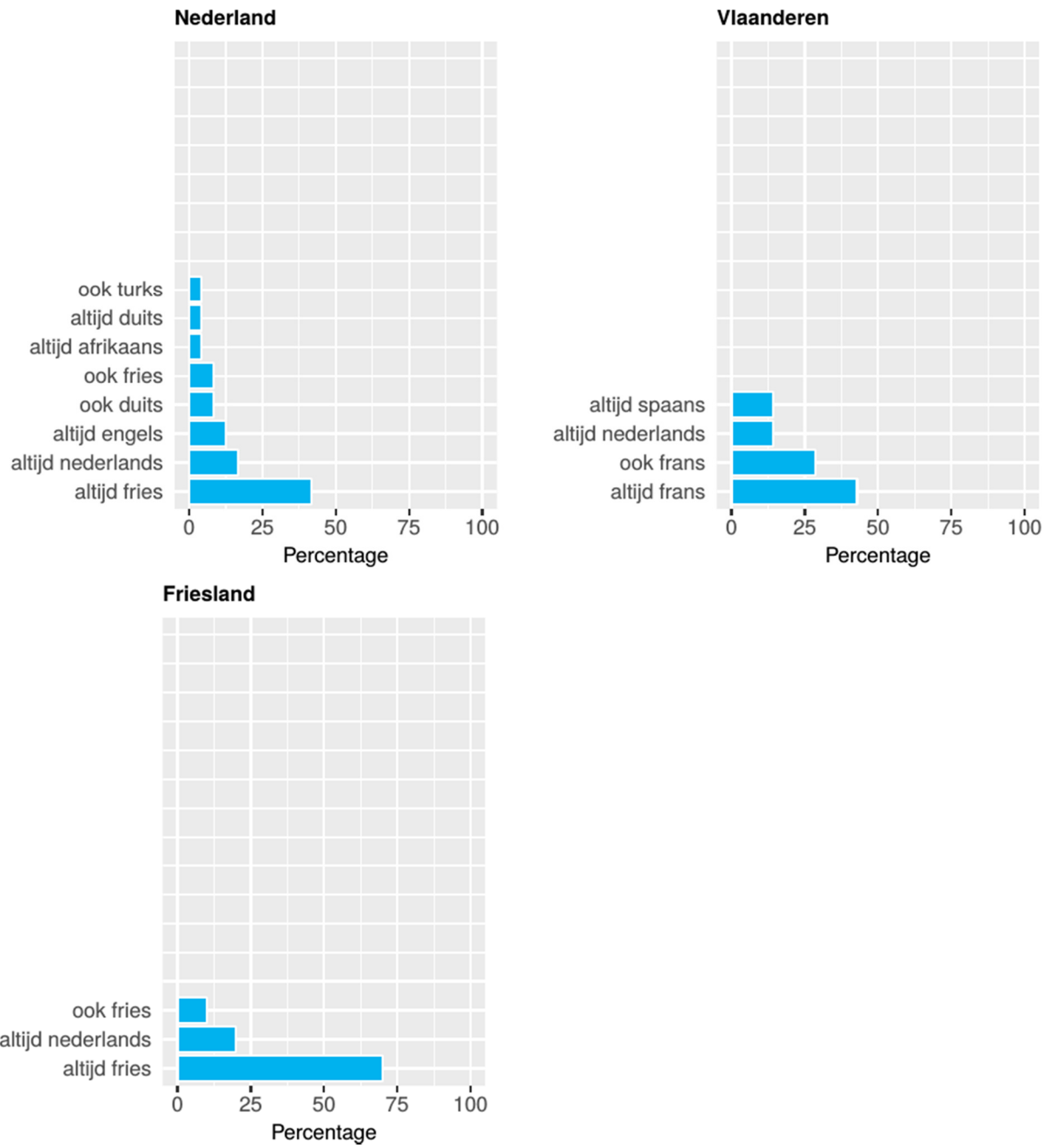
Verder zien we in **Vlaanderen een sterke daling van het gebruik van het Frans** met de ouders: bij de 65-plussers is dat in totaal 71,5% (= 42,9% voor 'altijd Frans' + 28,6% voor 'ook Frans'), bij de 40- tot 64-jarigen is dat nog maar 32,5% (= 20% + 12,5%), en bij de jongste groep is dit nog verder gezakt naar 13,7% (= 10,3% + 3,4%). Opnieuw valt dit mogelijk te verklaren door een toenemende verscheidenheid aan taalachtergronden van niet-moedertaalsprekers.

Zo lijkt er in Vlaanderen sprake te zijn van een **opkomst van het Turks** als taal die met de ouders gesproken wordt vanaf de tweede leeftijdsgroep (´altijd Turks´ = 7,5%), met een sterke vertegenwoordiging in de jongste leeftijdsgroep (´ook Turks´ = 20,7% + ´altijd Turks´ = 3,4%). In Friesland hebben de leeftijdsgebonden ontwikkelingen bij niet-moedertaalsprekers betrekking op het gebruik van het Fries. Het aantal mensen dat er ´altijd Fries´ spreekt met de ouders neemt toe per leeftijdsgroep: 70% voor de 65-plussers, 95,2% voor de middelste groep, en 100% voor de jongste groep.

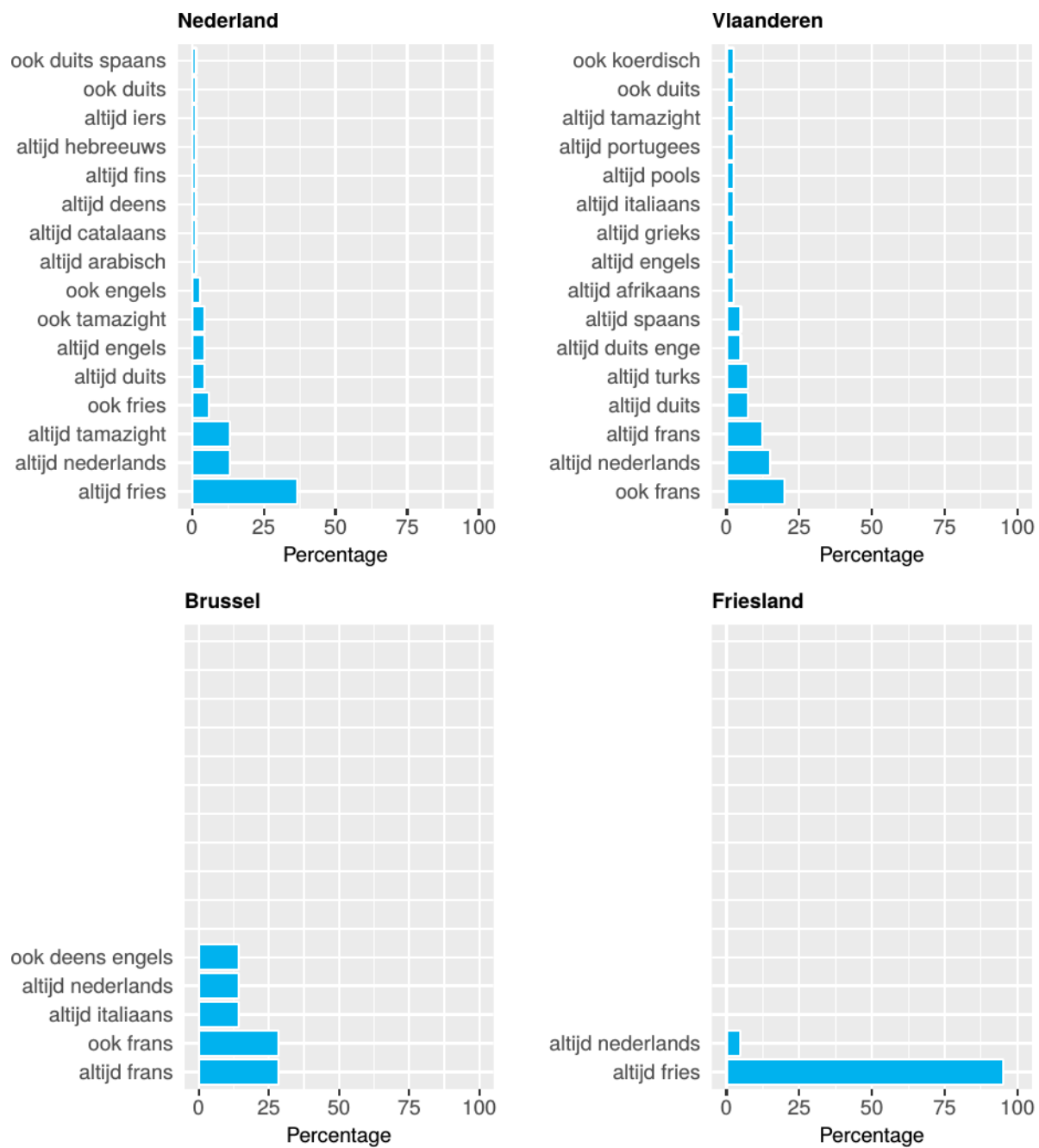
Mogelijkerwijs is er in de jongere generaties moedertaalsprekers van het Fries een groep van voorvechters van het Fries opgestaan, die fanatiek het Fries in (bijna) alle situaties is gaan gebruiken (vgl. onderstaande citaten). Omdat de panelgrootte voor dit segment in het onderzoek relatief klein is, en er geen aanvullende interviewdata beschikbaar zijn, kan alleen verder onderzoek uitwijzen of dit een tendens is, en zo ja, welke motivatie daaraan ten grondslag ligt.

“Ik spreek bijna geen Nederlands, alleen op school voor het vak Nederlands en met mensen die totaal geen Fries kunnen/verstaan (waar er niet veel van zijn).”

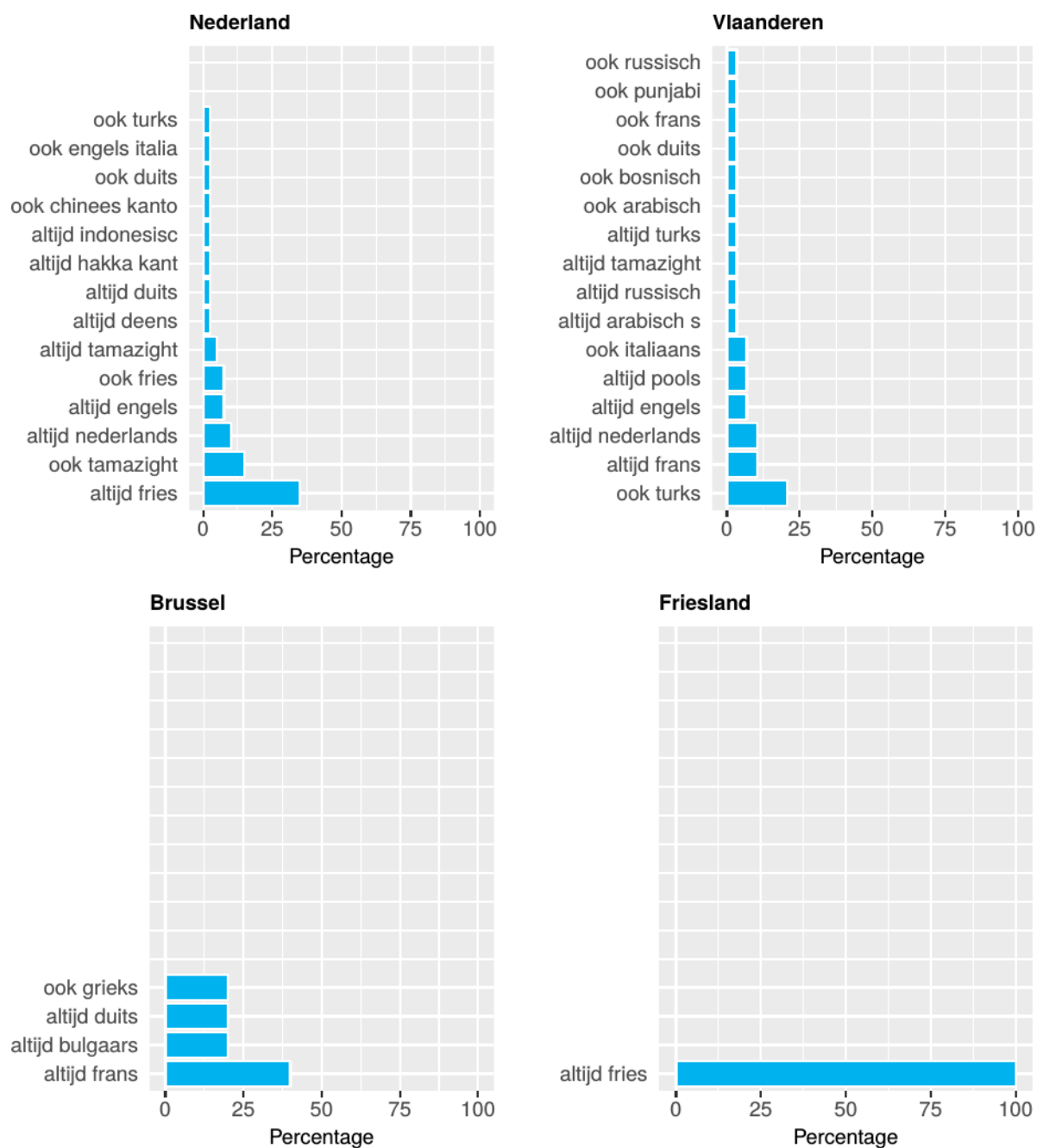
“Als ik Fries kan spreken, dan doe ik dat het liefst.”

Figuur 49: Met mijn ouders spreek/ sprak ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder) (moedertaal is anders)

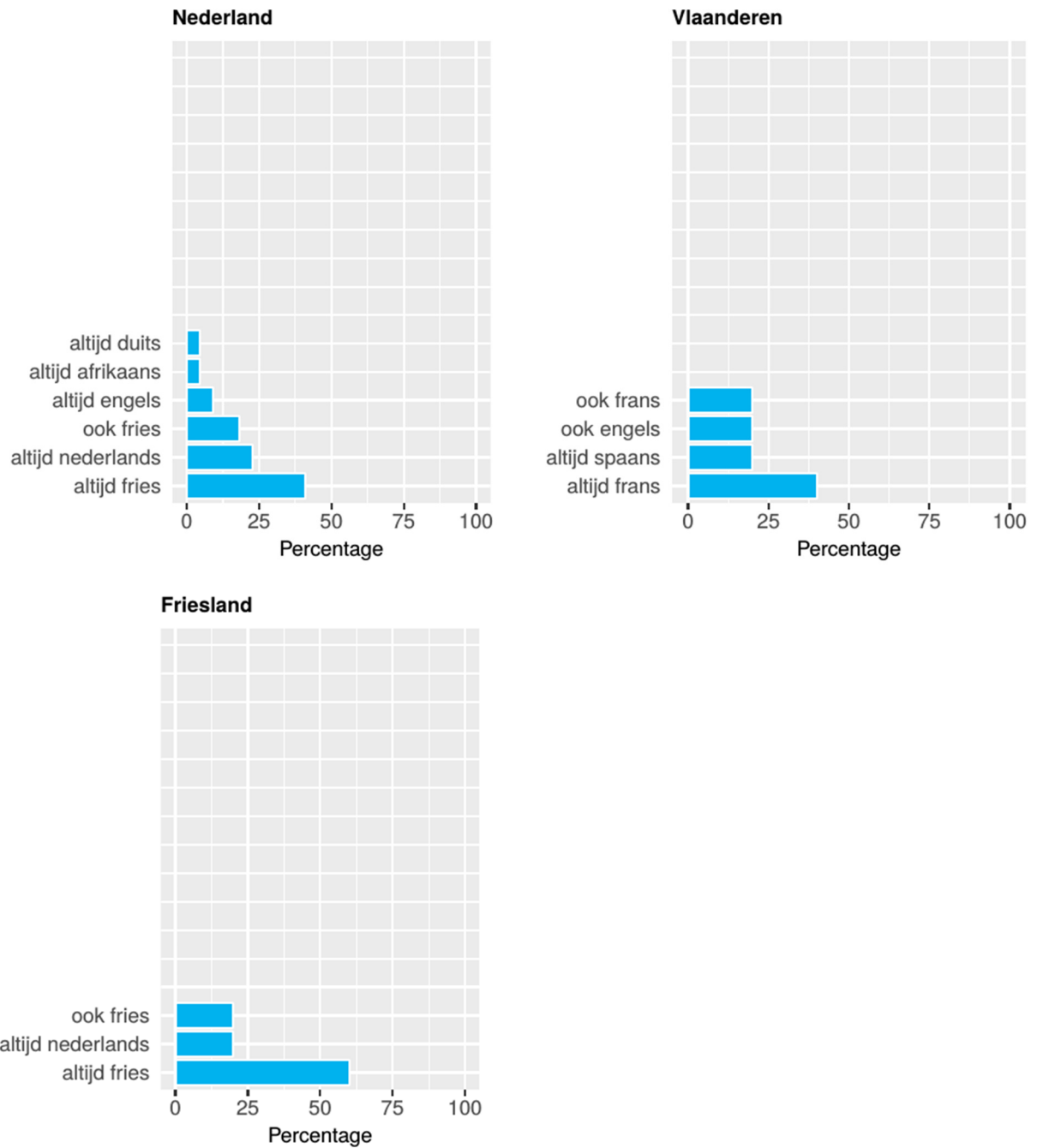

Figuur 50: Met mijn ouders spreek/ sprak ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar) (moedertaal is anders)

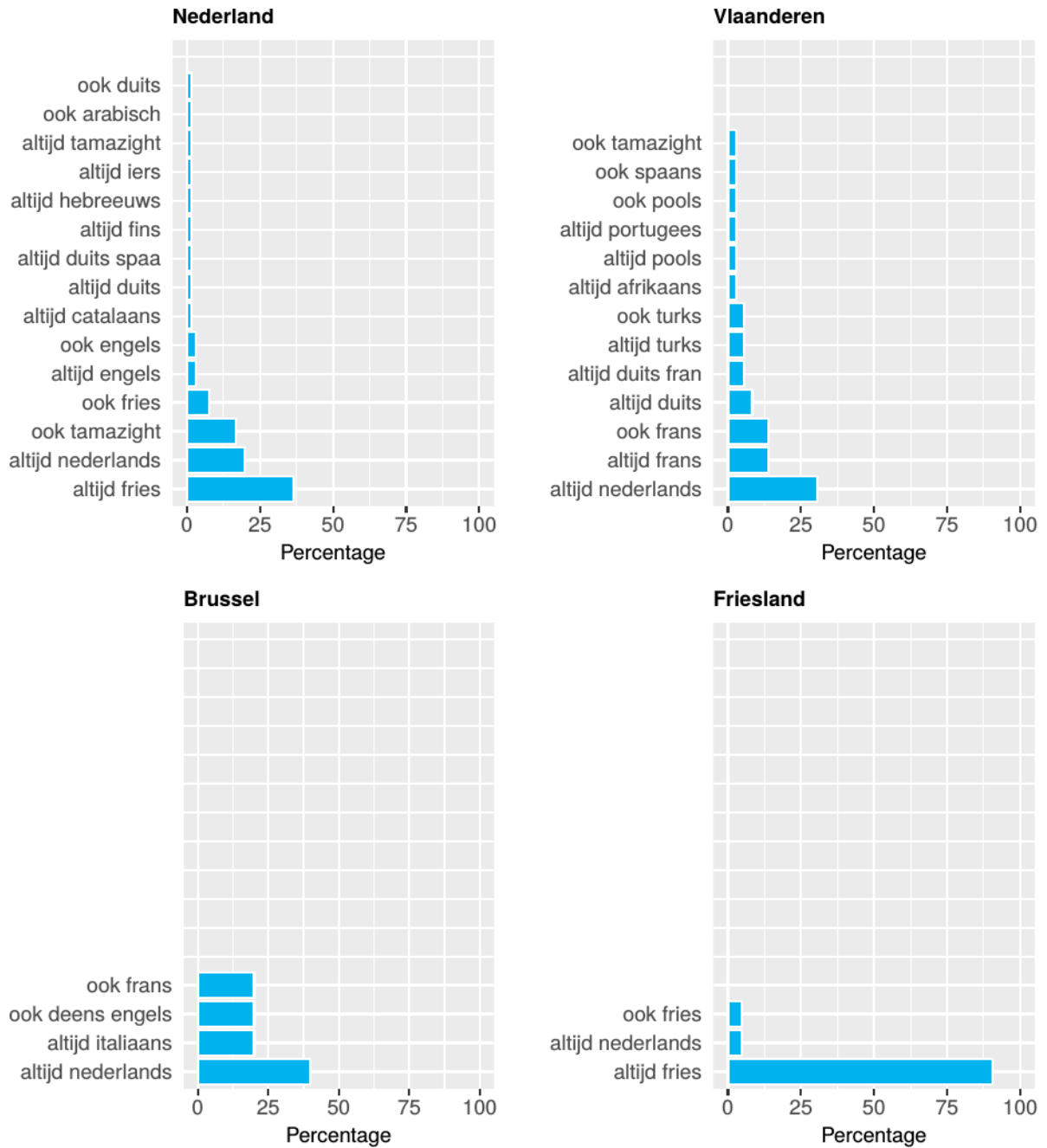

Figuur 51: Met mijn ouders spreek/ sprak ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar) (moedertaal is anders)

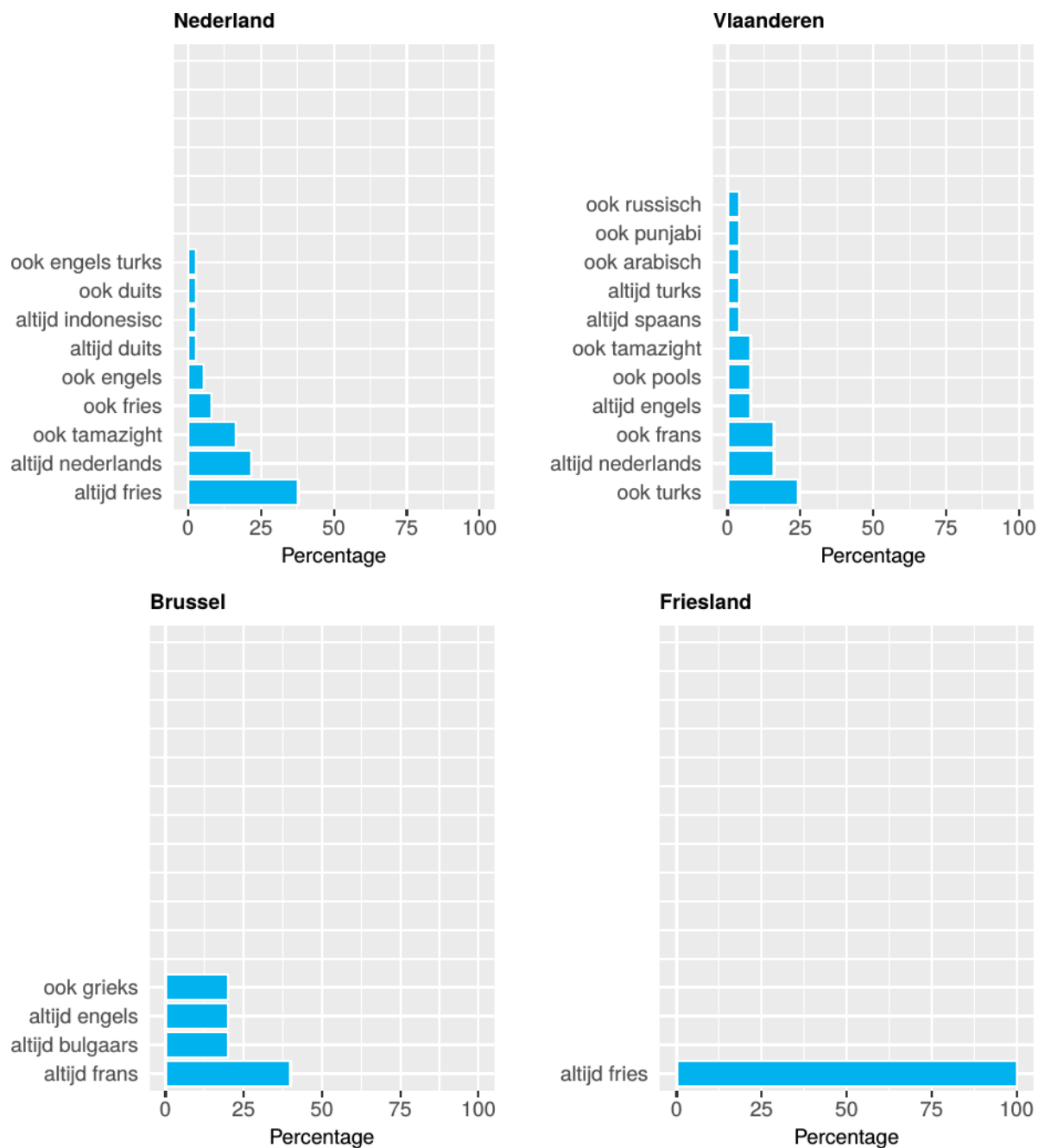
Diezelfde ontwikkeling lijkt zich ook voor te doen in Friesland bij de communicatie van niet-moedertaalsprekers van het Nederlands met de eigen **broer of zus** (zie figuren 52, 53, 54). We zien dat het aantal deelnemers dat altijd Fries spreekt met broer of zus stijgt van 60% bij de oudste groep, naar 90,5% bij de middelste groep, tot maar liefst 100% bij de jongste groep. Voor Nederland zijn er geen opvallende tendensen: het gebruik van uitsluitend Nederlands blijft er min of meer stabiel (nl. 22,7% → 19,7% → 21,6%) en we zien dat vooral het Tamazight opgang maakt vanaf de tweede generatie. In Vlaanderen zien we vooral een dalende lijn in het gebruik van het Frans met broer of zus: voor de 65-plussers is dat 60% (= 40% 'altijd Frans' + 20% 'ook Frans'), voor de 40- tot 64-jarigen is dat 27,8% (13,9% 'altijd Frans' + 13,9% 'ook Frans'), en voor de jongste panelleden is dat slechts 16% ('ook Frans'). Het Turks daarentegen lijkt in opkomst te zijn vanaf de middelste leeftijdsgroep: 11,2% (5,6% 'altijd Turks' + 5,6% 'ook Turks') → 28% (24% 'ook Turks' + 4% 'altijd Turks').

Figuur 52: Met mijn broer of zus spreek ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder) (moedertaal is anders)

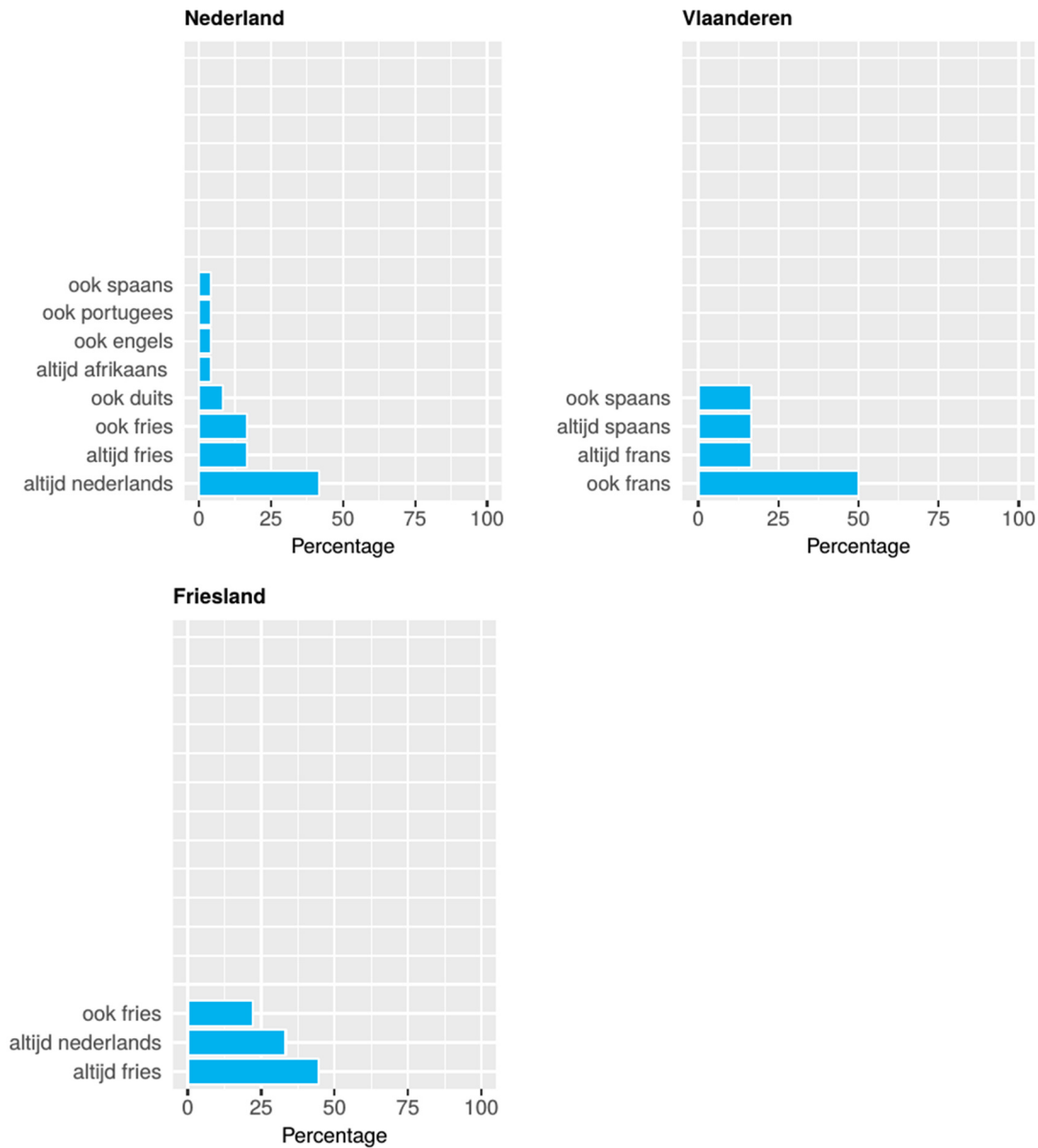
Figuur 53: Met mijn broer of zus spreek ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar) (moedertaal is anders)

Figuur 54: Met mijn broer of zus spreek ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar) (moedertaal is anders)

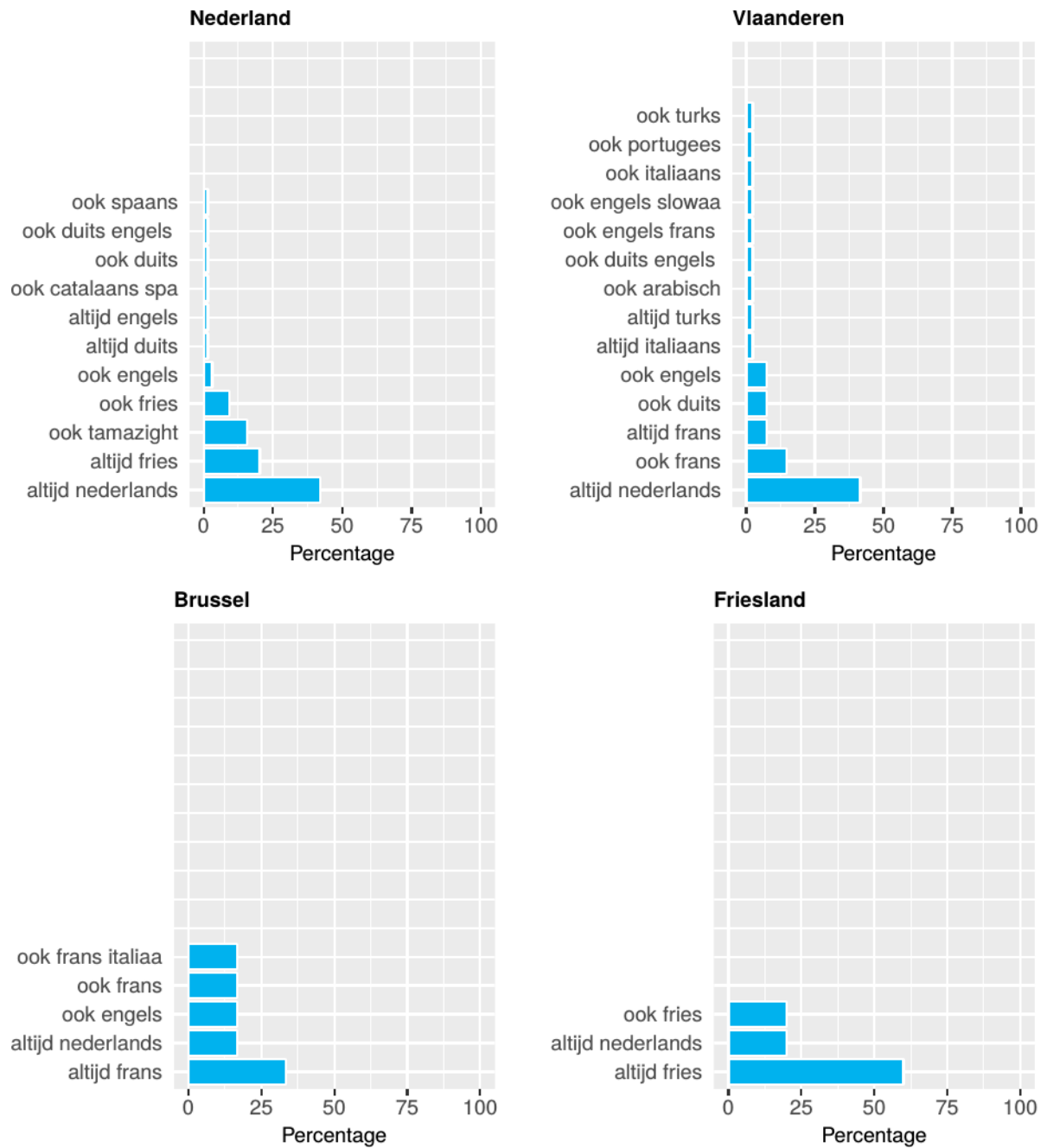
In Nederland zegt meer dan 40% van de niet-moedertaalsprekers uit de oudste en middelste groep toch ‘altijd Nederlands’ te gebruiken in de communicatie met de **partner** (zie figuren 55, 56, 57), terwijl dat in de jongste leeftijdsgroep nog slechts 29,6% is. Die dalende tendens zien we in Vlaanderen ook, maar dan pas vanaf de middelste leeftijdsgroep (41,5% → 33,3%). **Verder zien we dat in Nederland het Engels een sterkere plaats inneemt bij de jongste generatie** (nl. 4,2% → 3,1 + 1,6% → **11,1%**). **Ook in Vlaanderen lijkt zich dezelfde evolutie af te tekenen voor het Engels** (7,3% in de middelste generatie → 25% + 4,2% in de jongste generatie).

Verder gaat het Turks in Vlaanderen een grotere rol spelen in de taalkeuze van niet-moedertaalsprekers (2,4% + 2,4% in groep 2 → 12,5% in groep 3).⁴⁵ De trend om steeds meer Fries te spreken zet zich ook door in de communicatie met de partner bij niet-moedertaalsprekers van het Nederlands in Friesland. Van de 65-plussers is er 44,4% die aangeeft altijd Fries te spreken, dat aantal stijgt naar 60% bij de 40- tot 64-jarigen en zelfs tot 71,4% bij de 15- tot 39-jarigen.

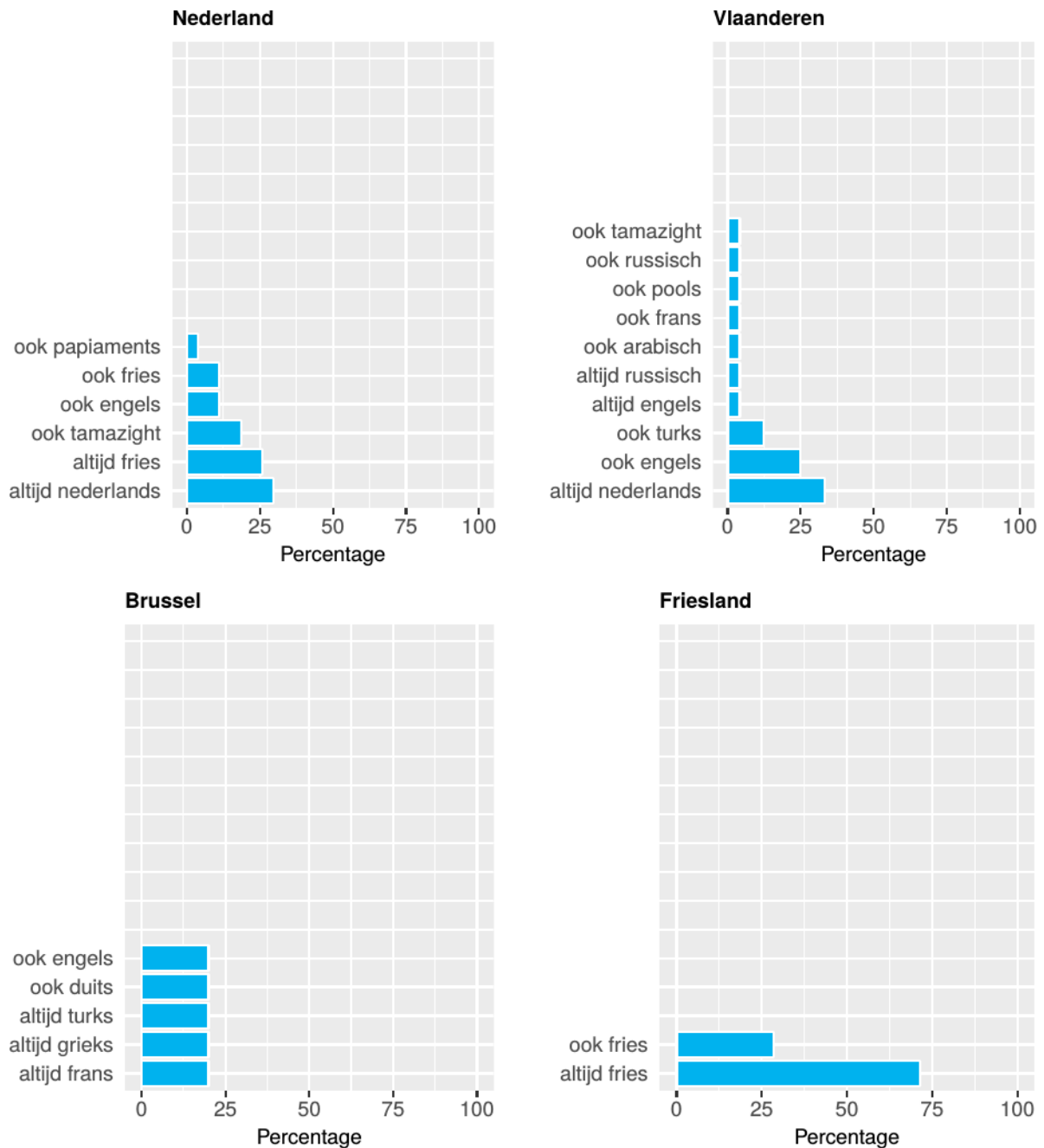

Figuur 55: Met mijn partner spreek ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder) (moedertaal is anders)

⁴⁵ Voor zover er inderdaad sprake is van een opkomst van het Turks, gaat het hier waarschijnlijk om een soort "back to the roots"-gevoel en trots op de afkomst bij Turkse jongeren. We komen hierop nog terug in paragraaf 4.2.3 (b).

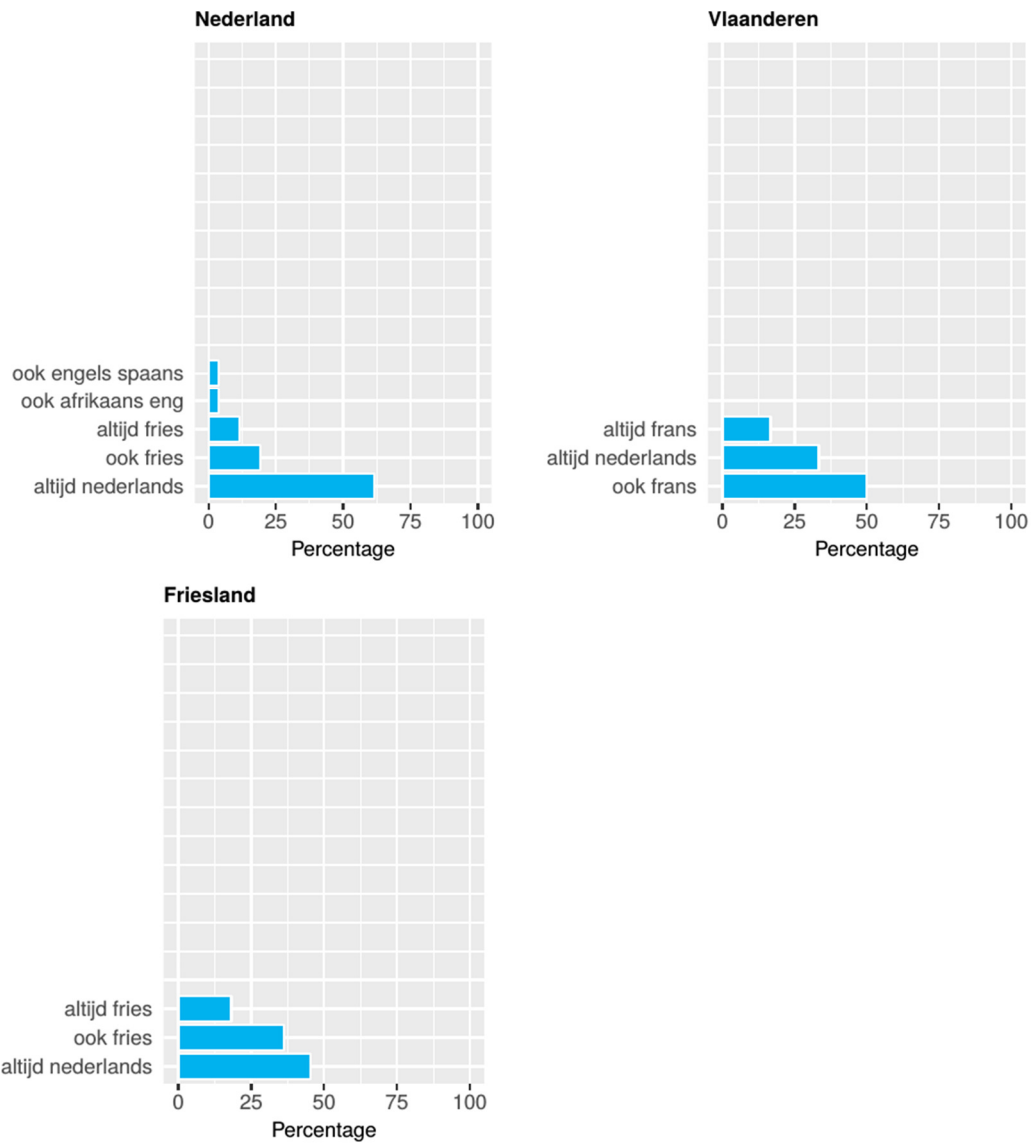
Figuur 56: Met mijn partner spreek ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar) (moedertaal is anders)

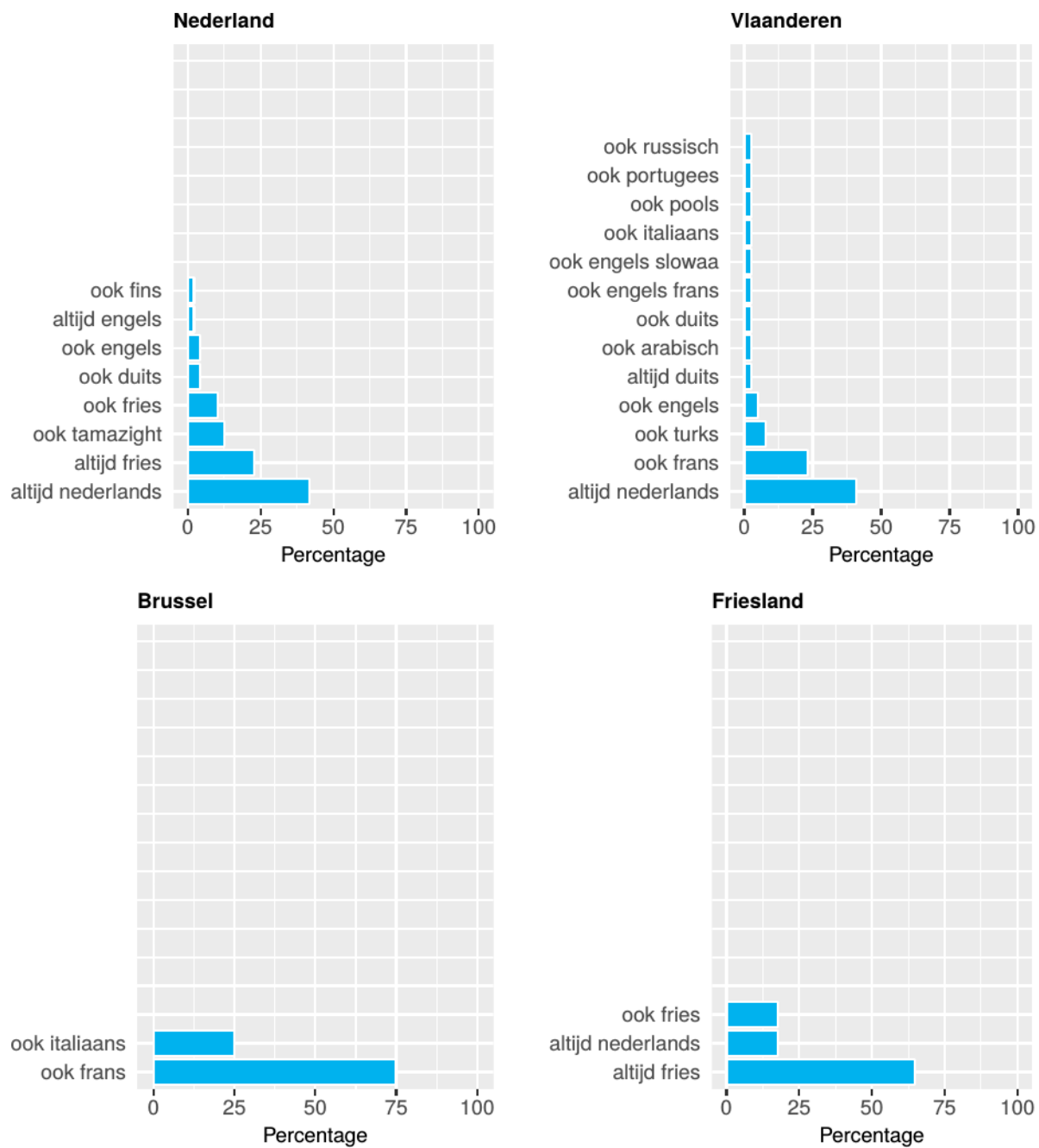
Figuur 57: Met mijn partner spreek ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar) (moedertaal is anders)

Ook met de **kinderen** (zie figuren 58, 59, 60) lijken niet-moedertaalsprekers in Friesland steeds meer Fries te spreken: van de 65-plussers spreekt slechts 18,2% altijd Fries en 45,5% altijd Nederlands, van de panelleden uit de middelste leeftijdsgroep spreekt 64,7% altijd Fries en slechts 17,6% altijd Nederlands, en van de jongste deelnemers spreekt 100%⁴⁶ altijd Fries met de kinderen. Verder zien we in Nederland het gebruik van uitsluitend Nederlands steeds verder afnemen: 61,5% → 41,7% → 37,5%. In Vlaanderen neemt het gebruik van het Nederlands toe tussen de eerste en tweede leeftijdsgroep (33,3% → 41%), maar tussen de tweede en derde groep neemt het weer af (41% → 22,2%). Het gebruik van het Frans met de kinderen neemt in Vlaanderen af tussen de eerste en tweede leeftijdsgroep (50% → 23,1%), maar blijft daarna zo goed als stabiel (22,2% in groep 3). Verder gaat het Turks er een sterkere positie innemen vanaf de middelste leeftijdsgroep.

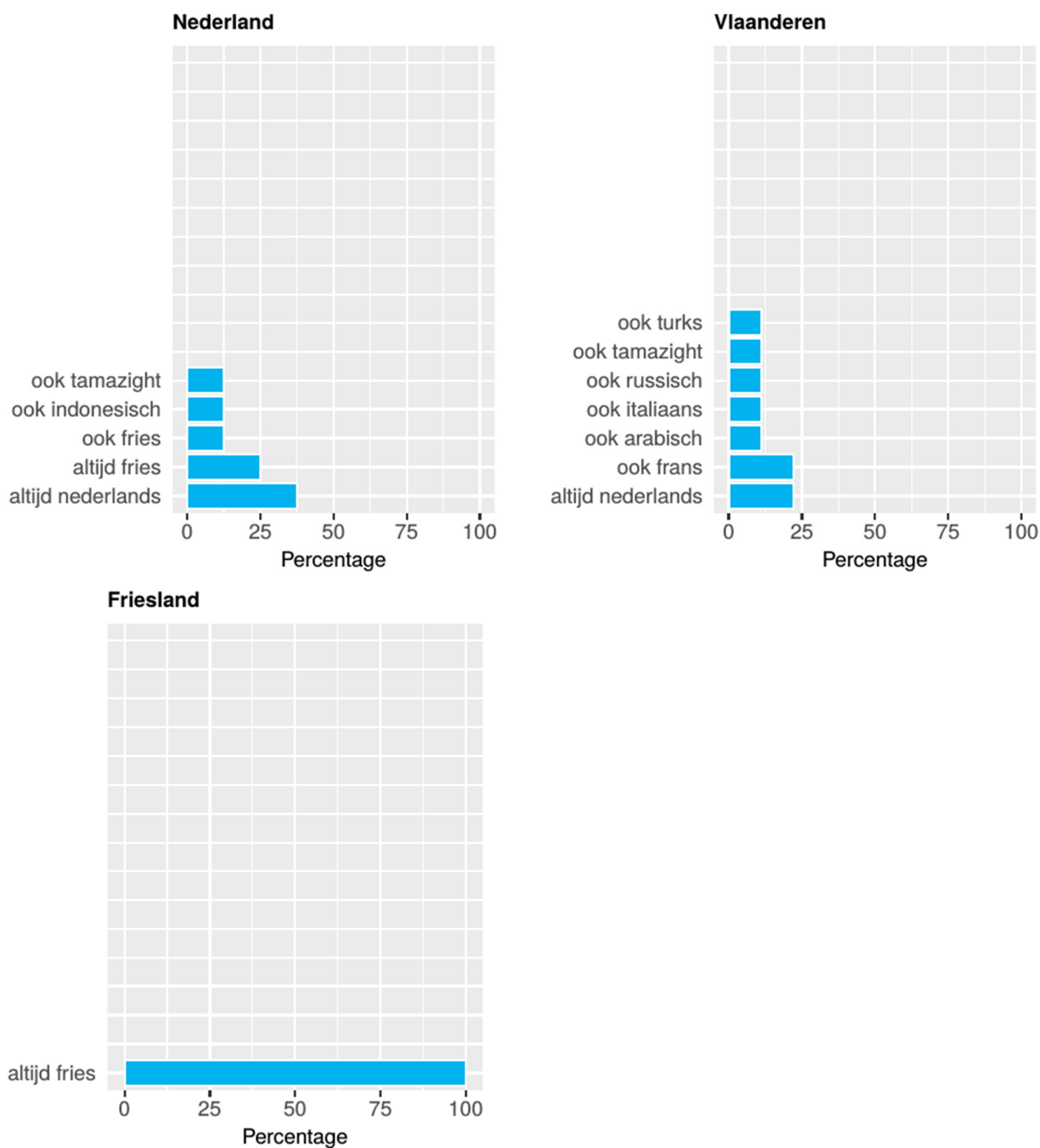
⁴⁶ Let wel: dit percentage is slechts gebaseerd op 2 respondenten en moet daarom met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

Figuur 58: Met mijn kinderen spreek ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder) (moedertaal is anders)

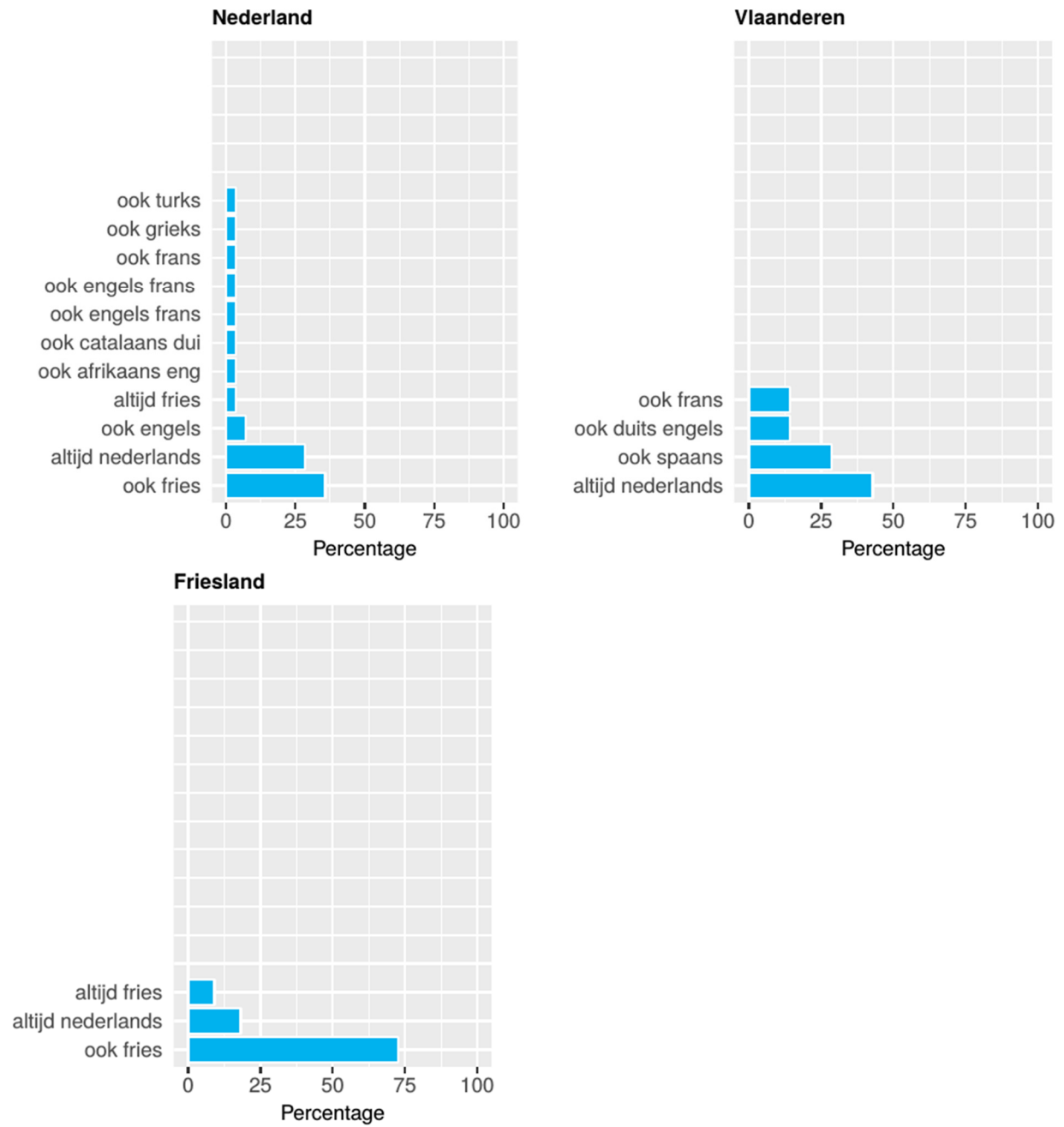

Figuur 59: Met mijn kinderen spreek ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar) (moedertaal is anders)

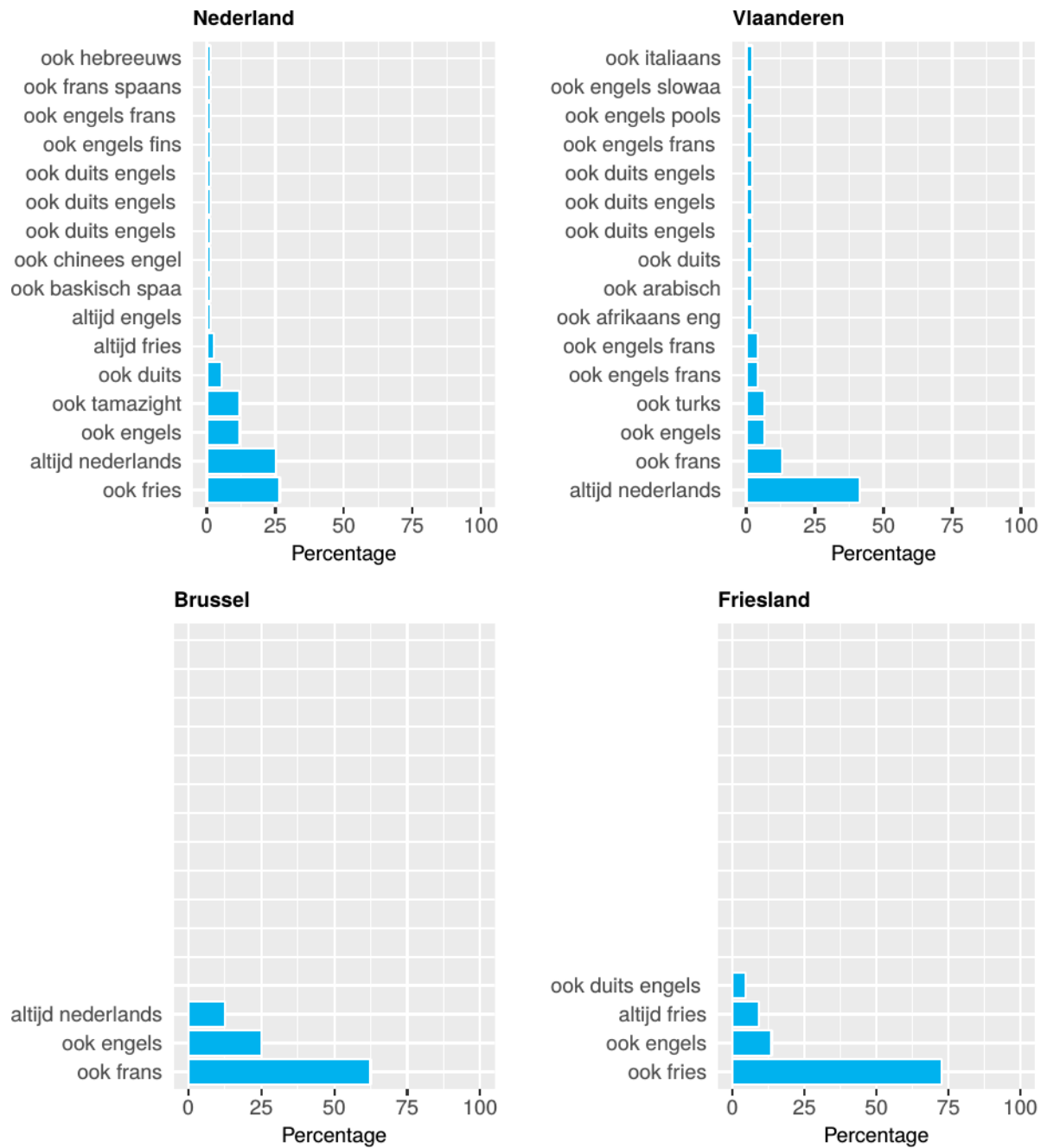

Figuur 60: Met mijn kinderen spreek ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar) (moedertaal is anders)

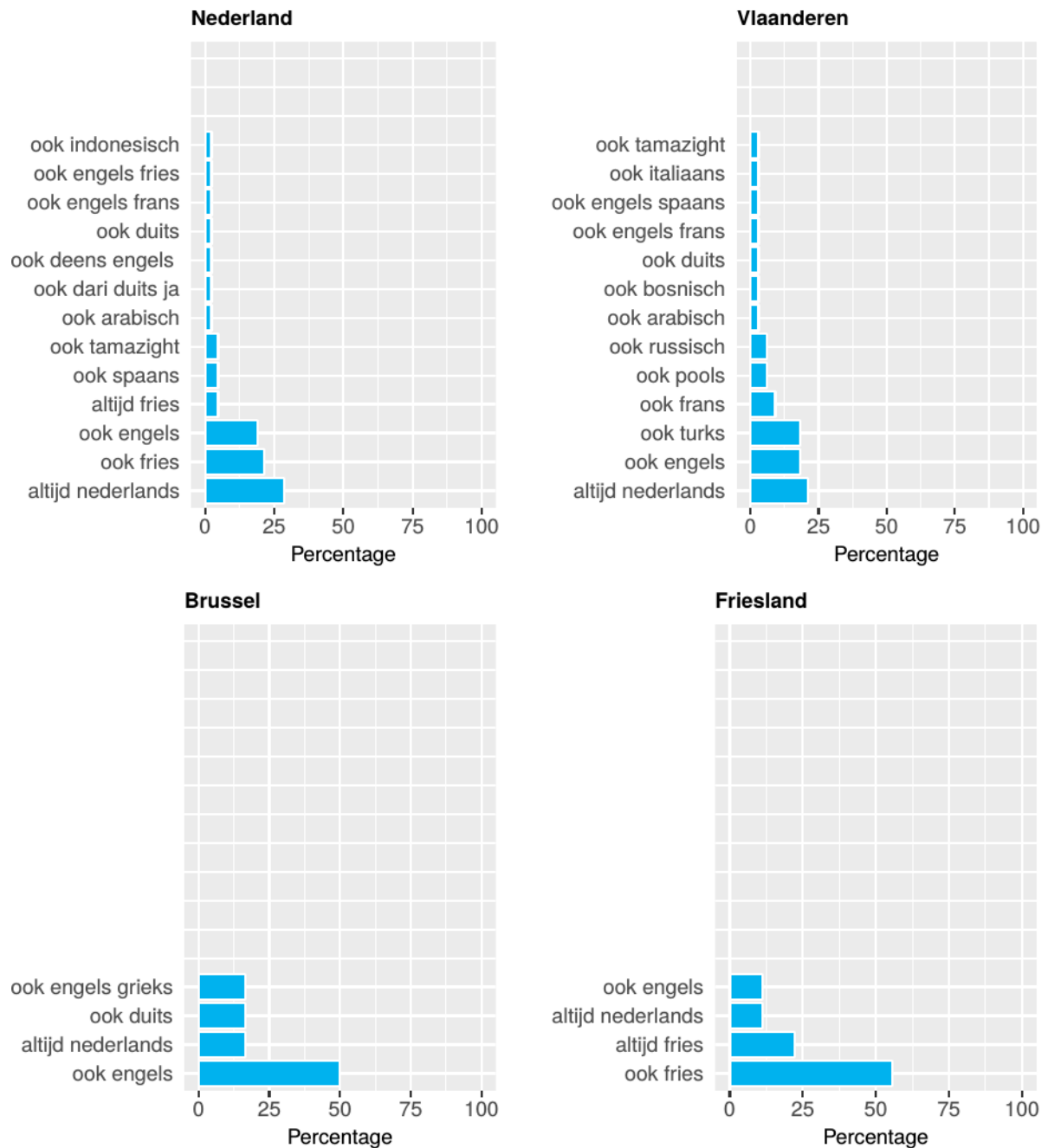
In de communicatie met vrienden (zie figuren 61, 62, 63) valt vooral het toenemende gebruik van het Engels op: voor Nederland is er een stijging van 7,1% bij de oudste leeftijdsgroep, naar 12% bij de middelste groep, tot 19% bij de jongste groep; voor Vlaanderen is er een toename van 0% in groep 1, naar 6,5% in groep 2, tot 18,2% in groep 3; voor Friesland blijft het gebruik van het Engels min of meer stabiel in de twee jongste leeftijdsgroepen (13,6% in groep 2 en 11,1% in groep 3), maar er is ook een toename ten opzichte van de oudste leeftijdsgroep, bij wie er onder vrienden geen Engels gesproken wordt.

Figuur 61: Met mijn vrienden spreek ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder) (moedertaal is anders)

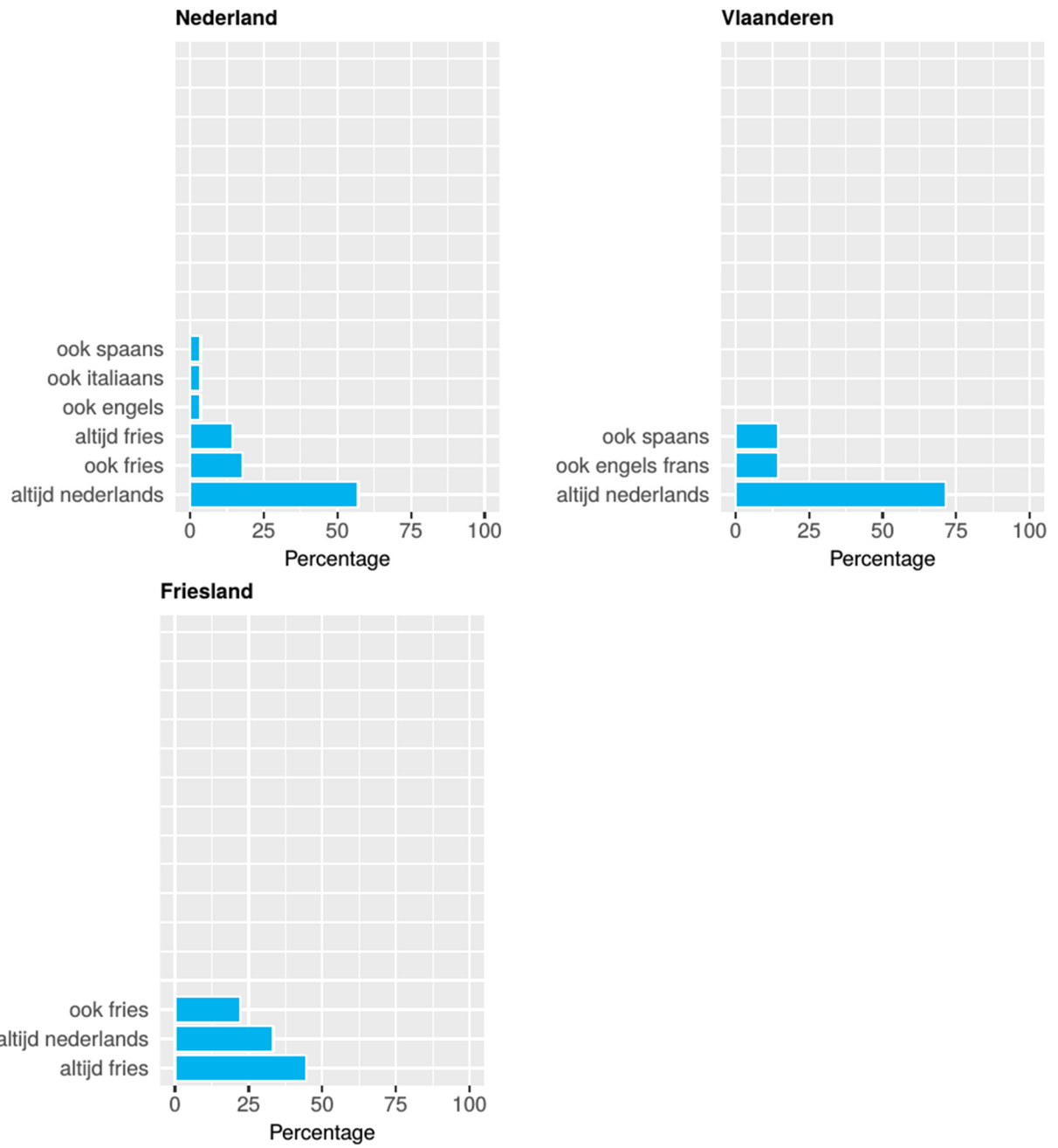

Figuur 62: Met mijn vrienden spreek ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar) (moedertaal is anders)

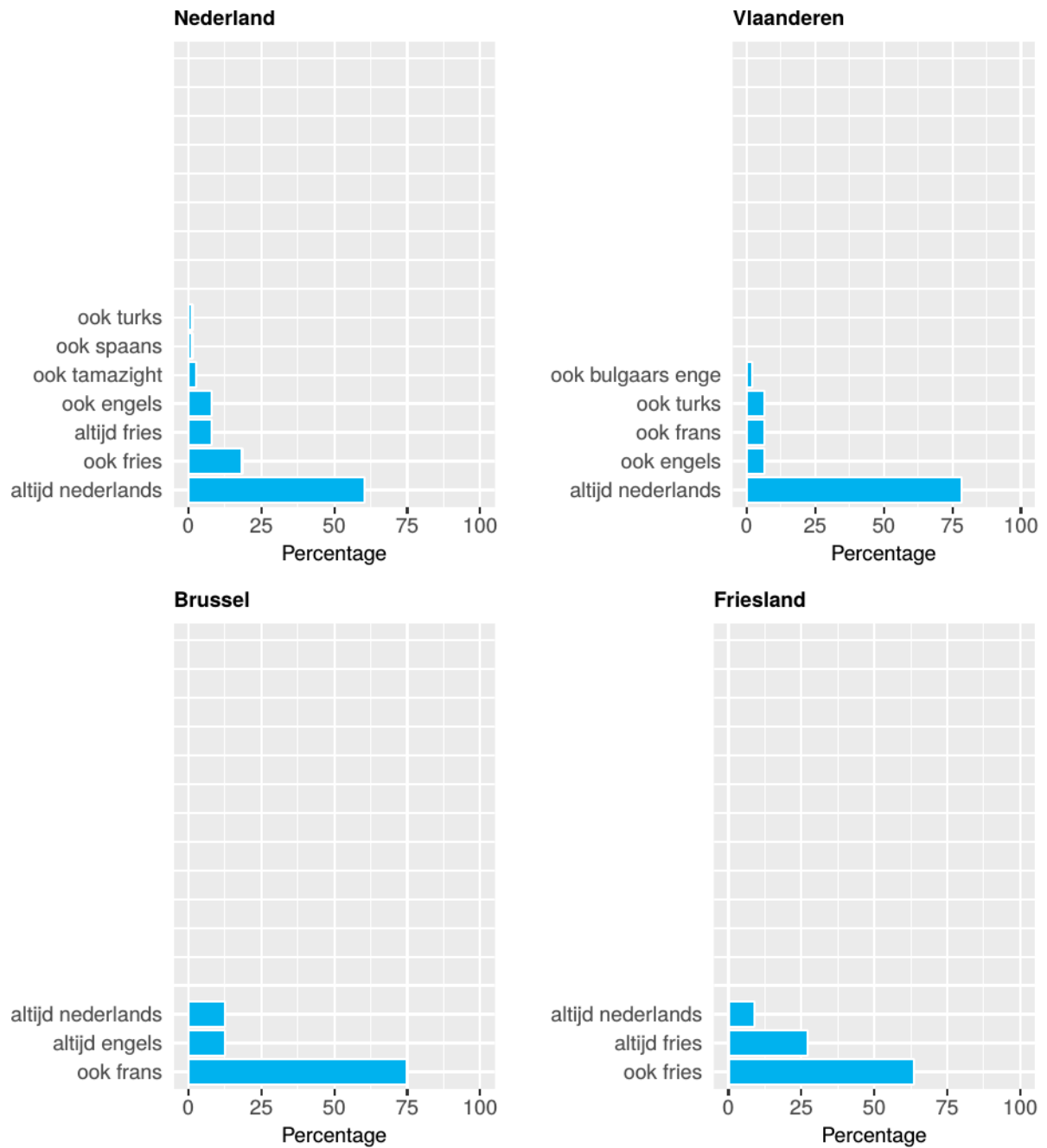

Figuur 63: Met mijn vrienden spreek ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar) (moedertaal is anders)

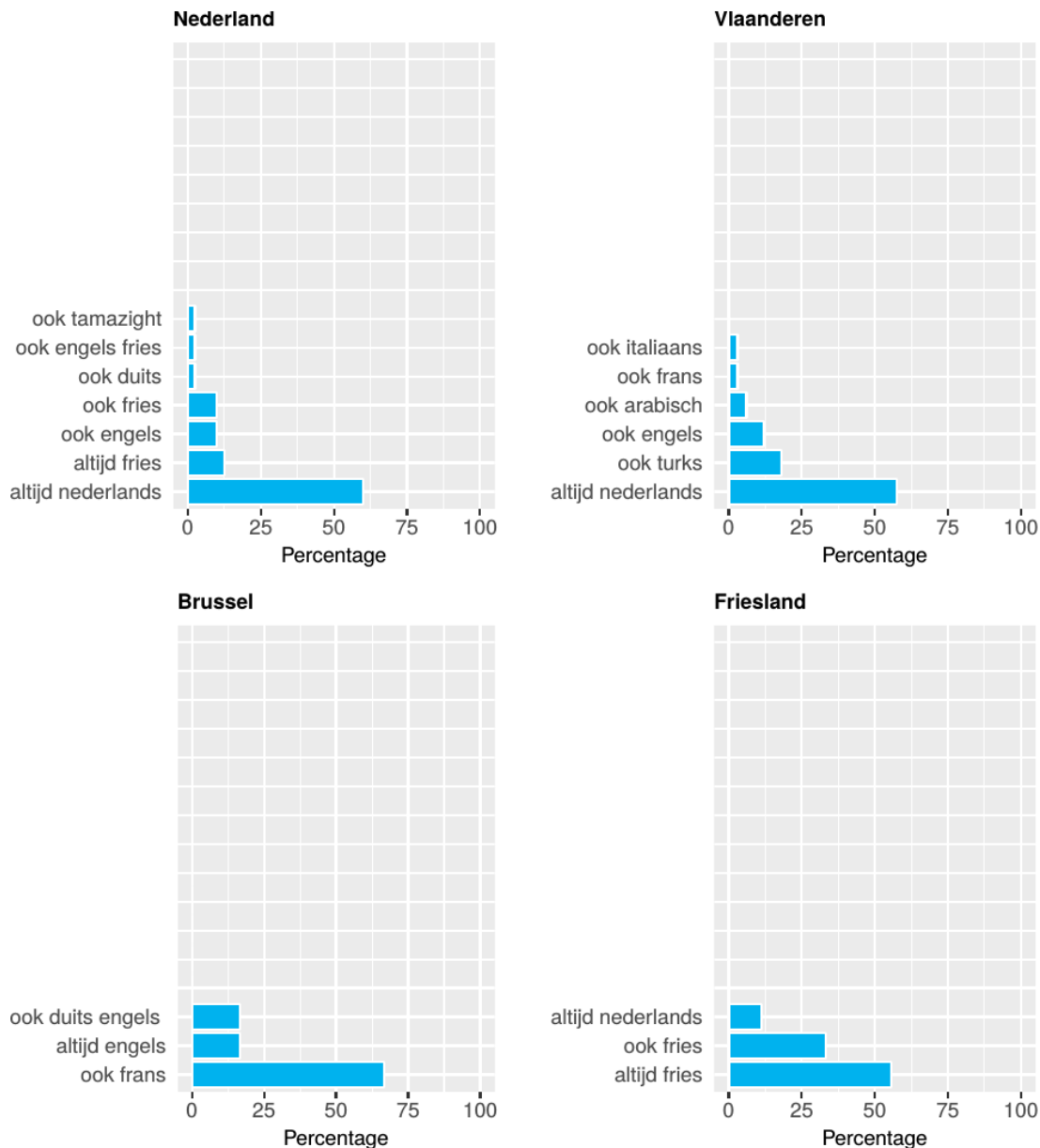
In gesprekken met de **buren** (zie figuren 64, 65, 66) is er voor Nederland en Vlaanderen ook een toename in het gebruik van het Engels vanaf de middelste leeftijdsgroep. Verder neemt het gebruik van uitsluitend Nederlands af in Vlaanderen bij de jongste panelleden en het Turks neemt er vanaf de middelste leeftijdsgroep toe. In Friesland neemt het gebruik van uitsluitend Fries onder buren sterk toe in de jongste leeftijdsgroep.

Figuur 64: Met mijn burens spreek ik... (Leeftijdsgroep: 65 jaar en ouder) (moedertaal is anders)

Figuur 65: Met mijn burens spreek ik... (Leeftijdsgroep: 40 tot en met 64 jaar) (moedertaal is anders)

Figuur 66: Met mijn burens spreek ik... (Leeftijdsgroep: 15 tot en met 39 jaar) (moedertaal is anders)

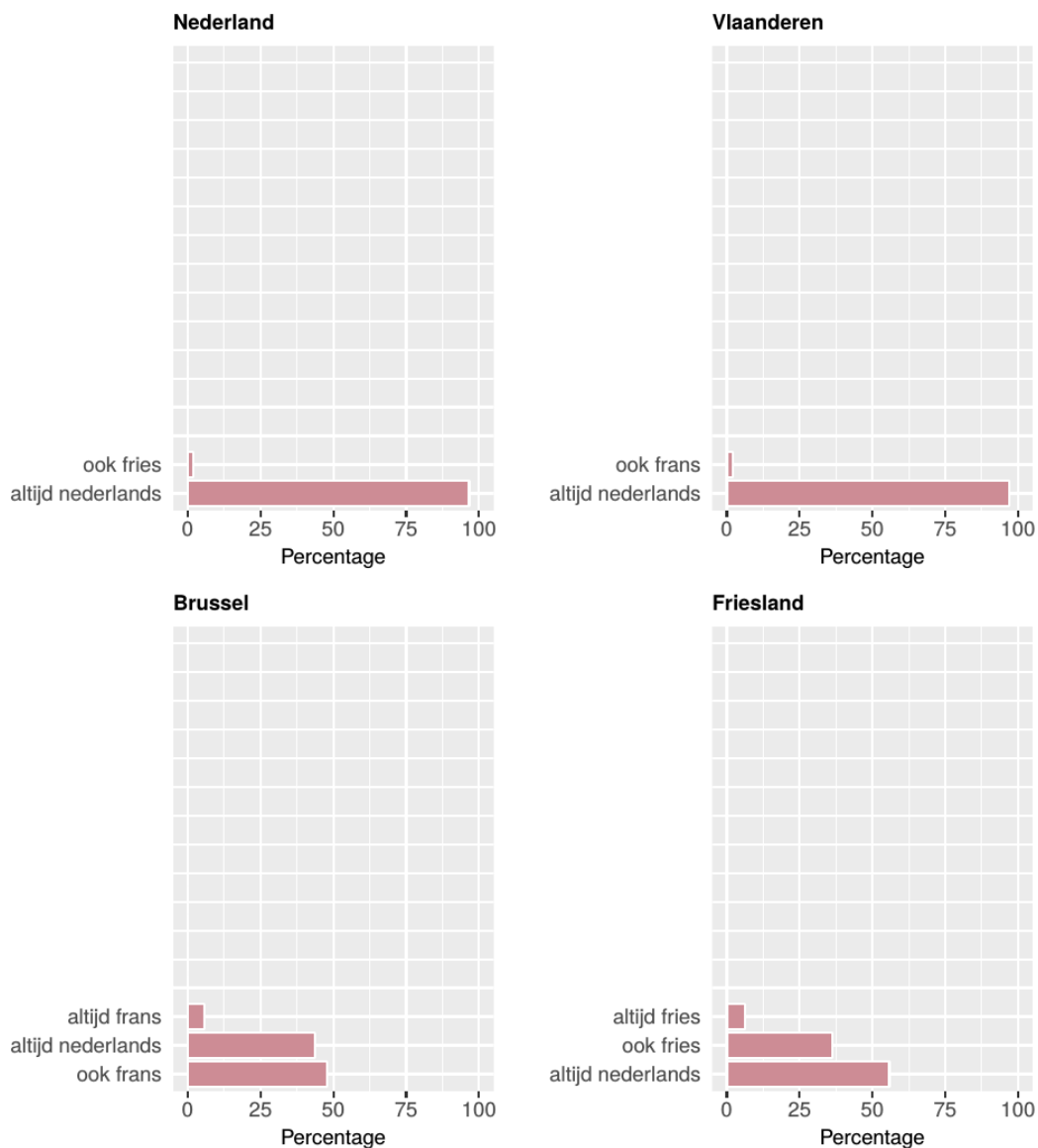
We kunnen de belangrijkste ontwikkelingen bij niet-moedertaalsprekers als volgt samenvatten: het gebruik van uitsluitend Nederlands neemt over het algemeen licht af in Nederland en Vlaanderen. Vanaf de middelste leeftijdsgroep neemt de verscheidenheid aan talen toe; in Nederland neemt vooral de Berbertaal Tamazight een voorname plaats in, in Vlaanderen is dat het Turks. Verder is er een opvallende afname van het gebruik van het Frans onder niet-moedertaalsprekers in Vlaanderen. In Friesland ten slotte stellen we vast dat er onder niet-moedertaalsprekers van het Nederlands een tendens lijkt te bestaan om in alle situaties uitsluitend Fries te spreken. Of de hierboven besproken tendensen zich verder zullen doorzetten, zal de tweejaarlijkse herhaling van de StaatNed-enquête in de toekomst duidelijk moeten maken.

4.2.2. Taalkeuze in sociale situaties

Ten slotte onderzochten we ook het taalgebruik in sociale contacten die zich afspelen in de naaste omgeving, zoals de communicatie aan de kassa in de supermarkt, gesprekken met de eigen huisarts en gesprekken met personeel in het ziekenhuis. We bespreken de taalkeuzes die de StaatNed-panelleden maken in deze situaties apart voor moedertaalsprekers (a) en niet-moedertaalsprekers (b).

a. Welke taal spreken moedertaalsprekers van het Nederlands in het ziekenhuis, bij de huisarts, in de supermarkt?

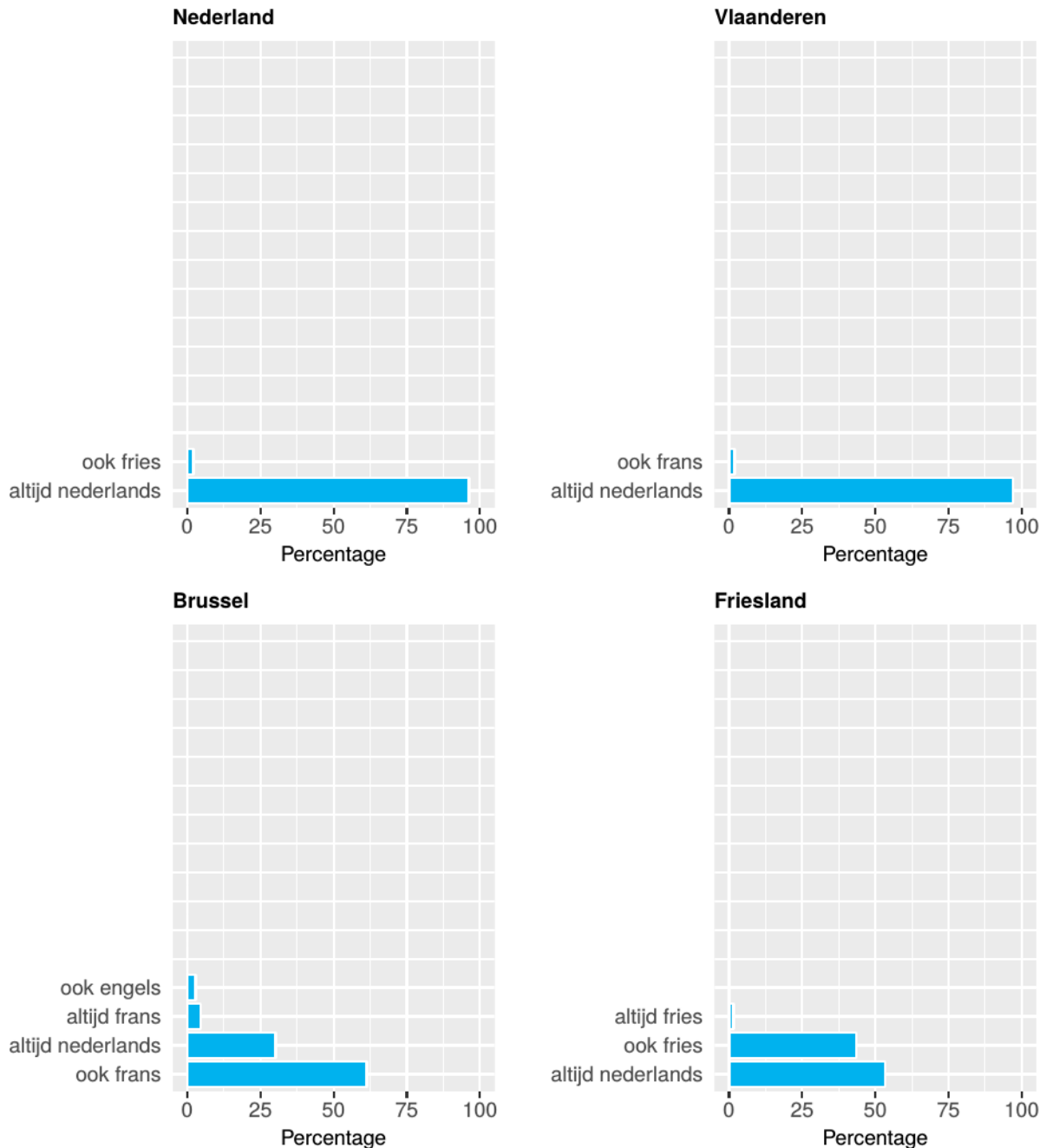
In Nederland en Vlaanderen wordt er in deze situaties door een erg hoog percentage van de panelleden altijd Nederlands gesproken (zie figuur 67): 96,7% in Nederland (daarnaast ook 1,8% Fries) en 97% in Vlaanderen (daarnaast ook 2,2% Frans). In Brussel spreekt ongeveer een even groot percentage deelnemers altijd Nederlands (43,6%) als Nederlands en Frans (47,9%) in deze situaties; 5,8% gebruikt er altijd Frans. In Friesland gebruikt 55,8% van de panelleden altijd Nederlands, 36,4% Nederlands en Fries, en 6,3% altijd Fries bij bezoeken aan de dokter, het ziekenhuis of de supermarkt.

Figuur 67: Wat is de taalkeuze van de deelnemer in het dagelijks leven?

Als we kijken naar de drie situaties afzonderlijk zien we het volgende.

In Nederland en Vlaanderen wordt door een erg hoog percentage van de deelnemers altijd Nederlands gesproken in het **ziekenhuis** (zie figuur 68): respectievelijk 96,3 % en 97%. In Brussel echter spreekt slechts 30,2% altijd Nederlands in het ziekenhuis, terwijl 61,3% Nederlands en Frans spreekt, en 4,7% uitsluitend Frans. In Friesland spreekt 53,4% altijd Nederlands, 43,5% daarnaast ook Fries, en 1,5% altijd Fries bij bezoeken aan het ziekenhuis.

Figuur 68: In het ziekenhuis spreek ik...

Als we de taalkeuze in het ziekenhuis vergelijken met de taalkeuze bij de huisarts (zie figuur 69), komen we tot de volgende bevindingen. Nederland en Vlaanderen vertonen nauwelijks verschillen tussen het ziekenhuis en de huisarts: In Nederland spreekt 98,1% altijd Nederlands met de huisarts (vs. 96,3% in het ziekenhuis), in Vlaanderen is dat 99,5% (vs. 97% in het ziekenhuis).

In Brussel daarentegen is er een groot verschil tussen beide situaties: 97,3% spreekt er altijd Nederlands bij de huisarts, terwijl dat in het ziekenhuis maar 30,2% is. Uiteraard is dit in zekere zin logisch: een huisarts kan men vrij kiezen, terwijl men bij een doorverwijzing naar een specialist in het ziekenhuis vaak afhankelijk is van het advies van de huisarts. Bijgevolg kan men zelf niet specifiek kiezen voor een Nederlandstalige specialist. In principe moeten patiënten in hun eigen taal kunnen worden bediend in de Brusselse (openbare) ziekenhuizen⁴⁷, maar de taalrealiteit geeft een ander beeld⁴⁸.

De enquête bevestigt dat in zekere zin: als mensen voor een Nederlandstalige huisarts kiezen, dan zouden ze vermoedelijk ook het Nederlands verkiezen als ‘zorgtaal’ in het ziekenhuis.

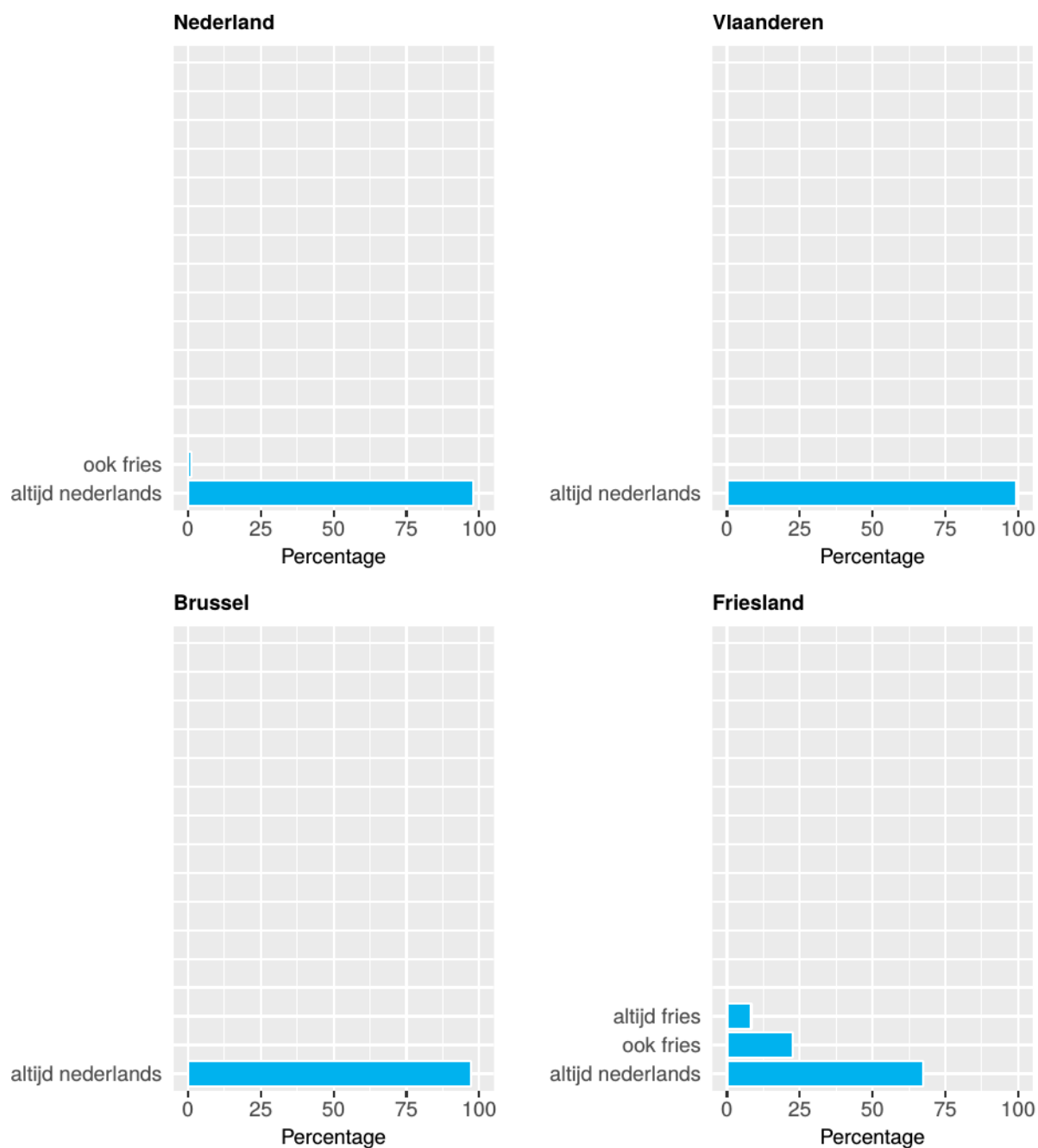
Hier is een belangrijke taak weggelegd voor de overheid, om er blijvend op toe te zien dat de wetgeving in dit domein nageleefd wordt, zodat de zorg in Brussel zo toegankelijk mogelijk blijft voor iedereen, of de moedertaal nu Frans of Nederlands is.

In Friesland is het dan weer opmerkelijk dat het aantal mensen dat altijd Nederlands spreekt met de huisarts er hoger ligt (nl. 67,4%) dan het aantal dat altijd Nederlands spreekt in het ziekenhuis (nl. 53,4%). Dit kan verklaard worden door de grootschaligheid van een ziekenhuis: in het ziekenhuis spreek je over het algemeen met meerdere personeelsleden (o.a. aan de balie, verpleegkundigen, artsen), bij de huisarts daarentegen spreek je slechts één persoon.

Bijgevolg wordt er bij de huisarts over het algemeen genomen dan ook minder Fries gesproken: 22,7% combineert Nederlands met Fries (tegenover 43,5% in het ziekenhuis) en 8,3% spreekt altijd Fries met de huisarts (tegenover 1,5% in het ziekenhuis).

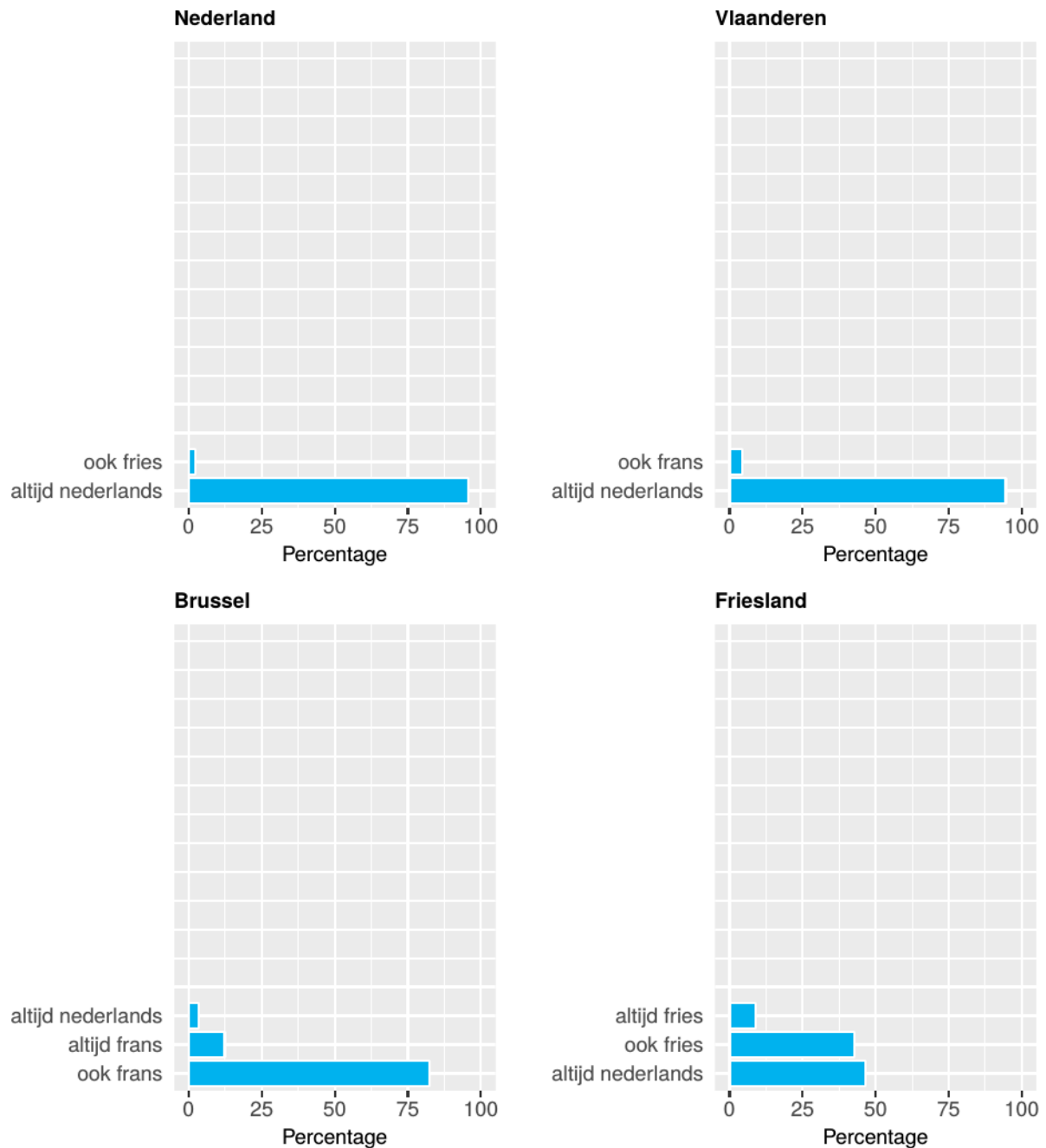
⁴⁷ http://www.taalwetwijzer.be/andere/Brusselse_ziekenhuizen.html

⁴⁸ <http://www.briobrusssel.be/ned/webpage.asp?Webpageld=1187>

Figuur 69: Met de huisarts spreek ik...

Aan de kassa in de supermarkt (figuur 70), ten slotte, wordt in Nederland en Vlaanderen ook bijna altijd voor het Nederlands gekozen: 95,6% voor Nederland (daarnaast 2,3% ook Fries) en 94,6% voor Vlaanderen (daarnaast 4,5% ook Frans). In Friesland is er ongeveer een even groot deel van de panelleden dat altijd Nederlands spreekt (46,6%) als een deel dat naast Nederlands ook Fries spreekt (42,9%), en 9% van de deelnemers spreekt er altijd Fries. Brussel laat erg opvallende resultaten zien: slechts 3,5% van de panelleden geeft aan altijd Nederlands te spreken in de supermarkt, 82,3% spreekt er Nederlands en Frans en 12,4% altijd Frans. **Ook hier blijkt dat het Nederlands het in Brussel moet afleggen tegen het Frans: in het officieel tweetalige Brussel lijkt de meerderheid van de mensen met Nederlands als thuistaal, die binnen de familie hoofdzakelijk voor Nederlands kiezen, toch genoodzaakt om Frans te spreken in dagelijkse situaties zoals supermarktbezoek.**

Figuur 70: Aan de kassa in de supermarkt spreek ik...

Een factoranalyse weerspiegelde overigens de complexe taalsituatie in Brussel. De mate waarin de panelleden instemmen met de stellingen ‘In het ziekenhuis spreek ik Nederlands’, ‘Bij de huisarts spreek ik Nederlands’, en ‘Aan de kassa in de supermarkt spreek ik Nederlands’ is zodanig dat voor alle regio’s (Nederland, Vlaanderen, Brussel, Friesland) deze drie variabelen één onderliggende factor vormen. Deze zouden we kunnen benoemen als ‘taalkeuze bij communicatie met vage bekenden of onbekenden buitenshuis’. De variantie tussen de waarden van de verschillende variabelen wordt het best verklaard door deze factor voor Nederland ($R^2 = 0,952$), gevolgd door Friesland ($R^2 = 0,880$), en Vlaanderen ($R^2 = 0,737$). In Brussel wordt slechts een matig deel van de strooiing in de antwoorden verklaard ($R^2 = 0,627$). Dit geeft aan dat in de drie besproken situaties, de mate waarin Nederlandstalige Brusselaars voor het Nederlands kiezen meer variatie vertoont (en dus minder onderlinge samenhang) naargelang de situatie. In Nederland daarentegen lijkt er een grote mate van samenhang te bestaan tussen de taalkeuzes in de drie besproken situaties.

“Ik woon in Brussel-centrum, maar ben afkomstig van Limburg. Uit gewoonte spreek ik handelaars en mensen op straat in het Frans aan omdat dit makkelijker is en omdat 8 op 10 enkel Frans spreekt.”

b. Welke taal spreken mensen met een andere moedertaal dan het Nederlands in het ziekenhuis, bij de huisarts, in de supermarkt?

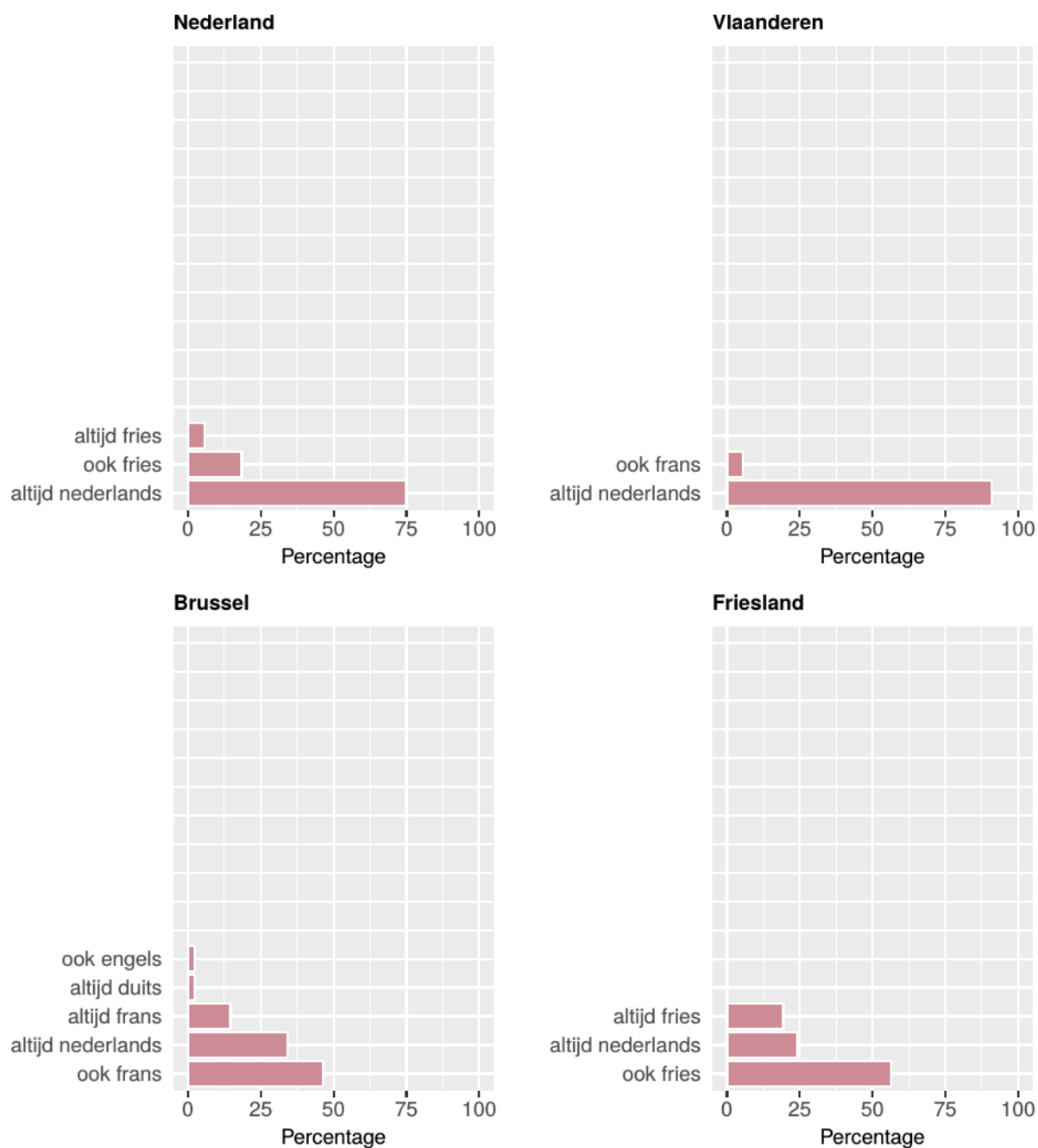
In deze paragraaf onderzoeken we de mate waarin mensen met een andere moedertaal dan het Nederlands hun eigen taal dan wel het Nederlands spreken in de iets ruimere omgeving, dus bij supermarkt-, ziekenhuis- of doktersbezoek. We vergelijken de taalkeuzes van niet-moedertaalsprekers in die situaties systematisch met de resultaten van de moedertaalsprekers.

Figuur 71 geeft een overzicht van de **taalkeuzes van niet-moedertaalsprekers** in al deze situaties. Wat meteen in het oog springt, is het verschil tussen Nederland en Vlaanderen wat betreft de niet-moedertaalsprekers die antwoorden altijd Nederlands te spreken in deze situaties. Voor Nederland is dat namelijk een veel lager percentage (74,9%) dan voor Vlaanderen (91,1%). Eerder hebben we al opgemerkt dat de meeste niet-moedertaalsprekers in Nederland Friestalig zijn, en bovendien zijn de gegevens van de deelnemers die in Friesland wonen ook meegerekend in de analyses voor Nederland. Dat verklaart waarom 18,4% van de Friestaligen in Nederland hun moedertaal (in combinatie met het Nederlands) gebruiken in de betreffende situaties, en waarom een klein aantal Friestaligen in Nederland (5,8%) zelfs aangeeft altijd Fries te spreken in deze situaties. Het grotere aandeel voor het Fries verklaart ook waarom het aandeel voor het Nederlands kleiner is vergeleken bij Vlaanderen.

Als we de resultaten van de niet-moedertaalsprekende Nederlanders en Vlamingen vergelijken met de moedertaalsprekers uit die regio's (vgl. figuur 67), dan zijn er voor Vlaanderen in beide groepen bijna evenveel panelleden die aangeven altijd Nederlands te spreken; in beide gevallen gaat het om percentages hoger dan 90%. In Nederland zien we echter wel een groot verschil tussen beide groepen, waarbij 96,7% van de moedertaalsprekers aangeeft altijd Nederlands te spreken, terwijl dat bij de niet-moedertaalsprekers maar 74,9% is. Zoals hierboven werd aangegeven, is dat verschil vooral toe te schrijven aan het gebruik van het Fries door moedertaalsprekers van het Fries.

In Brussel wijken de resultaten van de niet-moedertaalsprekers niet veel af van die van de moedertaalsprekers: de combinatie Nederlands en Frans wordt door beide groepen ongeveer evenveel gebruikt in de betreffende situaties, namelijk door 46,3% van de niet-moedertaalsprekers vs. 47,9% van de moedertaalsprekers (vgl. figuur 67). Het aantal Brusselse niet-moedertaalsprekers dat altijd Nederlands zegt te spreken in deze situaties (34,1%) is wel iets lager dan het aantal moedertaalsprekers die dit aangeven (43,6%), en het aantal niet-moedertaalsprekers dat altijd Frans zegt te gebruiken (14,6%) is iets hoger dan het aantal moedertaalsprekers van het Nederlands die dit doen (5,8%).

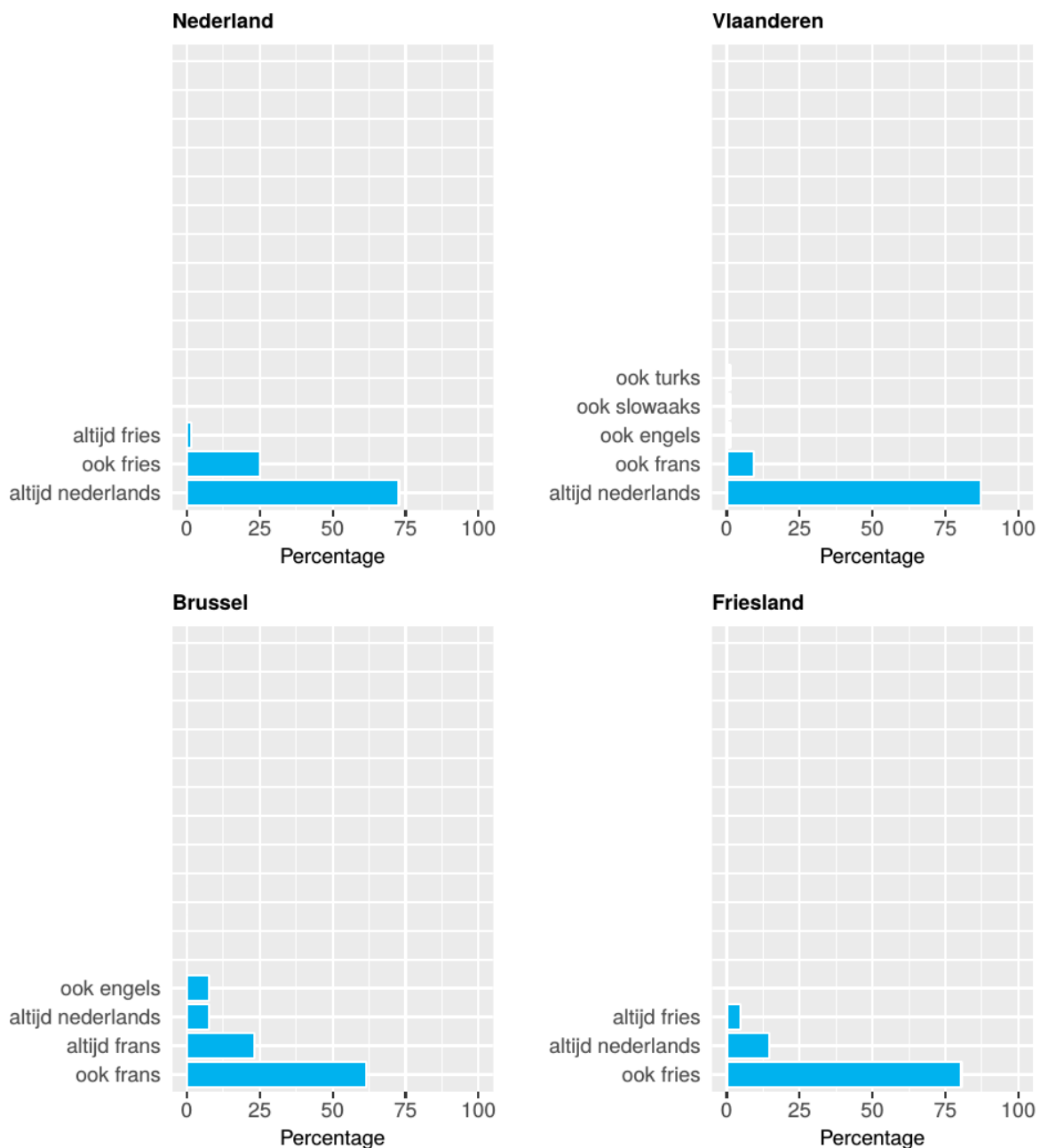
De niet-moedertaalsprekers van het Nederlands in Friesland zijn allemaal moedertaalsprekers van het Fries. Het verwondert dan ook niet dat 56,5% het Nederlands met het Fries combineert bij contacten in de wijdere omgeving, zoals ziekenhuis, huisarts of supermarkt, en dat 19,4% van hen altijd Fries spreekt in deze situaties. Slechts 24,2% van deze Friestaligen spreekt altijd Nederlands in deze situaties.

Figuur 71: Wat is de taalkeuze van de deelnemer in het dagelijks leven? (moedertaal is anders)

We bekijken nu de drie sociale situaties waarvan figuur 71 de samenvatting is afzonderlijk. In figuur 72 zien we de taalkeuzes die mensen met een andere moedertaal dan het Nederlands maken bij **bezoek aan het ziekenhuis**. Voor Nederland wijken de cijfers nauwelijks af van die in figuur 71. We gaan er dan ook verder niet op in. In Vlaanderen is het aantal deelnemers dat aangeeft altijd Nederlands te spreken in het ziekenhuis iets lager (87,1%) in vergelijking met de algemene cijfers (91,1%), terwijl het aantal niet-moedertaalsprekers dat aangeeft naast Nederlands ook Frans te spreken in het ziekenhuis iets hoger is (9,4%) in vergelijking met de algemene cijfers (5,4%). Ook het aantal niet-moedertaalsprekers dat zich naast het Nederlands tot het Engels wendt, ligt iets hoger (1,2%) dan in de algemene grafiek (0,4%). **In Brussel valt opnieuw op dat er maar weinig Nederlands wordt gesproken in de ziekenhuizen** (cf. supra): slechts 7,7% kiest er altijd voor het Nederlands. Het merendeel van de Brusselse niet-moedertaalsprekers spreekt Nederlands en Frans in het ziekenhuis (61,5%), 23,1% spreekt altijd Frans, 7,7% spreekt Nederlands en Engels. In Friesland spreekt, zoals te

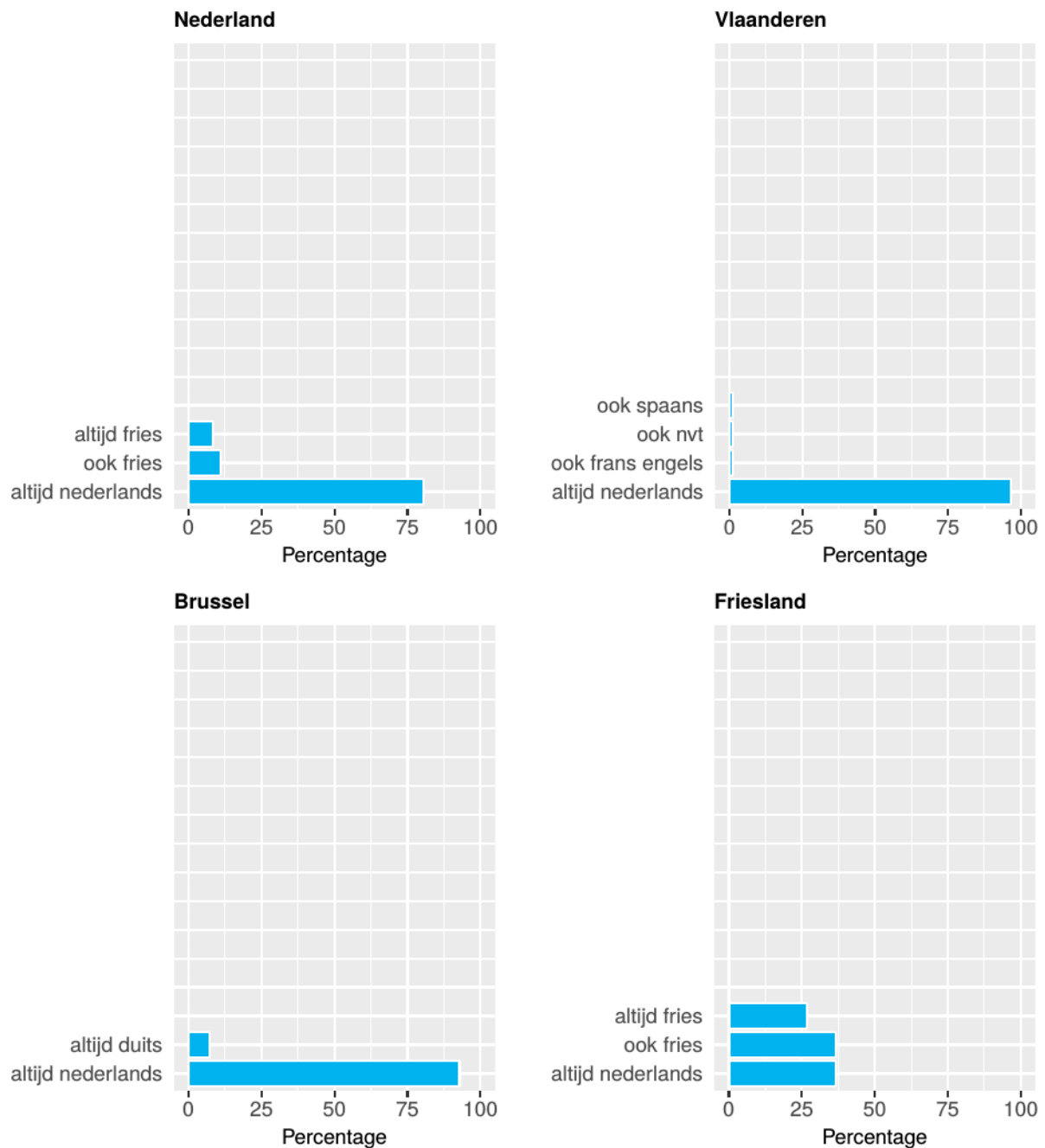
verwachten is, slechts een minderheid altijd Nederlands in het ziekenhuis (14,6%); er is een duidelijke dominantie van het Fries (80,5% ook Fries, 4,9% altijd Fries).

Figuur 72: In het ziekenhuis spreek ik... (moedertaal is anders)

Wat de taalkeuzes van niet-moedertaalsprekers **bij de huisarts** betreft (figuur 73), zien we voor Nederland en Vlaanderen geen in het oog springende verschillen met het taalgebruik in het ziekenhuis, hooguit een iets groter aantal deelnemers die bij de huisarts altijd Nederlands spreken. In Friesland is er onder Friestaligen een groter aantal panelleden (36,6%) dat aangeeft altijd Nederlands te spreken met de huisarts in vergelijking met in het ziekenhuis. Dit kan verklaard worden door de grootschaligheid van een ziekenhuis: in het ziekenhuis spreek je over het algemeen met meerdere personeelsleden (o.a. aan de balie, verpleegkundigen, artsen), bij de huisarts daarentegen spreek je slechts één persoon. De mogelijkheid om Fries te spreken neemt toe naarmate men meer mensen aanspreekt.

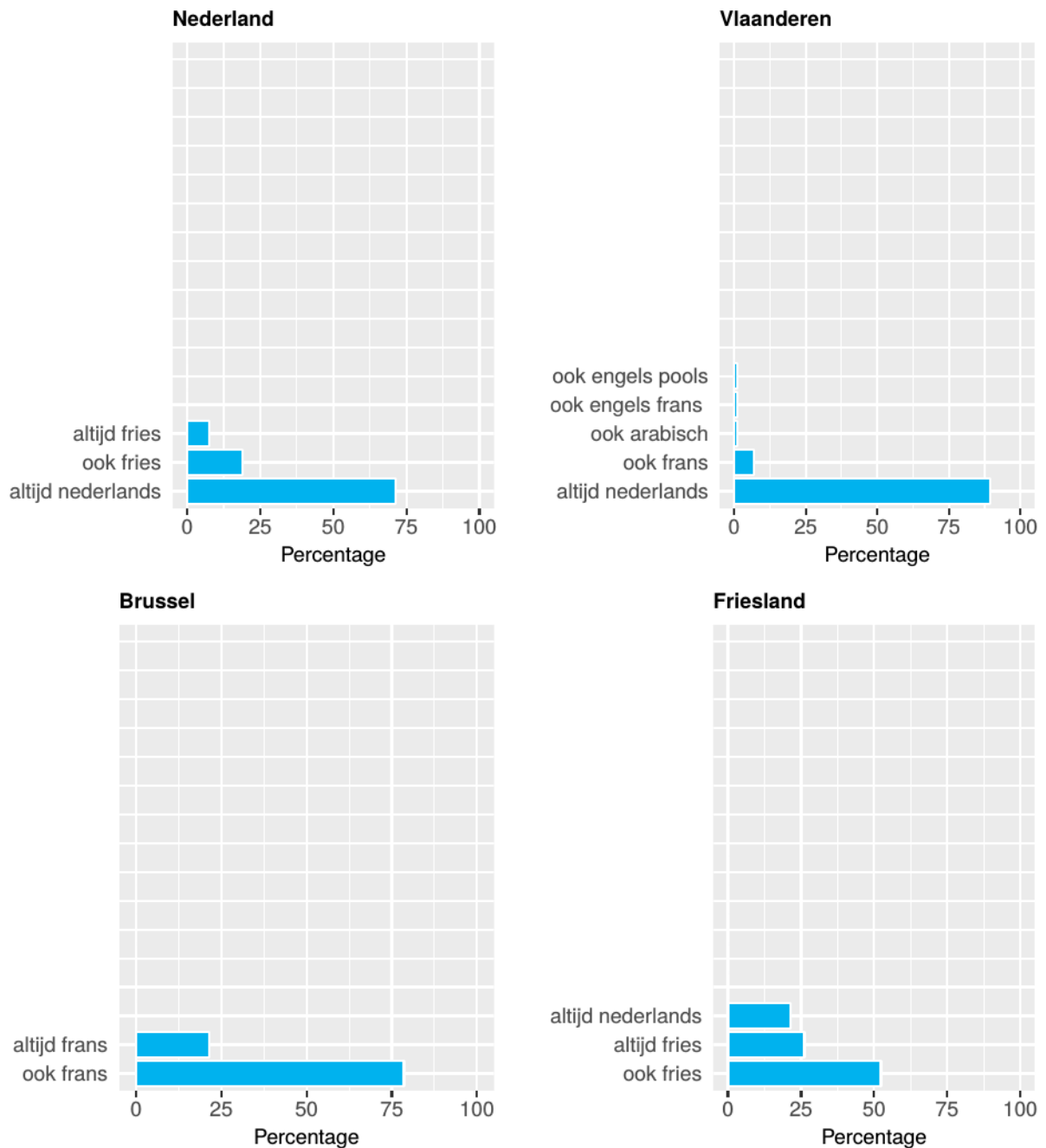
Brussel springt hier het meest in het oog, omdat 92,9% van de niet-moedertaalsprekers daar⁴⁹ (die overwegend Franstalig zijn, cf. supra) altijd Nederlands zegt te spreken met de huisarts. Het contrast met het taalgebruik van niet-moedertaalsprekers in het ziekenhuis is erg groot. Daar werd namelijk vooral Frans gebruikt. Net als bij het Fries, speelt de schaal van het contact misschien een rol: in het ziekenhuis is er contact met veel verschillende medewerkers, die in Brussel zeker overwegend Franstalig zullen zijn. Voor het een-op-eencontact met de huisarts hebben mensen meer keuzevrijheid, en de niet-moedertaalsprekers van het Nederlands in Brussel die deelnamen aan de enquête kiezen in dat geval blijkbaar bijna allemaal voor het Nederlands als voertaal.

Figuur 73: Met de huisarts spreek ik... (moedertaal is anders)

⁴⁹ Let wel: het gaat hier om 12 deelnemers op een absoluut aantal van (slechts) 13 deelnemers.

Wat de taalkeuze aan de **kassa in de supermarkt** betreft (figuur 74), belichten we enkel Brussel. Terwijl niet-moedertaalsprekers bij de huisarts bijna altijd uitsluitend Nederlands zeggen te gebruiken, ontbreekt de keuze voor uitsluitend Nederlands bij niet-moedertaalsprekers volledig als ze de supermarkt bezoeken: 78,6% van hen zegt Nederlands en Frans te spreken, 21,4% spreekt altijd Frans.

Figuur 74: Aan de kassa in de supermarkt spreek ik... (moedertaal is anders)

Uit deze paragraaf blijkt dat het Nederlands in Nederland en Vlaanderen sterk staat in het dagelijks leven, maar dat het in het tweetalige Brussel bijna volledig moet afleggen tegen het Frans, vooral in het ziekenhuis en in de supermarkt. De verschillen tussen moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers vallen het meest op voor Friesland; daar is er een sterke beweging van moedertaalsprekers van het Fries die in bijna alle situaties, in de mate van het mogelijke, hun moedertaal spreken.

In paragraaf 4.2.4 wordt er aandacht besteed aan de talen die moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers in de bovenstaande sociale situaties om zich heen horen.

4.2.3. Taalkeuze in religie

De taalkeuze van mensen in hun naaste omgeving omvat ook de taalkeuzes die zij maken in de beoefening van hun geloofsovertuiging, indien zij die hebben. In tegenstelling tot sociale contacten die men heeft in de buurt of in de supermarkt, zijn de contacten die iemand heeft bij de beoefening van zijn/haar geloofsovertuiging veel minder vrijblijvend, het zijn contacten tussen gelijkgezinden. Religie is bovendien vaak verbonden aan een bepaalde afkomst. Men zou kunnen verwachten dat bijvoorbeeld niet-moedertaalsprekers van het Nederlands hun eigen taal vaker en meer gebruiken binnen het domein van de religie dan binnen andere sociale domeinen⁵⁰, omdat zij in het kader van religieuze bijeenkomsten meer contact hebben met mensen met dezelfde achtergrond en afkomst. Daarom maken we binnen de bespreking van dit domein ook het onderscheid tussen moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers (zie (b)). In deze paragraaf proberen we de volgende vragen te beantwoorden:

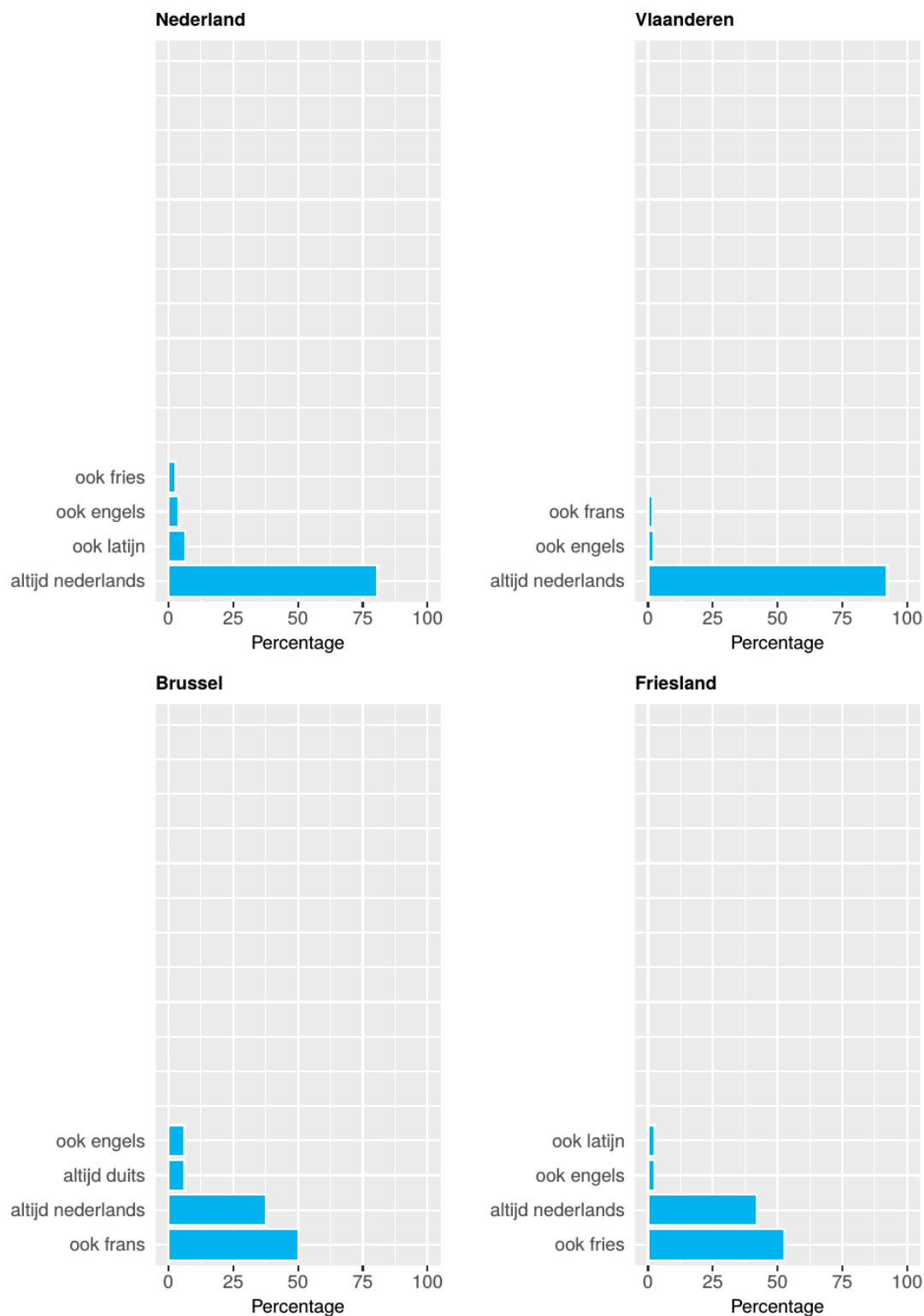
- Welke taal gebruiken de StaatNed-panelleden in de beoefening en beleving van hun religie? (a)
- Welke taal gebruiken moedertaalsprekers versus niet-moedertaalsprekers in de beoefening en beleving van hun specifieke geloofsovertuiging? (b)

a. Welke taal gebruiken de StaatNed-panelleden in de beoefening en beleving van hun religie?

Hoewel het voor de bespreking van taalkeuzes in religie vooral interessant is om per geloofsovertuiging de antwoorden van de StaatNed-panelleden in kaart te brengen (zie (b)), willen we eerst een **algemeen beeld** schetsen van de taalkeuzes die de StaatNed-panelleden maken in de beoefening van hun religie. Op basis van die algemene resultaten kan namelijk het best een vergelijking gemaakt worden tussen de staat van het Nederlands (en van andere talen) in religie en de staat van het Nederlands in de naaste omgeving.

Aan de panelleden die aangaven een bepaald geloof aan te hangen, werd onder andere gevraagd **welke taal** zij gebruiken **in een religieuze ceremonie** (zie figuur 75). Een erg hoog percentage deelnemers uit Nederland en Vlaanderen geeft aan altijd Nederlands te gebruiken in religieuze ceremonieën, in Nederland is dat 80,7%, in Vlaanderen 92,3%. In Nederland worden verder vooral nog Latijn (6,5%), Engels (4%) en Fries (2,6%) gebruikt, in Vlaanderen zijn dat vooral het Engels (2%) en het Frans (1,6%) (én allerlei andere talen, maar die scoren allemaal minder dan 1%). In Brussel en Friesland is het percentage deelnemers dat altijd Nederlands gebruikt bij een religieuze bijeenkomst een stuk lager: in Brussel is dat slechts 37,5% en voert het Frans de boventoon met 50% (verder ook nog 6,2% Duits en 6,2% Engels); in Friesland domineert het gebruik van Nederlands en Fries (52,6%) en geeft 42,1% aan altijd Nederlands te gebruiken (naast 2,6% Engels en 2,6% Latijn).

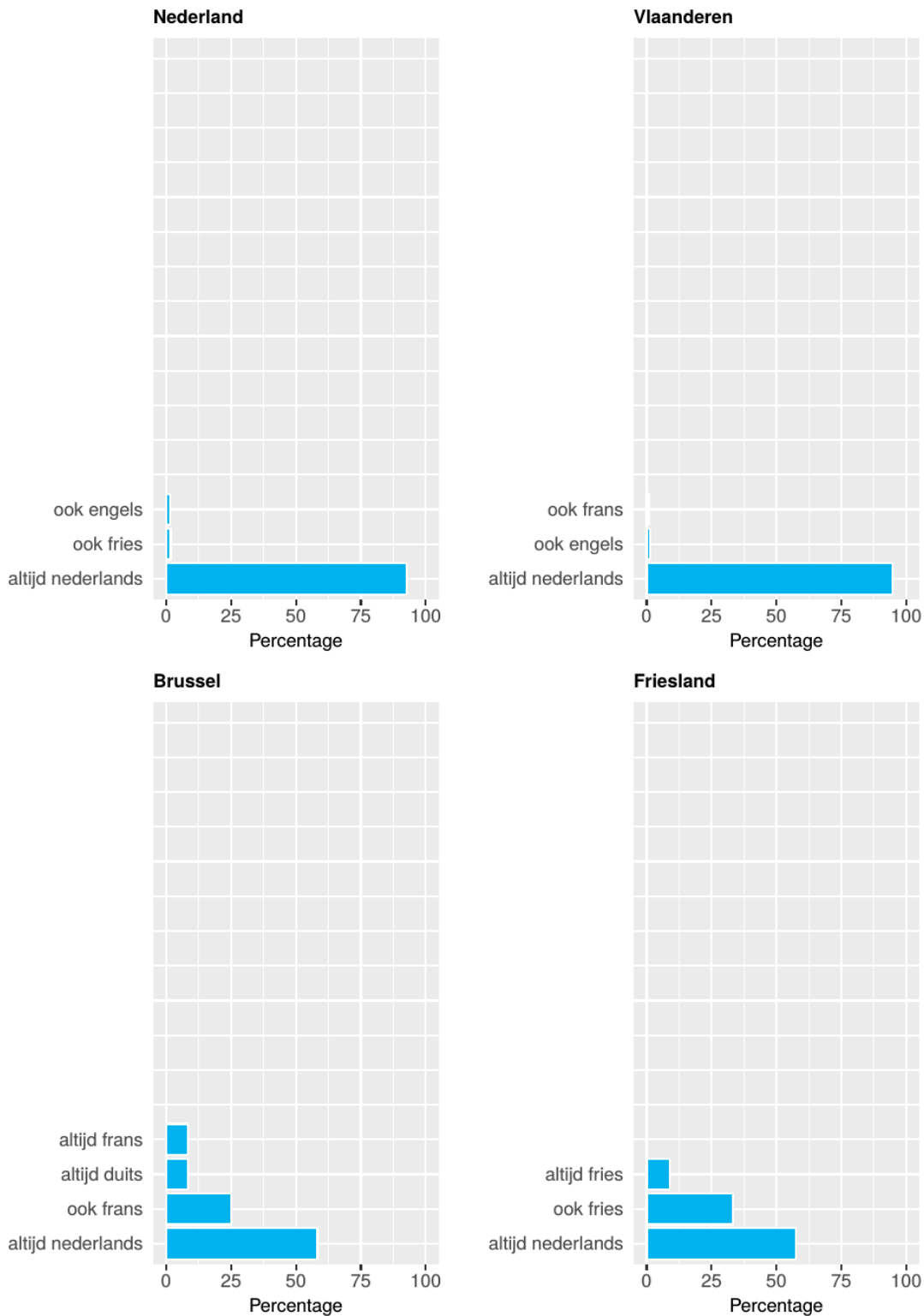
⁵⁰ Ruimte voor het gebruik van de eigen taal kan natuurlijk wel beperkt worden indien er sprake is van rituele taal zoals het Latijn en (in mindere mate) het Grieks in de Rooms-Katholieke kerk of het Sanskriet in het hindoeïsme.

Figuur 75: In een religieuze ceremonie gebruik ik...

Verder peilde de enquête ook naar de **taalkeuze** van de panelleden wanneer zij **met hun religieuze leider** spreken (zie figuur 76). Van de Nederlandse en Vlaamse panelleden zegt bijna iedereen altijd Nederlands te spreken met hun religieuze leider: voor Nederland is dat 92,6% van de deelnemers, voor Vlaanderen 94,7%.

Daarnaast worden vooral nog Fries (1,8%) en Engels (1,6%) gebruikt in Nederland (buiten Friesland), en Engels (1,4%) en Frans (1%) in Vlaanderen. In het tweetalige Brussel en Friesland moet het Nederlands zijn plaats opnieuw meer delen met andere talen. In Brussel geeft 58,3% aan altijd Nederlands te spreken met de religieuze leider, maar ook Frans scoort redelijk hoog met 25%. In Friesland spreekt 57,6% altijd Nederlands, 33,3% naast Nederlands ook Fries en 9,1% altijd Fries.

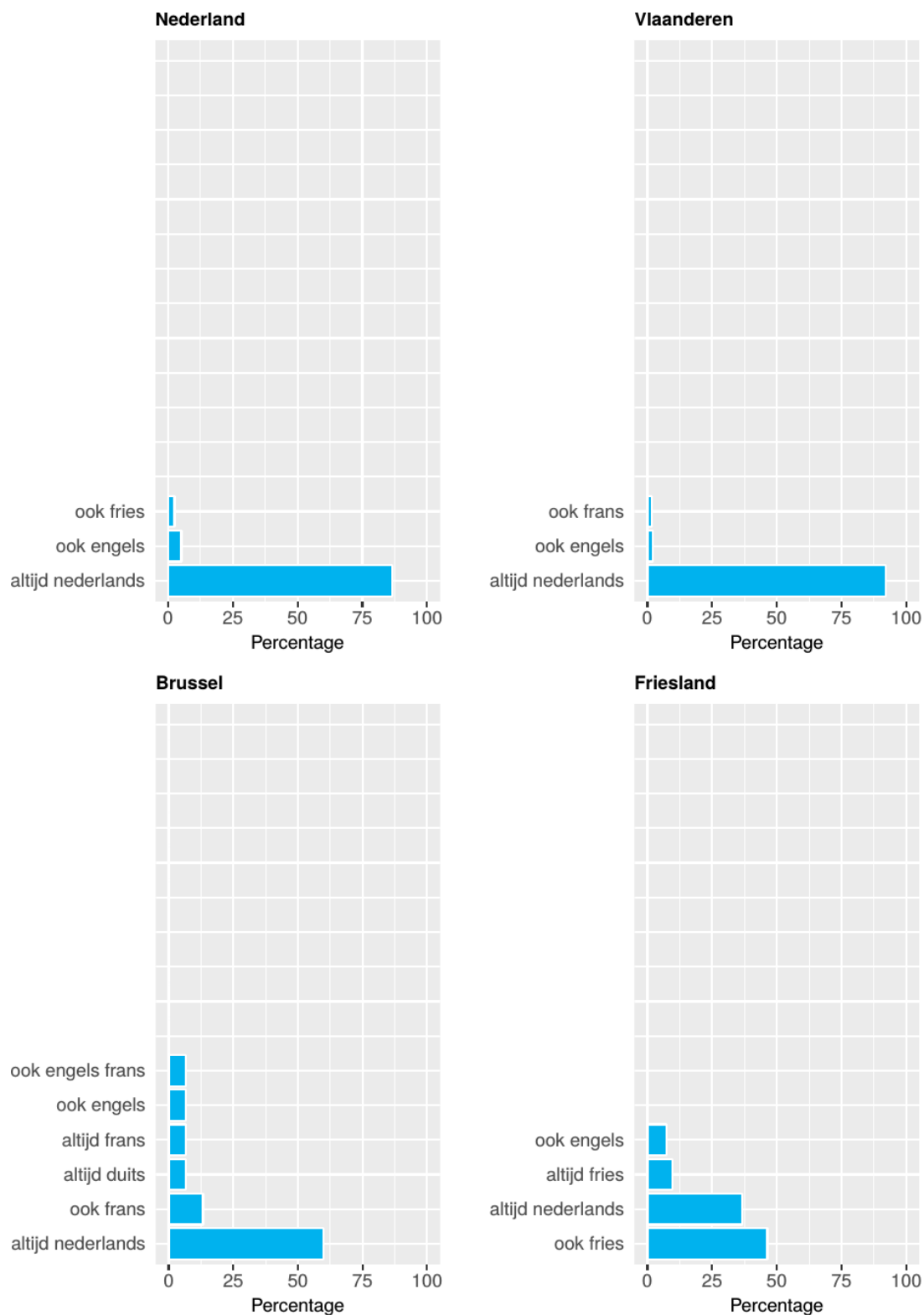

Figuur 76: Met mijn religieuze leider spreek ik...

Ook naar het **taalgebruik met geloofsgenoten** werd gevraagd (zie figuur 77). Het taalgebruik met geloofsgenoten wijkt niet erg veel af van dat met de religieuze leider. 86,6% van de Nederlandse en 92,2% van de Vlaamse panelleden zegt altijd Nederlands te spreken met geloofsgenoten. In Nederland worden verder naast het Nederlands vooral het Engels (5,2%) en Fries (2,5%) gebruikt, in Vlaanderen het Engels (2,1%) en Frans (1,8%).

Hoewel het Turks in deze (0,9%) en de twee bovengenoemde situaties (resp. 0,6% en 0,9%) in Vlaanderen weliswaar onder de 1% scoort, komt het wel steeds relatief hoog op de 'ranglijst' van gebruikte talen in Vlaanderen. In paragraaf 4.2.1 stelden we vast dat bij niet-moedertaalsprekers in Vlaanderen steeds meer Turks gesproken werd naarmate de deelnemers jonger waren (nl. meer in de jongste leeftijdsgroep dan in de oudere groepen). Voor zover dat duidt op een toename van het gebruik van het Turks onder jongeren, heeft het mogelijk te maken met een soort "back to the roots"-gevoel. Misschien speelt religie hierin ook een rol. In dat opzicht is de redelijk hoge positie van het Turks in Vlaanderen in de hierboven besproken religieuze situaties toch noemenswaardig.⁵¹

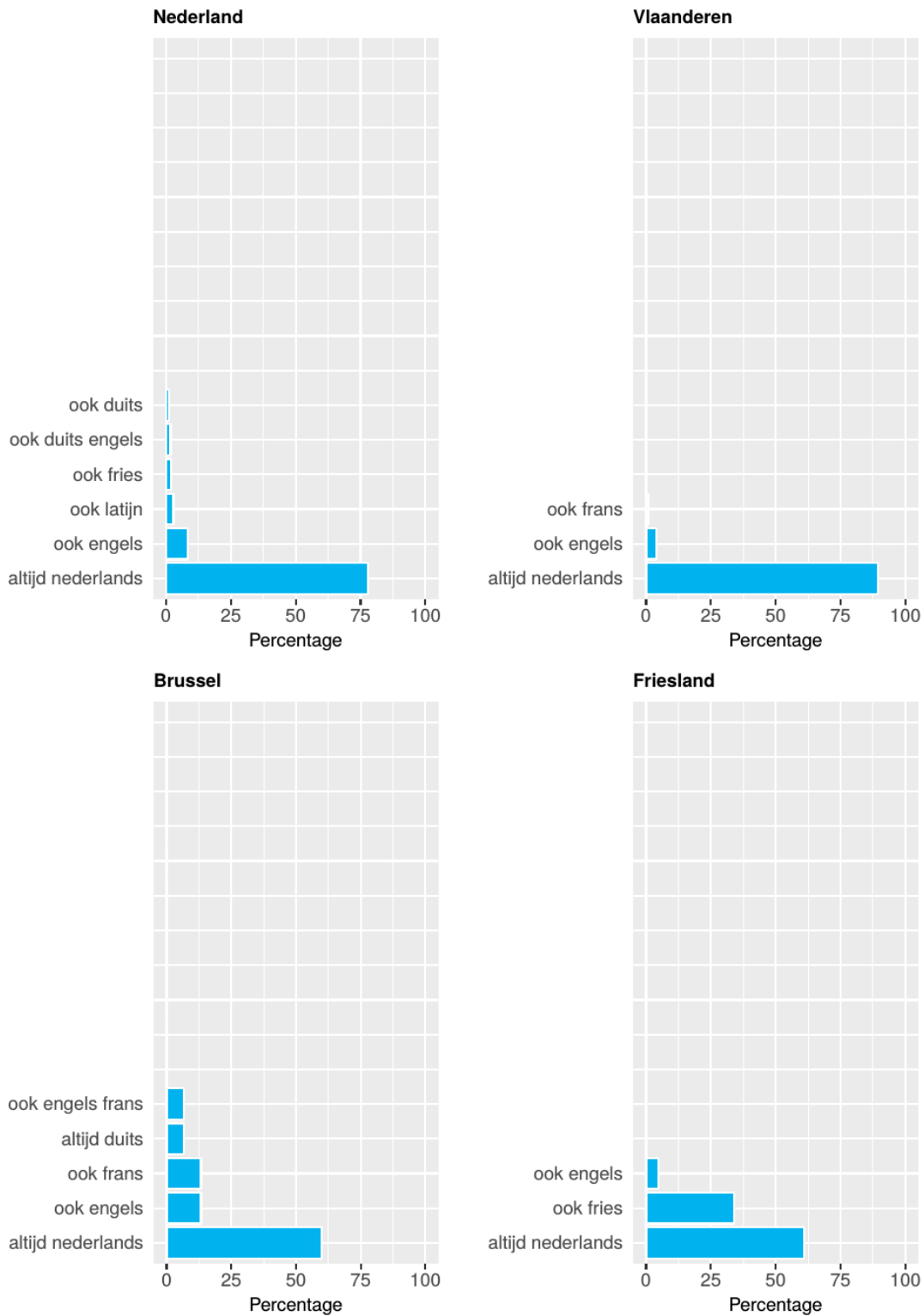
⁵¹ Vergelijk deze Vlaamse gegevens met de situatie in Nederland. In een artikel over het Nederlands als taal in de moskee uit 2011 blijkt dat er in Nederland "[b]innen de Turkse gemeenschap [...] toch wat sterker [wordt] vastgehouden aan de Turkse taal. Marokkaanse jongeren communiceren op Facebook in het Nederlands, Turkse jongeren doen dat in het Turks." (Bron: <http://www.nu.nl/binnenland/2701356/nederlandse-taal-rukt-in-moskeeen.html>)

Figuur 77: Met geloofsgenoten spreek ik...

Een vraag die niet zozeer betrekking had op de taal die de StaatNed-panelleden gebruiken in religieuze aangelegenheden, maar meer op hun perceptie, was de vraag **naar de taal die gebruikt wordt in literatuur van de religie** (zie figuur 78). Nederlands voert de boventoon in de religieuze literatuur: in Nederland zegt 77,7% van de deelnemers dat literatuur van hun religie altijd in het Nederlands is, in Vlaanderen is dat 89,3%, in

Brussel 60% en in Friesland 61%. Engels (gecombineerd met Nederlands) staat op de tweede plaats in Nederland (met 8,3%), Vlaanderen (met 4,1%) en Brussel (met 13,3%). In Friesland neemt Fries (gecombineerd met Nederlands) de tweede plaats in (34,1%), Engels (gecombineerd met Nederlands) volgt met 4,9%. Talen die ook nog boven 1% uitkomen zijn voor Nederland Latijn, Fries en Duits, voor Vlaanderen Frans en voor Brussel Frans en Duits.

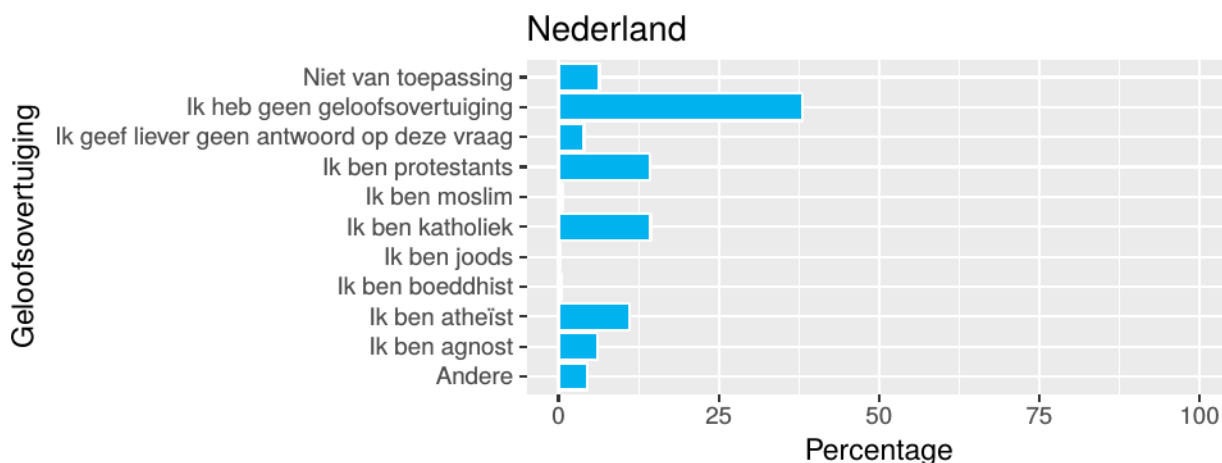

Figuur 78: Literatuur van mijn religie is in het...

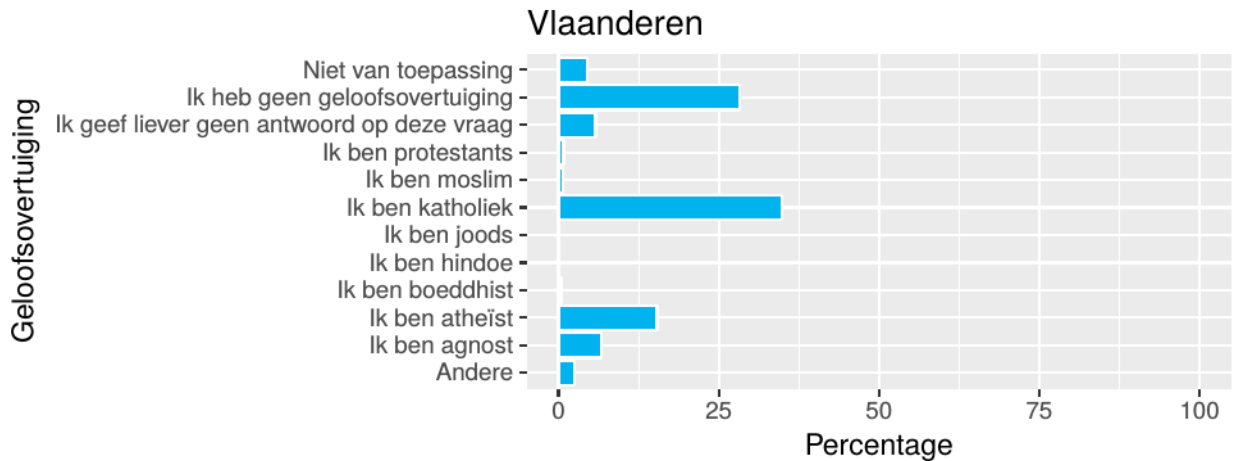
Als we de taalkeuzes van de StaatNed-panelleden in religieuze aangelegenheden vergelijken met de taalkeuzes in de naaste omgeving in het algemeen (zie hierboven, figuren 1 en 67) zijn er geen erg grote verschillen. **Net als in de naaste omgeving (dus bijvoorbeeld in contact met familie, vrienden, burens, de huisarts, etc.), is het Nederlands in Nederland en Vlaanderen de meest gebruikte taal in religieuze aangelegenheden**, met percentages van minstens 80% maar vaker nog meer dan 90%. Engels en Fries nemen verder nog een redelijk hoge plaats in in Nederland; in Vlaanderen zijn dat Engels en Frans. **In het tweetalige Brussel en Friesland wordt zowel in de naaste omgeving als in een religieuze context minder vaak uitsluitend Nederlands gebruikt, maar toch nog in ongeveer 50% van de gevallen.** In Brussel speelt Frans uiteraard ook een grote rol, in Friesland neemt het Fries een voorname plaats in.

b. Welke taal gebruiken moedertaalsprekers versus niet-moedertaalsprekers in de beoefening en beleving van hun specifieke geloofsovertuiging?

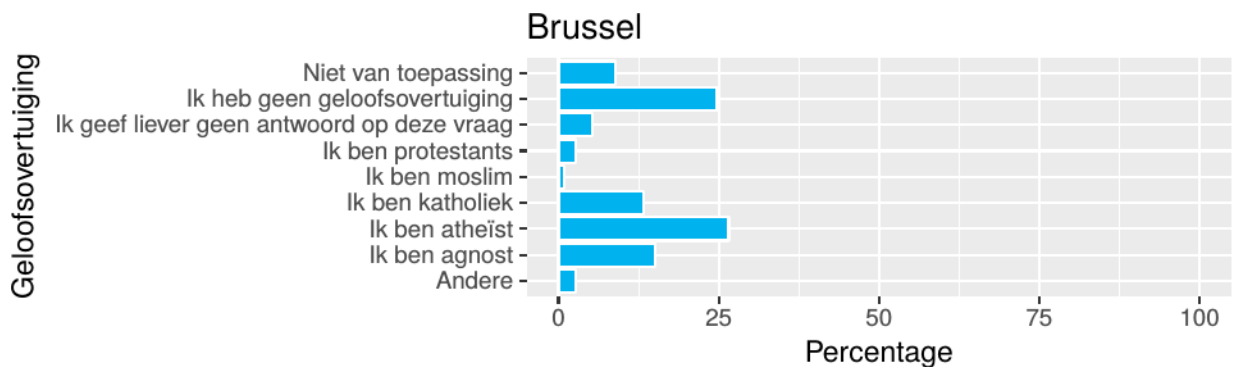
Alvorens, per geloofsovertuiging, in te gaan op de taalkeuzes die moedertaalsprekers vs. niet-moedertaalsprekers maken bij de beoefening van hun geloof, bekijken we eerst de verdelingen van de verschillende geloofsovertuigingen per regio (zie figuren 79, 80, 81 en 82). Figuur 79 laat zien dat de meerderheid van de Nederlandse panelleden (38,1%) geen geloofsovertuiging zegt te hebben. Daarna volgen de protestantse en katholieke deelnemers met elk 14,3%. Het aantal panelleden dat antwoordt moslim, boeddhist, of joods te zijn, is erg klein (respectievelijk 0,6%, 0,4% en 0,3%). 4,5% van de Nederlandse deelnemers gaf een andere religie op. Uit figuur 80 blijkt dat in Vlaanderen een vrij groot aantal van de panelleden katholiek is, het gaat om 34,9%. 28,2% geeft aan geen geloofsovertuiging te hebben. Verder is 0,8% van de Vlaamse panelleden protestants, 0,7% moslim, 0,5% boeddhist, en slechts 0,06% joods. In Brussel (figuur 81) is het grootste deel van de StaatNed-panelleden atheïst (26,5%) of zonder geloofsovertuiging (24,8%); 13,3% van de deelnemers is er katholiek, 2,7% is er protestants en 0,9% is er moslim. In Friesland (figuur 82) ten slotte heeft het grootste deel van de deelnemers (42,9%) geen geloofsovertuiging, 21,8% is er protestants, en 5,3% is katholiek.

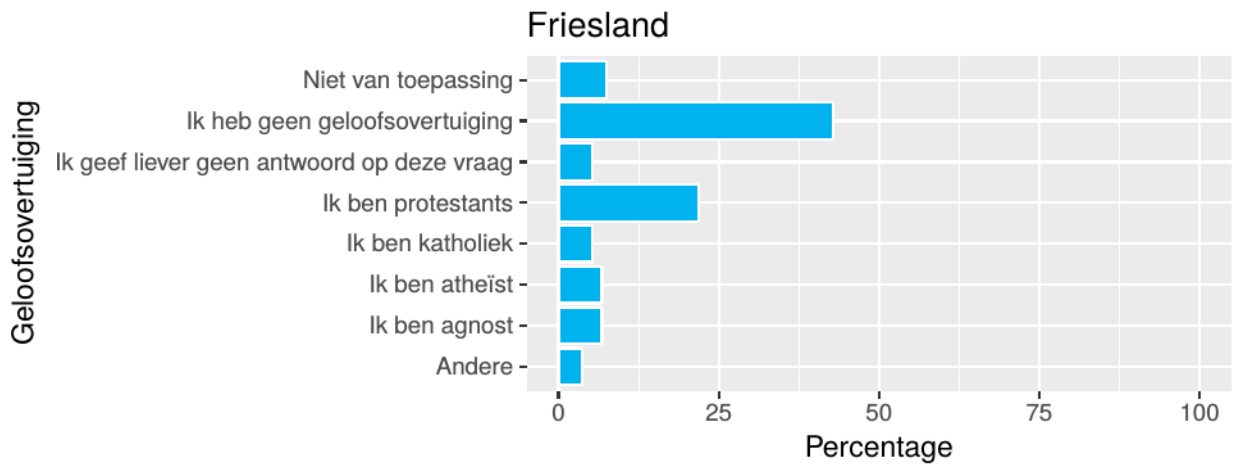
Figuur 79: Nederland - Heeft u een geloofsovertuiging?

Figuur 80: Vlaanderen - Heeft u een geloofsovertuiging?

Figuur 81: Brussel - Heeft u een geloofsovertuiging?

Figuur 82: Friesland - Heeft u een geloofsovertuiging?

In wat volgt gaan we in op de taalkeuzes van de StaatNed-panelleden in de beoefening van hun religie. We bespreken dit geloof per geloof en maken per geloofsovertuiging een onderscheid tussen de resultaten van de moedertaalsprekers en die van de niet-moedertaalsprekers. De vier verschillende vragen die in verband met religie gesteld werden in de online enquête zijn:

- In een religieuze ceremonie gebruik ik...
- Met mijn religieuze leider spreek ik...
- Met geloofsgenoten spreek ik...
- Literatuur van mijn religie is in het...

Ze zijn in de bespreking hieronder steeds samengevat in één overzichtsgrafiek (per geloof en per moedertaal), omdat een bespreking van elke vraag apart voor de verschillende geloofsovertuigingen en voor de moedertaal- vs. niet-moedertaalsprekers te uitgebreid en daardoor wellicht onleesbaar zou worden. Indien relevant echter, zullen wij naar specifieke resultaten bij deze vragen verwijzen. De volgende geloofsovertuigingen komen aan bod:

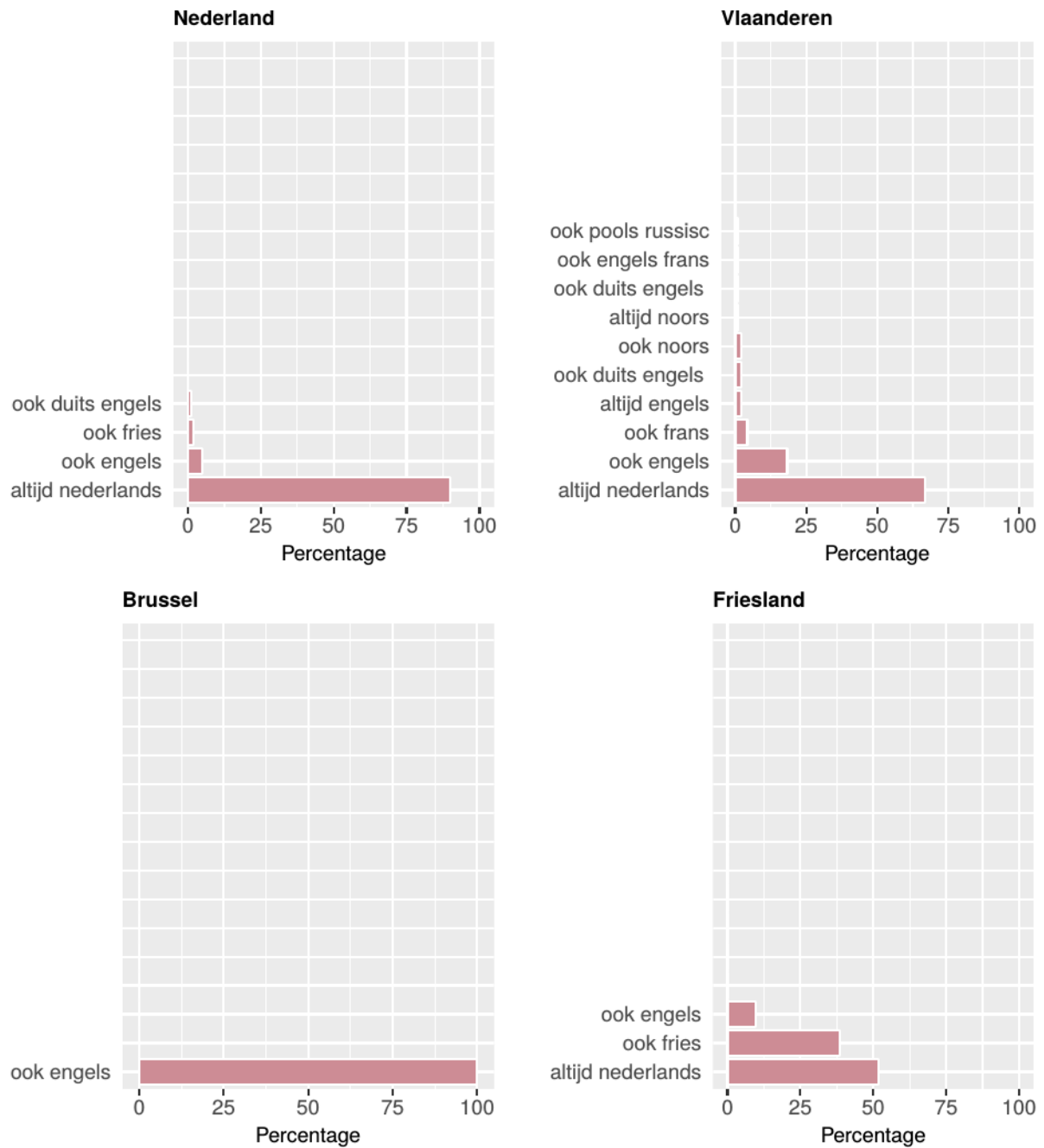
- protestantisme
- rooms-katholicisme
- boeddhisme
- jodendom
- islam

Protestantisme

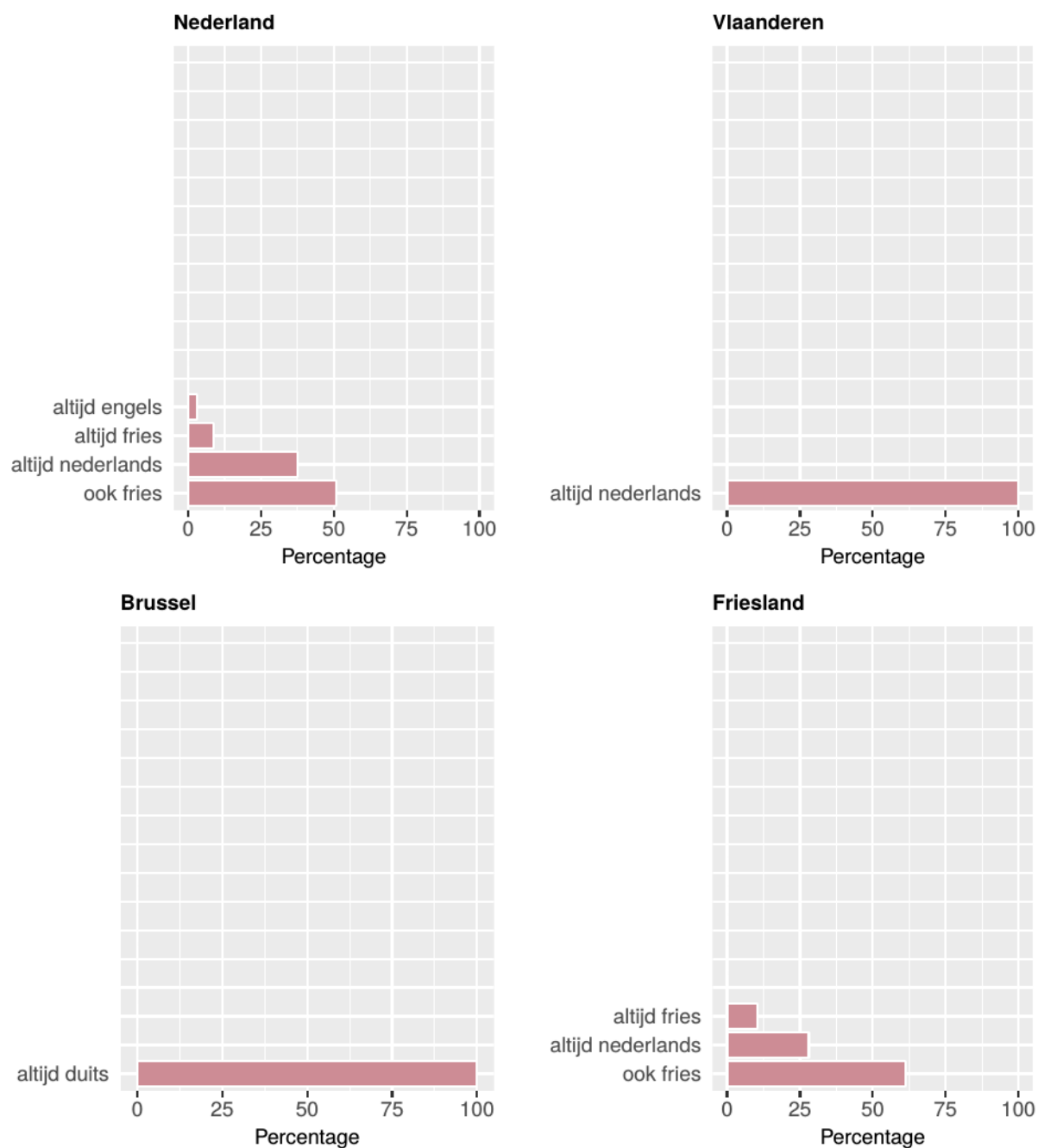
Figuur 83 laat de taalkeuzes van moedertaalsprekende protestanten zien voor Nederland, Vlaanderen, Brussel en Friesland. **Voor de protestantse deelnemers die moedertaalspreker van het Nederlands zijn, is het Nederlands de meest gebruikte taal in religieuze aangelegenheden in Nederland** (89,8% kiest voor ‘altijd Nederlands’), Vlaanderen (66,7% kiest voor ‘altijd Nederlands’) en Friesland (51,9% kiest voor ‘altijd Nederlands’). Alleen voor Brussel is dit anders, daar geeft 100% van de respondenten aan Nederlands en Engels te gebruiken, maar aangezien het hier om de resultaten van slechts 3 panelleden gaat, moeten we deze cijfers met zoveel voorzichtigheid interpreteren dat we er verder geen aandacht aan besteden. **Er is een duidelijk verschil tussen Nederland (89,8% altijd Nederlands) en Vlaanderen (66,7% altijd Nederlands), in die zin dat er in Vlaanderen meer andere talen naast het Nederlands worden gebruikt in religieuze aangelegenheden van protestanten.** Dat is in de eerste plaats het Engels (18,3%) en het Frans (4,3%), maar ook Duits, Noors, Grieks, Pools en Russisch worden genoemd. In Nederland wordt er door maar 5% van de deelnemers aangegeven dat ze ook Engels gebruiken, door 1,8% ook Fries, en door 1% ook Duits én Engels (alle andere talen worden minder dan 1% van de gevallen gebruikt). **Dat er in Vlaanderen meer Engels gebruikt wordt in religieuze aangelegenheden van protestanten kan worden verklaard vanuit het feit dat Vlaanderen aanzienlijk minder protestanten telt dan Nederland** (vgl. figuren 79 en 80 hierboven, waaruit bleek dat 14,3% van de Nederlandse panelleden protestants is tegenover 0,8% van de Vlaamse deelnemers). Doordat er minder kerken voor protestanten zijn in Vlaanderen en doordat de protestantse kerken vaker in grotere plaatsen (steden) gevestigd zijn, worden ze gekenmerkt door sterkere variatie in de talige achtergronden van de kerkbezoekers en een meer uitgesproken multicultureel karakter. Het is dan ook logisch dat er vaker Engels (of een andere taal) gebruikt wordt. Overigens wordt het hoge percentage voor Engels vooral bepaald door de vraag naar de literatuur van de religie: in Vlaanderen geeft 25% van de protestantse respondenten namelijk aan dat literatuur van hun religie ook in het Engels is.

In Friesland wordt door ongeveer de helft (51,9%) van de moedertaalsprekers van het Nederlands die het protestantisme aanhangen, aangegeven dat ze altijd Nederlands gebruiken in religieuze aangelegenheden, 38,5% gebruikt daarnaast ook Fries, en 9,6% ook Engels.

Het aantal protestantse panelleden met een andere moedertaal dan het Nederlands (figuur 84), is 2 voor Vlaanderen, en 4 voor Brussel. In beide gevallen is het aantal te klein om conclusies uit te trekken. **Voor Nederland zien we dat 50,7% van de protestantse niet-moedertaalsprekers naast Nederlands ook Fries gebruikt in religieuze aangelegenheden, en 8,7% altijd Fries.** Dit laatste is niet zo verwonderlijk, aangezien het merendeel van de niet-moedertaalsprekers in Nederland Friestalig is. Het aantal panelleden dat aangeeft altijd Nederlands te gebruiken (37,7%) is in de minderheid. In Friesland liggen de percentages voor het gebruik van het Fries uiteraard nog iets hoger: 61,4% van de protestantse Friestaligen zegt naast Nederlands ook Fries te gebruiken, 10,5% gebruikt altijd Fries en 28,1% gebruikt altijd Nederlands.

Figuur 83: Protestantisme - Welke taal gebruikt de moedertaalspreker in religieuze aangelegenheden?

Figuur 84: Protestantisme - Welke taal gebruikt de niet-moedertaalspreker in religieuze aangelegenheden?

Rooms-katholicisme

De taalkeuzes die katholieke panelleden maken in de beoefening van hun geloof, worden voorgesteld in figuren 85 en 86. In figuur 85 zien we de resultaten voor de moedertaalsprekers van het Nederlands. In Nederland, Vlaanderen en Friesland geeft minstens 80% van de betreffende deelnemers aan altijd Nederlands te gebruiken bij religieuze aangelegenheden (respectievelijk 89,6%, 96,4% en 85,7%).

Onder moedertaalsprekers is het katholieke geloof dus in sterke mate een ‘Nederlandstalig’ geloof; dat is zeker het geval in Vlaanderen. Alleen in het tweetalige Brussel – dat de facto meertalig is – wordt er minder uitsluitend Nederlands gesproken (51,3%), omdat daar ook ruimte is voor het Frans (35,9% ook Frans; 5,1% altijd Frans) en voor het Engels (5,1% ook Engels en Frans; 2,6% ook Engels).

Opvallend is verder dat er in

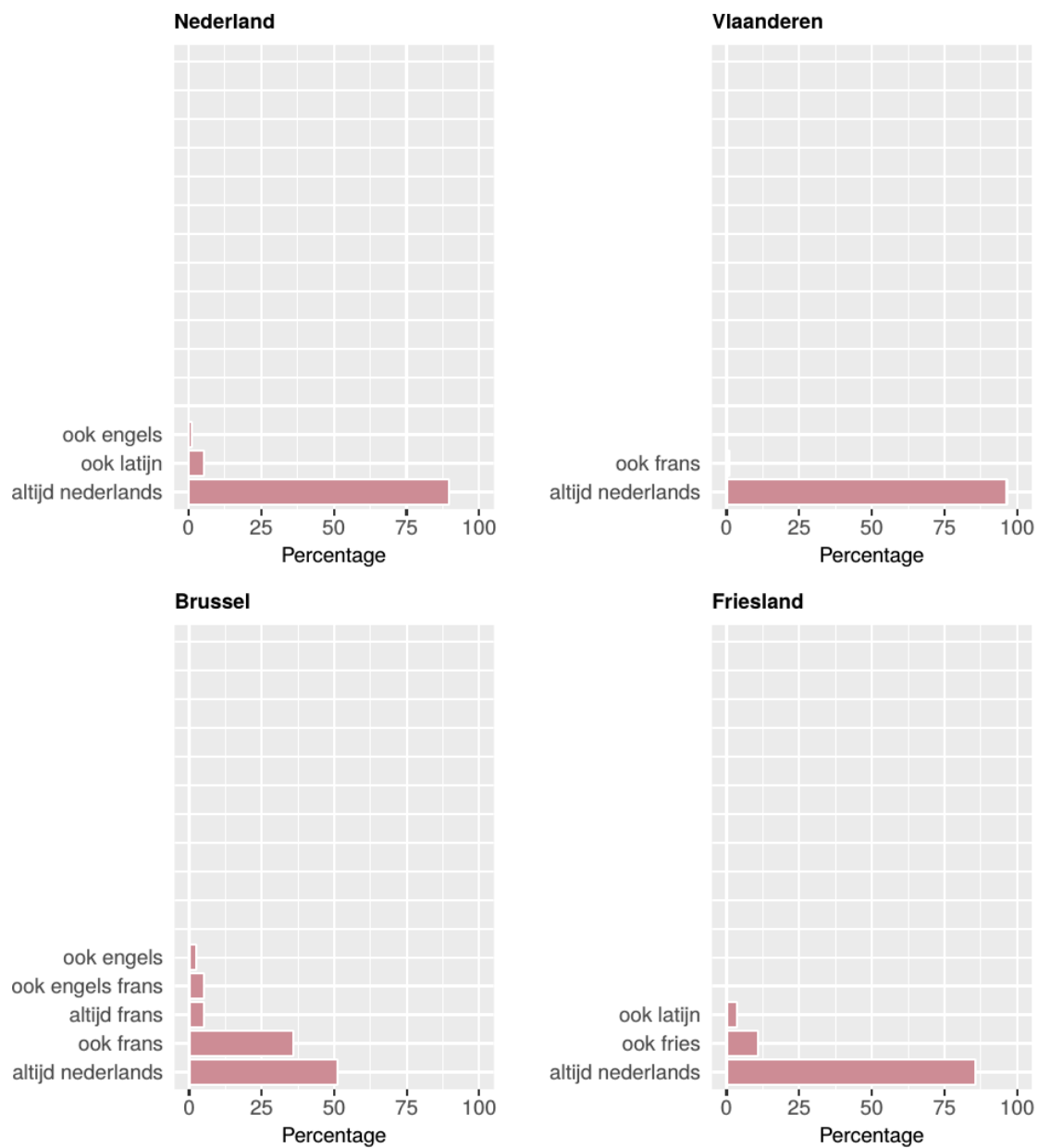
Nederland en Friesland meer deelnemers aangeven dat er ook Latijn gebruikt wordt in zaken die het katholieke geloof aangaan (respectievelijk 5,3% en 3,6%) dan in Vlaanderen (0,4%) of Brussel (0%). Voor dit verschil hebben we geen verklaring behalve de hypothese dat de conservatieve vormen van het katholicisme in Nederland mogelijk iets sterker zijn dan in Vlaanderen. Het Engels neemt (afgezien van Brussel) onder katholieke Nederlandstalige panelleden maar een kleine plaats in, namelijk 1,1% in Nederland, 0,8% in Vlaanderen en 0% in Friesland.

Als we de gegevens van de katholieke moedertaalsprekers vergelijken met die van de protestantse respondenten (vgl. figuur 85 met figuur 83), **dan zien we dat er in Nederland een even groot deel van de protestantse panelleden als van de katholieke panelleden aangeeft altijd Nederlands te gebruiken (resp. 89,8% en 89,6%).⁵² In Vlaanderen is er wel een duidelijk verschil: terwijl maar 66,7% van de protestantse deelnemers altijd Nederlands gebruikt, is dat bij de katholieken 96,4%.** De reden hiervoor hebben we hierboven al aangehaald; er zijn in Vlaanderen namelijk maar weinig protestantse geloofsgemeenschappen terwijl er heel veel katholieke kerken zijn. **De protestantse kerken zijn vaak in steden gevestigd en trekken mede daardoor een publiek met sterke onderlinge verschillen in de talige achtergrond.** Daarentegen huisvest bijna elk Vlaams dorp wel een katholieke kerk, waardoor de geloofsgemeenschap vaak bestaat uit mensen van de lokale gemeenschap die doorgaans allen moedertaalsprekers van het Nederlands zijn, op enkele uitzonderingen na. **In Friesland geven meer protestantse moedertaalsprekers van het Nederlands aan dat er ook Fries gebruikt wordt (38,5%) in religieuze aangelegenheden dan katholieke panelleden (10,7%).** Mogelijkerwijs zijn er in de protestantse kerk in Friesland meer moedertaalsprekers van het Fries dan in de katholieke kerk in Friesland.⁵³ Moedertaalsprekers van het Nederlands zullen meer Fries gebruiken naarmate er meer Friestalige geloofsgenoten aanwezig zijn. Een aanwijzing hiervoor is dat het verschil tussen protestantse en katholieke panelleden in Friesland vooral tot uiting komt in de antwoorden op de vraag 'Met geloofsgenoten spreek ik...': 42,9% van de protestantse Nederlandstaligen in Friesland geeft aan ook Fries te spreken met geloofsgenoten, terwijl dat er bij de katholieke Nederlandstaligen maar 14,3% zijn.

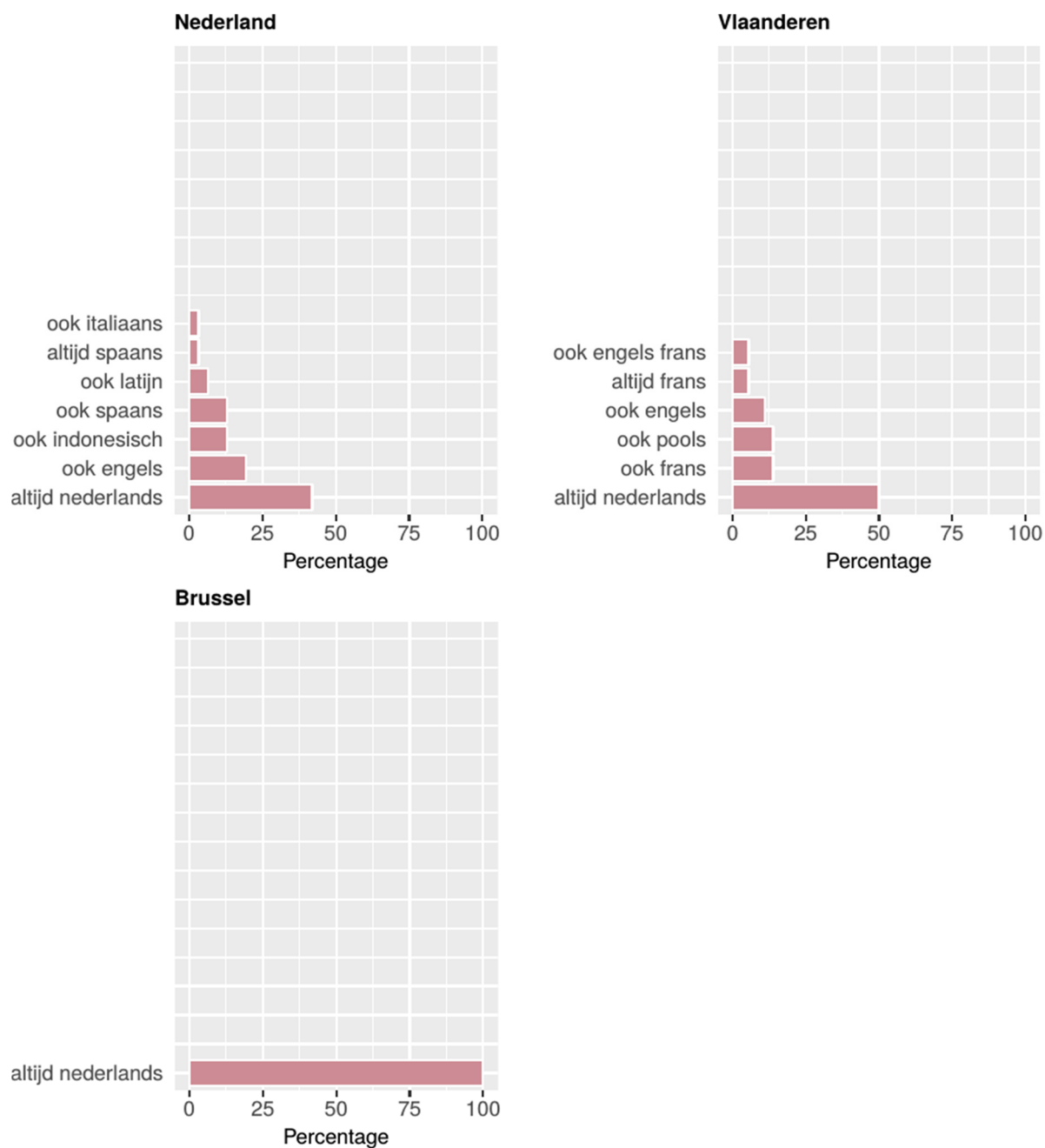
Figuur 86 geeft de resultaten weer voor de katholieke anderstalige deelnemers. Voor Friesland zijn er geen gegevens; voor Brussel waren er maar 4 respondenten, wat te weinig representatief is. Daarom bespreken we hier enkel Nederland en Vlaanderen. **In katholieke aangelegenheden in Nederland en Vlaanderen wordt veel minder uitsluitend Nederlands gebruikt onder niet-moedertaalsprekers van het Nederlands dan het geval is bij moedertaalsprekers:** in Nederland geeft 41,9% aan altijd Nederlands te spreken (vs. 89,6% van de moedertaalsprekers) en in Vlaanderen is dat 50% (vs. 96,4% van de moedertaalsprekers). Verder nemen in Nederland het Engels (19,4%), het Indonesisch (12,9%) en het Spaans (ook Spaans: 12,9%, altijd Spaans: 3,2%) ook een voorname plaats in, en ook Latijn (6,5%) en Italiaans (3,2%) worden genoemd. Opvallend is dat in de antwoorden van de Nederlandse niet-moedertaalsprekers normaal gesproken het Fries vaak naar voren komt als een belangrijke taal, maar in deze resultaten komt het Fries niet voor, ondanks het feit dat de meeste anderstalige panelleden in Nederland Friestalig zijn. Dit geeft aan dat er onder de Friestalige panelleden maar weinig katholieken zijn. Onder Vlaamse katholieke anderstaligen wordt naast het Nederlands vooral Frans (ook Frans: 13,9%, altijd Frans: 5,6%), Pools (13,9%) en Engels (ook Engels: 11,1%, ook Engels en Frans: 5,6%) gesproken.

⁵² Merk daarbij op dat in Nederland protestanten en katholieken in even grote mate (namelijk 14,3%) deelnamen aan de online enquête.

⁵³ Afgezien van het feit dat er in het (noord)westen van Friesland een rooms-katholieke enclave van enkele dorpen is.

Figuur 85: Rooms-katholicisme - Welke taal gebruikt de moedertaalspreker in religieuze aangelegenheden?

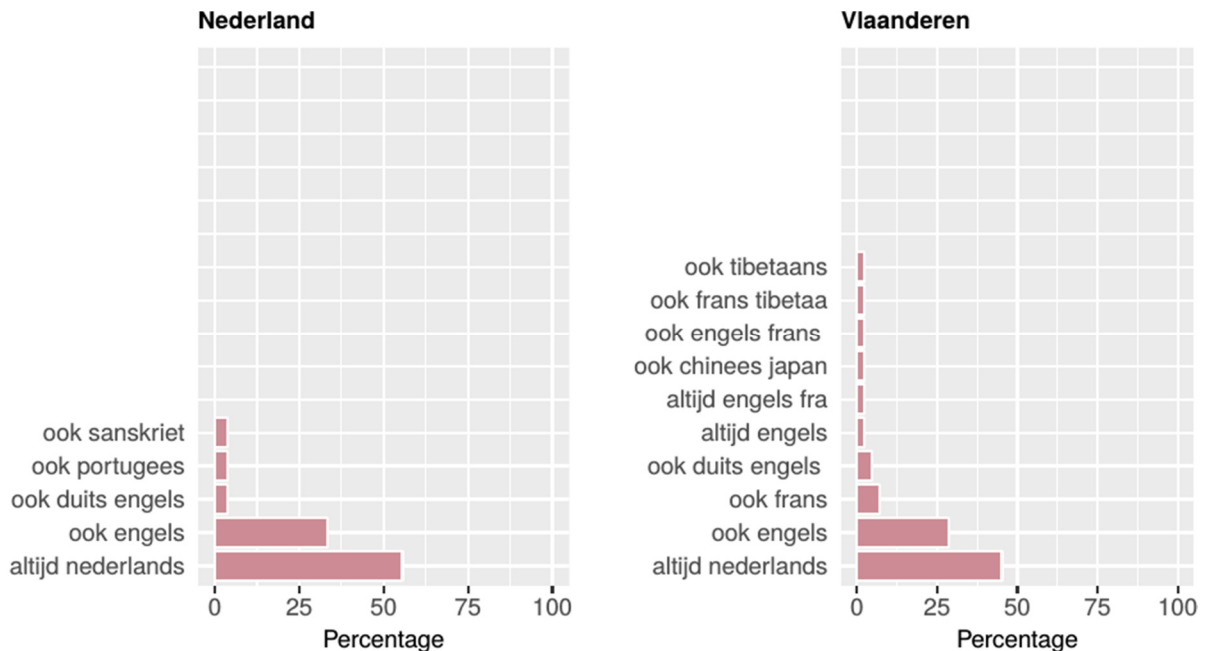

Figuur 86: Rooms-katholicisme - Welke taal gebruikt de niet-moedertaalspreker in religieuze aangelegenheden?

Boeddhisme

Voor het boeddhisme zijn er enkel gegevens beschikbaar van Nederlandse en Vlaamse moedertaalsprekers (zie figuur 87), voor Brussel en Friesland en voor anderstaligen zijn er geen gegevens. Het valt op dat het percentage van boeddhistische moedertaalsprekers dat aangeeft altijd Nederlands te gebruiken in religieuze aangelegenheden zowel in Nederland als Vlaanderen relatief laag is vergeleken met protestantse of katholieke moedertaalsprekers; voor Nederland is dat 55,6%, voor Vlaanderen 45,2%. Erg verbazingwekkend is dit niet. Boeddhistische geloofsgemeenschappen komen in Nederland en Vlaanderen vanouds maar beperkt voor, dus de gemeenschappen die er zijn, worden gekenmerkt door grote verschillen in de talige achtergronden van hun aanhangers. In beide regio's neemt Engels een sterke tweede positie in: 33,3% voor Nederland en 28,6% voor Vlaanderen. In Nederland worden verder nog Duits (ook Duits en Engels: 3,7%), Portugees (3,7%) en

Sanskriet (3,7%) genoemd. In Vlaanderen neemt het Frans, met 7,1%, ook een noemenswaardige positie in, evenals de combinatie van Nederlands, Duits, Engels en Frans (4,8%). Verder worden er nog talen als Chinees, Japans, Sanskriet en Tibetaans genoemd. Deze meer exotische talen vormen vooral een onderdeel van boeddhistische ceremonieën; wat betreft gesprekken met de religieuze leider en met geloofsgenoten, en wat de literatuur betreft, worden deze talen niet genoemd.

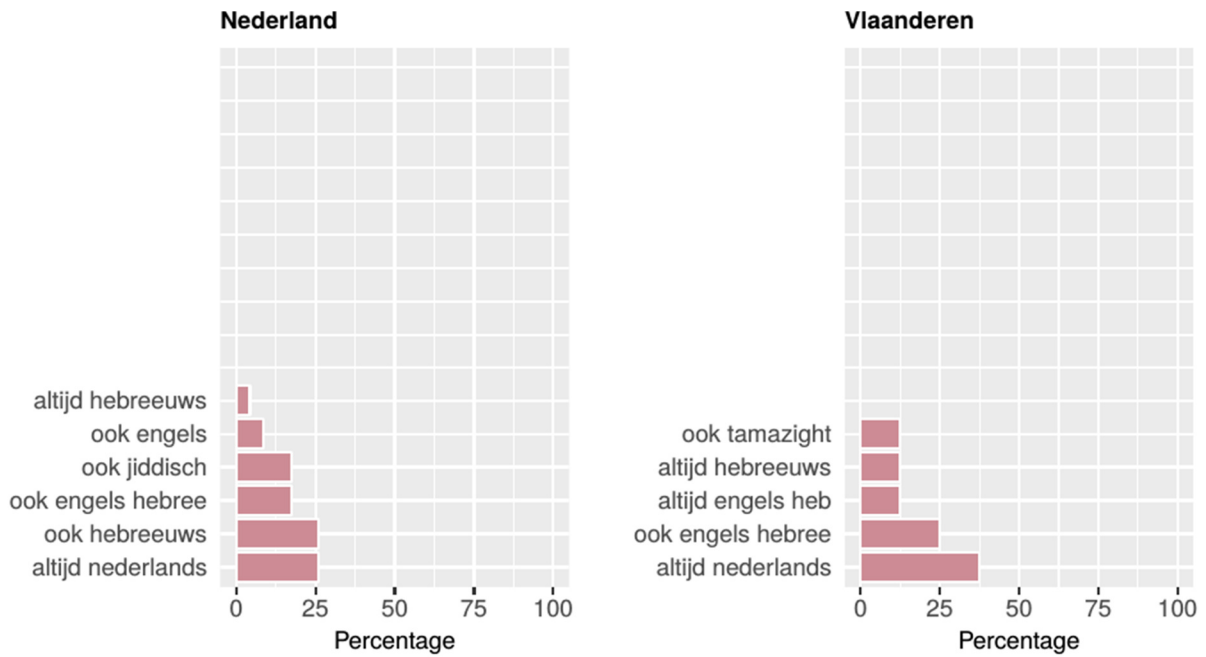
Figuur 87: Boeddhisme - Welke taal gebruikt de moedertaalspreker in religieuze aangelegenheden?

Jodendom

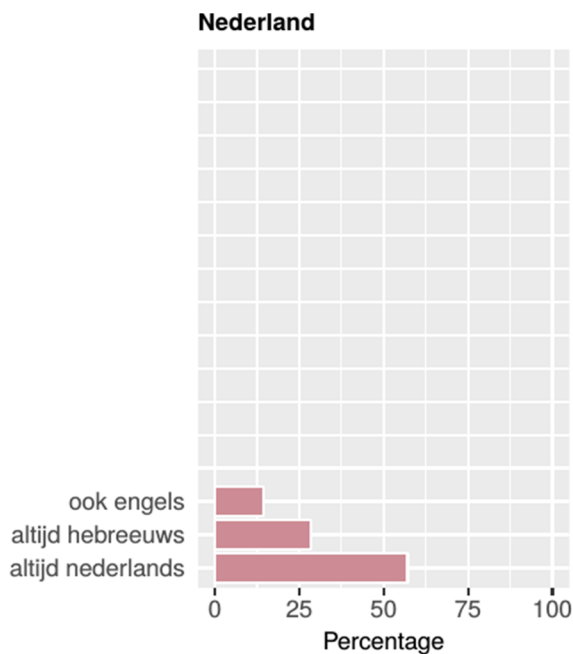
Wat de joodse godsdienst betreft, zijn er enkel gegevens binnengekomen voor Nederlandse en Vlaamse moedertaalsprekers en voor Nederlandse niet-moedertaalsprekers (zie figuren 88 en 89). In geen enkele van de tot nog toe besproken geloofsovertuigingen was het aantal deelnemers dat zegt altijd Nederlands te gebruiken in religieuze aangelegenheden zo klein als bij de joodse panelleden. In Nederland zegt 26,1% van deze deelnemers altijd Nederlands te gebruiken; evenveel deelnemers (26,1%) geven aan naast Nederlands ook Hebreeuws te gebruiken. Verder gebruikt 17,4% ook Engels en Hebreeuws, 17,4% ook Jiddisch (maar niet in de ceremonies), 8,7% ook Engels, en 4,3% altijd Hebreeuws. In Vlaanderen zijn er relatief gezien iets meer joodse Nederlandstaligen die aangeven altijd Nederlands te spreken dan in Nederland, namelijk 37,5% vs. 26,1%. Verder gebruikt 25% van de Vlaamse panelleden ook Engels en Hebreeuws, 12,5% gebruikt altijd Engels en Hebreeuws, eveneens 12,5% gebruikt altijd uitsluitend Hebreeuws, en verrassend genoeg zegt 12,5% van de betreffende panelleden de Berbertaal Tamazight te gebruiken. Onder de Nederlandse niet-moedertaalsprekers die het joodse geloof hebben⁵⁴, geeft niet minder dan 57,1% aan altijd Nederlands te gebruiken, 28,6% zegt altijd Hebreeuws te gebruiken, en 14,3% gebruikt naast Nederlands ook Engels.

We kunnen dus besluiten dat het Hebreeuws de grote concurrent van het Nederlands is in religieuze aangelegenheden van joodse respondenten en dat het Nederlands bij de joodse gelovigen een kleinere rol speelt in de beoefening van hun geloof dan bij de deelnemers die protestants, katholiek of boeddhist zijn.

⁵⁴ Let wel: het gaat in totaal om slechts 7 panelleden.

Figuur 88: Jodendom - Welke taal gebruikt de moedertaalspreker in religieuze aangelegenheden?

Figuur 89: Jodendom - Welke taal gebruikt de niet-moedertaalspreker in religieuze aangelegenheden?

Islam

Onder de deelnemers aan de online enquête waren er enkel moslims uit Nederland en Vlaanderen (zie figuren 90 en 91), voor Brussel en Friesland namen er geen moslims deel aan de enquête. Figuur 90 toont de resultaten voor de moedertaalsprekers van het Nederlands. **Net als bij de joodse panelleden, valt het, vergeleken met het protestantisme, katholicisme en boeddhisme, kleinere aandeel van het Nederlands op.** Onder de aanhangers van de islam wordt trouwens nog minder uitsluitend Nederlands gebruikt dan bij de joodse deelnemers. Bij de Nederlandse moedertaalsprekers geeft niemand aan altijd Nederlands te spreken. Wel wordt het Nederlands in religieuze aangelegenheden gecombineerd met Engels en Turks (37,5%), met

Arabisch (25%), met Tamazight (25%), en met Turks (12,5%). Van de Vlaamse moslims die moedertaalsprekers van het Nederlands zijn, geeft wel 30% aan altijd Nederlands te gebruiken bij religieuze aangelegenheden. Verder combineert 30% het Nederlands met het Arabisch, 15% gebruikt ook Turks, 10% gebruikt ook Frans, en telkens 5% geeft aan Nederlands te combineren met Arabisch en Engels, met Engels, en met Engels en Turks.

Het is opvallend dat er onder de Nederlandse moslims met een andere moedertaal dan het Nederlands meer respondenten zijn die aangeven altijd Nederlands te gebruiken (29,7%, zie figuur 91) dan onder de Nederlandse moslims die het Nederlands wel als moedertaal hebben (0%). Dit kan echter toeval zijn, aangezien het absolute aantal moslims met Nederlands als moedertaal erg klein is (N = 8). Verder geeft 27% van de Nederlandse moslims met een andere moedertaal dan het Nederlands aan, naast Nederlands ook Tamazight te gebruiken, 24,3% ook Arabisch, 8,1% altijd Arabisch, en 5,4% Nederlands en Engels. De Vlaamse moslims met een andere moedertaal dan het Nederlands zijn dan weer vaker van Turkse origine. Dat blijkt uit het feit dat 42% aangeeft naast Nederlands ook Turks te gebruiken en 16% gebruikt zelfs altijd Turks in geloofsaangelegenheden. Daarnaast zegt 16% ook Arabisch te gebruiken, 12% gebruikt altijd Nederlands, 8% altijd Arabisch en 6% Nederlands en Engels.

We kunnen besluiten dat van alle hier besproken geloofsovertuigingen, er bij de aanhangers van de islam het minst vaak wordt opgegeven dat men enkel Nederlands gebruikt. Toch meldde een nieuwsbericht van 2011⁵⁵ dat het gebruik van het Nederlands in Nederlandse moskeeën toeneemt. Dat bleek echter enkel zo te zijn in de Marokkaanse moskeeën en niet in de Turkse (zie hierover ook <<http://nos.nl/nieuwsuur/artikel/2135941-turkse-moskeeën-willen-meer-nederlandse-imams.html>>). Als verklaring wordt er in dit nieuwsitem een verband gelegd met de jongerencultuur van de betreffende gemeenschappen en met het al of niet beheersen van de taal van het land van herkomst van de (groot)ouders:

“Dat het Nederlands in Marokkaanse moskeeën in opkomst is, komt volgens Elforkani⁵⁶ voornamelijk door de jongeren. Die spreken vaak nauwelijks Arabisch. Bovendien hebben zij ‘behoefte om religiositeit te linken aan de Nederlandse context’.

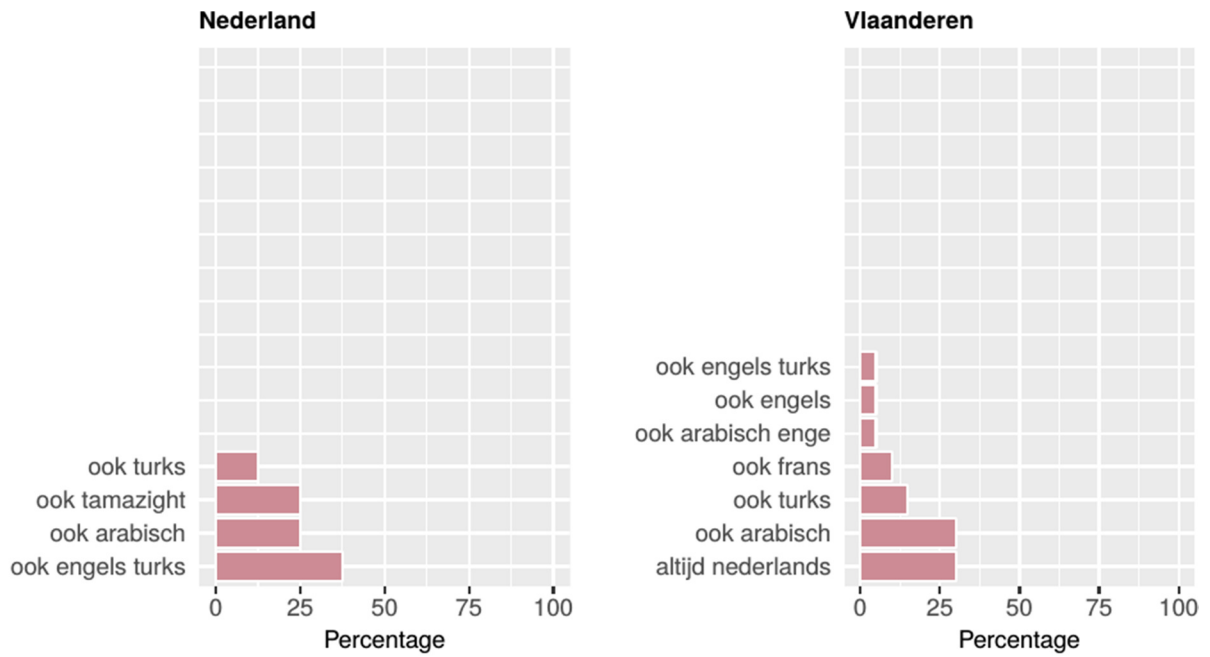
In de Turkse gemeenschap (circa 250 moskeeën) is de preek nog vrijwel altijd in het Turks, zegt Landman⁵⁷. ‘Binnen de Turkse gemeenschap wordt toch wat sterker vastgehouden aan de Turkse taal. Marokkaanse jongeren communiceren op Facebook in het Nederlands, Turkse jongeren doen dat in het Turks.’”

Mogelijk kan het verschil in taalgebruik worden verklaard door het feit dat het Turks als cultuurtaal ook sterker op de religieuze beleving is gericht dan de Marokkaanse Berbertalen zoals het Tamazight. Het Nederlands biedt de van oorsprong Marokkaanse moslims dan een aanvulling die de van oorsprong Turkse gelovigen niet nodig hebben. Tegelijkertijd kan de keuze voor het Nederlands ook als een positief signaal worden gezien van een deel van de moslimgemeenschap dat vaker op integratie is aangesproken. Deze bevindingen hebben (voor zover wij weten) enkel betrekking op de situatie in moskeeën in Nederland. Uit paragraaf 4.2.1 bleek dat de Turkse taal ook onder Turkse jongeren in Vlaanderen een redelijk sterke positie heeft. Of en hoe dit in verband staat met hun religieuze beleving weten we echter niet.

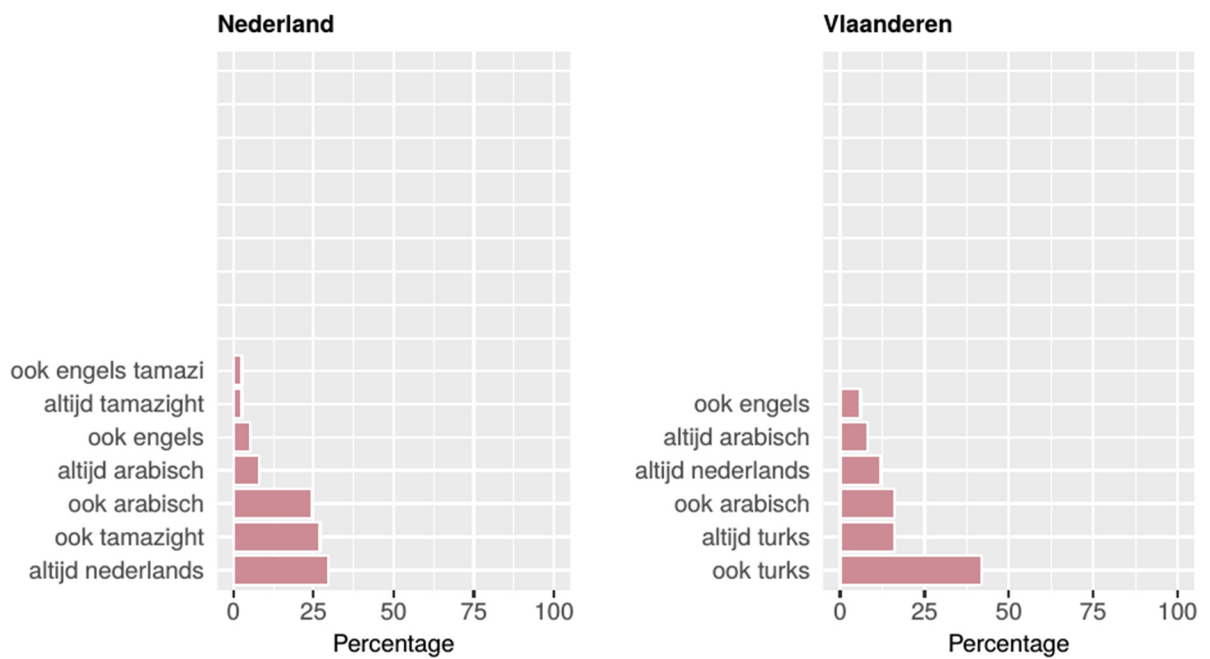
⁵⁵ <http://www.nu.nl/binnenland/2701356/nederlandse-taal-rukt-in-moskeeën.html>

⁵⁶ Yasin Elforkani is een (jongeren)imam uit Amsterdam, die uit een Marokkaanse imamfamilie komt. Hij benadert de teksten in de Koran met een Westerse geest en preekt in het Nederlands in moskeeën in heel Nederland.

⁵⁷ Nico Landman is als universitair hoofddocent islamologie verbonden aan de Universiteit Utrecht. Zijn onderzoek richt zich op de institutionalisering van de Islam in Europa.

Figuur 90: Islam - Welke taal gebruikt de moedertaalspreker in religieuze aangelegenheden?

Figuur 91: Islam - Welke taal gebruikt de niet-moedertaalspreker in religieuze aangelegenheden?

4.2.4. De talen om ons heen: welke talen horen StaatNed-panelleden in hun naaste omgeving?

Eén manier om inzicht te krijgen in de verschillende talen die naast het Nederlands gesproken worden in het Nederlandse taalgebied is het bevragen van de taalkeuzes van niet-moedertaalsprekers die in dit gebied wonen. In paragraaf 4.2.1 (c) hebben we de taalkeuzes van niet-moedertaalsprekers in contacten met hun naaste omgeving reeds besproken. Uit figuur 30, die in de bewuste paragraaf besproken werd, bleek dat het aantal niet-moedertaalsprekende StaatNed-panelleden relatief klein was voor Nederland en Vlaanderen (respectievelijk 5% en 3%), maar iets hoger voor Brussel (12%) en voor Friesland (32%). Verder bleek de meest voorkomende moedertaal onder niet-moedertaalsprekers van het Nederlands in Nederland en Friesland het Fries te zijn (respectievelijk ongeveer 47% en 100%; zie fig. 31 en 34); in Vlaanderen en Brussel was dat het Frans (respectievelijk ongeveer 28% en 50%; zie fig. 32 en 33). Na het Fries worden bij de Nederlandse deelnemers in aflopende volgorde het Duits, Engels en Tamazight het vaakst genoemd als moedertaal (fig. 31), in Vlaanderen is dat na het Frans in aflopende volgorde het Turks, Duits, Pools, Spaans, en op een gedeelde plek het Russisch en Engels (fig. 32). In Brussel, ten slotte, is dat na het Frans het Deens en op een gedeelde plek het Turks, Italiaans, Grieks, Engels en Duits (fig. 33).⁵⁸ Uit figuren 35 tot en met 38, die eveneens in paragraaf 4.2.1 besproken werden, bleek dat de niet-moedertaalsprekende panelleden in de vier verschillende regio's hun eigen beheersing van het Nederlands redelijk positief inschatten: die is uitstekend volgens meer dan 80% van de Nederlandse, meer dan 60% van de Vlaamse, meer dan 65% van de Brusselse en ongeveer 85% van de Friese niet-moedertaalsprekers.

Een andere manier om inzicht te krijgen in de talen die gesproken worden om ons heen is vragen aan deelnemers van de online enquête welke talen zij om zich heen *horen*. Daarbij kunnen zowel moedertaalsprekers als niet-moedertaalsprekers bevroegd worden. **Op die manier treden de StaatNed-panelleden opnieuw op als een soort antennes van het taalgebruik in hun omgeving.** In deze paragraaf is er aandacht voor de perceptie van talen in de omgeving en komen zowel de moedertaalsprekers (a) als de niet-moedertaalsprekers (b) aan bod.

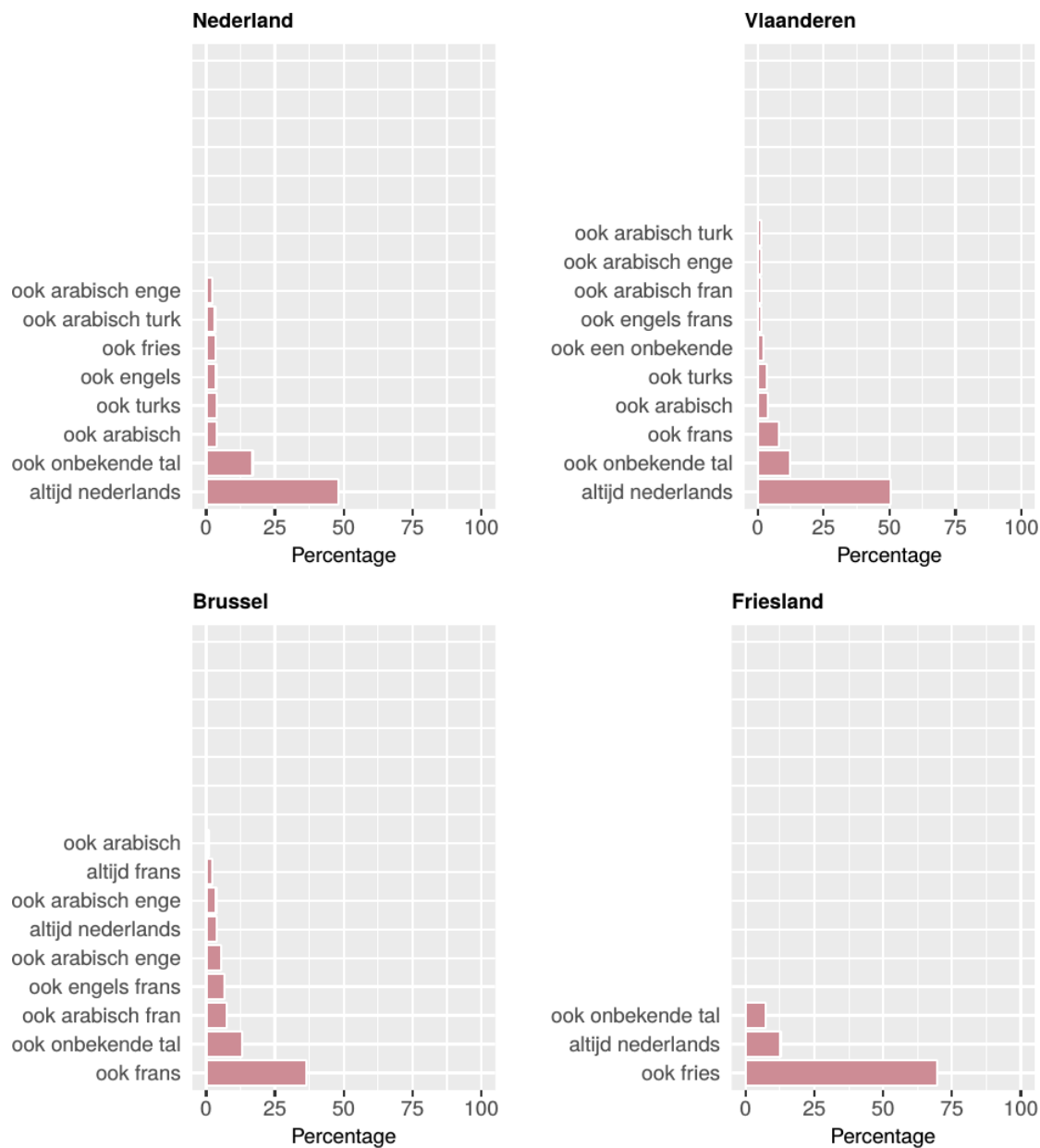
a. Welke talen horen moedertaalsprekers om zich heen?

In Nederland en Vlaanderen wordt door ongeveer de helft van de deelnemers (meer bepaald 47,9% voor Nederland en 50,6% voor Vlaanderen) aangegeven dat ze altijd Nederlands horen in hun naaste omgeving. In hun naaste omgeving, bijvoorbeeld op straat, in de winkel, bij de huisarts of in het ziekenhuis, horen de StaatNed-panelleden verschillende talen om zich heen. Figuur 92 biedt een overzicht van de talen die ze zeggen te horen in al die verschillende situaties. Tussen de 12 en 17% van de deelnemers geeft aan dat ze behalve Nederlands ook voor hen onbekende talen horen. Verder scoort in Vlaanderen het Frans relatief hoog (8,1%). Tussen de 3,5 en 4% van de Nederlandse en Vlaamse panelleden hoort om zich heen ook Turks en Arabisch. In Nederland wordt iets meer Engels gehoord (3,7%) dan in Vlaanderen (1%).

In het hoofdzakelijk Franstalige Brussel wordt aanzienlijk minder vaak aangegeven dat men altijd Nederlands hoort, namelijk door 3,9% van de panelleden. Frans wordt uiteraard veel vaker gehoord: 36,4% geeft aan naast Nederlands ook Frans te horen. Daarnaast wordt door 13% aangegeven dat er naast Nederlands ook onbekende talen te horen zijn; behalve Nederlands hoort 7,3% ook Arabisch én Frans, 6,6% Engels én Frans, en 5,5% Arabisch, Engels én Frans. Dat er in de Europese hoofdstad een grotere verscheidenheid aan talen wordt gehoord dan in de rest van het Nederlandse taalgebied viel ook te verwachten.

⁵⁸ In Brussel gaat het echter wel om kleine absolute aantallen deelnemers.

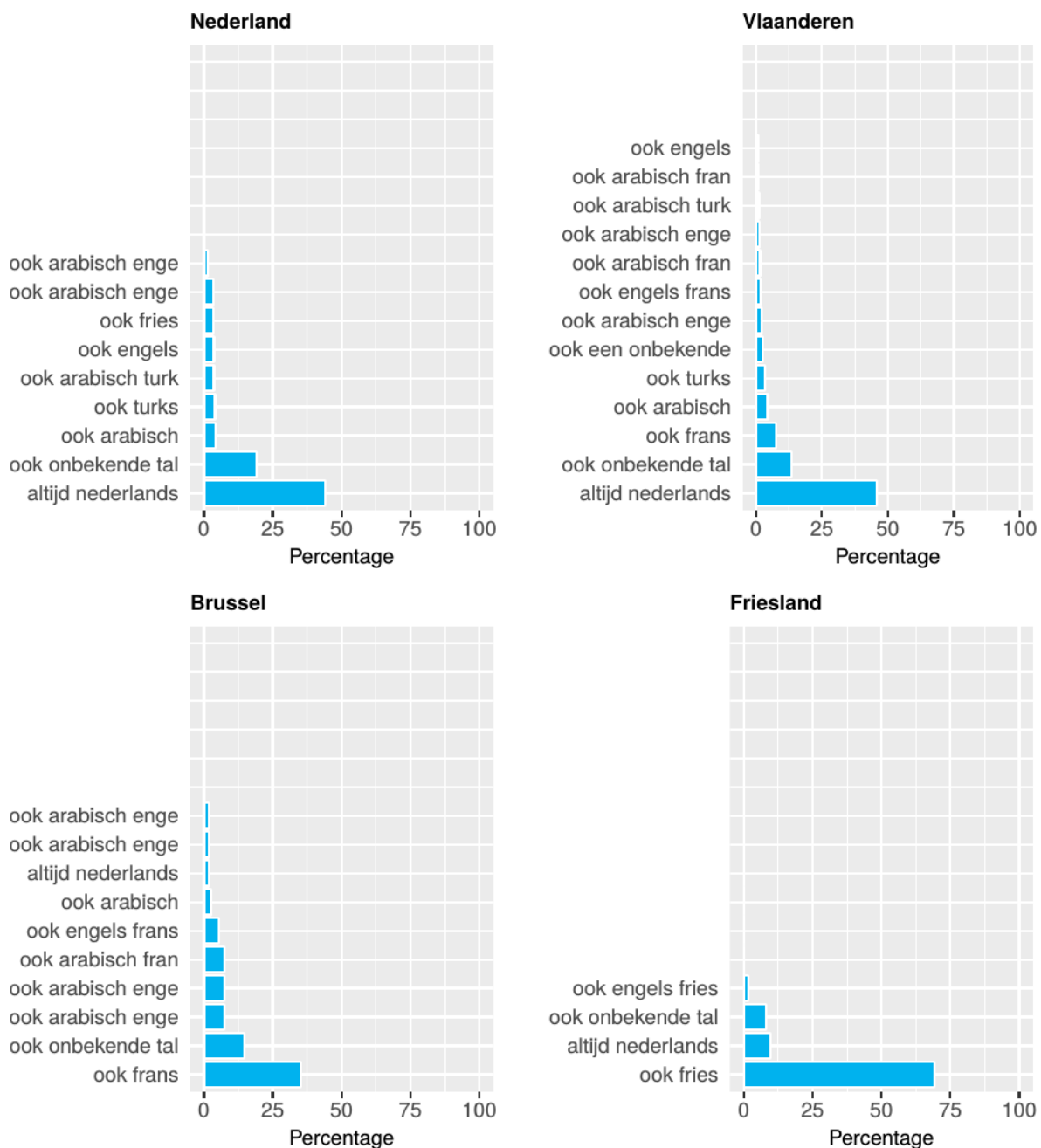
Ook in Friesland is het aantal deelnemers dat uitsluitend Nederlands hoort in de naaste omgeving aan de lage kant (12,7%). Dit valt te verklaren uit het feit dat Friesland officieel tweetalig is. 69,7% van de panelleden woonachtig in Friesland geeft dan ook aan naast het Nederlands ook Fries te horen.

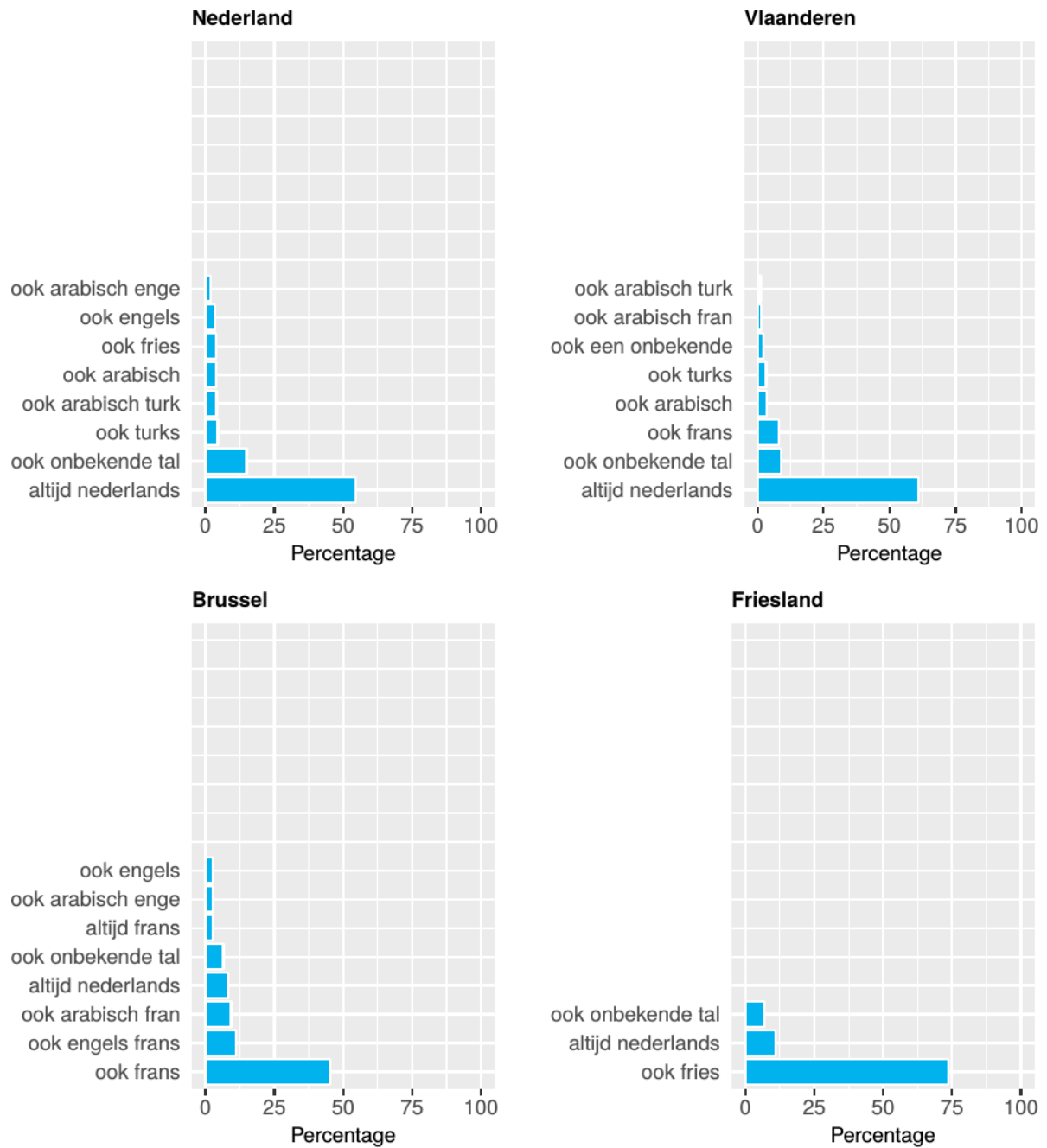
Figuur 92: Welke talen horen de deelnemers om zich heen?

Wanneer we de grafieken voor de verschillende contacten binnen de naaste omgeving apart bekijken, vallen er geen drastische afwijkingen op van de algemene grafiek; afwijkingen zijn er noch in de mate waarin alleen Nederlands gehoord wordt, noch in de talen die men hoort. Wel is het bijvoorbeeld zo dat er over het algemeen iets vaker altijd Nederlands gehoord wordt in **de wachtkamer bij de huisarts** dan in het **ziekenhuis**: in Nederland is dat respectievelijk 54,4% vs. 44%, in Vlaanderen 61% vs. 45,8%, in Brussel 8,3% vs. 1,9%, en in Friesland 10,9% vs. 9,7% (zie figuur 94 vs. 93). Erg verrassend is dat niet: naarmate de omgeving groter wordt, neemt de kans om altijd Nederlands te horen af. Dat blijkt ook uit de taalsituatie aan de **kassa in de supermarkt** (zie figuur 95); ook daar wordt minder vaak altijd Nederlands gehoord door de deelnemers dan bijvoorbeeld bij de huisarts:

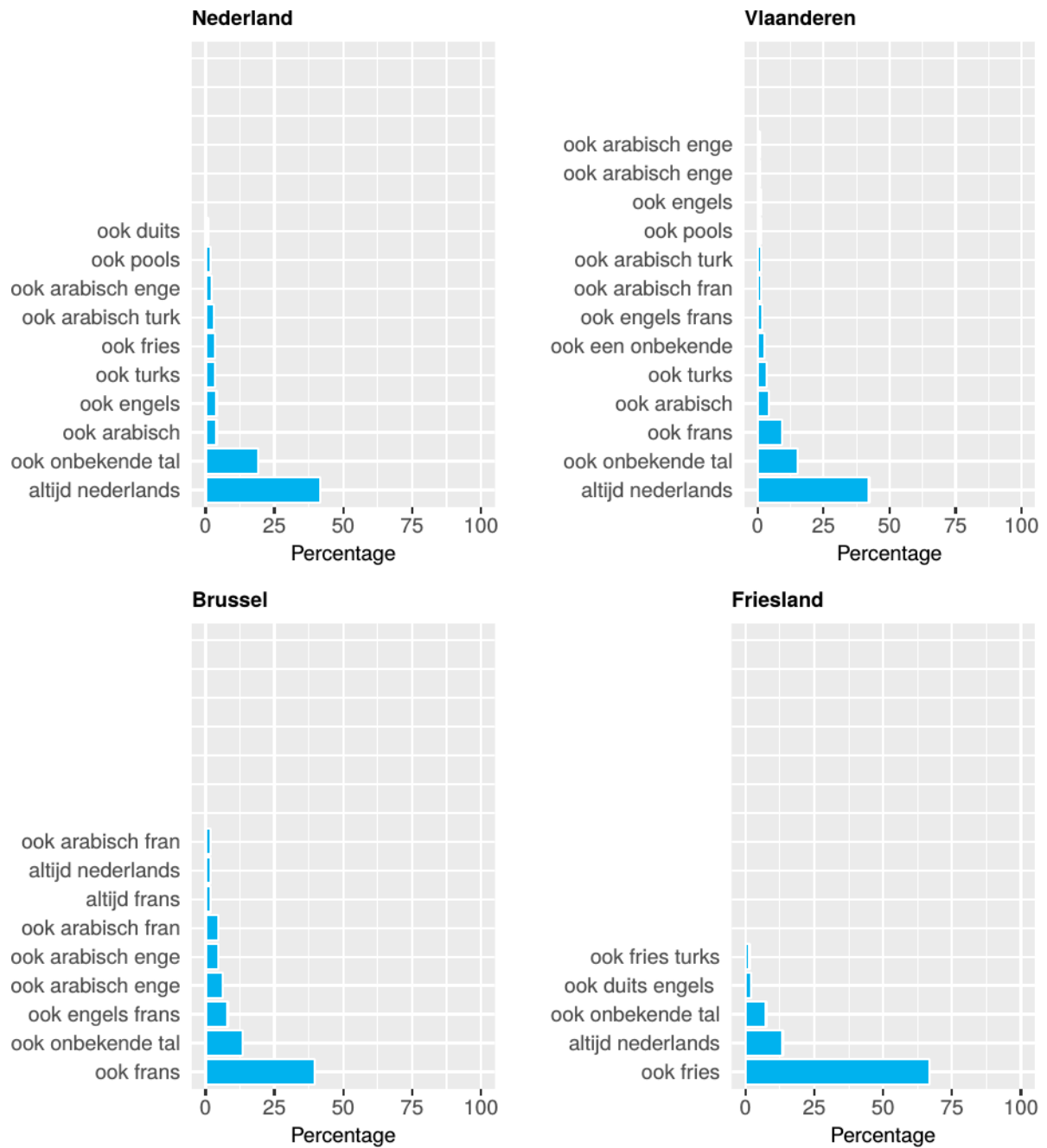
voor Nederland is dat in 41,7% van de gevallen, in Vlaanderen 42,3%, en in Brussel 1,8%. Alleen in Friesland wordt in de supermarkt iets vaker altijd Nederlands gehoord (13,5%) dan gemiddeld. Ten slotte werd ook gevraagd naar de talen die de panelleden horen in de **buurt waar ze wonen** (zie figuur 96). Iets meer dan de helft van de moedertaalsprekende panelleden in Nederland en Vlaanderen zegt altijd Nederlands te horen in de eigen buurt (51,7% voor Nederland en 53,3% voor Vlaanderen), wat maar net iets hoger ligt dan het gemiddelde genomen over alle situaties (vgl. figuur 92). In Nederland horen de deelnemers verder vooral Engels, Fries, Arabisch, Turks en onbekende talen in hun buurt, in Vlaanderen zijn dat het Frans, Turks, Arabisch, Engels en onbekende talen. In Brussel geeft 25,5% van de panelleden aan dat ze naast het Nederlands ook Frans horen in hun buurt, en slechts 3,6% dat ze altijd Nederlands horen. Andere talen die men er vaak hoort zijn Arabisch, Engels, Turks en onbekende talen. In Friesland hoort 69,2% naast Nederlands ook Fries en 16,5% altijd Nederlands.

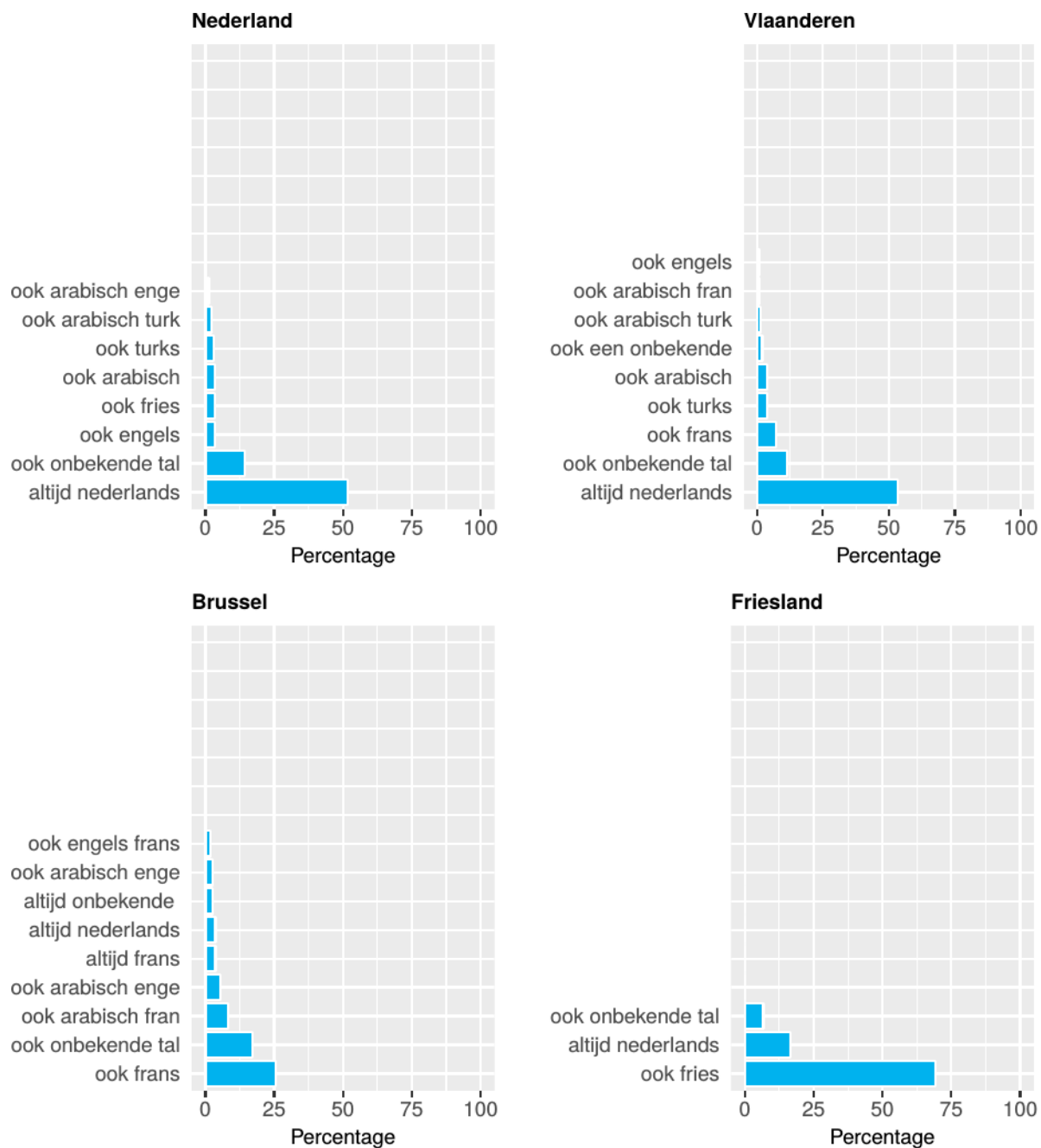
Figuur 93: In het ziekenhuis hoor ik...

Figuur 94: In de wachtkamer bij de huisarts hoor ik...

Figuur 95: Aan de kassa in de supermarkt hoor ik om me heen...

Figuur 96: In de buurt waar ik woon, hoor ik op straat...

Factoranalyse maakt duidelijk dat in elk van de vier regio's de vier genoemde situaties één enkele factor vormen, die we zouden kunnen benoemen als 'mate waarin het Nederlands gehoord wordt'. Door deze factor werd er in Friesland het meeste variantie verklaard ($R^2 = 0,847$), gevolgd door Nederland ($R^2 = 0,767$) en Vlaanderen ($R^2 = 0,700$). Van de Brusselse gegevens werd betrekkelijk weinig strooiing in de antwoorden door deze factor verklaard ($R^2 = 0,489$). Dit betekent dat de situatie met betrekking tot de perceptie van talen in Brussel het minst eenduidig is: de waarden voor de perceptie van het Nederlands in de vier bevroegde situaties lopen erg uiteen en vertonen dus weinig coherentie. In Friesland daarentegen, varieert de mate waarin Nederlands gehoord wordt het minst naargelang de bevroegde situatie.

Samenvattend kunnen we stellen dat ongeveer 50% van de moedertaalsprekers van het Nederlands in Nederland en Vlaanderen altijd Nederlands hoort in hun omgeving. In het tweetalige Friesland hoort slechts 10 tot 16% van de StaatNed-panelleden altijd Nederlands, ongeveer 70% van de deelnemers daar hoort ook Fries in de omgeving. Dit lijkt erop te duiden dat het met de vitaliteit van het Fries in Friesland goed gesteld is. Volgens de perceptie van de StaatNed-panelleden wordt het Fries er immers veelvuldig gebruikt. Dat is niet het geval voor het Nederlands in Brussel: er wordt maar zeer weinig uitsluitend Nederlands gehoord in deze stad waar het Frans domineert.

b. Welke talen horen mensen met andere moedertalen om zich heen?

Hoe zit het met de perceptie van de talen om ons heen bij niet-moedertaalsprekers van het Nederlands? Dat niet-moedertaalsprekers meer andere talen horen in hun directe omgeving, zoals binnen de familie, ligt voor de hand, maar horen zij ook meer andere talen in hun wijdere omgeving? Om die vraag te kunnen beantwoorden, kijken wij eerst naar figuur 97, waarin een overzicht gegeven wordt van de talen die niet-moedertaalsprekers horen in allerlei situaties, zoals in het ziekenhuis, bij de huisarts, in de supermarkt en op straat.

In Nederland horen niet-moedertaalsprekers van het Nederlands minder vaak uitsluitend Nederlands in al deze situaties (38%) dan moedertaalsprekers van het Nederlands (47,9%). Verder geeft 25,6% van de niet-moedertaalsprekers op dat ze ook Fries horen, terwijl het Fries in de perceptie van Nederlands-als-moedertaalsprekers geen voorname plaats inname (3,5%). Dit is logisch, aangezien het merendeel van de niet-moedertaalsprekers in het Nederlandse panel Friestalig is. De andere talen die zij opgeven (zoals onder andere Engels, Arabisch, Turks) wijken qua percentage niet zoveel af van de perceptie van talen door moedertaalsprekers.

In Vlaanderen is het aandeel niet-moedertaalsprekers van het Nederlands dat aangeeft altijd Nederlands te horen (49,2%) ongeveer gelijk aan het aandeel moedertaalsprekers van het Nederlands dat altijd Nederlands hoort (50,6%). De percentages voor de andere talen wijken ook niet zo veel af in vergelijking met de resultaten voor de moedertaalsprekers van het Nederlands, behalve dat de niet-moedertaalsprekers onder andere iets meer Turks (5,1%)⁵⁹, Arabisch (4,2%)⁶⁰, en Italiaans (2,1%) horen.

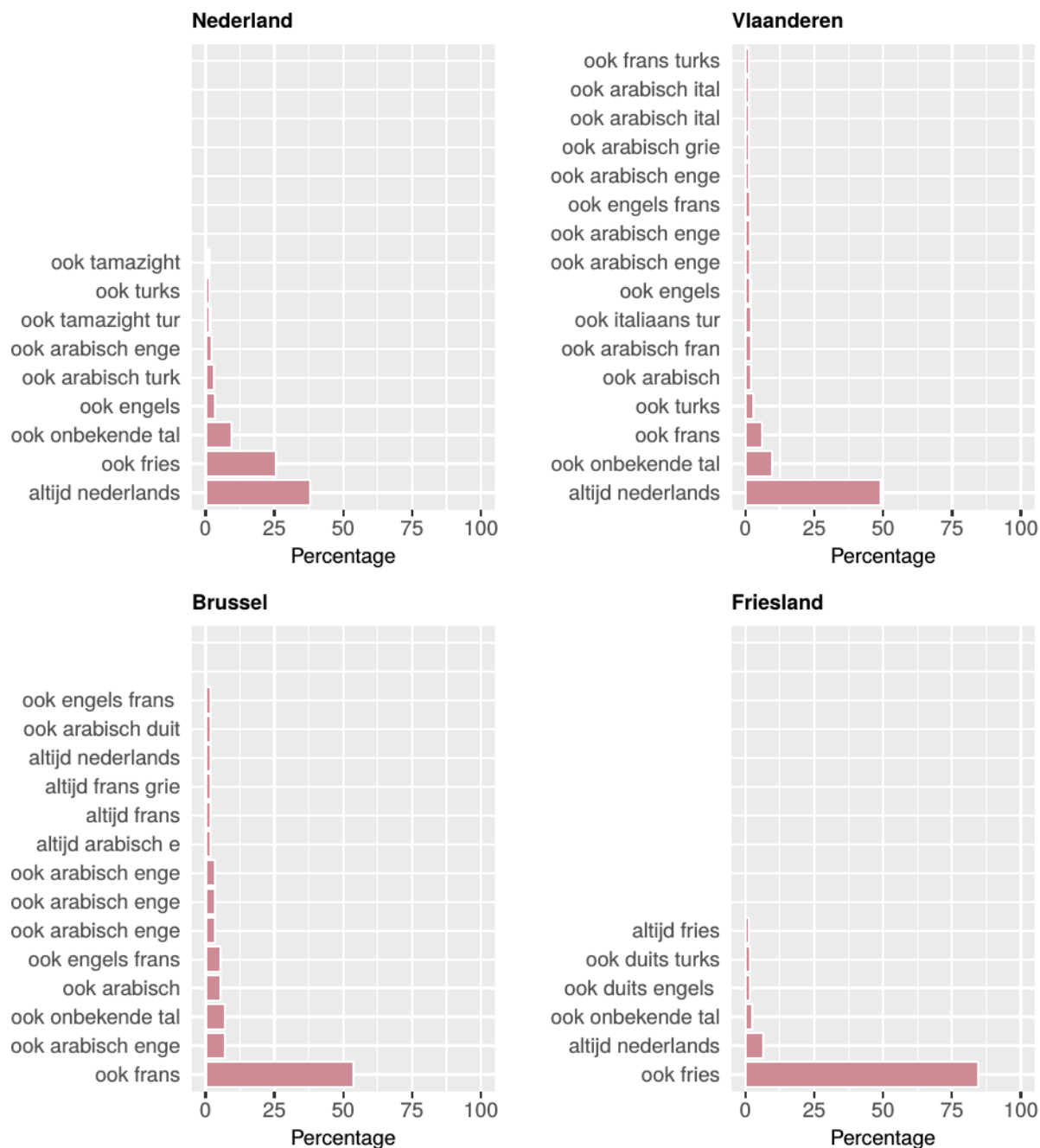
In Brussel valt vooral op dat het relatieve aantal niet-moedertaalsprekers van het Nederlands dat naast Nederlands ook Frans hoort (53,6%) een stuk hoger is dan het relatieve aantal moedertaalsprekers van het Nederlands dat ook Frans hoort (36,4%). Dat is niet zo verwonderlijk, aangezien het grootste deel van de anderstaligen in Brussel Franstalig is (cf. supra, figuur 33).

In Friesland wordt er door niet-moedertaalsprekers van het Nederlands (en dus Friestaligen, cf. supra, figuur 34) uiteraard meer Fries gehoord (84,4%) dan door Nederlandstaligen (69,7%), en minder uitsluitend Nederlands (resp. 6,6% vs. 12,7%). Dat sprekers van het Fries ook meer Fries horen in hun omgeving, heeft er hoogstwaarschijnlijk mee te maken dat zij mensen in hun wijdere omgeving zelf in het Fries aanspreken, waardoor de rest van de communicatie ook vaak in het Fries verloopt, zoals ook blijkt uit het volgende citaat van een Friese deelnemer:

⁵⁹ Dit is de som van 'ook Turks' en 'ook Italiaans + Turks'.

⁶⁰ Dit is de som van 'ook Arabisch' en 'ook Arabisch + Frans'.

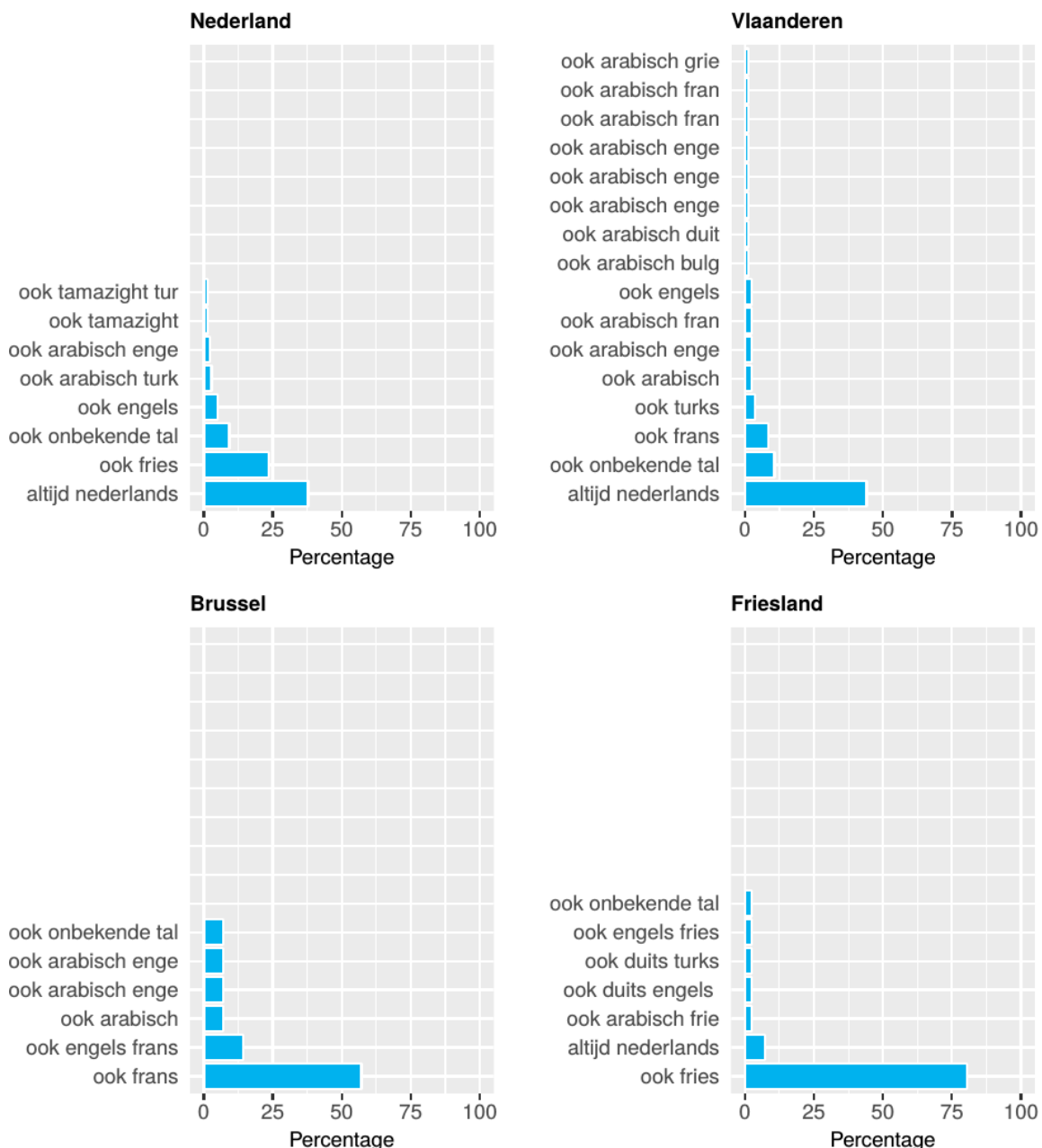
“Wanneer de desbetreffende persoon (in het ziekenhuis of aan de kassa) het vermoeden heeft dat ik Friestalig ben (eventueel te horen aan mijn accent) en zelf voor het Fries kiest om mij aan te spreken dan gaat het gesprek over in het Fries.”

Figuur 97: Welke talen horen de deelnemers om zich heen? (moedertaal is anders)

Wanneer we de grafieken voor de verschillende contacten binnen de naaste omgeving apart bekijken, dan zijn de verschillen met de algemene grafiek niet erg groot. Daarom bespreken we hier alleen de resultaten die opvallende afwijkingen vertonen. Wat de perceptie van talen in het ziekenhuis (figuur 98) betreft, horen niet-moedertaalsprekers in Brussel iets vaker de combinatie Nederlands, Engels en Frans (14,3%); dit ligt flink hoger dan het gemiddelde (5,4%, zie figuur 97). Als we deze gegevens ook even vergelijken met die van de

moedertaalsprekers, dan zien we dat er in Brussel aanzienlijk meer niet-moedertaalsprekers behalve Nederlands ook Frans horen in het ziekenhuis (57,1% tegenover 35,2% bij de moedertaalsprekers) of ook Engels én Frans horen (14,3% tegenover 5,6% bij de moedertaalsprekers). Talen zoals Arabisch en Turks worden door beide groepen ongeveer even vaak gehoord. Dat niet-moedertaalsprekers van het Nederlands die een Brussels ziekenhuis bezoeken meer Frans en Engels horen is vrij logisch: hoogstwaarschijnlijk spreken zij zelf ook Frans (het merendeel van de niet-moedertaalsprekers in Brussel heeft Frans als moedertaal) of Engels met artsen of verplegend personeel in het ziekenhuis en daardoor worden zij waarschijnlijk ook vaak in deze talen toegesproken.

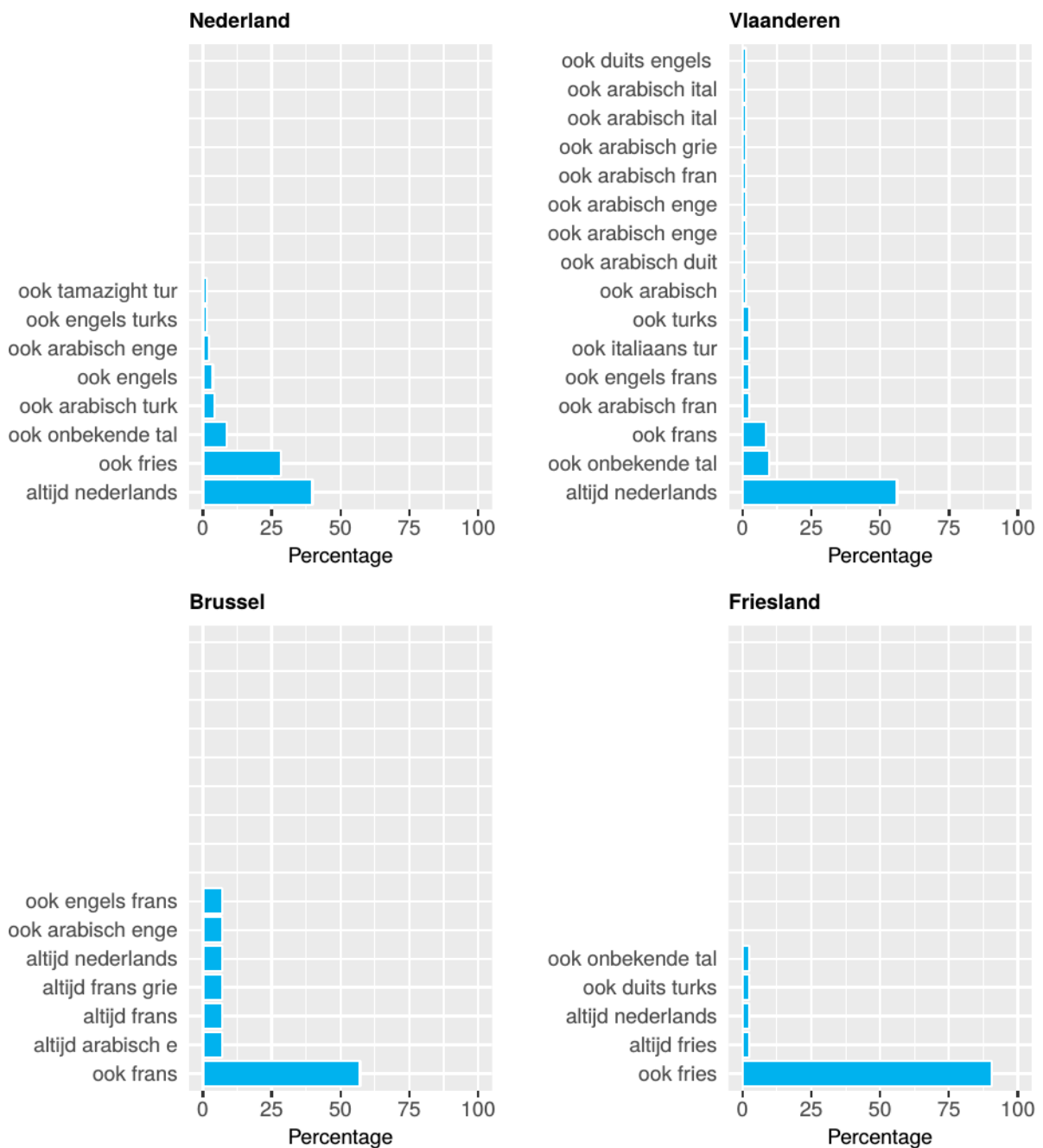

Figuur 98: In het ziekenhuis hoor ik... (moedertaal is anders)

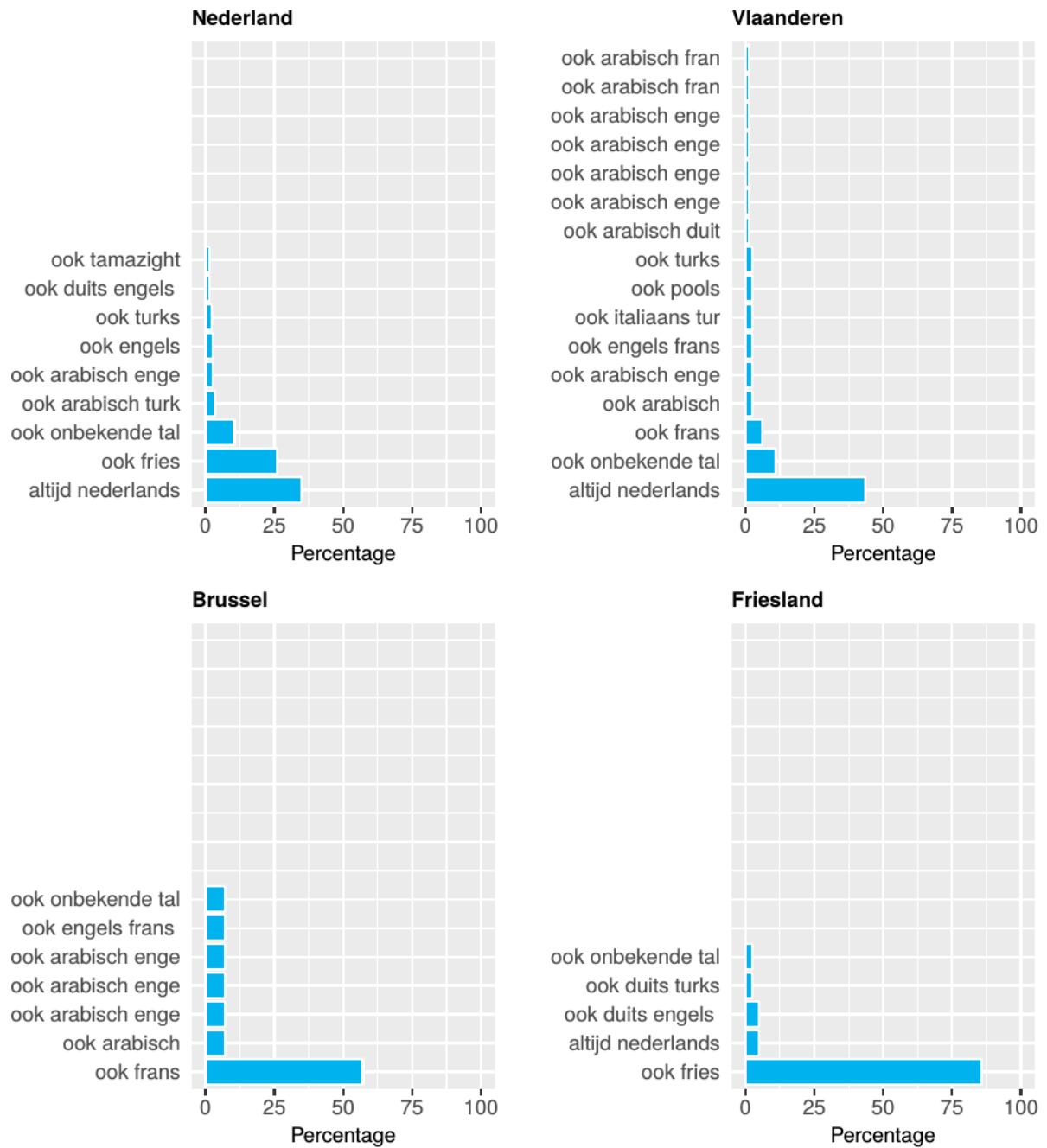
De perceptie van verschillende talen door niet-Nederlandstalige deelnemers in **de wachtkamer bij de huisarts** (zie figuur 99) wijkt niet noemenswaardig af van hun perceptie van talen in het ziekenhuis. Voor Vlaanderen zien we wel een iets hoger percentage panelleden dat zegt altijd Nederlands te horen bij de huisarts (56,1%

bij de huisarts vs. 44% in het ziekenhuis), en voor Friesland is het percentage deelnemers dat naast Nederlands ook Fries hoort bij de huisarts nog iets hoger dan het aantal mensen dat zegt in het ziekenhuis ook Fries te horen (90,5% bij de huisarts vs. 80,5% in het ziekenhuis). Ten slotte wordt er door anderstaligen in Brussel vaker dan gemiddeld gezegd dat ze bij de huisarts altijd Nederlands horen (7,1%; vergelijk dit met het gemiddelde van 1,8%, zie figuur 97); dit is opvallend meer dan in het ziekenhuis (vgl. figuur 98), waar 0% van de anderstaligen altijd Nederlands zegt te horen.

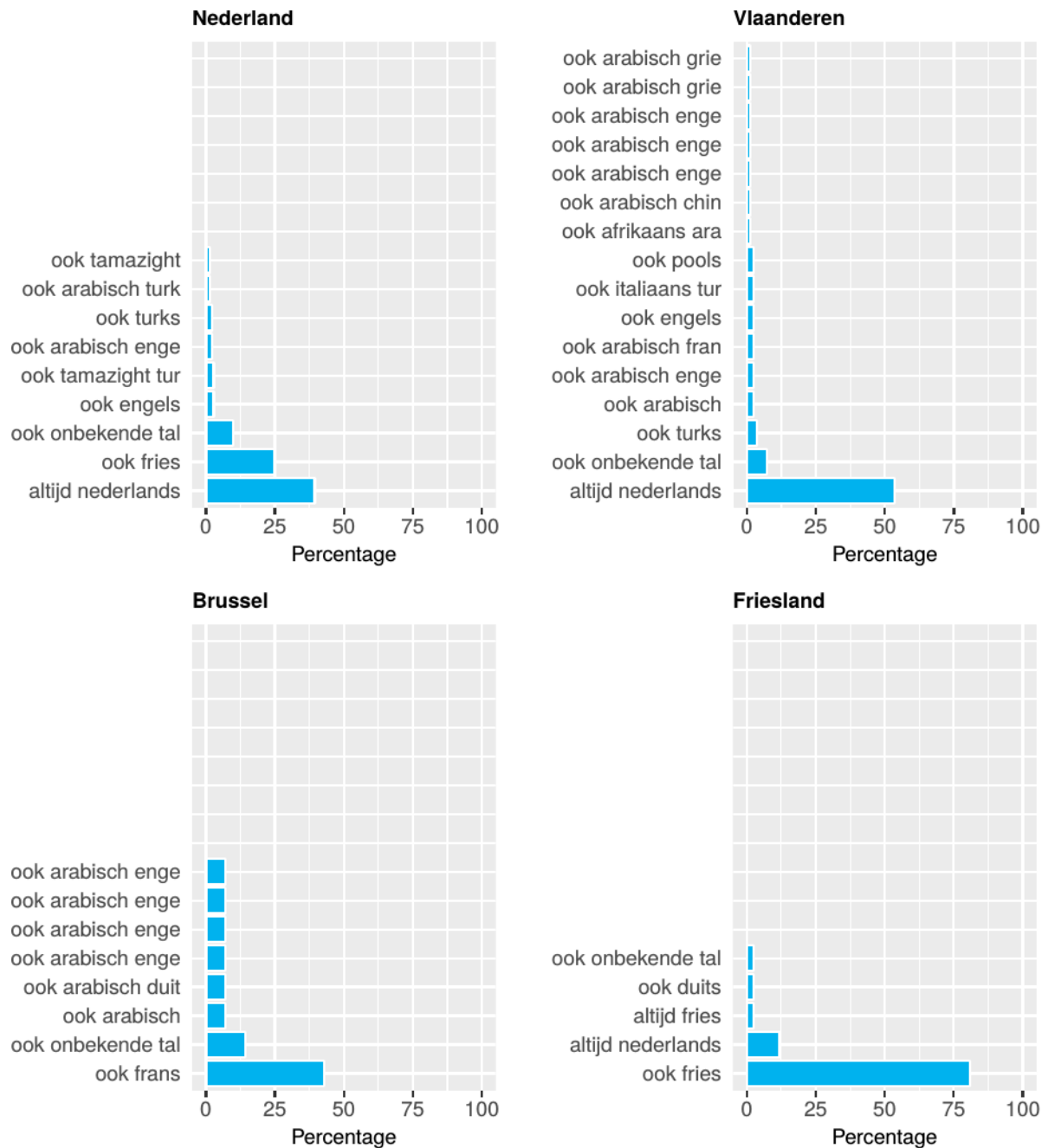
Ook wat betreft de talen die niet-moedertaalsprekers om zich heen horen aan de **kassa in de supermarkt** (zie figuur 100) of op **straat in de buurt** (zie figuur 101) waar ze wonen, lijken er geen noemenswaardige verschillen te zijn met hun perceptie van talen in het ziekenhuis of in de wachtkamer bij de huisarts.

Figuur 99: In de wachtkamer bij de huisarts hoor ik... (moedertaal is anders)

Figuur 100: Aan de kassa in de supermarkt hoor ik... (moedertaal is anders)

Figuur 101: In de buurt waar ik woon, hoor ik op straat... (moedertaal is anders)

We kunnen besluiten dat de meest opvallende verschillen tussen de perceptie van talen door moedertaalsprekers van het Nederlands enerzijds en niet-moedertaalsprekers anderzijds vooral liggen in een hoger percentage deelnemers dat zegt ook Frans te horen in Brussel en een hoger percentage dat zegt ook Fries te horen in Friesland. In beide gevallen gaat het dus om tweetalige gebieden waar niet-moedertaalsprekers van het Nederlands de andere officiële taal (het Frans respectievelijk het Fries) vaker horen dan de overige panelleden. Dit hangt waarschijnlijk samen met de taal die deze niet-moedertaalsprekers zelf van huis uit spreken (het Frans respectievelijk het Fries) en ook zelf meer in gesprekken gaan gebruiken.

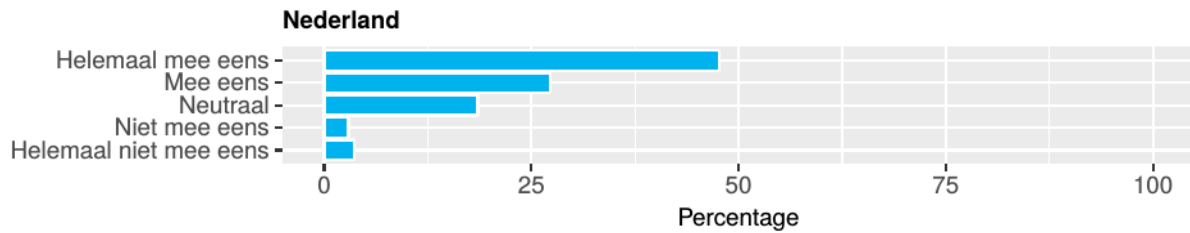
4.2.5. Attitudes: welke attitudes hebben moedertaalsprekende en niet-moedertaalsprekende StaatNed-panelleden ten opzichte van het Nederlands?

We hebben in dit hoofdstuk onder meer besproken in welke mate StaatNed-panelleden – zowel moedertaalsprekers van het Nederlands als anderstalige deelnemers – zeggen te kiezen voor het Nederlands en/of voor andere talen in de contacten die ze hebben in hun naaste omgeving. Uit die bespreking blijkt dat het Nederlands een sterke positie heeft in ons taalgebied en dat er in het domein van de naaste omgeving nog maar weinig andere talen dan het Nederlands worden gebruikt. Wel is het zo dat het Nederlands in Brussel duidelijk een minderheidstaal blijkt te zijn die in de meeste contactsituaties overheerst wordt door het Frans.

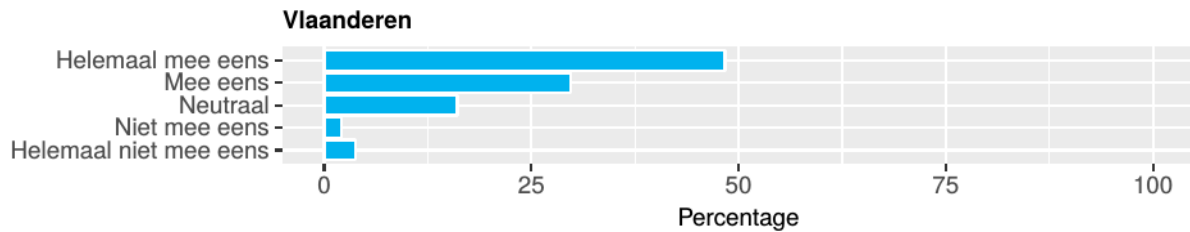
In de inleiding hebben we kort de criteria besproken die de UNESCO belangrijk vindt voor de vitaliteit van een taal. Criterium 8 betreft de attitudes van sprekers van taal x ten opzichte van taal x. Volgens UNESCO zijn de attitudes ten aanzien van een taal cruciaal voor de overlevingskansen van de betreffende taal. Het is logisch dat een taal beter bestand is tegen verdrukking door andere talen naarmate moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers van die taal een positievere attitude hebben ten aanzien van de taal in kwestie. **Om inzicht te krijgen in de attitudes van de StaatNed-panelleden ten opzichte van het Nederlands, vroegen wij aan moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers hun mening over de volgende stellingen: “Ik vind Nederlands een mooie taal” en “Ik vind het belangrijk dat kinderen het Nederlands beheersen”.** Hieronder bespreken we de uitkomsten.

Figuren 102, 103, 104 en 105 representeren de mate waarin de moedertaalsprekende deelnemers van de online enquête het eens zijn met de stelling “Ik vind Nederlands een mooie taal”. Voor elk van de vier regio’s (Nederland, Vlaanderen, Brussel, Friesland) zijn er tussen de 74,9% en 79,8% panelleden die het (helemaal) eens zijn met die stelling, en tussen de 3% en 6,5% panelleden die het daar (helemaal) niet mee eens zijn; tussen de 16,1% en 18,6% van de panelleden denkt er neutraal over. Vergelijken we deze resultaten met figuren 106, 107, 108 en 109, de resultaten voor de niet-moedertaalsprekers van het Nederlands, dan valt op dat er minder niet-moedertaalsprekers zijn die het eens of helemaal eens zijn met de stelling dat het Nederlands een mooie taal is. Voor Nederland en Friesland zijn de verschillen tussen moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers het grootst: 59,2% van de niet-moedertaalsprekers in Nederland is het (helemaal) eens met die stelling (vs. 74,9% van de moedertaalsprekers), 10,9% is het er (helemaal) niet mee eens (vs. 6,5% van de moedertaalsprekers), en 29,9% is neutraal (vs. 18,6% van de moedertaalsprekers). In Friesland is 57,1% van de niet-moedertaalsprekers (en dus van de moedertaalsprekers van het Fries) het (helemaal) eens met die stelling (vs. 78% van de Friese moedertaalsprekers van het Nederlands), 7,1% is het (helemaal) niet met die stelling eens (vs. 4,4% van de moedertaalsprekers), en 35,7% is neutraal (vs. 17,6% van de moedertaalsprekers). In Vlaanderen zijn de verschillen tussen moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers in hun attitude ten aanzien van het Nederlands iets kleiner: 67,8% van de niet-moedertaalsprekers is het (helemaal) eens met de stelling dat het Nederlands een mooie taal is (vs. 78% van de moedertaalsprekers), 8% is het daar (helemaal) niet mee eens (vs. 5,9% van de niet-moedertaalsprekers), en 24,1% is neutraal (vs. 16,1% van de niet-moedertaalsprekers). In Brussel, ten slotte, vindt 71,5% van de niet-moedertaalsprekers het Nederlands een mooie taal (vs. 79,8% van de moedertaalsprekers). Hier is het verschil tussen moedertaalsprekers en anderstalige deelnemers dus het kleinst.⁶¹ Verder is 7,1% het (helemaal) niet eens met de stelling (vs. 3% van de moedertaalsprekers), en 21,4% is neutraal (vs. 17,2% van de moedertaalsprekers).

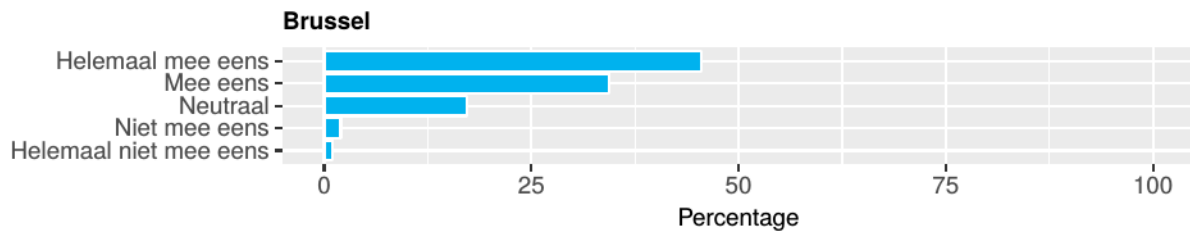
⁶¹ Vergelijk dit met de resultaten die in paragraaf 4.2.2 (b) werden besproken: daar bleek dat in Brussel ongeveer een even groot aandeel moedertaal- als niet-moedertaalsprekers de keuze maakte om naast Nederlands ook Frans te spreken (in beide gevallen iets meer dan 40%). Dit zou erop kunnen wijzen dat de verschillen tussen moedertaal- en niet-moedertaalsprekers in Brussel kleiner zijn dan in de andere regio’s, zowel wat hun taalkeuzes als hun taalattitudes betreft.

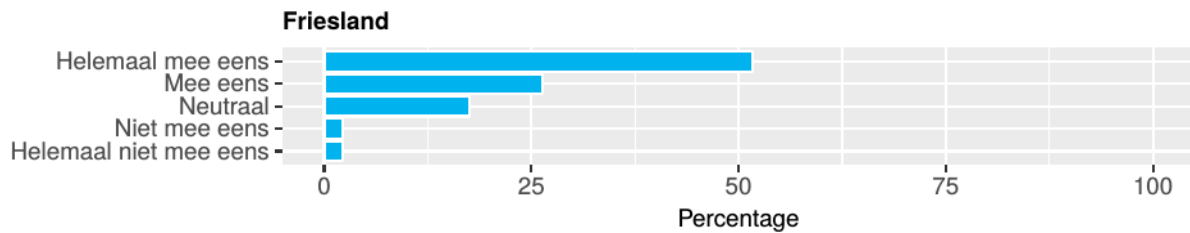
Figuur 102: Ik vind Nederlands een mooie taal. / Moedertaal is Nederlands.

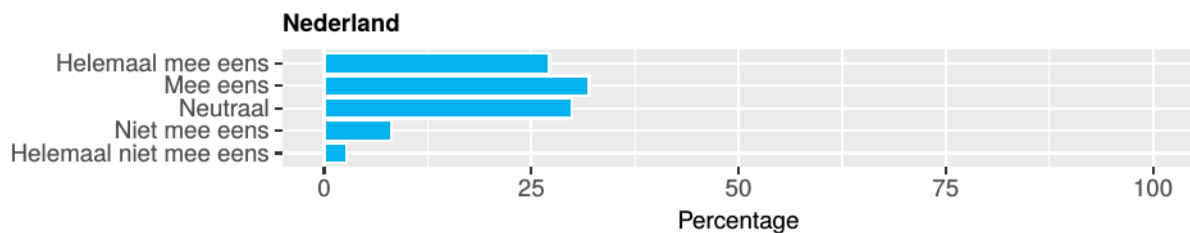
Figuur 103: Ik vind Nederlands een mooie taal. / Moedertaal is Nederlands.

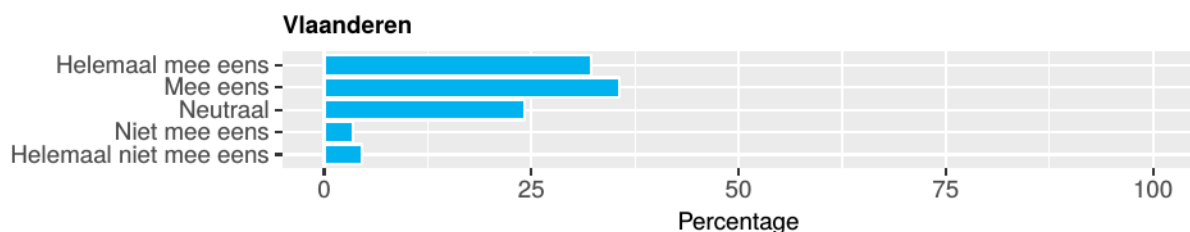
Figuur 104: Ik vind Nederlands een mooie taal. / Moedertaal is Nederlands.

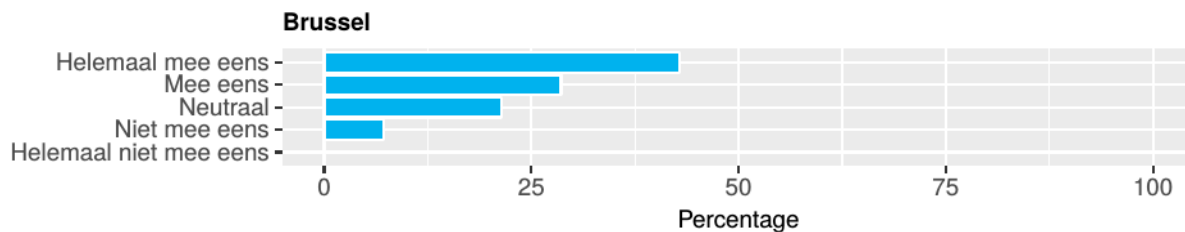
Figuur 105: Ik vind Nederlands een mooie taal. / Moedertaal is Nederlands.

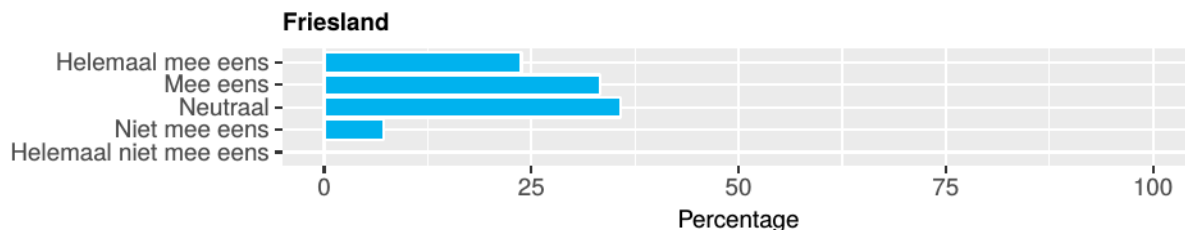
Figuur 106: Ik vind Nederlands een mooie taal. / Moedertaal is anders.

Figuur 107: Ik vind Nederlands een mooie taal. / Moedertaal is anders.

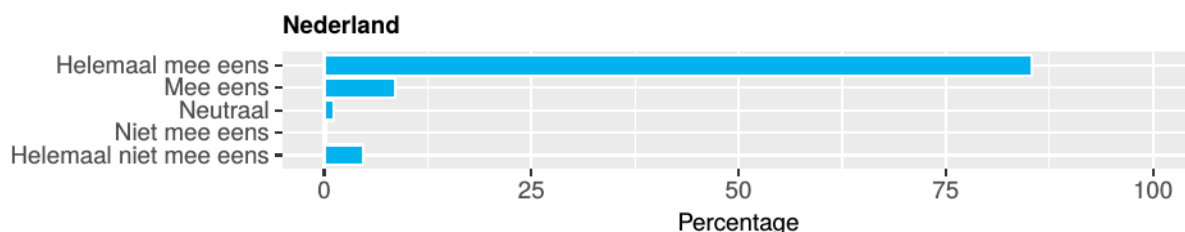

Figuur 108: Ik vind Nederlands een mooie taal. / Moedertaal is anders.

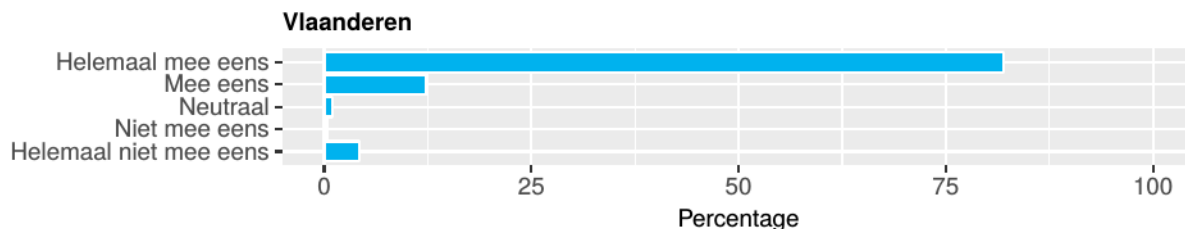

Figuur 109: Ik vind Nederlands een mooie taal. / Moedertaal is anders.

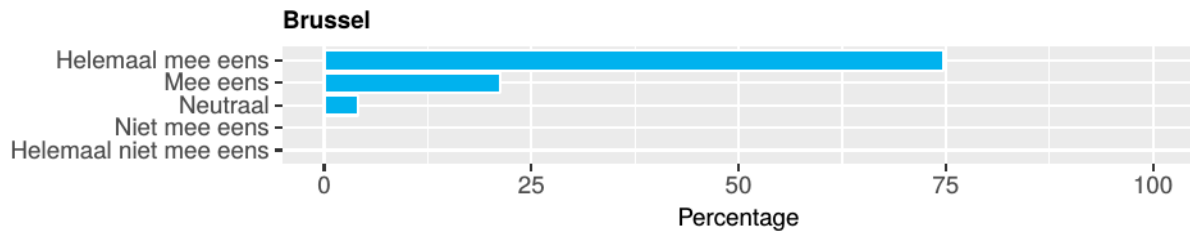
Met de stelling “Ik vind het belangrijk dat kinderen het Nederlands beheersen” zijn bijna alle moedertaalsprekende deelnemers het (helemaal) eens: in Nederland is dat 93,9%, in Vlaanderen 94,4%, in Brussel 95,9% en in Friesland 97,8% (zie figuren 110, 111, 112 en 113). Bijna niemand is het met deze stelling niet eens (4,9% in Nederland, 4,6% in Vlaanderen, 0% in Brussel en 2,2% in Friesland). Bij de niet-moedertaalsprekers van het Nederlands (zie figuren 114, 115, 116 en 117) is dat niet anders, ook daar is het merendeel het (helemaal) eens met de stelling dat kinderen het Nederlands moeten beheersen: voor Nederland is dat 93,8%, voor Vlaanderen 94,3%, voor Brussel 92,8% en voor Friesland 95,2%. In vergelijking met de andere regio's zijn er in Friesland, waar het om moedertaalsprekers van het Fries gaat, meer panelleden die de optie ‘mee eens’ aanduiden (35,7%) en minder die ‘helemaal mee eens’ aanduiden (59,5%). We zouden dus kunnen zeggen dat de sprekers van het Fries het doorgeven van het Nederlands aan de kinderen iets minder belangrijk vinden dan niet-moedertaalsprekers elders in het Nederlandse taalgebied.

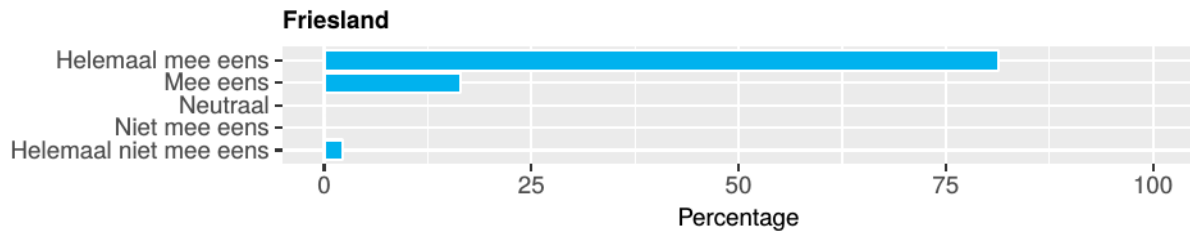
Figuur 110: Ik vind het belangrijk dat kinderen het Nederlands beheersen. / Moedertaal is Nederlands.

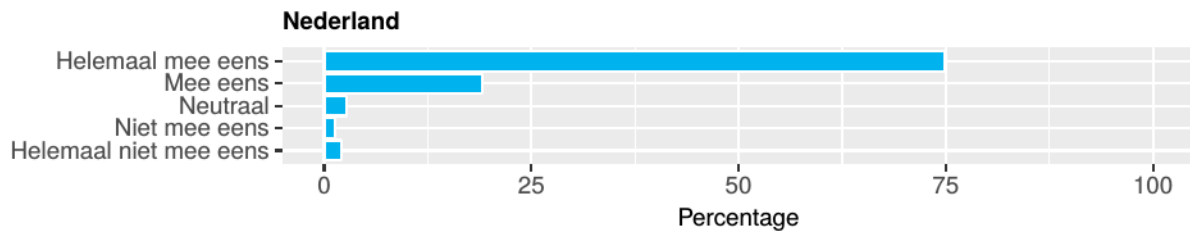
Figuur 111: Ik vind het belangrijk dat kinderen het Nederlands beheersen. / Moedertaal is Nederlands.

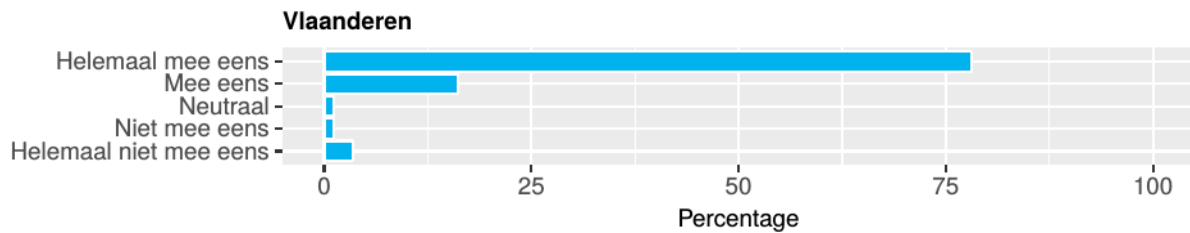
Figuur 112: Ik vind het belangrijk dat kinderen het Nederlands beheersen. / Moedertaal is Nederlands.

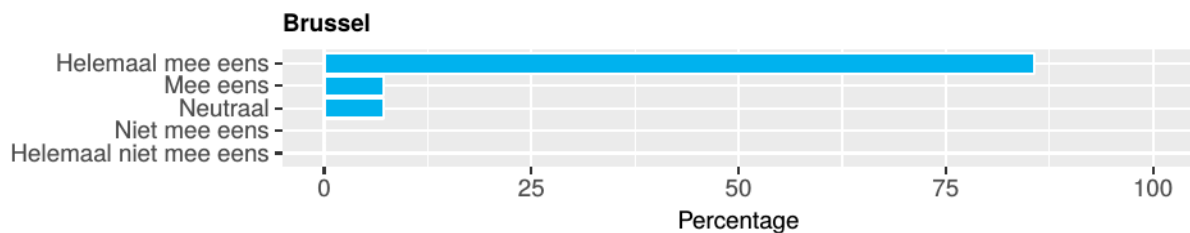
Figuur 113: Ik vind het belangrijk dat kinderen het Nederlands beheersen. / Moedertaal is Nederlands.

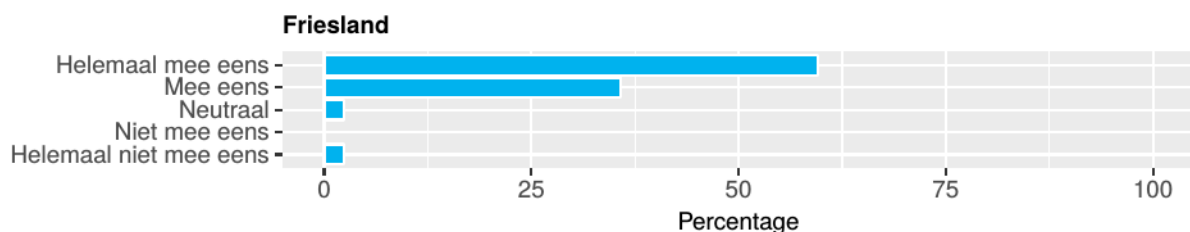
Figuur 114: Ik vind het belangrijk dat kinderen het Nederlands beheersen. / Moedertaal is anders.

Figuur 115: Ik vind het belangrijk dat kinderen het Nederlands beheersen. / Moedertaal is anders.

Figuur 116: Ik vind het belangrijk dat kinderen het Nederlands beheersen. / Moedertaal is anders.

Figuur 117: Ik vind het belangrijk dat kinderen het Nederlands beheersen. / Moedertaal is anders.

We kunnen besluiten dat in elke regio minstens driekwart van de deelnemers aan de enquête het Nederlands een mooie taal vinden. In Brussel zijn er geringe verschillen tussen moedertaalsprekers van het Nederlands en niet-moedertaalsprekers wat hun attitude ten aanzien van het Nederlands betreft. In Nederland, Vlaanderen en Friesland zijn de niet-moedertaalsprekers minder vaak positief en vaker neutraal over het Nederlands. Toch zijn ook niet-moedertaalsprekers opvallend positief over het Nederlands. In 2010 peilde de Nederlandse Taalunie bij Nederlandstaligen uit Nederland, Vlaanderen en Suriname naar hun emotionele band met het Nederlands. Daaruit bleek dat maar liefst 90% trots is om het Nederlands in het dagelijkse leven te gebruiken (cf. inleiding). **Verder blijkt dat meer dan 9 op de 10 moedertaalsprekers en niet-moedertaalsprekers het erg belangrijk vindt dat het Nederlands aan de volgende generatie wordt doorgegeven. Als het van de attitudes afhangt, is het Nederlands dus een zeer vitale taal met uitstekende overlevingskansen voor de toekomst.** In de inleiding wezen we er ook al op dat het Nederlands volgens UNESCO niet tot de ‘bedreigde’ talen hoort.

4.3. Taalkeuze op het werk

Een groot deel van hun leven brengen mensen door op hun werk. De taalkeuzes die mensen op hun werk maken, vormen dus een belangrijk deel van het taalgebruik in hun dagelijkse leven. We kunnen ons dan ook voorstellen dat als er in het bedrijfsleven bijvoorbeeld meer en meer Engels, Spaans of Chinees gebruikt wordt, dit op de langere termijn een impact kan hebben op de status van het Nederlands in het algemeen.

Om een betrouwbare schets te maken van de taalkeuzes op het werk, proberen we onder andere op de volgende vragen een antwoord te geven:

- In welke talen communiceren enquêtedeelnemers op hun werk, wanneer ze met collega’s en leidinggevendenden praten en e-mailen? (de ‘interne communicatie’)
- In welke talen presenteert hun bedrijf of organisatie zich naar de buitenwereld via slogans, reclame, websites en jaarverslagen? (de ‘externe communicatie’)
- In welke talen communiceert hun werkgever met ‘klanten’ – hier een ruim begrip dat in het onderwijs bijvoorbeeld ook ‘studenten’ kan betekenen?
- In welke talen werft hun werkgever kandidaat-werknemers?

Sommige van de observaties op basis van de online enquête werden ook vergeleken met een extra, handmatige gegevensverzameling door de onderzoekers, die volgende vragen wilden beantwoorden:

- Welke talen worden gebruikt in het jaarverslag en op de website van de vijftig grootste Nederlandse en Vlaamse bedrijven?
- Welke talen worden gebruikt in de vacatures van de drie grootste vacaturesites in Nederland en Vlaanderen?
- Welke talenkennis wordt van kandidaten verwacht in diezelfde vacatures?

Tot slot werd, opnieuw via het StaatNed-panel dat de enquête invulde, gepeild naar attitudes: hoe open staan panelleden voor mensen die géén Nederlands beheersen en toch een baan willen in Brussel, Vlaanderen, Nederland of Friesland?

4.3.1. In welke taal of talen communiceren StaatNed-panelleden op hun werk?

De interne communicatie op je werk, daaronder werd in deze enquête verstaan: praten (mondelijke communicatie) en e-mailen (schriftelijke communicatie), met je collega's enerzijds en je leidinggevende(n) anderzijds.

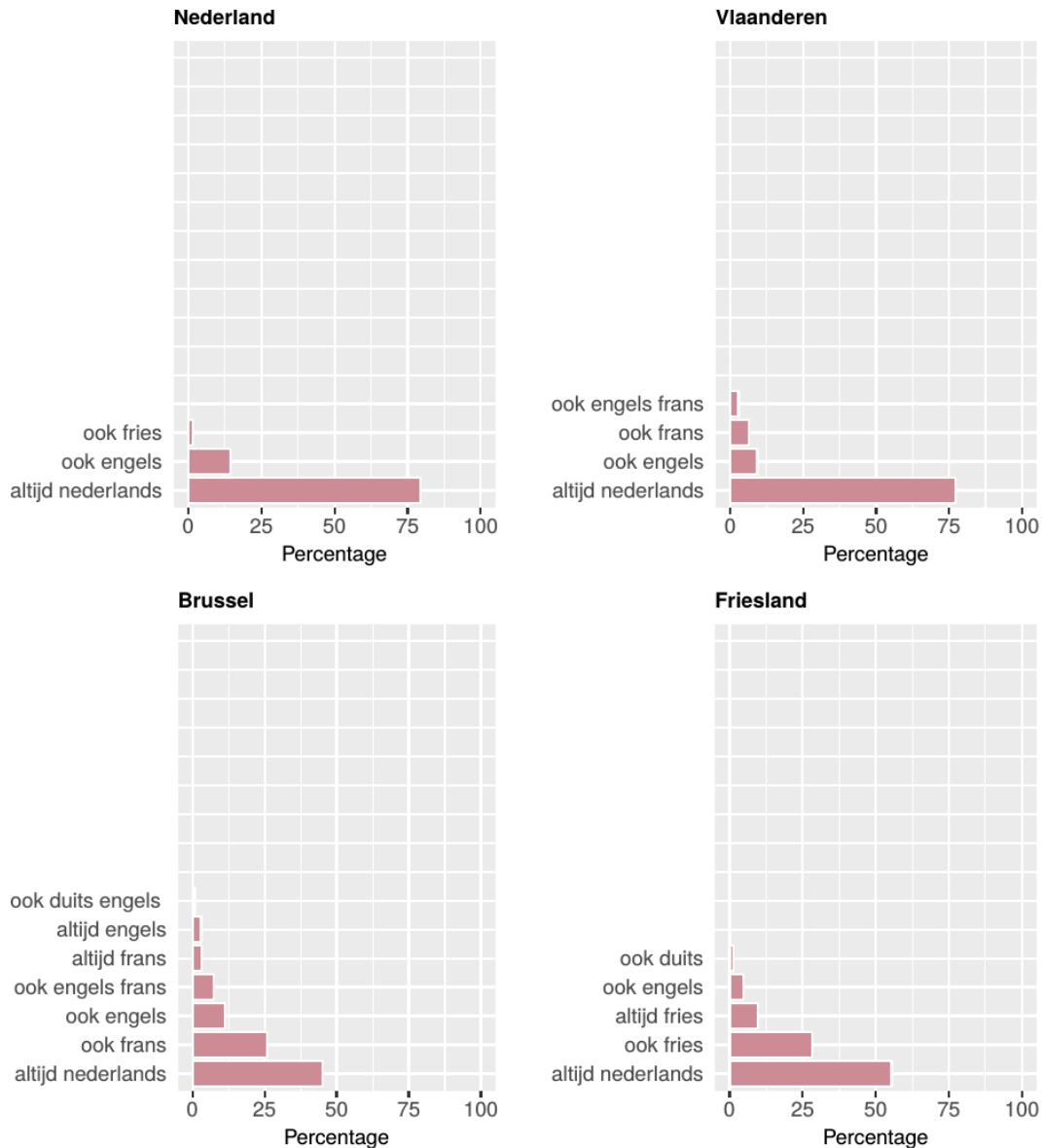
In Nederland en Vlaanderen verloopt die interne communicatie voor bijna 80% van de deelnemers uitsluitend in het Nederlands (zie figuur 118). Voor 14,4% van de Nederlanders komt er naast Nederlands ook Engels bij, in Vlaanderen is dat slechts voor 9,2% van de invullers het geval. Dat wordt verklaard omdat in Vlaanderen, naast Nederlands door 6,6% van de invullers ook Frans gebruikt wordt voor de interne communicatie – niet onlogisch omdat Vlaanderen deel uitmaakt van het officieel drietalige België, waar naar schatting bijna 60% van de Belgen het Nederlands, ongeveer 40% het Frans en minder dan 1% het Duits als moedertaal heeft.

In Brussel zegt slechts 45,2% van de deelnemers uitsluitend Nederlands te gebruiken; voor 26% is dat naast Nederlands ook Frans; voor 11,4% naast Nederlands ook Engels; voor 7,6% naast Nederlands ook Engels én Frans.

In Friesland geeft slechts 55,5% van de invullers aan altijd Nederlands te gebruiken; 28,5% zegt er naast Nederlands ook Fries te gebruiken op het werk en voor 9,6% is dat zelfs uitsluitend Fries; 4,8% ten slotte geeft aan naast het Nederlands ook Engels te gebruiken.

“Op het werk spreek ik vaak, maar minder dan 50%, Frans. Ik werk in Brussel voor de Federale overheid.”

“Om elkaar te helpen oefenen & ook een beetje om de politieke lading van taalkeuze te vermijden, spraken we af dat we in het team op vaste dagen NL of FR te spreken: ma-woe-vr voor NL en di-do voor FR (er zijn meer NL teamleden)”

Figuur 118: Hoe communiceert de deelnemer in het werk?

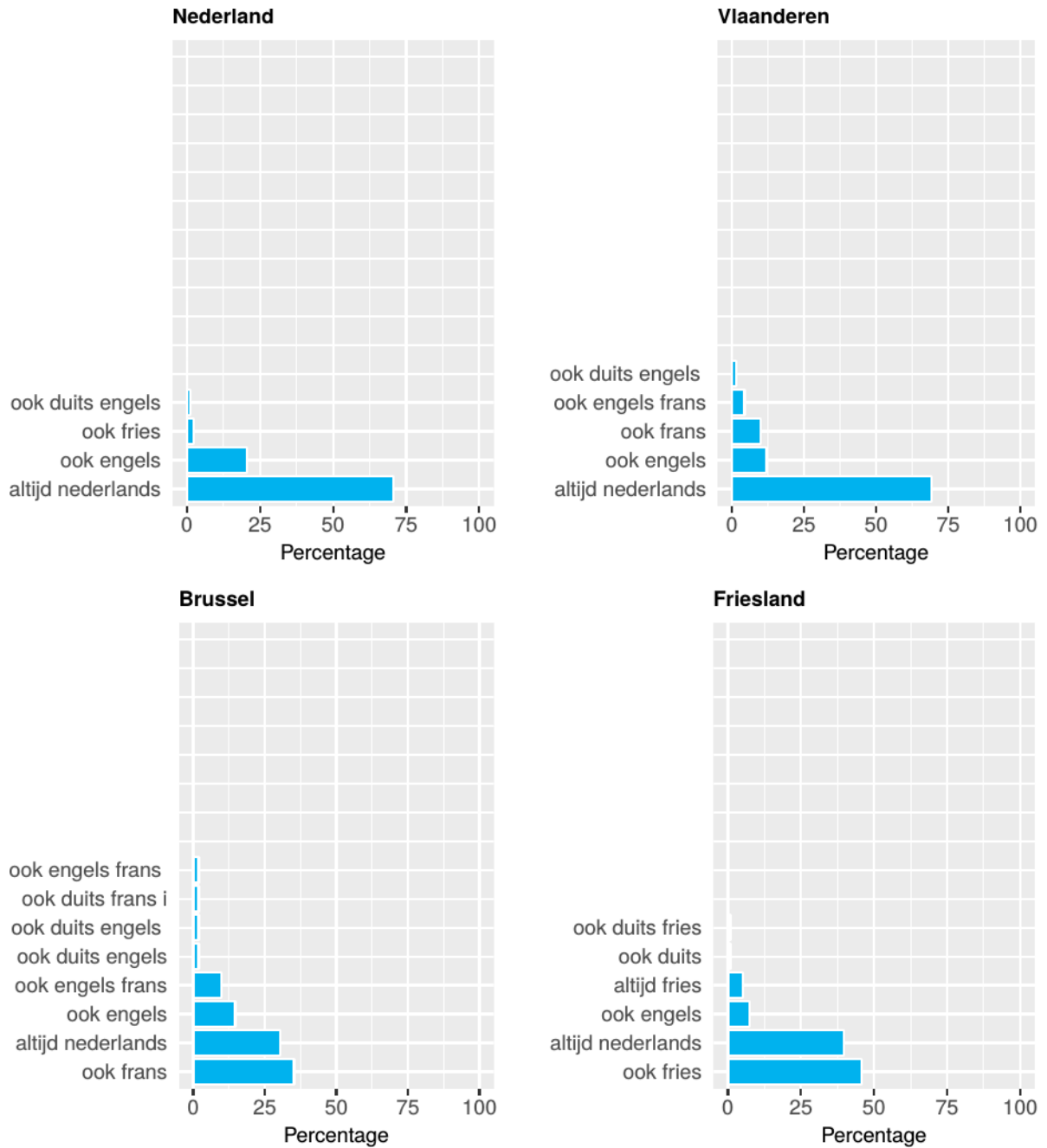
Maakt het voor je taalkeuze uit of je praat dan wel schrijft (e-mailt) met je collega's of leidinggevende? **In Nederland, Vlaanderen en Brussel verandert de taalkeuze niet als mensen overschakelen van medium** (zie verderop: Figuur 119, 120, 121 en 122). **In Friesland is er echter wel een verschil tussen gesproken en geschreven taal voor de communicatie met collega's** (zie figuur 119 versus 120): in de mondelinge communicatie met collega's zegt 45,8% van de deelnemers naast het Nederlands ook Fries te gebruiken; dat is meer dan het aantal deelnemers dat aangeeft uitsluitend Nederlands te spreken met collega's (namelijk 39,6%). In de geschreven communicatie met collega's echter, geeft 57,4% van de Friese werknemers aan altijd Nederlands te gebruiken en slechts 27,7% naast het Nederlands ook Fries. **Er wordt dus aanzienlijk meer Fries gebruikt in gesprekken met dan in e-mails tussen collega's.**

Met wie je praat of schrijft, je collega's dan wel je leidinggevende, maakt wel een verschil, en dat in elk van de vier regio's (zie verderop: Figuur 119, 120 versus 121 en 122): terwijl ongeveer 70% van de inwoners van Vlaanderen en Nederland altijd in het Nederlands zegt te spreken en te e-mailen met hun 'gelijke' collega's, stijgt het percentage 'uitsluitend Nederlands' bij mondelinge en schriftelijke communicatie tot 85% of meer in de communicatie met de leidinggevende (88,8% in Nederland, 85,2% in Vlaanderen).

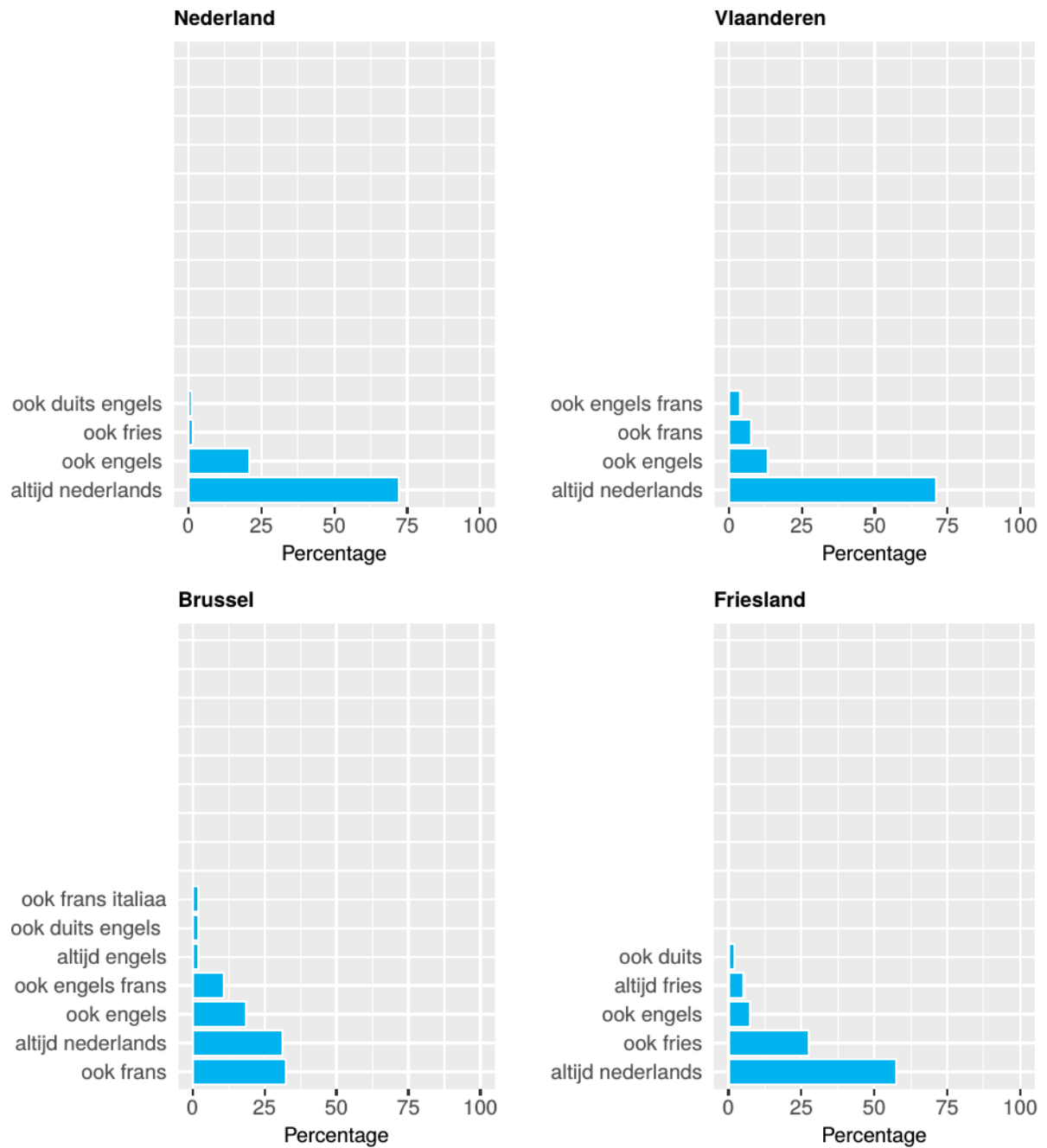
In Brussel zien we een gelijkaardig patroon. Ruim 30% van alle bevroegde Brusselaars geeft aan, naast Nederlands ook Frans te gebruiken (zowel in gesprek als e-mail) bij 'gelijke' collega's, iets minder van de bevroegde Brusselaars zegt uitsluitend Nederlands te gebruiken. Als ze praten of mailen met hun leidinggevende veranderen die percentages: ongeveer 60% praat en schrijft uitsluitend Nederlands met hun leidinggevende, ongeveer 17% gebruikt naast Nederlands ook Frans, tussen de 6 en 8% communiceert uitsluitend in het Frans – die laatste optie komt niet voor bij 'gelijke' collega's.

Heel vreemd is die bevinding natuurlijk niet: doorgaans hebben mensen meer collega's dan leidinggevendens; de kans dat er zich onder de gelijke collega's mensen met een andere talige achtergrond bevinden, is dus relatief groter dan de kans dat er zich onder de leidinggevendens anderstaligen bevinden.

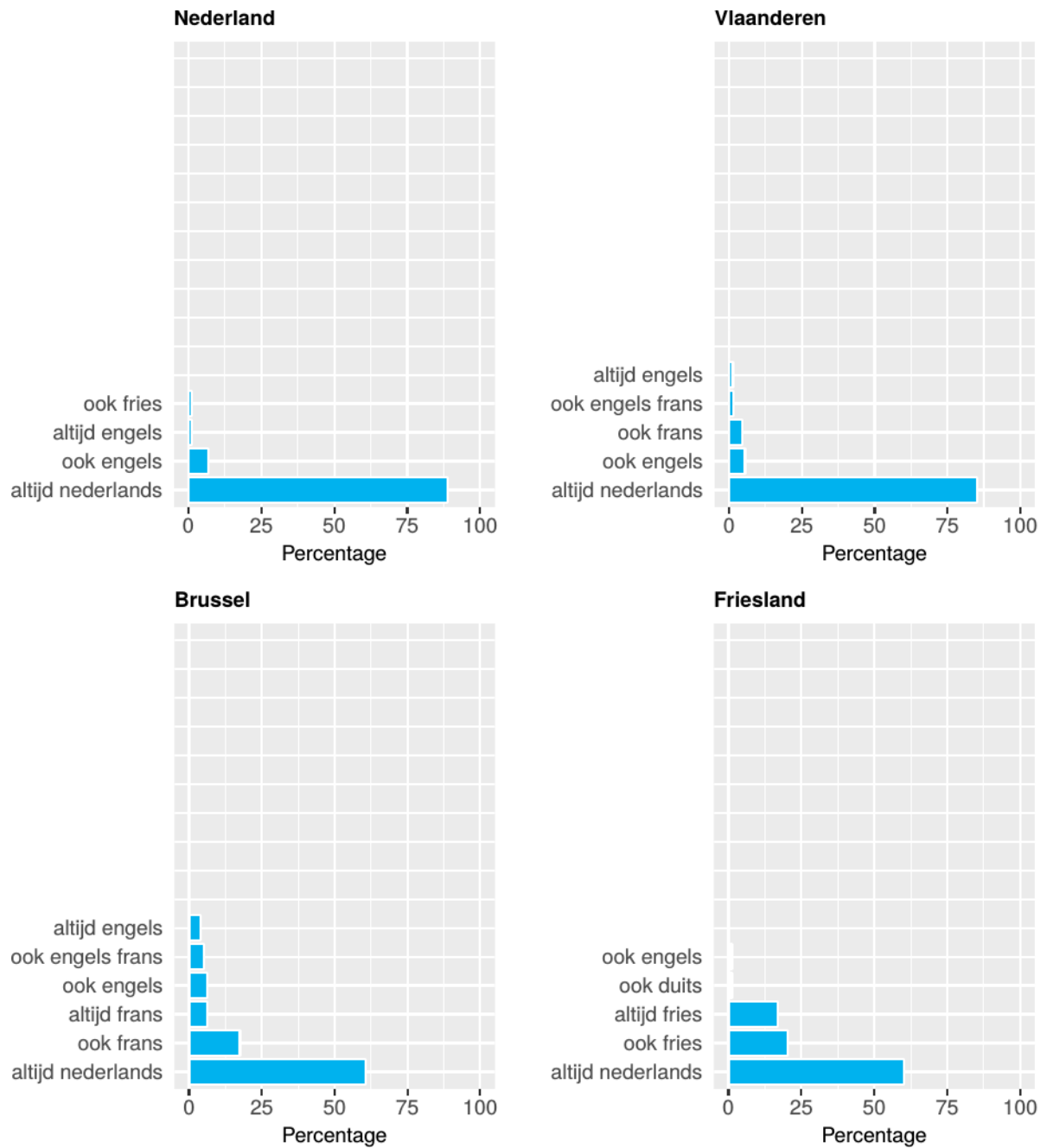
Ook in Friesland zegt een groter aantal deelnemers uitsluitend Nederlands te gebruiken in de mondelinge en schriftelijke communicatie met de leidinggevende (ruim 60%) dan in de omgang met collega's (namelijk 45,8% voor de mondelinge en 57,4% voor de schriftelijke communicatie). Logischerwijs is het percentage deelnemers dat naast het Nederlands ook Fries gebruikt in de mondelinge en schriftelijke communicatie met de baas lager dan het percentage deelnemers dat dit doet met collega's. Wel is opvallend dat toch 16,9% van de deelnemers uitsluitend Fries zegt te spreken met de baas en 12,2% uitsluitend in het Fries e-mailt. Ook hier kan de grotere taaldiversiteit onder collega's een verklaring bieden: meestal is er maar één leidinggevende, die of Fries is – in dat geval kan men ervoor kiezen uitsluitend in het Fries te communiceren – of niet, in welk geval men wellicht zal opteren voor uitsluitend Nederlands. Daarentegen heeft een werknemer in Friesland meestal een groot aantal 'gelijke' collega's, onder wie er zullen zijn met wie men Fries kan spreken en anderen met wie men Nederlands spreekt; vandaar dat de combinatie Nederlands + Fries hier vaker voorkomt.

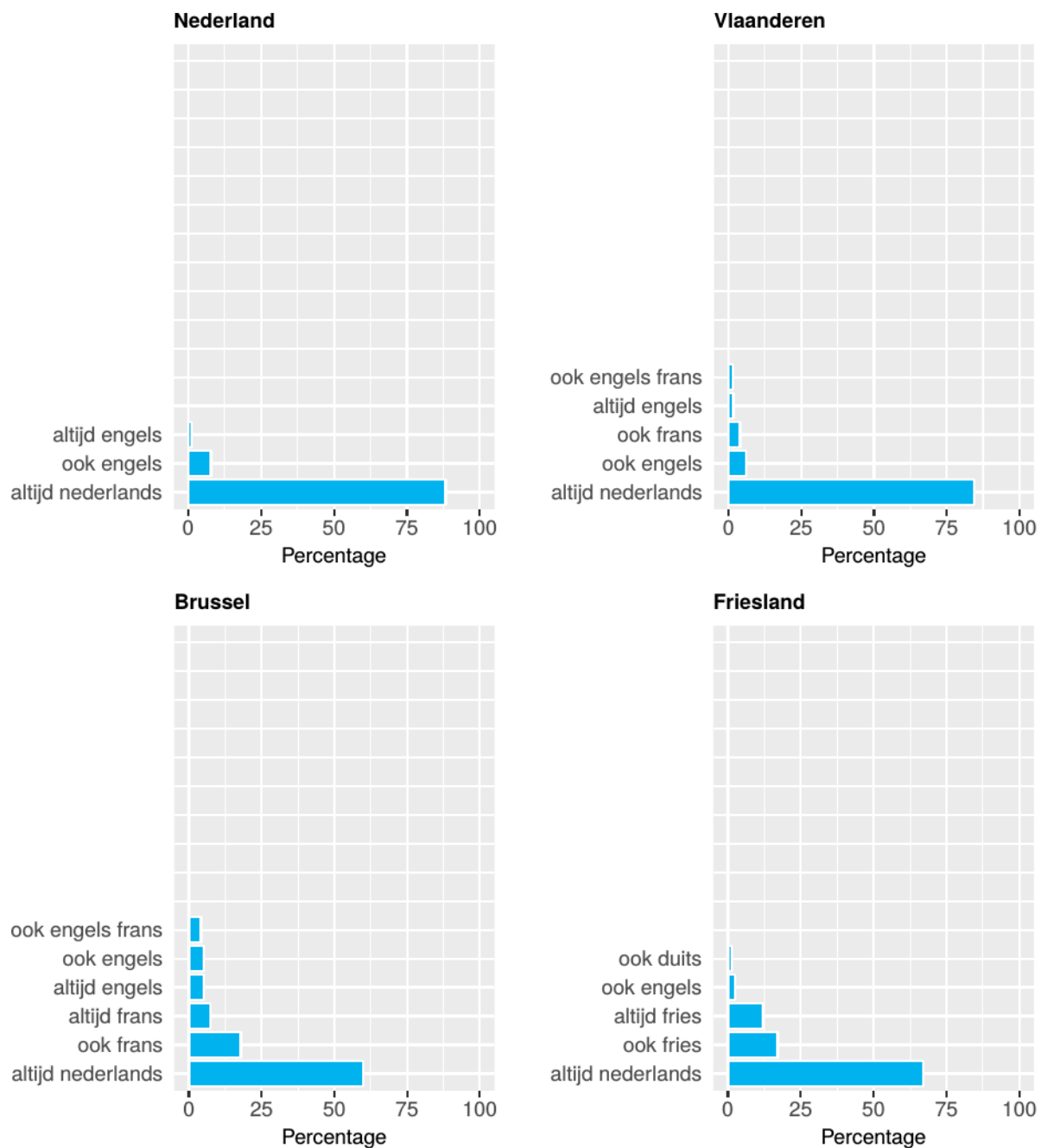
Figuur 119: Met collega's praat ik...

Figuur 120: Met collega's e-mail ik in het...

Figuur 121: Met mijn baas praat ik...

Figuur 122: Met mijn baas e-mail ik in het...

4.3.2. In welke taal of talen presenteren werkgevers zich naar de buitenwereld volgens het StaatNed-panel?

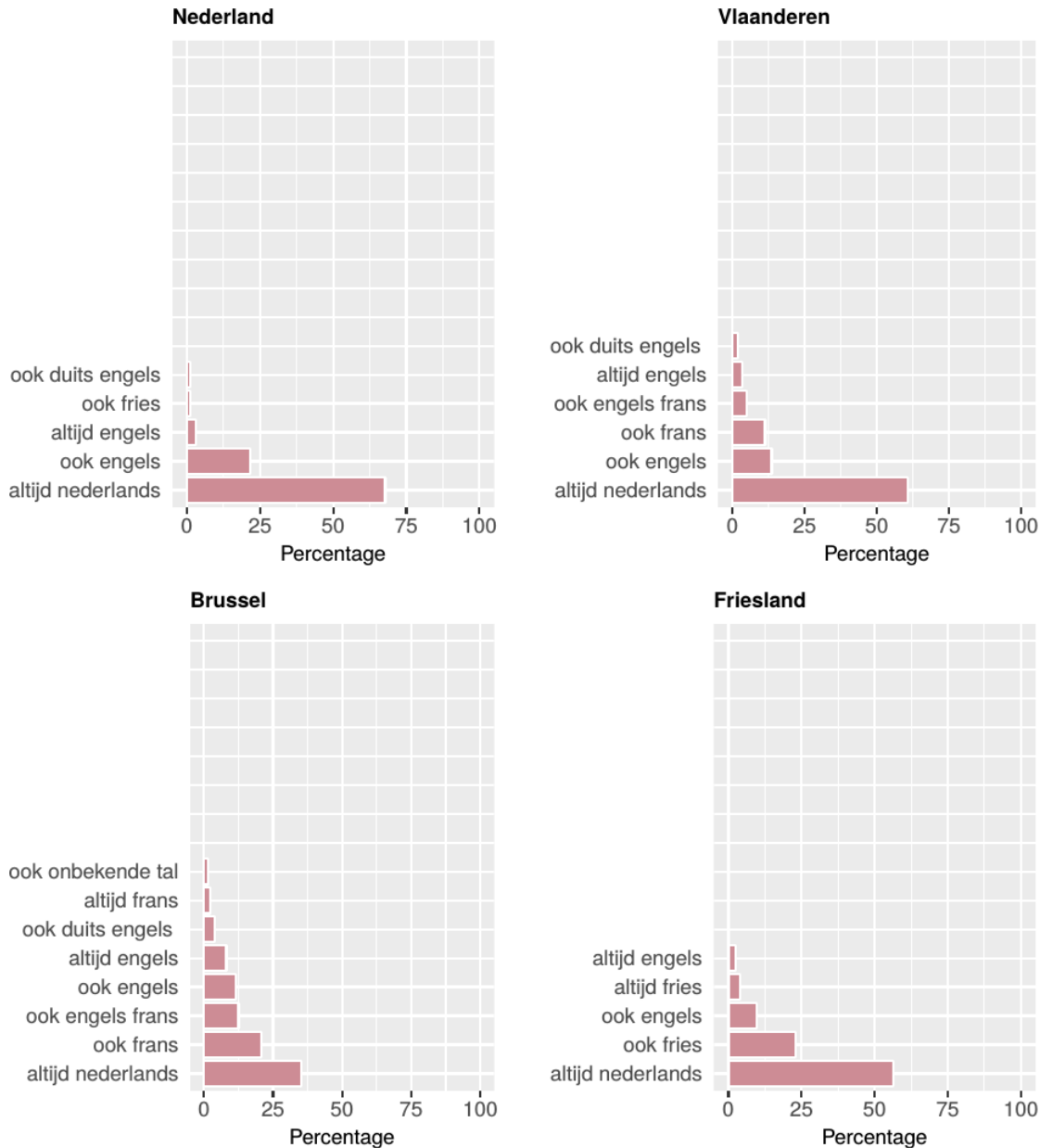
a. Algemeen

De externe communicatie van werkgevers met de buitenwereld, daaronder werd in deze enquête verstaan:

- In welke talen StaatNed-panelleden spreken én e-mailen met 'klanten'
- In welke talen werkgevers zich presenteren naar de buitenwereld, met name via:
 - het jaarverslag
 - de website

- reclame
- hun slogan
- vacatures

Als de cijfers van die verschillende elementen worden samengebracht in één grafiek – die dan de communicatie van werkgevers met de buitenwereld voorstelt – dan levert dat het volgende beeld op (figuur 123):

Figuur 123: In welke taal communiceren bedrijven?

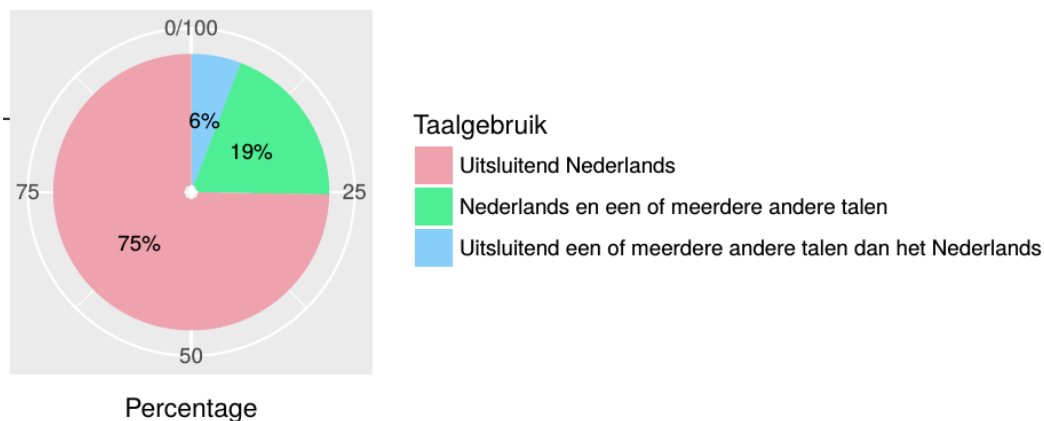
Het percentage werkgevers dat uitsluitend in het Nederlands communiceert met de buitenwereld vormt zowel in Nederland als in Vlaanderen de grote meerderheid, maar ligt in Vlaanderen iets lager dan in Nederland (Nederland: 67,8%, Vlaanderen: 60,7%). In 21,5% (voor Nederland) en 13,6% (voor Vlaanderen) van de gevallen wordt opgegeven dat er naast Nederlands, ook Engels gebruikt wordt voor externe communicatie. Bijkomend wordt in Vlaanderen naast Nederlands ook Frans gebruikt en wel door 11,3% van

de werkgevers. De trend dat Vlaamse werkgevers minder vaak alleen in het Nederlands communiceren dan Nederlandse, zet zich voort in de verschillende vormen van communicatie. Hier valt op dat, hoewel de afwijking niet heel ver van het gemiddelde ligt, toch niet iedere manier van communiceren dezelfde taalkeuze laat zien. Jaarverslagen (zie figuur 124, 125, 126 en 127) zijn vaker alleen in het Nederlands: 75% in Nederland, 68% in Vlaanderen. Websites (zie figuur 128, 129) daarentegen zijn juist minder vaak uitsluitend in het Nederlands: 58% in Nederland, 52% in Vlaanderen.

Opvallend: in Brussel is Nederlands aanzienlijk minder populair als uniek uithangbord: 35,4% van de invullers geeft aan dat de externe communicatie van hun werkgever uitsluitend in het Nederlands gebeurt (zie figuur 123). Volgens 20,7% van de deelnemers verloopt die communicatie naast Nederlands ook in het Frans, volgens 12,6% in het Nederlands, Frans en Engels, en volgens 11,4% in het Nederlands en Engels. In de officieel tweetalige, feitelijk meertalige, context van Brussel is dat natuurlijk te verwachten. Daar komt bij dat enkel leden van de Nederlandstalige gemeenschap in Brussel bevestigd zijn: het percentage werkgevers dat uitsluitend Nederlands gebruikt kan daardoor in de Brusselse context in werkelijkheid zelfs nog lager liggen. Net als in Nederland en Vlaanderen zijn jaarverslagen van bedrijven volgens de panelleden vaker uitsluitend in het Nederlands (49%, zie figuur 126) dan websites (25%, zie figuur 130).

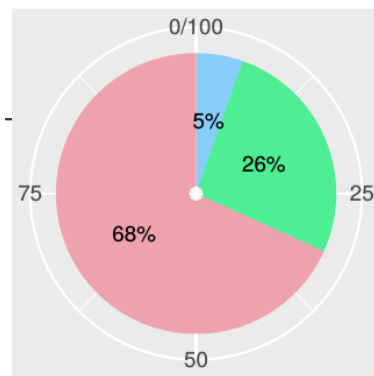
Ook in Friesland wordt in vergelijking met Vlaanderen en de rest van Nederland minder vaak uitsluitend Nederlands gebruikt in de externe communicatie (namelijk door 56,4% van de deelnemers). 23,1% van de deelnemers geeft aan dat hun werkgever naast het Nederlands ook het Fries gebruikt in de externe communicatie, bij 9,7% is dat naast Nederlands ook Engels, en bij 4% is dat zelfs uitsluitend Fries. In tegenstelling tot de andere regio's vertoont Friesland nauwelijks verschil in taalgebruik tussen jaarverslagen en websites (vergelijk figuren 127 en 131: 60% van de Friese werknemers geeft aan dat het jaarverslag van hun werkgever uitsluitend in het Nederlands wordt gepubliceerd, en 59% van hen geeft aan dat dit ook het geval is voor de website van hun bedrijf).

Nederland

Figuur 124: Het jaarverslag van mijn bedrijf of organisatie is in het...

Vlaanderen

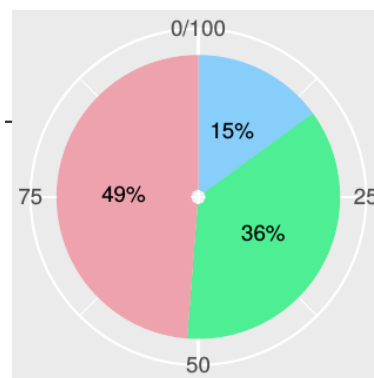
Percentage

Taalgebruik

- Uitsluitend Nederlands
- Nederlands en een of meerdere andere talen
- Uitsluitend een of meerdere andere talen dan het Nederlands

Figuur 125: Het jaarverslag van mijn bedrijf of organisatie is in het...

Brussel

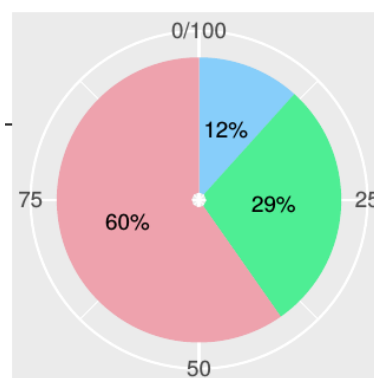
Percentage

Taalgebruik

- Uitsluitend Nederlands
- Nederlands en een of meerdere andere talen
- Uitsluitend een of meerdere andere talen dan het Nederlands

Figuur 126: Het jaarverslag van mijn bedrijf of organisatie is in het...

Friesland

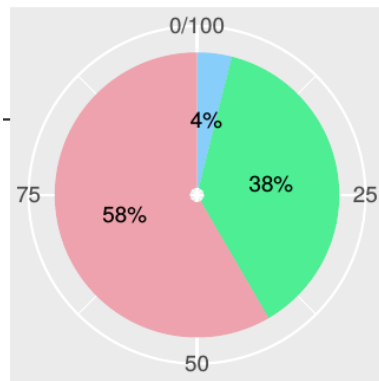
Percentage

Taalgebruik

- Uitsluitend Nederlands
- Nederlands en een of meerdere andere talen
- Uitsluitend een of meerdere andere talen dan het Nederlands

Figuur 127: Het jaarverslag van mijn bedrijf of organisatie is in het...

Nederland

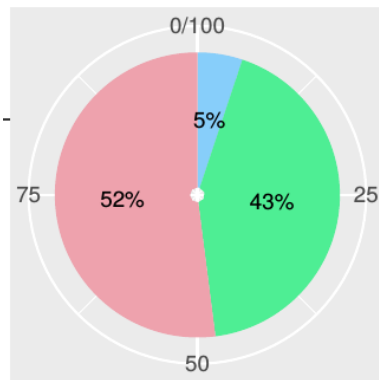
Taalgebruik

- Uitsluitend Nederlands
- Nederlands en een of meerdere andere talen
- Uitsluitend een of meerdere andere talen dan het Nederlands

Percentage

Figuur 128: De website van mijn bedrijf of organisatie is in het...

Vlaanderen

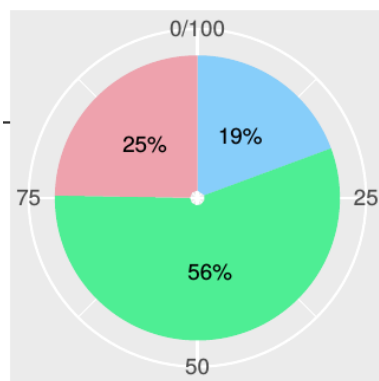
Taalgebruik

- Uitsluitend Nederlands
- Nederlands en een of meerdere andere talen
- Uitsluitend een of meerdere andere talen dan het Nederlands

Percentage

Figuur 129: De website van mijn bedrijf of organisatie is in het...

Brussel

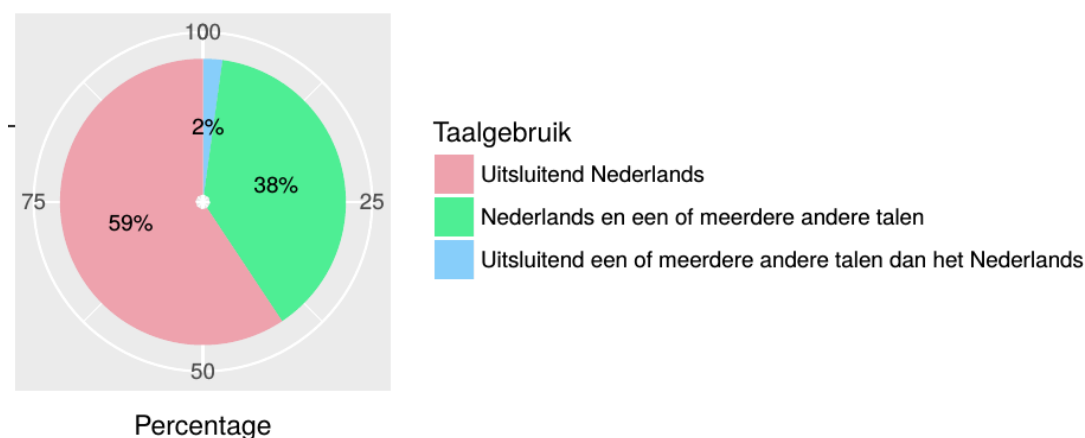
Taalgebruik

- Uitsluitend Nederlands
- Nederlands en een of meerdere andere talen
- Uitsluitend een of meerdere andere talen dan het Nederlands

Percentage

Figuur 130: De website van mijn bedrijf of organisatie is in het...

Friesland

Figuur 131: De website van mijn bedrijf of organisatie is in het...

b. Uitgelicht: Taalkeuze in jaarverslagen en op websites van bedrijven in Nederland en Vlaanderen

Naast de antwoorden in de online enquête over de taalkeuzes van deelnemers op hun werk, verzamelden de onderzoekers ook materiaal uit andere bronnen. Zo werd onder andere een overzicht gemaakt van de taalkeuzes in jaarverslag en website van de 50 grootste Nederlandse en Vlaamse bedrijven. Om tot een lijst van bedrijven te komen, baseerden we ons voor Nederland op de meest recente vrij beschikbare lijst: die van Elsevier voor 2013. Voor Vlaanderen werd gekozen voor de Trends-top 2015, op basis van omzet.⁶² In deze paragraaf geven we een antwoord op de volgende vragen:

- Wat zijn de waarnemingen van de StaatNed-panelleden over de taalkeuze in jaarverslag en website van hun werkgever?
- Hoe zit het met de taalkeuze in jaarverslag en website van de 50 grootste bedrijven in Nederland en Vlaanderen, en stemmen de resultaten op basis van de 50 grootste bedrijven overeen met de waarnemingen van StaatNed-panelleden?
- Worden jaarverslagen en websites, volgens de rapportering van de deelnemers aan de online enquête, binnen bepaalde sectoren vaker in andere talen gepubliceerd?

Wat zijn de waarnemingen van de StaatNed-panelleden over de taalkeuze in jaarverslag en website van hun werkgever?

In de vorige paragraaf bespraken we al kort de taalkeuzes in jaarverslagen en op websites zoals die door de StaatNed-panelleden waargenomen worden bij hun werkgever (zie figuren 124-131). Daaruit bleek dat in Nederland en Vlaanderen jaarverslagen vaker uitsluitend in het Nederlands worden opgesteld dan websites. In tabel 2 vatten we de waarnemingen van de Nederlandse en Vlaamse panelleden met betrekking tot de taalkeuzes in het jaarverslag en de website van hun werkgever nog eens samen:⁶³

⁶² <http://trendstop.knack.be/nl/figure/r999/omzet.aspx>

⁶³ Omdat we deze gegevens hieronder willen vergelijken met de gegevens van de 50 grootste Nederlandse en Vlaamse bedrijven, en omdat Brusselse en Friese bedrijven niet apart werden opgenomen, worden alleen de antwoorden van de Nederlandse (= inclusief Friesland) en Vlaamse (= exclusief Brussel) panelleden hier gerepresenteerd.

	Talen van websites volgens StaatNed-panel			Talen van jaarverslagen volgens StaatNed-panel		
	Nederlands alleen	Alleen een andere taal	Nederlands en een andere taal (inclusief Engels)	Nederlands alleen	Alleen een andere taal	Nederlands en een andere taal (inclusief Engels)
Nederland	60,8%	4,3% (waarvan 2,8% alleen Engels)	34,1%	74,1%	5,8% (waarvan 4,2% alleen Engels)	20,5%
Vlaanderen	54,7%	4,7% (waarvan 3,7% alleen Engels)	39%	67,7%	5,2% (waarvan 3,7% alleen Engels)	26,4%

Tabel 2: Waarnemingen van het StaatNed-panel over de taalkeuze op website en in jaarverslag van hun werkgever

Uit de tabel blijkt duidelijk dat, volgens de panelleden, jaarverslagen vaker uitsluitend in het Nederlands worden gepubliceerd dan websites. Volgens 74,1% van de Nederlandse en 67,7% van de Vlaamse respondenten wordt het jaarverslag van hun werkgever enkel in het Nederlands geschreven, terwijl de website van hun werkgever volgens 60,8% van de Nederlandse en 54,7% van de Vlaamse deelnemers uitsluitend Nederlandstalig is. Jaarverslagen zijn dan weer iets vaker uitsluitend in een andere taal dan het Nederlands in vergelijking met websites (vgl. respectievelijk 5,8% vs. 4,3% voor Nederland en 5,2% vs. 4,7% voor Vlaanderen). Websites worden op hun beurt weer vaker in het Nederlands én een andere taal aangeboden dan jaarverslagen (vgl. respectievelijk 34,1% vs. 20,5% voor Nederland en 39% vs. 26,4% voor Vlaanderen).

Hoe zit het met de taalkeuze in jaarverslag en website van de 50 grootste bedrijven in Nederland en Vlaanderen, en stemmen de resultaten op basis van de 50 grootste bedrijven overeen met de waarnemingen van StaatNed-panelleden?

Tabel 3 geeft een beeld van de taalkeuzes die de 50 grootste bedrijven van Nederland en Vlaanderen maken op hun websites en in hun jaarverslagen⁶⁴:

	Talen van websites van 50 grootste bedrijven			Talen van jaarverslagen van 50 grootste bedrijven		
	Nederlands alleen	Alleen een andere taal	Nederlands en een andere taal (inclusief Engels)	Nederlands alleen	Alleen een andere taal	Nederlands en een andere taal (inclusief Engels)
Nederland	6%	24% (waarvan 22% alleen Engels)	64%	12%	42% (waarvan 42% alleen Engels)	36%
Vlaanderen	2%	18% (waarvan 10% alleen Engels)	78%	4%	46% (waarvan 38% alleen Engels)	30%

Tabel 3: De taalkeuze op websites en in jaarverslagen van de 50 grootste bedrijven van Nederland en Vlaanderen

⁶⁴ Merk op dat de som van de percentages in deze tabel niet altijd 100% is. Dit is te wijten aan een beperkt aantal ontbrekende gegevens en twijfelgevallen.

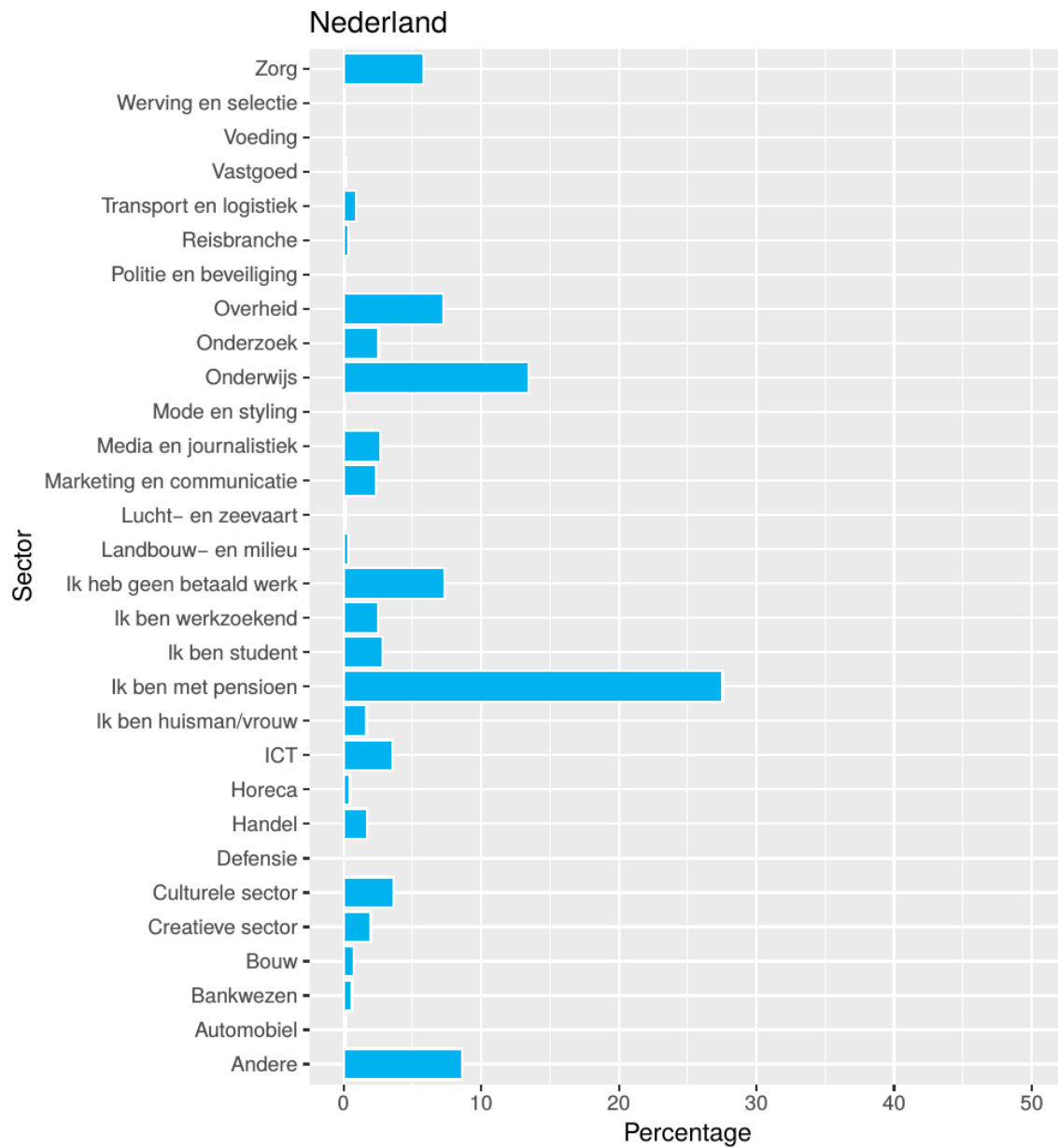
Tabel 3 laat duidelijk zien dat er van de Nederlandse en Vlaamse grootste bedrijven maar weinig zijn die enkel het Nederlands gebruiken voor website en jaarverslag: in Nederland biedt 6% van die bedrijven enkel een Nederlandstalige website aan, in Vlaanderen geldt dat voor 2% van de grootste bedrijven; 12% van de Nederlandse bedrijven publiceert enkel een Nederlandstalig jaarverslag, in Vlaanderen is dat 4% van de bedrijven.

Verder zien we dat de 50 grootste bedrijven, zowel in Nederland als in Vlaanderen, er vaker voor kiezen om hun jaarverslag uitsluitend in een andere taal aan te bieden dan hun website: dat is respectievelijk 42% vs. 24% voor Nederland, en 46% vs. 18% voor Vlaanderen.

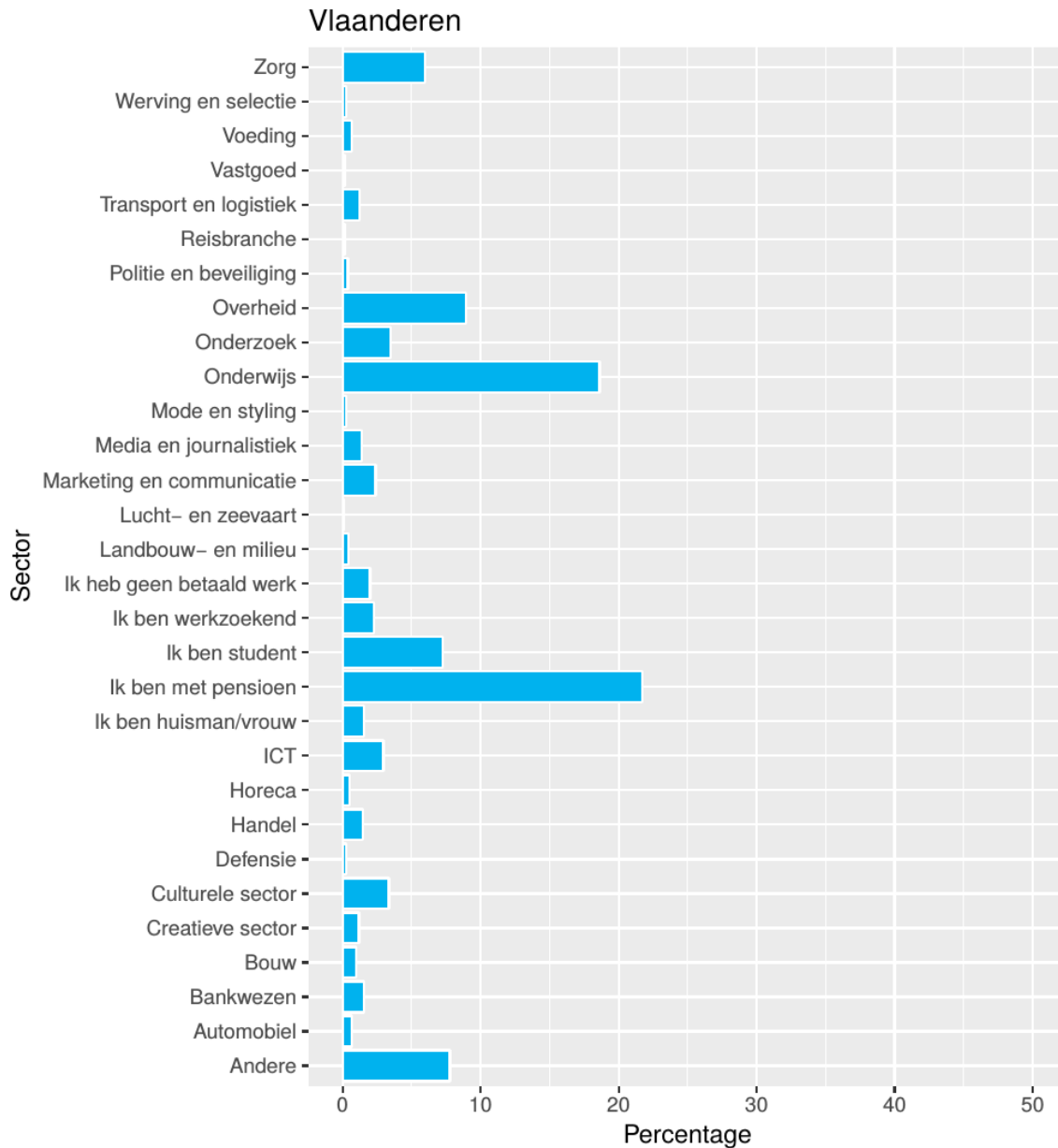
De websites van de 50 grootste bedrijven worden dan weer vaker in het Nederlands en (een) andere taal/talen aangeboden dan de jaarverslagen: dat is respectievelijk 64% vs. 36% voor Nederland, en 78% vs. 30% voor Vlaanderen.

Als we de gegevens van de 50 grootste bedrijven (tabel 3) nu vergelijken met de waarnemingen van de panelleden (tabel 2), dan kunnen we de volgende zaken opmerken. **Ten eerste is het aantal grote bedrijven dat hun website en jaarverslag uitsluitend in het Nederlands aanbiedt volgens de externe gegevens veel kleiner dan wat de panelleden waarnemen bij hun werkgever.** In Nederland zegt 60,8% van de deelnemers dat hun werkgever enkel een Nederlandstalige website aanbiedt, terwijl dat maar geldt voor 6% van de 50 grootste Nederlandse bedrijven, en 74,1% van de panelleden zegt dat dit het geval is voor het jaarverslag van hun werkgever, terwijl maar 12% van de 50 grootste bedrijven in Nederland enkel een Nederlandstalig jaarverslag schrijft. In Vlaanderen zegt 54,7% van de deelnemers dat hun werkgever enkel een Nederlandstalige website aanbiedt, terwijl dat slechts geldt voor 2% van de 50 grootste Vlaamse bedrijven, en 67,7% van de panelleden zegt dat hun werkgever enkel een Nederlandstalig jaarverslag schrijft, terwijl dat maar voor 4% van de 50 grootste bedrijven in Vlaanderen geldt.

Een verklaring voor deze verschillen kan liggen in het feit dat de onderzoekers gegevens verzameld hebben van de 50 grootste bedrijven, bedrijven die dus over het algemeen erg internationaal gericht zijn. De Nederlandse en Vlaamse panelleden werken echter in heel uiteenlopende sectoren, voor werkgevers die wellicht niet allemaal even internationaal gericht zijn (zie figuur 132 en 133). Naarmate de respondenten in een minder internationale omgeving werken en in kleinschaliger bedrijven (vergeleken met de 50 grootste bedrijven van Nederland en Vlaanderen), zullen website en jaarverslag van hun werkgever eerder uitsluitend in het Nederlands verschijnen.

Figuur 132: Nederland - In welke sector werkt u?

Figuur 133: Vlaanderen - In welke sector werkt u?

Ten tweede zien we dat 22% van de Nederlandse en 10% van de Vlaamse bedrijven uit de top 50 uitsluitend een Engelstalige website aanbieden, terwijl volgens 2,8% van de Nederlandse en 3,7% van de Vlaamse deelnemers de website van hun werkgever enkel in het Engels wordt aangeboden. Voor jaarverslagen is er een soortgelijk verschil: 42% van de Nederlandse en 38% van de Vlaamse bedrijven schrijft enkel een Engelstalig jaarverslag, terwijl slechts 4,2% van de Nederlandse en 3,7% van de Vlaamse deelnemers aangeeft dat het jaarverslag van hun werkgever enkel in het Engels wordt geschreven. **Voor zowel website als jaarverslag is het aandeel van het Engels dus aanzienlijk kleiner volgens de waarnemingen van de panelleden dan volgens de gegevens van de 50 grootste bedrijven. Ook hier ligt de verklaring waarschijnlijk in het feit dat niet alle respondenten in een sterk geïnternationaliseerd bedrijf werkzaam zijn.**

Ten derde: de mate waarin werkgevers, volgens de panelleden, hun jaarverslag in meerdere talen (inclusief het Nederlands) aanbieden, wijkt minder af van de bevindingen op basis van de 50 grootste bedrijven. Volgens 20,5% van de Nederlandse en 26,4% van de Vlaamse panelleden, wordt het jaarverslag van hun werkgever in het Nederlands en (een) andere taal/talen aangeboden; bij de 50 grootste bedrijven is dat respectievelijk het geval voor 36% en 30% van de gevallen. Websites worden volgens de deelnemers dan weer relatief minder vaak in meerdere talen aangeboden dan het geval is bij de 50 grootste bedrijven (vergelijk: 34,1% van de deelnemers vs. 64% van de bedrijven in Nederland, en 39% van de deelnemers vs. 78% van de bedrijven in Vlaanderen⁶⁵).

Hierboven hebben we erop gewezen dat volgens de panelleden jaarverslagen van hun werkgever vaker uitsluitend in het Nederlands worden aangeboden dan websites. De extern verzamelde gegevens laten zien dat van de 50 grootste bedrijven er inderdaad meer zijn met uitsluitend een Nederlandstalig jaarverslag (namelijk 12% voor Nederland en 4% voor Vlaanderen) dan met uitsluitend een Nederlandstalige website (namelijk 6% voor Nederland en 2% voor Vlaanderen). **Wat dit betreft stemmen de waarnemingen van de StaatNed-panelleden dus overeen met de bevindingen op basis van de top 50 grootste bedrijven.**

Tot slot: tabel 3 laat zien dat lang niet alle Nederlandse en Vlaamse bedrijven het Nederlands gebruiken voor externe communicatie. Voor Vlaanderen is dit enigszins opvallend, want het Nederlands staat in de Belgische grondwet ingeschreven als verplichte taal (bijvoorbeeld in de rechtspraak, maar ook in het bedrijfsleven) in het Nederlandse taalgebied. Werkgevers/bedrijven (ook multinationals, als die gevestigd zijn op grondgebied dat onder de Vlaamse taalwetgeving valt⁶⁶) moeten (ook) in het Nederlands met werknemers communiceren en officiële documenten zoals de statuten moeten ook in het Nederlands worden opgesteld. De (communicatie)relatie met klanten echter beschouwt de overheid dan weer als privé. Daarvoor mag dus een andere taal dan het Nederlands gebruikt worden. Vandaar dat bedrijven jaarverslagen en websites, vormen van externe communicatie, in principe niet verplicht in het Nederlands moeten aanbieden.⁶⁷

Hangt de taalkeuze in jaarverslag en website af van de bedrijfssector?

Een aantal sectoren profileren zich als uitgesproken Nederlandstalig via de externe communicatie, andere zijn weer uitgesproken Engelstalig:

- de websites en jaarverslagen van werkgevers in het domein van de **zorg** zijn volgens de Nederlandse, Vlaamse en Friese respondenten **hoofdzakelijk Nederlandstalig** (respectievelijk 86,4%, 90% en 100% voor website, en 90,6%, 96,6% en 100% voor jaarverslag); zelfs in Brussel geeft 66,7% van de deelnemers aan dat de website en het jaarverslag van hun werkgever (in de zorgsector) uitsluitend Nederlandstalig zijn. Dit geeft aan dat zorgbedrijven hun best doen om zo toegankelijk mogelijk te blijven voor de Nederlandstalige bevolking.
- vooral in Nederland is ook de bouw een sector die zich bijna uitsluitend in het Nederlands profileert (website: 84,2%, jaarverslag: 100%).

⁶⁵ Dat er in Vlaanderen meer bedrijven zijn die de website ook in een andere taal dan het Nederlands aanbieden dan in Nederland, heeft hoogstwaarschijnlijk ook te maken met de drietaligheid van België (Nederlands, Frans, Duits): van de 40 Vlaamse bedrijven met een website in een andere taal dan het Engels en het Nederlands, heeft 66% een website in het Frans en 14% een Duitstalige website.

⁶⁶ Zie <http://www.taalwetwijzer.be/bedrijfsleven.html>: “Welke regels een bedrijf moet volgen, wordt bepaald door de exploitatiezetel: het kantoor of de winkel waar de werknemer effectief werkt, en dus niet de hoofdzetel van het bedrijf.”

⁶⁷ Zie: <http://www.vlaanderen.be/nl/vlaamse-overheid/organisatie-van-de-vlaamse-overheid/de-taalwetgeving-vlaanderen> en http://www.taalwetwijzer.be/bedrijfsleven/veel_gestelde_vragen.html

- **uitgesproken Engelstalig** is dan weer de **ICT-sector, de onderzoeksector en de lucht- en zeevaart, met als uitschieter het onderzoek**: 48,3% van de Nederlandse, 53,6% van de Vlaamse, en 66,7% van de Brusselse respondenten die werkzaam zijn in de onderzoeksector geven aan dat het jaarverslag van hun werkgever ook in het Engels wordt gepubliceerd; en 76% van de Nederlandse, 73,5% van de Vlaamse, en 100% van de Brusselse deelnemers geeft aan dat hun werkgever ook een Engelstalige website heeft. De onderzoeksector in Friesland profileert zich dan weer als uitgesproken Fries met 50% van de panelleden werkzaam als onderzoeker die zeggen dat het jaarverslag van hun werkgever ook in het Fries wordt gepubliceerd en 50% die zeggen dat dit altijd in het Fries wordt opgesteld; en 80% van de Friese respondenten (werkzaam in het onderzoek) die aangeven dat de website ook in het Fries online wordt gebracht.

c. *Uitgelicht: taalkeuze in vacatures*

Het StaatNed-onderzoek geeft ook een (cijfermatig onderbouwd) beeld van de taalkeuze van bedrijven in vacatureberichten. In deze paragraaf gaan we dieper in op deze cijfers en proberen we de volgende vragen te beantwoorden:

- In welke talen publiceren werkgevers vacatures voor hun kandidaat-werknemers volgens het StaatNed-panel?
- In welke talen publiceren werkgevers vacatures voor hun kandidaat-werknemers volgens de op vacaturesites verzamelde gegevens?
- Stemmen de waarnemingen van de StaatNed-panelleden over de taalkeuze bij vacatures van hun werkgever overeen met de taalkeuze bij vacatures die de drie grootste vacaturesites in Nederland en Vlaanderen laten zien?
- Zijn er beroepssectoren die voor hun taalkeuze in vacatures afwijken van de algemene trend?
- Over welke talenkennis moet je als kandidaat-werknemer beschikken volgens diezelfde drie grootste vacaturesites?

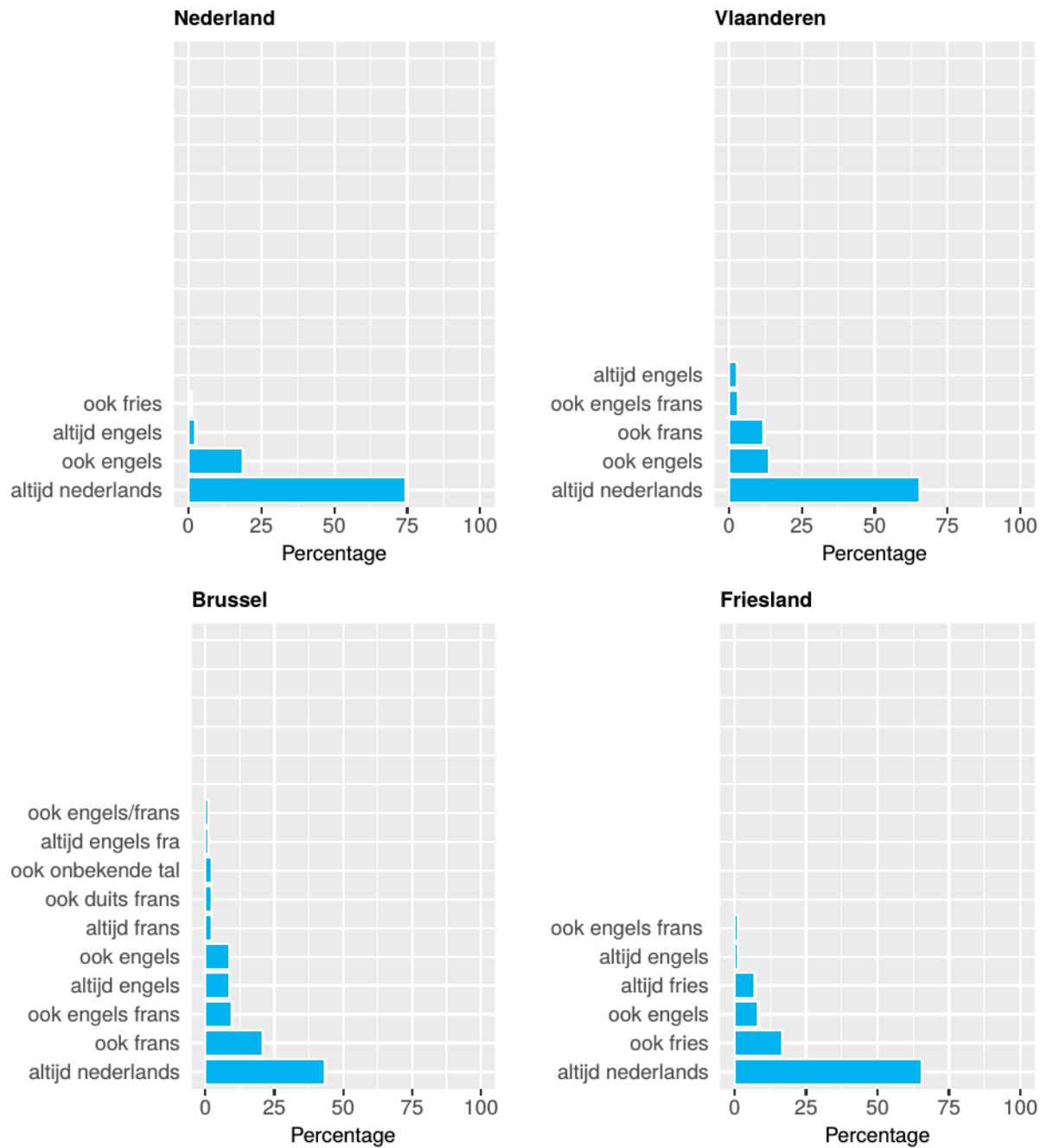
Wat zegt het StaatNed-panel over de taalkeuze in vacatures?

Volgens het Nederlandse StaatNed-panel schrijven werkgevers vacatures in 74,3% van de gevallen uitsluitend in het Nederlands uit (zie figuur 134); in 18,6% van de gevallen worden vacatures niet alleen in het Nederlands, maar ook in het Engels gesteld. Het Vlaamse StaatNed-panel meldt dat 65,4% van hun werkgevers' vacatures uitsluitend in het Nederlands gesteld is, bij 13,6% wordt naast Nederlands ook Engels gebruikt en in 11,9% van de gevallen ook Frans⁶⁸.

Brussel levert opnieuw een ander beeld op. Volgens het StaatNed-panel worden in Brussel slechts 43,5% van de vacatures uitsluitend in het Nederlands uitgeschreven. In 20,7% van de gevallen werd naast Nederlands ook Frans gebruikt, in 9,8% van de gevallen Nederlands, Frans en Engels, in 8,7% Nederlands en Engels, en ook in 8,7% van de gevallen altijd Engels. Opnieuw: voor een stad die officieel twee maar feitelijk veel meer taalgemeenschappen huisvest, mag dat niet verbazen.

Ook in Friesland is het aandeel vacatures dat uitsluitend in het Nederlands opgesteld is wat kleiner dan in Vlaanderen en de rest van Nederland: het gaat om 65,5% van de gevallen; 16,7% van de deelnemers geeft aan dat vacatures naast het Nederlands ook in het Fries worden opgesteld, en voor 8,3% is dat ook in het Engels. In 7,1% van de gevallen worden vacatures zelfs uitsluitend in het Fries uitgeschreven.

⁶⁸ Hoewel ook Duits een officiële taal is in België, werd deze taal erg weinig vermeld als taal van vacatures (minder dan 1%).

Figuur 134: Vacatures schrijft mijn bedrijf of organisatie (ook) uit in het...

We vatten de waarnemingen van de StaatNed-panelleden over de taalkeuzes in vacatureberichten van hun werkgevers nog eens samen in tabel 4:

	Talen van vacatures volgens StaatNed-panel		
	Nederlands alleen	Alleen een andere taal	Nederlands en een andere taal (inclusief Engels)
Nederland	74,3%	3,6% (waarvan 2,5% alleen Engels)	22,7%
Vlaanderen	65,4%	3,5% (waarvan 2,7% alleen Engels)	30,5%

Tabel 4: De taalkeuze in vacatures: waarnemingen van het StaatNed-panel

Wat vertellen vacaturesites over de taalkeuze in vacatures?

De StaatNed-onderzoekers gingen ook zelf na in welke talen vacatures worden gepubliceerd. Ze deden dit op basis van gegevens in de drie grootste vacaturesites van Nederland en Vlaanderen.⁶⁹ Ze screenen duizenden vacatures uit alle mogelijke beroepssectoren.⁷⁰ Zoals uit tabel 5 blijkt, is volgens die screening gemiddeld genomen het overgrote deel van de onderzochte vacatures in Nederland en in Vlaanderen in het Nederlands gesteld.⁷¹ Slechts een klein deel van de vacatures is in een andere taal dan het Nederlands uitgeschreven.

	Talen van vacatures volgens vacaturesites		
	Nederlands	Engels	Een andere taal
Nederland	96,4%	3,6%	0,03%
Vlaanderen	95,4%	3%	1,6%

Tabel 5: De taalkeuze in vacatures: screening van vacaturesites

Vergelijking tussen de waarnemingen van het StaatNed-panel en de screening van vacaturesites

De waarnemingen van het StaatNed-panel (tabel 4) stemmen niet volledig overeen met de gegevens die verzameld werden op basis van vacaturesites (tabel 5). Panelleden geven wel aan dat vacatures nog steeds voornamelijk in het Nederlands worden opgesteld, maar het aantal andere talen weegt volgens hen veel zwaarder door dan de vacaturesites te zien geven. Dat verschil in resultaten kan men op verschillende manieren duiden. Zo is het mogelijk dat de vacatures die op Nederlandse sites in het Nederlands verschijnen, op anderstalige sites (die buiten het bereik van dit onderzoek vallen) óók in andere talen verschijnen. Ook is het mogelijk dat er gerapporteerd wordt over bedrijven die ook vestigingen hebben in andere landen dan Nederland of Vlaanderen. Dat in andere landen ook andere talen worden gebruikt is niet vreemd.

⁶⁹ Brussel en Friesland konden ook in deze dataverzameling niet als aparte regio's worden opgenomen.

⁷⁰ Van elke beroepssector werden telkens de eerste honderd vacatures gescreend op taal. Het aantal beroepssectoren dat de zes vacaturesites (drie voor Nederland, drie voor Vlaanderen) hanteren, verschilt van site tot site.

⁷¹ Hoewel Vlaamse werkgevers volgens de Belgische grondwet verplicht in het Nederlands met werknemers moeten communiceren, mogen vacatures ook in een andere taal worden aangeboden, omdat een kandidaat-sollicitant in principe nog geen werknemer is. In de Taalwetwijzer lezen we: "Het taalgebruik in wervingsadvertenties van privéondernemingen is vrij". Anderzijds zegt de taalwetgeving ook het volgende: "Wervingsadvertenties van openbare diensten vallen wel onder het toepassingsgebied van de taalwetgeving Bestuurszaken". Vacatures bij enigerlei overheid moeten dus wél in het Nederlands worden gepubliceerd, omdat die als een mededeling aan het publiek worden gezien (zie: <http://www.vlaanderen.be/nl/vlaamse-overheid/organisatie-van-de-vlaamse-overheid/de-taalwetgeving-vlaanderen> en http://www.taalwetwijzer.be/bedrijfsleven/veel_gestelde_vragen.html).

Zijn er beroepssectoren die voor hun taalkeuze in vacatures afwijken van de algemene trend?

Een aantal sectoren onttrekt zich aan de trend om vacatures slechts uitzonderlijk in een andere taal dan het Nederlands te publiceren. Kijken we opnieuw naar tabel 5, dan blijkt zowel voor Vlaanderen als voor Nederland, en zowel volgens het StaatNed-panel als volgens de vacaturesites grosso modo 3% van de vacatures in het Engels gesteld. (De overige talen laten we buiten beschouwing omdat de aantallen verwaarloosbaar klein zijn). **Op basis van de vacaturesites blijken voor Nederland vaker dan gemiddeld Engelse vacatures te verschijnen voor de sectoren ‘callcenter’, ‘ICT’ en ‘onderzoek/wetenschap’,** namelijk respectievelijk 13,5%, 11,8% en 9%. **Ook in Vlaanderen⁷² blijken de ICT-sector (eveneens 11,8%) en de onderzoeksector (10%) drie keer vaker dan gemiddeld Engelstalige vacatures te publiceren.**

De waarnemingen van het Nederlandse en Vlaamse StaatNed-panel bevestigen de cijfers uit de vacaturesites. Zowel onder de Nederlandse als onder de Vlaamse panelleden waren er mensen die werken in de ICT-branche. Van deze panelleden geven 11,9% (Nederland) respectievelijk 16,7% (Vlaanderen) te kennen dat vacatures van hun werkgever uitsluitend in het Engels worden gepubliceerd. Van de panelleden die als onderzoeker aan de slag zijn, is er voor Nederland 4,1% en voor Vlaanderen 7,9% die aangeeft dat vacatures in hun sector uitsluitend in het Engels gepubliceerd worden – niet zo veel meer dan gemiddeld dus. Toch neemt Engels in de onderzoeksector, volgens de waarnemingen van de deelnemers werkzaam in deze branche, een opvallend belangrijke plaats in: er worden namelijk in 68,5% (Nederland) en 65,8% (Vlaanderen) van de gevallen naast Nederlands, ook vacatures in het Engels gepubliceerd. Over alle beroepssectoren heen is dat maar voor 16,1% van de vacatures het geval volgens het StaatNed-panel.

De volgende sectoren scoren ook hoger dan gemiddeld in Vlaanderen wat Engelse vacatures betreft:

- de automotive-sector, die instaat voor het ontwerpen, ontwikkelen, produceren en verkopen van auto's (10%). Ook Vlaamse StaatNed-panelleden werkzaam in de automobielsector geven aan dat 9,5% van de vacatures uitsluitend in het Engels wordt gepubliceerd, maar bij deze cijfers is de nodige omzichtigheid geboden omdat het slechts om 2 panelleden ging.
- de HR-sector (20%);
- de facilitaire dienstverlening (11%);
- de chemisch-farmaceutische sector die veel onderzoekjobs aanbiedt en in die zin aansluit bij de bevindingen die hierboven zijn vermeld (21%);
- en tot slot de voedingssector (12%) en de zogeheten ‘FMCG’-sector (18%). Die laatste sector verhandelt *fast moving consumer goods* – veel verkochte consumentengoederen dus. Die sector is uitsluitend in handen van grote, internationale concerns als Nestlé, Kraft Foods, Unilever en Procter & Gamble waar Engels wellicht makkelijker een grote rol speelt dan bij lokale bedrijven.

Dat het Engels voornamelijk in vacatureberichten voor bepaalde beroepssectoren sterk in opkomst is, blijkt ook uit onderzoek van Zenner (2013).⁷³ In het kader van haar onderzoek naar de invloed van het Engels op het Nederlands, onderzocht Zenner onder andere 14.000 vacatures. Volgens Zenner (2013: 2) zijn vacatures geschikt om na te gaan hoe het Engels zich als een algemene communicatietaal (*lingua franca*) verspreidt, omdat vacatures twee domeinen combineren “die erg gevoelig zijn voor het Engels: de reclame- en de zakenwereld”.⁷⁴ Zenner onderzocht de advertenties die tussen 1989 en 2008 verschenen in het Vlaamse blad *Vacature* en in het Nederlandse *Intermediair*. “Het aantal vacatures dat volledig in het Engels was opgesteld,

⁷²Voor Vlaanderen toonde *vacature.com* de meest afwijkende cijfers, maar voor veel van de beroepssectoren had de site maar een gering aantal vacatures. Daarom zijn in het rapport enkel die bedrijfssectoren meegenomen waarvoor 100 of meer vacatures beschikbaar waren. Bij te weinig vacatures voor een bepaalde bedrijfssector dreigt namelijk het risico dat het niet om een getrouwe afspiegeling van de realiteit gaat.

⁷³ Zenner, E. 2013. *Cognitive Contact Linguistics. The macro, meso and micro influence of English on Dutch*. Proefschrift KULeuven.

⁷⁴ Zie <https://www.scientias.nl/vormt-de-engelse-taal-een-bedreiging-voor-het-nederlands>

steeg in die twintig jaar gevoelig, van een kleine 3 procent in de periode 1989 tot 1995 tot meer dan 12 procent in de periode 2005 tot 2008.”⁷⁵ Zenner kon dus vaststellen dat de invloed van het Engels toeneemt, maar zij noemt deze toename niet dramatisch omdat het slechts gaat over één op acht gevallen in “een gevoelig domein”, namelijk vacatures. Tussen de vacatures onderling en tussen Nederland en Vlaanderen waren er ook verschillen. Zenner (2013: 422) stelde vast dat vooral voor bedrijfstakken zoals “farma, IT en consultancy” advertenties veel Engelse invloed vertonen. Verder bleek dat Vlaamse advertenties minder vaak Engelse woorden bevatten in de functietitel dan Nederlandse advertenties, maar dat Vlaamse advertenties dan weer vaker volledig in het Engels waren opgesteld dan Nederlandse.

Op basis van de antwoorden van de StaatNed-panelleden kunnen wij ten slotte de volgende sectoren nog belichten:

- Er zijn een paar sectoren waarin opvallend veel uitsluitend voor het Nederlands gekozen wordt bij het opstellen van vacatures. Zo geeft 100% van de Nederlandse en Friese werknemers die werkzaam zijn in de bouw aan dat vacatures alleen in het Nederlands worden uitgeschreven. In Nederland is dit ook het geval voor de modesector.
- Opvallend Engelstalig is de lucht- en zeevaartsector in Nederland⁷⁶; 80% van de werknemers werkzaam in die sector geeft aan dat vacatures ook in het Engels worden uitgeschreven en 20% zegt zelfs dat vacatures altijd in het Engels zijn opgesteld.
- Voor Friesland vallen vooral de volgende sectoren op wat betreft vacatures in het Fries: media en journalistiek (66,7% altijd Fries), de culturele sector (50% altijd Fries en 25% ook Fries), en onderzoek (80% ook Fries). Wel moet hier rekening gehouden worden met het feit dat het absolute aantal Friese respondenten werkzaam in elk van deze sectoren steeds relatief laag is.

Welke talen moeten sollicitanten bij voorkeur spreken?

Opnieuw werden vacatures bestudeerd, nu specifiek voor welke talenkennis daarin gevraagd werd. Vaak wordt in vacatures gevraagd om een uitstekende kennis van een bepaalde taal. Uit tabel 6 blijkt dat in Nederland vooral beheersing van het Nederlands onontbeerlijk blijft. Toch is ook kennis van het Engels belangrijk. Andere talen worden ook veel gevraagd, vooral Duits. Talen als Frans, Pools, Arabisch en Spaans worden mondjesmaat vereist.

Volgens de screening van de vacatures op gevraagde talenkennis is in Vlaanderen vaker dan in Nederland de kennis van een andere taal dan het Nederlands van belang. In 82,3% van de gescreende vacatures is dat het Frans, in 75,3% het Engels. In een land als België, waar ongeveer 40% Franstaligen wonen, is het vanzelfsprekend dat Frans belangrijker is dan in Nederland, waar Nederlands en Fries officieel erkend zijn. Dat er in Vlaanderen ook aanzienlijk meer naar Engels (75,3%) wordt gevraagd dan in Nederland (40%) is op zijn minst opvallend. De behoefte aan Engels is wellicht niet bijna twee keer zo groot in Vlaanderen als in Nederland. **Misschien gaan Nederlandse werkgevers er dus meer dan hun Vlaamse collega's vanuit dat iedereen sowieso Engels kent waardoor ze die taal niet expliciet opnemen in hun vacatures.** Naar een andere taal dan het Frans of het Engels wordt in gemiddeld 4,6% van de gescreende Vlaamse vacatures gevraagd. Daarvan is Duits veruit de belangrijkste taal. Andere talen als Pools, Spaans, Italiaans, Deens, Fins, Zweeds, Noors en Hongaars worden slechts sporadisch gevraagd.

⁷⁵ Zie <https://www.scientias.nl/vormt-de-engelse-taal-een-bedreiging-voor-het-nederlands>

⁷⁶ Zie ook interview met Abram de Swaan: <https://www.nrc.nl/nieuws/1999/05/22/hoe-meer-talen-hoe-meer-engels-7447986-a258526>

Nederland	Nederlands	Engels		Andere taal
	84%	40%		28%
Vlaanderen	Nederlands	Frans	Engels	Andere taal
	94%	82,3%	75,3%	4,6%

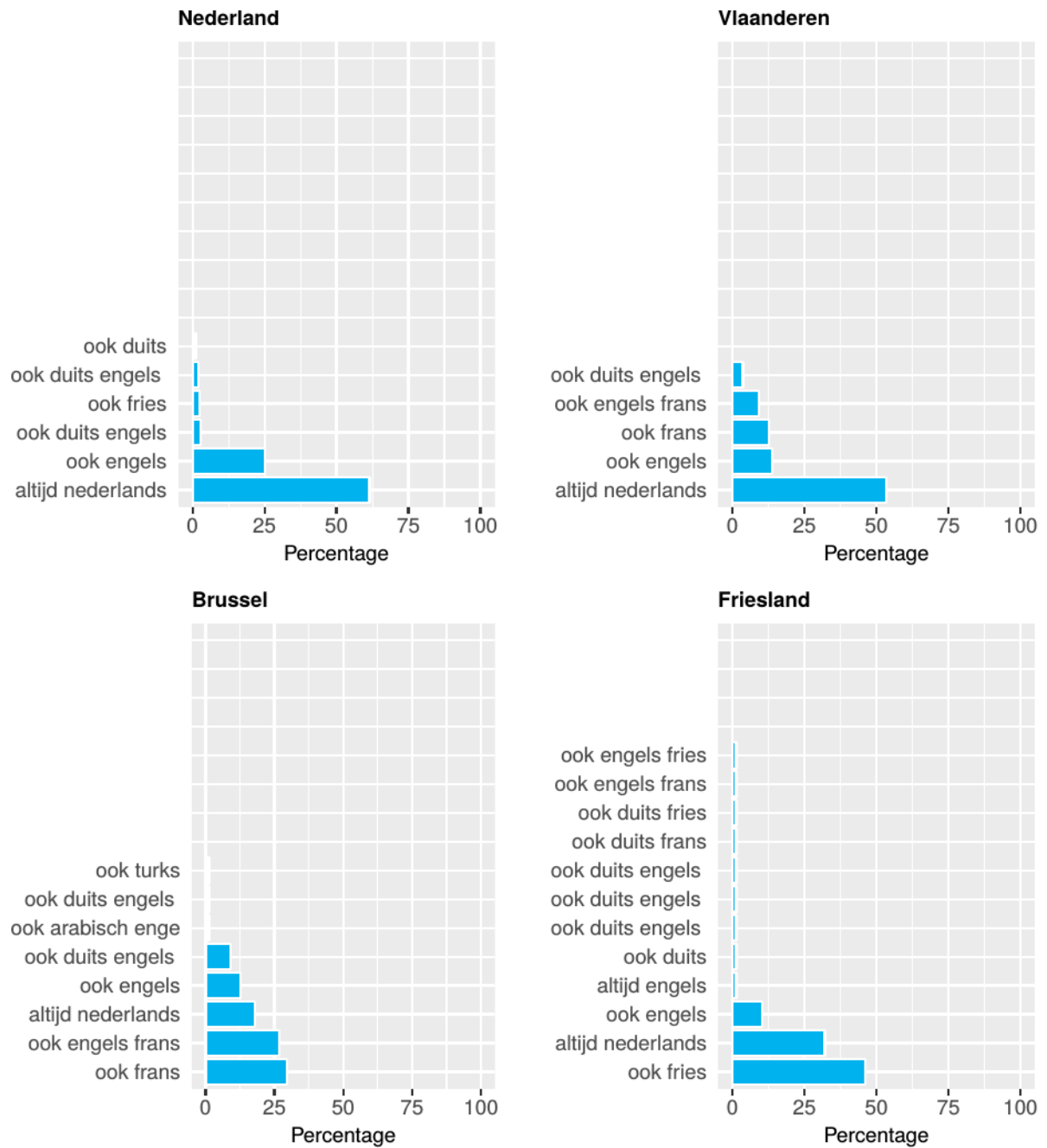
Tabel 6: Gevraagde talenkennis in vacatureberichten op vacaturesites

De talenkennis die gevraagd wordt in vacatures zegt natuurlijk veel over welke talen gebruikt worden door bedrijven, vooral in de externe communicatie (bijvoorbeeld met klanten, met toeleveringsbedrijven, etc.). Over de communicatie met klanten werden via de online enquête gegevens verzameld: deelnemers werden bevraagd over hun taalkeuzes als zij voor hun werk moesten spreken of e-mailen met klanten. Tabel 7 geeft weer in welke talen de deelnemers uit Nederland, Vlaanderen, Brussel en Friesland⁷⁷ praten en e-mailen met klanten:

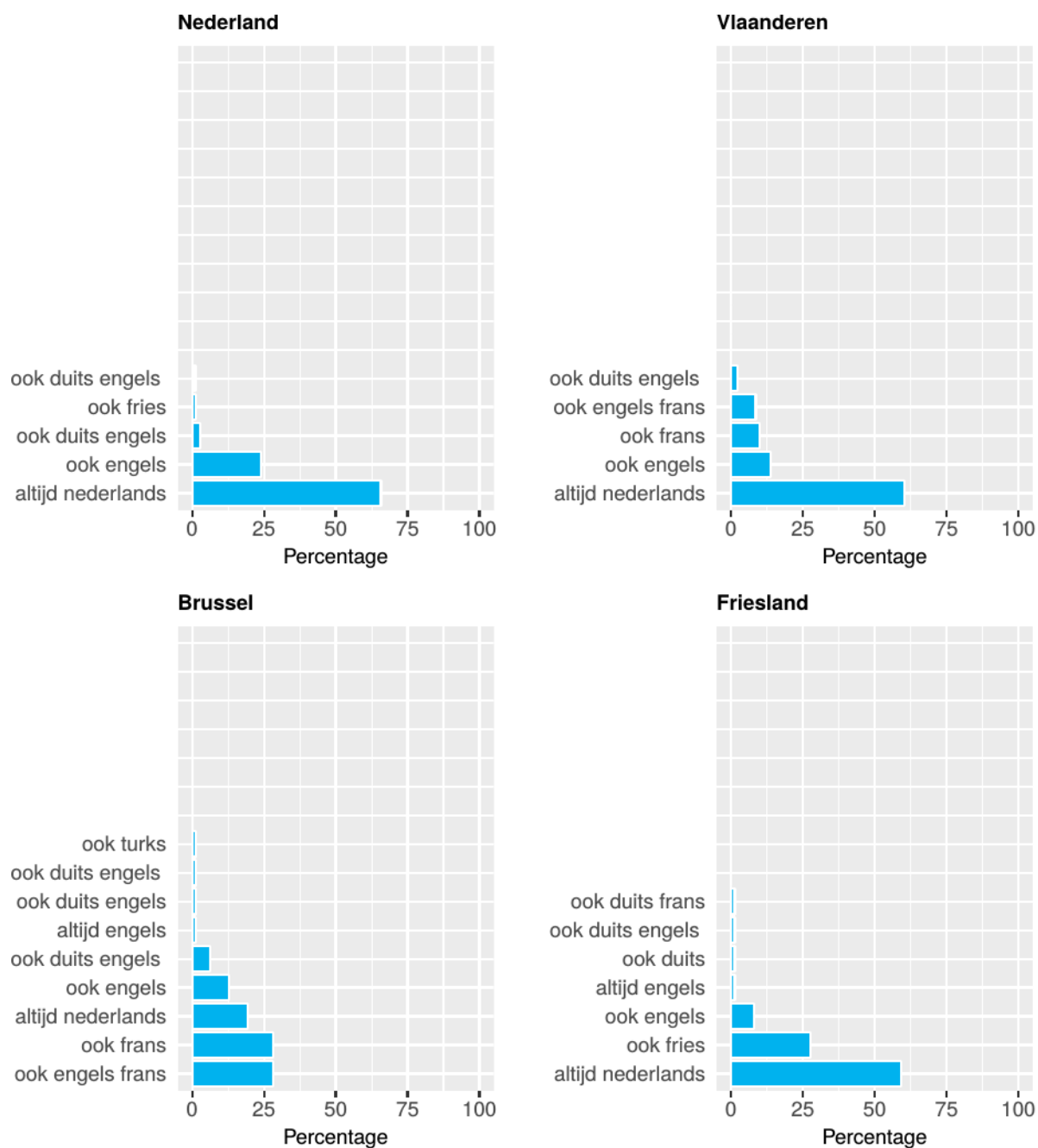
“Met klanten praat ik...”				
	Nederlands	Naast Nederlands, ook Engels		Naast Nederlands, ook een andere taal
Nederland	61,5%	25,0%		12,8%
	Nederlands	Naast Nederlands, ook Engels	Naast Nederlands, ook Frans	Naast Nederlands, ook een andere taal
Vlaanderen	53,6%	13,7%	12,7%	17,9%
Brussel	17,9%	12,8%	29,5%	39,8%
	Nederlands	Naast Nederlands, ook Fries	Naast Nederlands, ook Engels	Naast Nederlands, ook een andere taal
Friesland	32,1%	46,2%	10,3%	10,4%
“Met klanten e-mail ik...”				
	Nederlands	Naast Nederlands, ook Engels		Naast Nederlands, ook een andere taal
Nederland	65,8%	23,9%		10,1%
	Nederlands	Naast Nederlands, ook Engels	Naast Nederlands, ook Frans	Naast Nederlands, ook een andere taal
Vlaanderen	60,4%	13,7%	9,8%	13,5%
Brussel	19,2%	12,8%	28,2%	38,5%
	Nederlands	Naast Nederlands, ook Fries	Naast Nederlands, ook Engels	Naast Nederlands, ook een andere taal
Friesland	59,2%	27,6%	7,9%	3,9%

Tabel 7: Welke talen worden gebruikt in de communicatie met klanten in Nederland, Vlaanderen, Brussel en Friesland?

⁷⁷ Voor Brussel en Friesland hebben we geen vergelijkingsmateriaal uit andere bronnen dan de enquête.

Figuur 135: Met klanten praat ik...

Figuur 136: Met klanten e-mail ik in het...

Zowel in Nederland als in Vlaanderen blijft Nederlands de taal bij uitstek in de communicatie met klanten. Immers: slechts 1% of minder van de Nederlandse en Vlaamse panelleden geeft aan uitsluitend in een andere taal dan het Nederlands te communiceren met klanten. Globaal bekeken⁷⁸ verloopt 60% van de klantencommunicatie in Nederland en Vlaanderen uitsluitend in het Nederlands en in afgerond 40% van de gevallen wordt Nederlands in combinatie met een andere taal gebruikt.

⁷⁸ De gemiddeldes voor praten en schrijven, voor Nederlanders en Vlamingen, zijn hier samengenomen.

In Nederland neemt, als andere taal in combinatie met het Nederlands, vooral het Engels een voorname plaats in: het gaat om 24,5%. In vergelijking daarmee, neemt het Engels in Vlaanderen een minder belangrijke plaats in (13,7%); dat komt echter mede doordat het Frans in Vlaanderen ook een rol speelt in de externe communicatie van bedrijven: gemiddeld 11,3% van de deelnemers geeft aan naast het Nederlands ook in het Frans te spreken en e-mailen met klanten.

Talen die door Nederlandse StaatNed-panelleden sporadisch worden gebruikt met klanten zijn **Arabisch**, Baskisch, Deens, **Duits**, **Frans**, Fries, Italiaans, **Spaans** en Tamazight. De vier talen die vetgedrukt staan, zijn talen die ook in beperkte mate werden vereist in de vacatureberichten op de onderzochte vacaturesites; de overige talen doken niet op in die vacatures. Omgekeerd werd Pools niet vermeld door het StaatNed-panel, wel in de vacatures. Dat laat zien dat er wellicht een zekere discrepantie bestaat tussen de steekproef van deelnemers aan onze enquête en de werkelijke arbeidsdeelname.

In Vlaanderen gebruikten panelleden naast het Nederlands ook af en toe Arabisch, **Duits**, **Italiaans**, Portugees, Turks en **Spaans**. De drie talen die vetgedrukt staan, zijn talen waar in geringe mate ook naar werd gevraagd in vacatures; de overige talen doken niet op in vacatures. Omgekeerd werden Pools, Deens, Fins, Zweeds, Noors en Hongaars niet vermeld door het StaatNed-panel, wel in de vacatures.

Samenvattend: het StaatNed-panel sluit aan bij het beeld dat de screening van vacaturesites opleverde. Nederlands is onontbeerlijk in de communicatie met klanten en het percentage werkgevers dat uitsluitend in een andere taal communiceert met klanten is verwaarloosbaar klein. De vraag naar kennis van andere talen is relevant want er wordt naast Nederlands ook regelmatig een andere taal gebruikt met klanten: in Nederland vooral Engels, in Vlaanderen Engels en Frans. Meer dan op een ‘gevaar’ voor het Nederlands wijst dat op onze traditionele economische contacten en de internationalisering van ons bedrijfsleven.

De gegevens over de taalkeuzes die in Brussel en Friesland gemaakt worden in de communicatie met klanten (zie tabel 7) kunnen niet vergeleken worden met de talen die men verwacht van sollicitanten voor jobs in die regio’s, omdat de onderzoekers geen specifieke informatie over Brusselse of Friese vacatureberichten verzameld hebben. Toch bespreken we de resultaten hier kort, al beperken we ons hier noodgedwongen tot de enquêteresultaten. **Terwijl in Nederland en Vlaanderen het Nederlands de taal bij uitstek is voor communicatie met klanten, is dat voor Brussel en Friesland in veel mindere mate het geval.** In Brussel verloopt gemiddeld 18,5% van de communicatie met klanten uitsluitend in het Nederlands, terwijl dat voor Nederland en Vlaanderen gemiddeld 60% is. Uiteraard speelt in Brussel het Frans een grotere rol: gemiddeld 28,9% van de communicatie met klanten verloopt in het Frans. Daarnaast geeft gemiddeld 12,8% van de Brusselaars aan in het Engels te praten en e-mailen met klanten.⁷⁹

Friesland wijkt wat de schriftelijke communicatie met klanten betreft nauwelijks af van Nederland en Vlaanderen: 59,2% van de Friese werknemers geeft aan dat hun werkgever uitsluitend in het Nederlands mailt met klanten. In de mondelinge communicatie met klanten, daarentegen, wijkt Friesland wel af: slechts 32,1% van de werknemers zegt uitsluitend Nederlands te praten met klanten. Dit komt door het grote aandeel dat het Fries heeft in de mondelinge communicatie met klanten (namelijk 46,2%). **Opnieuw blijkt dat het Fries op de werkvloer meer als spreektaal dan als schrijftaal wordt gebruikt.**

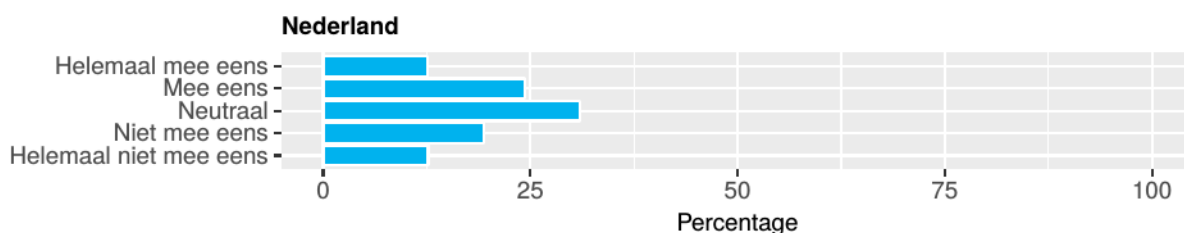
⁷⁹ Een factoranalyse wees overigens uit dat er voor zowel Nederland, Vlaanderen, Friesland als Brussel één onderliggende factor is waarmee alle bevraagde situaties omtrent taal op het werk een sterke samenhang vertonen. Die factor zou dus eenvoudigweg ‘taalkeuze op het werk’ kunnen worden genoemd. De variantie in de data die door die factor verklaard wordt, is echter niet voor alle regio’s even hoog (in aflopende volgorde: Friesland ($R^2 = 0,877$), Nederland ($R^2 = 0,873$), Vlaanderen ($R^2 = 0,847$), Brussel ($R^2 = 0,789$)). Dit wijst erop dat de mate waarin er in de verschillende bevraagde situaties Nederlands gebruikt wordt niet in alle regio’s even goed door de onderliggende factor gevat wordt. In Brussel doet zich de meest complexe taalsituatie voor, met de minste samenhang tussen de verschillende variabelen/bevraagde situaties.

“In mijn vroegere werk was de voertaal Nederlands. Maar ook hier werd Fries of Stadsfries gesproken. Naar klanten toe was Nederlands de voertaal, maar iemand die het Fries gebruikte werd ook in het Fries geantwoord.”

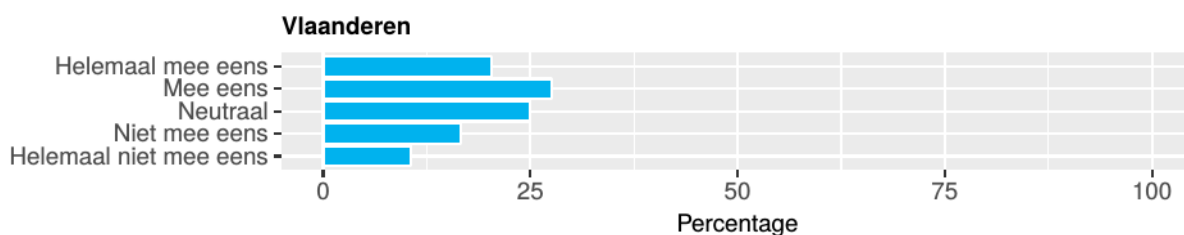
4.3.3. Vindt het StaatNed-panel dat mensen alleen een baan mogen krijgen wanneer ze het Nederlands beheersen?

De enquête peilde ook hoe belangrijk men het vindt dat potentiële collega's Nederlands beheersen vooraleer ze een baan krijgen. In Nederland is 36,9% het (helemaal) met die voorwaarde op werk eens, is 32,1% het daar (helemaal) niet mee eens en 31% denkt er neutraal over. Friesland wijkt niet erg af van de rest van Nederland: 38,4% is het (helemaal) met die voorwaarde op werk eens, 31,6% is het er (helemaal) niet mee eens, en 30,1% denkt er neutraal over. Vlamingen zijn iets strenger: 47,9% vindt Nederlands beheersen een voorwaarde om een baan te krijgen; 27,2% is het daar niet mee eens of helemaal niet mee eens en 24,9% houdt het bij de optie 'neutraal'.

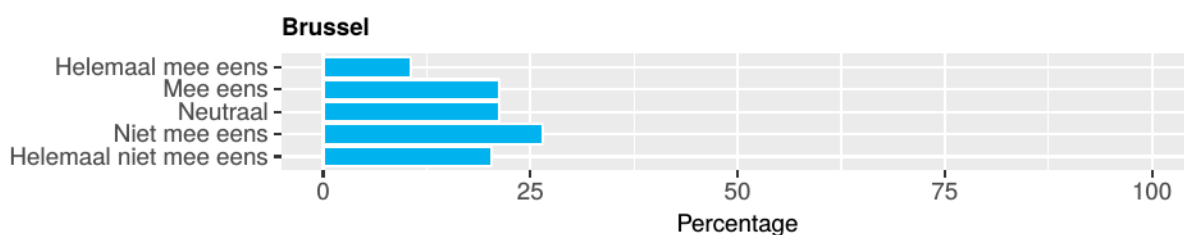
In Brussel zijn de rollen dan weer omgedraaid. Daar vindt 46,9% van het StaatNed-panel Nederlands beheersen geen absolute voorwaarde om een baan te krijgen: zij kozen de opties 'niet mee eens' of 'helemaal niet mee eens'. Onlogisch is dat niet: in Brussel zijn de Franstaligen, dus ook de Franstalige werkgevers, ruim in de meerderheid.

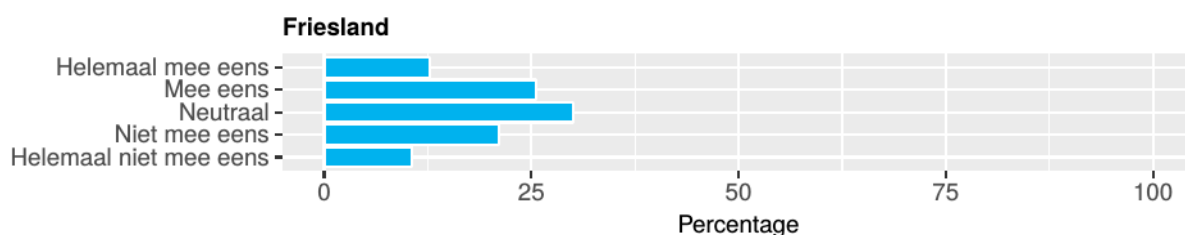
Figuur 137: Nederland - Mensen in Nederland of Vlaanderen mogen alleen een baan krijgen wanneer ze het Nederlands beheersen.

Figuur 138: Vlaanderen - Mensen in Nederland of Vlaanderen mogen alleen een baan krijgen wanneer ze het Nederlands beheersen.

Figuur 139: Brussel - Mensen in Nederland of Vlaanderen mogen alleen een baan krijgen wanneer ze het Nederlands beheersen.

Figuur 140: Friesland - Mensen in Nederland of Vlaanderen mogen alleen een baan krijgen wanneer ze het Nederlands beheersen.

Wordt je mening over Nederlands als jobvoorwaarde beïnvloed door je talige achtergrond? Ja, maar niet spectaculair. Dat blijkt uit Tabel 8:

"Mensen in Nederland of Vlaanderen mogen alleen een baan krijgen wanneer ze het Nederlands beheersen"								
	Nederland (respondent heeft Nederlands als moedertaal)	Nederland (respondent heeft andere moedertaal)	Vlaanderen (respondent heeft Nederlands als moedertaal)	Vlaanderen (respondent heeft andere moedertaal)	Brussel (respondent heeft Nederlands als moedertaal)	Brussel (respondent heeft andere moedertaal)	Friesland (respondent heeft Nederlands als moedertaal)	Friesland (respondent heeft andere moedertaal)
Helemaal mee eens of mee eens	36,9%	37,4%	48,1%	39%	31,3%	35,7%	34,1%	47,7%
Niet mee eens of helemaal niet mee eens	31,6%	41,5%	26,9%	39%	46,5%	50%	28,6%	38,1%
Neutraal	31,5%	21,1%	25%	21,8%	22,2%	14,3%	37,4%	14,3%

Tabel 8: De houding van het StaatNed-panel ten opzichte van Nederlands als jobvoorwaarde

Niet-moedertaalsprekers in Nederland en Vlaanderen blijken doorgaans iets milder te oordelen over het beheersen van Nederlands om een baan te krijgen dan moedertaalsprekers. Dat blijkt uit het feit dat ze het vaker oneens zijn met de uitspraak dat Nederlands noodzakelijk is voor een baan (zie tabel 8, 'niet mee eens' of 'helemaal niet mee eens'). Het strengst zijn de Vlaamse moedertaalsprekers: 48,1% vindt dat mensen zonder beheersing van het Nederlands niet aan de slag kunnen in het bedrijfsleven. Zij worden gevolgd door de niet-moedertaalsprekers uit Friesland, die echter allen moedertaalsprekers van het Fries zijn, zoals hierboven al werd opgemerkt (zie paragraaf 4.2.1 (c)): van hen is 47,7% het (helemaal) eens met de stelling dat mensen het Nederlands moeten beheersen om een baan te kunnen krijgen. Dit resultaat is opvallend, omdat deze deelnemers zelf het Fries als moedertaal hebben, maar toch vinden dat een goede kennis van het Nederlands noodzakelijk is voor een baan. Mogelijkerwijs zijn de moedertaalsprekers van het Fries dus vrij 'streng' op zichzelf wat de beheersing van het Nederlands betreft.

In Brussel liggen de zaken iets anders: daar vinden 46,5% moedertaalsprekers en 50% niet-moedertaalsprekers dat Nederlands beheersen geen noodzakelijke werkvoorwaarde is. Opnieuw speelt daar de specifieke Brusselse context waar Nederlandstaligen in de minderheid zijn. Het zou dan ook opmerkelijk zijn als er van Brusselaars werd verwacht dat ze op de werkvloer een goede beheersing van het Nederlands kunnen voorleggen.

Samenvattend kunnen we stellen dat anno 2016 het Nederlands in het bedrijfsleven, zowel in de interne als externe communicatie, de belangrijkste taal is. Als er naast Nederlands ook een andere taal wordt gebruikt, dan is dat het Engels. De globalisering laat zich dus voelen in het bedrijfsleven, maar vormt bij deze nulmeting geen ‘bedreiging’ voor het Nederlands in het bedrijfsleven. Daarbij plaatsen we ‘bedreiging’ tussen aanhalingstekens, want dat het Nederlands bepaalde domeinen, waaronder het bedrijfsleven, in de toekomst moet delen met bijvoorbeeld het Engels, betekent niet per se dat het Nederlands verloren gaat. Heden ten dage komt het Engels in bepaalde situaties wel naast, maar nauwelijks in de plaats van het Nederlands te staan. In de regio’s Vlaanderen en Brussel speelt ook Frans een rol. Beide regio’s maken dan ook deel uit van een land waar naar schatting bijna 40% Franstaligen wonen naast ongeveer 60% Nederlandstaligen. In Friesland speelt ook het Fries een rol op de werkvloer, zowel als taal van de interne als van de externe communicatie. Wel wordt het Fries er zeker dubbel zo vaak gebruikt in de mondelinge als in de schriftelijke communicatie. Tot slot zij vermeld dat bijna de helft van de Vlaamse Nederlandstaligen en van de Friestaligen de beheersing van het Nederlands noodzakelijk achten voor het krijgen van een baan. De bevroegde Nederlanders als geheel oordelen daar milder over en de bevroegde Brusselaars vinden het omgekeerde.

4.4. Taalkeuze in cultuur en media

In de inleiding noemden we de negen criteria die UNESCO cruciaal acht voor de vitaliteit van een taal. Het vijfde criterium betreft de mate waarin taal X gebruikt wordt in nieuwe maatschappelijke domeinen, bijvoorbeeld in sociale media. Als een taal zoals het Nederlands enkel gebruikt wordt in traditionele domeinen, zoals gezinsleven of onderwijs, en als er in de nieuwe domeinen bijna altijd voor een andere taal, bijvoorbeeld het Engels, gekozen wordt, dan is dat op de lange termijn bedreigend voor het voortbestaan van die taal.

In deze paragraaf bespreken wij het taalgebruik in die nieuwe maatschappelijke domeinen, zoals internet en andere sociale media, maar ook traditionelere domeinen zoals cultuur komen aan bod. Binnen dit domein kijken we naar zowel productie als consumptie. Welke taalkeuzes worden gemaakt bij het raadplegen van nieuws en andere informatie (tv, online nieuws, kranten, Wikipedia), in sociale media (sms, WhatsApp, Twitter, Facebook), en in cultuur (boeken, tijdschriften, muziek, films)?

De volgende vragen komen aan bod:

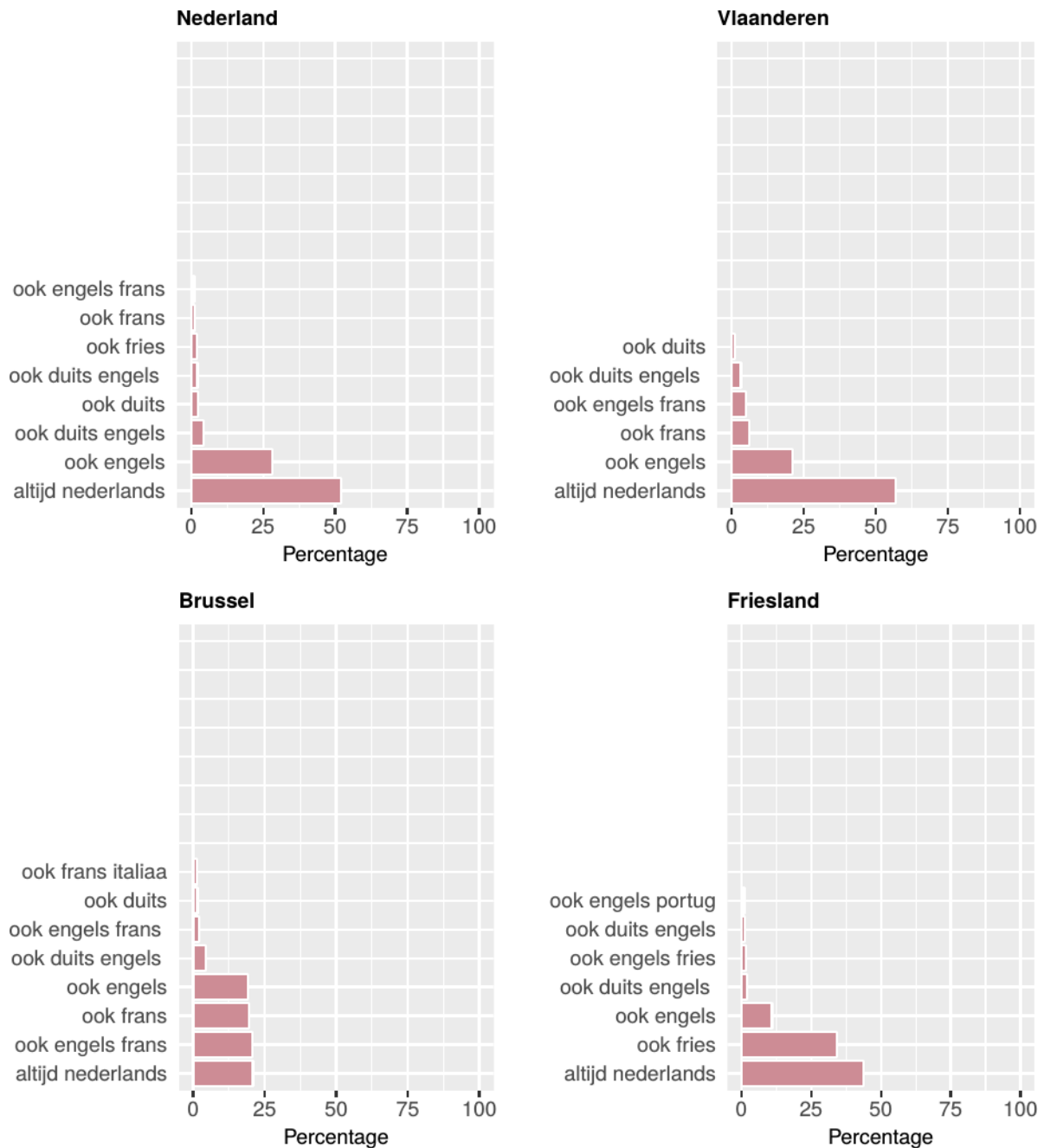
- In welke taal nemen mensen nieuws tot zich? Wijkt online nieuws en informatie af van papieren kranten en het tv-journaal?
- Welke taal gebruiken mensen op sociale media?
- Welke taal gebruiken mensen met een andere moedertaal op sociale media?
- In welke taal nemen mensen deel aan cultuur?

4.4.1. In welke taal nemen mensen nieuws tot zich? Wijkt online nieuws en informatie af van papieren kranten en het tv-journaal?

Met de opkomst van het internet is er een sterke verschuiving gekomen in de manieren waarop mensen nieuws tot zich nemen. Terwijl men vroeger afhankelijk was van papieren kranten en het radio- en tv-journaal om op de hoogte te blijven van het nieuws, heeft men de laatste decennia online toegang tot allerlei nieuwsbronnen. In de online enquête stelden de StaatNed-onderzoekers een aantal vragen over de taalkeuzes die deelnemers maken als ze nieuws tot zich nemen via kranten, het journaal of internet. We bespreken de resultaten in deze paragraaf. Daarbij is het interessant te kijken of er verschillen zijn in taalkeuze tussen het raadplegen van traditionele nieuwsbronnen en digitale bronnen. Wordt online nieuws bijvoorbeeld vaker in het Engels geraadpleegd dan traditionelere nieuwsbronnen?

Figuur 141 toont in **welke talen de StaatNed-panelleden nieuws raadplegen**, zowel traditioneel als online nieuws. Terwijl grote meerderheid van de Nederlandse en Vlaamse deelnemers in hun naaste omgeving (4.2) en op hun werk (4.3) vaak uitsluitend Nederlands gebruiken, is het aantal deelnemers uit deze regio's dat aangeeft het nieuws uitsluitend in het Nederlands te raadplegen een stuk lager: 52,2% voor Nederland en 56,8% voor Vlaanderen. **Het Engels is de grootste concurrent van het Nederlands bij het raadplegen van nieuws; daarnaast gebeurt dat ook in het Engels en andere talen.** In Nederland geeft 28,3% van de deelnemers aan nieuws ook in het Engels en andere talen te raadplegen, in Vlaanderen is dat 21%. **Daarmee lijkt de 'verengelsing' in dit domein sterker aanwezig te zijn dan in de domeinen die we tot nog toe besproken hebben.** Behalve in het Nederlands en het Engels, wordt nieuws door de Nederlandse deelnemers vooral ook in het Duits, Frans en Fries geraadpleegd; in Vlaanderen in het Frans en Duits. **Het nieuws wordt dus niet exclusief in het Nederlands opgezocht, en dat wijst op een ruime talenbeheersing en een sterke internationale georiënteerdheid bij de leden van het StaatNed-panel.**

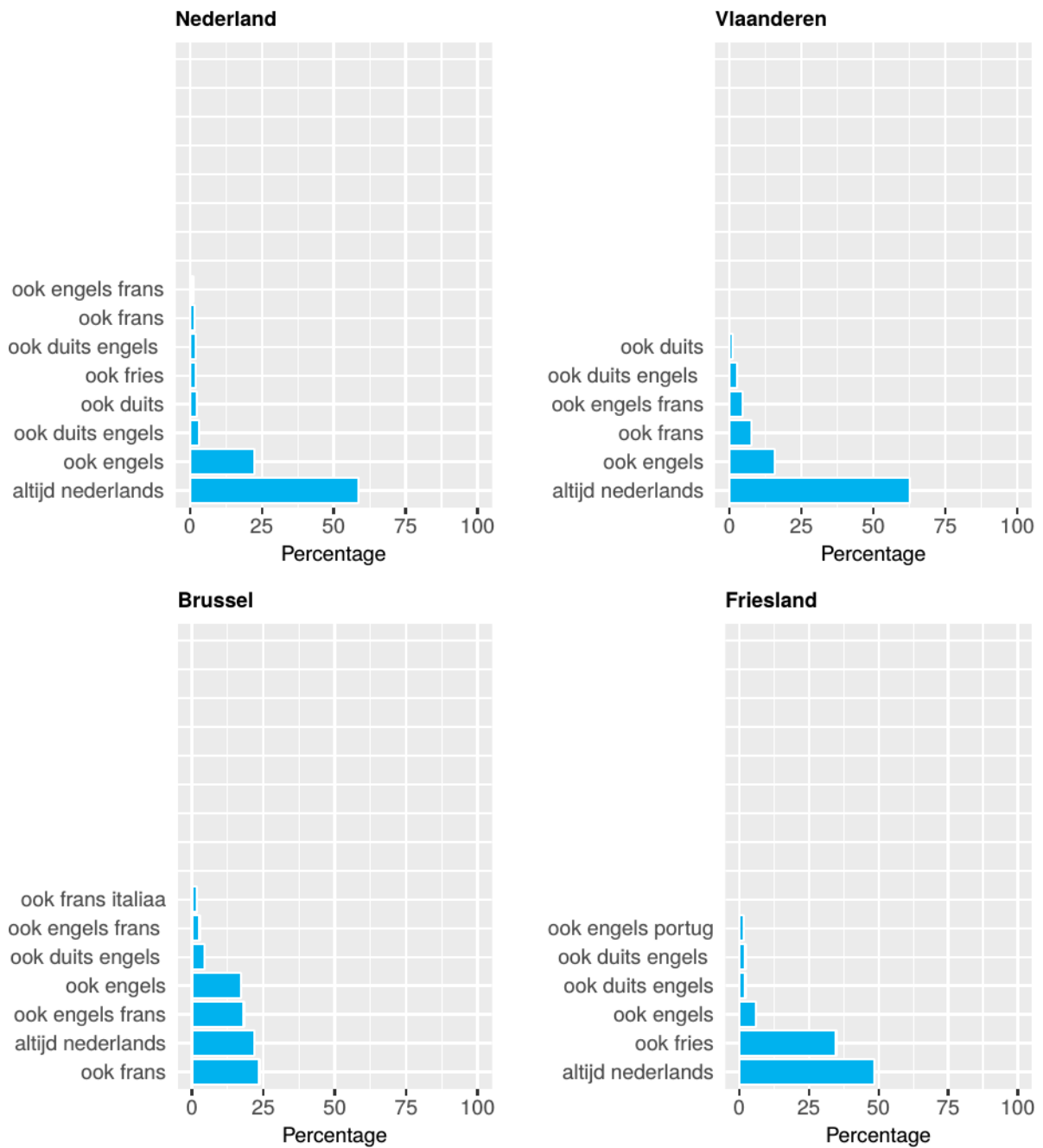
Net als in de andere domeinen, gedragen Brussel en Friesland zich ook hier anders dan de rest van Nederland en Vlaanderen, in die zin dat er nog minder vaak alleen voor het Nederlands gekozen wordt: 20,9% van de Brusselse deelnemers raadpleegt het nieuws altijd in het Nederlands, 20,6% doet dit in het Nederlands, Engels én Frans, 19,7% in het Nederlands en Frans, en 19,1% in het Nederlands en Engels (in zo'n 80% procent van de gevallen dus in het Nederlands en een andere taal). Andere talen die in Brussel ook redelijk vaak genoemd worden zijn Duits, Spaans en Italiaans. In Friesland geeft 43,7% van de deelnemers aan nieuws altijd in het Nederlands te raadplegen, 34,3% doet dat in het Nederlands en Fries, 11% in het Nederlands en Engels. Minder dan 1% van de respondenten meldde 'enkel Fries' of 'ook Nederlands'.

Figuur 141: In welke taal neemt de deelnemer nieuws tot zich?

In welke taal lezen de deelnemers kranten? Figuur 142 representeert de antwoorden op deze vraag. In Nederland antwoordt 58,7% altijd Nederlandstalige kranten te lezen, 22,6% van de Nederlandse respondenten leest kranten ook in het Engels. Verder worden kranten vooral nog in het Duits, Fries en Frans gelezen. In Vlaanderen is het percentage mensen dat kranten enkel in het Nederlands leest net iets hoger dan in Nederland, namelijk 62,6%; 15,7% leest daarnaast ook Engelstalige kranten, 7,8% leest Nederlands- en Franstalige kranten, 4,5% leest kranten in het Nederlands, Engels en Frans, en 2,6% ten slotte combineert die drie talen ook nog met het Duits. In Brussel kiest het grootste aantal deelnemers (23,6%) ervoor om kranten in het Nederlands en het Frans te lezen, dat is net iets meer dan het aantal deelnemers dat altijd voor Nederlandstalige kranten zegt te kiezen (21,8%), en ook niet zoveel meer als het aantal deelnemers dat kranten in het Nederlands, Engels en Frans leest (18,2%), of in het Nederlands en Engels (17,3%). Ook Duits, Spaans en Italiaans worden in Brussel genoemd.

In Friesland leest het grootste deel van de deelnemers altijd kranten in het Nederlands (48,5%), maar een groot aantal mensen leest kranten daarnaast ook in het Fries (34,8%), en 6,1% van de Friese deelnemers leest ook Engelstalige kranten. **Nederlandstalige kranten hebben dus de voorkeur bij de StaatNed-panelleden, maar ook Engels-, Frans- en Friestalige kranten scoren goed.**

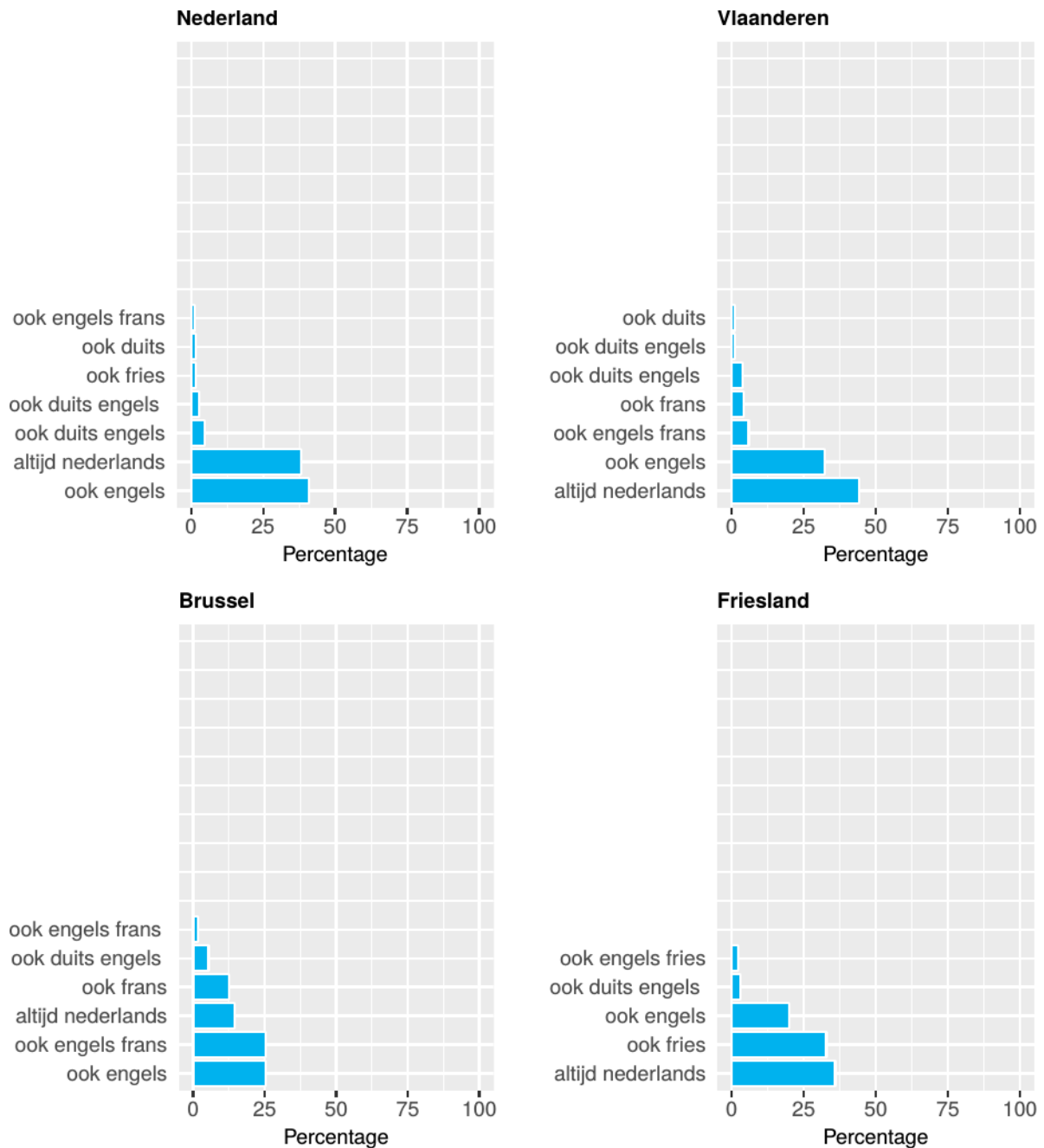
Figuur 142: Kranten lees ik in het...

We kunnen traditionele (namelijk kranten) en nieuwe nieuwsbronnen met elkaar vergelijken aan de hand van figuur 143, waarin getoond wordt **in welke talen de deelnemers online nieuws lezen. Het valt meteen op dat mensen zich bij online nieuws nog minder beperken tot alleen het Nederlands en dat er nog meer ook in het Engels wordt gelezen.**

In Nederland geven zelfs meer respondenten op dat ze online nieuws in het Nederlands én Engels lezen, namelijk 41% (vgl. voor kranten was dit 22,6%), dan respondenten die dat enkel in het Nederlands doen (namelijk 38,2%; vs. 58,7% bij het raadplegen van kranten). Behalve in het Nederlands en Engels, wordt online nieuws in Nederland ook nog hoofdzakelijk in het Duits, Frans en Fries gelezen. In Vlaanderen wordt voor online nieuws iets vaker dan in Nederland gekozen voor uitsluitend Nederlands (44,1%) en iets minder vaak voor Nederlands en Engels (32,1%). In vergelijking met kranten echter, wordt ook in Vlaanderen online nieuws minder uitsluitend in het Nederlands (44,1% vs. 62,6% voor kranten) gelezen, maar wel vaker in het Nederlands én Engels (32,1% vs. 15,7% voor kranten).

Terwijl Brusselse deelnemers kranten het vaakst in het Nederlands en het Frans lezen (23,6%), kiezen ze voor online nieuws het vaakst voor Nederlands en Engels of voor Nederlands, Engels en Frans (beide 25,5%). Brusselse deelnemers die enkel Nederlandstalige kranten lezen (21,8%) zijn talrijker dan degenen die online nieuws enkel in het Nederlands lezen (14,5%), maar de verschillen tussen beide nieuwsbronnen zijn wat dit betreft kleiner in Brussel dan in Nederland en Vlaanderen. In Friesland neemt het Engels ook een voorname plaats in bij het lezen van online nieuws (19,8%) dan bij het lezen van kranten (6,1%), maar het grootste deel van de deelnemers leest online nieuws altijd in het Nederlands (35,9%), zoals dat ook het geval is bij het lezen van kranten (48,5%), en ongeveer een zelfde percentage Friese deelnemers leest online nieuws en kranten naast het Nederlands ook in het Fries (respectievelijk 32,8% en 34,8%).

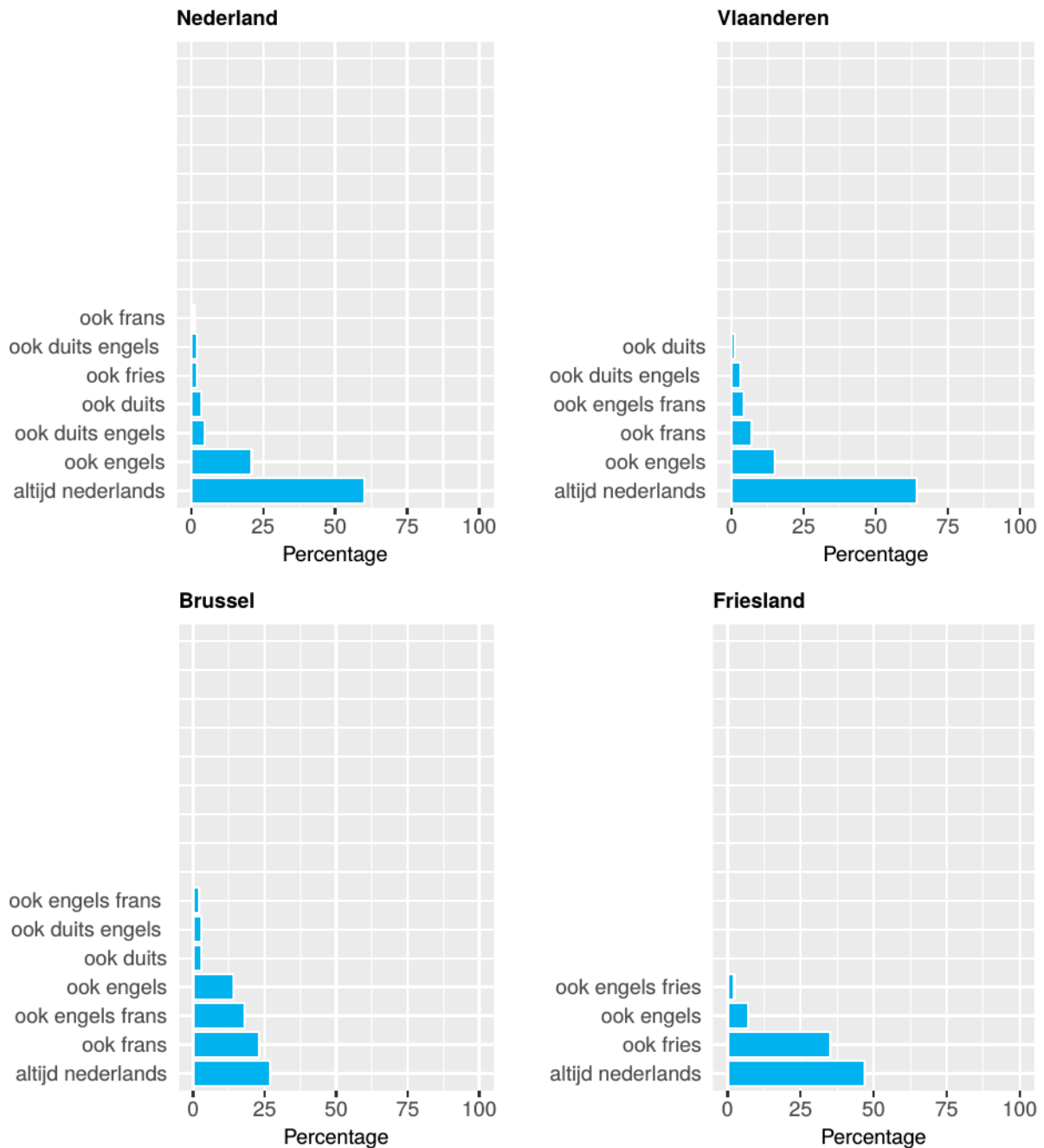
We kunnen dus besluiten dat er aanzienlijk meer in het Engels gelezen wordt als het online nieuws betreft dan wanneer men traditionele nieuwsbronnen zoals kranten raadpleegt.

Figuur 143: Online nieuws lees ik in het...

De mate waarin deelnemers het **tv-journaal** uitsluitend in het Nederlands bekijken (zie figuur 144) wijkt niet veel af van de mate waarin ze kranten alleen in het Nederlands lezen: in Nederland zegt 60% het tv-journaal altijd in het Nederlands te bekijken (vgl. kranten: 58,7%), in Vlaanderen is dat 64,1% (vgl. kranten: 62,6%), in Brussel is dat 27% (vgl. kranten: 21,8%), en in Friesland 46,9% (vgl. kranten: 48,5%). Ook de mate waarin deelnemers naast het Nederlands het tv-journaal ook in het Engels bekijken, wijkt niet veel af van hun taalkeuzes bij het lezen van kranten: voor Nederland is dat 21,1% (vgl. kranten: 22,6%), voor Vlaanderen is dat 15% (vgl. kranten: 15,7%), voor Brussel is dat 14% (vgl. kranten: 17,3%), en voor Friesland 7% (vgl. kranten: 6,1%). De mate waarin andere talen per regio een plaats innemen bij het kijken naar het journaal (Nederland: Duits en Fries, Vlaanderen: Frans en Duits, Brussel: Frans en Duits, Friesland: Fries) lijkt ook sterk op de verdelingen daarvan bij het lezen van kranten. **Voor alle traditionele nieuwsbronnen, meer bepaald**

kranten en tv-journaal, vertonen de panelleden bijna identieke taalkeuzes, waarbij het Nederlands de voorkeur krijgt en het Engels een redelijk sterke tweede plaats inneemt. Vergeleken met moderne nieuwsbronnen, zoals online nieuws, echter, neemt het Engels een kleiner aandeel voor zijn rekening. Dit is een interessante vaststelling om in herhaalonderzoeken verder in de gaten te houden.

Figuur 144: Het tv-journaal kijk ik in het...

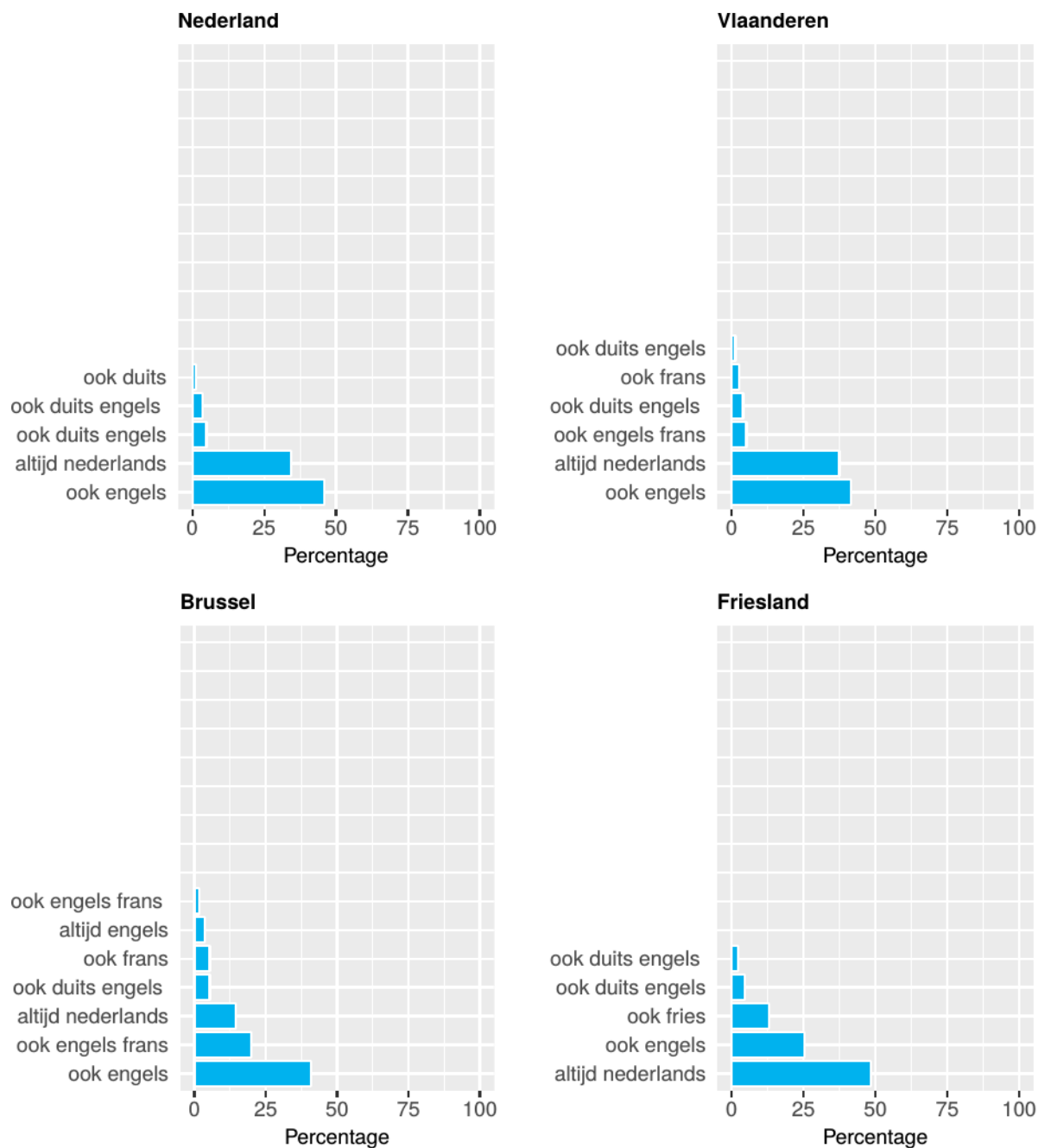
Hoewel **Wikipedia** niet zozeer een bron van nieuws is, maar wel een bron van **online informatie**, bespreken we de antwoorden op de vraag 'Wikipedia raadpleeg ik in het...' in deze paragraaf, omdat het hier, net zoals bij het raadplegen van nieuwsbronnen, om **consumptie** gaat (vs. productie). Figuur 145 representeert de antwoorden van de deelnemers op deze vraag.

Het springt meteen in het oog dat er in Nederland, Vlaanderen en Brussel naast Nederlandstalige vaak ook voor Engelstalige Wikipedia-artikelen gekozen wordt. Door 46% van de Nederlandse, 41,5% van de Vlaamse, en 40,9% van de Brusselse deelnemers wordt aangegeven dat ze Wikipedia naast het Nederlands ook in het Engels raadplegen. Deze cijfers voor het gebruik van het Engels komen sterk overeen met de cijfers voor het raadplegen van online nieuws (zie figuur 143).

Net als bij online nieuws, wijkt Friesland voor het raadplegen van Wikipedia af van de andere drie regio's⁸⁰: 48,5% kiest er daar toch voor om Wikipedia altijd in het Nederlands te raadplegen (vgl. 35,9% voor online nieuws), hoewel de combinatie van Nederlands met Engels een sterke tweede plaats inneemt (25,4%; vgl. 19,8% voor online nieuws). Toch is er ook in Nederland, Vlaanderen en Brussel een aanzienlijk percentage van de deelnemers dat aangeeft Wikipedia altijd in het Nederlands te raadplegen: dat is 34,3% voor Nederland, 37,5% voor Vlaanderen, en 14,5% voor Brussel.

De voorkeur voor het Engels bij het raadplegen van Wikipedia valt mogelijkterwijs gedeeltelijk te verklaren vanuit het feit dat de Nederlandstalige artikelen op Wikipedia relatief kort zijn in vergelijking met de Engelse, zoals we in paragraaf 4.1.3 al bespraken. Naast het Nederlands en Engels worden ook het Frans en Duits nog vermeld in de verschillende regio's.

⁸⁰ Merk op dat in een factoranalyse de variabelen 'Kranten lees ik in het Nederlands', 'Online nieuws lees ik in het Nederlands', 'Wikipedia raadpleeg ik in het Nederlands', en 'Het tv-journaal kijk ik in het Nederlands', één onderliggende factor vormen voor alle betrokken regio's. De strooiing in de antwoorden die voor elk van deze regio's verklaard werd door deze factor is telkens erg laag (Nederland: $R^2 = 0,681$, Vlaanderen: $R^2 = 0,677$, Brussel: $R^2 = 0,637$), maar is het laagst voor Friesland ($R^2 = 0,590$). Dit impliceert dat de mate waarin men in de verschillende bevraagde situaties voor het Nederlands kiest het minst eenduidig en samenhangend is in Friesland.

Figuur 145: Wikipedia raadpleeg ik in het...

4.4.2. Welke taal gebruiken mensen op sociale media?

Nu we weten dat er naast het Nederlands meer Engels gebruikt wordt bij het raadplegen van online nieuws en informatie dan bij traditionelere nieuwsbronnen (zie 4.4.1), stelt zich de vraag of er over het algemeen ook meer Engels gebruikt wordt wanneer mensen online met elkaar communiceren via sociale media, zoals Facebook, Twitter, of WhatsApp. Dat gaan we na in deze paragraaf.

Figuur 146 geeft een overzicht van de ‘gemiddelde’ taalkeuzes van deelnemers op alle sociale media, namelijk op Facebook, Twitter, WhatsApp, sms⁸¹, en andere sociale media (bijv. YouTube, Skype, etc.).

Hieruit blijkt dat de bevroagde Nederlanders en Vlamingen zich op sociale media niet tot het Nederlands beperken om zelf te communiceren. Naast het Nederlands doen ze dat ook in het Engels en andere talen. Het grootste deel van de Nederlandse en Vlaamse respondenten blijft wel uitsluitend voor het Nederlands kiezen (respectievelijk 60,6% en 59,7% van de deelnemers), maar voor 27% van de Nederlanders en 24,6% van de Vlamingen komt daar Engels bij.

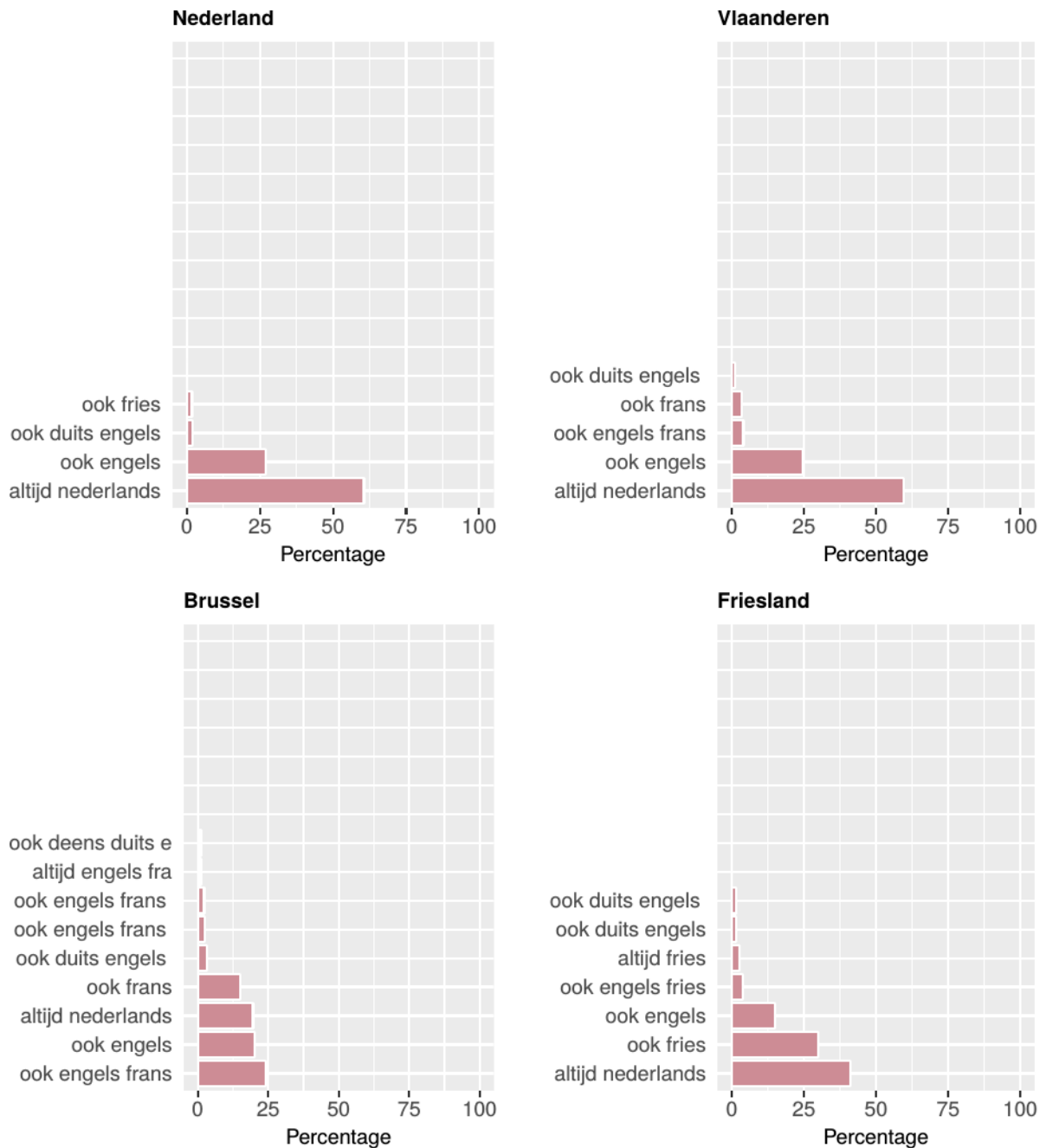
In Nederland komt daar in mindere mate ook Duits en Fries bij en in Vlaanderen Frans en Duits. De eigen communicatie via sociale media volgt dus wel (al) enigszins het beeld van het raadplegen van media in het algemeen, maar (nog) niet het beeld van het raadplegen van nieuwe media in het bijzonder, waar de keuze voor Nederlands én Engels de keuze voor uitsluitend Nederlands voorbij heeft gestoken in Nederland en dichter in de buurt is gekomen in Vlaanderen. **Ook op sociale media blijft het Nederlands de voornaamste voertaal, al valt er meer Engels waar te nemen dan in sociale situaties in het echte leven.**

Ook in Friesland blijkt ‘uitsluitend Nederlands’ voor sociale media met 41% de voornaamste optie. Voor 30,1% gebeurt dat ook in het Fries en voor 15% ook in het Engels. In Friesland speelt de tweede officiële taal, het Fries, eveneens een belangrijke rol op sociale media; 30,1% van de deelnemers geeft aan naast Nederlands ook Fries te gebruiken.⁸²

Enkel in Brussel kiest het grootste aantal deelnemers niet voor uitsluitend Nederlands (19,7%), maar voor een combinatie van Nederlands, Engels en Frans (24,3%), op de voet gevolgd door deelnemers die kiezen voor Nederlands en Engels (20,2%). **In het tweetalige Brussel neemt uiteraard ook het Frans een redelijk sterke positie in op sociale media; 15% gebruikt er naast het Nederlands ook Frans.** Brussel toont zich dus ook via sociale media een veeltalige stad.

⁸¹ Hierbij is sms het enige medium waarbij de communicatie niet via het internet verloopt.

⁸² Voor onderzoek naar het gebruik van het Fries door jongeren op sociale media, zie ook: Jongbloed-Faber, L., H. Van de Velde, C. van der Meer, & E. L. Klinkenberg. 2016. Language use of Frisian bilingual teenagers on social media. In: *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 26. 27-54.

Figuur 146: Welke taal gebruikt de deelnemer op sociale media?

Zijn er verschillen tussen de verschillende sociale media onderling?⁸³ Om deze vraag te beantwoorden, bespreken we hieronder achtereenvolgens de resultaten voor Facebook, Twitter, WhatsApp, sms, en andere sociale media.

⁸³ Uit een factoranalyse met als variabelen 'Op Facebook gebruik ik Nederlands', 'Op Twitter gebruik ik Nederlands', 'Op WhatsApp gebruik ik Nederlands', 'Op andere sociale media gebruik ik Nederlands', en 'Sms'jes stuur ik in het Nederlands', bleek dat de mate waarin Nederlands gebruikt wordt in de verschillende bevraagde situaties telkens sterk samenhang met één enkele onderliggende factor. Deze factor verklaart voor alle regio's een hoge mate van de variantie (Nederland: $R^2 = 0,813$, Vlaanderen: $R^2 = 0,805$, Brussel: $R^2 = 0,895$, Friesland: $R^2 = 0,911$).

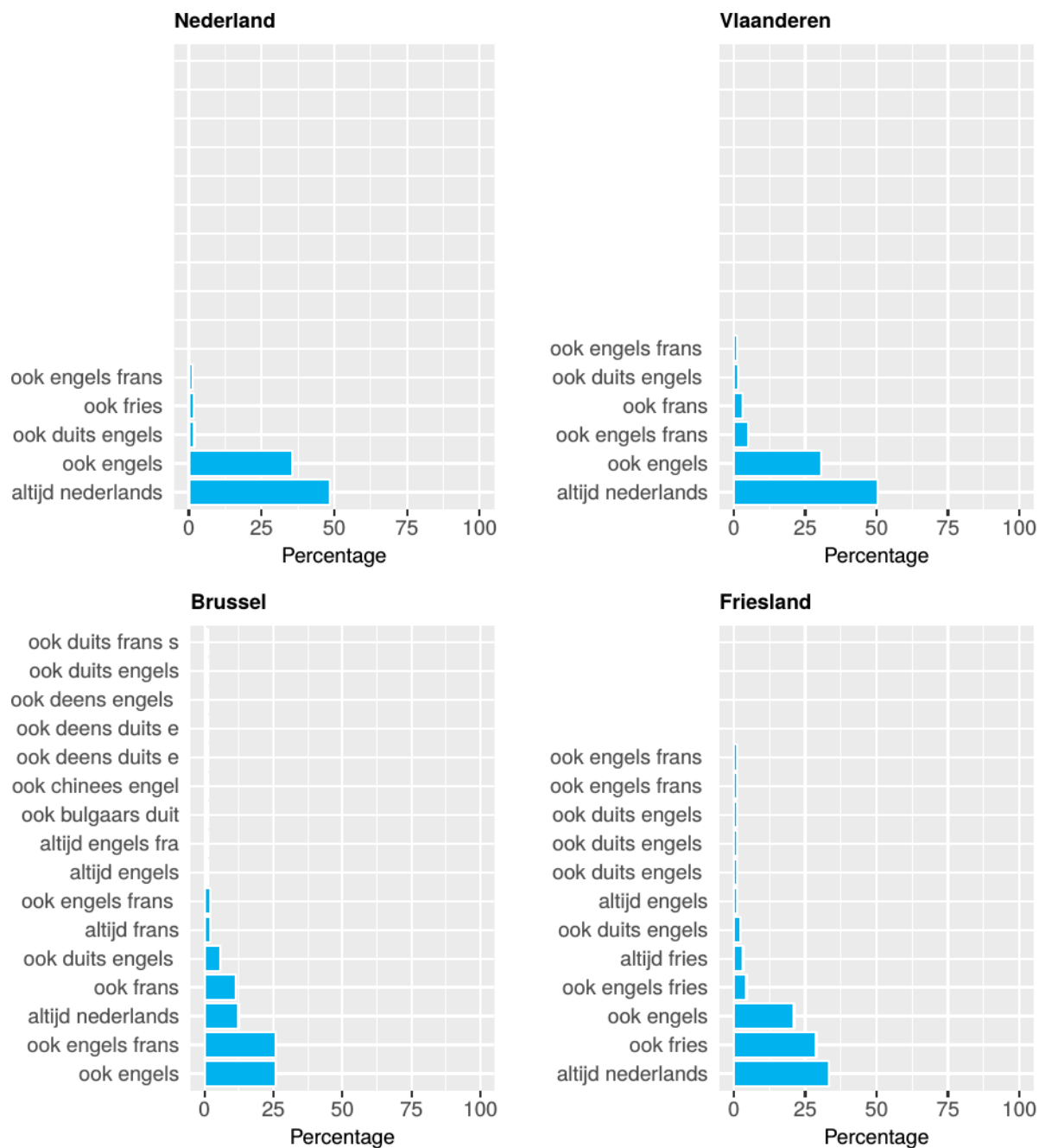
Facebook

Figuur 147 toont de taalkeuzes van de deelnemers op Facebook. Net als in figuur 146 zien we dat in Nederland, Vlaanderen en Friesland het grootste aantal panelleden aangeeft altijd Nederlands te gebruiken op Facebook, namelijk 48,5% van de Nederlandse, 50,4% van de Vlaamse, en 33,3% van de Friese deelnemers. Dat is wel minder dan de gemiddelde percentages voor taalgebruik op sociale media (zie figuur 146), dat was namelijk respectievelijk 60,6%, 59,7% en 41%. **Relatief gezien wordt er op Facebook minder dan gemiddeld op sociale media gebruik gemaakt van uitsluitend Nederlands.**

Ook in Brussel ligt het aantal deelnemers dat altijd Nederlands zegt te gebruiken iets lager dan het gemiddelde, namelijk 12,4% vs. 19,7%. **Aangezien het gebruik van uitsluitend Nederlands relatief laag ligt, verwachten we een redelijk sterke vertegenwoordiging van het Engels.**

In Nederland geeft 35,5% van de deelnemers aan naast Nederlands ook Engels te gebruiken op Facebook, in Vlaanderen is dat 30,5%, in Brussel is dat 25,8% (en daarmee voor Brussel de grootste groep), en in Friesland is dat 21,1%.

In Friesland is de groep die naast Nederlands ook Fries gebruikt op Facebook (28,9%) sterker vertegenwoordigd dan de groep die Nederlands en Engels combineert.

Figuur 147: Op Facebook gebruik ik...

Dat er zoveel deelnemers zijn die aangeven naast Nederlands ook Engels te gebruiken op Facebook, heeft er wellicht mee te maken dat men eerder anderstalige vrienden heeft in zijn virtuele vriendenkring dan in de 'werkelijke' vriendenkring. Zodra er zich in iemands publiek (bijv. Facebookvrienden, Twitervolgers, enz.) anderstaligen bevinden, kan de drempel om van het Nederlands naar het Engels over te schakelen plots veel lager worden. Berichten worden dan in het Engels gepost zodat ook anderstalige vrienden/volgers bereikt worden.

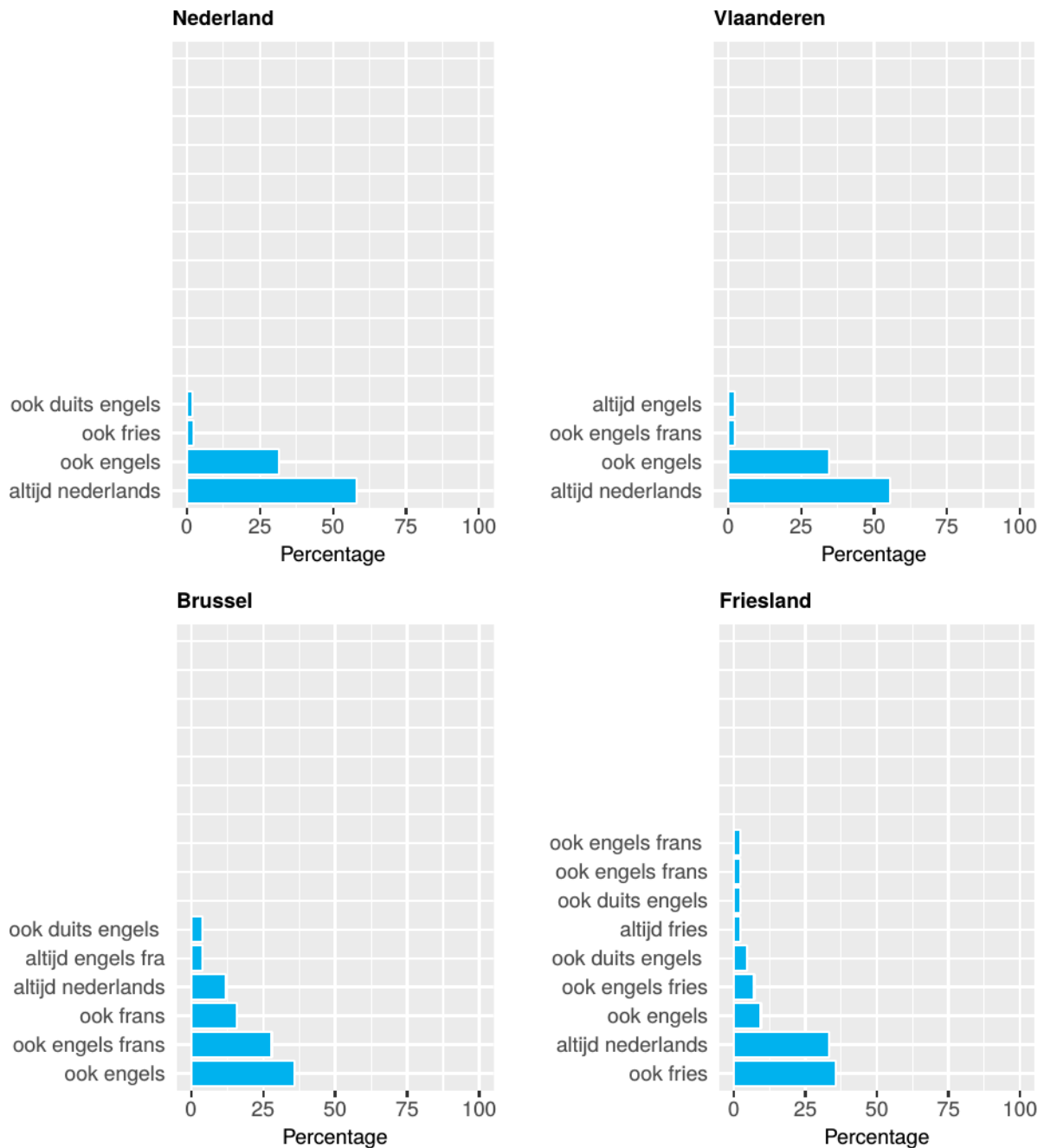
Uit onderzoek is ook gebleken dat het gebruik van het Engels op Facebook zich vaak beperkt tot het sporadische gebruik van een paar Engelse woorden of uitdrukkingen. Zo bleek uit onderzoek naar chattaal onder West-Vlaamse jongeren bijvoorbeeld (Vandekerckhove 2009: 9)⁸⁴ dat er in het verzamelde corpusmateriaal vooral Engelse één-woorduitingen voorkwamen (zoals *yes* 'ja', *nope* 'nee hoor', *please* 'alstublieft') en dat er maar weinig complete zinnen of langere uitingen in het Engels voorkwamen. Meer dan Engelse woorden en uitingen werden er door deze jongeren West-Vlaamse uitdrukkingen en aan dat dialect aangepaste spellingen gebruikt. Volgens Van Oostendorp (2012)⁸⁵ geeft dit aan dat het Engels op internet niet echt een bedreiging vormt voor het Nederlands. Volgens hem kan het internet "worden gebruikt om kleinere groepen in hun eigen taal te bedienen" en biedt het internet een platform voor het gebruik van "middelgrote talen". Dat dit wel eens zo kan zijn, blijkt misschien wel uit figuur 147 (en ook uit figuren 149 en 151 hieronder), waar we in de grafiek voor Brussel een veelheid aan talen zien die we in de tot nog toe besproken domeinen maar zelden zagen. Merk daarbij op dat in de grafieken een taal of talencombinatie pas wordt weergegeven als die door minstens 1% van de deelnemers werd opgegeven. Dat er op Facebook ruimte is voor het gebruik van al die talen blijkt uit figuur 147: niet enkel de voor de hand liggende talen zoals Engels, Frans, en Duits komen voor, maar ook minder bekende talen zoals Bulgaars, Chinees, Deens, Grieks, of Italiaans.

Twitter

De taalkeuzes van deelnemers in hun communicatie op Twitter (zie figuur 148) wijken toch in zekere mate af van hun taalkeuzes op Facebook. Zo is het aantal Nederlandse deelnemers dat aangeeft altijd Nederlands te gebruiken op Twitter (58,1%) hoger dan het aantal dat dit doet op Facebook (48,5%). Een hypothese zou kunnen zijn dat dit te maken heeft met het feit dat Twitter meer als een publieke ruimte wordt beschouwd dan Facebook en dat er om die reden meer voor de maatschappelijke voertaal wordt gekozen. Het aantal panelleden dat ook Engels zegt te gebruiken op Twitter (31,5%), is maar iets lager dan het aantal panelleden dat dit op Facebook doet (35,5%). In Vlaanderen zijn er ongeveer evenveel deelnemers die zeggen altijd Nederlands te gebruiken op Twitter (55,5%) als dat er zijn voor Facebook (50,4%) en ook het gebruik van het Engels is voor Vlaanderen op beide media bijna gelijk (34,6% op Twitter, 30,5% op Facebook). In Brussel is dan weer het gebruik van het Engels op Twitter hoger in vergelijking met het gebruik ervan op Facebook (Twitter: ook Engels: 36%, ook Engels + Frans: 28%; Facebook: ook Engels: 25,8%, ook Engels + Frans: 25,8%), terwijl het gebruik van uitsluitend Nederlands er voor beide sociale media nagenoeg even hoog ligt (Twitter: 12%; Facebook: 12,4%). In Friesland is er relatief gezien een groter aantal deelnemers dat naast Nederlands ook Fries gebruikt op Twitter (35,7%) dan op Facebook (28,9%). Het aantal Friese panelleden dat altijd Nederlands zegt te gebruiken is gelijk voor Twitter en Facebook (33,3%), het aantal dat ook Engels gebruikt op Twitter (9,5%) is lager dan het aantal dat dit doet op Facebook (21,1%).

⁸⁴ Vandekerckhove, Reinhild. 2009. WB! CVA? Wist Mjon? De chat-taal van Vlaamse tieners tussen 'lokaal' en 'mondiaal'. In: De Tier V., J. Swanenburg & T. Van de Wijngaard (red.), *Moi, adieë en salut. Groeten in Nederland en Vlaanderen* (Het dialectenboek 10), 33-44. Groesbeek: Stichting Nederlandse Dialecten.

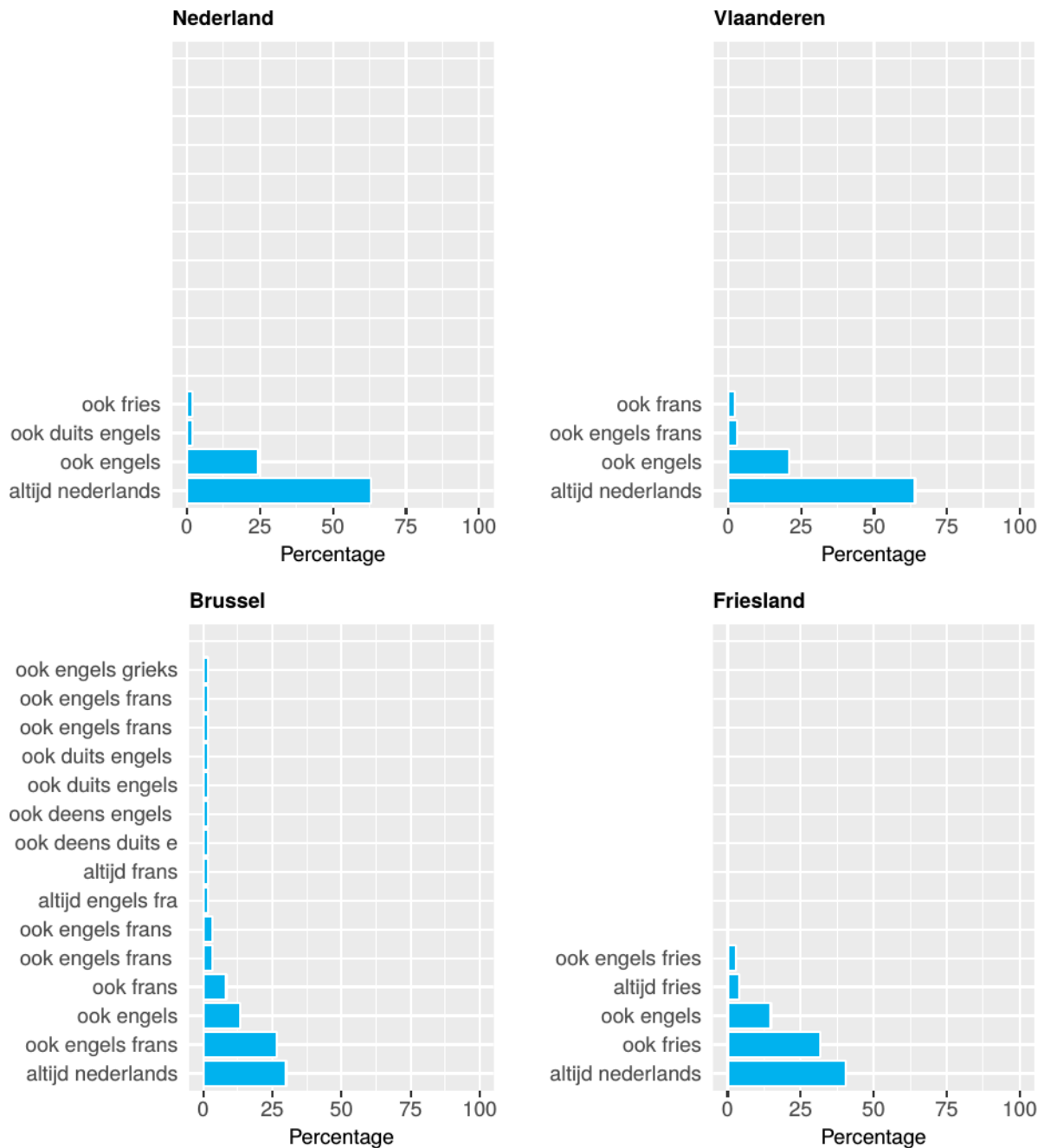
⁸⁵ Van Oostendorp, Marc. 2012. Het internet: de taalversnipperaar? *Taalpeil 2012-2013*, p. 6. zie: http://taalunieversum.org/sites/tuv/files/downloads/taalpeil_2012_0.pdf

Figuur 148: Op Twitter gebruik ik...

WhatsApp

Figuur 149 toont de taalkeuzes van de deelnemers op WhatsApp. **In vergelijking met Facebook en Twitter wordt er op WhatsApp meer uitsluitend Nederlands gebruikt;** het is de meest gekozen optie voor Nederland, Vlaanderen, Brussel en Friesland, met respectievelijk 63%, 64,1%, 30% en 40,6%. Het Engels staat in combinatie met het Nederlands op een tweede plaats in Nederland (24,2%) en Vlaanderen (21%), en op een derde plaats in Brussel (13,3%) en Friesland (14,9%). In Brussel wordt er nog vaker voor de combinatie van Nederlands, Engels en Frans gekozen (26,7%) en in Friesland voor de combinatie van Nederlands en Fries (31,7%). Verder valt het op dat er in Brussel, net als bij het gebruik van Facebook, ook ruimte is voor ‘kleinere’ talen op WhatsApp, zoals het Deens of het Grieks.

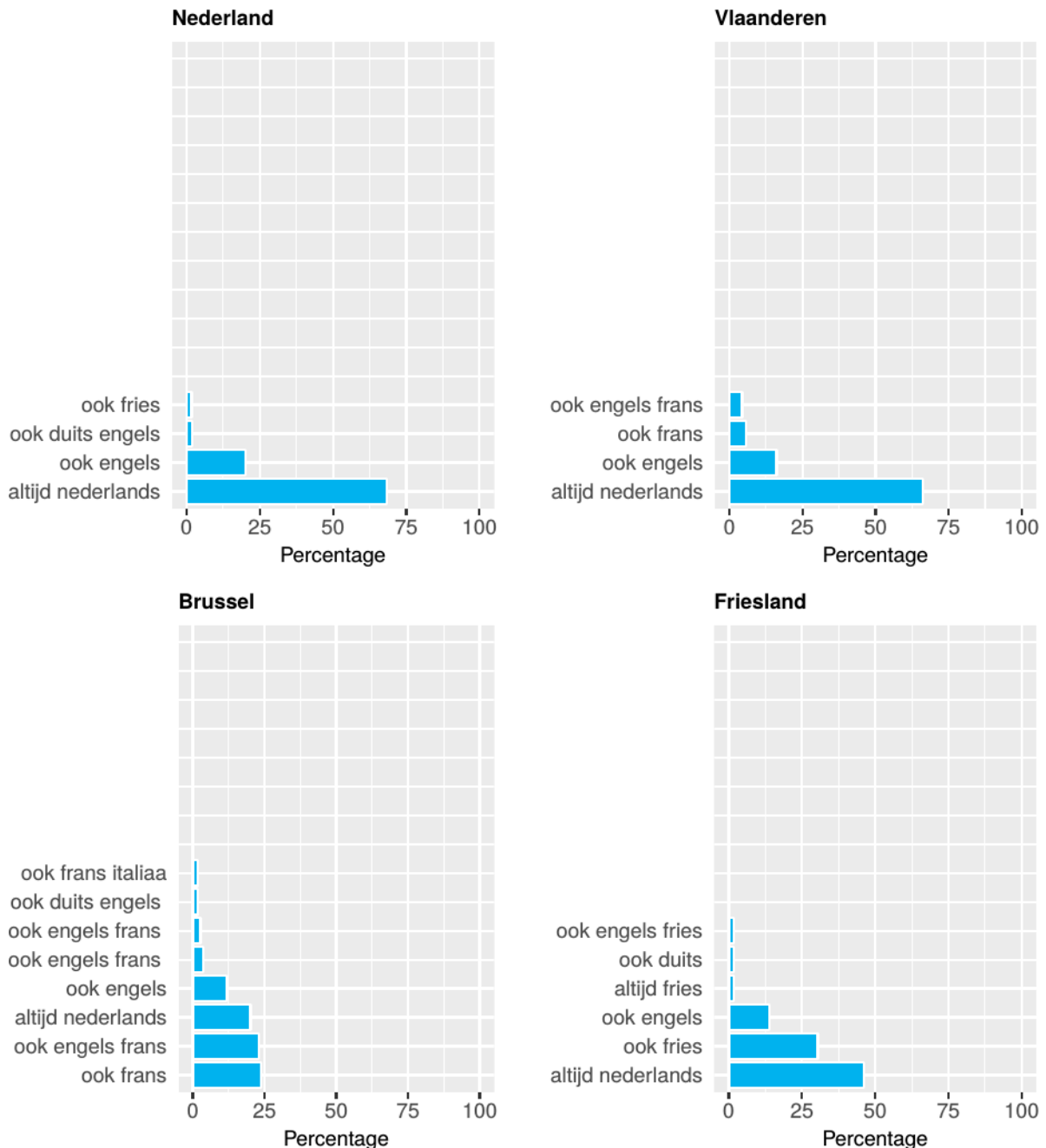

Figuur 149: Op WhatsApp gebruik ik...

Sms

De antwoorden op de vraag 'Sms'jes stuur ik in het...' zijn gerepresenteerd in figuur 150. De percentages voor het gebruik van uitsluitend Nederlands in sms'jes zijn vergelijkbaar met die voor WhatsApp-gebruik: dat is voor Nederland 68,4% (vgl. 63% voor WhatsApp), voor Vlaanderen 66,2% (vgl. 64,1% voor WhatsApp), en voor Friesland 46,1% (vgl. 40,6% voor WhatsApp). Enkel de Brusselse panelleden gebruiken toch 10% minder uitsluitend Nederlands in sms'jes (20,2%) dan in WhatsApp (30%). Daar staat tegenover dat het Frans een prominentere rol vervult in sms'jes van de Brusselse deelnemers: 23,9% geeft immers aan ook Frans te gebruiken in sms'jes, tegenover 8,3% die dit doet in WhatsApp. Misschien heeft dit te maken met het feit dat mensen die vooral sms'jes sturen over het algemeen iets ouder zijn, terwijl de jongere generatie zich meer van WhatsApp bedient (vgl. achteruitgang van het Frans bij de jongere generatie Brusselaars, zie figuren 24, 25,

26 in paragraaf 4.2.1 (b)). Ook de combinatie van Nederlands met Engels neemt bij sms'en een prominente plaats in, met 20,2% van de Nederlandse, 16,2% van de Vlaamse, 11,9% van de Brusselse (naast de combinatie met Nederlands én Frans die goed is voor 22,9%), en 13,9% van de Friese deelnemers die aangeven naast Nederlands ook Engels te gebruiken. In Friesland worden uiteraard ook aanzienlijk wat sms'jes ook in het Fries verstuurd (30,4%).

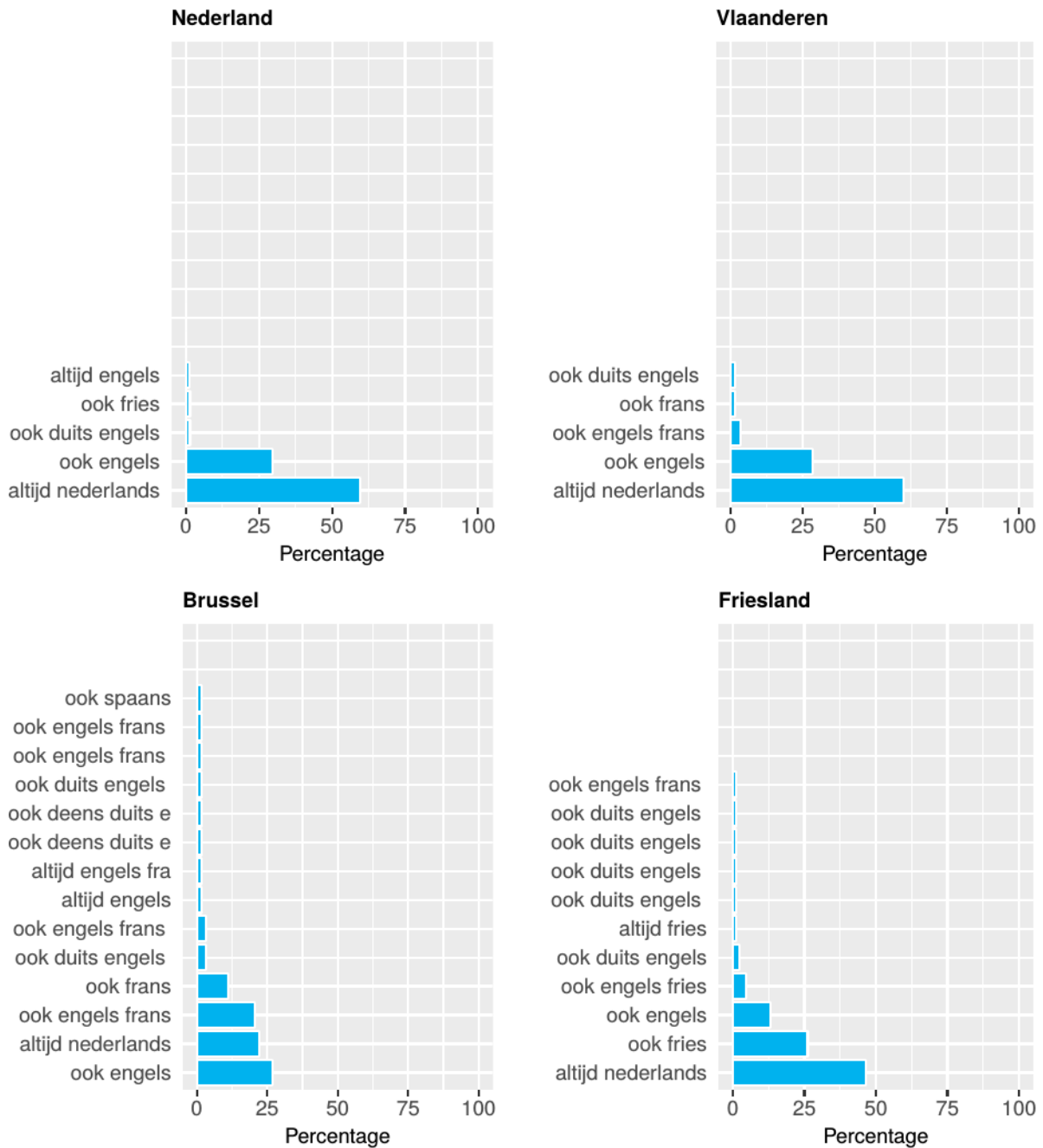

Figuur 150: Sms'jes stuur ik in het...

Andere sociale media

De deelnemers gaven ook antwoord op de vraag 'Op andere sociale media gebruik ik...' (figuur 151). Welke sociale media dit zijn, zal voor elke deelnemer verschillen. We kunnen daarbij denken aan onder andere YouTube, Skype en allerlei fora. Het Nederlands staat ook sterk in die andere sociale media, zoals blijkt uit het

feit dat er altijd Nederlands gebruikt wordt door meer dan de helft van de Nederlandse en Vlaamse panelleden (in beide gevallen afgerond 60%) en door 46,4% van de Friese deelnemers. In Brussel staat het Nederlands minder sterk, met 22,2% van de deelnemers die aangeven altijd Nederlands te gebruiken. In Brussel wordt de combinatie van Nederlands met Engels het vaakst gebruikt (27%), en ook de combinaties van Nederlands met Engels én Frans (20,6%) of met Frans alleen (11,1%) doen het goed. **In Nederland en Vlaanderen komt het Engels na het Nederlands als belangrijkste taal naar voren in andere sociale media:** 29,7% van de Nederlandse en 28,3% van de Vlaamse StaatNed-panelleden gebruikt naast Nederlands ook Engels. In Friesland gebruikt 26,2% ook Fries en 13,1% ook Engels. .

Figuur 151: Op andere sociale media gebruik ik...

We kunnen besluiten dat het Nederlands de taal bij uitstek is bij het gebruik van sociale media. Engels komt er het vaakst bij, maar komt zelden tot nooit in de plaats van het Nederlands. Facebook en Twitter zijn de sociale media waarin het meest frequent ook Engels wordt gebruikt.

“Ik ben naar Roemenië geweest om hulp te bieden. Daar, maar ook nu nog wel eens, via Facebook, spreek [ik] Engels met hen.”

4.4.3. Welke taal gebruiken mensen met een andere moedertaal op sociale media?

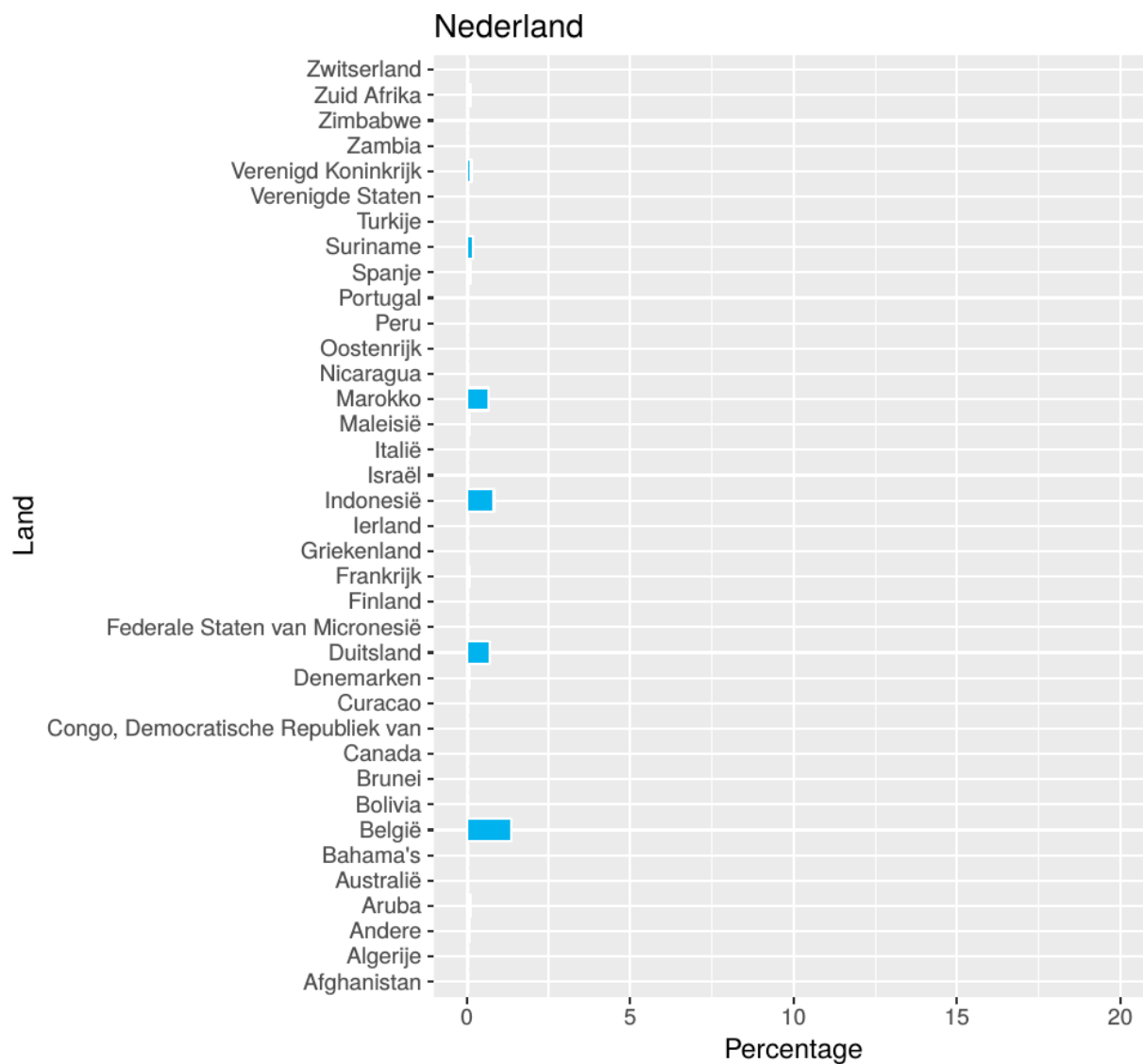
Als het internet, zoals Van Oostendorp (2012) beweert (zie hierboven), inderdaad een platform biedt voor het gebruik van kleinere talen (zoals het West-Vlaamse dialect in de studie van Vandekerckhove (2009)), dan zou men kunnen verwachten dat er onder anderstaligen in het Nederlandse taalgebied meer andere talen dan het Nederlands, Engels of Frans gebruikt worden op sociale media. We kunnen nagaan of deze hypothese klopt door te kijken naar de taalkeuzes van niet-moedertaalsprekers op sociale media.

Facebook

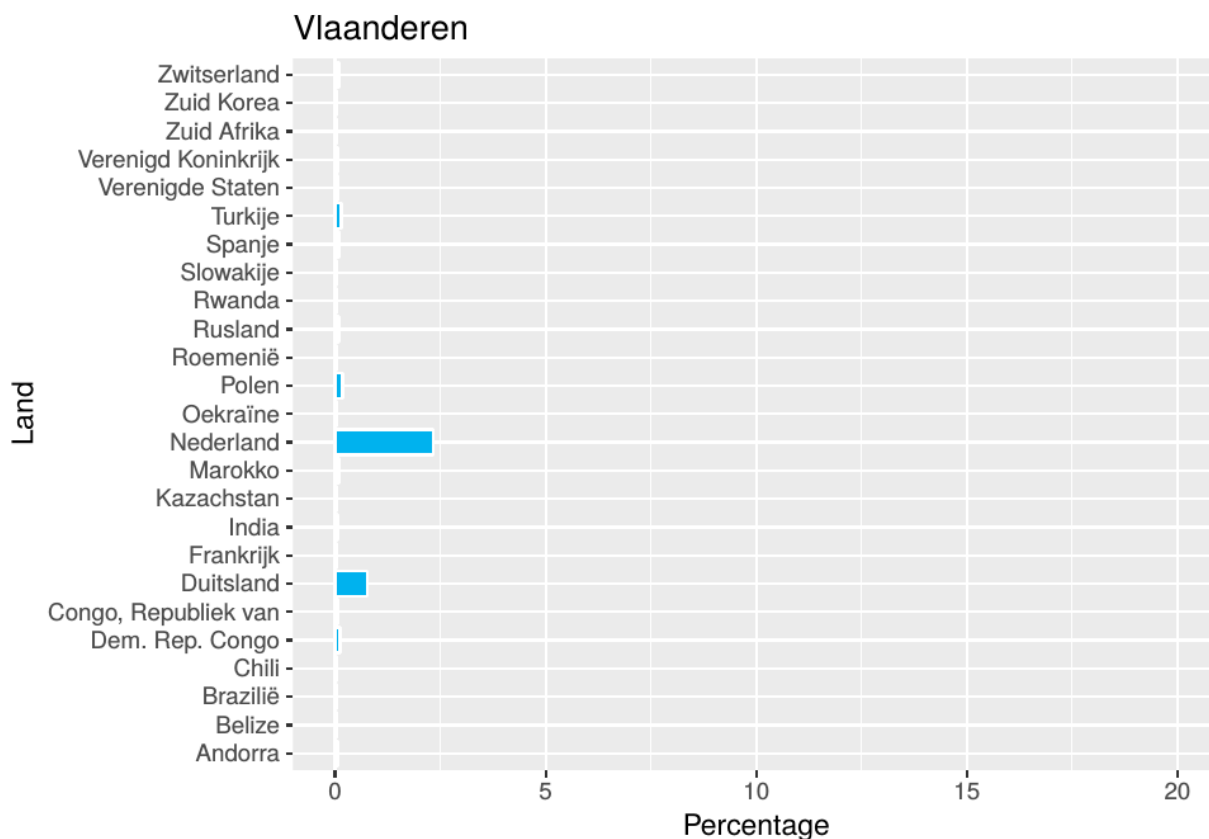
De taalkeuzes van anderstaligen op Facebook worden getoond in figuur 154. **Wat meteen in het oog springt is de veelheid aan verschillende (kleinere) talen bij de Vlaamse deelnemers.** Er wordt in Vlaanderen wel het vaakst geopteerd voor het gebruik van uitsluitend Nederlands (26,5%), en daarna ook voor de combinaties van Nederlands met Engels (16,2%), of met Frans (10,3%). Aangezien het grootste deel van de anderstalige deelnemers in Vlaanderen van oorsprong Franstalig is, ligt het voor de hand dat het Frans hier een voorname plaats inneemt.

Naast deze ‘grotere’ talen echter, scoort de combinatie van Nederlands met een andere taal onder Vlaamse niet-moedertaalsprekers ook vrij hoog. Zo zien we bijvoorbeeld dat een even groot percentage deelnemers aangeeft Nederlands te combineren met Duits, Engels en Frans (5,9%), als dat er deelnemers zijn die het Nederlands met het Turks combineren (5,9%). **Daarmee is het Turks in Vlaanderen een van de meer prominente talen op Facebook. Dit resultaat hangt mogelijk samen met de bevinding dat er onder anderstalige jongeren in Vlaanderen meer Turks gesproken wordt dan bij de oudere leeftijdsgroepen** (zie paragraaf 4.2.1 (d)). Overigens wezen we er in 4.2.3 (b) ook al op dat er in Nederland ook een sterke Turkse cultuur bestaat onder jongeren. Dat bleek uit een artikel uit 2011⁸⁶ over het gebruik van het Nederlands in moskeeën, waar onder andere gesteld werd dat jongeren uit de Turkse gemeenschap sterker vasthouden aan de Turkse taal dan Marokkaanse jongeren aan het Arabisch. Dat bleek bijvoorbeeld uit het feit dat Marokkaanse jongeren op Facebook in het Nederlands communiceren, terwijl Turkse jongeren dat in het Turks doen. Dat Turkse jongeren inderdaad in het Turks communiceren op Facebook wordt hier bevestigd door de Vlaamse gegevens. In de Nederlandse resultaten (figuur 154) wordt het Turks niet genoemd, maar dit kan er ook mee te maken hebben dat er in vergelijking met Vlaanderen minder Nederlandse panelleden van Turkse afkomst waren (zie figuren 152 en 153): in Nederland had 0,03% van de deelnemers Turkije als geboorteland, in Vlaanderen was dat 0,15% van de deelnemers.

⁸⁶ <http://www.nu.nl/binnenland/2701356/nederlandse-taal-rukt-in-moskeeen.html>

Figuur 152: Verdeling van de deelnemers naar geboorteland exclusief Nederland

Figuur 153: Verdeling van de deelnemers naar geboorteland exclusief België

Behalve het Turks, zijn er nog een aantal minder courante⁸⁷ talen die door de Vlaamse anderstaligen vrij veel gebruikt worden op Facebook. Zo geeft bijvoorbeeld 2,9% van de deelnemers aan dat ze naast Nederlands ook Engels, Frans en Italiaans, of Engels, Frans en Spaans gebruiken. Een even groot deel van de deelnemers (2,9%) zegt het Nederlands met het Russisch te combineren op Facebook.

Wat de Vlaamse gegevens betreft, blijkt de hierboven geformuleerde hypothese dat het internet (en dan met name Facebook) een platform biedt voor het gebruik van minder courante talen dus te kloppen.

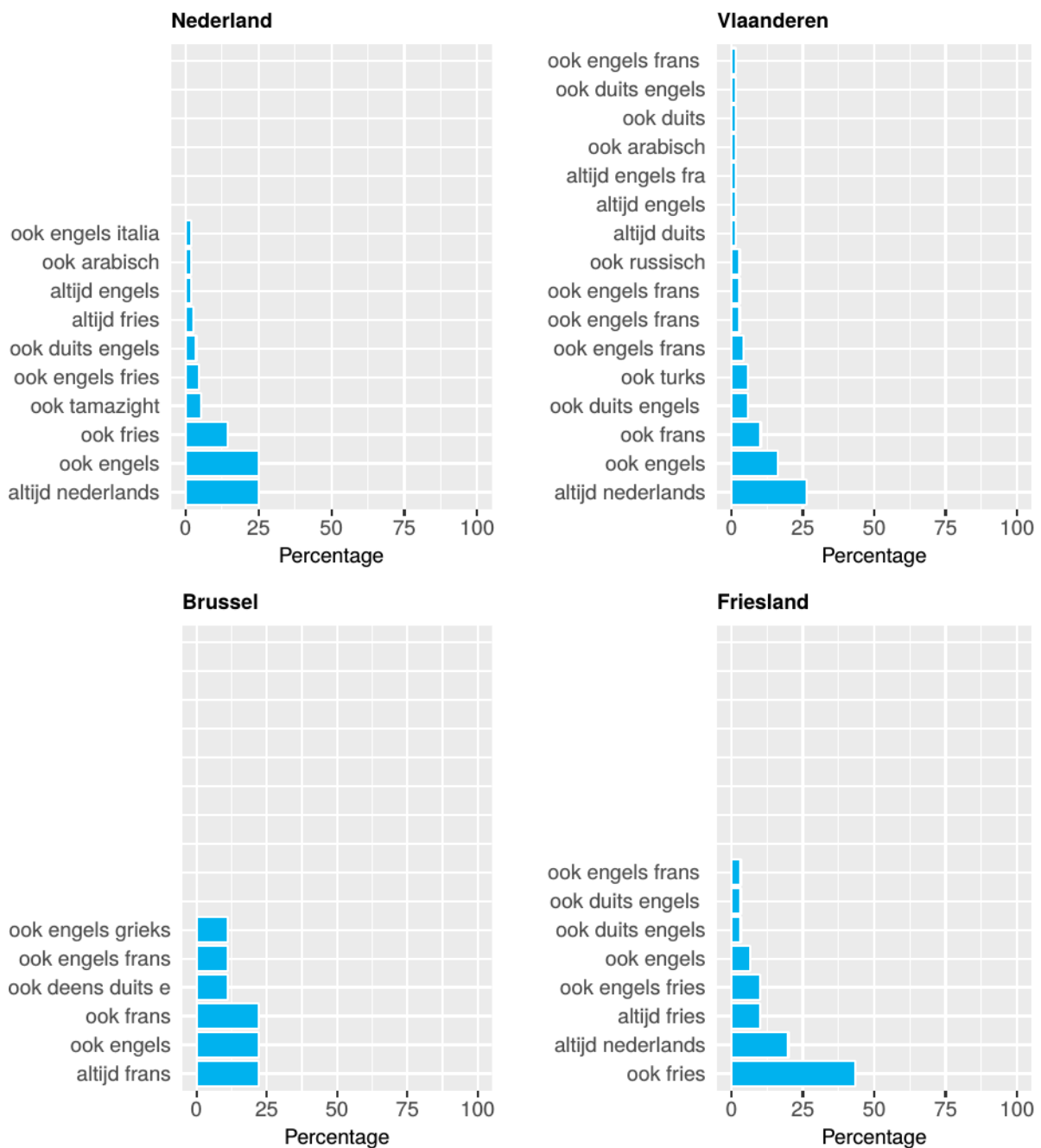
Hoewel in iets mindere mate, is er ook in Nederland op Facebook meer ruimte voor de minder courante talen dan in andere domeinen van het maatschappelijk leven. In Nederland wordt er na de keuze voor altijd Nederlands (25,2%), voor Nederlands en Engels (25,2%), en voor Nederlands en Fries (14,4%), het vaakst gekozen voor het gebruik van Nederlands en Tamazight (5,4%)⁸⁸.

Onder de bevraagde Brusselse anderstaligen komt de keuze voor het gebruik van uitsluitend Nederlands op Facebook niet voor. In het tweetalige Brussel wordt er even vaak gekozen (namelijk door telkens 22,2% van de deelnemers) voor uitsluitend Frans, voor Nederlands en Engels, als voor Nederlands en Frans. **Het Frans lijkt bij Brusselse niet-moedertaalsprekende deelnemers dominant te zijn op Facebook**, wat te verklaren valt uit het feit dat de meeste anderstalige panelleden uit Brussel Franstalig zijn. We moeten de gegevens voor Brussel ook met enige omzichtigheid interpreteren, aangezien het absolute aantal deelnemers hier relatief laag was.

⁸⁷ Hiermee bedoelen we niet dat deze talen wereldwijd weinig gesproken worden, maar dat ze in onze data niet zo vaak voorkomen.

⁸⁸ Tamazight is een Berbertaal die door ongeveer de helft van de Marokkanen gesproken wordt. (zie: <https://nl.wikipedia.org/wiki/Berbertalen>).

Aangezien de niet-moedertaalsprekende deelnemers uit Friesland allemaal Friestalig zijn, hoeft het niet te verbazen dat 43,3% van hen aangeeft dat ze naast Nederlands ook Fries gebruiken op Facebook. Verder zegt 20% van de Friestaligen altijd Nederlands te gebruiken, 10% zegt altijd Fries te gebruiken en 10% zegt naast Nederlands ook Engels en Fries te gebruiken. **Onder moedertaalsprekers van het Fries domineert dus het Fries op Facebook. Ook hier zien we dat de moedertaalsprekers van het Fries dus sterker vasthouden aan het Fries dan niet-moedertaalsprekers van het Fries.** Dit ligt in lijn met de vaststellingen over de taalkeuze in de naaste omgeving: in paragraaf 4.2.1 (a) bleek dat er in Friesland in het algemeen sprake is van een achteruitgang van het Fries ten voordele van het Nederlands, maar dat er zich onder de moedertaalsprekers van het Fries een jongere generatie bevindt die in alle contacten in de naaste omgeving uitsluitend voor het Fries kiest (zie 4.2.1 (d)).

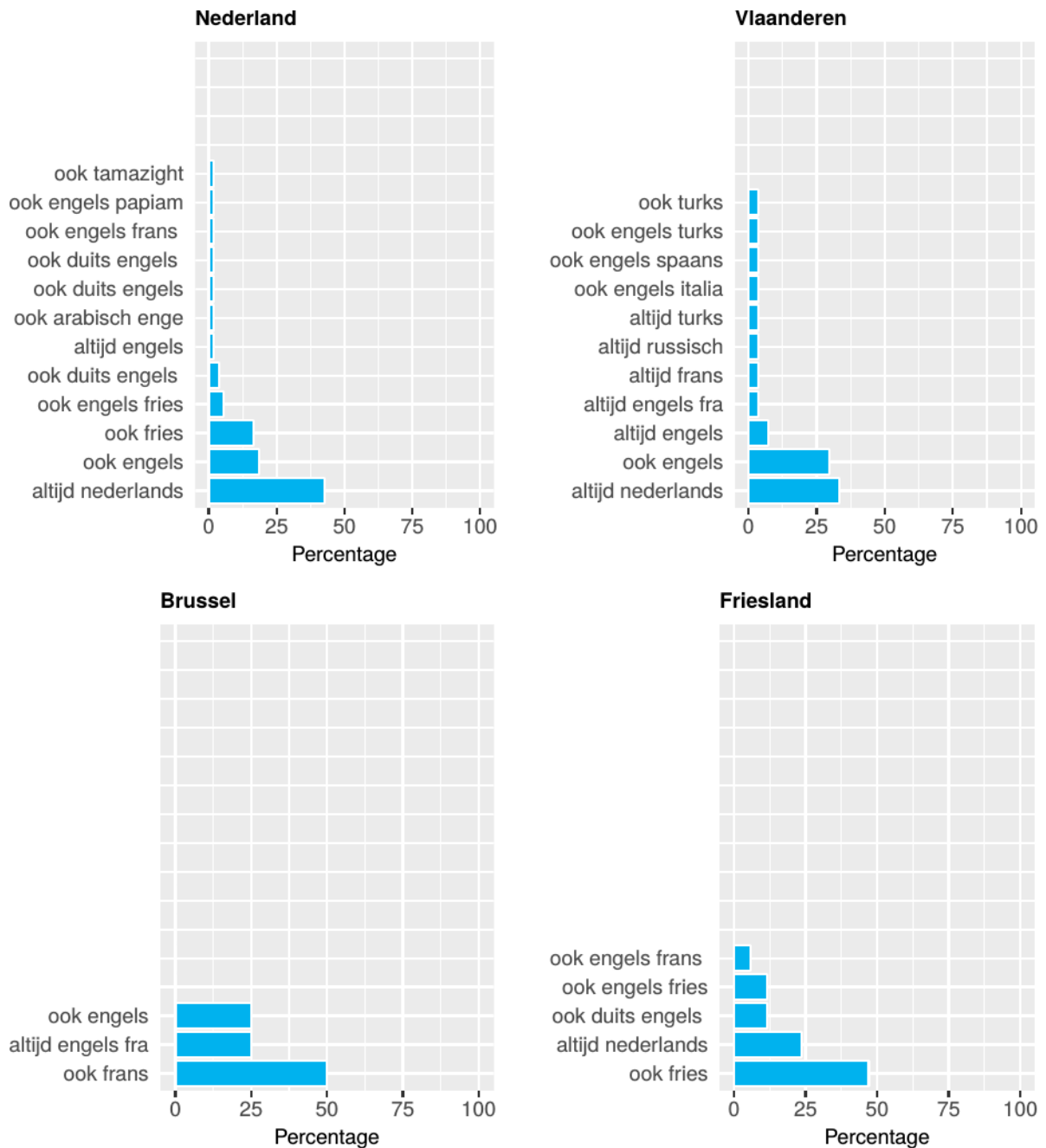
Figuur 154: Op Facebook gebruik ik... (moedertaal is anders)

Twitter

Als we figuur 155 (taalkeuze op Twitter) vergelijken met figuur 154 (taalkeuze op Facebook), dan valt op dat de grote verscheidenheid aan talen en talencombinaties in Vlaanderen iets beperkter is op Twitter dan op Facebook. Toch worden ook op Twitter meer dan in andere domeinen minder courante talen gebruikt (bijvoorbeeld Russisch, Italiaans, Spaans, Tamazight).

In Nederland en Vlaanderen blijft het Nederlands de meest gebruikte taal op Twitter onder anderstaligen, net als bij de moedertaalsprekers van het Nederlands (zie figuur 148): 42,6% van de Nederlandse en 33,3% van de Vlaamse deelnemers met een andere moedertaal zegt altijd Nederlands te gebruiken op Twitter; dat is toch beduidend hoger dan het geval is op Facebook (vgl. 25,2% voor Nederland en 26,5% voor Vlaanderen). In Nederland kiest 18,5% van de anderstalige deelnemers voor de combinatie van Nederlands met Engels, in Vlaanderen is het gebruik van Nederlands met Engels hoger (29,6%). Op de derde plaats komt in Nederland de combinatie van Nederlands met Fries (16,7%); in Vlaanderen komt de keuze voor uitsluitend Engels (7,4%) op de derde plaats. Met name voor anderstalige deelnemers is uitsluitend Engels op Twitter een optie, terwijl die bij de Nederlandstaligen quasi ontbreekt.

Omdat er op deze vraag maar weinig Brusselse deelnemers reageerden, bespreken we de grafiek van Brussel hier niet. De grafiek voor Friesland laat zien dat de moedertaalsprekers van het Fries ongeveer net zo vaak het Nederlands met het Fries combineren op Twitter (47,1%) als op Facebook (43,3%).

Figuur 155: Op Twitter gebruik ik... (moedertaal is anders)

WhatsApp⁸⁹

Figuur 156 toont de taalkeuzes van niet-Nederlandstalige deelnemers op WhatsApp. Net als bij Facebookgebruik (figuur 154) zien we bij dit sociaal medium ook een erg grote verscheidenheid aan talen in Vlaanderen. De keuze voor uitsluitend Nederlands komt ook hier op de eerste plaats (29,6%), maar daarna volgen de deelnemers die aangeven naast Nederlands ook Turks te spreken (13%). **Turks neemt dus op WhatsApp een nog belangrijker plaats in dan op Facebook onder Vlaamse anderstalige deelnemers.** De keuze voor Nederlands en Frans komt pas op de derde plaats (11,1%), gevolgd door de combinatie van Nederlands en Engels (9,3%).

⁸⁹ Voor de niet-moedertaalsprekers zijn er geen gegevens verzameld over taalkeuzes bij sms'en.

In Nederland zijn het de meer courante talen die de belangrijkste plaatsen innemen: 33,9% kiest er altijd voor het Nederlands op WhatsApp, 17,4% voor Nederlands en Fries, 14,8% voor Nederlands en Engels, en 5,2% voor Nederlands, Engels en Fries. Toch geeft ook 4,3% van de niet-moedertaalsprekers in Nederland aan dat ze naast Nederlands ook Tamazight gebruiken. De resultaten van anderstaligen voor WhatsApp volgen dus die van Facebook.

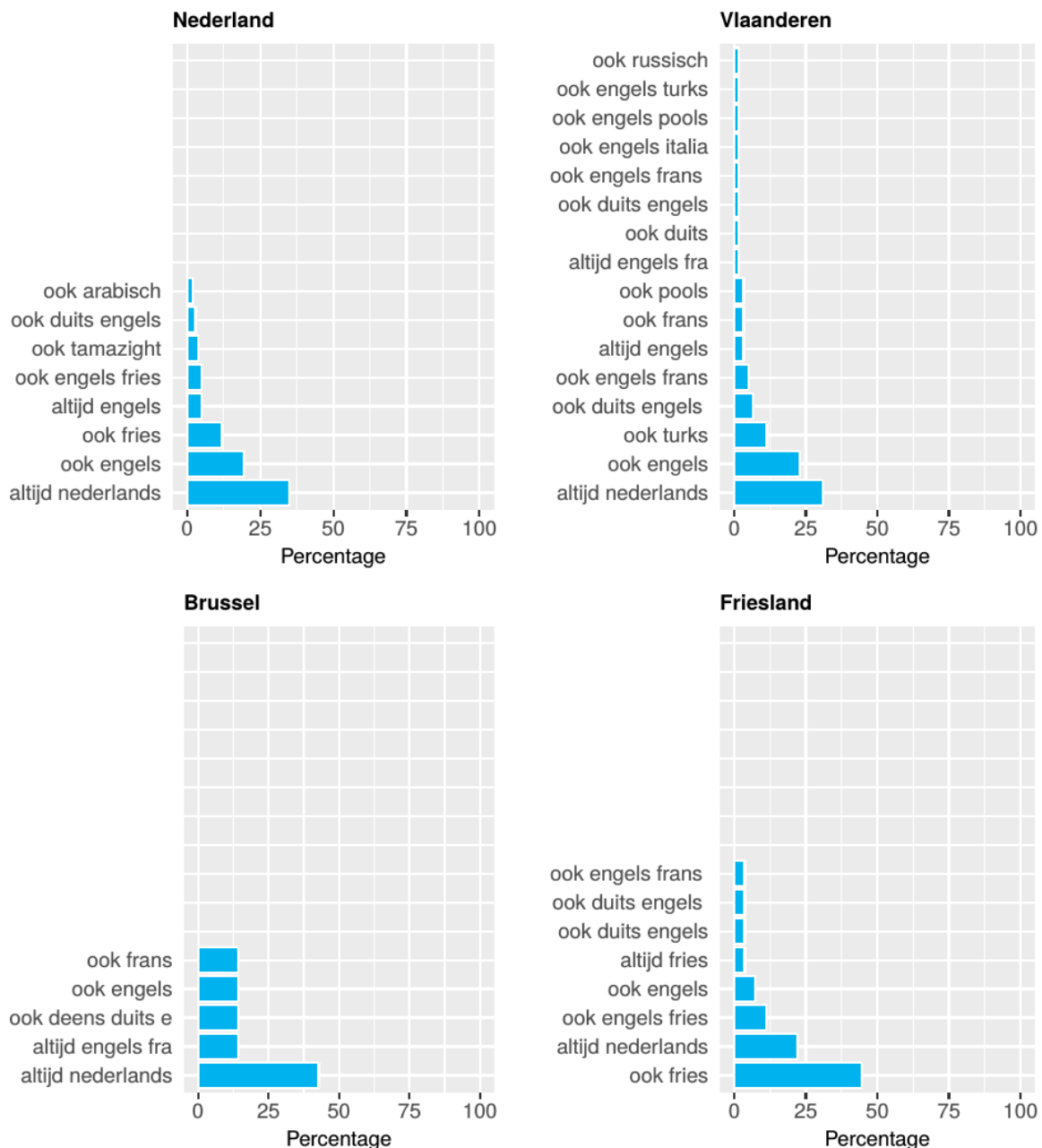
In Friesland kiest 48,5% van de Friestaligen naast het Nederlands voor het Fries, 27,3% gebruikt er altijd Nederlands op WhatsApp en 9,1% gebruikt er altijd Fries. Brussel bespreken we niet omwille van het kleine absolute aantal respondenten.

Figuur 156: Op WhatsApp gebruik ik... (moedertaal is anders)

Andere sociale media

Ook bij het gebruik van andere sociale media door niet-Nederlandstaligen zien we dezelfde tendensen als bij het gebruik van Facebook, Twitter en WhatsApp. **Ook hier blijkt weer dat er op sociale media vaker minder courante talen gebruikt worden dan in andere manieren van communicatie.** Zo zien we in figuur 157 dat in Vlaanderen het gebruik van Turks (gecombineerd met Nederlands) op de derde plaats staat (11,5%), en dat ook talen als Pools (3,3%) of Russisch (1,6%) genoemd worden. In Nederland worden er talen als Tamazight (3,9%) en Arabisch (1,9%) genoemd. In Friesland hebben we opnieuw een bijzondere situatie doordat alle niet-moedertaalsprekers daar Friestalig zijn. Er wordt dan ook het meest gekozen voor Nederlands en Fries (44,4%).

Figuur 157: Op andere sociale media gebruik ik... (moedertaal is anders)

“De laatste jaren is het Fries op sociale media in opkomst.” (Nederland)

We kunnen besluiten dat anderstaligen in Nederland en vooral in Vlaanderen op sociale media vaker hun eigen moedertaal gebruiken naast het Nederlands dan in andere manieren van communicatie. Voor Vlaanderen valt daarbij vooral het gebruik van het Turks op, voor Nederland het gebruik van de Berbertaal Tamazight.

4.4.4. In welke taal nemen mensen deel aan cultuur?

Onder cultuur verstaan we in het StaatNed-onderzoek het lezen van boeken en tijdschriften, het beluisteren van muziek en het kijken van films en tv-programma's. Wordt er in deze ontspannende activiteiten gegrepen naar de eigen moedertaal of komen andere talen ook aan bod? In deze paragraaf gaan we de taalkeuzes na van de StaatNed-panelleden in het domein cultuur. We proberen onder andere een antwoord te krijgen op de volgende vragen:

- In welke talen lezen de deelnemers boeken en tijdschriften? Wat zeggen de verkoopcijfers van boeken in Vlaanderen en Nederland over taalkeuzes? Stemt de rapportering van de panelleden overeen met de verkoopcijfers van boeken? Lezen mensen het liefst een boek in de originele taal?
- In welke talen luisteren de deelnemers muziek? Hoe zit het met de verkoopcijfers van singles en albums in Nederland en Vlaanderen en wat zeggen die over taalvoorkeuren? Stemt de rapportering van de panelleden overeen met die verkoopcijfers? Hoor je op de Nederlandse en Vlaamse radiozenders veel Nederlandstalige muziek?
- In welke talen kijken de deelnemers films en series? Stemmen hun taalkeuzes overeen met de Nederlandse en Vlaamse kijkcijfers? Kiezen de deelnemers voor Nederlandstalige ondertiteling als ze buitenlandse films of series kijken?

Figuur 158 representeert de taalkeuzes van de panelleden in het domein cultuur. Deze grafiek geeft een overzicht van alle in de enquête opgevraagde vormen van cultuur, meer bepaald van de volgende vragen:

- Boeken lees ik in het...
- Tijdschriften lees ik in het...
- De muziek die ik luister is...
- Buitenlandse films kijk ik met...ondertiteling
- Buitenlandse series kijk ik met...ondertiteling

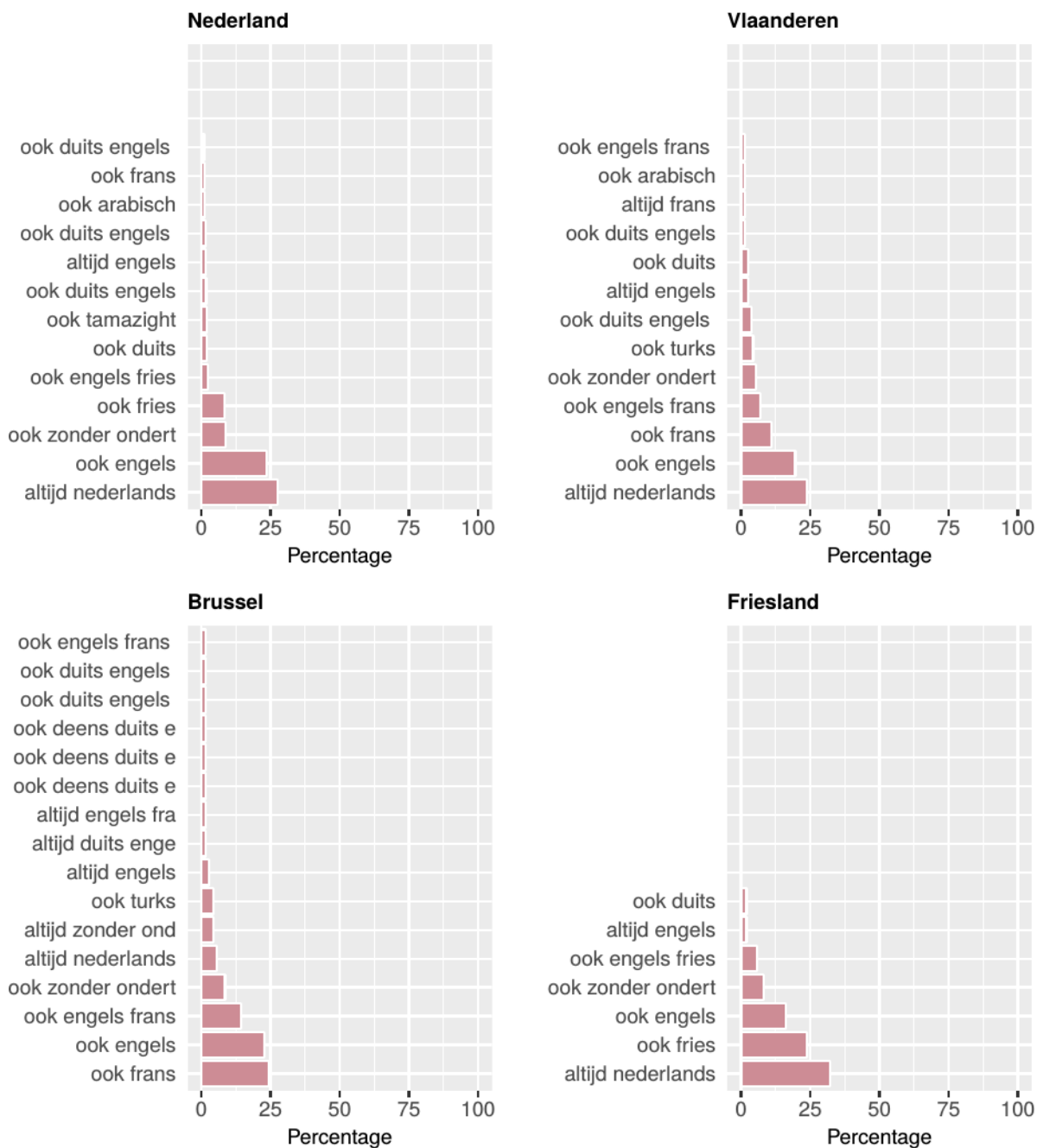
Het aantal deelnemers dat binnen het domein van cultuur uitsluitend voor het Nederlands kiest, ligt duidelijk lager dan het aantal deelnemers dat in de naaste omgeving of op het werk altijd Nederlands gebruikt.⁹⁰ Voor Nederland kiest 27,5% van de panelleden altijd voor het Nederlands wanneer zij aan cultuur deelnemen, in Vlaanderen is dat 23,7%, in Friesland 32,2% en in Brussel slechts 5,7%. Voor het taalgebruik in de naaste omgeving en op het werk daarentegen, waren de percentages van deelnemers die uitsluitend Nederlands gebruiken meestal hoger dan 50%, maar vaak ook hoger dan 80 of 90%.

In Brussel komt de keuze voor Nederlands en Frans op de eerste plaats (24,3%) wanneer mensen deelnemen aan cultuur. In Nederland, Vlaanderen en Brussel neemt de keuze voor Nederlands en Engels de tweede plaats in: 23,7% van de Nederlandse, 19,6% van de Vlaamse en 22,9% van de Brusselse panelleden geeft aan naast het Nederlands ook voor het Engels te kiezen als zij boeken lezen, tv kijken of muziek luisteren. In Friesland

⁹⁰ Een factoranalyse toonde aan dat alle bevraagde situaties samen één 'verborgen' factor vormen, maar dat die factor voor geen van de vier regio's veel strooiing in de antwoorden verklaart (Nederland: $R^2 = 0,567$, Vlaanderen: $R^2 = 0,571$, Brussel: $R^2 = 0,534$, Friesland: $R^2 = 0,616$). Dit betekent dat de verschillende subdomeinen (o.a. boeken, muziek, tv) weinig onderlinge samenhang vertonen in de mate waarin het Nederlands gebruikt wordt.

komt de keuze voor Nederlands en Engels met 16,1% pas op de derde plaats, na de keuze voor uitsluitend Nederlands (32,2%) en de keuze voor Nederlands en Fries (23,9%).

Verder valt ook de grote verscheidenheid aan talen en talencombinaties op in Nederland, Vlaanderen en Brussel. Dit geeft aan dat niet enkel sociale media maar ook traditionelere vormen van cultuur een platform bieden voor de 'kleinere' talen. Terwijl de communicatie in andere domeinen veelal in het Nederlands, Engels of Frans verloopt, kiezen mensen bij culturele activiteiten vaker voor andere talen. Zo wordt in Nederland door 1,9% van de deelnemers ook het Tamazight genoemd, in Vlaanderen en Brussel wordt door respectievelijk 4,4% en 4,3% ook het Turks genoemd.

Figuur 158: In welke taal consumeren deelnemers cultuur?

Boeken en tijdschriften

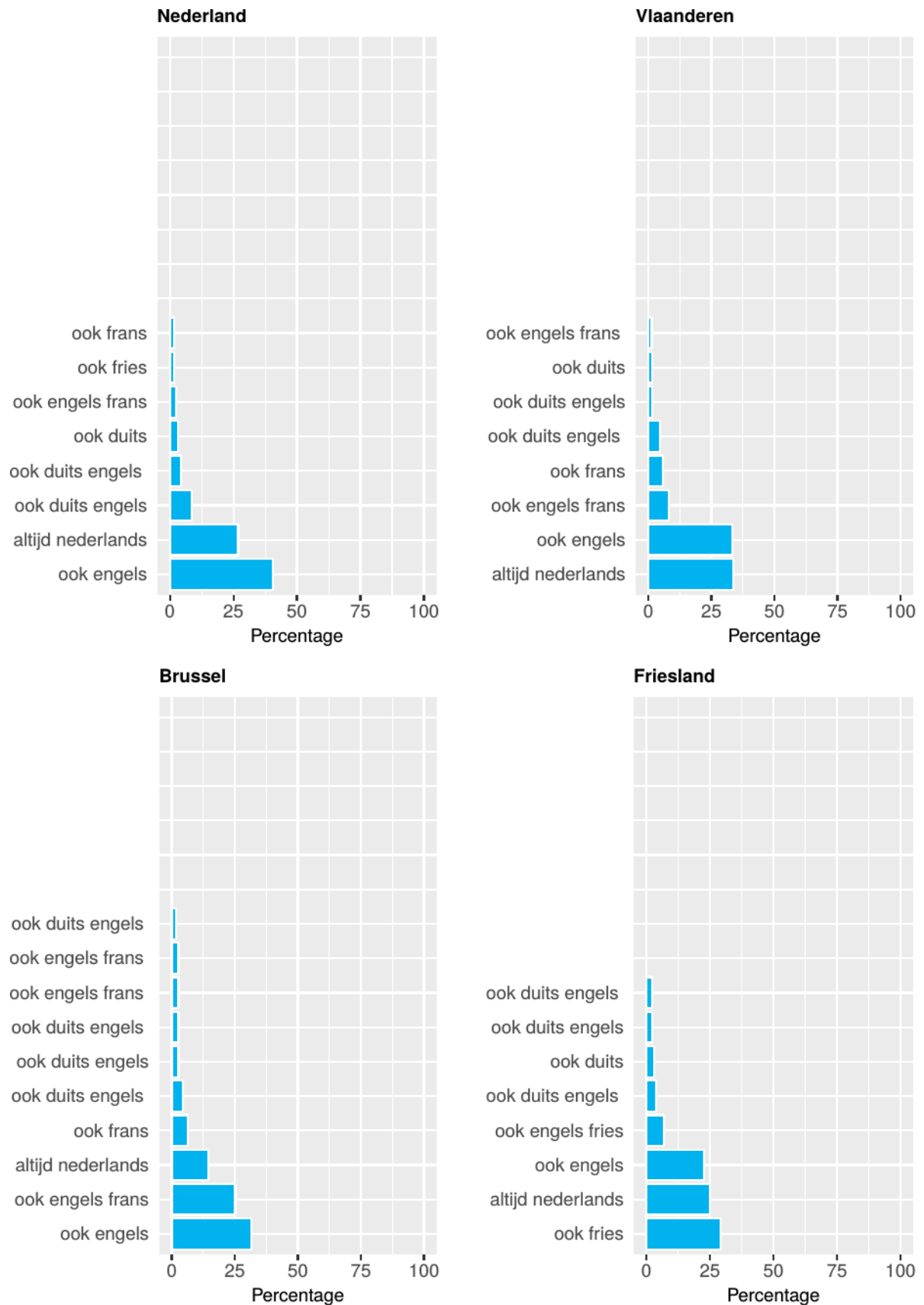
Het zesde criterium dat UNESCO aanbrengt als cruciaal voor de vitaliteit van een taal is onder andere de mate waarin er literatuur geschreven wordt in taal X. In deze paragraaf gaan we onder andere na in welke mate er boeken en tijdschriften gelezen worden in het Nederlands en in welke mate Nederlandstalige boeken verkocht worden. We zullen hierbij zowel gegevens bespreken die we verzameld hebben door middel van de online enquête, als gegevens die we aanvullend verzameld hebben in andere bronnen.

In welke talen lezen deelnemers boeken?

Als de StaatNed-panelleden boeken lezen, in welke taal doen ze dat dan? De antwoorden op deze vraag worden voorgesteld in figuur 159.

Opvallend is dat er relatief veel deelnemers ook boeken in het Engels lezen: 40,6% (en daarmee de grootste groep) van de Nederlandse deelnemers geeft aan naast Nederlandstalige ook Engelstalige boeken te lezen (terwijl maar 26,9% aangeeft altijd Nederlandstalige boeken te lezen). In Vlaanderen geldt dat voor 33,4% van de panelleden en dat is ongeveer gelijk aan het aantal panelleden dat zegt boeken altijd in het Nederlands te lezen (33,6%). Verder zegt 8,3% van de Vlaamse deelnemers naast Nederlandse ook Engelse én Franse boeken te lezen, 5,8% zegt boeken in het Nederlands en Frans te lezen, en 4,7% leest boeken in het Nederlands, Duits, Engels en Frans.

Ook in Brussel kiest het grootste aantal deelnemers (31,5%) voor boeken in het Nederlands én het Engels; daarnaast zegt 25,2% van de Brusselse panelleden naast Nederlandse ook Engelse en Franse boeken te lezen, en 14,4% leest uitsluitend Nederlandstalige boeken. In Friesland kiezen de meeste panelleden ervoor om boeken in het Nederlands of het Fries te lezen (29,3%), gevolgd door de deelnemers die boeken uitsluitend in het Nederlands lezen (24,8%); daarna volgen de deelnemers die boeken in het Nederlands en Engels lezen (22,6%).

Figuur 159: Boeken lees ik in het...

In figuur 159 worden de deelnemers die altijd boeken in het Nederlands lezen en de deelnemers die boeken in het Nederlands én een andere taal lezen als afzonderlijke groepen voorgesteld. In de online enquête werd echter niet enkel de vraag ‘Boeken lees ik in het ...’ gesteld, maar ook de stelling ‘Boeken lees ik in het Nederlands’ werd aan de deelnemers voorgelegd. Deelnemers konden hierbij kiezen uit 5 mogelijke antwoorden, namelijk ‘altijd’, ‘vaak’, ‘soms’, ‘zelden’, en ‘nooit’. De antwoorden op deze stelling geven een nog preciezer beeld van de werkelijke mate waarin boeken in het Nederlands gelezen worden.⁹¹ **In Nederland** koos 29,4% voor ‘altijd’ en 51,7% voor ‘vaak’, en dat is samen goed voor **81,1%**. **In Vlaanderen** koos 37,7% voor de optie ‘altijd’ en 44,4% voor ‘vaak’; dat is dus samen **82,1%**. **Er worden dus zowel in Nederland als in Vlaanderen door meer dan 80% van de deelnemers altijd of vaak Nederlandstalige boeken gelezen.**

Wat vertellen de verkoopcijfers van boeken ons over taalkeuzes?

De StaatNed-onderzoekers verzamelden cijfers over het aantal verkochte boekexemplaren⁹² in Nederland en Vlaanderen. Deze cijfers worden gepresenteerd in tabel 9. Voor Vlaanderen zijn er iets gedetailleerdere cijfers dan voor Nederland. De percentages voor Nederland komen van onderzoeksbureau GfK⁹³, dat het onderzoek uitvoert voor het CPNB. De Vlaamse cijfers over de verkoop van boeken komen van Boek.be⁹⁴: zij baseren hun cijfers op GfK Retail en op Kenniscentrum Boek.be vzw.

De verkoopcijfers voor Nederlandstalige boeken zijn zowel in Nederland als Vlaanderen erg hoog: 90,7% voor Nederland en 92% voor Vlaanderen. Het grootste deel van de verkochte boeken is dus Nederlandstalig. Engelstalige boeken staan in Nederland met 7,9% en in Vlaanderen met 4,9% op de tweede plaats wat verkoopcijfers betreft. In Vlaanderen vertegenwoordigen Franstalige boeken 2,5% van de verkochte boekexemplaren. Boeken in andere talen vertegenwoordigen, zowel in Nederland als in Vlaanderen, maar een heel klein percentage van alle verkochte boekexemplaren.

	Aantal verkochte boekexemplaren in 2015 (in %)	
	Nederland ⁹⁵	Vlaanderen ^{96, 97}
Nederlands	90,7%	92%
Engels	7,9%	4,9%
Frans		2,5%
Duits		0,5%
Spaans	1,4%	< 0,1%
Italiaans		< 0,1%
Zweeds		< 0,1%

Tabel 9: Aandeel van verschillende talen in afzetcijfers van boeken in Nederland en Vlaanderen

Stemt de rapportering van de panelleden overeen met de verkoopcijfers?

Hierboven toonden we aan dat meer dan 80% van de Nederlandse en Vlaamse deelnemers altijd of vaak boeken in het Nederlands leest. Uit tabel 9 blijkt dat meer dan 90% van de Vlaamse en Nederlandse verkochte boekexemplaren in 2015 Nederlandstalig was. **De rapportering van de deelnemers over de mate waarin Nederlandstalige boeken gelezen worden, komt dus sterk overeen met de mate waarin Nederlandstalige boeken verkocht worden.**

⁹¹ Deze cijfers zijn geschikt voor vergelijking met de verkoopcijfers van boeken dan de cijfers die we op basis van figuur 159 verkrijgen.

⁹² Het gaat hier over de verkochte boekexemplaren en niet over unieke boektitels.

⁹³ <http://www.gfk.com/nl/>

⁹⁴ <http://www.boek.be/>

⁹⁵ bron: KVB-SMB/GfK

⁹⁶ Bronnen: GfK Retail and Technology; Kenniscentrum Boek.be vzw

⁹⁷ Dit zijn de cijfers voor Vlaanderen zonder Brussel.

Volgens de verkoopcijfers vertegenwoordigen Engelstalige boeken in Vlaanderen een groter aandeel (namelijk 4,9%) dan Franstalige (namelijk 2,5%). Dit is ook zo volgens de rapportering van de Vlaamse panelleden, al is het verschil daar groter: 33,4% van de deelnemers zegt boeken in het Nederlands én Engels te lezen, terwijl maar 5,8% boeken in het Nederlands én Frans zegt te lezen.

In de online enquête vroegen we de deelnemers ook te antwoorden op de volgende stelling: **'Ik lees een boek het liefst in de originele taal, als ik die taal beheers.'** De antwoorden op deze stelling worden gerepresenteerd in figuren 160 en 161. Het merendeel van de deelnemers is het (helemaal) eens met die stelling: 57,4% van de Nederlandse, 58,4% van de Vlaamse, 80,5% van de Brusselse en 52,7% van de Friese deelnemers leest een boek het liefst in de originele taal als ze die taal beheersen. Vooral het hoge aantal Brusselse deelnemers die ervoor kiezen om boeken in de originele taal te lezen, valt op. Waarschijnlijk zijn de Brusselse panelleden in sterkere mate meertalig dan de panelleden uit de andere regio's, deels ook omdat het leven in deze superdiverse, meertalige hoofdstad van Europa hen daartoe 'dwingt'.

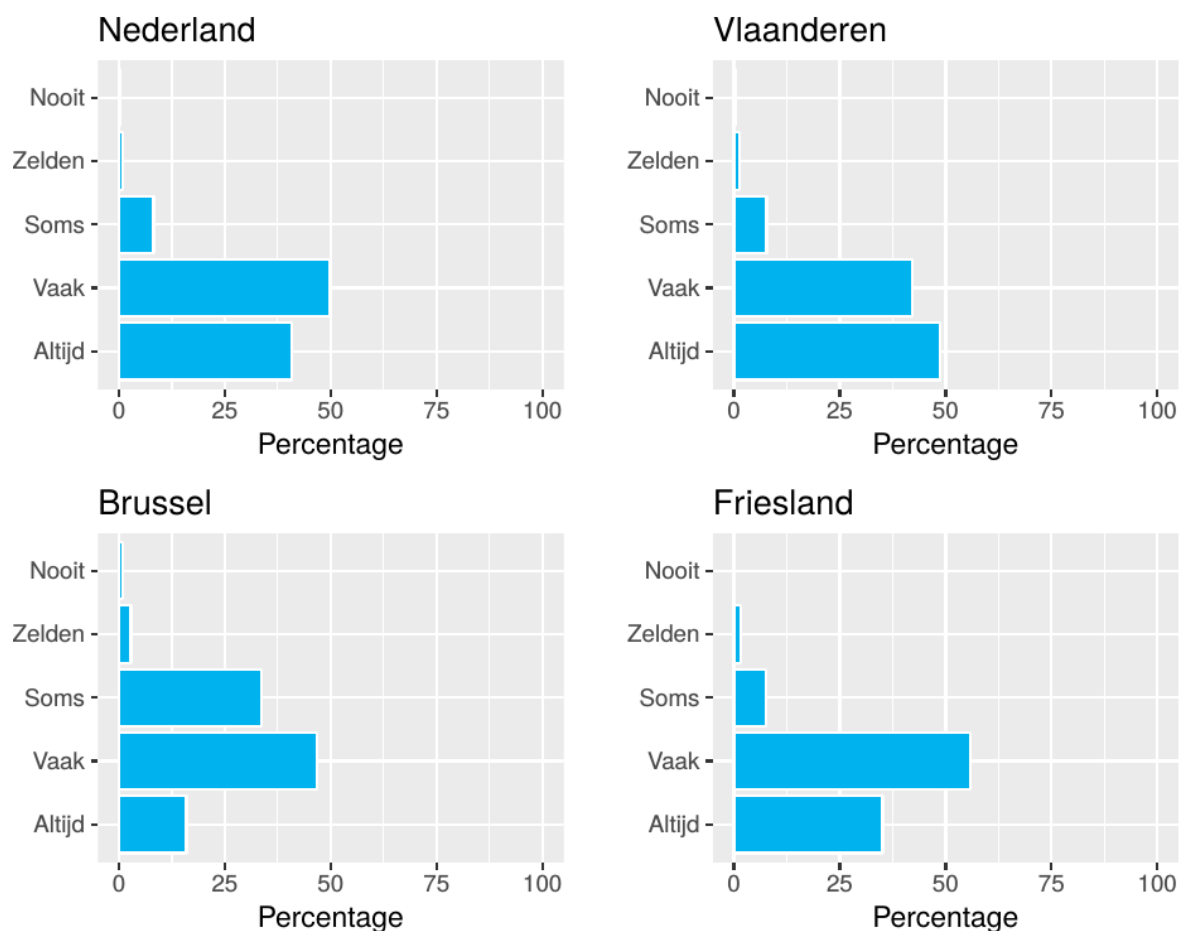
Nederland			Vlaanderen		
	Freq	Proc		Freq	Proc
Helemaal niet mee eens	297	9.9	Helemaal niet mee eens	350	10.2
Niet mee eens	473	15.8	Niet mee eens	469	13.7
Neutraal	508	16.9	Neutraal	604	17.7
Mee eens	676	22.5	Mee eens	722	21.1
Helemaal mee eens	1049	34.9	Helemaal mee eens	1274	37.3

Figuur 160: Ik lees een boek het liefst in de originele taal, als ik die taal beheers.

Brussel			Friesland		
	Freq	Proc		Freq	Proc
Helemaal niet mee eens	2	1.8	Helemaal niet mee eens	15	11.3
Niet mee eens	8	7.1	Niet mee eens	19	14.3
Neutraal	12	10.6	Neutraal	29	21.8
Mee eens	20	17.7	Mee eens	30	22.6
Helemaal mee eens	71	62.8	Helemaal mee eens	40	30.1

Figuur 161: Ik lees een boek het liefst in de originele taal, als ik die taal beheers.

Ten slotte informeerden we in de enquête ook naar de taalkeuzes bij het lezen van **tijdschriften**. De antwoorden op de stelling 'Tijdschriften lees ik in het Nederlands' worden gerepresenteerd in figuur 162. Het grootste deel van de deelnemers antwoordde op deze stelling 'altijd' of 'vaak': dat is 90,7% voor Nederland (cf. supra: 81,1% bij boeken), 90,6% voor Vlaanderen (cf. supra: 82,1% bij boeken), 62,6% voor Brussel, en 90,8% voor Friesland. **Bij het lezen van tijdschriften is er dus een sterke voorkeur voor het Nederlands. Enkel in Brussel is dat in mindere mate het geval.**

Figuur 162: Tijdschriften lees ik in het Nederlands.

“Ik lees ook vakbladen over psychologie, soms in het Nederlands, soms in het Engels, heel soms in het Duits.” (Nederland)

“Meertaligheid is een meerwaarde in cultuur.” (Brussel)

“Als een artikel in het Fries geschreven is, lees ik dat wel. Ook een toneelstuk in het Fries bezoek ik wel. Incidenteel een whatsapp in het Fries of Stadsfries.” (Friesland)

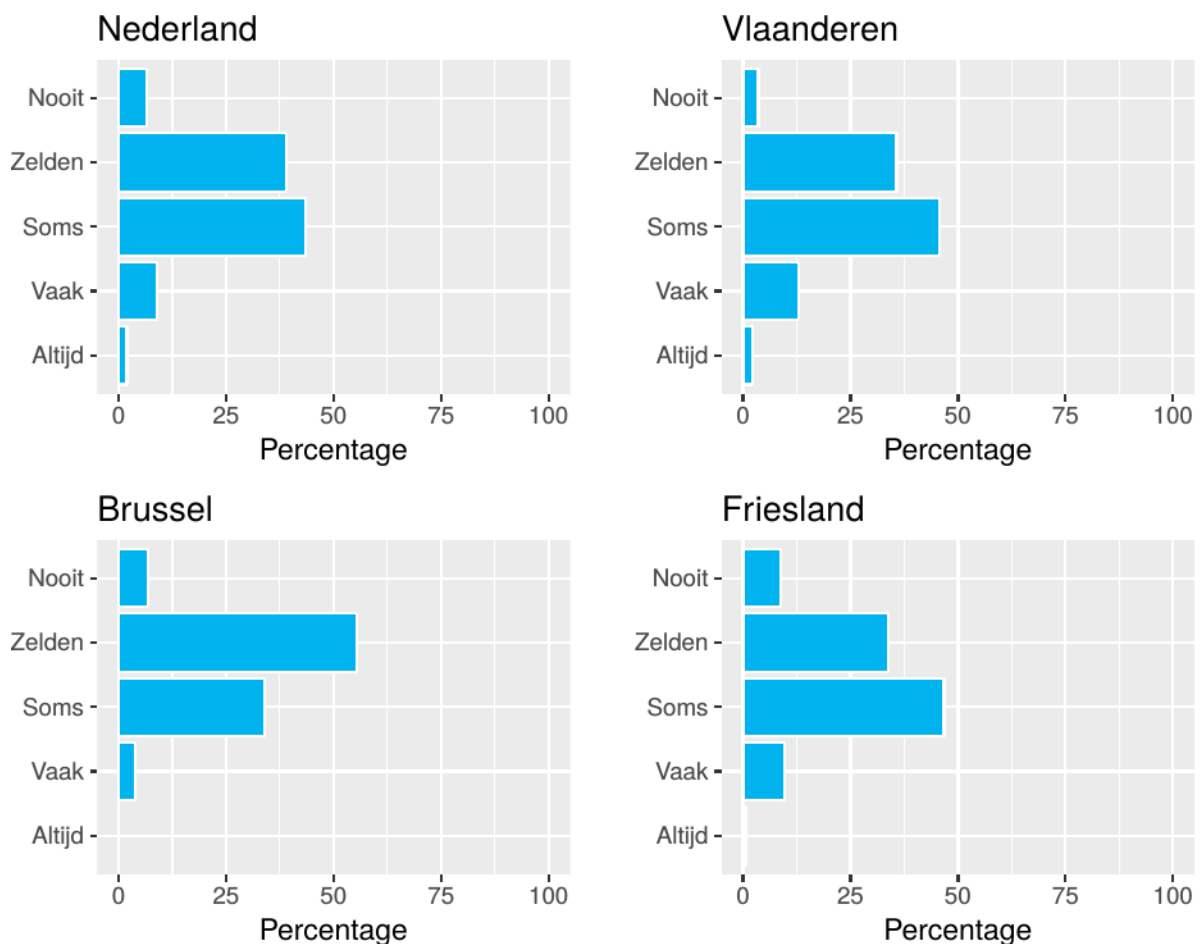
Muziek (en radio)

Is de voorkeur voor het Nederlands die we waarnemen bij boeken en tijdschriften er ook als het aankomt op muzikale voorkeuren van de StaatNed-panelleden? In deze paragraaf gaan we na welke taal/talen de deelnemers verkiezen voor muziek. Behalve de gegevens van de online enquête verzamelden we ook hiervoor een aantal externe gegevens, onder andere over de verkoop van singles en albums in Nederland en Vlaanderen

In welke talen luisteren de deelnemers muziek?

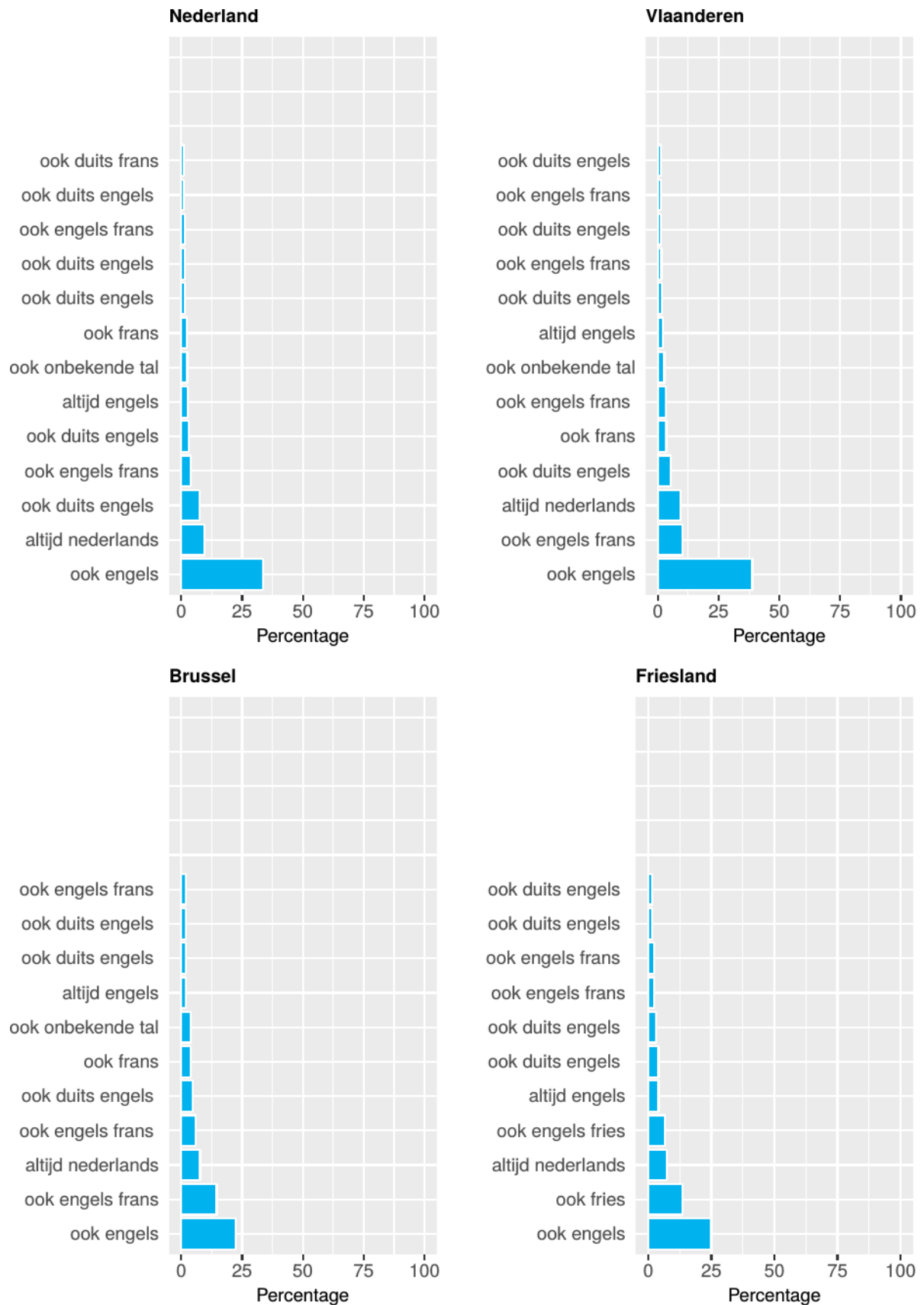
In de online enquête vroegen we de deelnemers te antwoorden op de volgende stelling: ‘De muziek die ik luister is Nederlandstalig’. De antwoorden op deze stelling zien we in figuur 163. In Nederland zegt 6,5% van de deelnemers nooit naar Nederlandstalige muziek te luisteren, 39,1% zegt dit zelden te doen, 43,5% antwoordt met ‘soms’, 8,9% met ‘vaak’, en 1,9% met ‘altijd’. In Vlaanderen zijn er minder deelnemers die

aangeven nooit naar Nederlandstalige muziek te luisteren dan in Nederland (namelijk 3,6%) en meer die zeggen vaak Nederlandstalige muziek te luisteren (namelijk 12,8%); voor de andere antwoorden wijken de cijfers minder af van die van Nederland: 35,7% antwoordt met 'zelden', 45,8% met 'soms', en 2,1% met 'altijd'. In Brussel antwoordt niemand van de deelnemers (0%) altijd naar Nederlandstalige muziek te luisteren; ook het aantal dat aangeeft vaak (3,9%) of soms (34%) naar Nederlandstalige muziek te luisteren ligt aanzienlijk lager dan in Nederland en Brussel. Het aantal deelnemers dat 'zelden' antwoordt, ligt dan weer aanzienlijk hoger in Brussel (55,3%) dan in Nederland of Vlaanderen; 6,8% van de Brusselse deelnemers ten slotte antwoordt met 'nooit'. In Friesland wijkt het aantal deelnemers dat 'soms' (46,8%) of 'zelden' (33,9%) antwoordt niet veel af van de cijfers voor Nederland en Vlaanderen. Het aantal deelnemers dat zegt altijd naar Nederlandstalige muziek te luisteren ligt iets lager dan in Nederland en Vlaanderen (namelijk 0,8%), en het aantal deelnemers dat 'nooit' antwoordt, ligt hoger (namelijk 8,9%); 9,7% ten slotte antwoordt met 'vaak'. De grafieken laten duidelijk zien dat in Nederland, Vlaanderen en Friesland de deelnemers die 'soms' antwoordden de grootste groep vormen, terwijl in Brussel de deelnemers die 'zelden' antwoordden de grootste groep vormen.

Figuur 163: De muziek die ik luister is Nederlandstalig.

Als er maar zo weinig deelnemers zijn die vaak of altijd Nederlandstalige muziek luisteren, **in welke talen luisteren ze dan wel muziek?** Dat kunnen we zien in figuur 164. **Dé voorkeurstaal voor muziek is duidelijk het Engels:** 33,5% van de Nederlandse, 38,9% van de Vlaamse, 22,3% van de Brusselse, en 25% van de Friese deelnemers geven aan naast Nederlandstalige vooral ook Engelstalige muziek te luisteren. Verder wordt er ook nog geluisterd naar Duitse, Franse, Spaanse, en (in Friesland) Friese muziek.

Figuur 164: De muziek die ik luister is...

Hoe zit het met de verkoopcijfers van singles en albums in Nederland en Vlaanderen en wat zeggen die over taalvoorkeuren?

De StaatNed-onderzoekers verzamelden ook externe informatie over de taalkeuzes van mensen bij het luisteren naar muziek. Voor Nederland werd, via de website Dutchcharts⁹⁸, geteld hoeveel Nederlands-, Engels-, Frans- en Spaanstalige singles er voorkwamen in de top 100 singles van 2015, en hoeveel albums er voor elk van die talen voorkwamen in de top 100 albums van 2015. Voor Vlaanderen werden, via de website Ultratop vzw⁹⁹, de taalkeuzes bekeken in de top 200 singles en de top 200 albums. In beide gevallen gaat het dus om hitlijsten van (hoofdzakelijk) populaire muziek. In tabel 10 representeren we de gegevens over single- en albumverkoop in Nederland en Vlaanderen.

	Nederland		Vlaanderen	
	Top 100 singles in 2015 (in %)	Top 100 albums in 2015 (in %)	Top 200 singles in 2015 (in %)	Top 200 albums in 2015 (in %)
Nederlands	6%	21%	5%	19,5%
Engels	92%	76%	94%	78,5%
Frans	0%	1%	0,5%	0%
Spaans	2%	1%	1%	0%
Anders	0%	1% ¹⁰⁰	0%	2% ¹⁰¹

Tabel 10: Taalkeuzes in de top 100 singles en albums in Nederland en in de top 200 singles en albums in Vlaanderen

Tabel 10 laat zien **dat Engels de favoriete taal is voor het beluisteren van muziek**: bij de singleverkoop in Nederland en Vlaanderen vertegenwoordigt Engelstalige muziek meer dan 90%, bij de albumverkoop meer dan 75%. Nederlandstalige muziek is wat de singleverkoop betreft niet erg populair: goed voor 6% in Nederland en 5% in Vlaanderen. Van de verkochte albums daarentegen, is zowel in Nederland als in Vlaanderen ongeveer 20% Nederlandstalig. Frans en Spaans vertegenwoordigen in de Nederlandse en Vlaamse afzetmarkt voor singles en albums maar zeer geringe percentages.

Stemt de rapportering van de panelleden overeen met de taalkeuzes die de single- en albumverkoop laten zien?

In grote lijnen stemmen de rapportering door de panelleden en de verkoopcijfers goed overeen. **Engelstalige muziek is de grote favoriet, zowel volgens de rapportering van de panelleden, als volgens de cijfers over single- en albumverkoop.**

Dat Nederlandstalige albums in Nederland en Vlaanderen toch rond de 20% van de verkochte albums vertegenwoordigen, lijkt op het eerste gezicht niet weerspiegeld te worden in de enquêteresultaten, maar als we het gemiddelde van album- en singleverkoop nemen, komen de resultaten toch dicht bij elkaar in de buurt: de gemiddelde album- en singleverkoop van Nederlandstalige muziek in Nederland is 13,5%, in Vlaanderen is dat 12,3%. In figuur 163 (cf. supra) werden de antwoorden weergegeven op de stelling ‘De muziek die ik luister is Nederlandstalig’. Daaruit kunnen we afleiden dat 10,8% van de Nederlandse en 14,9% van de Vlaamse respondenten antwoordt dat ze ‘altijd’ of ‘vaak’ Nederlandstalige muziek luisteren.

⁹⁸ <http://www.dutchcharts.nl/jaaroverzichten.asp?year=2015&cat=s>; <http://www.dutchcharts.nl/jaaroverzichten.asp?year=2015&cat=a>
⁹⁹ <http://www.ultratop.be/nl/annual.asp?year=2015>; <http://www.ultratop.be/nl/annual.asp?year=2015&cat=a>

¹⁰⁰ Anders = instrumentaal

¹⁰¹ Anders = 1 keer Duits, 3 keer instrumentaal

Hoor je op de Nederlandse en Vlaamse radiozenders veel Nederlandstalige muziek?

De StaatNed-onderzoekers verzamelden ook gegevens over alle Nederlandstalige radiozenders in Nederland en Vlaanderen en over hun luistercijfers en marktaandeel.¹⁰² Aangezien al deze zenders Nederlandstalig zijn, kunnen we aan deze gegevens niet echt conclusies verbinden over taalkeuzes in muziek. Voor de Vlaamse openbare zenders Radio 1 en Radio 2 gelden er wel bepaalde quota voor Nederlandstalige muziek (zie <http://www.vrt.be/muziekbeleid-vrt>): voor Radio 1 geldt een verplichting om 15% Nederlandstalige muziek op de playlist te zetten, voor Radio 2 is dat 30%. Radio 2 is tegelijkertijd de zender met het grootste marktaandeel, Radio 1 staat op de tiende plaats. We moeten het aandeel van Nederlandstalige muziek op deze zenders wel relativiseren: blijkbaar wordt het percentage verplichte Nederlandstalige muziek maar gehaald door de nachtprogrammatie (zie: http://www.standaard.be/cnt/dmf20140318_01030694). In Nederland zijn er in 2011 wel pogingen vanuit de politiek ondernomen om dergelijke quota op te leggen aan de publieke radiozenders, maar deze verplichting om voor 35% Nederlandstalige muziek in de playlist op te nemen werd door onder andere Radio 2 genegeerd (zie: <http://www.joop.nl/nieuws/radio-2-verplicht-35-nederlandstalige-muziek>).

We kunnen besluiten dat het Engels sterk dominant is wat (populaire) muziek betreft, dat blijkt uit zowel de rapportage van de StaatNed-panelleden als de top 100/200 van singles en albums. Er is echter ook ruimte voor Nederlandstalige muziek en, in mindere mate, voor anderstalige. Zoals uit de citaten hieronder blijkt, vindt niet iedereen taalkeuze even belangrijk bij muziek, al zijn er ook mensen die bewust naar een bepaalde taal op zoek gaan.

“Muziek is niet talig.” (Nederland)

“Liedjes beluister ik in om het even welke taal, ik hoef de teksten niet noodzakelijk te begrijpen.” (Brussel)

“Muziekaanbod is vrijwel nooit in het Nederlands. Er is nog wat in andere talen dan het Engels, maar dat moet je zoeken. Dat doe ik dan ook.” (Brussel)

TV (series en films)

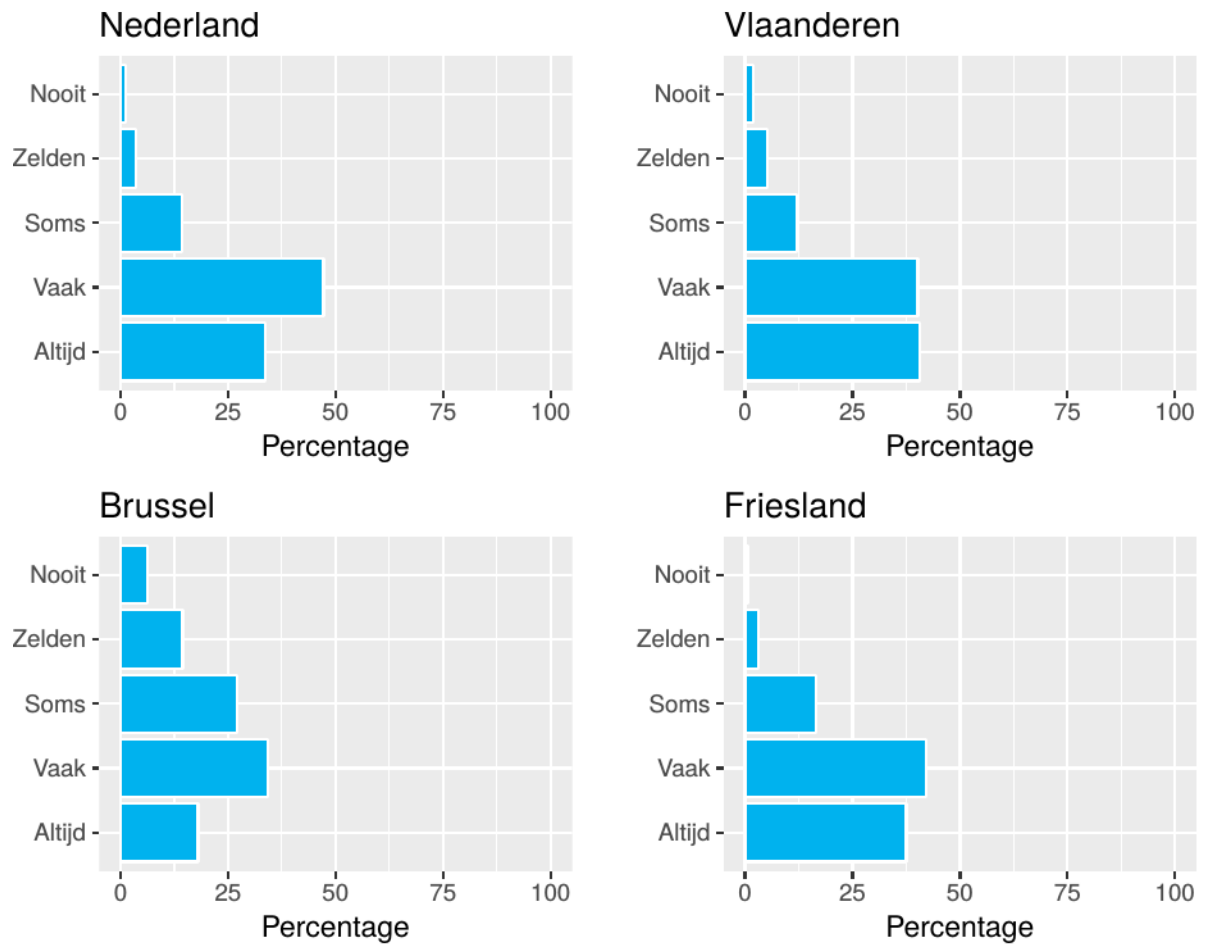
Om inzicht te krijgen in de taalvoorkeuren van de deelnemers op het gebied van tv en film, vroegen we in de online enquête of deelnemers buitenlandse films en series het liefst met Nederlandse ondertiteling bekijken en of ze eventueel ook gebruik maken van ondertiteling in andere talen.

Figuren 165 en 166 laten zien of de deelnemers voor Nederlandse ondertiteling kiezen bij buitenlandse films en series. Bij films kiest 80,9% van de Nederlandse deelnemers altijd of vaak voor Nederlandstalige ondertiteling, bij de Vlaamse deelnemers is dat 80,8%, in Brussel is dat 52,2%, en in Friesland is dat 79,7%.

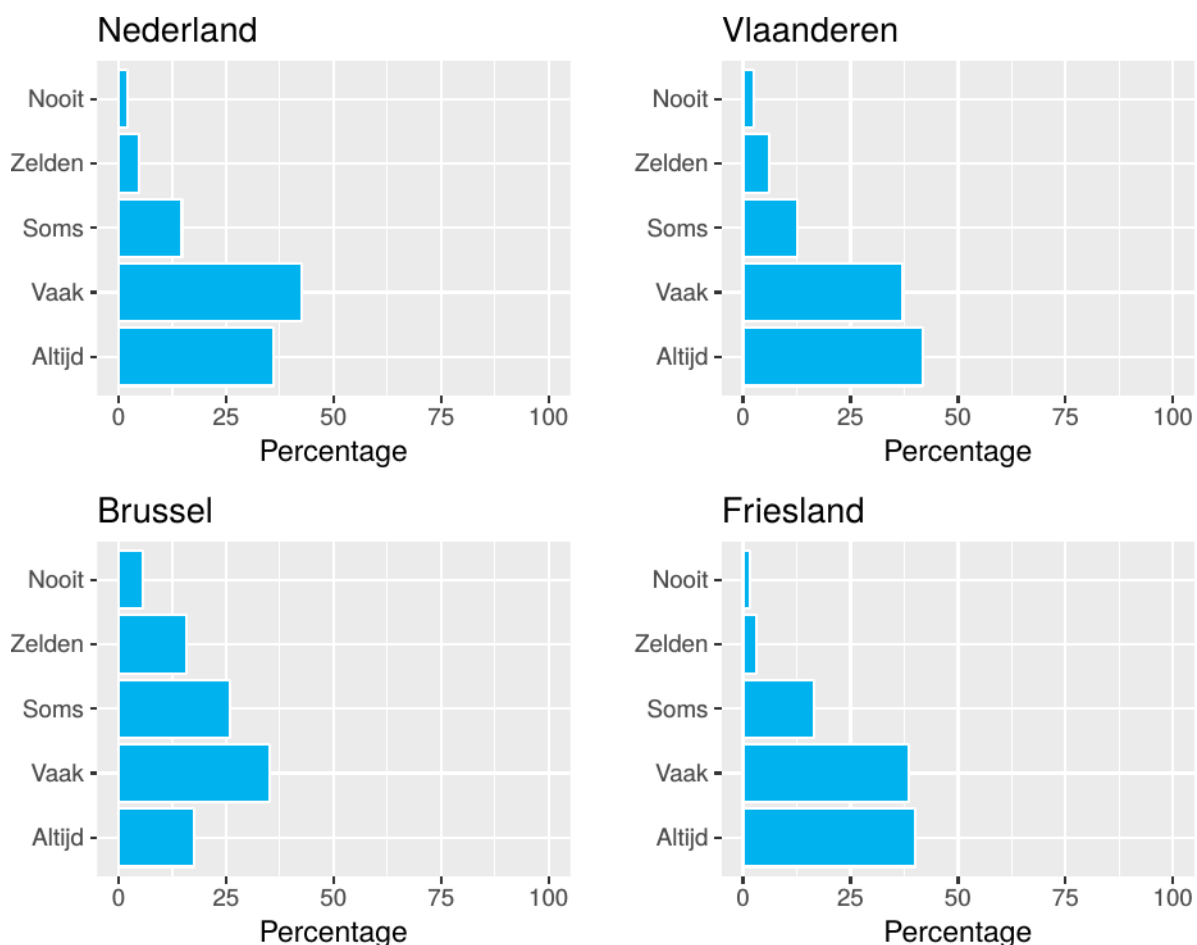
Er bestaat dus een sterke voorkeur om bij buitenlandse films Nederlandstalige ondertiteling te gebruiken.

Die voorkeur is in Brussel minder sterk. Mogelijkerwijs heeft dit te maken met het feit dat mensen in het meertalige Brussel vaker geconfronteerd worden met andere talen waardoor zij andere talen beter begrijpen en minder behoefte hebben aan ondertiteling in hun moedertaal. **Voor buitenlandse series kiezen de deelnemers ongeveer even vaak als bij films voor ondertiteling in het Nederlands:** dat geldt voor 78,6% van de Nederlandse, 78,8% van de Vlaamse, 52,8% van de Brusselse en 78,8% van de Friese deelnemers.

¹⁰² Bronnen hierbij waren <http://www.nationaalluisteronderzoek.nl/luistercijfers.html> voor Nederland en <http://www.cim.be/nl/radio/openbare-resultaten> voor Vlaanderen. Deze bronnen geven enkel informatie over de Nederlandstalige zenders.

Figuur 165: Buitenlandse films kijk ik met Nederlandse ondertiteling.

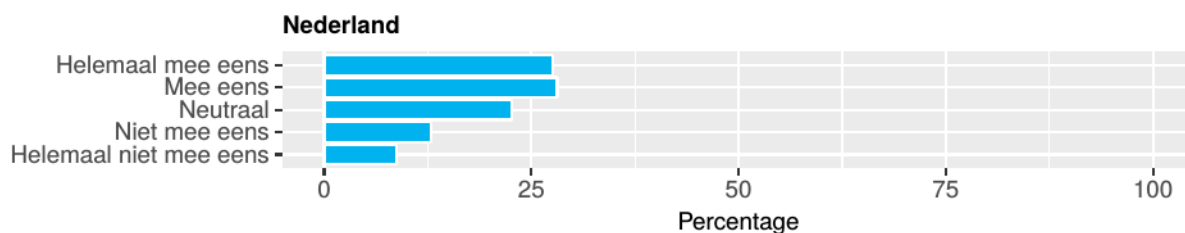
Figuur 166: Buitenlandse series kijk ik met Nederlandse ondertiteling.

Er werd niet alleen gevraagd naar het ‘gedrag’ van de deelnemers bij het kijken naar anderstalige films en series, maar ook naar hun **attitude** door middel van de stelling ‘Ik kijk niet-Nederlandstalige films het liefst met Nederlandse ondertiteling’. Op die stelling konden de deelnemers antwoorden met (helemaal) eens, (helemaal) oneens, of neutraal. De resultaten werden opgesplitst tussen moedertaalsprekers van het Nederlands en niet-moedertaalsprekers (respectievelijk figuren 167-170 en 171-174). We zien dat van de Nederlandse, Vlaamse en Friese Nederlandstaligen net iets meer dan de helft het eens of helemaal eens is met deze stelling (resp. 55,7%, 59,8%, en 55%). In Brussel is slechts 38,4% het (helemaal) eens met die stelling. Deze verhoudingen worden weerspiegeld in het gedrag van de StaatNed-panelleden (zie hierboven): het is ook in Brussel dat men het minst vaak effectief kiest voor Nederlandse ondertiteling. Er zijn wel afwijkingen tussen de attitudes en het gedrag: de percentages van deelnemers die effectief kiezen voor Nederlandse ondertiteling liggen hoger dan de percentages van deelnemers die aangeven het liefst films met Nederlandse ondertiteling te kijken. Dit is echter hoogstwaarschijnlijk te wijten aan het feit dat de meeste mensen kijken naar wat op hun vertrouwde zenders komt, en anderstalige films en series worden op zenders zoals onder andere VRT, VTM, NPO, etc. nu eenmaal altijd ondertiteld (zie ook citaat hieronder).

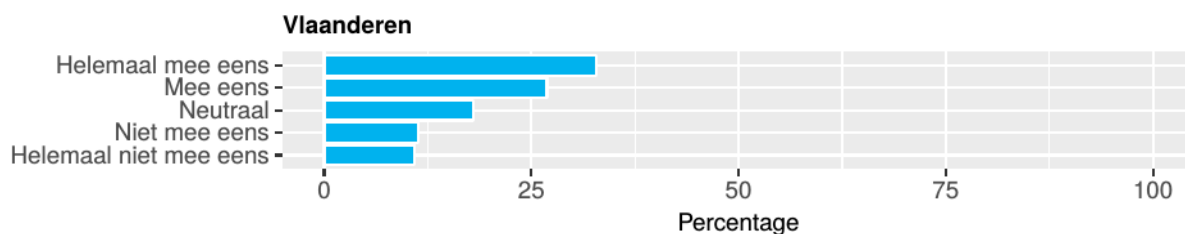
*“Als ik de ondertiteling makkelijk zelf kan kiezen, kies ik bij Engelstalige programma’s meestal voor geen ondertiteling. Op TV heeft bijna alles standaard Nederlandse ondertitels (waar ik dan ook onbewust gebruik van maak).”
(Nederland)*

“Ondertitels zijn voor mij in veel gevallen niet nodig.” (Brussel)

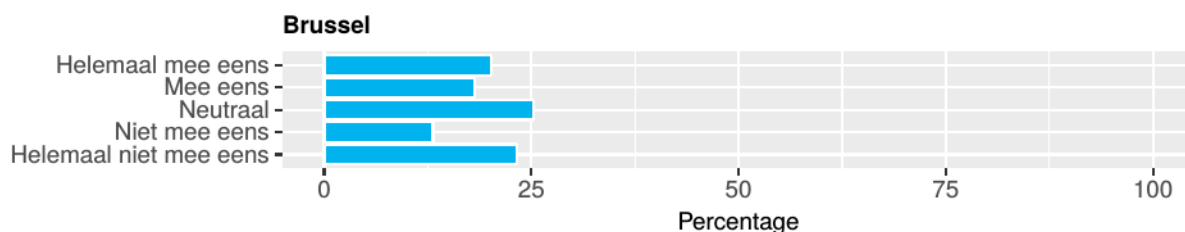
De anderstalige deelnemers hebben een minder uitgesproken positieve attitude tegenover Nederlandse ondertiteling, behalve in Friesland, waar de niet-moedertaalsprekers allemaal Friestalig zijn; daar zegt wel 57,2% van de anderstaligen (vgl. 55% bij de moedertaalsprekers van het Nederlands in Friesland) het liefst Nederlandse ondertiteling te hebben bij buitenlandse films. De moedertaalsprekers van het Fries volgen dus de moedertaalsprekers van het Nederlands in hun voorkeur voor Nederlandstalige ondertiteling bij anderstalige films. Van de Nederlandse anderstaligen is 46,3% het (helemaal) met de stelling eens, in Vlaanderen is dat 36,8%. In Brussel staan de niet-moedertaalsprekers het minst positief tegenover Nederlandstalige ondertiteling; slechts 14,3% is het daar met de stelling eens.

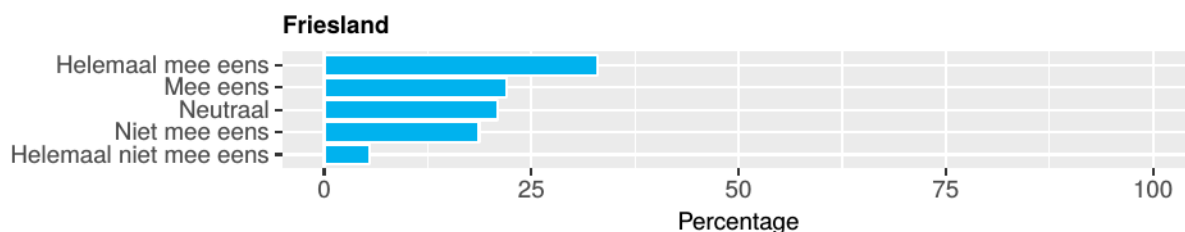
Figuur 167: Nederland - Ik kijk niet-Nederlandstalige films het liefst met Nederlandse ondertiteling. / Moedertaal is Nederlands.

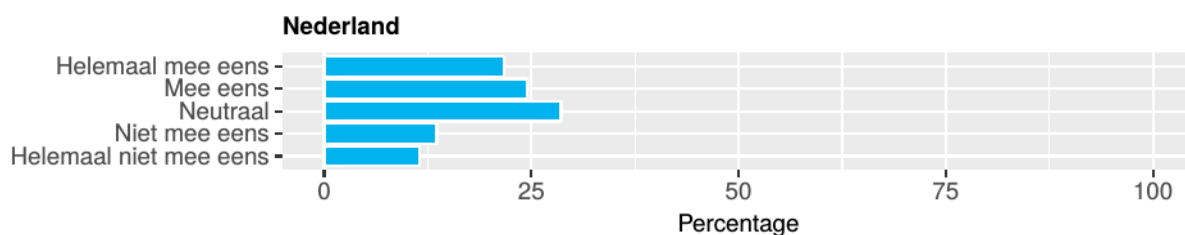
Figuur 168: Vlaanderen - Ik kijk niet-Nederlandstalige films het liefst met Nederlandse ondertiteling. / Moedertaal is Nederlands.

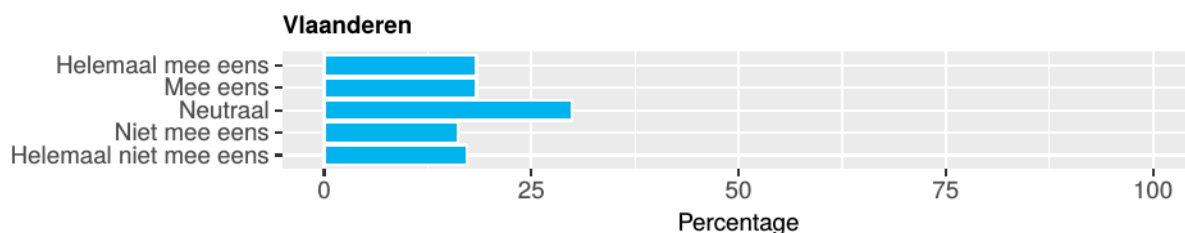
Figuur 169: Brussel - Ik kijk niet-Nederlandstalige films het liefst met Nederlandse ondertiteling. / Moedertaal is Nederlands.

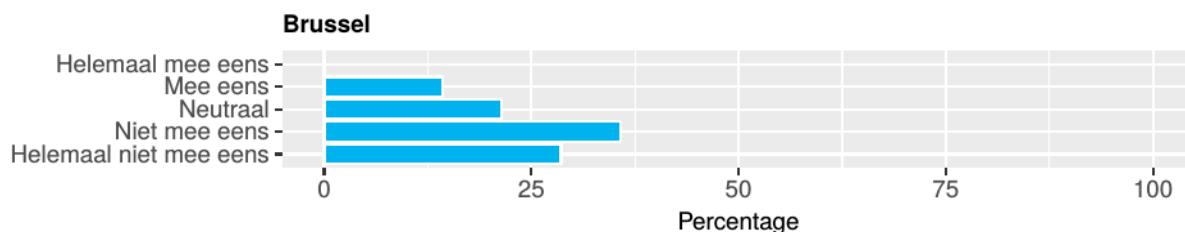
Figuur 170: Friesland - Ik kijk niet-Nederlandstalige films het liefst met Nederlandse ondertiteling. / Moedertaal is Nederlands.

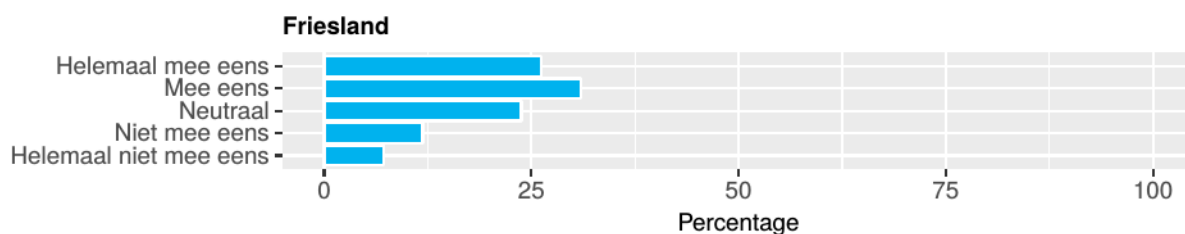
Figuur 171: Nederland - Ik kijk niet-Nederlandstalige films het liefst met Nederlandse ondertiteling. / Moedertaal is anders.

Figuur 172: Vlaanderen - Ik kijk niet-Nederlandstalige films het liefst met Nederlandse ondertiteling. / Moedertaal is anders.

Figuur 173: Brussel - Ik kijk niet-Nederlandstalige films het liefst met Nederlandse ondertiteling. / Moedertaal is anders.

Figuur 174: Friesland - Ik kijk niet-Nederlandstalige films het liefst met Nederlandse ondertiteling. / Moedertaal is anders.

“Meestal kijk ik naar [E]ngelstalige films zonder ondertiteling, maar af en toe ook naar bv een Arabische film met Franse ondertiteling.” (Brussel)

Verder werd er nog gevraagd welke talen de panelleden ook nog kiezen voor ondertiteling bij buitenlandse films en series. De meest voorkomende keuzes naast uitsluitend Nederlands, waren ‘ook Engels’ (voor Nederland: 29,2%, voor Vlaanderen: 23,7%, voor Brussel: 17,1%, voor Friesland: 26,6%), en ‘ook zonder ondertiteling’ (Nederland: 19%, Vlaanderen: 17,7%, Brussel: 29,7%, Friesland: 21,9%). In Brussel koos de meerderheid van de deelnemers voor films en series zonder ondertiteling, wat opnieuw een aanwijzing is voor de sterke meertaligheid bij de Brusselse deelnemers.

Ook over televisie werden door de onderzoekers extra gegevens verzameld. De **cijfers voor Nederland** kwamen van de Stichting KijkOnderzoek¹⁰³, die sinds 2002 ieder jaar een rapport uitbrengt over het kijkgedrag van Nederlanders. Uit het rapport van 2015¹⁰⁴ werd **de top 10 met meest bekeken programma’s gehaald en er werd gekeken hoeveel van die programma’s er Nederlandstalig is. Al deze programma’s blijken Nederlandstalig te zijn (dus 100%)**: hetzij gepresenteerd in het Nederlands, bijvoorbeeld Boer zoekt vrouw, hetzij voorzien van Nederlandstalige commentaar, bijvoorbeeld Eurovisie Songfestival halve finale. In die top 10 staat dus geen enkele oorspronkelijke anderstalige (maar wel ondertitelde) serie of film.

De **Vlaamse cijfers** kwamen van het Centrum Informatie over de Media¹⁰⁵ dat sinds 1971 betrouwbare data verzamelt over de belangrijkste reclamedragers (pers, bioscoop, buitenreclameborden, internet, radio en televisie). Daaronder vallen ook de kijkcijfers voor televisie. De voertaal van de meest bekeken programma’s

¹⁰³ <https://kijkonderzoek.nl/>

¹⁰⁴ https://kijkonderzoek.nl/images/SKO_jaarrapport_2015.pdf

¹⁰⁵ <http://www.cim.be/nl>

werd gescreend: enerzijds de ‘Top 100 meest bekeken programma’s aller tijden in Vlaanderen en Nederlandstalig Brussel, van 1997 tot en met 2015’ en anderzijds de ‘Top 100 meest bekeken programma’s uit 2015’. **Voor de Top 100 aller tijden bleek 100% van de programma’s Nederlandstalig te zijn, en voor de Top 100 uit 2015 was 96% Nederlandstalig.** De Vlaamse en Nederlandse cijfers komen hier dus sterk overeen. **Mensen kijken blijkbaar het liefst televisie in de eigen taal. Het is erg opvallend dat er geen enkel oorspronkelijk anderstalig (maar ondertiteld) programma voorkomt in de lijst van 100 populairste programma’s (aller tijden).**

We kunnen besluiten dat in het domein van media en cultuur het Nederlands de boventoon voert, hoewel er daarnaast veel ruimte is voor andere talen, het Engels voorop.

Traditionele nieuwsbronnen worden nog steeds het vaakst in het Nederlands geraadpleegd; bij het raadplegen van online nieuws zien we een sterke positie van het Engels. Op sociale media blijft het Nederlands de meest gebruikte taal, maar ook het Engels wordt er veelvuldig gebruikt, vooral op Facebook en Twitter. Door anderstaligen wordt er op sociale media ook aanzienlijk veel in andere, minder courante talen gecommuniceerd; voor Nederland is dat bijvoorbeeld de Berbertaal Tamazight, voor Vlaanderen vooral het Turks.

Binnen het domein van de cultuur neemt naast het Nederlands het Engels een voorname plaats in. In Nederland en Vlaanderen worden er hoofdzakelijk Nederlandstalige boeken verkocht.

Er is een uitgesproken voorkeur voor het Engels in de muziek. In Nederland en Vlaanderen worden vooral Engelstalige singles en albums verkocht, al bezet het Nederlands ook daar een zichtbare plaats. Binnen het domein van film en tv is het Nederlands sterk vertegenwoordigd: de meerderheid van de deelnemers (behalve in Brussel) kiest voor Nederlandstalige ondertiteling bij buitenlandse films en series, en (bijna) 100% van de meest bekeken tv-programma’s is Nederlandstalig.

4.5. Taalkeuze in het onderwijs en in de wetenschap

Het vijfde criterium dat de UNESCO vermeldt als cruciaal voor de vitaliteit van taal X is de positie die taal X inneemt in traditionele maatschappelijke domeinen. Een van de domeinen die in onze maatschappij een vaste waarde vormt is het onderwijs. Als taal X gewoonlijk gebruikt wordt voor de communicatie binnen het onderwijs, dan is de kans dat taal X snel zal verdwijnen niet zo groot. Omdat wij in dit onderzoek geïnteresseerd zijn in de positie en de overlevingskansen van het Nederlands, onderzochten we ook de positie van het Nederlands in het onderwijs in Nederland, Vlaanderen, Brussel en Friesland. Binnen dit domein, gaande van kinderopvang tot hoger onderwijs, keken we naar verschillende lijnen van communicatie, zoals onder andere voertaal tussen docent en leerling, voertaal in en buiten de les met medeleerlingen, taal van het studiemateriaal, taal van de gemaakte werken, taal gebruikt voor de communicatie met de ouders. In de online enquête werden de taalkeuzes binnen het onderwijs op twee manieren bevroegd: enerzijds werden er data verzameld bij de leerlingen/ studenten zelf¹⁰⁶, en anderzijds waren sommige vragen gericht aan ouders van leerlingen/ studenten¹⁰⁷.

¹⁰⁶ Bij de leerlingen uit het basisonderwijs konden nog geen gegevens verzameld worden en voor het middelbaar onderwijs was het aantal respondenten te laag om representatief te zijn. Voor deze vormen van onderwijs werden enkel de gegevens die bij de ouders verzameld werden in de analyses meegenomen.

¹⁰⁷ Uiteraard geldt dit niet voor het cursusonderwijs/ volwassenenonderwijs.

In dit hoofdstuk bespreken we achtereenvolgens de volgende **onderwijsvormen**:

- kinderopvang¹⁰⁸
- basisonderwijs
- voortgezet/ middelbaar onderwijs
- mbo (enkel voor Nederland en Friesland)
- cursusonderwijs/ volwassenenonderwijs
- hbo/ hogeschool
- universitair onderwijs

We sluiten het hoofdstuk af met universitair onderwijs (en niet met cursusonderwijs, wat misschien logischer zou zijn), omdat we aansluitend op de bespreking van taalkeuzes in het universitair onderwijs ook de taalkeuzes in de wetenschap willen behandelen. Universiteiten zijn namelijk de meest gangbare instituten voor wetenschappelijk onderzoek. Terwijl de bespreking van de taalkeuzes in het onderwijs grotendeels gebaseerd is op gegevens die we verzameld hebben door middel van de online enquête, werden er in die enquête geen vragen gesteld die specifiek over wetenschappelijk onderzoek gingen¹⁰⁹, waardoor we ons bij de bespreking van taal in de wetenschap noodgedwongen volledig richten op gegevens die door de onderzoekers verzameld werden buiten de enquête om, zoals gegevens over de talen van proefschriften en wetenschappelijke artikelen.

4.5.1. Kinderopvang

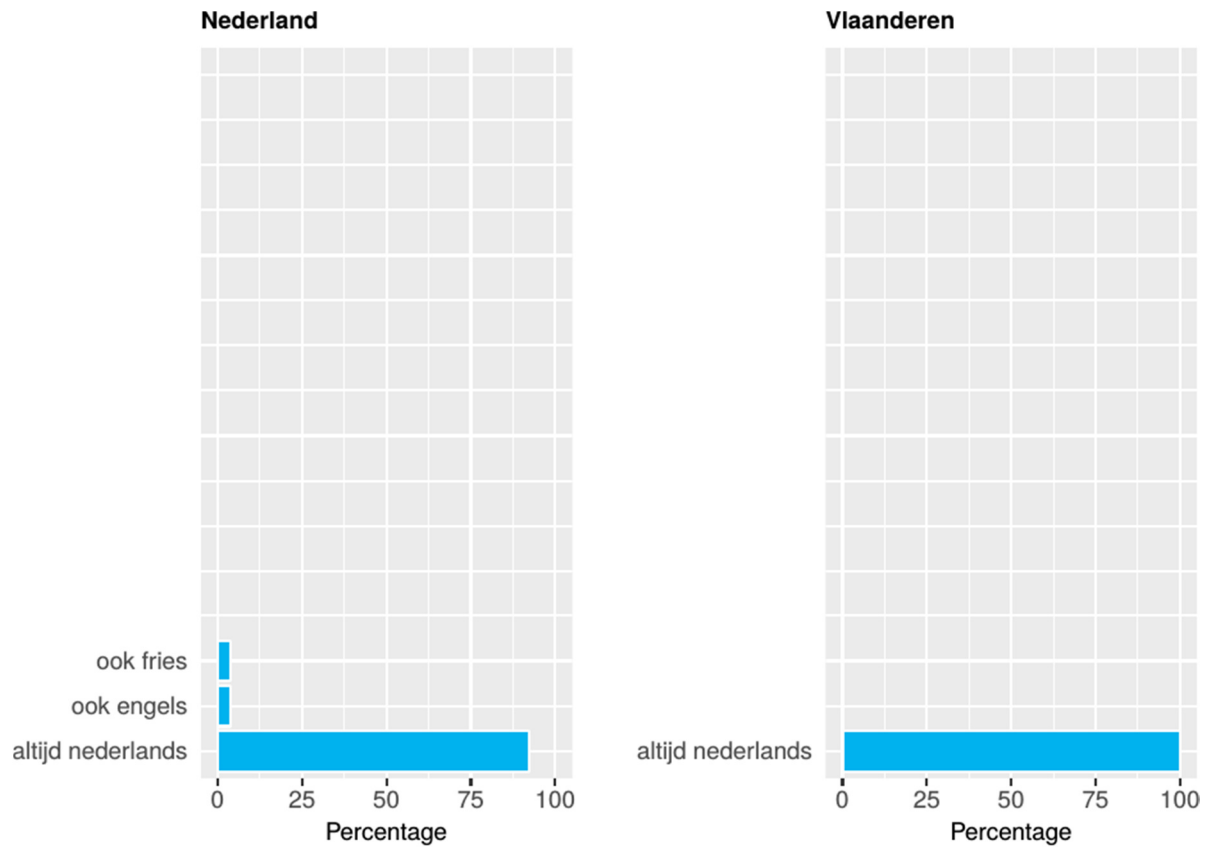
Door middel van de online enquête verzamelden we gegevens bij ouders van wie de kinderen naar de kinderopvang gingen. We stelden een aantal vragen over de communicatie van de kinderopvang met de ouders en over het taalgebruik tussen kinderen onderling of tussen kinderen en begeleiders.

Figuur 175 toont de antwoorden van de ouders op de vraag in welke taal de kinderopvang met hen communiceert. Daaruit komt een heel eenduidig beeld naar voren.¹¹⁰ In Vlaanderen wordt in de **communicatie van kinderopvang met ouders** volgens 100% van de deelnemers uitsluitend het Nederlands gebruikt. In Nederland is er slechts iets meer variatie: volgens 92,3% gebruikt de kinderopvang altijd het Nederlands in de communicatie, volgens 3,8% is dat naast het Nederlands ook het Engels, en volgens 3,8% is dat naast het Nederlands ook het Fries.

¹⁰⁸ Kinderopvang valt in principe niet onder het onderwijs, maar aangezien het voor veel kinderen een soort van groepsaccommodatie is waar ze verblijven vóór ze de schoolgaande leeftijd hebben bereikt, wordt het hier ook besproken.

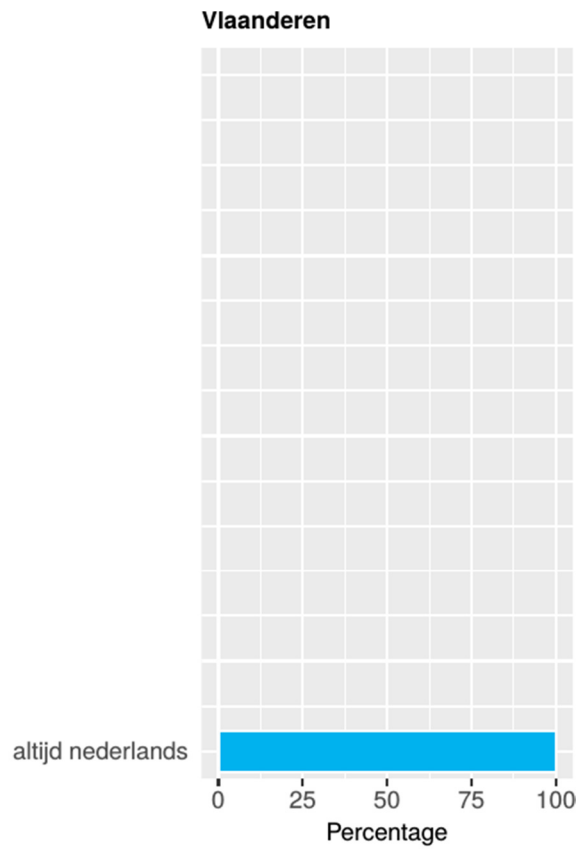
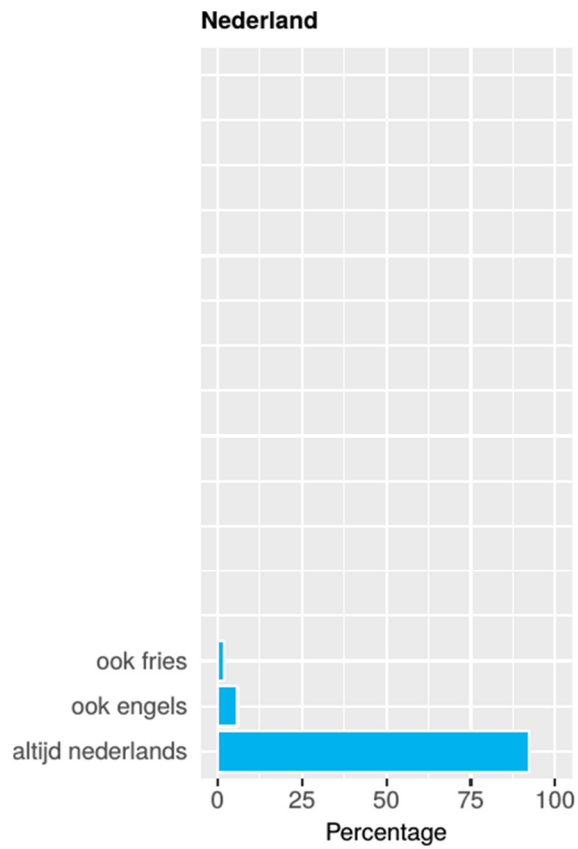
¹⁰⁹ Wel werd er gevraagd naar de talen waarin vacatures, jaarverslag en website van de werkgever gesteld zijn. Op die vragen reageerden ook een aantal deelnemers die werkzaam waren in de wetenschap. Daardoor hebben we wel gegevens over de mate waarin het Nederlands en andere talen gebruikt worden in die subdomeinen van de wetenschap. Deze resultaten werden al besproken in het hoofdstuk over 'Taalkeuze op het werk'. Uit paragraaf 4.3.2 bleek bijvoorbeeld dat jaarverslagen en websites in de onderzoeksector meer dan gemiddeld ook in het Engels worden opgesteld.

¹¹⁰ Omdat er voor Brussel maar 3 en voor Friesland maar 2 respondenten waren die deze vraag beantwoordden, besteden we verder geen aandacht aan de grafieken voor deze twee regio's. Dit geldt ook voor de overige vragen binnen het domein kinderopvang.

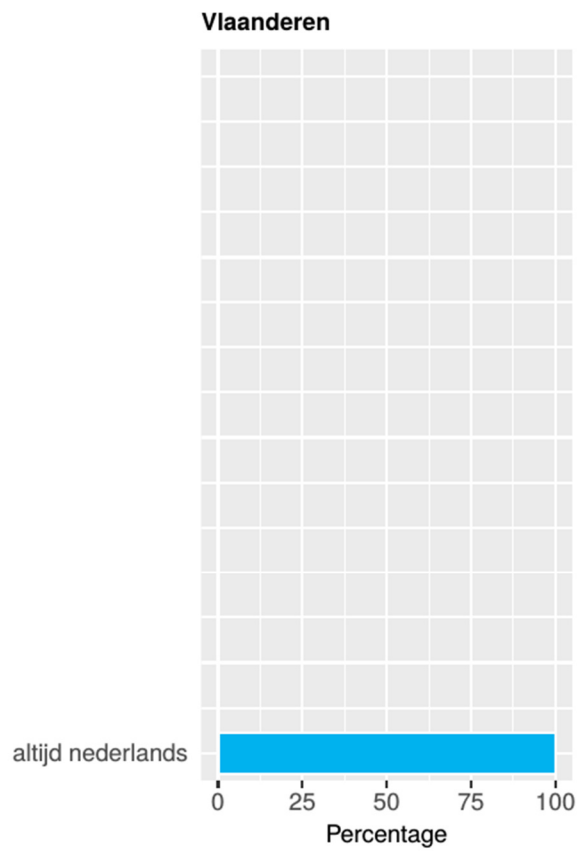
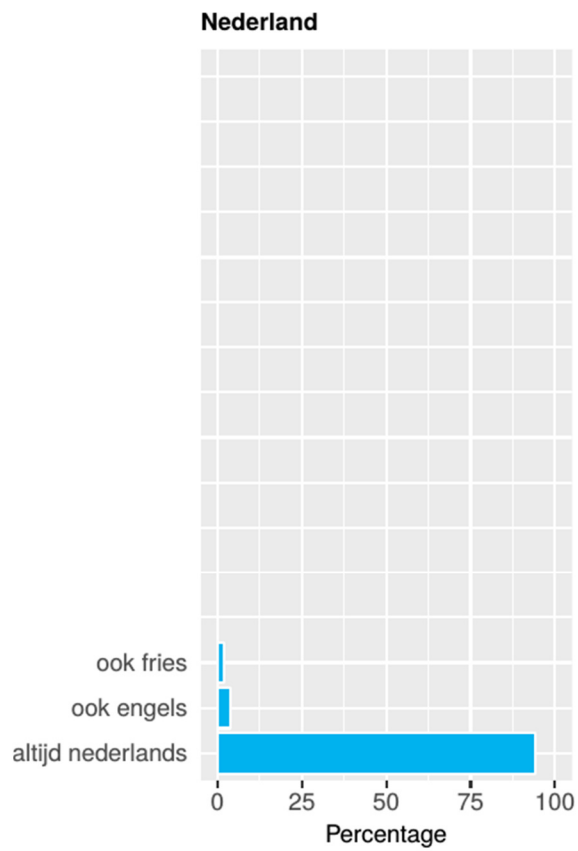

Figuur 175: De opvang communiceert met mij in het...

Ook de **communicatie op de kinderopvang** verloopt grotendeels in het Nederlands, zowel **tussen de kinderen onderling** (figuur 176) **als tussen kinderen en begeleiders** (figuur 177). In beide situaties wordt er volgens 100% van de Vlaamse respondenten altijd Nederlands gesproken. Dat is ook zo volgens meer dan 90% van de Nederlandse deelnemers, maar in Nederland is er ook een klein percentage deelnemers (tussen 3,8 en 5,9%) dat aangeeft dat er ook Engels gesproken wordt in deze situaties op de kinderopvang, en een nog kleiner percentage (tussen 1,9 en 2%) dat zegt dat er ook Fries gesproken wordt.

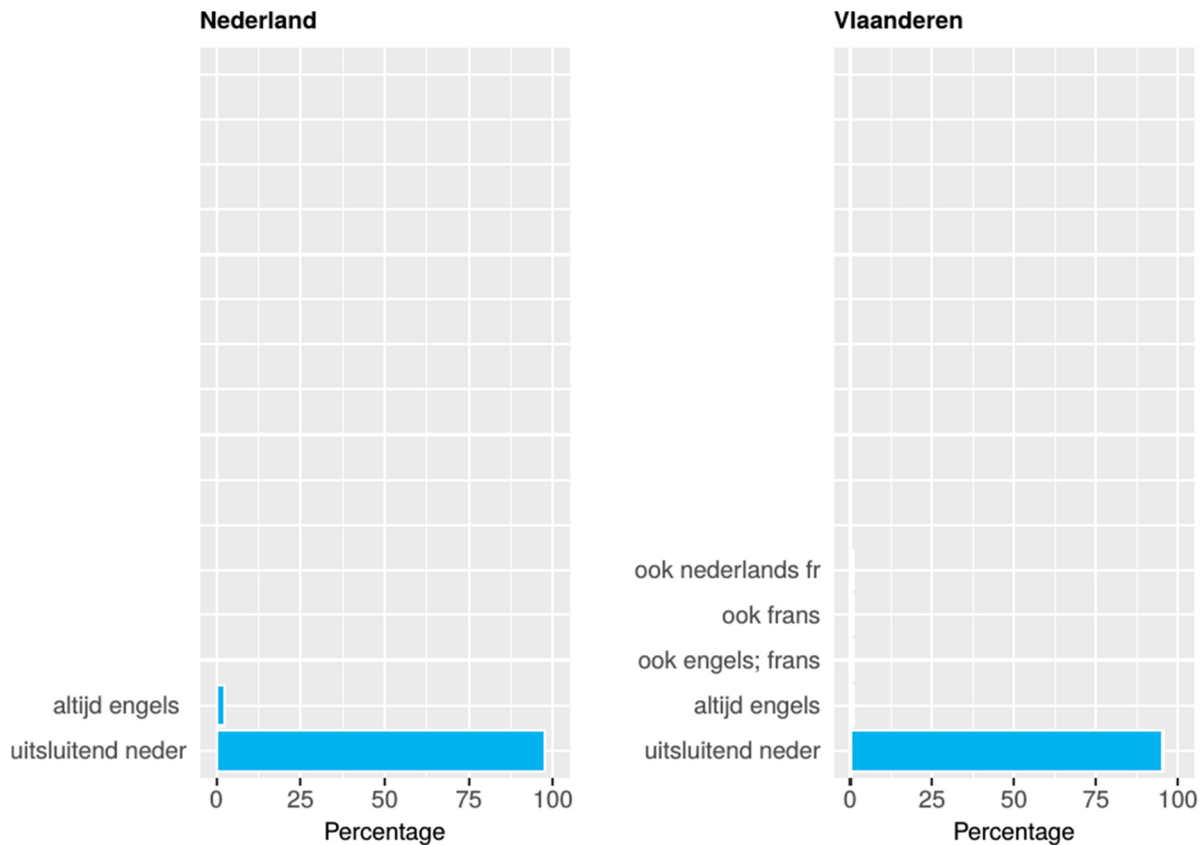

Figuur 176: Met andere kinderen praat mijn kind...

Figuur 177: Met begeleiders praat mijn kind...

Ten slotte werd gepeild naar de **taal van de website van de kinderopvang** (figuur 178). Ook op dit gebied is het Nederlands veruit de meest gebruikte taal binnen de kinderopvang in Nederland en Vlaanderen: 97,7% van de Nederlandse en 95,5% van de Vlaamse deelnemers zegt dat er op de website uitsluitend Nederlands gebruikt wordt. Een erg klein aantal deelnemers (2,3% en minder) noemt daarnaast ook het Engels en het Frans (deze laatste taal alleen in Vlaanderen).

Figuur 178: De website van de kinderopvang is (ook) in het...

Samenvattend kunnen we stellen dat er binnen de kinderopvang in Nederland en Vlaanderen bijna uitsluitend Nederlands wordt gebruikt.

4.5.2. Basisonderwijs

a. Enkele cijfers

Het **basisonderwijs** is in Nederland en Vlaanderen, afgezien van specifieke taallessen (bijv. Engels en Frans), **in principe Nederlandstalig**. In Nederland bestaan daar twee uitzonderingen op, namelijk tweetalig primair onderwijs (tpo) en internationale scholen; in Vlaanderen vormen internationale scholen en scholen die CLIL-onderwijs (Content and Language Integrated Learning) aanbieden in het basisonderwijs de uitzondering.

In **Nederland**¹¹¹ waren er in (referentiejaar) 2015 in totaal 6714 basisscholen (inclusief speciaal onderwijs (sba), exclusief speciaal voortgezet onderwijs (svo)),¹¹² met een gemiddeld aantal leerlingen van 122.

¹¹¹ De gegevens gelden voor Nederland inclusief Friesland. Aparte gegevens voor Friesland over leerlingenaantallen in de verschillende vormen van onderwijs waren niet onmiddellijk beschikbaar.

¹¹² Bron: <https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/primair-onderwijs/instellingenpo/aantal-instellingen>

Het **tweetalig primair onderwijs** is in januari 2014 opgestart als een vijfjarige pilotstudie waaraan 18 scholen deelnemen.¹¹³ De pilot is vooral ontstaan vanuit een toenemende behoefte bij leerkrachten en ouders aan meer vreemdetalenonderwijs in de basisschool. Meer vreemdetalenonderwijs komt er in dit project op neer dat men sommige vakken in het Engels aanbiedt. Het onderwijs in de deelnemende scholen moet aan een aantal voorwaarden voldoen. Zo moet het Nederlands curriculum overheersen en “dekkend [zijn] voor de kerndoelen” en het percentage Engelstalige lessen en activiteiten moet tussen de 30 en 50% bedragen.

Daarnaast zijn er de **internationale scholen**. In Nederland zijn er in totaal 40 internationale scholen, waarvan er 32 basisonderwijs aanbieden en 28 voortgezet onderwijs (de meeste bieden beide vormen van onderwijs aan). Op deze internationale scholen zitten naar schatting meer dan 18.722 leerlingen.¹¹⁴ De instructietaal op deze internationale scholen verschilt naar gelang van de doelgroep van de school, maar is overheersend Engels. Meer specifiek wordt er op 36 (van de 40) internationale scholen Engels gebruikt als instructietaal. Op sommige van die scholen wordt er naast het Engels ook nog (een) andere taal/talen gebruikt, zoals het Nederlands (5 scholen), Frans (4 scholen, waarvan 1 uitsluitend Frans), Duits (3 scholen, waarvan 1 uitsluitend Duits), Spaans (1 school), en Japans (2 scholen, waarvan 1 uitsluitend Japans). Op 1 school wordt er uitsluitend Indonesisch gebruikt.

In **Vlaanderen** zaten er in het schooljaar 2015-2016 in totaal 269.740 leerlingen in het kleuteronderwijs en 448.489 leerlingen in het basisonderwijs.¹¹⁵ De gegevens die door de StaatNed-onderzoekers verzameld werden over internationale scholen in Vlaanderen bevatten geen cijfers voor basisonderwijs afzonderlijk en bespreken we daarom onder ‘middelbaar onderwijs’.

In het **Nederlandstalig onderwijs** in Brussel waren er op 1 september 2015 11.348 kleuters en 17.007 kinderen in het lager onderwijs.¹¹⁶ Het publiek op die Brusselse scholen is vaak overwegend van huis uit Franstalig, met het Nederlands als tweede taal.

In **Friesland**, dat officieel tweetalig is, is het **Fries als verplicht vak** ingevoerd op basisscholen vanaf 1980 en vanaf 1993 ook in het voortgezet onderwijs.¹¹⁷ Daarnaast zijn er ook in Friesland scholen die zich tweetalig mogen noemen. Voorwaarde hiervoor is dat die scholen aan beide talen (Nederlands en Fries) als vak en als voertaal ruime aandacht besteden. Er zijn ongeveer 80 van die tweetalige scholen in Friesland.¹¹⁸

¹¹³ Bronnen: <https://www.epnuffic.nl/primair-onderwijs/talenonderwijs/tweetalig-primair-onderwijs-tpo> en <https://www.epnuffic.nl/bestanden/documenten/pilottweetaligprimaironderwijsinnederland.pdf>

¹¹⁴ Het aantal leerlingen per school werd door een StaatNed-onderzoeker opgezocht voor referentiejaar 2015. Voor twee scholen werden leerlingenaantallen niet meegedeeld op de website en voor vier andere scholen zijn de cijfers een benadering. Het totaal aantal leerlingen is dus hoger dan 18.722.

¹¹⁵ Bron: Voorpublicatie statistisch jaarboek van het Vlaams onderwijs – schooljaar 2015-2016. Zie: <http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistiek/2015-2016/statistischjaarboek2015-2016/publicatiestatistischjaarboek2015-2016.htm>

¹¹⁶ Bron: VGC-leerlingentelling. Septembertelling 2015. Zie: http://www.vgc.be/sites/www.vgc.be/files/download/1516vgc-leerlingentelling_september2015.pdf

¹¹⁷ Bron: Fries aan bod. Leerplan Fries voor het primair onderwijs, oktober 2005, onder redactie van Anita Oosterloo en Harry Paus. Zie: http://www.slo.nl/downloads/archief/Fries_20aan_20bod.pdf/

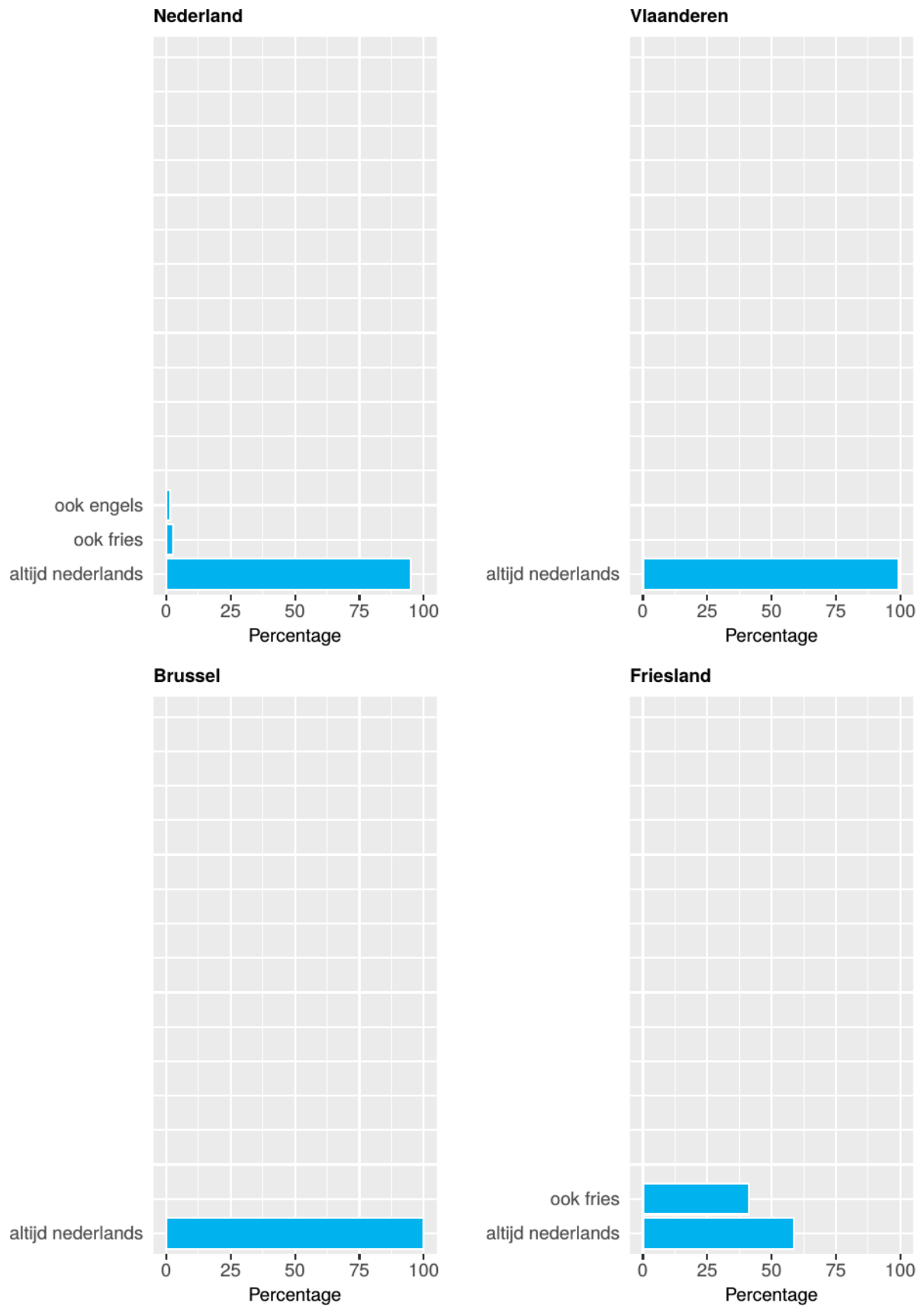
¹¹⁸ Bron: http://taal.phileon.nl/fry_onderwijs.php

b. Resultaten van de enquête

Om de taalkeuzes binnen het basisonderwijs in kaart te brengen, richtten we in de online enquête een aantal **vragen aan panelleden die kinderen op de basisschool hadden.**

In welke taal communiceert de basisschool met de ouders? De antwoorden op deze vraag worden gerepresenteerd in figuur 179. In Vlaanderen geeft 99,5% van de deelnemers aan dat de school altijd in het Nederlands met hen communiceert.¹¹⁹ In Nederland wordt ook hoofdzakelijk het Nederlands gebruikt (94,8% altijd Nederlands). In het tweetalige Friesland wordt volgens iets meer dan de helft van de deelnemers (58,8%) altijd Nederlands gebruikt door de school, en volgens 41,2% wordt ook het Fries gebruikt.

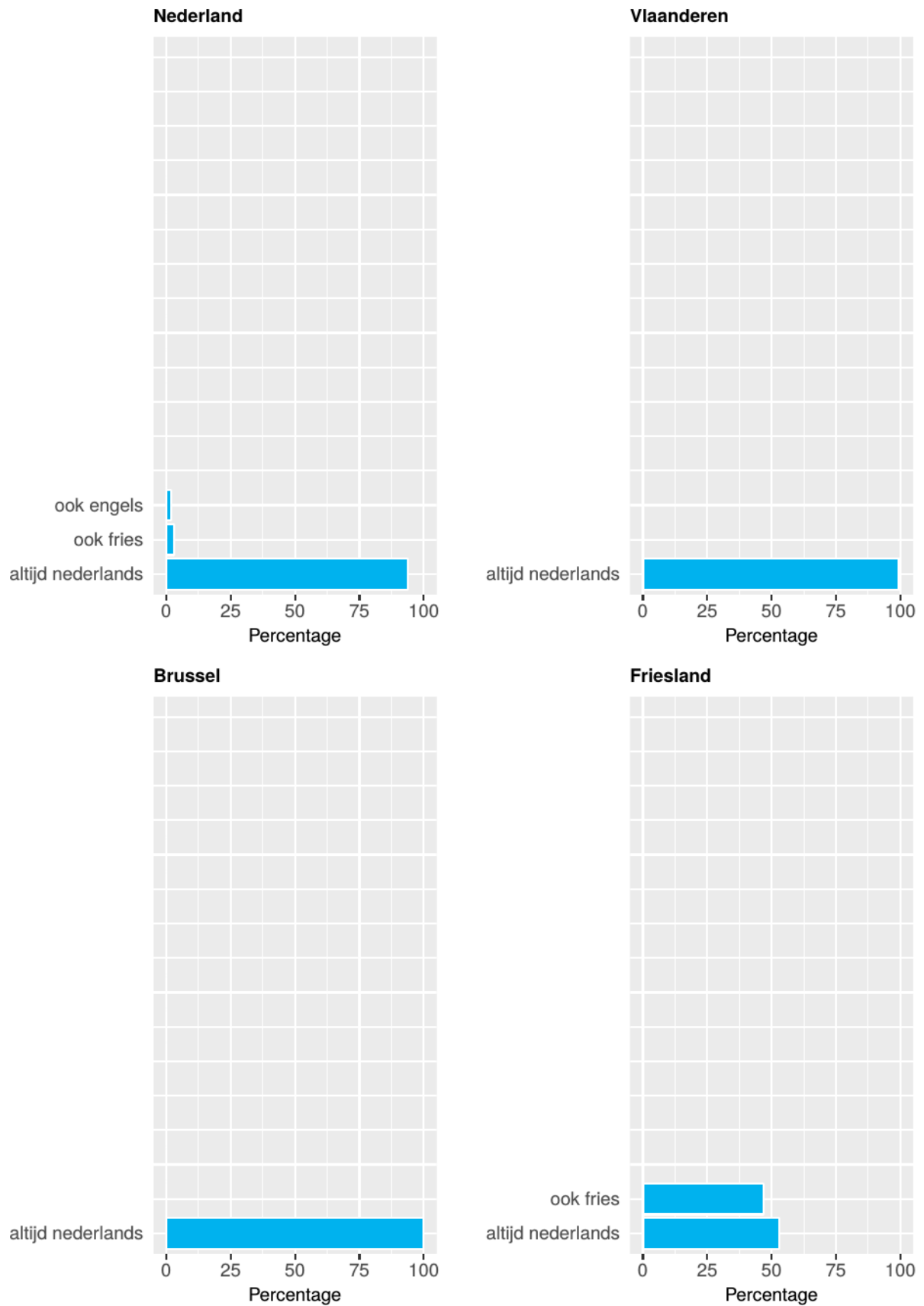
¹¹⁹ De 100% Nederlands in Brussel wordt hier niet besproken, omdat dit percentage gebaseerd is op slechts 5 respondenten.

Figuur 179: De school communiceert met mij in het...

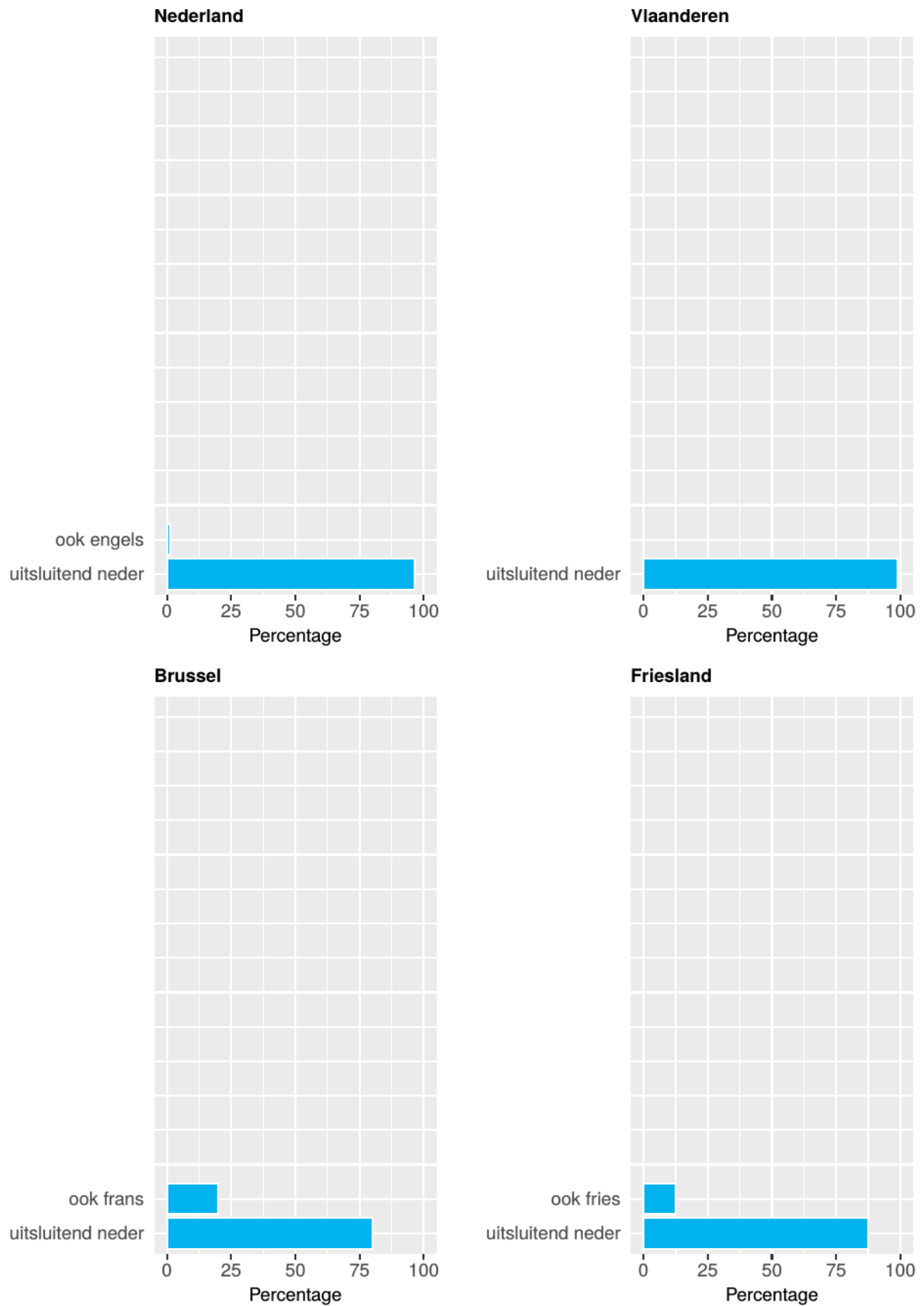
De taal die kinderen met hun leraren spreken werd ook bevraagd (figuur 180). Daarbij werd uitdrukkelijk vermeld dat het niet ging om de communicatie tussen kind en leraar tijdens taallessen. Ook de communicatie van kinderen met hun leraren verloopt in Nederland grotendeels (naast 3% ‘ook Fries’ en 1,8% ‘ook Engels’) en in Vlaanderen volledig¹²⁰ in het Nederlands (respectievelijk 93,7% en 99,5% altijd Nederlands). In Friesland daarentegen spreekt iets meer dan de helft van de kinderen (52,9%) altijd Nederlands met hun leraren, en iets minder dan de helft (47,1%) naast Nederlands ook Fries.

¹²⁰ Afgezien van 0,2% die zegt dat hun kinderen altijd Duits spreken met leraren en 0,2% die zegt dat hun kinderen ook Hebreeuws spreken (enkel bij godsdienstlessen). Percentages onder 1% worden echter niet weergegeven in de grafieken.

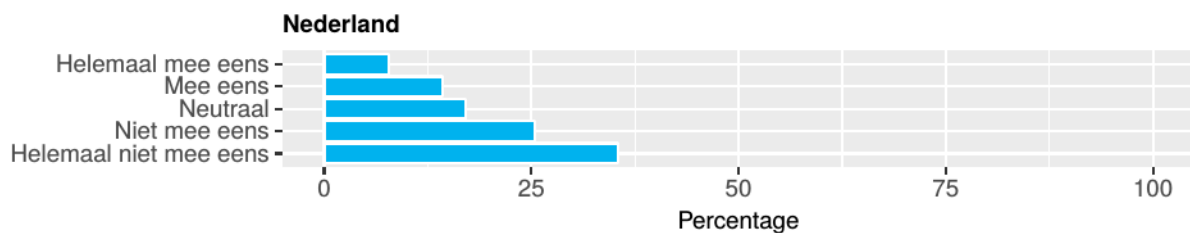
Figuur 180: Met leraren praten mijn kinderen...(NB: specifieke taallessen uitgezonderd).

Verder werd via de enquête de **taal van de website van scholen** nagegaan (figuur 181). Ook deze manier van communicatie is in Nederland en Vlaanderen overwegend Nederlandstalig: 96,5% van de Nederlandse en 99% van de Vlaamse deelnemers zegt dat de website van de school van hun kinderen uitsluitend Nederlandstalig is. In tegenstelling tot de twee vormen van communicatie die we hierboven besproken hebben, is de website van basisscholen in Friesland opvallend vaak uitsluitend Nederlandstalig, namelijk volgens 87,5% van de deelnemers. Slechts 12,5% geeft aan dat er ook Fries gebruikt wordt op de website van de school.

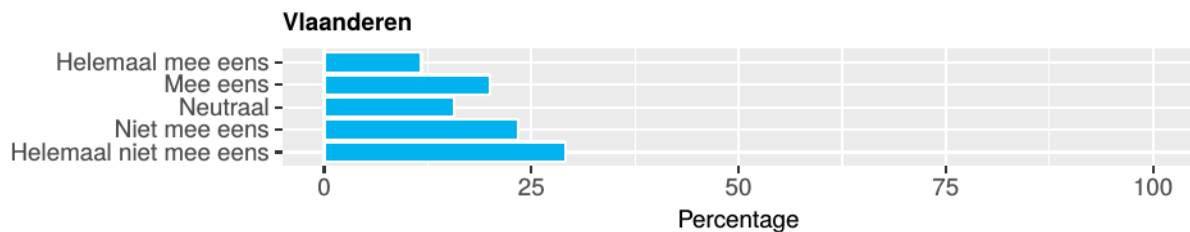

Figuur 181: De website van de school is (ook) in het...

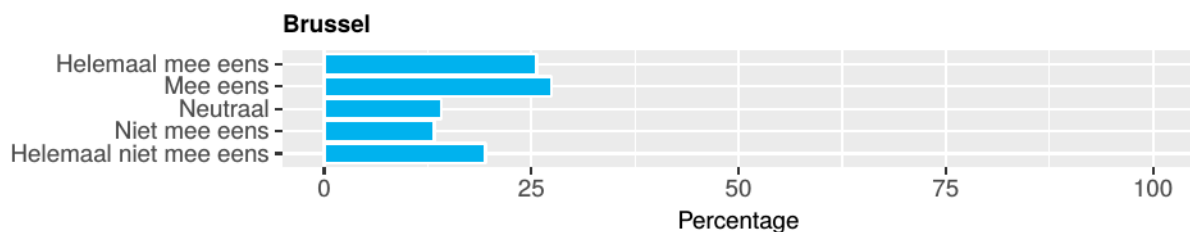
Er werd in de online enquête ook gepeild naar de **attitude van deelnemers ten opzichte van tweetalig (of bij uitbreiding: meertalig) onderwijs** (in Vlaanderen ook immersieonderwijs genoemd) aan de hand van de stelling “In het basisonderwijs mogen niet-taalvakken in een andere taal dan het Nederlands worden gegeven” (zie figuren 182-185). **Het aantal deelnemers dat het met deze stelling (helemaal) eens is, is hoger in de tweetalige regio’s uit ons onderzoek dan in Nederland en Vlaanderen:** in Brussel geeft iets meer dan de helft van de ouders (53,1%) aan het (helemaal) met deze stelling eens te zijn, in Friesland is dat 45,2%. In Vlaanderen daarentegen ligt het aantal ouders dat positief staat tegenover immersieonderwijs op de basisschool een stuk lager; 31,8% is het (helemaal) eens met de stelling. **Nederlandse ouders staan het minst positief tegenover het meertalig onderwijs op de basisschool:** maar 22,1% van de deelnemers zegt het (helemaal) eens te zijn met de stelling. In Nederland en Vlaanderen is een absolute meerderheid, respectievelijk 60,9% en 52,6%, het zelfs (helemaal) oneens met de stelling; in Brussel is dat maar 32,8% en in Friesland 37,6%.

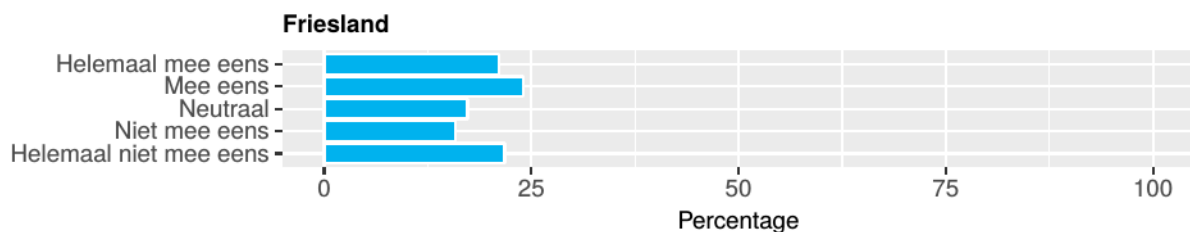
Figuur 182: Nederland - In het basisonderwijs mogen niet-taalvakken in een andere taal dan het Nederlands worden gegeven.

Figuur 183: Vlaanderen - In het basisonderwijs mogen niet-taalvakken in een andere taal dan het Nederlands worden gegeven.

Figuur 184: Brussel - In het basisonderwijs mogen niet-taalvakken in een andere taal dan het Nederlands worden gegeven.

Figuur 185: Friesland - In het basisonderwijs mogen niet-taalvakken in een andere taal dan het Nederlands worden gegeven.

“Onderwijs in het Nederlands is altijd beter dan onderwijs in gebroken Midden-Atlantisch.” (Nederland)

“In Nederland dient onderwijs te worden gegeven in het Nederlands. Dat er daarnaast andere vreemde talen een rol spelen, is prima, maar die mogen niet gaan overheersen, zoals dat nu vaak met bv Engels het geval is.” (Nederland)

“Yn Fryslân moat it ûnderwiis yn 't Frysk jûn wurde, altiten. It Nederlânsk as in bûtenlânske taal.” (Friesland)

“Groot voorstander van meertalig onderwijs vanaf zeer jonge leeftijd.” (Brussel)

“Onderwijs zou in België – en zeker in Brussel – tweetalig moeten zijn. Immersieonderwijs is de toekomst.” (Brussel)

We kunnen besluiten dat er in het basisonderwijs vooral in het Nederlands gecommuniceerd wordt met ouders en tussen kinderen en leerkrachten. In Friesland neemt het Fries ook een prominente plaats in, behalve op de websites van scholen. Attitudes ten aanzien van meertalig onderwijs zijn ofwel uitgesproken negatief, ofwel uitgesproken positief; er zijn maar weinig deelnemers die een neutrale houding hebben tegenover meertalig onderwijs. Meer dan de helft van de Nederlandse en Vlaamse deelnemers met kinderen op de basisschool staan (uitgesproken) negatief tegenover immersieonderwijs; toch staat ook 1 op 3 van de bevroegde ouders in Vlaanderen en 1 op 5 van de bevroegde ouders in Nederland (uitgesproken) positief tegenover immersieonderwijs op jonge leeftijd. We zien in de attitudes dus een sterk uiteenlopend beeld, maar in het algemeen is er in Nederland en Vlaanderen nog geen breed maatschappelijk draagvlak voor vroeg immersieonderwijs. In Brussel en Friesland heeft ongeveer de helft van de ouders een (uitgesproken) positieve attitude ten aanzien van meertalig onderwijs.

4.5.3. Voortgezet/ middelbaar onderwijs

a. Enkele cijfers

Buiten specifieke taallessen is ook **het voortgezet of middelbaar onderwijs** in Nederland en Vlaanderen in principe **Nederlandstalig**. De uitzonderingen hierop zijn in Nederland het tweetalig onderwijs (tto) en internationale scholen. In Vlaanderen zijn dat de internationale scholen en de scholen die CLIL-onderwijs aanbieden.

In **Nederland** waren er in 2015 638 scholen voor voortgezet onderwijs, met een totaal van 961.204 leerlingen.¹²¹ Doorgaans is het Nederlands de instructietaal op deze scholen, behalve in het tto en op internationale scholen.

“Tweetalig onderwijs (tto) houdt in dat leerlingen bij minimaal de helft van de vakken les krijgen in een vreemde taal, meestal Engels. Bijvoorbeeld bij wiskunde of geschiedenis wordt dan een Engelstalige methode gebruikt en de docent spreekt tijdens de les alleen Engels. Daarbij hoort ook dat leerlingen in de les onderling, en met de docent, Engels spreken.”¹²² In de praktijk ligt dit echter genuanceerder. Het taalaanbod hangt af van het schoolniveau (VMBO of havo/vwo), het vak en de schoolfase (onderbouw/bovenbouw). Op 1 juli 2016

¹²¹ Bron: <https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/voortgezet-onderwijs/instellingenvo/aantal-scholen>

¹²² Bron: <https://www.epnuffic.nl/voortgezet-onderwijs/tweetalig-onderwijs>

waren er 130 scholen lid van het netwerk tto, daarnaast waren er nog 48 scholen met een zogenaamd tto-juniorcertificaat, 58 met een tto-seniorcertificaat, 1 school met een certificaat voor t-vmbo en 24 scholen in diverse stadia van ontwikkeling.

Zoals we in de vorige paragraaf (4.5.2) al hebben vermeld, zijn er in Nederland in totaal 40 internationale scholen, waarvan er 28 voortgezet onderwijs aanbieden.

In **Vlaanderen** zijn er 947 scholen die voltijds gewoon secundair onderwijs aanbieden, 121 scholen die voltijds buitengewoon onderwijs aanbieden, en 48 centra die deeltijds beroepssecundair onderwijs aanbieden.¹²³ In het schooljaar 2015-2016 waren er op al deze scholen in totaal 418.228 leerlingen.¹²⁴ Vanwege de strenge taalwetgeving is in elk van die scholen Nederlands de instructietaal voor alle vakken, behalve vakken die specifiek gericht zijn op vreemdetalenonderwijs (bv. Duits, Engels, etc.).

Een aantal secundaire scholen in Vlaanderen biedt echter **Content and Language Integrated Learning (CLIL)** aan. "CLIL is een werkvorm waarbij een niet-taalkvak onderwezen wordt in het Engels, Frans of Duits. Dat kan voor maximum 20% van de niet-taalkvakken, als een aantal voorwaarden vervuld zijn. De vakken die in een andere taal gegeven worden, moeten parallel ook in het Nederlands gevolgd kunnen worden."¹²⁵ Vanaf september 2014 stapten 24 scholen in het CLIL-project, in september 2015 kwamen daar nog 17 scholen bij. Het aantal scholen dat aan dit CLIL-programma deelneemt, neemt dus duidelijk toe. Op 1 september 2016 kwamen er nog 19 scholen bij. Verder zijn er in Vlaanderen 36 internationale/ Europese scholen.¹²⁶

In het **Nederlandstalige onderwijs in Brussel** waren er op 1 september 2015 13.341 leerlingen in het middelbaar onderwijs.

Sinds 1993 is Fries ook een verplicht vak in het voortgezet onderwijs op Friese scholen, maar enkel in de eerste en tweede klas, en bovendien kunnen middelbare scholen in grotere steden die een landelijk publiek trekken vrijstelling van die verplichting aanvragen.¹²⁷

b. Resultaten van de enquête

Om het taalgebruik in het voortgezet onderwijs in kaart te brengen, stelden we in de online enquête **vragen aan deelnemers die kinderen op de middelbare school hadden**; er namen immers te weinig leerlingen uit het voortgezet onderwijs deel aan de enquête en daarom werden hun antwoorden niet meegenomen in de analyses.

Wat de **communicatie met de ouders** betreft (figuur 186), kijken Nederlandse en Vlaamse middelbare scholen in taalkeuze niet af van basisscholen: in Nederland geeft 95,6% van de ouders aan dat de school altijd in het Nederlands communiceert en in Vlaanderen is dat 100%. Ook in Brussel zegt 100%¹²⁸ van de deelnemers dat de school altijd in het Nederlands communiceert. **Friesland wijkt echter wel af: terwijl bijna de helft van de ouders er zegt dat de basisschool met hen ook in het Fries communiceert, is dat voor ouders met kinderen op de middelbare school maar 23,5%**, terwijl 76,5% van de ouders zegt dat de school altijd in het Nederlands met hen communiceert. Dit is een opvallend verschil en kan worden verklaard door het feit dat de verplichting om Fries als vak aan te bieden strenger is voor basisscholen dan voor middelbare scholen (cf. supra).

¹²³ <http://onderwijs.vlaanderen.be/>

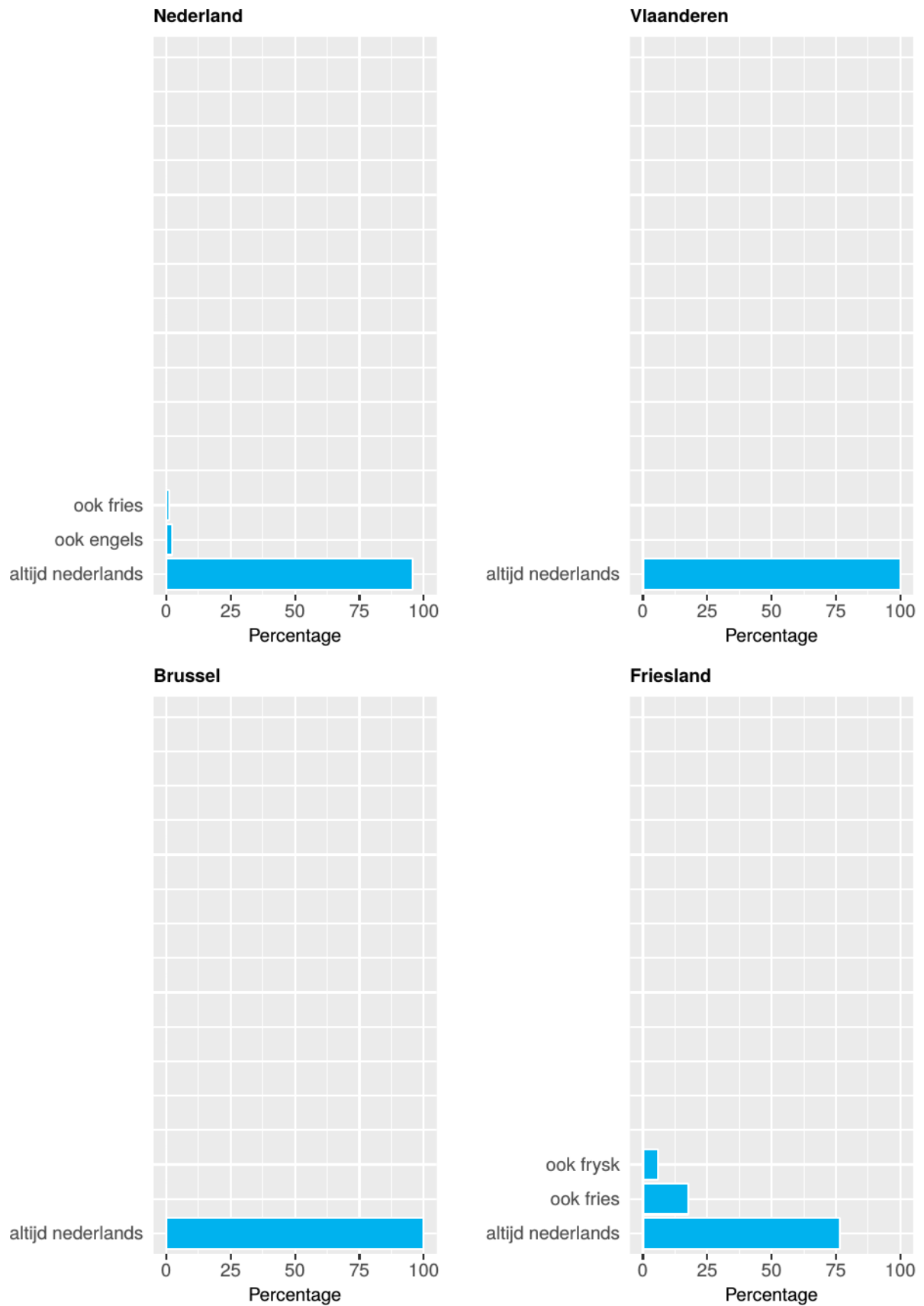
¹²⁴ Bron: <http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2015-2016/statistischjaarboek2015-2016/publicatiestatistischjaarboek2015-2016.htm>

¹²⁵ Bron: <http://onderwijs.vlaanderen.be/leren-in-een-andere-taal-in-het-voltijds-en-deeltijds-secundair-onderwijs>

¹²⁶ Bron: https://www.onderwijskiezer.be/v2/extra/prime_scholen.php?var=S

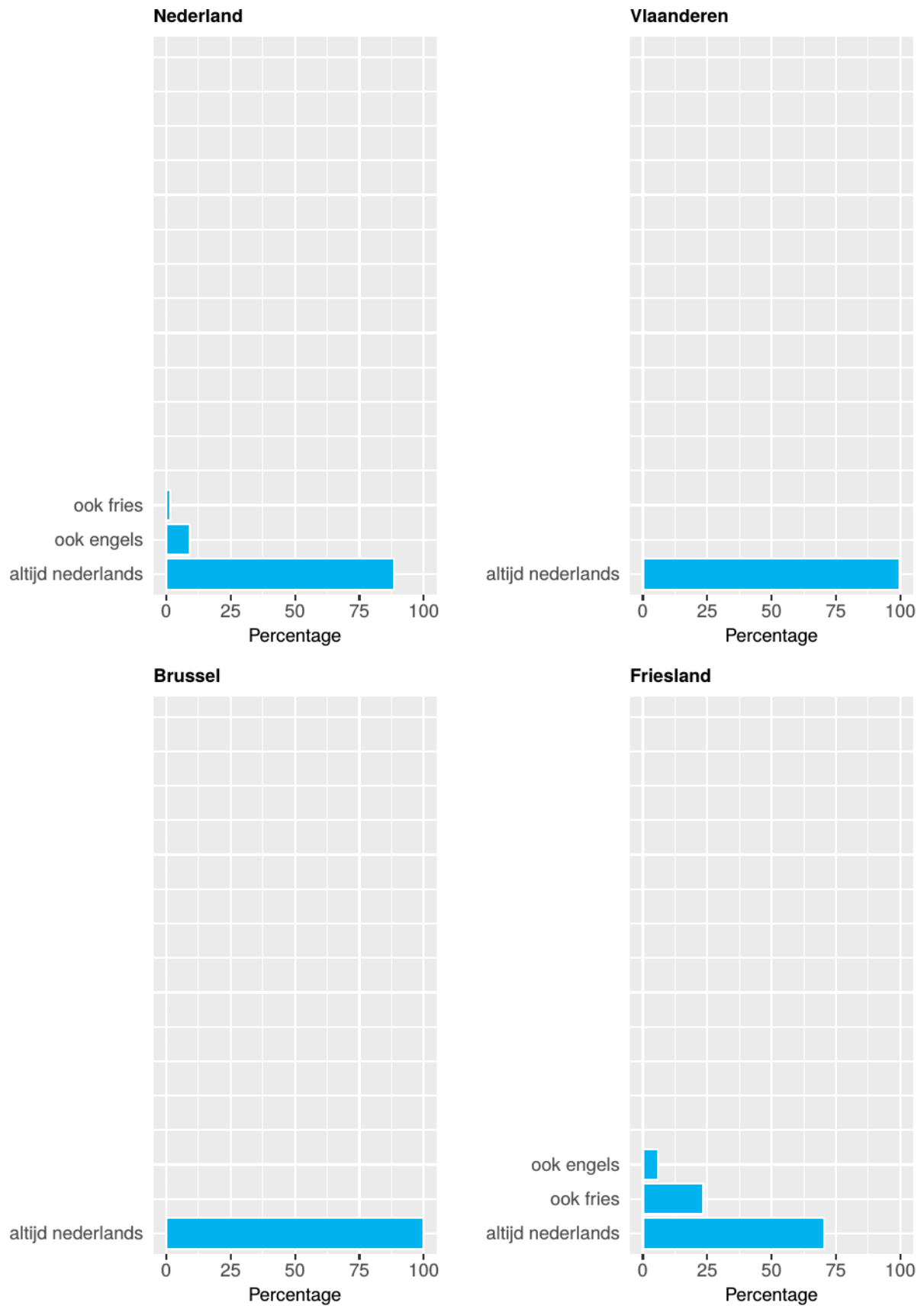
¹²⁷ Zie: <https://www.trouw.nl/home/aanrommelen-met-friese-les-a97b8ac6/>

¹²⁸ Gebaseerd op 7 respondenten.

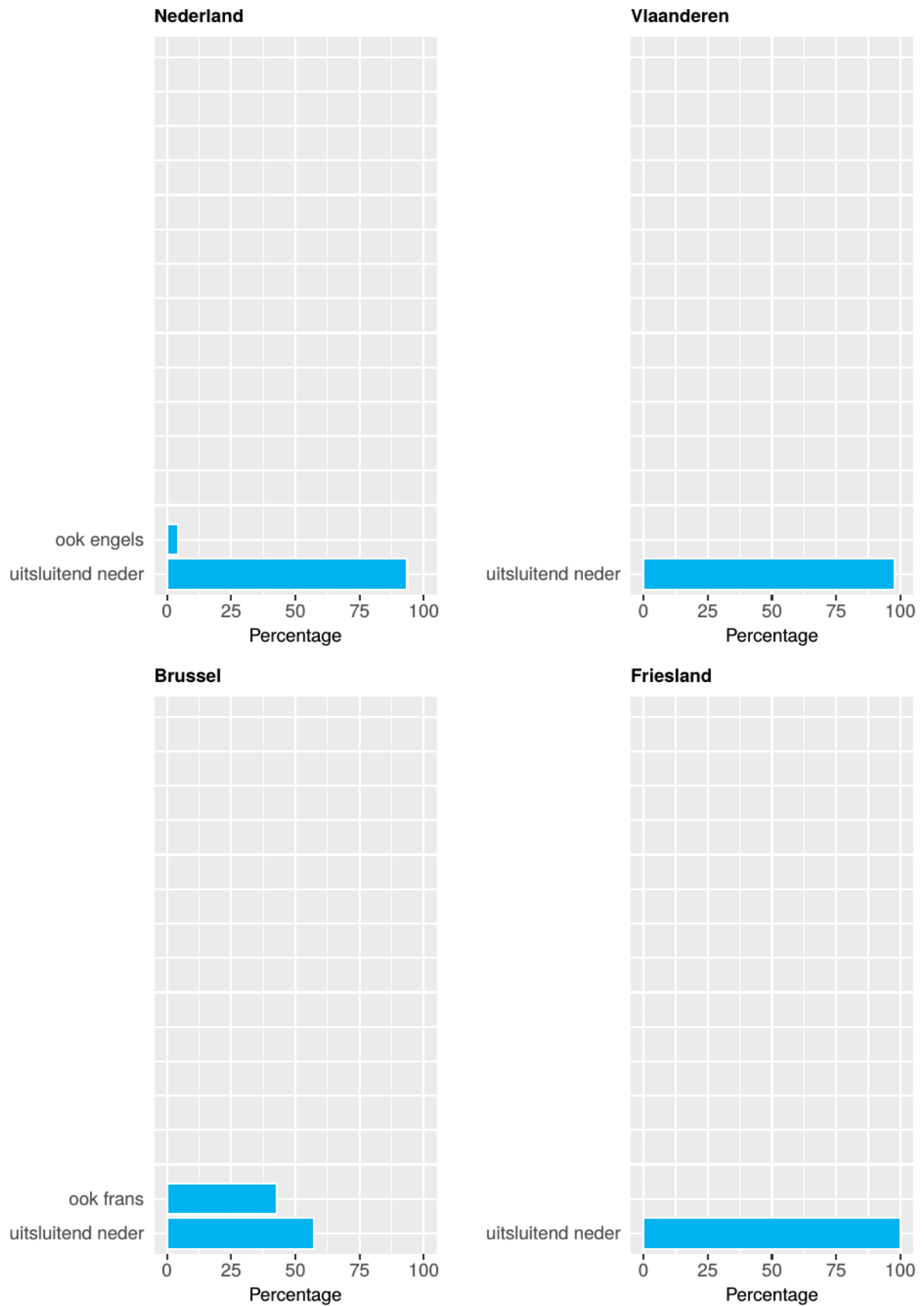
Figuur 186: De school communiceert met mij in het...

De **communicatie tussen kinderen en leraren** (figuur 187) is op Nederlandse middelbare scholen iets minder uitsluitend op het Nederlands gericht: 88,4% van de ouders zegt dat hun kinderen altijd Nederlands spreken met leerkrachten (behalve in taallessen), terwijl 9,2% aangeeft dat hun kinderen ook Engels spreken met leerkrachten. Bij deze laatste categorie kan het uiteraard gaan om ouders van kinderen die het tweetalig onderwijs (tto) volgen. De 7 Brusselse respondenten geven allemaal aan dat hun kinderen altijd Nederlands spreken met leerkrachten. In Friesland zegt 70,6% van de ouders dat hun kinderen altijd Nederlands spreken met leraren, 23,5% zegt dat hun kinderen ook Fries gebruiken, en bij 5,9% is dat ook Engels. **Het aantal Friese kinderen dat met leraren ook Fries spreekt, ligt (volgens rapportage door de ouders) dus hoger op de basisschool (47,1%) dan op de middelbare school (23,5%).**

Figuur 187: Met leraren praten mijn kinderen... (NB: specifieke taallessen uitgezonderd).

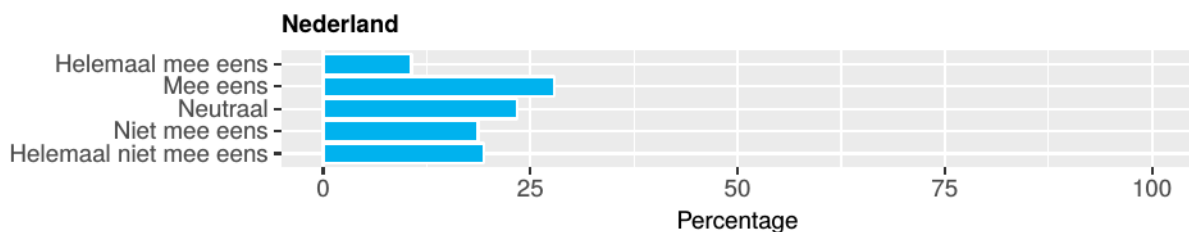
Ook de **communicatie van middelbare scholen via de website** (figuur 188) gebeurt hoofdzakelijk in het Nederlands in Nederland, Vlaanderen en Friesland, respectievelijk 93,6%, 97,8% en 100% van de ouders zegt dat de website van de school uitsluitend Nederlandstalig is. **Ook bij deze manier van communicatie valt het op dat er op middelbare scholen in Friesland minder Fries gebruikt wordt dan op basisscholen.** Van de 7 Brusselse respondenten zijn er 4 (57,1%) die aangeven dat de website van de school uitsluitend Nederlandstalig is, en 3 (42,9%) die zeggen dat er op de website ook Frans wordt gebruikt.

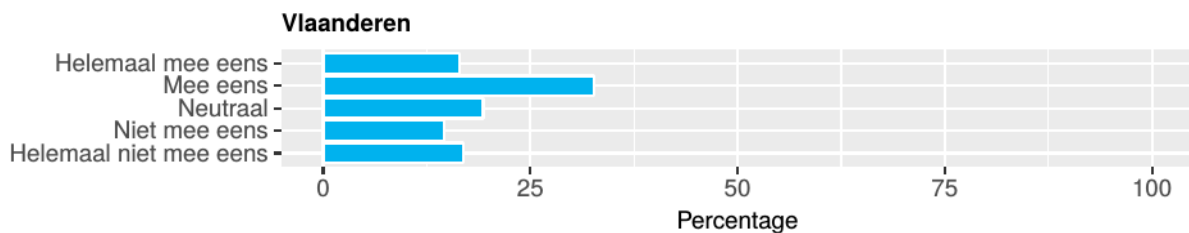
Figuur 188: De website van de school is (ook) in het...

Ook bij deelnemers met kinderen op de middelbare school werd gepeild naar de **attitude ten opzichte van meertalig onderwijs** aan de hand van de stelling “In het middelbaar onderwijs mogen niet-talvakken in een andere taal dan het Nederlands worden gegeven” (zie figuren 189-192). **In vergelijking met de attitudes ten opzichte van meertalig basisonderwijs, vertonen de deelnemers uit alle regio’s positievere attitudes ten aanzien van meertalig voortgezet onderwijs.** In Nederland geeft 38,6% (vs. 22,1% voor basisonderwijs, cf. 4.5.2) van de ouders aan het (helemaal) eens te zijn met de stelling, terwijl een even groot deel (38%) het er (helemaal) niet mee eens is. In Vlaanderen zegt 49,1% het (helemaal) met de stelling eens te zijn; dat is een stuk hoger dan het aantal deelnemers dat positief staat tegenover meertalig basisonderwijs (31,8%; cf. 4.5.2). **Ook over meertalig middelbaar onderwijs lopen de meningen in Nederland en Vlaanderen sterk uiteen, maar er lijkt meer maatschappelijk draagvlak voor te bestaan dan voor vroeg immersieonderwijs.**

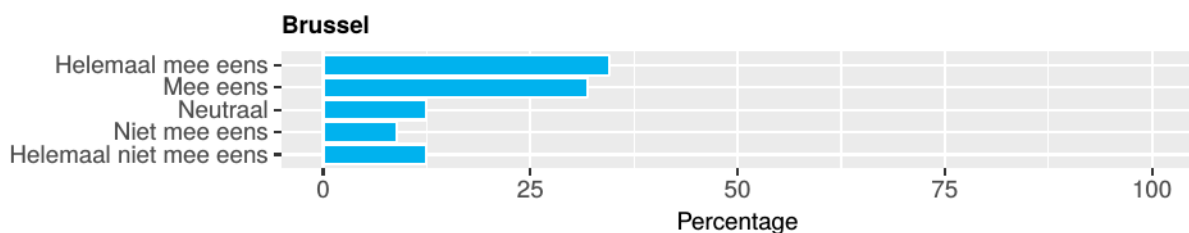
Net als bij het basisonderwijs, zijn de attitudes ten aanzien van immersieonderwijs het positiefst in de tweetalige regio’s uit ons onderzoek: in Brussel is 66,4% het (helemaal) eens met de stelling dat niet-talvakken in een andere taal gedoceerd mogen worden, in Friesland is dat 57,2%.

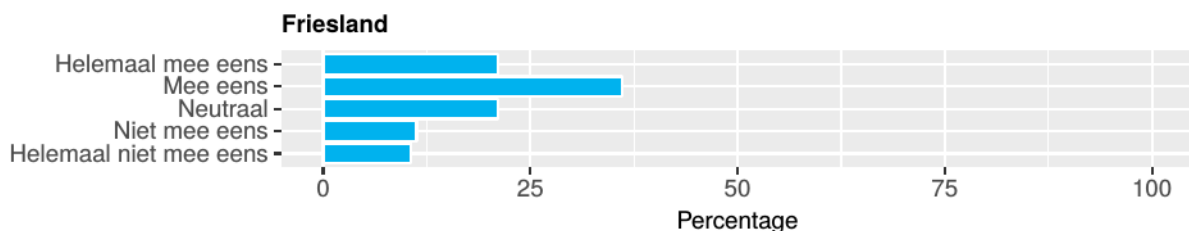
Figuur 189: Nederland - In het middelbaar onderwijs mogen niet-talvakken in een andere taal dan het Nederlands worden gegeven.

Figuur 190: Vlaanderen - In het middelbaar onderwijs mogen niet-talvakken in een andere taal dan het Nederlands worden gegeven.

Figuur 191: Brussel - In het middelbaar onderwijs mogen niet-talvakken in een andere taal dan het Nederlands worden gegeven.

Figuur 192: Friesland - In het middelbaar onderwijs mogen niet-talvakken in een andere taal dan het Nederlands worden gegeven.

“Laat het bij het Nederlands. Ik kan me moeilijk inbeelden dat een leraar wiskunde zich goed uitdrukt in het Engels. En toch. Nederlandse scholieren scoren beter voor Engels dan Vlaamse. Maar misschien ligt dat aan andere factoren.” (Vlaanderen)

“Men zou al van in de eerste jaren minstens een tweede taal moeten verplichten.” (Vlaanderen)

“De landstalen Frans, Nederlands en Duits zouden ook buiten de specifieke taallessen gebruikt moeten worden om een betere kennis van deze talen te bekomen.” (Vlaanderen)

“Fries op middelbare scholen in steden is zeer beperkt.” (Friesland)

Tot besluit: er wordt overwegend Nederlands gebruikt in alle vormen van communicatie in het voortgezet onderwijs in Nederland en Vlaanderen. In Friesland wordt opvallend vaker uitsluitend voor het Nederlands gekozen op middelbare scholen dan op basisscholen. Dit gaat ten koste van het gebruik van het Fries in het onderwijs. De attitudes tegenover meertalig middelbaar onderwijs zijn in alle regio's positiever dan de attitudes tegenover meertalig basisonderwijs; die tendens is het sterkst in Brussel en het zwakst in Nederland.

4.5.4. Mbo

a. Enkele cijfers

Het Middelbaar Beroepsonderwijs (mbo) is een Nederlandse onderwijsvorm. De enquêtegegevens die we hieronder zullen bespreken, komen dus enkel van Nederlandse en Friese deelnemers.

Nederland (inclusief Friesland) had in 2015 56 onderwijsinstellingen die mbo aanbieden (waaronder ROC's: 43, vakinstellingen: 11 en overig: 2).¹²⁹ Op deze mbo-scholen zaten er in 2015 ruim 475.000 leerlingen.¹³⁰

b. Resultaten van de enquête

We hebben via de online enquête zowel gegevens verzameld bij de ouders van adolescenten die op het mbo zaten, als bij jongeren die mbo volgden. Bij die laatste categorie zijn er echter maar 7 respondenten. Dat is in principe te weinig om er betrouwbare uitspraken over te doen. We kunnen over de taalkeuzes van die mbo-leerlingen kort zijn: **door al deze deelnemers (100%) werd aangegeven dat zij in alle bevraagde situaties uitsluitend Nederlands gebruikten.** De volgende vragen werden gesteld:

- Met docenten praat ik ... (NB: specifieke taallessen uitgezonderd).
- Mijn docent(en) geeft (geven) niet-taalvakken in het ...
- Lesboeken zijn in het ...
- In de les praat ik met studiegenoten...
- Buiten de les praat ik met studiegenoten...
- Werkstukken schrijf ik in het...
- De website van de school is (ook) in het...

¹²⁹ Bron: <https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/mbo/instellingenmbo/aantal-instellingen-mbo>

¹³⁰ Bron: <https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/mbo/deelnemers-mbo/aantal-deelnemers-mbo>

We kunnen nagaan of die volledige gerichtheid op het Nederlands in het mbo ook naar voren komt uit het door de ouders gerapporteerde taalgebruik. Aangezien er bij de vragen gericht aan de ouders voor Friesland telkens maar 6 respondenten waren, beperken we ons hier tot de resultaten voor Nederland. Omdat uit die resultaten voor Nederland bovendien blijkt dat er zeer weinig variatie in de taalkeuze is, laten we de grafieken in deze bespreking achterwege.

In welke taal/talen communiceert de school met de ouders? Dat is bijna uitsluitend in het Nederlands (98%); 2% van de deelnemers gaf aan dat dit ook in het Arabisch gebeurt.

Volgens 92% van de deelnemers praten hun kinderen altijd Nederlands met hun leraren op het mbo. Volgens 6% is dat ook Engels en volgens 2% ook Fries.

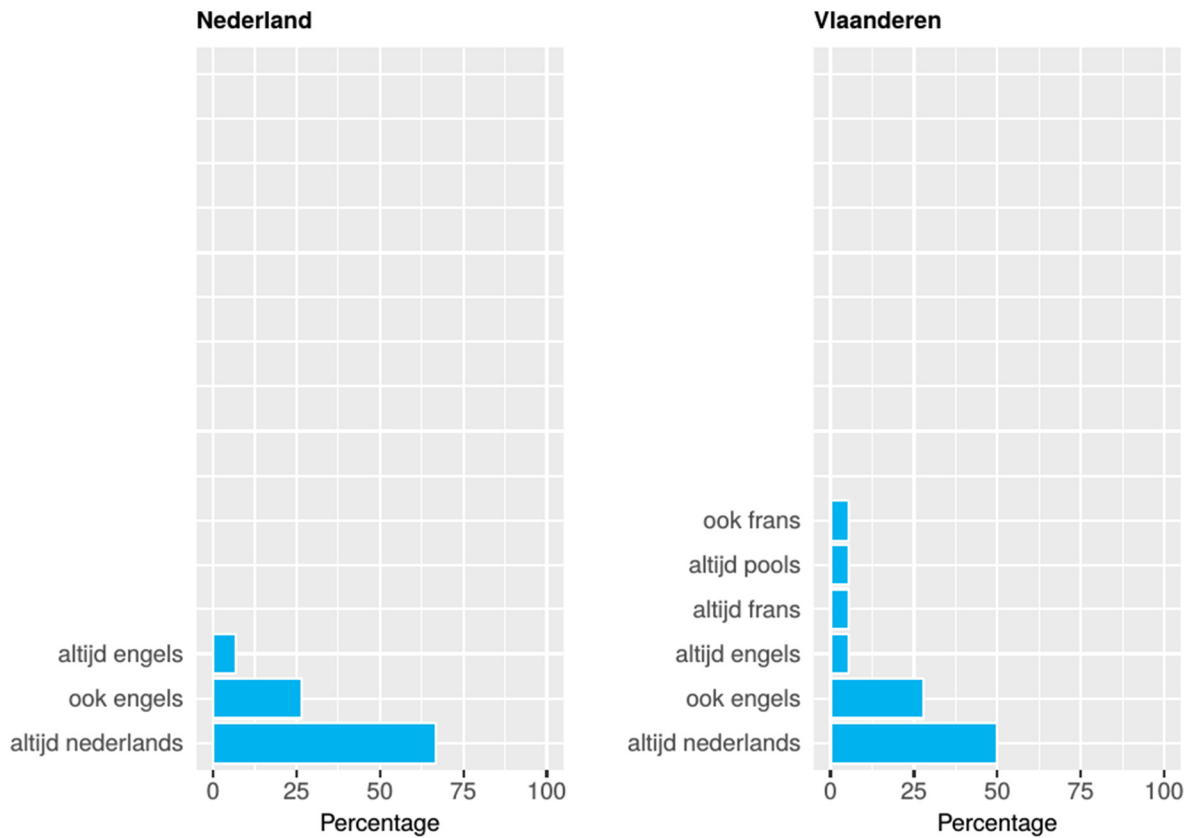
Er is iets meer variatie in de taalkeuze op de websites van mbo-scholen: 84,4% van de ouders zegt dat de website van de school alleen in het Nederlands is; 11,1% geeft daarnaast ook het Engels op.

Het mbo blijkt dus bijna 100% Nederlandstalig te zijn volgens de ouders van mbo-leerlingen. Dat stemt overeen met de taalkeuzes die de mbo-leerlingen zelf rapporteren.

4.5.5. Cursusonderwijs/ volwassenenonderwijs

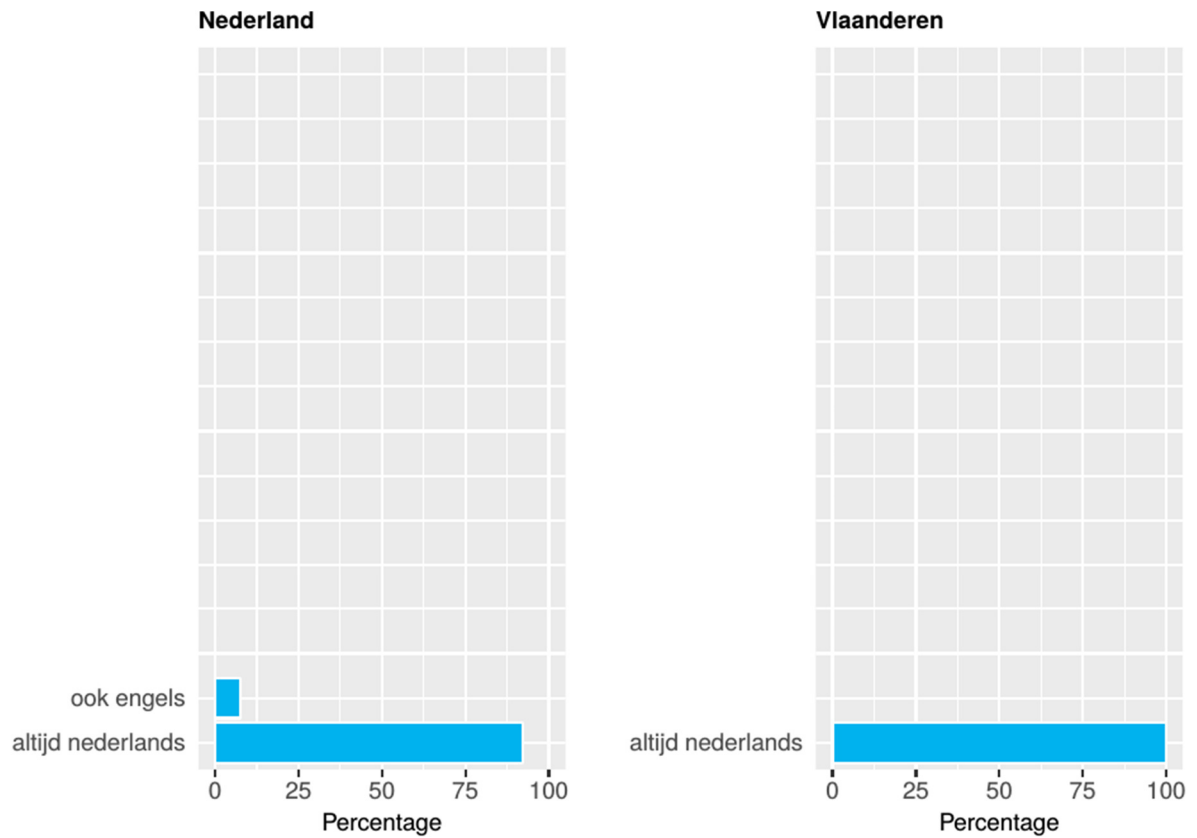
Er zijn geen overzichten beschikbaar met de precieze aantallen van mensen die zich hebben ingeschreven in het cursusonderwijs. Daarom bespreken we hier enkel de respons van de deelnemers aan de online enquête die cursusonderwijs volgden. Er zijn telkens alleen gegevens voor Nederland en Vlaanderen.

Van de cursisten in Nederland en Vlaanderen geeft 100% aan **dat ze altijd Nederlands met hun docenten spreken**. In het **cursusmateriaal** (zie figuur 193) is er qua taalkeuze meer variatie. In Nederland zegt 66,7% van de deelnemers dat hun cursusmateriaal altijd in het Nederlands is, 26,7% zegt dat het materiaal ook in het Engels is, en 6,7% zegt dat het lesmateriaal altijd in het Engels is. In Vlaanderen zegt 50% van de deelnemers dat hun lesmateriaal altijd in het Nederlands is, 27,8% geeft aan dat het materiaal ook Engelstalig is, en telkens 5,6% zegt dat het materiaal altijd in het Engels, altijd in het Frans, altijd in het Pools en ook in het Frans is. **Cursusmateriaal voor volwassenenonderwijs wordt dus hoofdzakelijk in het Nederlands aangeboden, in een kwart van de gevallen naast het Nederlands ook in Engels en slechts in beperkte mate ook in of in uitsluitend een andere taal dan het Nederlands.**

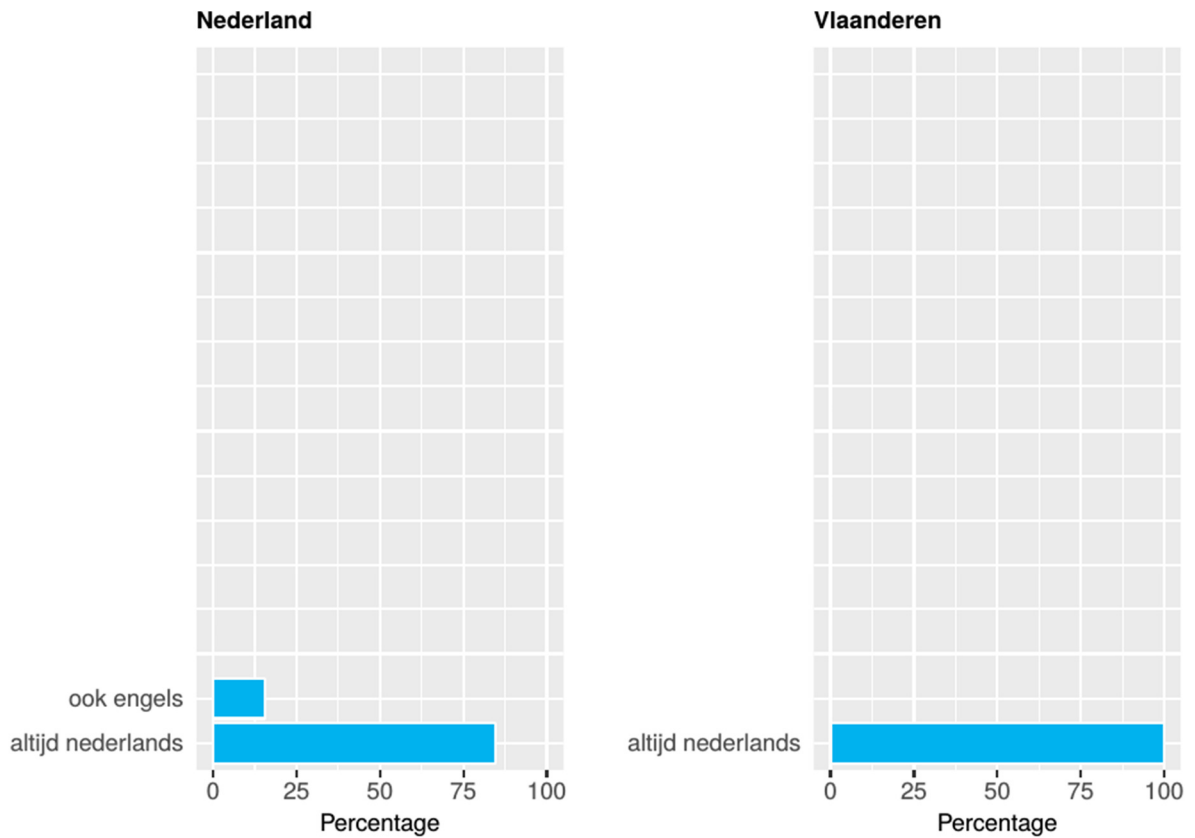
Figuur 193: Cursusmateriaal is in het...

De taal die panelleden met medecursisten spreken in de les (figuur 194) is overwegend het Nederlands. In Nederland zegt 92,3% van de deelnemers altijd Nederlands te spreken met medecursisten, 7,7% gebruikt daarnaast ook het Engels. In Vlaanderen zegt 100% altijd Nederlands te spreken.

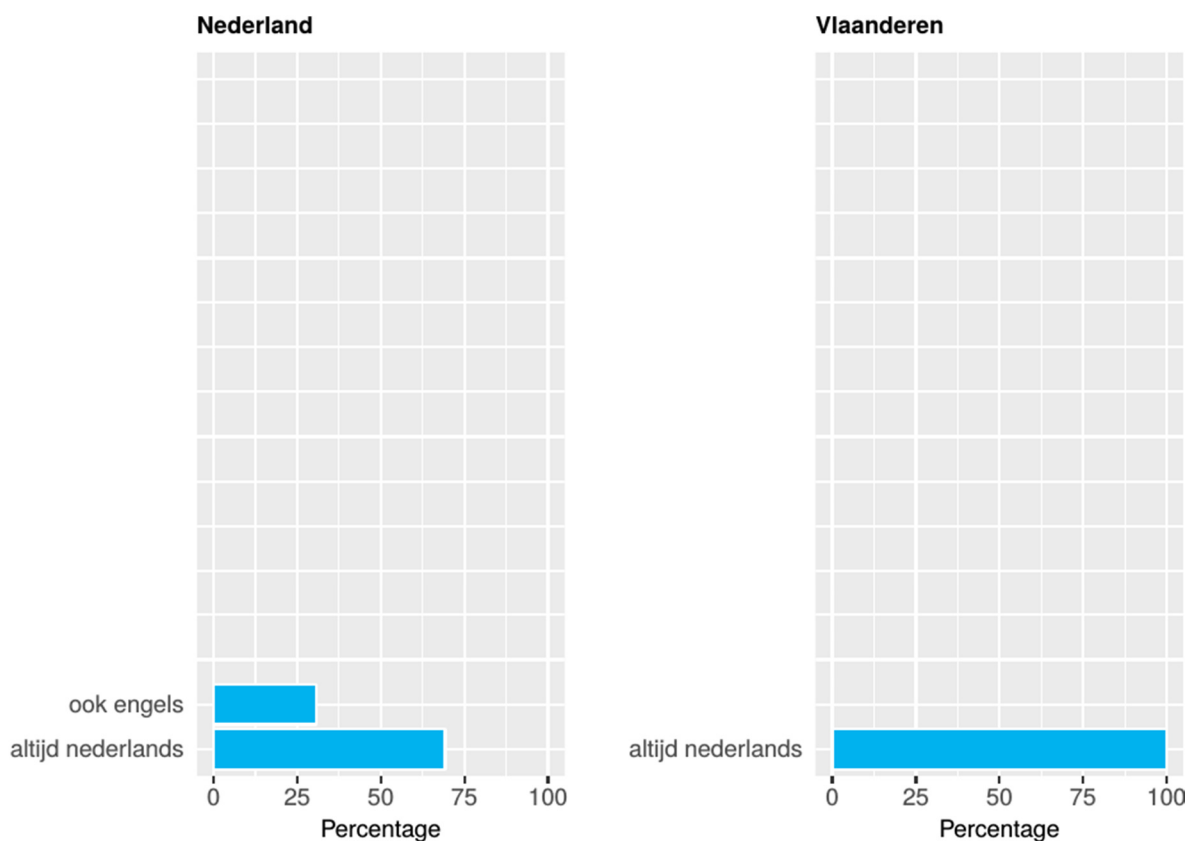
Figuur 194: In de les spreek ik met medecursisten...

Buiten de les (figuur 195) wordt er in Nederland iets meer Engels gesproken met medecursisten dan in de les: 15,4% van de deelnemers zegt ook Engels te spreken, maar de meerderheid (84,6%) van de deelnemers geeft aan ook buiten de les alleen Nederlands te spreken. In Vlaanderen geldt dat voor 100% van de deelnemers.

Figuur 195: Buiten de les spreek ik met medecursisten...

Het grootste aandeel van het Engels vinden we in **de opdrachten die cursisten schrijven** (figuur 196), althans in Nederland. Van de Nederlandse deelnemers die volwassenenonderwijs volgen, geeft 69,2% op dat ze opdrachten altijd in het Nederlands schrijven, maar 30,8% zegt opdrachten ook in het Engels te schrijven. In Vlaanderen daarentegen, geeft 100% van de deelnemers aan altijd Nederlandstalige opdrachten te schrijven.

Figuur 196: Opdrachten schrijf ik in het... (NB: specifieke taallessen uitgezonderd).

Net als de andere vormen van onderwijs die we tot nog toe besproken hebben, is het cursusonderwijs in Nederland en Vlaanderen sterk gericht op het Nederlands. Vooral in Nederland heeft ook het Engels een matig aandeel in de communicatie binnen het cursusonderwijs en dan vooral in het aangeboden cursusmateriaal en in de opdrachten die cursisten schrijven¹³¹.

4.5.6. HBO/ hogeschool

a. Enkele cijfers

Voor Vlaanderen zijn de cijfers die beschikbaar zijn niet zo goed uit elkaar te halen voor hogescholen en universiteiten, omdat hogescholen en universiteiten sinds een aantal jaar associaties vormen, meer specifiek, samenwerkingsverbanden tussen één universiteit en meerdere hogescholen. De cijfers die we vinden in de *Voorpublicatie Statistisch Jaarboek 2015-2016*¹³² zijn de cijfers van die associaties. Het aantal studenten met een diplomacontract was in het academiejaar 2015-2016 voor al deze associaties¹³³ in totaal 226.075.

¹³¹ De 'taal van het cursusmateriaal' en de 'taal van opdrachten' zijn voor Nederland ook de twee vragen/variabelen die bij een factoranalyse het sterkst samenhangen met de onderliggende factor die in de analyse naar voren komt. Die factor verklaart overigens maar een matig deel van de strooiing in de antwoorden ($R^2 = 0,692$).

¹³² Zie: <http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2015-2016/statistischjaarboek2015-2016/publicatiestatistischjaarboek2015-2016.htm>

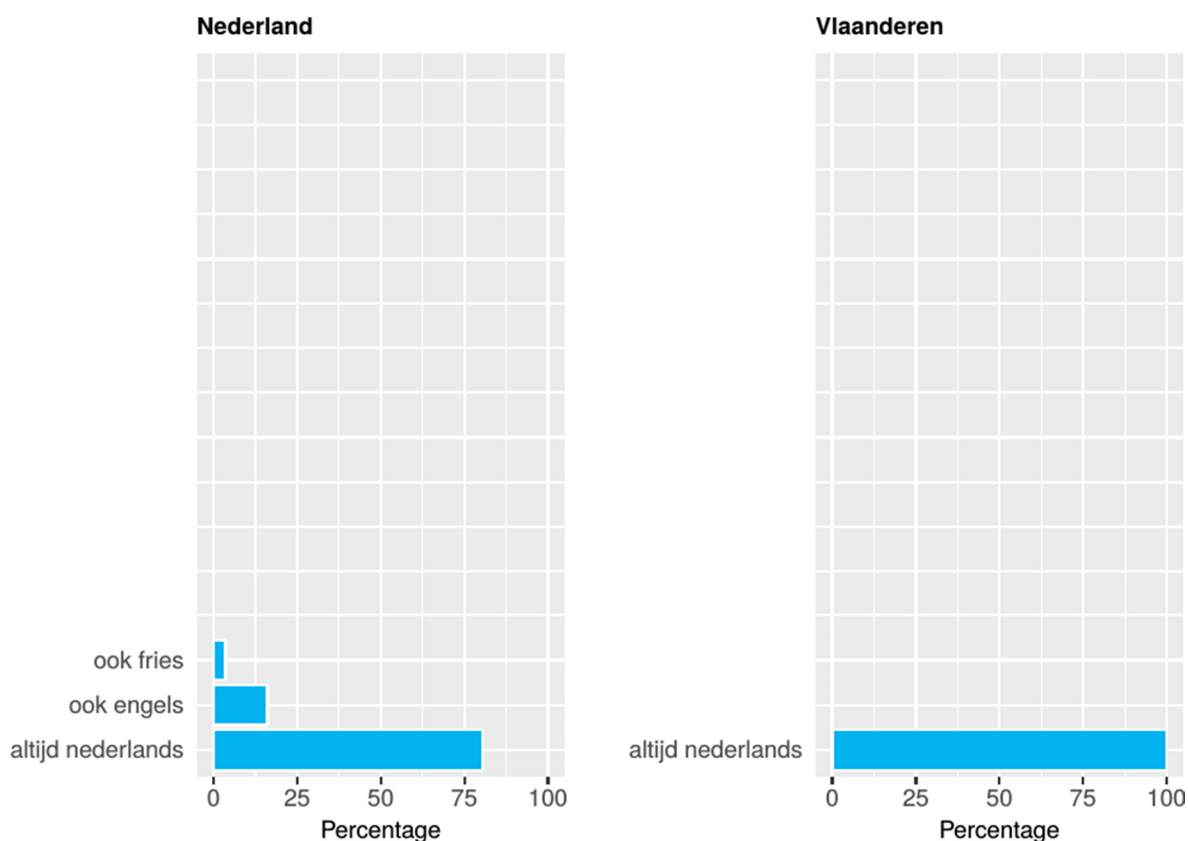
¹³³ Associatie Katholieke Universiteit Leuven, Associatie Universiteit en Hogescholen Antwerpen, Associatie Universiteit Gent, Associatie Universiteit-Hogescholen Limburg, Universitaire Associatie Brussel.

Voor Nederland zijn de cijfers wel apart beschikbaar voor Hoger Beroepsonderwijs (hbo) en Wetenschappelijk Onderwijs (wo). In 2015 waren er 341.800 studenten in het hbo.¹³⁴ Aan de Nederlandse universiteiten studeerden in 2015 in totaal 259.400 studenten.¹³⁵

b. Resultaten van de enquête

Met de online enquête bereikten we ook een aantal deelnemers die hbo volgden (in Nederland) of op de hogeschool zaten (in Vlaanderen).¹³⁶ Voor Brussel zijn hierover geen gegevens; voor Friesland waren er maar 4 respondenten, wat te weinig is voor betrouwbare resultaten.

Figuur 197 laat de antwoorden zien op de vraag **welke taal men met docenten spreekt**. We zien dat 100% van de Vlaamse deelnemers die op een hogeschool zitten, altijd Nederlands spreken met hun docenten. In Nederland is dat aantal kleiner, namelijk 80,4%, en wordt er door studenten ook Engels (16,1%) en Fries (3,6%) gesproken met docenten.¹³⁷

Figuur 197: Met docenten praat ik...(NB: specifieke taallessen uitgezonderd).

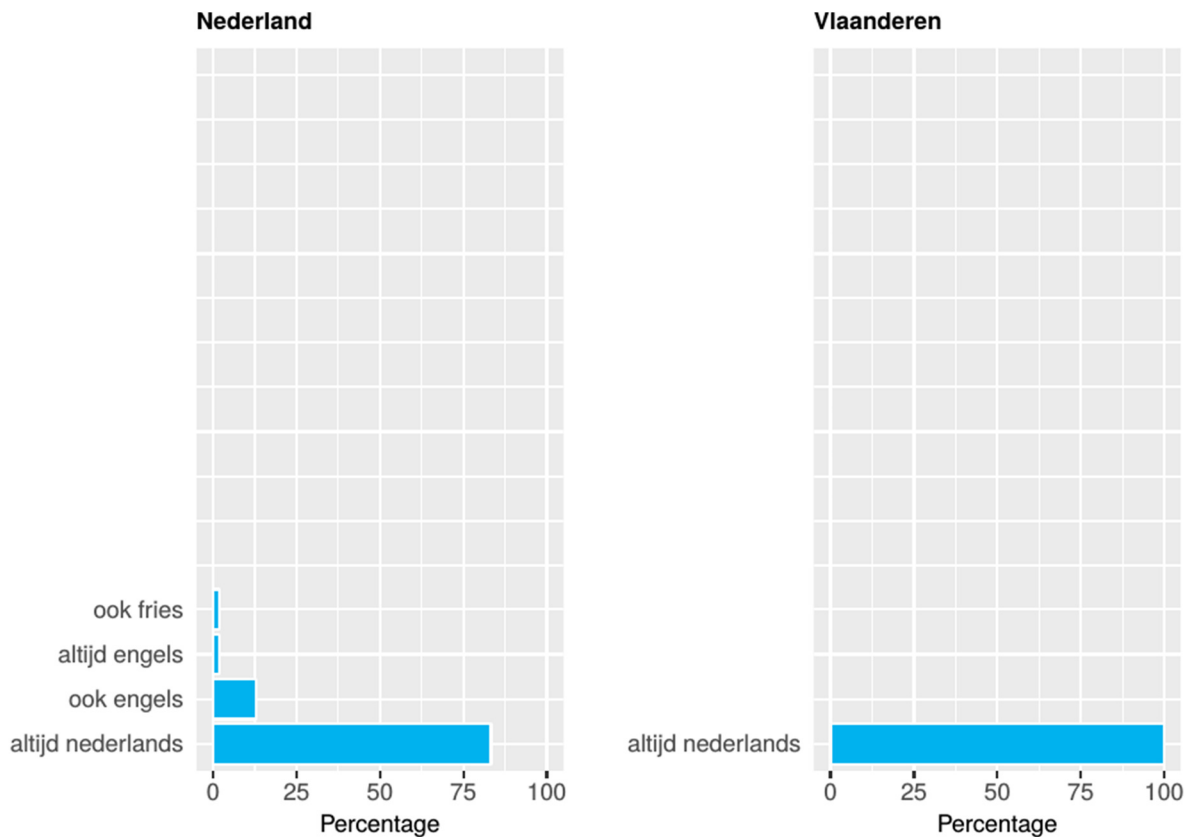
¹³⁴ Bron: <https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/hoger-beroepsonderwijs/deelnemers-hbo/ingeschreven-hoger-beroepsonderwijs>

¹³⁵ Bron: <https://www.onderwijsincijfers.nl/kengetallen/wetenschappelijk-onderwijs/deelnemerswo/ingeschrevenen-in-het-wetenschappelijk-onderwijs>

¹³⁶ Er werden in de enquête ook 3 vragen gericht aan deelnemers die kinderen op het hbo hadden. Er bestaat echter een grote kans dat de rapportering door ouders over de taalkeuzes van hun kinderen op de hogeschool gebaseerd is op wat zij van hun kinderen zelf gehoord hebben. In het hoger onderwijs spelen ouders namelijk een kleine rol; de communicatie van de hogeschool gebeurt doorgaans met de studenten zelf en niet met hun ouders. Daarom hebben we er in dit rapport voor gekozen om enkel de gegevens afkomstig van hbo-/hogeschoolstudenten zelf te bespreken.

¹³⁷ Ter vergelijking; aan ouders met kinderen op een hogeschool werd in de enquête ook gevraagd welke taal/talen hun kinderen spreken met docenten. In Vlaanderen antwoordt 100% van de ouders dat hun kinderen altijd Nederlands spreken; in Nederland antwoordt 73% dat hun kinderen altijd Nederlands spreken, volgens 25% spreken hun kinderen ook Engels met docenten. Voor Vlaanderen loopt de rapportering door studenten en door de ouders volledig parallel; voor Nederland is er bij de ouders een kleine overschatting van het aandeel van het Engels.

We zien erg vergelijkbare resultaten bij de vraag ‘Mijn docent(en) geeft (geven) niet-taalvakken in het...’ (figuur 198).¹³⁸ Volgens 100% van de Vlaamse studenten doceren hun docenten altijd in het Nederlands. In Nederland ligt dit aantal lager: 83,3% zegt dat ze hun vakken altijd in het Nederlands krijgen, 13% van de studenten krijgt ook vakken in het Engels.

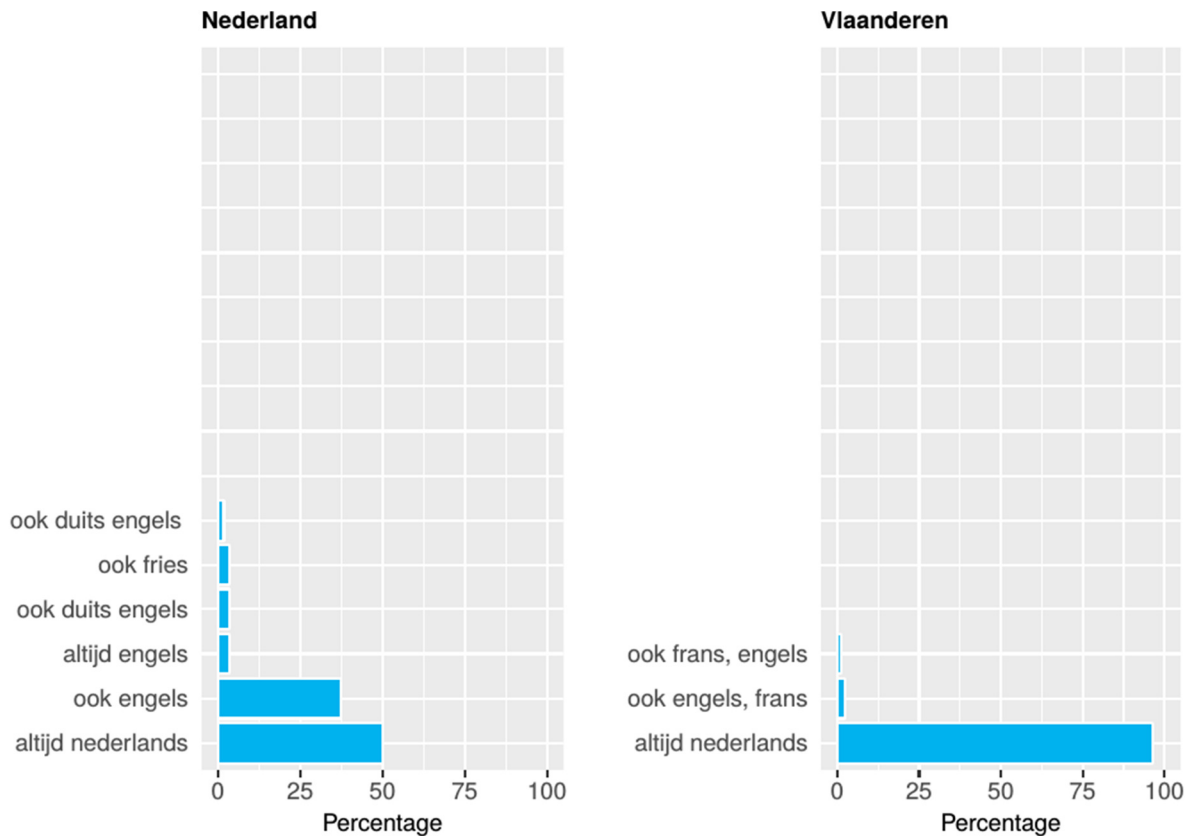

Figuur 198: Mijn docent(en) geeft (geven) niet-taalvakken in het...

De **taal van het studiemateriaal** (figuur 199) vertoont in Vlaanderen niet veel variatie; 96,3% van de deelnemers antwoordt dat hun studiemateriaal altijd in het Nederlands is. Een klein percentage noemt ook het Engels en het Frans. In Nederland is het aandeel van uitsluitend Nederlandstalig studiemateriaal in het hbo heel wat lager dan in Vlaanderen¹³⁹; 50% van de Nederlandse deelnemers zegt dat hun studiemateriaal altijd in het Nederlands is. Volgens 37,5% is dat ook in het Engels, volgens 3,6% altijd in het Engels, en ook nog volgens 3,6% in het Nederlands, Duits en Engels of in het Nederlands en Fries.

¹³⁸ Een factoranalyse waarin de verschillende vragen binnen dit domein als variabelen opgenomen werden, wees uit dat alle vragen samen één factor vormen. Dit wil zeggen dat uit de resultaten blijkt dat er tussen de verschillende vragen een grote mate van samenhang is.

¹³⁹ Uit de factoranalyse bleek dat voor Nederland de variabele ‘studiemateriaal in het Nederlands’ de minste mate van samenhang vertoont met de factor die in de analyse naar voren komt: de samenhang tussen deze ‘onderliggende factor’ en de variabele ‘studiemateriaal in het Nederlands’ is dus zwakker dan de samenhang tussen deze factor en de andere variabelen (namelijk, in aflopende volgorde van correlatiesterkte: taal met studiegenoten in de les, taal met de docent, taal van papers, taal met studiegenoten buiten de les, taal van de vakken, taal van het studiemateriaal).

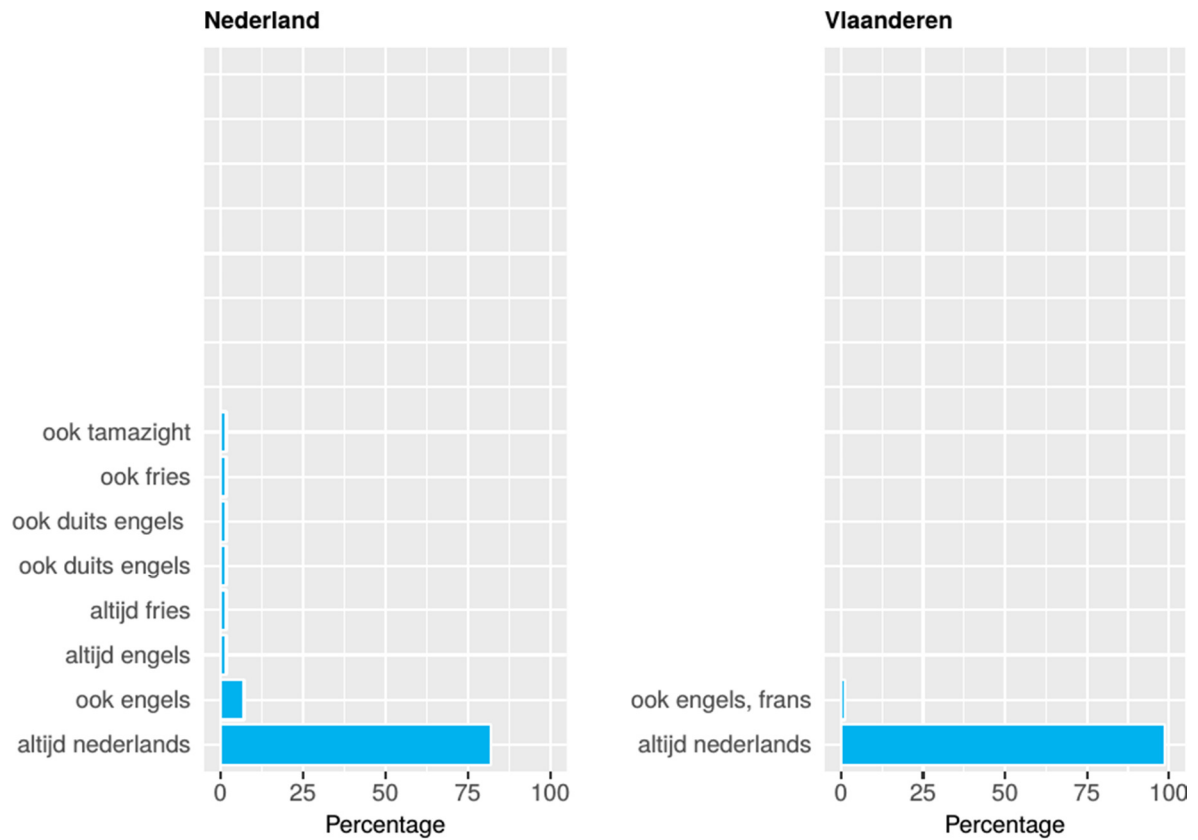
Figuur 199: Studiemateriaal is in het...

Welke taal spreken hogeschoolstudenten met studiegenoten in de les? (figuur 200) In Vlaanderen is dat bijna alleen het Nederlands (98,7%). In Nederland spreekt het grootste deel van de deelnemers (82,1%) ook altijd Nederlands met studiegenoten in de les, maar 7,1% spreekt daarnaast ook Engels. In Nederland duiken, behalve het Engels, marginaal ook andere talen op¹⁴⁰, zoals Fries, Duits en Tamazight.

De taal die hogeschoolstudenten met studiegenoten buiten de les spreken, wijkt nauwelijks af van de taalkeuze met studiegenoten in de les.¹⁴¹ In Vlaanderen zegt 98,7% altijd Nederlands te spreken met studiegenoten buiten de les, in Nederland is dat 83,9%. Slechts 3,6% van de Nederlandse studenten zegt ook Engels te spreken.

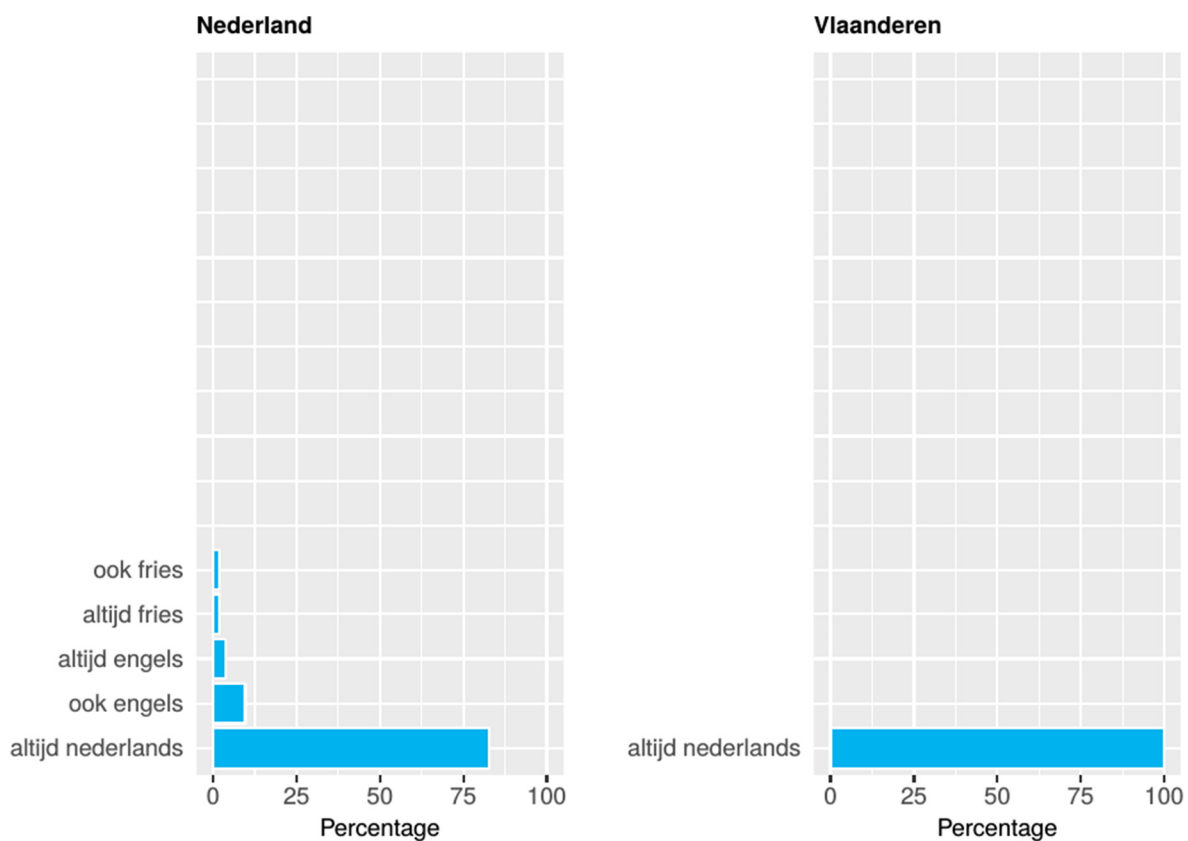
¹⁴⁰ Dit zou kunnen wijzen op een beperkte toepassing van “translanguaging”, waarbij studenten met dezelfde moedertaal elkaar helpen.

¹⁴¹ Om die reden voegen we geen aparte grafiek toe.

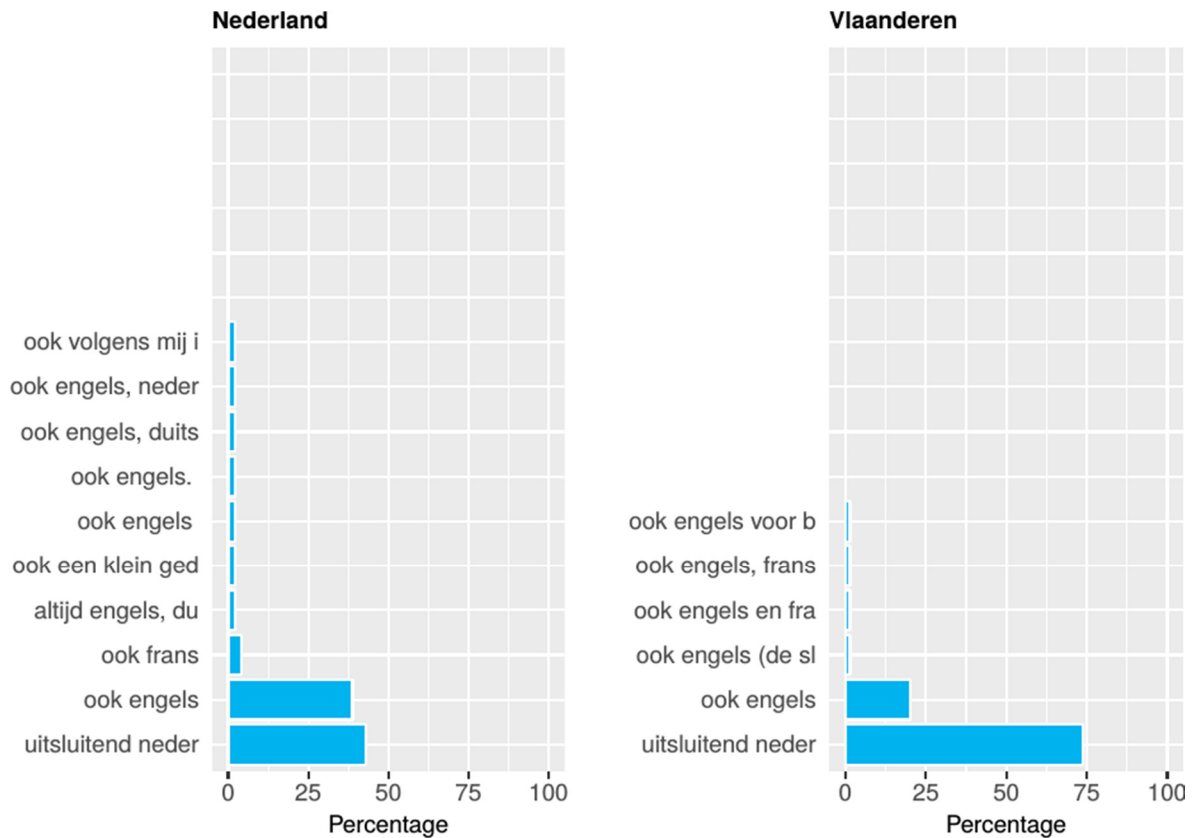
Figuur 200: Met studiegenoten praat ik in de les...

Van de Nederlandse hbo-studenten zegt 82,7% dat ze **papers** altijd in het Nederlands schrijven, 9,6% schrijft ook papers in het Engels (figuur 201). In Vlaanderen zegt 100% altijd Nederlandse papers te schrijven.

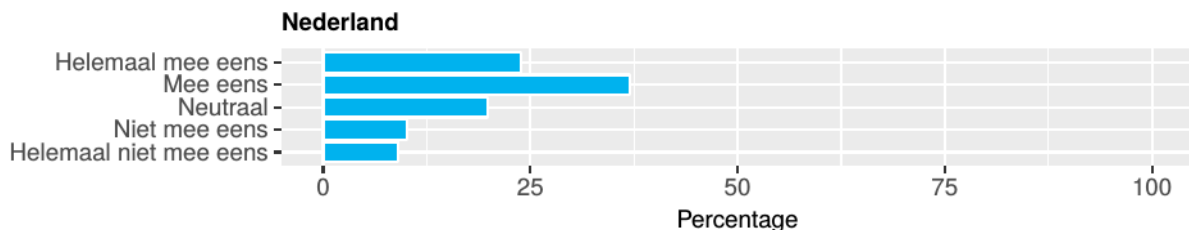
Figuur 201: Papers schrijf ik in het... (NB: specifieke taallessen uitgezonderd).

De website van hogescholen (figuur 202) is minder uitsluitend op het Nederlands gericht in vergelijking met de communicatie van studenten en docenten in en buiten de les en in vergelijking met de taal van papers. In Nederland zegt maar 42,9% van de deelnemers dat de website van hun school uitsluitend Nederlandstalig is; 38,8% zegt dat er ook Engels wordt gebruikt op de website, en volgens 4,1% wordt ook Frans gebruikt. Ook in Vlaanderen wordt er op websites minder uitsluitend Nederlands gebruikt in vergelijking met de andere communicatie op hogescholen: volgens 73,9% is de website uitsluitend Nederlandstalig, volgens 20,3% wordt er ook Engels gebruikt.

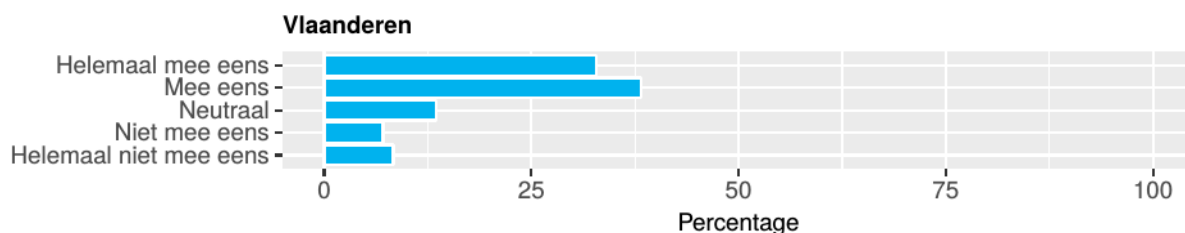

Figuur 202: De website van de school is (ook) in het...

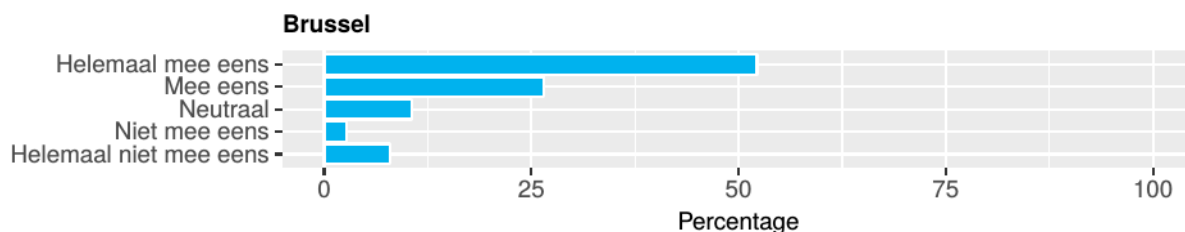
Er werd in de online enquête ook gepeild naar de **attitudes van deelnemers ten aanzien van het geven van niet-taalvakken in een andere taal in het hoger onderwijs** (zie figuren 203-206). Een ruime meerderheid (tussen 60 en 80%) is het eens of helemaal eens met de stelling dat vakken in een andere taal mogen worden gegeven en dat is het geval voor alle regio's. In Nederland is dat 60,9%, in Vlaanderen 71,1%, in Brussel 78,7%, en in Friesland 69,1%. De Brusselse deelnemers staan dus het positiefst tegenover meertalig hoger onderwijs, zoals dat ook het geval was voor basisonderwijs en voortgezet onderwijs. Vooral in Vlaanderen en Nederland is er een duidelijke toename van het aantal deelnemers dat (uitgesproken) positief staat ten opzichte van meertalig onderwijs naarmate men in een later onderwijsstadium komt, zoals blijkt uit tabel 11. Tussen basisonderwijs en hoger onderwijs zit er een toename van 38,8% voor Nederland, 39,3% voor Vlaanderen, 25,6% voor Brussel en 23,9% voor Friesland. Voor Vlaanderen zien we dus de sterkste stijging.

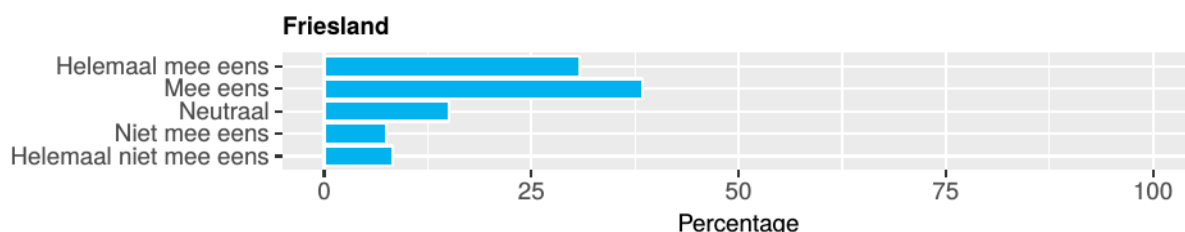
Figuur 203: Nederland - In het hoger onderwijs mogen niet-taalvakken in een andere taal dan het Nederlands worden gegeven.

Figuur 204: Vlaanderen - In het hoger onderwijs mogen niet-taalkvakken in een andere taal dan het Nederlands worden gegeven.

Figuur 205: Brussel - In het hoger onderwijs mogen niet-taalkvakken in een andere taal dan het Nederlands worden gegeven.

Figuur 206: Friesland - In het hoger onderwijs mogen niet-taalkvakken in een andere taal dan het Nederlands worden gegeven.

	% eens of helemaal eens		
	basisonderwijs	middelbaar onderwijs	hoger onderwijs
Nederland	22,1	38,6	60,9
Vlaanderen	31,8	49,1	71,1
Brussel	53,1	66,4	78,7
Friesland	45,2	57,2	69,1

Tabel 11: Aantal deelnemers (in %) die het (helemaal) eens zijn met de stelling 'In het basis-/ middelbaar/ hoger onderwijs mogen niet-taalkvakken in een andere taal dan het Nederlands worden gegeven'

Het is een opvallend resultaat dat de mate waarin men positief is over meertalig onderwijs in Vlaanderen sterker is en sterker toeneemt dan in Nederland, aangezien Vlaanderen de regio is met de strengste taalwetgeving. Mogelijk hebben de Nederlandse deelnemers ondertussen meer ervaring met hoger onderwijs in het Engels en zijn ze daardoor terughoudender geworden (zie citaten hieronder).

“Ik erger me dood over de vanzelfsprekendheid waarmee Nederlands in het hoger onderwijs wordt vervangen door een Koeterwaals dat door sommigen aangezien wordt voor Engels.” (Nederland)

“Ik betreurt het dat steeds meer zaken in het Nederlandse onderwijs in het Engels moeten. Het is van de gekken dat ik een paper voor Nederlands in het Engels moet schrijven. Een correcte beheersing van het Nederlands zou ik mogen verwachten van hbo- en wo-studenten, het tegendeel is echter waar. De kennis van het Engels is ook niet naar behoren. Een duidelijke keuze zou helpen.” (Nederland)

“Er zitten vrij veel buitenlandse studenten op het conservatorium, dus is Engels vaak de lingua franca.” (Vlaanderen)

“Ik vind het heel belangrijk dat alle basisopleidingen in het Nederlands bestaan (behalve taalvakken natuurlijk, die worden best in hun eigen taal gegeven). Enkel bij gespecialiseerde opleidingen (bv. Masteropleidingen aan de universiteit) vind ik het aanvaardbaar dat ze enkel in het Engels gegeven worden.” (Vlaanderen)

Samenvattend kunnen we stellen dat op hogescholen in Nederland en Vlaanderen hoofdzakelijk Nederlands wordt gebruikt door studenten en docenten. In Vlaanderen is dit over het algemeen voor alle respondenten het geval (90-100%). In Nederland zijn die percentages telkens iets lager (80% of meer); daar zijn wel meer deelnemers die aangeven dat er ook Engels gebruikt wordt. In Nederland wordt er opvallend veel Engels gebruikt voor studiemateriaal (meer dan 30% ook Engels); op de website van hogescholen wordt nog meer Engels gebruikt (meer dan 40% ook Engels). Voor websites zien we ook in Vlaanderen een sterker aandeel van het Engels (ongeveer 20% ook Engels). We kunnen hieruit dus besluiten dat er in het hbo in Nederland meer ‘verengelsing’ (het gebruik van het Engels naast Nederlands) optreedt dan op Vlaamse hogescholen.

De StaatNed-panelleden hebben in alle regio’s een toenemende positieve attitude tegenover meertalig onderwijs naarmate men in een later onderwijsstadium komt. De Brusselse deelnemers staan het positiefst tegenover meertalig onderwijs, de Nederlandse deelnemers het negatiefst.

4.5.7. Taalkeuze aan universiteiten en taalkeuze in de wetenschap

In deze paragraaf bespreken we twee verschillende aspecten rondom **taalkeuzes op universiteiten**. Enerzijds zijn er de **taalkeuzes** die universiteiten maken **in het onderwijs** dat ze aanbieden (zie paragraaf 4.5.7.1), anderzijds zijn er de **taalkeuzes** die gemaakt worden **door onderzoekers** die wetenschappelijk werk verrichten aan universiteiten (zie paragraaf 4.5.7.2).

Bij de bespreking van de **taalkeuzes in het universitair onderwijs** gebruiken we zowel gegevens die via de online enquête werden verzameld, als zogenaamde **externe gegevens**, die door de onderzoekers werden verzameld. Het gaat om gegevens uit **studiegidsen** en **taalrapporteringen** van een aantal Nederlandse en Vlaamse universiteiten.

Taalkeuze in de wetenschap wordt uitsluitend besproken aan de hand van **externe gegevens**, meer bepaald gegevens over het **aantal Nederlandstalige vs. anderstalige proefschriften en artikelen** die geschreven zijn door onderzoekers aan specifieke Nederlandse en Vlaamse universiteiten. Op basis van die gegevens krijgen we dus slechts gedeeltelijk een beeld van de taalkeuzes in de wetenschap, namelijk over de taal die men kiest voor publicaties. Over de taalkeuzes in andere aspecten van de academische wereld, zoals bijvoorbeeld de taal die gebruikt wordt tijdens vergaderingen of op college, hebben we geen externe gegevens en kunnen we bijgevolg geen conclusies trekken.

4.5.7.1 Taalkeuze in het universitair onderwijs

a. Externe gegevens: taalrapportering en studiegidsen

De StaatNed-onderzoekers verzamelden naast enquêtegegevens ook externe gegevens over de taalkeuzes die universiteiten in Nederland en Vlaanderen maken met betrekking tot het onderwijs dat er geboden wordt. Daarbij werd gefocust op de **voertaal binnen opleidingen. Voor Nederland** werden hiervoor de **studiegidsen** van twee verschillende universiteiten geraadpleegd, namelijk van **de Universiteit Leiden** en de **Technische Universiteit Eindhoven**. Deze universiteiten werden gekozen op basis van toegankelijkheid en duidelijkheid van de studiegids enerzijds, en op basis van focus in het studieaanbod anderzijds (resp. een brede universiteit vs. een technische universiteit). Zowel bachelor- als masteropleidingen werden onderzocht.

Voor Vlaanderen werden cijfers over de taalkeuze in het universitair onderwijs gebaseerd op de **taalrapportering 2014-2015 van Universiteit Gent**.¹⁴²

In Vlaanderen heeft het hoger onderwijs minder vrijheid om andere talen in te voeren dan in Nederland door de strengere taalwetgeving¹⁴³. Dat die strengere taalwetten er zijn, heeft wellicht deels te maken met het feit dat er voor het Nederlands als onderwijstaal hard gestreden is. Dat blijkt bijvoorbeeld uit de Taalrapportering van de Universiteit Gent (academiejaar 2014-2015), die in de inleiding al meteen melding maakt van deze taalstrijd:

“Bij de stichting van de ‘Rijksuniversiteit’ in 1817 was het Latijn de onderwijstaal. Nadien toen de ‘Rijksuniversiteit’ in 1830 ‘Belgische Rijksuniversiteit’ werd, werd het Frans de onderwijstaal. Het duurde tot 1930, na een lange taalstrijd, vooraleer het Nederlands officieel de voertaal werd.”

Het is begrijpelijk dat er een grotere weerstand bestaat tegen het prijsgeven van het Nederlands als (enige) onderwijstaal in een land waar zo’n hevige taalstrijd heeft gewoed. Toch komt er ook vanuit Nederlandse hoek reactie op de ‘verengelsing’ van hoger onderwijs en wetenschap. Er ontstond in de media en aan universiteiten een maatschappelijk debat hierover. Naar aanleiding van dat debat publiceerde de *Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren* van de Taalunie in september 2016 een notitie met aanbevelingen over de rol van het Nederlands in onderwijs en wetenschap.¹⁴⁴ Een van de aanbevelingen in deze notitie is een oproep om “ruimte te creëren voor de ontwikkeling van taalvaardigheid van studenten in het Nederlands in de bachelor- en masterjaren in alle opleidingen” (p. 5). Dit is dus duidelijk een oproep voor het behoud van het Nederlands (naast het Engels) als instructietaal aan universiteiten, ook in de masteropleidingen. Dit neemt niet weg dat de *Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren* het belang inziet van internationalisering in onderzoek en hoger onderwijs en het “stelt de rol van het Engels in die context niet ter discussie” (p. 5). Ook de Universiteit Gent onderkent in haar taalrapportering dat “de universiteit aangepast moet kunnen reageren op de globalisering van het gehele maatschappelijk gebeuren, de sterk toegenomen internationalisering van het hoger onderwijs en de steeds toenemende mondialisering van het maatschappelijk en professioneel leven waarin onze afgestudeerden zullen functioneren”. De “toenemende studentenuitwisseling en -mobiliteit” wordt ook onderkend als een van de redenen voor het gebruik van Engels als onderwijstaal.

¹⁴² Aangezien de Vlaamse universiteiten zijn samengesmolten met meerdere hogescholen, geldt de taalrapportering van universiteiten voor de hele associatie waartoe deze universiteiten behoren. Dit betekent dat de taalrapportering van Universiteit Gent, die in deze paragraaf aan bod komt, ook betrekking heeft op hogescholen die tot de associatie behoren.

¹⁴³ Zie: <http://www.taalwetwijzer.be/onderwijs.html>

¹⁴⁴ http://taalunieversum.org/sites/tuv/files/downloads/NTU16P302%20-%20Rapport%20Nederlands%20als%20taal%20van%20wetenschap%20en%20wetenschappelijk%20onderwijs_4_web.pdf

In de notitie van de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren lezen we dat Nederland binnen de Europese Unie (afgezien van Ierland en het Verenigd Koninkrijk) koploper is in het gebruik van het Engels als instructietaal in het hoger onderwijs, en dat “op dit moment ongeveer 66% van de universitaire masteropleidingen Engelstalig is ingericht” (p. 17) en er in 13% van de masteropleidingen een combinatie van Nederlands en Engels gebruikt wordt. In de bacheloropleidingen in Nederland wordt minder Engels gebruikt: in 17% van de opleidingen aan universiteiten en in 6% van de opleidingen aan hogescholen. Volgens de notitie (p. 17) liep Vlaanderen tot 2012 achter op die ontwikkeling. Dat is hoofdzakelijk toe te schrijven aan de Vlaamse regelgeving, die het tot 2012 niet mogelijk maakte voor universiteiten en hogescholen om meer dan 20% van de vakken in een andere taal dan het Nederlands aan te bieden. Sinds 2012 werd die regelgeving versoepeld; tegenwoordig kunnen op bachelorniveau 30 van de 180 studiepunten in een andere taal worden gegeven, op masterniveau mogen opleidingen volledig in het Engels worden ingericht, maar dan moet diezelfde opleiding aan een andere Vlaamse universiteit wel (hoofdzakelijk) in het Nederlands te volgen zijn. Sinds de wijziging in de regelgeving is er een toename van Engelstalige opleidingen in Vlaanderen. Volgens de Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren wordt naar schatting ongeveer 10% van de universitaire masteropleidingen in Vlaanderen in het Engels ingericht.

Volgens de notitie van de Taalunie is er in de bacheloropleidingen slechts een matige ‘verengelsing’, maar heeft het Engels de laatste jaren vooral een sterke positie gekregen als instructietaal in de masteropleidingen, zeker in Nederland. De Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren wil graag zien dat ook het Nederlands een rol blijft spelen in wetenschap en hoger onderwijs en vindt dat er “ook op masterniveau dient te worden gewerkt aan de (verdere) ontwikkeling van de taalvaardigheid van studenten in het Nederlands”(p. 18).

Zien we die ‘verengelsing’ ook terug in de gegevens die de StaatNed-onderzoekers verzamelden? En zien we ook een duidelijk verschil tussen bachelor- en masteropleidingen? Voor Nederland werden er gegevens verzameld uit de studiegidsen van de Universiteit Leiden en de Technische Universiteit Eindhoven; voor Vlaanderen werd de Taalrapportering van de Universiteit Gent geraadpleegd. Hieronder bespreken we de gegevens uit die bronnen.

In tabel 12 zien we een overzicht van de bachelor- en masteropleidingen aan de twee onderzochte Nederlandse universiteiten:

	Universiteit Leiden		Technische Universiteit Eindhoven	
	aantal bachelors	aantal masters	aantal bachelors ¹⁴⁵	aantal masters ¹⁴⁶
volledig in het Nederlands	9	37	1	2
Nederlands + Engels	57	-	15	-
Nederlands + andere taal	3	15	-	-
uitsluitend andere taal	-	2	-	-
andere taal + Engels	1	8	-	-
Nederlands+ andere taal + Engels	5	-	-	-
uitsluitend Engels	3	170	3	31
	totaal aantal bachelors	totaal aantal masters	totaal aantal bachelors	totaal aantal masters
	78	232	18	33

Tabel 12: Bachelor- en masteropleidingen aan de Universiteit Leiden en Technische Universiteit Eindhoven

¹⁴⁵ <https://studiegids.tue.nl/opleidingen/bachelor-college/>

¹⁴⁶ <https://studiegids.tue.nl/opleidingen/graduate-school/masters-programs/>

Tabel 12 bevestigt een aantal bevindingen van de *Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren*. Zo is het aantal opleidingen dat volledig in het Engels is ingericht veel groter in de Nederlandse masteropleidingen (namelijk, voor Leiden: 73% en voor Eindhoven: 93,9%) dan in de bacheloropleidingen (namelijk, voor Leiden: 3,8% en voor Eindhoven: 16,7%). Overigens zien we dat er aan de Technische Universiteit Eindhoven relatief meer Engelstalige opleidingen zijn dan aan de Universiteit Leiden. Dit kan verklaard worden door de aard van de opleidingen die er worden ingericht: aan een technische universiteit worden hoofdzakelijk exacte vakken gegeven en dat gebeurt meestal in het Engels; aan een brede universiteit, zoals in Leiden, zijn er ook veel letterenopleidingen, waarin het minder voor de hand ligt uitsluitend Engels te gebruiken.

Ook valt uit de tabel duidelijk op te maken dat het Nederlands als instructietaal in het Nederlandse universitair onderwijs mogelijk nog sterker teruggedrongen is dan wordt verondersteld: in Leiden zijn er nog slechts 9 bachelor- (11,5%) en 37 masteropleidingen (15,9%) die uitsluitend in het Nederlands zijn ingericht, in Eindhoven zijn dat maar 1 bachelor- (5,5%) en 2 masteropleidingen (6%). In de bacheloropleidingen maakt Nederlands wel nog in 83,3% deel uit van een combinatie van instructietalen, in zowel Leiden als Eindhoven. In de masteropleidingen is dat in Leiden in 7,3 % nog zo, in Eindhoven helemaal niet meer. De opleidingen van de Universiteit Leiden die volledig Nederlandstalig zijn, zijn onder andere lerarenopleidingen, de studie neerlandistiek, geneeskunde, farmacie en rechtenstudies; studies die uitsluitend in een andere taal zijn ingericht, zijn bijvoorbeeld Duitse en Franse taalkunde; studies die in het Engels en een andere taal zijn ingericht zijn bijvoorbeeld literatuurstudies en Zuid-Amerika studies; en studies die in het Nederlands en een andere taal zijn ingericht zijn vooral opleidingen educatie.

Aan de Universiteit Gent wordt een onderscheid gemaakt tussen volledig Engelstalige opleidingen, opleidingen waarbij taal het onderwerp is van een opleidingsonderdeel, en Nederlandstalige opleidingen met anderstalige opleidingsonderdelen waarbij taal een meerwaarde is. De Universiteit Gent heeft 27 initiële opleidingen (= bachelors + masters) die volledig Engelstalig zijn. Deze opleidingen zijn allemaal onderdeel van de exacte wetenschappen, de ingenieurswetenschappen (+ architectuur) en de bio-ingenieurswetenschappen. Verder biedt de Universiteit Gent 25 voortgezette opleidingen (= Master Na Master, postgraduaat) volledig in het Engels aan, waaronder in de letteren en wijsbegeerte, in de rechtsgeleerdheid, de wetenschappen, (bio-) ingenieurswetenschappen, economie en bedrijfskunde, geneeskunde en gezondheidswetenschappen.

Er zijn dus in totaal 52 volledig Engelstalige opleidingen aan de Universiteit Gent. Op een totaal van 230 opleidingen¹⁴⁷ is dat dus 22,6%. Dat is heel wat minder dan aan de Nederlandse universiteiten (vgl. 73% Engelstalige masters in Leiden, 93,9% Engelstalige masters in Eindhoven). Onze gegevens bevestigen dus de bevindingen uit de literatuur dat Nederland voorop loopt in de ‘verengelsing’ van het universitair onderwijs.

Verder biedt de Universiteit Gent nog een aantal opleidingen aan waarin er anderstalige opleidingsonderdelen zijn omdat taal het onderwerp is, zoals onder andere in de letteren en wijsbegeerte, de politieke wetenschappen, etc. Van deze opleidingen zijn er in totaal 17, en binnen die 17 opleidingen worden er 351 opleidingsonderdelen (‘vakken’) in een andere taal ingericht. Ten slotte zijn er ook 70 opleidingen die hoofdzakelijk Nederlandstalig zijn maar waarbij sommige opleidingsonderdelen in een andere taal worden ingericht omdat dit een meerwaarde zou zijn; het gaat in totaal om 688 opleidingsonderdelen. In de taalrapportering van de Universiteit Gent worden ook de **motiveringen voor het gebruik van het Engels** per faculteit vermeld. De meest voorkomende motiveringen zijn onder andere “studenten voorbereiden op de internationale praktijk van het vak”, “toegankelijkheid voor buitenlandse studenten”, “in de opleidingsonderdelen wordt veel gebruik gemaakt van wetenschappelijk onderzoek waarvan Engels de voertaal is”, “de nationaliteit (en bijgevolg de taal) van de docenten”, etc.

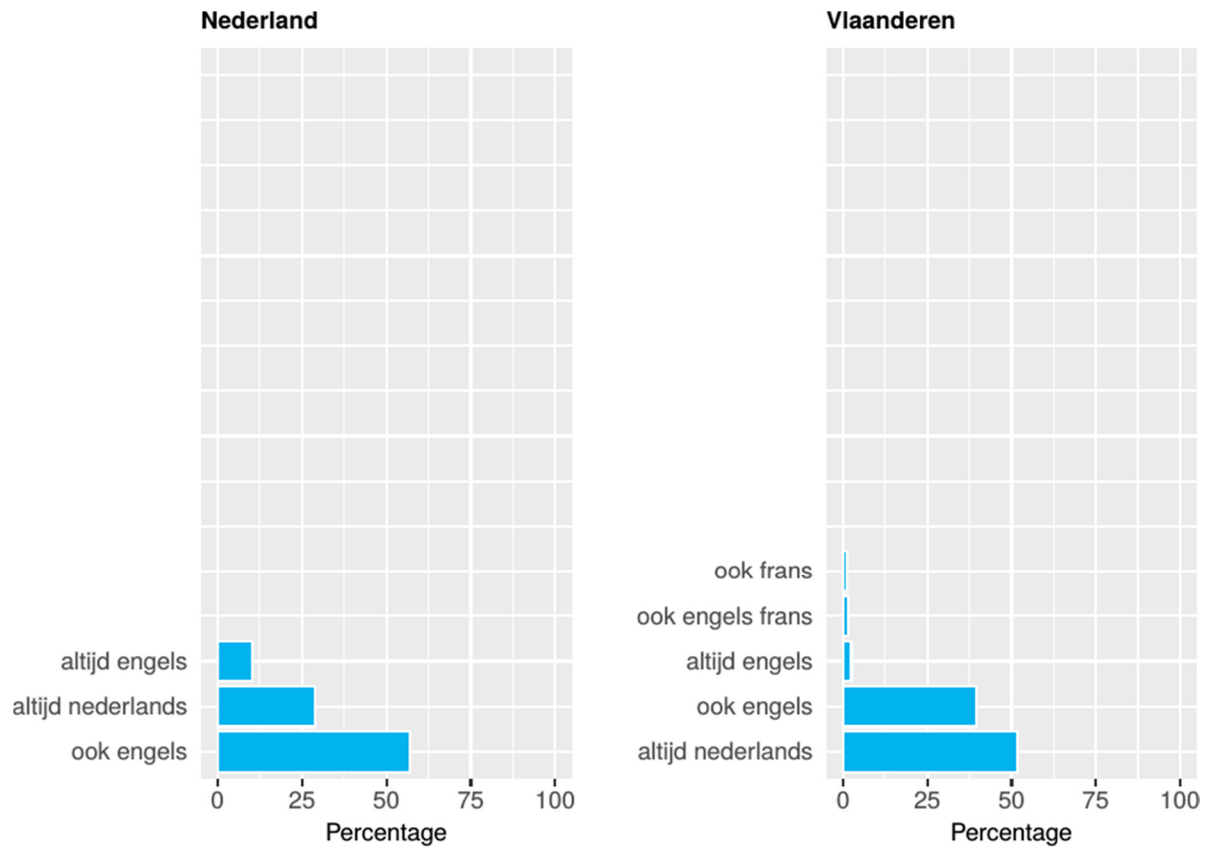
¹⁴⁷ Bron: <http://www.ugent.be/nl/univgent/feiten>

b. Resultaten van de enquête

Door middel van de online enquête konden we ook vragen stellen aan deelnemers die aan een universiteit studeerden over **de taalkeuzes in het universitair onderwijs**. We hebben gegevens voor Nederland, Vlaanderen, Brussel en Friesland, maar voor die twee laatste regio's was het absolute aantal deelnemers laag, wat impliceert dat we de resultaten met enige voorzichtigheid moeten interpreteren.¹⁴⁸ De gestelde vragen (o.a. over de taal van de vakken en het studiemateriaal, maar ook de taal die studenten onder elkaar spreken) bieden een wijder perspectief op het taalgebruik in het universitair onderwijs dan wat we uit studiegidsen en taalrapporteringen kunnen afleiden. De hierboven besproken gegevens hebben namelijk enkel betrekking op de taal van vakken en studiemateriaal, de voertaal tijdens colleges, en de taal van papers/opdrachten, terwijl communicatie tussen studenten nog niet aan bod kwam. Hieronder worden al die verschillende aspecten van het universitair onderwijs wel belicht.

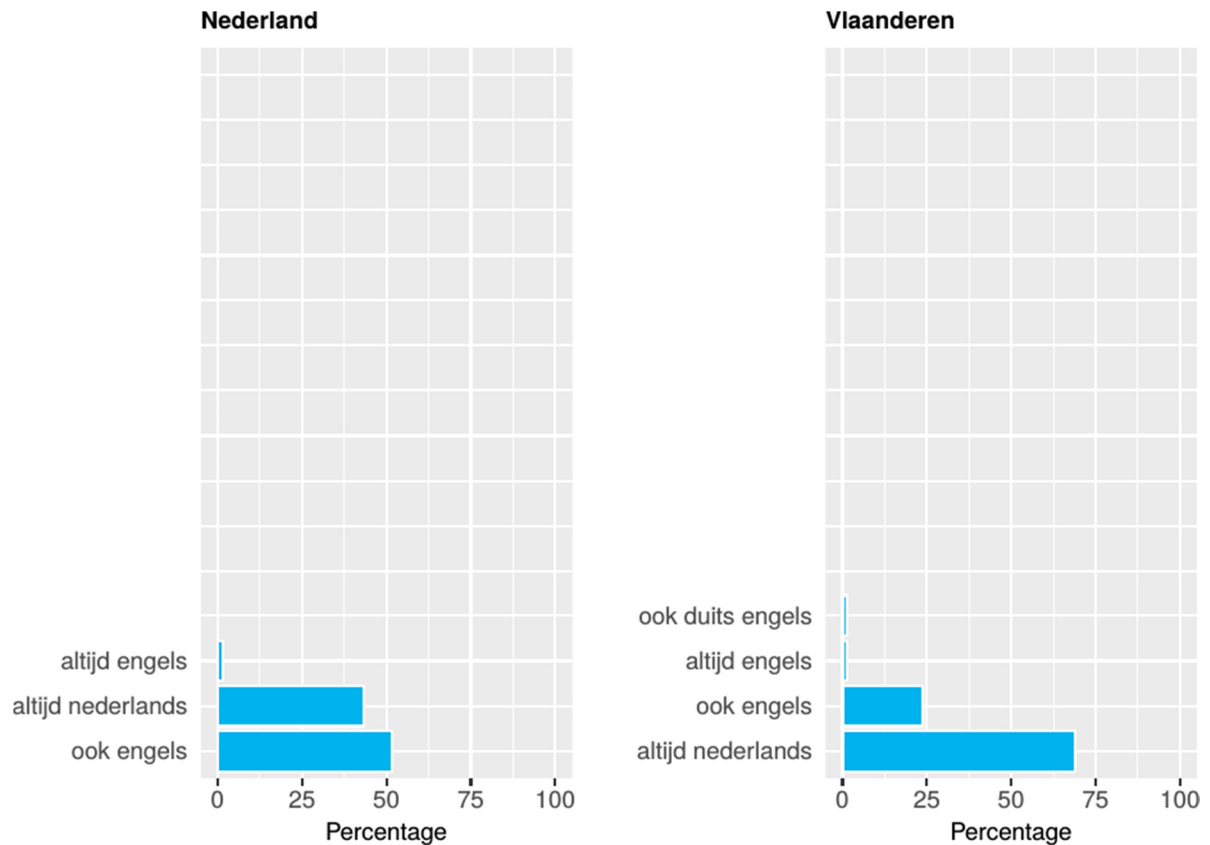
Figuur 207 laat zien **in welke talen docenten aan de universiteit hun vakken geven. Hier valt meteen het verschil op tussen Nederland**, dat – zoals hierboven gezegd – koploper is in het inrichten van Engelstalige opleidingen, **en Vlaanderen**. In Nederland zegt immers 57% van de deelnemers dat hun docenten vakken ook in het Engels geven, 28,9% zegt dat hun vakken altijd in het Nederlands gegeven worden, en 10,4% zegt dat hun vakken altijd in het Engels gedoceerd worden. In Vlaanderen daarentegen geeft de meerderheid van de respondenten aan dat hun vakken altijd in het Nederlands gegeven worden (51,7%), 39,6% zegt dat ze ook Engelstalige vakken krijgen, en maar 2,5% krijgt hun vakken altijd in het Engels. **Het aandeel van het Engels is dus een stuk hoger in Nederland dan in Vlaanderen**. Zoals eerder al gezegd werd, zijn de cijfers voor Brussel en Friesland op lage absolute aantallen gebaseerd, waardoor we misschien niet zo'n betrouwbaar beeld krijgen. Daarom bespreken we deze resultaten hier (en in de rest van deze paragraaf) verder niet.

¹⁴⁸ Voor Brussel waren voor de betreffende vragen maar 8 respondenten en voor Friesland waren dat er 5.

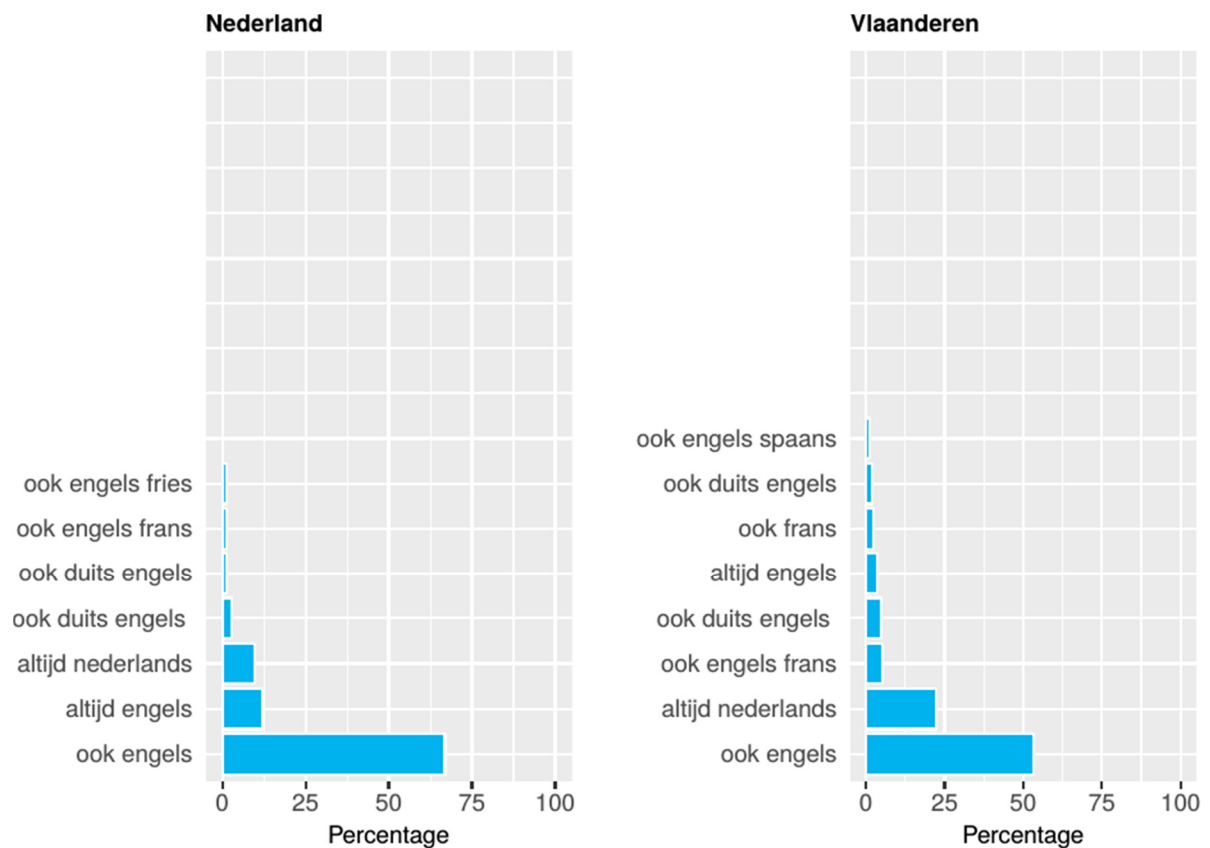
Figuur 207: Docenten geven niet-taalvakken in het...

Welke taal/talen studenten aan de universiteit met hun docenten spreken, wordt gerepresenteerd in figuur 208. **Ook in de communicatie tussen student en docent wordt er in Nederland meer Engels gebruikt dan in Vlaanderen.** In Nederland geeft 51,8% van de deelnemers aan dat ze met docenten ook Engels spreken, terwijl dat in Vlaanderen maar 23,8% is. Daar staat tegenover dat 43,2% van de Nederlandse studenten altijd Nederlands spreekt met docenten, terwijl dat bij Vlaamse studenten 68,9% is. Het percentage studenten dat aangeeft altijd Engels te spreken met docenten is in Nederland en Vlaanderen ongeveer gelijk (1,4% voor Nederland, 1,2% voor Vlaanderen).

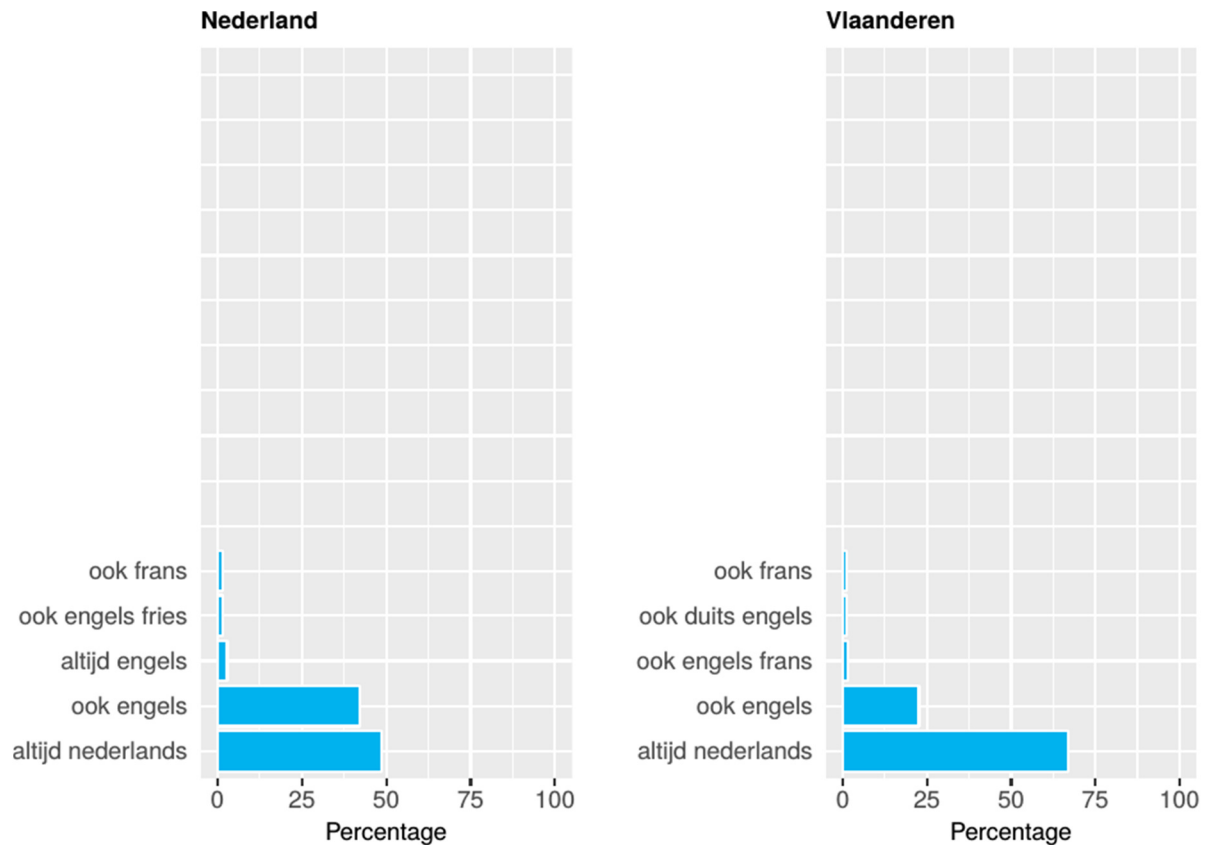
Figuur 208: Met docenten praat ik...(NB: specifieke taallessen uitgezonderd).

Wat de taal van het studiemateriaal betreft (figuur 209), doet Vlaanderen meer mee aan de ‘verengelsing’ dan bij de andere vormen van communicatie in het universitair onderwijs. Toch is ook hier Vlaanderen minder gevorderd in het proces van ‘verengelsing’ dan Nederland. In Nederland geeft 66,9% van de deelnemers aan dat hun studiemateriaal ook in het Engels is, bij 12% is dat altijd in het Engels, en bij maar 9,9% is dat altijd in het Nederlands. In Vlaanderen zegt 53,3% van de deelnemers dat ze ook studiemateriaal in het Engels krijgen, maar toch nog 22,4% zegt dat hun studiemateriaal altijd in het Nederlands is, wat toch een stuk meer is dan dat dit in Nederland het geval is (9,9%). In Vlaanderen krijgen studenten verder ook nog studiemateriaal in onder andere het Nederlands, Engels en Frans (5,3%), in het Nederlands, Duits, Engels en Frans (4,9%), en altijd in het Engels (3,7%).

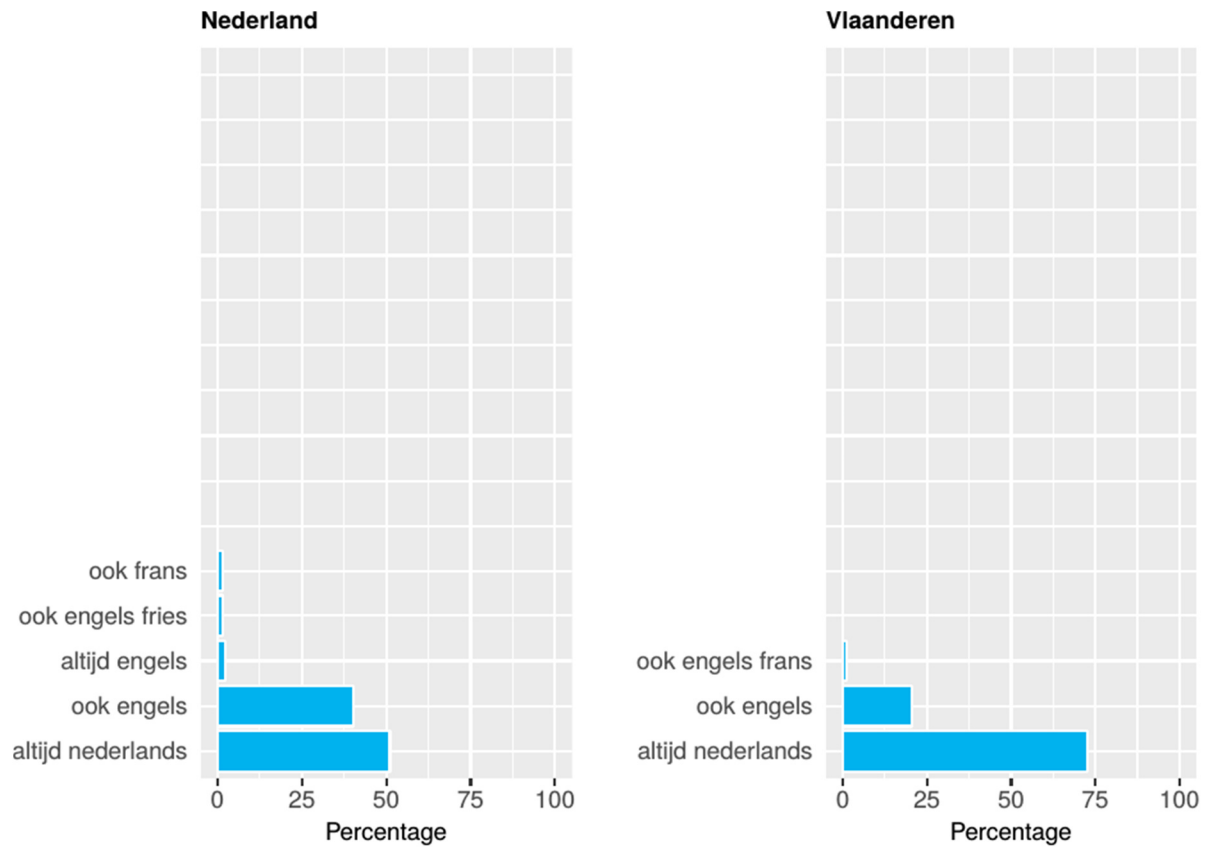
Figuur 209: Studiemateriaal is in het...

Welke taal/talen spreken studenten aan de universiteit met hun studiegenoten in colleges? (figuur 210) **Wat deze vraag betreft, is het aandeel van het Nederlands ook voor Nederlandse studenten groter dan in andere vormen van communicatie.** Bijgevolg speelt het Engels een kleinere rol, hoewel het toch ook bij de communicatie tussen studenten onderling nog een redelijk voorname plaats inneemt. 48,6% van de Nederlandse respondenten antwoordt dat ze altijd Nederlands spreken met studiegenoten in colleges, 42,1% zegt dat ze ook Engels spreken, en 2,9% spreekt altijd Engels. In Vlaanderen zegt 67,1% van de respondenten dat ze altijd Nederlands spreken, 22,6% spreekt ook Engels met studiegenoten.

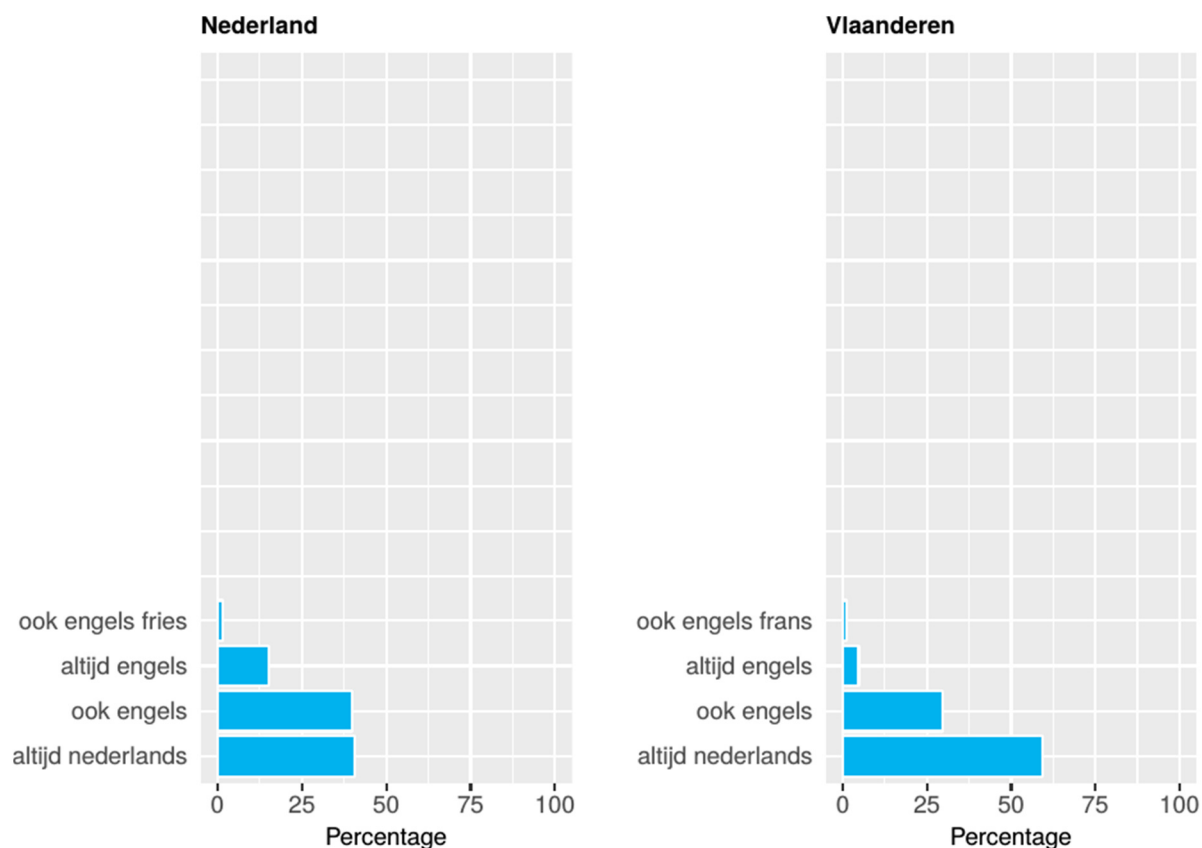
Figuur 210: In college praat ik met studiegenoten...

Ook de **taal/talen die studenten spreken met studiegenoten buiten colleges** werd(en) in kaart gebracht (figuur 211). **Buiten colleges wordt er door zowel Nederlandse als Vlaamse studenten nog meer uitsluitend voor het Nederlands gekozen dan wanneer men in het college met studiegenoten spreekt.** In Nederland zegt iets meer dan de helft van de deelnemers (51,1%) altijd Nederlands te spreken, in Vlaanderen is dat 72,5%. Toch verloopt ook een redelijk deel van de communicatie met studiegenoten buiten college mede in het Engels; in Nederland is dat het geval voor 40,3% van de deelnemers, in Vlaanderen voor 20,5%.

Figuur 211: Buiten college praat ik met studiegenoten...

Er werd aan deelnemers die universitair onderwijs volgden ook gevraagd **in welke taal/talen ze papers schreven** (figuur 212). In Nederland is het deel dat zegt altijd Nederlandstalige papers te schrijven (40,6%) ongeveer even groot als het deel dat zegt ook Engelstalige papers te schrijven (39,9%). 15,2% van de Nederlandse studenten schrijft papers altijd in het Engels. In Vlaanderen zegt 59,2% altijd Nederlandstalige papers te schrijven, 29,6% schrijft ook papers in het Engels, 4,7% schrijft altijd Engelstalige papers. **Opnieuw is de mate van ‘verengelsing’ in Nederland groter dan in Vlaanderen.**

Figuur 212: Papers schrijf ik in het... (NB: specifieke taallessen uitgezonderd).

Uit een factoranalyse waarin de hierboven besproken vormen van communicatie aan de universiteit (o.a. ‘Docenten geven niet-taalvakken in het Nederlands’, ‘Met docenten praat ik Nederlands’, etc.) als variabelen werden opgenomen, blijkt dat er achter de gestelde vragen verschillende onderliggende factoren schuilgaan. Voor Nederland en Vlaanderen zijn dat twee factoren. Factor 1 vertoont hoge correlaties met de variabelen ‘in college spreek ik met studiegenoten Nederlands’ en ‘buiten college spreek ik met studiegenoten Nederlands’. We zouden deze factor dan ook kunnen omschrijven als ‘Taal met studiegenoten’. Deze factor verklaart voor Nederland en Vlaanderen ongeveer evenveel variantie¹⁴⁹. Factor 2 verklaart voor Nederland en Vlaanderen een groter deel van de variantie¹⁵⁰ dan factor 1.¹⁵¹ Factor 2 vertoont sterke samenhang met alle andere variabelen (taal van de vakken, taal met docenten, studiemateriaal, papers). We zouden deze factor kunnen omschrijven als ‘Taalkeuze in alles dat rechtstreeks met de studie te maken heeft’. Dat ‘Taal met studiegenoten’ een aparte factor blijkt te vormen in de factoranalyse stemt overeen met het feit dat in de bovenstaande resultaten meer gekozen wordt voor ‘altijd Nederlands’ als het de taalkeuze met studiegenoten betreft (figuren 210 en 211), dan bij andere vormen van communicatie aan de universiteit.

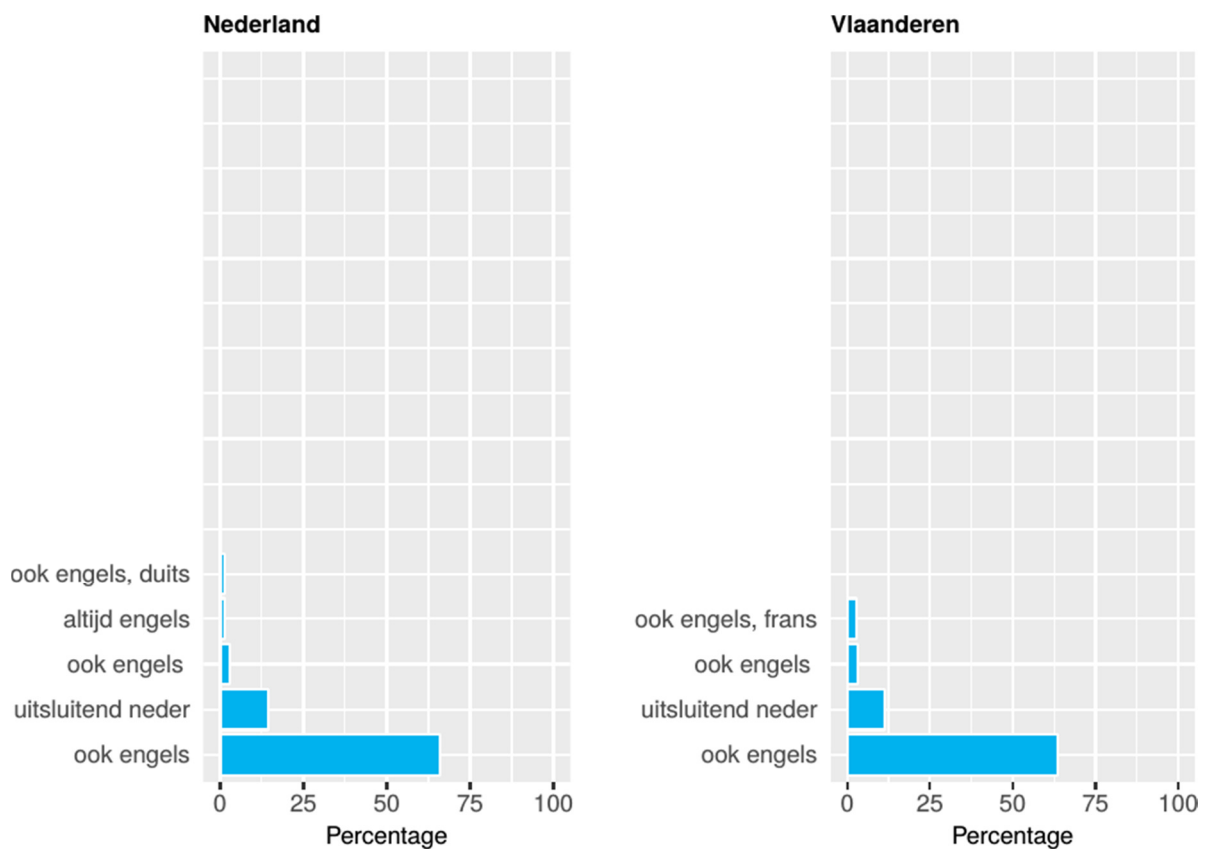
Om het taalgebruik aan universiteiten in kaart te brengen, werd ten slotte ook gepeild naar de **taal van de website** (figuur 213). **Zowel Nederland als Vlaanderen scoren hier hoog wat betreft het gebruik van het Engels: 65,9% van de Nederlandse deelnemers zegt dat de website van hun universiteit ook in het Engels is, voor Vlaanderen is dat 63,5%. In het vorige hoofdstuk toonden we reeds aan dat er online veel Engels wordt gebruikt. Dit resultaat is hiermee in overeenstemming: wanneer universiteiten zich online aan de buitenwereld voorstellen, doen ze dat naast het Nederlands ook bij voorkeur in het Engels.**

¹⁴⁹ Respectievelijk $R^2 = 0,380$ en $R^2 = 0,371$.

¹⁵⁰ Voor Nederland: $R^2 = 0,479$ en $R^2 = 0,461$.

¹⁵¹ De verklaarde variantie voor deze factoren samen is voor Nederland $R^2 = 0,859$ en voor Vlaanderen $R^2 = 0,831$.

Slechts een minderheid van de deelnemers (14,4% voor Nederland en 11,4% voor Vlaanderen) geeft aan dat de website van hun universiteit uitsluitend Nederlandstalig is.

Figuur 213: De website van de universiteit is (ook) in het...

Tot besluit: het universitair onderwijs vertoont een redelijk sterke mate van ‘verengelsing’, vooral in Nederland. In Vlaanderen wordt er nog meer uitsluitend Nederlands gebruikt in de verschillende vormen van communicatie met betrekking tot het onderwijs op de universiteit. De ‘verengelsing’ aan de Vlaamse universiteiten manifesteert zich het sterkst op de websites van universiteiten en in het studiemateriaal van studenten. Zowel in Nederland als in Vlaanderen wordt er in de communicatie van studenten onderling, in en buiten het college, aanzienlijk minder Engels gebruikt. Er is dus een overwegend Nederlandstalige studentenpopulatie, die aan de universiteiten toch vaak onderwijs in het Engels krijgt, vooral in Nederland.

In verband met de taal in het onderwijs in het algemeen kunnen we besluiten dat er, afgezien van universitair onderwijs, in de andere niveaus van onderwijs overwegend Nederlands wordt gebruikt. Op alle niveaus van onderwijs wordt er in Nederland naast het Nederlands vaker Engels gebruikt dan in Vlaanderen. Het zijn evenwel de Nederlandse deelnemers die over de gehele lijn de minst positieve attitudes vertonen ten aanzien van meertalig onderwijs. Die kritische attitude van de Nederlandse respondenten weerklinkt ook in de persoonlijke opmerkingen die deelnemers konden maken in de enquête. Die opmerkingen hebben herhaaldelijk betrekking op de kwaliteit van het Engels in het meertalig onderwijs en op de achteruitgang van de kennis en beheersing van het Nederlands als gevolg van de ‘verengelsing’. Er lijkt hier een taak te zijn weggelegd voor de overheid, namelijk erop toezien dat de kwaliteit van alle talen binnen het meertalig onderwijs gegarandeerd wordt en dat het vak Nederlands een voorname plaats blijft behouden in het curriculum van de verschillende takken van onderwijs.

4.5.7.2 Taalkeuze in de wetenschap

In de notitie van de *Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren* worden een aantal **redenen** aangehaald **waarom wetenschappers ervoor kiezen om in het Engels te publiceren**. Zo is het Engels de meest voor de hand liggende taal om een breder internationaal publiek te bereiken en om op die manier deel te nemen aan “het internationale debat binnen een bepaalde (sub)discipline”. Ook andere carrière-gerelateerde redenen kunnen een rol spelen: zo is het voor een aanstelling in de wetenschap vaak van groot belang hoeveel zogenaamde A1-artikelen (i.e. artikelen in internationale tijdschriften die met onafhankelijke en anonieme beoordelaars werken en een hoge impactfactor hebben) iemand op zijn publicatielijst heeft staan; veel van die A1-tijdschriften publiceren meestal enkel Engelstalige artikelen. Die keuze voor het Engels bij het publiceren van wetenschappelijke bevindingen heeft echter een aantal gevolgen voor het Nederlands.

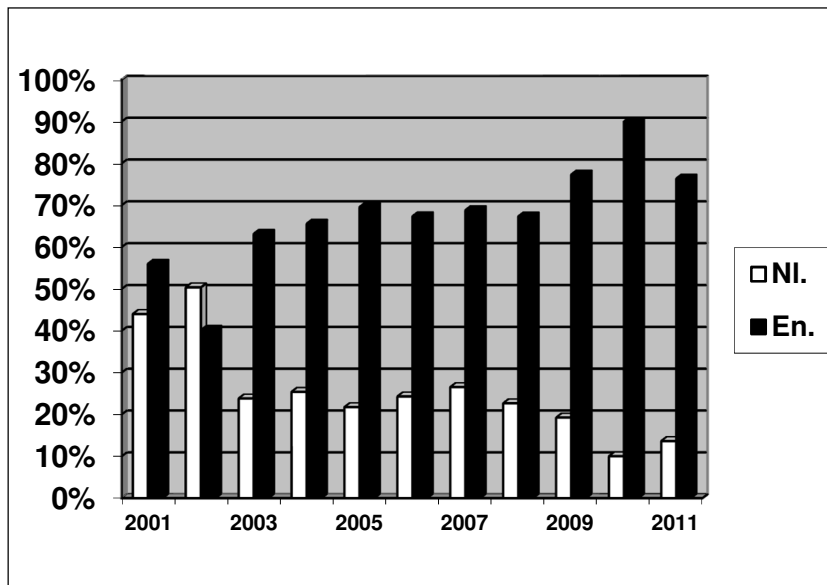
Als het Nederlands binnen een bepaalde tak van de wetenschap nog nauwelijks gebruikt wordt in publicaties, dan heeft dat – volgens de *Raad voor de Nederlandse Taal en Letteren* – bijvoorbeeld gevolgen voor de “ontwikkeling van vakgebonden, wetenschappelijke terminologie” (p. 14). Niet alleen wordt het Nederlands door de consequente keuze voor het Engels niet langer verrijkt met nieuwe wetenschappelijke terminologie, maar de bestaande Nederlandse terminologie kan ook in de vergetelheid raken. Bovendien is het Engels niet enkel de meest gebruikte taal in publicaties, ook op congressen worden nauwelijks nog lezingen in het Nederlands gehouden.

Een beeld van de ‘verengelsing’ in de wetenschap, en dan meer specifiek van lezingen op congressen, krijgen we door het onderzoek van De Coussemacker (2011)¹⁵², zoals gepresenteerd in Oosterhof et al. (2013)¹⁵³. In haar onderzoek bestudeert De Coussemacker het gebruik van Engels en Nederlands in lezingen op drie taalkundige conferenties¹⁵⁴ in het Nederlandse taalgebied. Die conferenties zijn “van oudsher kleinschalige, laagdrempelige bijeenkomsten waarop de meeste deelnemers Nederlandstalig zijn” (Oosterhof et al., 2013: 50). De Coussemacker keek naar de lezingen op die conferenties vanaf 2001 tot en met 2011, en stelt een evolutie vast waarbij een toenemend aantal lezingen in het Engels gepresenteerd wordt (zie figuur 214):

¹⁵² De Coussemacker, Saskia. 2011. *Het Nederlands als voertaal van de wetenschap in de eenentwintigste eeuw*. Masterscriptie Lessius Antwerpen.

¹⁵³ Oosterhof, Albert, Gudrun Rawoens, Godelieve Laureys en Björn Melander. 2013. Hoe is het nog gesteld met de verengelsing van het Nederlands? *Over Taal* 52, 2. 48-50.

¹⁵⁴ Taaldag van de Belgische Kring voor Linguïstiek, TABU-dag, TIN-dag.

Figuur 214: Percentages van lezingen gepresenteerd in het Engels of het Nederlands (naar De Coussemæcker 2011, zoals bewerkt door Oosterhof et al. 2013).

Bovenstaande bevindingen bevestigen dus **dat de ‘verengelsing’ in sommige subdomeinen van de wetenschap in snel tempo toeneemt.**

Door de herhaling van het StaatNed-onderzoek in de toekomst zullen we kunnen nagaan of de ‘verengelsing’ in deze wetenschappelijke subdomeinen zich in dit snelle tempo blijft voortzetten. We kunnen dan onder andere toekomstige metingen vergelijken met onze nulmeting, die we hieronder zullen bespreken. Voor onze nulmeting hebben de StaatNed-onderzoekers de taal van proefschriften en de taal van wetenschappelijke publicaties aan verschillende universiteiten onderzocht. Idealiter worden er in toekomstige rondes van de StaatNed-enquête ook nog andere aspecten van de wetenschap via additionele gegevens onderzocht (bijv. taal van e-mails met collega-wetenschappers, taalkeuze op vergaderingen, in het onderwijs, etc.).

a. Taal van proefschriften

Om de **regelgeving omtrent de taal in proefschriften** in kaart te brengen, werden de **proefschriftreglementen van de Nederlandse universiteiten** geraadpleegd. Van de 14 Nederlandse universiteiten zijn er 13 (TU Delft niet) met proefschriftreglementen die een paragraaf over taal bevatten, meer bepaald regels wat betreft de taal van het proefschrift en de taal van de samenvatting. 12 van de 13 betreffende universiteiten geven Nederlands en Engels als standaardopties voor de taal van het proefschrift. Alleen Wageningen University stelt dat een proefschrift in de regel in het Engels moet worden geschreven, maar dat op verzoek in het Nederlands kan worden gepubliceerd. Een aantal universiteiten (Utrecht, Twente, Radboud, UvA en Erasmus) staan ook standaard andere talen toe, namelijk Frans en Duits, en, in het geval van Radboud en Utrecht ook Spaans. Alle universiteiten behalve Wageningen staan toe dat op verzoek in een andere taal kan worden gepubliceerd.

Wat de samenvatting van proefschriften betreft, is de norm om in ieder geval een samenvatting te schrijven in de taal waarin het proefschrift niet gesteld is. Meer specifiek gaat het dan over een samenvatting in het Engels of het Nederlands. Bij 9 universiteiten is dit een vereiste. Bij al deze universiteiten geldt ook dat wanneer het proefschrift in een andere taal dan Nederlands of Engels is geschreven, een samenvatting in die beide talen

verplicht is. Uitzondering hierop zijn de universiteiten van Tilburg, Wageningen, Eindhoven, en de VU: zij vereisen alleen een samenvatting in het Engels.

De regelgeving voor de taal van proefschriften draagt in vrijwel alle gevallen zorg voor de beschikbaarheid van materiaal in minstens zowel Nederlands als Engels.

De regelgeving in Vlaanderen is vergelijkbaar met die in Nederland. Zo lezen we in een brochure van de Universiteit Gent over doctoreren het volgende:¹⁵⁵

“Het doctoraatsproefschrift wordt in het Nederlands of in het Engels geschreven. De faculteit kan, na een gemotiveerde aanvraag van de doctorandus, het gebruik van een andere taal toestaan. Wie doctoreert over een andere taal kan worden verplicht het proefschrift in die taal te schrijven. Wanneer het proefschrift in een andere taal dan het Nederlands is geschreven, dan moet een Nederlandstalige samenvatting worden gemaakt. De verdediging gebeurt in het Nederlands of het Engels, tenzij de faculteit het gebruik van een andere taal toelaat of zelfs verplicht maakt. Het Engels is in de academische wereld veruit de belangrijkste taal in zowat alle vakgebieden. Zelfs als je je proefschrift in het Nederlands schrijft, is het van belang dat je je goed leert uitdrukken in het Engels en je vakterminologie goed beheerst.” (p. 7)

Uit deze regelgeving blijkt dat de gebruikelijkste talen voor proefschriften het Nederlands en het Engels zijn. In wat volgt, brengen we in kaart hoeveel proefschriften er in die beide talen (en in andere talen) gepubliceerd worden.

Voor gegevens over **proefschriften** die aan de 14 **Nederlandse universiteiten** zijn gemaakt, raadpleegde een StaatNed-onderzoeker de database NARCIS (National Academic Research and Collaborations Information System)¹⁵⁶. In deze database worden in principe alle wetenschappelijke publicaties verzameld. In 2015 werden volgens NARCIS 4390 proefschriften gepubliceerd. Omdat NARCIS maximaal 4000 resultaten weergeeft per zoekopdracht werd dus 91% van de titels onderzocht. Van die 4000 Nederlandse proefschriften waren er 129 in het Nederlands geschreven (3,2%). Die Nederlandstalige proefschriften waren verdeeld over 17 vakgebieden¹⁵⁷ en over 12 universiteiten¹⁵⁸. Verder werden er 6 proefschriften in het Spaans geschreven (0,2%)¹⁵⁹, 4 in het Duits (0,1%)¹⁶⁰, 4 in het Frans (0,1%)¹⁶¹, en 4 in het Portugees (0,1%)¹⁶². In totaal werden er dus 147 proefschriften in een andere taal dan het Engels gepubliceerd; dat houdt in dat 3853 van de 4000 proefschriften (96%) in het Engels werden geschreven.

¹⁵⁵ <http://www.opleidingen.ugent.be/studiekiezer/nl/brochure/doctoreren.pdf>

¹⁵⁶ Deze database is een samenwerkingsverband van KNAW, NWO, Metis en VSNU. Zie:

http://www.narcis.nl/search/coll/publication/Language/NL/genre/doctoralthesis/dd_year/2015

¹⁵⁷ Het betreft de volgende vakgebieden: rechten, geschiedenis, literatuurwetenschap, sociologie, kunstgeschiedenis, religiewetenschappen, verpleegkunde, economie, cultuurstudies, taalwetenschap, politicologie, mediastudies, sociale geografie, stedenbouwkunde, genderstudies, psychologie, en bedrijfskunde.

¹⁵⁸ Het betreft de volgende universiteiten: Tilburg, UvA (Amsterdam), VU (Amsterdam), Groningen, Nijmegen, Leiden, Utrecht, Rotterdam, Maastricht, Twente, Delft, Eindhoven.

¹⁵⁹ De Spaanse proefschriften betreffen de vakgebieden geschiedenis, literatuurwetenschap, onderwijskunde en politicologie, en werden geschreven aan de universiteiten van Leiden, Nijmegen, Groningen, en Utrecht.

¹⁶⁰ De Duitse proefschriften betreffen de vakgebieden musicologie, literatuurwetenschap, gender studies, en geschiedenis, en werden geschreven aan de universiteiten van Groningen, Utrecht, en Nijmegen.

¹⁶¹ De Franse proefschriften betreffen de vakgebieden taalwetenschap, rechten, en geschiedenis, en werden geschreven aan de universiteiten van Leiden, Maastricht en de UvA.

¹⁶² De Portugese proefschriften betreffen de vakgebieden sociologie, taalwetenschap, en kunsten, en werden geschreven aan de VU en Universiteit Leiden.

Voor **Vlaanderen**¹⁶³ werd de output van referentiejaar 2015 van UGent-onderzoekers, KULeuven-onderzoekers en UAntwerpen-onderzoekers geanalyseerd. Dat gebeurde voor UGent via <https://biblio.ugent.be>, voor KULeuven via <https://lirias.kuleuven.be>, voor UAntwerpen via <https://repository.uantwerpen.be/>.

Aan de **Universiteit Gent** werden er in 2015 645 proefschriften gepubliceerd. Van die 645 proefschriften waren er 614 in het Engels (95%), 21 in het Nederlands (3,3%), 6 in het Frans (0,9%), 2 in het Spaans (0,3%), 1 in het Italiaans (0,2%), en 1 in het Duits (0,2%).

Aan de **KULeuven** werden er in 2015 1489 proefschriften gepubliceerd. Omdat er van die proefschriften slechts 827 integraal online staan, werden alleen die proefschriften door de StaatNed-onderzoeker gescreend op taal. Van die 827 proefschriften waren er 751 in het Engels (90,8%), 68 in het Nederlands (8,2%), 1 in het Frans (0,1%), en 7 in een niet nader te bepalen taal (0,8%).

Aan de **Universiteit Antwerpen** werden er in 2015 in totaal 183 proefschriften gepubliceerd. Daarvan zijn er 166 in het Engels (91%), 14 in het Nederlands (7,7%), 1 in het Frans (0,5%), en 1 in het Duits (0,5%).¹⁶⁴ Om de bovenstaande gegevens overzichtelijk te maken, vatten we een aantal cijfers samen in tabel 13:

	Nederland: aantal proefschriften in het...			Vlaanderen: aantal proefschriften in het...		
	aantal	totaal	%	aantal	totaal	%
Engels	3853	4000	96	1531	1655	92,5
Nederlands	129	4000	3,2	103	1655	6,2
Spaans	6	4000	0,2	2	1655	0,1
Duits	4	4000	0,1	2	1655	0,1
Frans	4	4000	0,1	8	1655	0,5
Portugees	4	4000	0,1	-	1655	-
Italiaans	-	-	-	1	1655	0,06

Tabel 13: Aantal proefschriften in het Engels, Nederlands of een andere taal in Nederland en Vlaanderen

Zoals blijkt uit tabel 13 publiceren Nederlandse en Vlaamse onderzoekers hun proefschriften ongeveer even vaak (respectievelijk in 96% en 92,5% van de gevallen) in het Engels. In Vlaanderen zijn er dubbel zoveel proefschriften in het Nederlands (6,2%) als in Nederland (3,2%), maar in beide gevallen is het aandeel Nederlandstalige proefschriften klein in vergelijking met het aantal Engelstalige. Er zijn geen opvallende verschillen tussen Nederland en Vlaanderen wat proefschriften in andere talen betreft. Proefschriften in andere talen vertegenwoordigen maar een heel klein deel van het totale aantal proefschriften.

Uit de gegevens over de taal van proefschriften kunnen we besluiten dat van alle domeinen die in dit rapport besproken worden, de wetenschap de grootste mate van 'verengelsing' laat zien. Dat is zowel het geval voor Nederland als voor Vlaanderen. Hieronder gaan we na of die tendens zich ook voortzet in andere wetenschappelijke publicaties.

¹⁶³ Brussel wordt hier buiten beschouwing gelaten.

¹⁶⁴ Er kon niet op andere talen dan het Nederlands, Engels, Frans en Duits gefilterd worden, waardoor er 2 doctoraten ontbreken in ons overzicht.

b. Taal van wetenschappelijke publicaties

Om de taalkeuzes in andere wetenschappelijke publicaties, zoals artikelen in tijdschriften of boeken, na te gaan, werd voor **Nederland** opnieuw gebruik gemaakt van NARCIS¹⁶⁵. De artikelen van twee universiteiten werden als steekproef genomen. Het ging om Wageningen University en de Universiteit van Amsterdam (UvA).¹⁶⁶

Voor **Vlaanderen** werd de output uit referentiejaar 2015 van UGent-onderzoekers, KULeuven-onderzoekers en UAntwerpen-onderzoekers opnieuw opgezocht via de hierboven genoemde websites¹⁶⁷.

Aan **Wageningen University**, een technische universiteit, werden er in 2015 in totaal 3676 artikelen gepubliceerd. Daarvan zijn er 43 in het Nederlands (1,2%), en 5 in andere talen (0,1%), namelijk Duits (2), Spaans (2), en Turks (1). De overige 3628 artikelen zijn Engelstalig (98,7%).

Aan de **UvA** werden er 3237 artikelen gepubliceerd in 2015. Daarvan zijn er 421 in het Nederlands (13,0%) en 46 in andere talen (1,4%), namelijk Esperanto (1), Spaans (8), Frans (8), Duits (6), Russisch (1), Portugees (2), Sloveens (1), Italiaans (2), Grieks (1), Pools (2), en Turks (1). De overige 2770 artikelen zijn Engelstalig (85,6%).

Een vergelijking van de gegevens van University Wageningen en UvA suggereert dat er **qua taalkeuze in de wetenschap een verschil is tussen onderzoekers die publiceren binnen de exacte wetenschappen en onderzoekers die artikelen schrijven over niet-exacte vakgebieden**. Er worden namelijk meer Engelstalige artikelen gepubliceerd aan een technische universiteit zoals Wageningen University dan aan een algemene universiteit zoals de UvA.

Voor de publicaties van de Vlaamse universiteiten was het mogelijk om te filteren op artikelen die in de meer internationale, *peer reviewed* tijdschriften verschenen zijn, en artikelen die in meer populariserende tijdschriften gepubliceerd zijn. Dit levert de volgende cijfers op.

Aan de **Katholieke Universiteit Leuven** werden er in het academiejaar 2015-2016 in totaal 13.227 *peer reviewed* artikelen gepubliceerd, waarvan er 12.513 in het Engels waren (94,6%), 540 in het Nederlands (4,1%), en 177 in andere talen (1,3%), namelijk Frans (70), Duits (37), Spaans (30), Italiaans (22), Latijn (7), Arabisch (3), Russisch (3), Chinees (2), Roemeens (1), Portugees (1), en Grieks (1). Bij het weglaten van de zoekterm '*peer reviewed*' werden er 13.999 artikelen getoond; dit wil zeggen dat er 772 extra artikelen verschijnen als men ook zoekt naar publicaties die in minder internationale en meer populariserende tijdschriften verschenen zijn. Het percentage aan Engelstalige artikelen neemt af en het aantal Nederlandstalige artikelen neemt toe als men ook de meer populariserende tijdschriften in rekening brengt: er werden 12.482 Engelstalige artikelen gepubliceerd (89,2% vs. 94,6% bij de *peer reviewed* artikelen), en 1225 Nederlandstalige (8,8% vs. 4,1% bij de *peer reviewed* artikelen); daarnaast werden er 292 artikelen in andere talen (2,1%) gepubliceerd. **We kunnen hieruit besluiten dat er dubbel zoveel in het Nederlands (en ook ongeveer dubbel zoveel in andere talen) wordt gepubliceerd als men op een 'lager', meer populariserend niveau publiceert.**

¹⁶⁵http://www.narcis.nl/search/coll/publication/Language/NL/dd_year/2015/genre/article/repositorygroup_id/wur

¹⁶⁶ Het maximale aantal resultaten per zoekopdracht dat in NARCIS werd weergegeven was 4000. Voor de meeste universiteiten was dit aantal niet representatief voor het geheel aan publicaties (op de Radboud Universiteit werden bijvoorbeeld 6587 artikelen gepubliceerd, 4000 is dan slechts 60%). Daarom werden de twee universiteiten gekozen waarvan het aantal publicaties zo dicht mogelijk bij 4000 lag.

¹⁶⁷ Voor Gent: <https://biblio.ugent.be>; voor Leuven: <https://lirias.kuleuven.be>; voor Antwerpen: <https://repository.uantwerpen.be>.

Aan de **Universiteit Antwerpen** werden er in 2015 3044 zogenaamde A1-artikelen (i.e. in internationale vaktijdschriften met anonieme beoordelaars) gepubliceerd, waarvan 2759 in het Engels (90,6%), 259 in het Nederlands (8,5%), 24 in het Frans (0,8%), en 2 in het Duits (0,07%). Verder waren er op een lager publicatieniveau (namelijk A3) 186 publicaties, waarvan 122 in het Engels (65,6%), 50 in het Nederlands (26,9%), 8 in het Frans (4,3%), en 6 in het Duits (3,2%). Ten eerste zien we dat het verschil tussen *peer reviewed* artikelen en meer populariserende artikelen nog groter is dan aan de KULeuven wat het gebruik van het Engels vs. het Nederlands betreft: terwijl op 'hogere' niveau 90,6% van de artikelen Engelstalig is en 8,5% Nederlandstalig, is dat op 'lager' niveau 65,6% en 26,9%. **Verder blijkt ook het aandeel van andere talen veel groter te zijn naarmate men op een 'lager' niveau publiceert:** Franstalige artikelen vertegenwoordigen 0,8% van de A1-artikelen tegenover 4,3% van de A3-artikelen, voor het Duits is dat 0,07% tegenover 3,2%.

Aan de **Universiteit Gent** werden er in 2015 in totaal 5488 artikelen gepubliceerd, waarvan 4755 in het Engels (86,6%), 651 in het Nederlands (11,9%), en 82 in andere talen (1,5%), namelijk Frans (46), Spaans (14), Duits (8), niet nader bepaalde talen (5), Italiaans (4), Servisch (1), Russisch (1), Noors (1), Japans (1), en Chinees (1). Als we een onderscheid maken tussen het 'hoogste' (A1) en het 'laagste' publicatieniveau (A4), dan zien we opnieuw een afname van het aantal Engelstalige en een toename van het aantal Nederlandstalige (en anderstalige) artikelen naarmate het publicatieniveau 'lager' wordt. Op A1-niveau werden er in totaal 4339 artikelen gepubliceerd, waarvan 4297 in het Engels (99,0%), 26 in het Nederlands (0,6%), en 16 in andere talen (0,4%). Op A4-niveau werden er 396 artikelen gepubliceerd, waarvan 329 in het Nederlands (83,0%), 48 in het Engels (12,1%), 17 in het Frans (4,3%), 1 in het Spaans (0,3%), en 1 in het Noors (0,3%). Uit deze Gentse cijfers blijkt overduidelijk dat er **in de meer populariserende tijdschriften veel meer in het Nederlands wordt gepubliceerd dan in de meer gerenommeerde vaktijdschriften** (83,0% op A4-niveau vs. 0,6% op A1-niveau), en **veel minder vaak in het Engels** (12,1% op A4-niveau vs. 99,0% op A1-niveau).

Ten slotte zetten we de cijfers voor Nederland en Vlaanderen naast elkaar in tabel 14. Voor Nederland was er geen mogelijkheid om verschillende niveaus van publicaties van elkaar te onderscheiden; bijgevolg geven we in de tabel de cijfers weer voor alle publicaties. Voor Vlaanderen geven we enkel de cijfers weer voor *peer reviewed* of A1-artikelen.¹⁶⁸

	Nederland: aantal artikelen in het...			Vlaanderen: aantal artikelen in het...		
	aantal	totaal	%	aantal	totaal	%
Engels	6398	6913	92,6	20.027	21.759	92,0
Nederlands	464	6913	6,7	1450	21.759	6,7
andere talen	51	6913	0,7	285	21.759	1,3

Tabel 14: Aantal artikelen in het Engels, Nederlands of een andere taal in Nederland en Vlaanderen

Uit de tabel kunnen we afleiden dat het relatieve aantal artikelen in het Engels en het Nederlands bijna identiek is voor Nederland en Vlaanderen: rond de 92% van de artikelen is Engelstalig en 6,7% is Nederlandstalig. Alleen het aandeel van andere talen is dubbel zo groot in Vlaanderen (1,3%) als in Nederland (0,7%), maar ook voor Vlaanderen is dat aandeel erg klein in vergelijking met dat van het Nederlands en vooral van het Engels.

Dat het aandeel Engelstalige artikelen in Nederland niet afwijkt van dat in Vlaanderen, terwijl in Nederland in principe alle artikelen werden meegeteld, maar de cijfers voor Vlaanderen alleen berusten op *peer reviewed* artikelen, is een opvallend resultaat. Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat Nederlandse universiteiten een ander beleid voeren met betrekking tot het invoeren van publicaties in NARCIS, en dat de meer

¹⁶⁸ Doordat de cijfers voor publicaties op een 'lager' niveau (in Leuven: niet *peer reviewed*, in Gent: A4, in Antwerpen: A3) niet volledig vergelijkbaar zijn (voor Leuven werden deze opgeteld bij het totale aantal artikelen, in Gent en Antwerpen niet), presenteren we die niet in tabel 14.

populariserende artikelen niet (of in mindere mate) opgenomen worden in dit systeem. Op de website van NARCIS lezen wij namelijk het volgende:

“Dit houdt in dat NARCIS (nog) niet gebruikt kan worden als ingang tot complete overzichten van publicaties van onderzoekers. Er zijn echter steeds meer instellingen die al hun wetenschappelijke publicaties via NARCIS toegankelijk maken. Op deze wijze kunnen de publicatielijsten van de wetenschappers zo compleet mogelijk worden gemaakt.”

Aangezien hier gesteld wordt dat niet alle publicaties van onderzoekers geregistreerd worden, is het aannemelijk dat in eerste instantie hoofdzakelijk artikelen worden opgenomen die verschijnen in internationale, gerenommeerde tijdschriften.

Tot besluit kunnen wij stellen dat in het domein van het universitair onderwijs het Nederlands de belangrijkste taal is, terwijl het Engels een redelijk sterke tweede positie inneemt, hoewel het sterke concurrentie ondervindt van het Engels. Er is daarbij een duidelijk verschil tussen Nederland en Vlaanderen, waarbij Nederland verder gevorderd is in het proces van ‘verengelsing’ (het gebruik van het Engels in plaats van het Nederlands) dan Vlaanderen.

Wat de taalkeuze in publicaties betreft is het domein van de wetenschap, in zowel Nederland als Vlaanderen in nog sterkere mate ‘verengelst’. Er wordt overwegend Engels gebruikt in wetenschappelijke publicaties, zowel proefschriften als artikelen in boeken en vaktijdschriften. Bij de taalkeuze in artikelen is er wel een tendens om meer Nederlands en andere talen te gebruiken in artikelen die verschijnen in populariserende tijdschriften.

5. Besluit

5.1. Belangrijkste bevindingen en implicaties

In dit onderzoek wilden wij de huidige ‘staat van het Nederlands’ vastleggen. We hebben onderzocht wanneer en hoe vaak mensen in het Nederlandse taalgebied het Nederlands gebruiken, en wanneer ze eventueel andere talen gebruiken. Hiervoor baseerden we ons vooral op de resultaten van een grootschalige online enquête die peilde naar taalkeuzes in verschillende domeinen van het maatschappelijk leven (en per domein in verschillende situaties) en daarnaast op aanvullende gegevens die voor dit onderzoek werden verzameld. Aan de enquête namen respondenten uit Nederland, Vlaanderen, Brussel en Friesland deel. Uit de resultaten van die enquête kunnen we in het algemeen besluiten dat het Nederlands in de meeste van de onderzochte domeinen veruit het meest gebruikt wordt, vaak exclusief. Tegelijkertijd zien we dat het Engels in een beperkt aantal subdomeinen een plaats naast (en in een enkel geval ten koste van) het Nederlands heeft verworven. Met name online informatieverstrekking, populaire muziek, universitair onderwijs en wetenschappelijk onderzoek vallen hierbij op.

Hoe de staat van het Nederlands evolueert in de toekomst zal pas duidelijk worden door de tweejaarlijkse herhalingen van de enquête. Deze eerste enquête vormt de nulmeting, dit wil zeggen de meting waarmee de toekomstige metingen telkens vergeleken zullen worden. In dit verslag rapporteerden we over de resultaten van deze nulmeting. De resultaten van de nulmeting kunnen worden gerelateerd aan de criteria die UNESCO (2003) formuleert als cruciaal voor de vitaliteit van een taal. Op die manier kunnen we een indruk krijgen hoe het Nederlands er voor staat. In de inleiding werden een aantal van deze criteria aangestipt en werd duidelijk gemaakt dat het Nederlands volgens die criteria op dit moment een vitale taal is en bepaald geen ‘bedreigde taal’. Als conclusie bij de resultaten die in dit rapport besproken werden, kunnen we sommige van die criteria opnieuw en vanuit een ander perspectief evalueren. De negen criteria waren:

- 1 de mate waarin een taal X van generatie op generatie wordt doorgegeven.
- 2 het absoluut aantal sprekers van taal X.
- 3 het relatief aantal sprekers van taal X in verhouding tot de totale groep waarmee de sprekers zich identificeren.
- 4 de positie die taal X inneemt in traditionele maatschappelijke domeinen, bijvoorbeeld in het onderwijs.
- 5 de mate waarin taal X gebruikt wordt in nieuwe maatschappelijke domeinen, bijvoorbeeld in sociale media.
- 6 de mate waarin taal X wetenschappelijk beschreven is in materiaal voor het onderwijs (bijvoorbeeld spellinggidsen, woordenboeken, grammatica’s, enz.) én de mate waarin er literatuur geschreven wordt in taal X. Met andere woorden: de mate waarin het mogelijk is om taal X aan te leren enerzijds en om te lezen in taal X anderzijds.
- 7 de mate waarin taal X institutioneel en beleidsmatig ondersteund wordt, bijvoorbeeld of taal X de status van officiële taal heeft.
- 8 de attitudes van de sprekers van taal X ten opzichte van hun taal.
- 9 het soort materiaal en de kwaliteit van het materiaal waarmee taal X kan worden gedocumenteerd (bijvoorbeeld naast teksten in de bewuste taal in de vorm van grammatica’s, woordenboeken, enz., zijn er ook audio- en video-opnames van de gesproken variant van die taal).

We bespreken hieronder onze bevindingen in verband met de criteria 1, 4, 5, 6, en 8.

Het eerste criterium betreft de mate waarin een taal van generatie op generatie wordt doorgegeven. Uit de bespreking van ‘taal in de naaste omgeving’ blijkt dat de deelnemers aan de enquête met familie hoofdzakelijk Nederlands spreken. Zelfs in Brussel, waar de keuze voor een anderstalige partner vaak leidt tot de keuze van een andere taal dan het Nederlands, wordt er voor de taal die men met de kinderen spreekt wel hoofdzakelijk voor het Nederlands gekozen. Bovendien zijn in alle regio’s vrijwel alle deelnemers het (helemaal) eens met de stelling “Ik vind het belangrijk dat kinderen het Nederlands beheersen”. Hieruit kunnen we afleiden dat wat betreft de overdracht van het Nederlands van generatie op generatie het Nederlands een vitale taal is.

Het vierde criterium van UNESCO betreft de positie die een taal inneemt in traditionele maatschappelijke domeinen. Over het algemeen wordt er in de onderzochte traditionele domeinen overwegend Nederlands gebruikt. Het onderwijs is een voorbeeld van zo’n traditioneel domein. Uit onze resultaten blijkt dat er in het onderwijs overwegend Nederlands wordt gebruikt, afgezien van Friesland, waar (vooral in het basisonderwijs) ook het Fries een sterke positie inneemt. In het hoger onderwijs in Nederland en Vlaanderen wordt er soms meer Engels gebruikt. Toch lijkt het gebruik van het Engels ook daar het Nederlands in het algemeen niet te verdringen, behalve misschien in de universitaire masteropleidingen in Nederland en in wetenschappelijke publicaties in zowel Nederland als Vlaanderen. Een ander traditioneel domein is werk en bedrijfsleven. De taalkeuzes binnen dat domein getuigen ook van een sterke positie van het Nederlands: communicatie met collega’s, bazen en klanten verloopt overwegend in het Nederlands. Grote bedrijven hebben meestal naast een Nederlandstalige versie ook een Engelstalige website en een jaarverslag in het Engels, maar dat gaat niet ten koste van het Nederlands. Ook cultuur behoort tot de traditionele maatschappelijke domeinen. De enquêtegegevens en extern verzamelde informatie laten zien dat er bij deelnemers een sterke voorkeur bestaat om Nederlandstalige televisie te kijken. Bij (populaire) muziek bestaat er een voorkeur voor het Engels.

Het vijfde criterium van UNESCO betreft de mate waarin een taal gebruikt wordt in nieuwe maatschappelijke domeinen. Internet en sociale media behoren tot die nieuwe domeinen. Hoewel het Nederlands de meest gebruikte taal is binnen dit domein, neemt het Engels een redelijk sterke tweede plaats in. Zo wordt er op Facebook vrij veel Engels gebruikt. Verder blijken sociale media, en dan met name Facebook, een platform te bieden voor het gebruik van minder courante talen. Anderstaligen gebruiken vaker hun moedertaal op sociale media dan in andere domeinen; in Vlaanderen is dat vooral het Turks, in Nederland het Tamazight, in Brussel het Frans en het Engels, en in Friesland het Fries.

Het zesde criterium heeft betrekking op de mate waarin een taal wetenschappelijk beschreven is (in bijvoorbeeld spellinggidsen, woordenboeken, grammatica’s) en via het onderwijs geleerd kan worden, en de mate waarin er literatuur geschreven wordt in de bewuste taal. We hebben in dit rapport aangetoond dat het met de Nederlandstalige literatuur goed gesteld is. Vooral de gegevens die we naast de enquête verzamelden over het aantal verkochte boeken, maar ook de enquêtegegevens, laten zien dat men overwegend boeken leest in het Nederlands. De mate waarin het Nederlands wetenschappelijk beschreven is in woordenboeken, spellinggidsen en grammatica’s is zeker voldoende om het mogelijk te maken het Nederlands goed te leren beheersen. Bovendien hebben we aangetoond dat er in de meeste vormen van onderwijs overwegend Nederlands gebruikt wordt als instructietaal. Uit onze gegevens bleek echter wel dat er in de wetenschappen in het algemeen in heel sterke mate in het Engels gepubliceerd wordt, en dat is ook het geval in vakgebieden zoals Nederlandse taal- en letterkunde. Hoewel er dus een groot aantal Nederlandstalige naslagwerken over het Nederlands bestaat, wordt er tegenwoordig steeds meer in het Engels gepubliceerd over het Nederlands.

Er wordt dus niet volledig aan het zesde criterium voldaan, zodat de vitaliteit van het Nederlands voor dit specifieke domein iets minder groot wordt.

Criterium 8 ten slotte, betreft de attitudes van sprekers van een taal ten aanzien van hun taal. Uit de attitudevragen die in onze enquête werden gesteld, blijkt dat de meerderheid van alle deelnemers het (helemaal) eens is met de stelling “Ik vind Nederlands een mooie taal”. Bovendien vindt het grootste deel van de deelnemers ook dat het belangrijk is dat kinderen het Nederlands beheersen. Hieruit kunnen we afleiden dat sprekers van het Nederlands over het algemeen positieve attitudes hebben ten aanzien van hun taal.

Bovenstaande bevindingen impliceren dat het Nederlands wat de meeste criteria betreft het beeld van een vitale taal te zien geeft. Er zijn echter wel een paar (sub)domeinen waar het Nederlands concurrentie ondervindt van het Engels, zoals online informatievoorziening, populaire muziek, sociale media en universitair onderwijs. Bovendien is er één subdomein waar het Engels het Nederlands in hoge mate verdrongen heeft, namelijk dat van wetenschappelijke publicaties. Volgens UNESCO (2003) verliest een taal aan vitaliteit als sprekers van die taal in één of meerdere maatschappelijke domeinen vaker andere talen dan hun moedertaal gebruiken. Voor het Nederlands is dit niet het geval. Slechts in één subdomein, namelijk wetenschappelijke publicaties, wordt het Nederlands meer en meer prijsgegeven ten voordele van het Engels.

Met haar notitie *Nederlands als taal van wetenschap en hoger onderwijs* (2016) gaf de Taalunie een eerste aanzet tot het ‘beschermen’ van de status van het Nederlands in deze subdomeinen. Onze bevindingen suggereren dat er in het hoger onderwijs en de wetenschap een tendens is om het Engels te kiezen, ook waar het gaat om de Nederlandse taal en letteren. Enige maatschappelijke reflectie hierover kan geen kwaad.

5.2. Aanbevelingen

We formuleren twee soorten aanbevelingen met betrekking tot het Staat van het Nederlands-project. Ten eerste waren er in de eerste ronde van dit onderzoek (de nulmeting) een aantal beperkingen op het verzamelen van additionele gegevens (d.w.z. de gegevens die onafhankelijk van de online enquête werden verzameld). Het oplossen van die beperkingen zou in een volgende ronde kunnen leiden tot inhoudelijke verbetering. Het tweede soort aanbevelingen betreft suggesties voor vervolgonderzoek en voor uitbreiding van het onderzoek.

5.2.1. Beperkingen

Door gebrek aan tijd en financiële middelen konden sommige additionele gegevens niet opgevraagd worden bij bepaalde instanties.

Zo hadden gegevens over taalkeuze in kranten en tijdschriften verkregen kunnen worden bij de stichting NOM (<http://www.nommedia.nl> – Nationaal Onderzoek Multimedia) in Nederland en het CIM (<http://www.cim.be/nl>) – Centrum voor Informatie over de Media) in Vlaanderen, maar deze cijfers werden niet kosteloos ter beschikking gesteld.

Om de taalkeuze in bedrijven in kaart te brengen, zou het zinvol geweest zijn om een korte enquête te sturen naar een steekproef van bedrijven in Nederland en Vlaanderen. Uittreksels uit de adressenbestanden moeten echter bij de KvK (Kamer van Koophandel) in Nederland en bij Graydon in Vlaanderen worden gekocht.

Gegevens over de taalkeuze in de zorg werden nu slechts beperkt verzameld met enkele vragen in de enquête (bijv. "In het ziekenhuis spreek ik..."). Het zou echter zinvol kunnen zijn om ook een korte enquête uit te sturen naar bijvoorbeeld huisartsen (en in Vlaanderen ook wijkgezondheidscentra).

Om de taalkeuze in het onderwijs met behulp van additionele gegevens (dus niet via de enquête) nog beter in kaart te brengen, zouden scholen mogelijk toch bereid kunnen worden gevonden om mee te doen aan het onderzoek, ondanks de onderzoeksbelasting die zij ervaren.

In ons onderzoek hebben we voor wat betreft de taalkeuze in de wetenschap alleen gekeken naar wetenschappelijke publicaties. In een volgende ronde zou er op basis van additionele gegevens ook naar interne rapporten en verslagen en naar mondeling taalgebruik (bijv. lezingen op congressen, taal van vergaderingen op vakgroepen/ faculteiten, etc.) kunnen worden gekeken.

5.2.2. Mogelijke uitbreiding van het onderzoek in de toekomst

Er is op twee manieren internationale uitbreiding van het StaatNed-onderzoek mogelijk. De eerste uitbreiding is om het gebruik van het Nederlands in Suriname en de BES-eilanden in kaart te brengen. Deze gebieden vallen tenslotte ook onder het Nederlandse taalgebied.

Een tweede internationale uitbreiding zou kunnen inhouden dat we het gebruik van het Nederlands door Nederlanders en Vlamingen elders in de wereld (bijvoorbeeld als thuistaal) onderzoeken, dit wil zeggen dat we de positie van het Nederlands als minderheidstaal in niet-Nederlandstalige gebieden zouden nagaan.

Er zou vanuit internationaal perspectief naar de staat van het Nederlands gekeken kunnen worden: wat is het prestige van het Nederlands buiten Nederland en Vlaanderen? Om dit in kaart te brengen kunnen onder andere additionele gegevens verzameld worden over:

- Hoeveel Nederlandstalige letterkundige werken worden er vertaald, en hoeveel wordt er verkocht in het buitenland?
- Hoeveel andere Nederlandstalige cultuurproducten worden er in het buitenland opgeleverd?
- Hoeveel buitenlandse universiteiten bieden opleidingen Nederlands aan, en hoeveel studenten volgen deze opleidingen?
- Hoe vaak wordt Nederlandstalige muziek gespeeld in het buitenland?
- Hoeveel Nederlandstalige wetenschappelijke tijdschriften worden er in het buitenland gepubliceerd?
- In hoeverre zijn er Nederlandstalige folders en brochures beschikbaar bij toeristische attracties in het buitenland?
- In hoeverre zijn Nederlandstalige audiorondleidingen beschikbaar bij buitenlandse musea?

Om een beter beeld te krijgen van de Staat van het Nederlands en hoe die zich ontwikkelt, zal de online enquête tweejaarlijks worden herhaald, maar worden idealiter ook bovenstaande suggesties voor uitbreiding in het onderzoek betrokken. Ten slotte zou het StaatNed-panel nog uitgebreid kunnen worden met meer deelnemers voor specifieke groepen en regio's.

Feiten over de Staat van het Nederlands (StaatNed)

Over de taalkeuzes van Nederlanders en Vlamingen in het dagelijks leven

Initiatiefnemer: Nederlandse Taalunie

Onderzoekpartners: Meertens Instituut Amsterdam (Hans Bennis, Frans Hinskens, Wilbert Heeringa, Marc Kemp-Snijders, Marten van der Meulen, Maarten van der Peet, Kathy Rys) en Universiteit Gent (Johan De Caluwe, Fieke Van der Gucht)

Coördinatoren-woordvoerders: Frans Hinskens (Meertens Instituut) en Johan De Caluwe (Universiteit Gent)

Datacollectie en -analyse: 2016 / **Oplevering eindrapport:** april 2017

Opzet: *grootschalig onderzoek naar de taalkeuzes van Nederlanders en Vlamingen in diverse domeinen van het persoonlijke en maatschappelijke leven:* (1) in de naaste omgeving (vrienden, familie, supermarkt, ziekenhuis, ..); (2) op het werk (interne en externe communicatie van bedrijven, overheden, ..); (3) in cultuur en media (radio, kranten, magazines, sociale media als Facebook, Twitter, ..); (4) in onderwijs en wetenschap (voertaal in de klas, taal van proefschriften en artikelen, ..).

Aard van het onderzoek: longitudinaal onderzoek op basis van een online enquête en de flankerende collectie van reeds beschikbare data, met het rapport StaatNed 2016 als nulmeting van de stand van zaken anno 2016; later tweejaarlijks te herhalen voor nader te bepalen subdomeinen van het onderzoek.

Methode

(1) Online enquête

- Participatie aan online enquête: ruim *6500 informanten*, verspreid over *alle Nederlandse en Vlaamse provincies en het Brussels hoofdstedelijk gewest*. Per regio (Vlaanderen, Brussel, Nederland en Friesland) is het panel gestratificeerd naar leeftijd, geslacht, geboorteland en provincie; de steekproeftrekking is proportioneel, dat wil zeggen dat de getalsmatige verhoudingen in het panel die in de gehele populatie weerspiegelen.
- In Brussel (als officieel tweetalige stad) zijn *enkel leden van de Nederlandstalige gemeenschap* bevroegd. Dat betekent dat de onderzoeksresultaten niet geëxtrapoléerd mogen worden naar het volledige Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Overigens richtte de enquête zich door de taalkeuze (Nederlands) algemeen tot Nederlandstaligen, dus deze conditie geldt in wezen voor alle regio's.
- Vanwege het bijzondere statuut van het Fries – Fries en Nederlands zijn de officiële talen in de provincie Fryslân – *worden ook de resultaten van de Friese panelleden apart belicht*.

- In de enquête werd gepeild naar de *eigen taalkeuze van de informanten én de taalkeuze die ze observeerden in hun omgeving*. Op die manier treden de deelnemers dus op als 'antennes' van het taalgebruik in hun omgeving. Daarnaast zijn op beperkte schaal ook *attitudes bevraagd ten aanzien van het Nederlands*.
- Het gaat altijd om *gerapporteerd taalgedrag*; dat kan dus in zekere mate afwijken van het werkelijke taalgedrag van de panelleden omdat gerapporteerd gedrag ook immers gedeeltelijk door intenties wordt gestuurd. Onder andere daarom zijn ook gegevens verzameld naar reëel waargenomen taalgedrag, voor zover beschikbaar (zie 2.).

(2) Flankerende collectie van reeds beschikbare data

Indien mogelijk werden de enquêtegegevens aangevuld met extra gegevens. Deze zijn zodanig verzameld en geselecteerd dat zij parallel en vergelijkbaar zijn met de betreffende enquêtegegevens. De extra gegevens betreffen:

- enerzijds: bestaande, betrouwbare en periodiek herhaalde dataverzamelingen van marktonderzoeksbureaus of overheden (bijvoorbeeld: de jaarlijkse openbare kijk- en luistercijfers);
- anderzijds: cijfers die handmatig werden verzameld door de onderzoekers zelf (bijvoorbeeld: over de talen waarin vacatures zijn geschreven).

Bedoeling is dat de data uit beide onderzoeklijnen (online enquête en flankerende datacollectie) elkaar aanvullen, en waar nodig bijstellen of corrigeren.

Onderzoeksrapport

Staat van het Nederlands

© 2017 Nederlandse Taalunie, Meertens Instituut
en Universiteit Gent

Alle figuren in dit rapport © Wilbert Heeringa
(Meertens Instituut)